

Z NAŠICH A CIZÍCH VLASTÍ.

ILLUSTROVANÁ

BIBLIOTÉKA NOVEL A CESTOPISŮV.

REDAKTOR:

FERDINAND SCHULZ.

ČÍSLO V.

VLASTENECKÉ PUTOVÁNÍ PO SLEZSKU.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY.

VLASTENECKÉ PUTOVÁNÍ
PO SLEZSKU.

OBRAZY

NÁRODOPISNÉ, HISTORICKÉ A KULTURNÍ Z RAKOUSKÉHO
I PRUSKÉHO SLEZSKA.

SEPSAL

Dr. **FRANT. SLÁMA.**

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY.

KD II 1427

KD 1427

—♦ Veškerá práva vyhrazena. ♦—

K. 229/22
50,00

VRATISLAV.

Znak města Vratislaví.

I.

Na pahorku bratři Liebichův. -- Historické upomínky.

vysoké věže rozhlížím se nad krásnou Vratislaví, hlavou Slezska. Z nepřehledného mračna budov velkého tohoto města vystupují mnohé nádherné stavby v plném lesku a kráse, nescísné vysoké věže bohatých chrámů vratislavských pyšně pnou se k nebesům. Tamto vlévá se řeka Olava do Odry, která vyšeďši jako říčka nepatrná ze sousední Moravy, tu ve Vratislaví již jako mocná řeka na několik dělí se ramen, tvoříc rozkošné ostrovy a množíc půvaby města. Odtud potom veletok tento mocným svým spádem odnáší velké lodi do Německa. Tu pode mnou rozkošná široká promenáda, která jako velká zahrada obkličuje Vratislav, osvěžujíc město a celé okolí.

Pevnostní hradby vratislavské r. 1807 rozmetány byly vojskem francouzským, když opanovalo po delším obléhání Vratislav, a získaného tak místa užito znamenitě. Zřídiliť tu Vratislavští park tak divukrásný, že závidějí jim jej ostatní města německá. Z hradeb zbyly tu jen některé pahorky, poskytující utěšený pohled na město a okolí, a dána jim forma tak umělecká, že vlastně staré bašty úplně zmizely

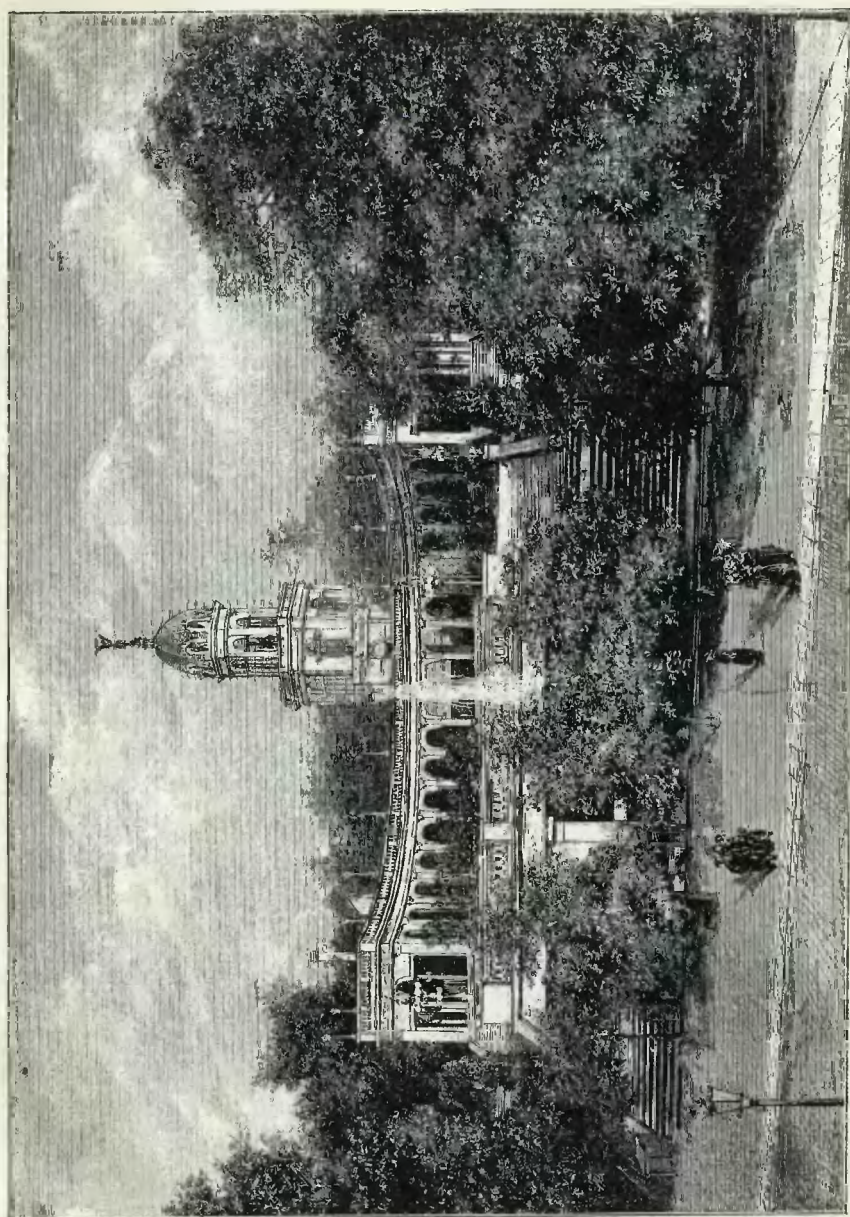
a místo nich vykouzleny nádherné pahorky, aby s nich bylo lze přehlednouti celé město v jeho kráse a velikosti.

Takovou baštou je pahorek bratří Liebichův. Bohatí dva měšťané vratislavští, bratří Liebichové, dali tu vybudovat na okrasu roduého města architektem Schmidtem velkolepou stavbu, na tarasech volně vystupující, nešetříce nákladu. Dole z ulice vstoupíme do předsíně s bassinem a vodotryskem, a po širokých schodech vystupujeme ku chodbě pilířové jdoucí do polokruhu. Před touto chodbou uprostřed vonných květín tryská voda v mocných paprscích zvýší 12 až 16 metrů. Stoupáme konečně ještě vyše a tu nalézáme rozkošnou zahradu s hostincem. Odtud pak odebereme se na vysokou věž. Sudety rozkládají se malebně tamto v dáli a před námi a za námi prostírá se Vratislav.

V tomto století Vratislav vzrostla baječně. Roku 1403 měla pouze 22 tisíc obyvatelů, r. 1790 teprve 55 tisíc, však r. 1860 již 145 tisíc, a dvacet roků na to, totiž r. 1880, skoro ještě jednou tolik, 278 tisíc obyvatelů! Předstihla tedy Vratislav pod vládou pruskou naši matičku Prahu.

Značné rozšíření města a nesčíslné nové stavby změnily Vratislav tak, že člověku se zdá, jakoby pohlížel na město povstalé teprve v nejnovějších dobách. A přece ten český lev, pod jehož ochranným znakem Vratislav po několik století zkvétala, a jež by Vratislavští nyní rádi vrhli v zapomenutí, jež však dosud ze svého městského znaku vymazati nemohli, ten český lev sám již poukazuje na minulost, ne vždy sice slavnou, ale často bouřlivou. Staré pak ty krásné budovy a památky umělecké, povstalé milostí králů českých, budí v nás hrdou upomínku na doby slávy a velikosti mocného druhdy státu českého.

Hrdou, ale též bolnou. Co péče a starostí králové čeští vynaložili na to, aby připojili Slezsko ke koruně české! Bratrský svazek slezské orlice s českým lvem trval na to po několik století, ač rušen častěji nesváry domácími. A když konečně Slezané s Čechy cítili se již úplnými bratry a společně na Bílé Hoře za samostatnost a volnost zemí českých krev cedili a všechna ta pozdější pronásledování přestáli, jakýchž zemím českým vytrpětí bylo, tu odloučena slezská

Pahorek Liebiegů ve Vratislavi.

orlice ode lva — snad na vždy. Padla pod pikhaubnu a odtamtud již sotva kdy vyletí. Ba snad ani nebude chtít vyletět!

Dle polského kronikáře Dlugoše Vratislav byla založena r. 978 polským knížetem Mečislavem. Meziborský biskup Ditmar uvádí Vratislav okolo r. 1000 co značné město, které tehdy nalézalo se pod panstvím krále Boleslava Chrabrého. R. 1039 dobyl Slezska český kníže Břetislav. Za Kazimíra I., za něhož Vratislav počíná již jako hlavní město vystupovati, Slezsko připadlo zase Polsku. Hornoslezský kníže Kazimír II., pán nad Bytomskem, dal se však Václavovi II. v Praze dne 10. ledna 1289 pod ochranu českou, srozuměv se dříve se syny a příbuznými svými, jakož i s pány a zemany knížectví svého. Později též jeho bratři Mečislav Tešínský a Boleslav I. Opolský, pak Přemysl, kníže ratibořský, dali se pod ochranu českou, tak že český Václav II. stal se vrchním pánem čtyř hornoslezských knížectví.

S českým králem Janem Lucemburským pak r. 1327 v Opavě někteří knížata slezští obnovili tuto úmluvu a Jindřich, kníže vratislavský, odevzdal králi Janovi Vratislav ještě téhož roku, obdržev ji od něho nazpět co léno doživotní. Na to pak poddávali se Janovi i ostatní knížata slezští, a dílo splnutí dovršeno r. 1335 v Trenčíně, kdež král Jan odřekl se všech práv ke koruně polské a Kazimír, poslední Piastovec na trůně polském, všech práv ke Slezsku.

Karel IV. při všeobecném sjezdu českém r. 1348 prohlásil Slezsko za věčné příslušenství království českého. Od té doby knížata slezští navštěvovali české sněmy generální, požívající pod svrchovaností králů českých téměř všech starých práv zeměpanských. Králové čeští nazývali se nejvyššími knížaty slezskými, dávající se zastupovati v dobách pozdějších ve Vratislavi nejvyššími hejtmany zemskými.

Císař Karel IV. měl za manželku slezskou kněžnu Annu, dceru Jindřicha Javornického, a v dějinách města Vratislavi zůstane nezapomenutelným. Po zhoubných požárech r. 1341—1344 Vratislav byla dle vlastního plánu Karla IV. znova vystavěna a až za řeku Olavu rozšířena. Tento panovník dal tu nákladem svým zbudovati krásný kostel sv. Doroty s třemi loďmi, stejně vysokými a střechu chrámu tohoto je viděti daleko.

V dějinách husitských Vratislavští hrají smutnou úlohu. České kacířství chtěli mermomocí zničit, ale kdykoliv postavili se proti Husitům, dostali obyčejně tak za vyučenou, že později jen shlednuvše české palcáty, zdaleka již dávali se na útěk.

A co trudných chvil způsobili velikému našemu Poděbradu! Byliť nejúhlavnějšími jeho nepřátely. Všichni knížata slezští uznali Ladislava Pohrobka králem — jen biskup a město Vratislav odepřeli mu poslušnost. Předstírali, že král vězí v rukou kacířských a že jako dobří křesťané nemohou mu tedy býti poslušni a holdovali mu teprve r. 1454, když osobně přijel do Vratislavi.

Po úmrtí Ladislavovu zvolen v Čechách za krále Jiří Poděbradský. Tu Vratislavští učinili mezi sebou tajný závazek, že staň se co staň Jiříka nikdy králem neuznají a proti němu až do těch hrdel a statků bojovati budou. Všichni knížata slezští, ba i arcibiskup vratislavský poddali se konečně Poděbradovi, ale Vratislavští zuřili dále, ba obrátili se konečně i proti svému biskupu, našemu krajanu Joštovi z Rožmberka, který je mírnil, ač byl dobrý katolík.

Jiří dán r. 1466 do klatby a tu Vratislavští ihned ohlásili se jako nepřátelé „Jiřího kacíře, jenž se zove králem českým“. Mírný Poděbrad musil konečně proti nim vypravit vojsko a ochladil jejich bojechtivost. Ctibor Tovačovský z Cimburka potřel 11. června 1467 vojsko vratislavského biskupa Jošta a Viktorin, syn Poděbradův, porazil na to Slezany 16. června u Frankenštejna, že nejen hrad a střelba všecka, ale i lidí branných do čtyř tisíc ocitlo se v rukou vítězův.

Tu vystoupil Matiaš Uherský proti Jiřímu. Přijel 26. května r. 1469 do Vratislavi a již mu Vratislavští holdovali, radostí a hrdostí oplývající, že tak trestají nenávidené kacíře. Avšak brzo bylo po slávě. Matiaš odtáhl ze Slezska, vojska česká vtrhla na to v srpnu a září pod knížetem Jindřichem, synem Poděbradovým a rytířem Mikulášem Skretou do Slezska a zle řádila. Když pak Jindřich porazil Matiaše u Uherského Hradiště, tu již samo kněžstvo vratislavské, které dříve proti Jiřímu nejvíce bylo podněcovalo, napomínalo Vratislavany ku pokoji.

V dějinách husitských Vratislavští hrají smutnou úlohu. České kacířství chtěli mermomocí zničit, ale kdykoliv postavili se proti Husitům, dostali obyčejně tak za vyučenou, že později jen shlednuvše české palcáty, zdaleka již dávali se na útěk.

A co trudných chvil způsobili velikému našemu Poděbradu! Byliť nejúhlavnějšími jeho nepřátely. Všichni knížata slezští uznali Ladislava Pohrobka králem — jen biskup a město Vratislav odepřeli mu poslušnost. Předstírali, že král vězí v rukou kacířských a že jako dobří křesťané nemohou mu tedy býti poslušni a holdovali mu teprve r. 1454, když osobně přijel do Vratislavi.

Po úmrtí Ladislavovu zvolen v Čechách za krále Jiří Poděbradský. Tu Vratislavští učinili mezi sebou tajný závazek, že staň se co staň Jiříka nikdy králem neuznají a proti němu až do těch hrdel a statků bojovati budou. Všichni knížata slezští, ba i arcibiskup vratislavský poddali se konečně Poděbradovi, ale Vratislavští zuřili dále, ba obrátili se konečně i proti svému biskupu, našemu krajanu Joštovi z Rožmberka, který je mírnil, ač byl dobrý katolík.

Jiří dán r. 1466 do klatby a tu Vratislavští ihned ohlásili se jako nepřátelé „Jiřího kacíře, jenž se zove králem českým“. Mírný Poděbrad musil konečně proti nim vypraviti vojsko a ochladil jejich bojechtivost. Ctibor Tovačovský z Cimburka potřel 11. června 1467 vojsko vratislavského biskupa Jošta a Viktorin, syn Poděbradův, porazil na to Slezany 16. června u Frankenštejna, že nejen hrad a střelba všecka, ale i lidí branných do čtyř tisíc ocitlo se v rukou vítězův.

Tu vystoupil Matiaš Uherský proti Jiřímu. Přijel 26. května r. 1469 do Vratislavi a již mu Vratislavští holdovali, radostí a hrdostí oplývající, že tak trestají nenáviděné kacíře. Avšak brzo bylo po slávě. Matiaš odtáhl ze Slezska, vojska česká vtrhla na to v srpnu a září pod knížetem Jindřichem, synem Poděbradovým a rytířem Mikulášem Skretou do Slezska a zle řádila. Když pak Jindřich porazil Matiaše u Uherského Hradiště, tu již samo kněžstvo vratislavské, které dříve proti Jiřímu nejvíce bylo podněcovalo, napomínalo Vratislavany ku pokoji.

Za oddanost svou Matiášovi Vratislavští nejvíce byli pokáráni branným lidem Matiášovým samým. Jeho „černá rota“ nedostavši od krále žoldu, shlukla se sem z celého Slezska, vnikla do Vratislavi a počala se na Vratislavských hojiti. Jako lupiči vbíjeli se do domů pokojných občanů, brali, kde co bylo a vraždili, kdo postavil se jim na odpor. Ale Matiáš dělal, jakoby o ničem nevěděl. Tu byl nářek na něho všeobecný. Rovněž zle řádl ve Vratislavi Matiášův slezský zemský hejtman Dompnig, ježž měšťané hned po smrti Matiášově popravili.

Ale jak mění čas celé národy! Titíž Vratislavští, kteří proti Husitům a „kacířskému“ Jiřímu tak zuřili, stali se nejoohnivějšími zastanci protestantismu. Po bitvě u Mühlberka (r. 1547) král Ferdinand I. pokutoval šlechtu českou a města za jich odpor proti němu přísně, tak že města česká uvedena byla ohromnými pokutami na mizinu. I Vratislav zaplatila tehdy 80 tisíc říšských tolarů pokuty. R. 1548 pak Vratislav již přijímá vliďně vypovězené z Čech bratry, kteří ubírají se do Poznani. Byla Vratislav již také kacířskou.

V bouřlivých pozdějších dobách Slezané věrně stáli po boku Čechů. R. 1619 prohlásili taktéž, jako Čechové, že neuznávají Ferdinanda II. za svého pána. Fridrich Falcký uznán za krále českého a 23. února 1620 holdováno mu ve Vratislavi a povolen mu dar 60 tisíc a manželce jeho 40 tisíc tolarů. Svoláno do zbraně 8000 mužů pěších a 1800 jezdců, a na Bílé Hoře Slezané společně bojovali s vojskem českým proti císařskému.

Po nešťastné této bitvě utekl se do Vratislavi Fridrich Falcký, chtěje odtud pokračovati v dalším boji proti Ferdinandu II. Avšak pokusy ty se nezdařily a Slezané poddali se císaři. Vyzváli tehdy dost šťastně, nestíhlyť je pohromy takové, jako nešťastnou vlast naši.

Ač v pozdější švédské válce Vratislav utrpěla citelných škod, přece aspoň mírem vestfálským zaručena jí všechna práva a privileje, jež měla před válkou. A tak Vratislavští jak dříve proti Husitům, tak nyní proti katolíkům obraceli svůj hněv. Odpírali katolíkům přístup do úřadů městských, a jednotliví cechové nepřijímali katolických

učeníků a tovaryšův, až konečně r. 1678 císařským rozkazem přinuceni byli neodpíráti práva měšťanského katolíkům.

Než dosti již těch historických upomínek. Sestupuji s pahorku Liebichův a kráčím do města vnitřního, kdež jednotlivé starožitné budovy, památná místa a umělecké památky beztoho ještě oživí v nás vzpomínky na minulost.

Ještě jednou obracím se k imponantní výšině a myslím si: Kéž se též v Praze rodí Liebichové!

v zadu táhne. Rychle se obrátím a jsem zachráněn. Bába hnala se tu příliš prudce, vedle ní z chomáče lidí narazil na ni starší již jakýsi vysloužilce a bába narazila na mne s velkým pekáčem, na němž nese těsto k pekaři. Neuhnouti se v čas, byl bych odnesl kus budoucího pečiva vratislavského na kabátě.

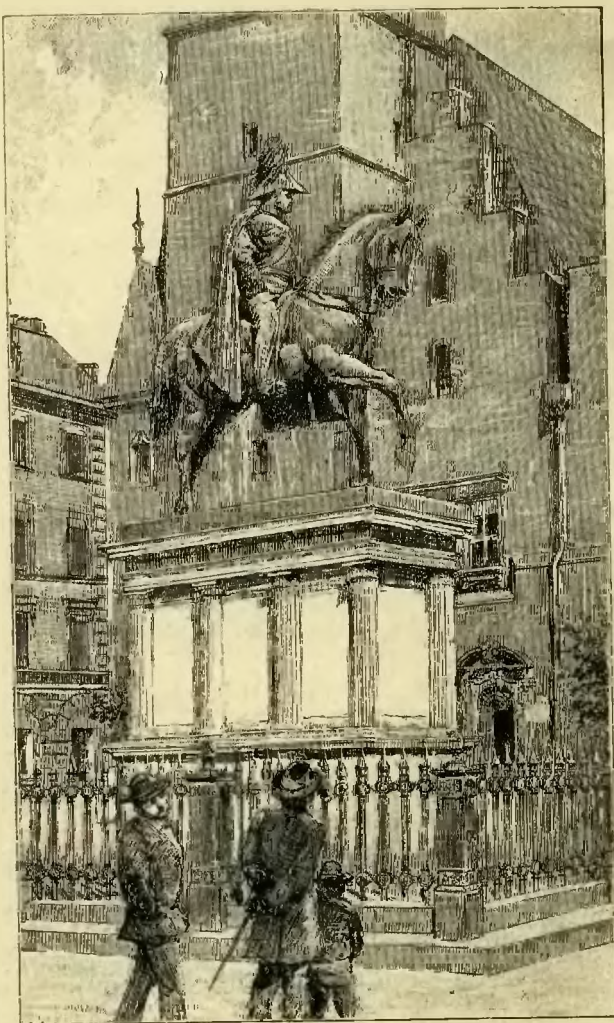
Zapomenu na doutník a kráčím pozorněji dále. Tu stojí u chodníku na silnici dvě služky, obě s koši na rukou. Jedna modrýma očkami příjemně umí kroutit a lahodně se usmívat, druhá není sice hezká, ale vypravuje právě, že dala paní výpověď. Ani nemohu do-slechnout, proč odhodlala se ku činu tak rozhodnému, neb v tom dotkne se kdosi citelně mého kuřího oka. Zlostně se ohlednu, ale hned je po zlosti. Prýmovaná pruská čepice, vojanská uniforma, prsa vycpaná podle předpisu a ten přísný obličej vojína, kárajícího mne zrakem za to, že bolí kuří oko — mne. Škoda, že tu není můj bývalý hostinský z Moravy. Celé večery měl jen dva, tři hosti, v neděli sehnalo se mu jich najednou dvacet a potom se ještě divili, že při své navyklé ospalosti nemůže je obsloužit. Mručilval proto, že si to mají na celý týden rozdělit, co den několik, ale nikoliv všichni najednou přijít! I ti Vratislavští mohli se už něčemu naučit a nehmat se všichni jednou ulicí!

Z hluku a šumu uličního přicházím na hlavní náměstí. Je to pravidelný čtverhran, ohraničený vysokými domy, z nichž každá skoro má svou historii. Je na tři sta kroků dlouhý. Přejdu na druhou stranu, nazvanou „sedmi knížat“ po domě tu stojícím, který byl r. 1500 vystavěn a na němž na fasádě nachází se vyobrazení císaře se sedmi knížaty z konce 17. století. Tu bydlívali čeští králové...

Několik kroků dále spatřujeme na jiném starožitném domě na stítě znak českého lva s orlicí slezskou. A jako živá historie jich odloučení stojí na této straně náměstí jízdecká socha Fridricha Velkého. V životní velikosti stojí tu vladař tento, který Prusko znamenitě zvětšil a k tomu z koruny naší vyrval drahou perlu slezskou, ponechav nám z ní jen třísky.

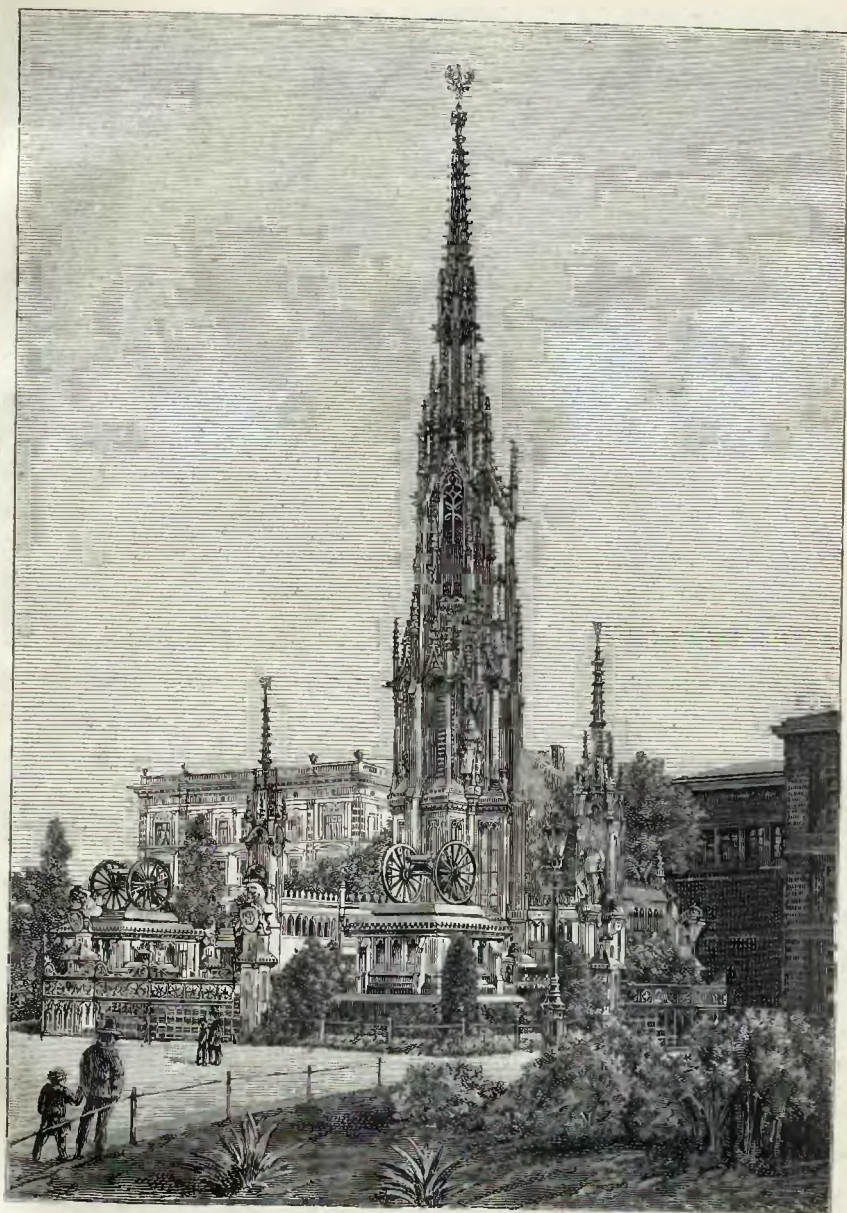
Povaha jeho je nad míru zajímavá. Otec jeho Fridrich Vilém I. měl zálibu jen ve vojenství. Vojíny vysokého vzrůstu sbíral a najímal,

kde jen věděl, ba i z nejvzdálenějších zemí tajně dával si přivádět muže pěkného vzrůstu. Z nich vytvořil si životní stráž, tak zvanou

Socha Fridricha Viléma ve Vratislavi.

postupimskou gardu. Večer scházel se s ministry a miláčky svými při dymce a sklenici piva a blaze mu bylo, jak říkal, v tabákovém kollegiu. Ale život takový nelíbil se jeho synovi, pozdějšímu Fridri-

Pomník vítězství ve Vratislavi.

chovi Velkému, kterýž měl oblibu v hudbě a umění. Otec se synem jevíli proti sobě takovou nechť, že syn konečně chtěl uprchnouti do Anglie k svému strýci Jiřímu II., při čemž ho podporovali dva jeho přátelé Katt a Keith, poručíci ve vojště. Avšak otec dověděl se ještě v čas o záměru syna, před jehož okny vystavěna šibenice, a zachycený syn musil se dívati oknem na popravu přítele Katta. Druhý poručík Keith unikl ještě v čas do Anglie.

Roku 1740 Fridrich Velký nastoupil po svém otci vládu nad 2.240.000 poddanými. Země jeho obnášela jen 2190 čtvr. mil, ale za to nalezl po šetrném otci plné pokladny a 70 tisíc vycvičeného vojska. A toho bylo vtipnému synu dosti. Vida, že rozliční nepřátelé se strojí na Marii Terezii, dostal chuť na Slezsko a poněvadž všechno na světě se dá odůvodnit, ovšem i Fridrich Velký měl právní důvody, že Slezsko mu vlastně náleží. Nejlepším důvodem pak bylo rozhodné vítězství, jehož dobyl na Marii Terezii. Mírem vratislavským r. 1742 odstoupeno mu konečně Horní a Dolní Slezsko.

V pozdější válce sedmileté měl půl Evropy proti sobě a jediný věrný spojenec, král anglický, podporoval ho. Na kraj záhuby kolikrát již přiveden, Fridrich Velký konečně zvítězil přece slavně a vybojoval království pruskému postavení mezi velkými mocnostmi evropskými. Též první dělení Polska Fridrich Velký způsobil. Ale to ho sotva tížilo, ulovil při tom také část.

Jízdecká socha jeho ze slezského mramoru byla r. 1847 odhalena.

Takovým štěstím vojenským neoplýval pozdější panovník Fridrich Vilém III., jehož jízdecká socha odhalena byla r. 1861 na straně hlavního náměstí, zvaného zlatocišní. Za to přála mu štěstěna v míru. R. 1797 nastoupiv vládu, byl z počátku ve válkách francouzských neutrálním a dal si za to Napoleonem darovati Hanoveransko. Potom přece se zapletl do války a to tak nešťastně, že polovici své země ztratil — ovšem ne na dlouho. Na sjezdu vídeňském obdržel potom ještě více než ztratil. Fridrich Vilém III. má veliké zásluhy o svou vlast. Zavedl opravy ve správě občanské, soudní i vojenské, a podporoval vydatně vědy a umění, obchod a průmysl.

A tak dva pruští panovníci Slezska pohlíží tu na nejzajímavější a nejstarší část Vratislavi. V prostřed náměstí stojí totiž starožitná radnice, chlouba města, na níž s obdivem zrak cizince spočine. Z dob králů českých pochází nádherná stavba tato, vším možným přepychem oděná, památník ten událostí nejdůležitějších pro město a celé Slezsko.

Nad průčelím východním, vyzdobeném rytbami rozličnými, pnou se štíty s rovnoběžnými střechami. Na jižní straně táhnou se po celé stavbě dvě římsy. Římsu pod samou střechou zdobí velké figury, představující podařeně rozličné sceny z baje a ze života lidu. Vůbec celé jižní průčelí překypuje přepychem až marnivým. Krásné průčelí východní zdobí znak česko-slezský a vratislavský — div, že našeho lva ještě odtud neodstranili!

Severozápadní stranu radnice tvoří krásná věž. Schody v budově jsou mramorové a v poradní síni vzbuzují pozornost zdi, vykládané drahocennými tabulkami ze dřeva, a ohromná leštěná kachlová kamna. Vůbec ani uvnitř v radnici otcové vratislavští nešetřili měšců poplatníkův.

V prvním poschodí nalézá se dvorana knížecí. Na obrovských dveřích ještě dnes poznáme stopy hněvu, jakýmž lid vratislavský roku 1418 zaplál proti městské radě. Roku 1404 učinil tu totiž král Václav jakési změny ve složení rady městské. Z toho povstaly v městě nesváry, až konečně roku 1418 nevole vypukla lidu proti aristokraticky zřízené radě městské tak ohnivě, že lid vrhl se na radnici, zmocnil se jí, sekerami mlátil do pevných dveří knížecí dvorany a konečně citelně vytrestav radní pány nenáviděné, jednoho z nich dokonce z okna vyhodil.

Avšak i jinak ještě památná jest dvorana knížecí. V ní knížata slezští mívali své sjezdy až do r. 1741, v němž zbaveni byli svobod, do té doby ještě částečně zachovaných. Téhož roku sešli se tu 10. srpna, by holdovali Fridrichu Velkému jako novému svému pánu, a sešli se tu tehdy naposled. Dvorana tato slouží za poradní síň městské rady. Je to sál vpravdě knížecí, neb překypuje nádherou a přepychem, kamkoliv oko pozří. Klenutí nad ním se pnoucí ve více

odděleních, spočívá na prostředním pilíři a pokryto jest obrazy olejovými knížat o Vratislav zasloužilých, zemských hejtmanů a purkmistrů.

Avšak Vratislavským nestačila velká krásná radnice, vystavěli si tu na náměstí s velkým nákladem ještě městský dům a umístili v přízemí a v druhém poschodí úřadovny městské, celé první poschodí pak věnovali městské knihovně. Do ní později se podíváme. Netřeba totiž zapomenouti, že pod radnicí nachází se ještě sklep, který po staletí již těší se větší návštěvě, než snad největší knihovna celého světa. Tam tedy!

III.

Ve svídnickém sklepe.

u v podzemí starožitné radnice vratislavské, tu věčně živo. Slaví-li Vratislav dni radostné, je tu plno, jako by nabil. Přijdou-li dni zármutku a útrap, zde nejlépe utopí se-žal. Ale což Vratislav! Celé Slezsko dává si tu dostaveníčko.

Časně z rána zastihneme tu ty, kdož v noci trochu déle se zdrželi a nyní pro samé ráno už ani nevidí, že je ráno. Potom přijdou sem ti, co dobře se vyspali. Později ti, kteří už jinde byli, ale tu si chtějí chuť „spravit“. A po celý den docházejí sem mimo to tací, kdož tu někoho hledají a najdou, což je nejdivnější, vždy, ne-li toho, tedy aspoň „to pravé“. Potom tací, kdož tu ještě nikdy nebyli a touží doplniti své vědomosti.

A tak vleče se to tu již po staletí. Účty vedené „vrchností“, která tehdy tak se snižovala, že i pivo čepovala, datují se už z roku 1357. Za rok 1477 vykazují účty dokonce užitek 3390 dukátů. Z toho vidno, že ve sklepu tomto žízení jest historická.

Ale pořád ještě neřekl jsem, čím žízení se tu hasí. Předpokládám, že nepokládáte Slezáky za vášnivé milovníky vody, vždyť po staletí žili pod jednou korunou s námi. Zdědili tedy náklonnost k pivu již po otcích. Ku konci 14. století zavedeno tu svídnické pivo a že bylo dobré, toho důkaz, že tu přes 250 roků slavně panovalo a po něm i sklep pod radnicí zachoval své jméno. Později tu okoušeli též

pražské a frankfurtské. V tomto století najala sklep pivovarská firma Friebe na 50 roků, a že nedělala zlé obchody, to vidno již z toho, že Friebe zemřel zanechav milliony.

Svidnický sklep je pro Vratislavana jakýmsi kouzlem, jež jej sem táhne již na 500 kroků. Nechť jde Vratislavan kam chce, tento chrám Gambrina je mu vždy v cestě.

Než vstupme tam. Z náměstí vedou tam nepatrné dvěře. Na nich hned poučení: tam v pravo, nazpět v levo. Prkennou zdí totiž oddělen je vchod od východu, aby vcházející nepřekáželi vylézajícím, kteří beztoho chudáci nosívali po schodech nahorů ze sklepa těžké břímě.

Dlouhá klenba na pilířích, vedle pilířů stoly a kol nich sedí směs lidí. Tu muži v slušnějším obleku, tam takoví, na nichž vidět že pivo je u nich hlavní a oděv vedlejší věc, tam dále opět asi pět dvčín s vybledlyma očima a stálým úsměvem na tváři. Jediný muž sedí s nimi u stolu a zavírá tak na polo oči, patrně není velice žárliv.

Nechci dlouho hledati místa a zasednu u těch „slušnějších“, abych pozoroval „lid“. Ale ten lid kouří prahanebné doutníky, které naplňují celou místnost zápachem nepříjemným a oči zasluží. Zavolám na sklepníka a ptám se ho nevinně:

„Máte pivo?“

„O gewiss! (O zajisté!) Přejete si tmavé či bledé?“

Poroučím bledé a vzpomenu si, že dosud nemám doutníků.

„Máte doutníky?“ tážu se.

„O gewiss,“ a odběhne.

Přinese pivo a doutníky.

„Je to pivo čerstvé?“

„O gewiss!“

„Jsou tyto doutníky dobré?“

„O gewiss!“

Poznávám sklepníka podle dialektu německého, že je z Nisy.

„Vy jste z Nisy?“

„O gewiss!“

Dám mu pokoj, beztoho nic jiného neodpoví, než „o gewiss“. Jeť tato odpověď tu tak zahráděna, jako u nás „prosím“.

Plynovým světlem osvětlená prostora jeví ctihodné stáří. Na stěnách a na klenutí žertovné obrazy, památné desky, ale vše kouřem doutníkovým začmuzeno. Soused cosi mluví o Rakušanech. Nastrčím ucho, abych přemohl tak hluk a šum tu panující.

„Tam v Rakousku máte největší podvodníky a šibaly. Už tam má za sklem zas jiný pár.“

Nerozumím, patrně jsem preslechl začátek. Na štěstí dva sousedé při stole dříve si něco jiného vyprávěli a ten jeden doslechnuv jen konec jako já, dokládá:

„Eh co, šibalů máme tady také dost. Čtete jen noviny. Včera zas jednoho zavřeli, ten —“

„Šibalstvo a šibalstvo je rozdíl. To se přece u nás neděje. Ten hostinsky tam v Tyrolsku má za sklem boty jakéhosi Ondřeje Hoffra, co Rakušanům proti Francouzům a Bavorům pomáhal a velká vojska porazil, ač byl jen sprostým hospodským. Ty boty má za sklem jako drahou památku, náš hrabě N. N. je tam v loni koupil, aby je daroval zdejšímu museu, zaplatil za ně 60 marků — pomyslete, za obnošené boty sprostého sedláka! — ukazoval je už hrdě všem zdejším šlechticům a teď se doví, že ten hostinsky tam v Tyrolsku má za sklem zas už nový pár.“

„Možná, že ten Hoffer zanechal po sobě dva páry bot,“ namítá soused.

„Eh, podvodníci jsou tam v Rakousku,“ odpovídá nevrle vypravatel, „kdež by vzal sedlák v Rakousku dva páry bot. Ten hospodský dělá s botami obchod, bůh ví, kolik párů takových bot už putuje po světě. Podvodníci jsou —“

Pohledl vyzývavě na mne. Naposledy odnesu já ty boty! Škoda, že tu není již ten zvonek, myslím si. Četl jsem totiž v jedné staré

Dóm ve Vratislavi.

Nová synagoga ve Vratislavi.

kronice o Vratislavi, že tu ve sklepe svídnickém měli dřív zvonek. Jak někdo něco hloupého vyvedl, tak ho vyzvonili a on musil s ostudou odejít. Tento chlapík by to zasloužil.

Chlácholím se tím, že sedím v „selské síni“. To mám za to, že jsem chtěl viděti „lid“. Proč pak nešel jsem do té síně na pravo? Ale bůh ví, co by tam bylo. Nazývá se švindléřskou, bezpochyby že tam hostinský někdy byl přistihnut při míchání. Dále máme tu též knížecí sň, zrovna pod knížecí dvoranou. Má čtyři sklepení, ale v těchto hodinách nelze prý tam dostatí místa. Obchodníci ze všech čtvrtí prý se sem seženou a rokují o svých obchodech.

Nevšmál jsem si již chvilku svých sousedů, pohlížeje na malby na klenutích. Slyším vypravovati jakousi příhodu, ale začátek zas jsem přeslechl. Vím jen tolik, že jakési děvče bylo ve velkém nebezpečí a lev je zachránil. Císař — soused ho nejmenoval a já přilhat nechei — daroval toho lva dívce, s níž ona z vděčnosti několik roků nerozlučně žila. Ale srdéčko dívčí zahořelo najednou láskou k nějakému — řekněme hraběti, aby to zajímavěji vypadalo — a dopadlo to dobře, měli míti už svatbu. Vše bylo přistrojeno, jenom jíti k oltáři. Tu děvčeti se zachtělo, že chce lva ještě naposledy uviděti. Lev spatřiv ji v rouše svatebním, zařval zoufale a vrhl se na ni s celou divokostí. Však nic jí neublížil, hned ji pustil — ale vedle dívky na zemi leželo srdce, jež jí lev z těla tak hbitě vyrval, že její ženich leknutím ani nevěděl, co se s ním děje.“

Mráz mne obešel. Ubohá dívka! Darovala mimo lva srdce ještě jinému, ale lev netrpěl soupeře a vytáhl si srdce, jež za své vlastnictví považoval, ještě v čas. A jak mistrně to provedl! Skočil na dívku a hned bylo srdce venku. Mám ho silně v podezření, že studoval anatomii na universitě aneb že byl nejméně někde při sekci asistentem.

Ten soused vypravuje sice pěkně, ale zdá se mně, kdyby se to vzalo přísně, že by se tu pořád musilo zvonit. *Proto* ten zvonek asi odstranili.

V tom vypravovatel zavolá na sklepníka a táže se ho:

„Můžete dodati na deset marků?“

„O gewiss!“ — odpovídá sklepník a spočítav útratu souseda, dodává mu.

Soused pak mezitím táže se mne:

„Zdá se mi, že je už dvanáct —“

A já, abych podal svědectví, že jsem se tu něčemu naučil, odpovídám:

„O gewiss!“

IV.

Pověst o královském hradu. — Universitní budova. — Aula Leopoldina. — Sv. Jan Nepomucký.

„Nazpet v levo!“ Tak přísně podle předpisu vylézám ze sklepa po schodech nahoru a rozumuju, jak by to bylo praktické, kdyby zařídili nějaký přístroj na vytahování hostí ze sklepa. Jak obtížné je asi vyhazování takových hostí, co přebrali, a jak snadno by bylo pak zbavit se takového „rozuma“, jenž napiv se, znepokojuje jiné svou filosofií. Položili by ho do sedátka, zatáhli provazem a chlapík „vytažený“ okřál by čistým vánkem na náměstí.

Za mnou vylezl onen vypravovatel o lvu. Tážu se ho:

„Prosím vás, pane, kde pak jste vlastně četl tu pěknou historii o tom lvu?“

„Já nečetl nic, ale má žena je velká čtenářka. Včera to kdesi četla v kronice a vypravovala mně. Tu byste měl slyšet, ta vám umí pěkné věci. Tak ku příkladu kdybyste slyšel vypravovat o našem hradu, to by se vám teprv líbilo.“

Kráčím maně s ním a tážu se:

„Vždyť tu nemáte ve Vratislavi žádného hradu?“

„Jak, že nemáme? A jak krásný, hned k němu přijdeme, vidíte, jen takto přejdeme čtyři domy z ulice a už tam jsme. A ty historie, ty kdybyste slyšel, ty by se vám líbily. Máte-li čas, pojdte jen k nám, žena vám toho napovídá.“

Ta by asi hleděla, myslím si, kdyby jí pan manžel přivedl k obědu neočekávaného posluchače.

„Děkuju vám,“ odpovídám, „mne už nohy bolí. Ale ulici jsme přešli, a já ten hrad pořád ještě nevidím.“

„Tu je, tu je,“ tvrdí švitořivý Vratislavan. „Vy ho ovšem nevidíte, neb už dávno zmizel, ale tu byl, tu stál. Ano, vás bolí nohy, tu je sedátko, posadíme se. Tu historii vám přece musím vyprávět. Slyšte jen.“

Odevzdávám se do vůle boží. Proč bych mu to neudělal, myslím si, ať vypravuje. Bude mu aspoň lépe chutnat.

„V podzemních chodbách na jedné straně hradu objevovala se v noci železná panna. Kdo na blízkou té strany nemusil jít, ten nešel. Jednou přišel do Vratislavi jakýsi rytíř a ubytován v hradě. Hradní měl krásnou dceru, královnu panen vratislavských. Rozumí se, že rytíř se zamiloval na smrt. Ale vida, že jako rytíř si jí vzíti nemůže — slíbil totiž, že nikdy ženiti se nebude — chtěl konečně z Vratislavi uniknouti, aby na ni zapomněl. Však víte, jak mu asi bylo, když jí psal, že se s ní loučí na vždy!

Napsal, položil list na stůl a vyšel z hradu sem na břeh Odry, by utišil mysl pobouřenou. V hlavě mu to vířilo a u srdce bolelo. Přecházel tu dlouho. Konečně vejde do hradu, chodí sem a tam, ale do chodby, kde byl ubytován, přijíti nemůže. Poznává, že zabloudil — však tam na konci chodby zakmitne jakési světélko, rytíř ubírá se kvapně tam a ocitne se najednou ve dvoraně.

Hluboké ticho. Lampa uprostřed slabě osvětluje dvoranu. Udeřila dvanáctá, hodina duchů. Jakýsi tajemný šum rozhostil se najednou v celé budově, potom počnou dvěře vrzati, zdi pukají a konečně zdá se, jako by pod podlahou mlýnská kola se točila. Dvoranou provane ostrý průvan, jako by okna se byla otevřela, lampa shasne. Avšak hned opět počne kmitati a zdá se, jako by sem bylo slyšení z chodby poslední dech umírajícího. A z tohoto šumu a nevysvětlitelného víru, při němž chvilkami celá budova se otřásá, vynikají jednotlivé zvuky mužského hlasu, který přerušován jest ženským kvílením. Jako větrem ženou se najednou před rytířem dvě postavy, žena a

stařec. Vlasy ženiny jsou rozježeny, oděv potrhán a krví pokálen. Vyběhla tamto z chodby a za ní stařec s vypouchlýma očima. Přeběhli dvoranu až k jiným dveřím, ty před nimi se otevřely a za nimi opět se zavřely. Hned na to slyšeti pohybování mlýnských kol a kvílení ženy. Za chvíli letí tu znova tyto dvě postavy.

Rytíř dodá si myslí; s mečem v ruce staví se těmto příšerám v cestu a křičí: Kdo jste?

Postavy stanou. Děsné oči jich utkvěly na rytířově plášti, na němž vyšit kříž. Stařec pokyne rytířovi a rytíř neodolatelným pudem veden běží za starcem, ženoucím před sebou ženu. Žena zmizela a stařec padá za ní do prohlubiny v divoké zoufalosti. Mlýnská kola zase se pohybují, v to mísí se nárek a kvílení — hrozný to byl pohled! Rytíř utíká zpět jako bez smyslů a ocitne se opět ve dvoraně. A již tu stojí obě postavy, prosebně k němu ruce vztahující.

„Jak bych vám mohl jen pomoci?“ táže se rytíř.

Stařec pozdvihne pravici a ukazuje na zeď, na níž nachází se nápis: V odříkání spása.

„Nuž tedy!“ odpovídá rytíř pevným hlasem. „Buďtež vykoupeni!“

Na to stařec přiskočí k němu a šeptá mu do ucha: Varuj se lásky žen — a tiskne mu ruku. Byla to chladná ruka mrtvoly a rytíř klesá při dotknutí této ruky k zemi. Lampa shasíná, vše se boří...“

Rytíř klesá k zemi, ale já radostně vstávám. Bylo to sice dlouhé, myslím si, ale učinil jsem křesťanské milosrdenství a pomohl jsem bližnímu, když ho v poledne vypravování na srdci tížilo. Pomohl jsem mu, aby se mu odlehčilo a nyní spokojen nad svým posloucháním dodávám: Nebyl ten rytíř před spaním také ve svídnickém sklepe?

Soused jako by hluboce uražen, vážně podívá se na mne a praví:

„Já na duchy nic nedám, to mne neznáte, ale mluve tu ve Vratislavi s kým chcete, každý vám potvrdí, že je to pravda. Ostatně...“

Ctím přesvědčení každého, ačkoliv si na ten zvonek ve sklepe bezděky vzpomínám, a abych uchlácholil souseda, dodávám:

„Ale příteli, jak pak to dopadlo s tou krásnou dcerou ve hradě, do níž rytíř se zamiloval?“

„Vidíte, o to byste byl přišel. To je právě nejkrásnější. Rytíř nazejtří zmizel z Vratislavi a potloukal se po světě, chtěje na krásnou Vratislavanku zapomenouti. Avšak nadarmo. V uších hučelo mu sice často: Varuj se lásky žen — ale sličná dcera hradního měla nad rytířem větší moc než rada, kterou mu dali duchové. Za rok rytíř ocitl se opět ve Vratislavi. Spěchá do hradu, aby spatřil tu, na niž mu zapomenouti nelze, nedočkavě otvírá dvěře — — —

Sličná dcera hradního chová nemluvíňátko. Vdala se hned po odjezdu rytířově. A proto: Varuj se lásky žen, v odříkání spása...”

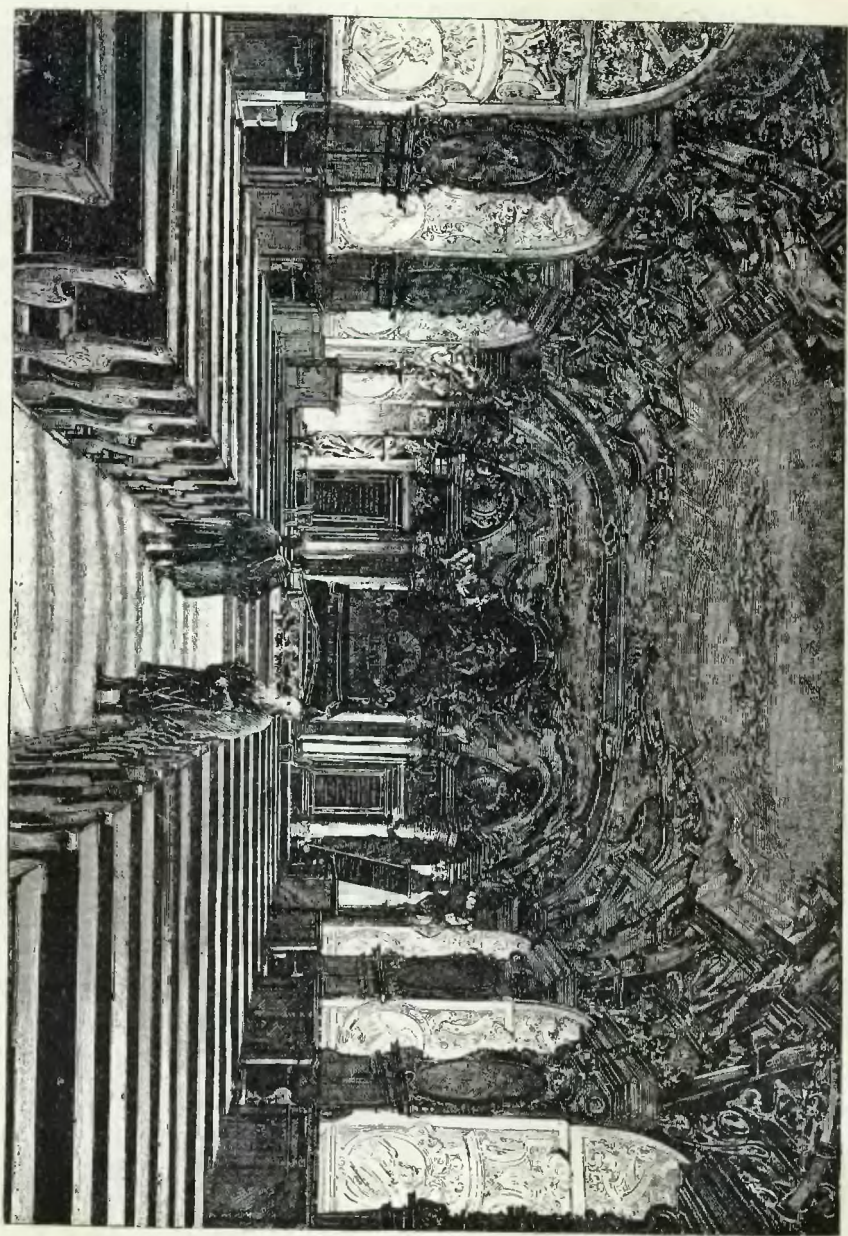
Než aby ctěny čtenář nechopil se naposled proti mně onoho zvonku ze svídnického sklepa, propouštím povídatvého souseda. Hradu ovšem ani nyní ještě nevidím. Stával tu na břehu Odry a býval svědkem mnohé slavné chvíle, již prožili tu králové čeští. Nyní stojí tu rozsáhlá budova universitní.

Královský ten hrad daroval Leopold I. roku 1670 jezovitům, kteří z královských komnat zařídili tu učebné síně a velkého sálu, v němž holdováno králům českým, užili k bohoslužbám. R. 1688 jezovitě zbořili jednu polovici hradu a vystavěli tam kostel universitní, nyní sv. Matěje. Ostatní část královského hradu pak r. 1738 s několika měšťanskými domy sloučivše, zřídili z ní velkolepou jezovitskou kolej. Roku 1776 jezovitský řád Fridrichem II. v Prusku zrušen, ale universita Leopoldova potrvála a r. 1811 byla sem do Vratislavi přeložena universita frankfurtská a s vratislavskou spojena.

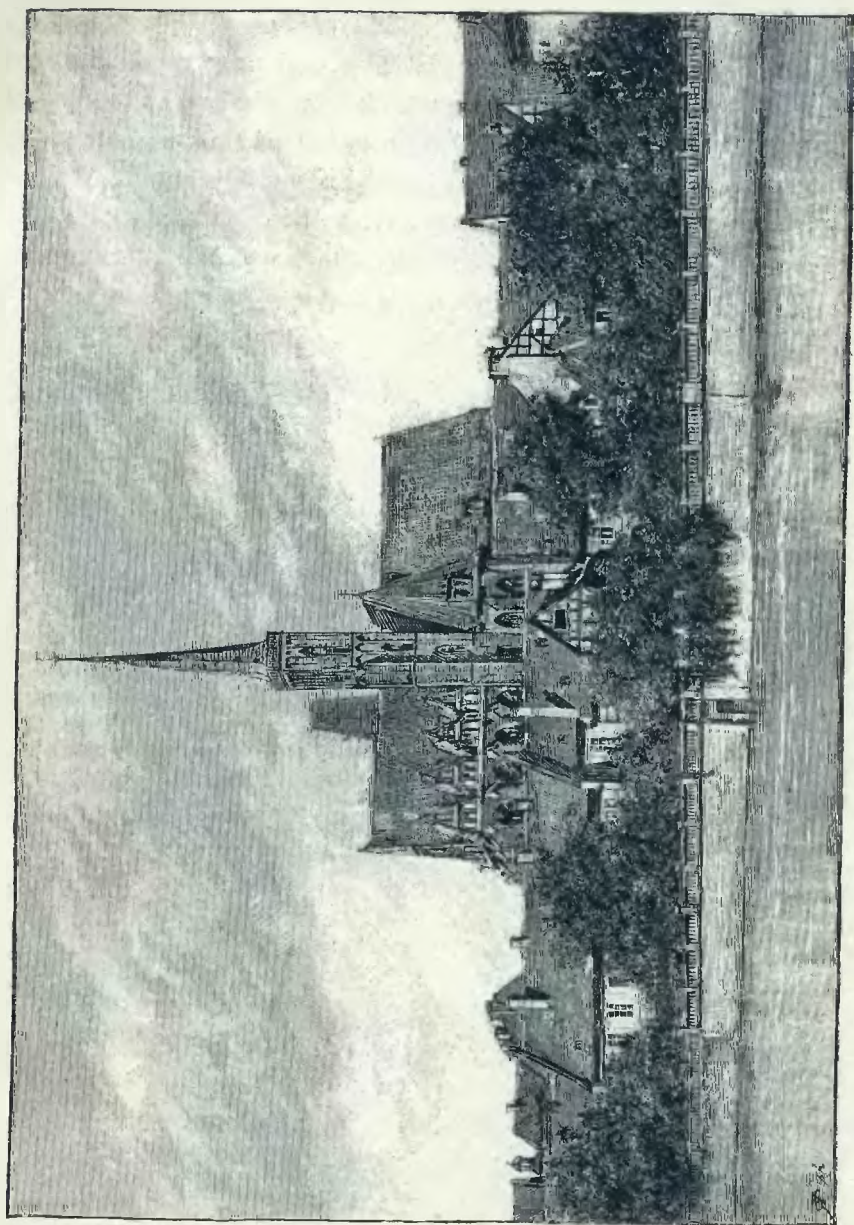
Na universitě vratislavské, na niž účinkovali též naši slavní Purkyně a Čelakovský, studuje ročně 1250 až 1500 studujících. Mimo fakultu katolicko-theologickou má též evangelickou a obnáší na všech pěti fakultách počet profesorů řádných 50, mimořádných 24 a docentů 28.

Velkolepým nazvati sluší velký sál, Aula Leopoldina, upravený pro 1200 osob, dále sál hudební. V prostorách budovy universitní nachází se též bohaté museum zoologické a hvězdárna.

Polští studenti mají na zdejší universitě své spolky a zvláště na fakultách bohosloveckých ovládá mezi nimi vědomí národní. Však i studující národnosti české, synové to pruského Opavska, bloudí tu

Velký sál Anny Leopoldiny ve Vraclavi.

Kostel sv. kříže ve Vratislavi.

jak ztracení synové svého národa. Bývá jich tu ročně 6 až 10, a najde-li se mezi nimi náhodou jeden, znalý spisovného jazyka, je to věru zázrak. Ani na školách národních, ani na gymnasiu neuslyší slova českého, kde tedy chudák mladík moravsko-pruský má naučiti se česky čísti? Od mládí cpou do něho němčinu a učí ho zapomínati řeč mateřskou. Tak intelligence česká v moravském Prusku pomalu vymírá. Avšak kdyby se nám všickni tito mladíci odnárodnili, někdo nám tu přece zůstane: svatý Jan Nepomucký, jehož socha tu stojí před kostelem sv. Matěje. Slabá ovšem útěcha. I ten je němý.

V.

Školstvo. — Pomník vítězný. — Dóm. — Arcibiskupství v Bratislavské. — Jošt z Rožmberka. — Popská válka.

Rožkošné to procházky podél břehu Odry! Vlny její osvěžují nás milým chladem, ostrovy, jež tu tento veletok vytvořil, objevují nám vždy nové půvaby Bratislavi a mnohé ty mosty nad Odrou se klenoucí převádějí nás do rozličných čtvrtí města, jsouce zároveň přechodem k novým a novým dojmům.

Opustivše budovu universitní, přijdeme tu podél břehu Odry ku reálce sv. Ducha. Jest žactvem přeplněna, již samo pojmenování ústavu tohoto ručí za to, avšak přece byvá na konci školního roku dosti studentů, kteří nijak nechtějí býti spokojeni se svými učiteli. Mimo tuto reálku má Bratislava ještě jinou, pak pět gymnasií, vyšší průmyslovou školu, školu uměleckou, obchodní, dva vyšší dívčí ústavy, tři vyšší školy měšťanské, 71 veřejných národních škol, z nichž 46 evangelických a 25 katolických a jiné ještě ústavy vzdělavací. Jmenovitě ústavů soukromých má Bratislava slušný počet.

Několik kroků od reálky sv. Ducha a jsme na náměstí králové Augusty. Tu hrdě vypíná se na břehu Odry *pomník vítězný*, věnovaný vojínům roku 1870—1871 ve válce francouzsko-německé padlým. Krásný pomník tento slavné byl r. 1874 zasvěcen u přítomnosti korunního prince pruského.

V sousedství pomníku vítězného cihlová bašta poskytuje utěšený pohled na vratislavský dóm, na ostrov Písek a na proudy Odřiny, do nichž zde vlévá se Olava. Cihlová bašta je umělý pahorek, utvořený z pozůstatků starých hradeb vratislavských. Pahorek bratří Liebichův je sice nádhernější, avšak ačkoliv z bašty cihlové lze přehlednouti jen nejbližší okolí, je odtud pohled malebnější.

Dóm vratislavský! Kde počít, abych nezapomněl na žádnou krásu velkolepého tohoto chrámu? Mohutná stavba kostela tohoto již zvenčí učiní dojem veliký. Při vstupu do vnitra dojem vždy ještě roste a člověk prošel obrovský ten chrám a spatřiv všechno to bohatství po staletích tu nahromaděné, odchází odtud s hlavou naplněnou směsicí tak různých krás, mezi sebou o přednost zápasících, že unaven hledá klidu. aby hlavu ukonejšil a oči utiřil...

Chrást tento svatojanský, zprvu dřevěný, byl vystavěn v letech 1148—1170 dle vzoru dómu v Rouenu ve Francii, biskupem Waltherem, s dvěma velkými a nahoře průhlednými věžemi. Střecha chrámová je meděná a hodiny byly sem dány r. 1373. Byly to první veřejné hodiny ve Vratislavi. Stavba kostela počata byla napřed v slohu gothickém, v 17. a 18. století pak v slohu renaissančním dokončena. Boční lodi jsou tmavé, což pochopitelně, neb dóm má dvacet kaplí, přistavěných v rozličných dobách.

Drahocenný vysoký oltář v slohu renaissančním 16. století je celý stříbrný a stál prý 10 tisíc tolarů, dva svícny stříbrné 1400 tolarů. A což tu jiných drahocenných ozdob malířských a sochařských! Co nádhera všeliká a bohatství tu složeno!

V kapli přistavěné r. 1680 klečí sv. Alžběta nad oltářem jako na mraku a šest cherubínů a tři chlapci jí posluhují. Po stranách oltáře na velkých korintských pilířích vznášejí se dva andělé. Dílo to z nejjemnějšího bílého mramoru je prací sochaře Herkula Ferrettiho z Říma. Tu nachází se též hrobka kardinála a biskupa vratislavského Fridricha hraběte Hesenského. Na tmavohnědém mramoru klečí tu kardinál v životní velikosti. Postava jeho jest z bílého mramoru, jakož i dvou chlapců, z nichž jeden drží mu klobouk, druhý bíret.

Na pomníku na měděné desce je nápis a nad ním umrlčí hlava. Než obrátíme se dále k biskupské residenci.

Je to stavení dlouhé sice, ale neúhledné. Za to jest biskupství rozsáhlé a výnosné. Nazývánoť „zlatým biskupstvím“. Znamení-tého květu biskupství vratislavské dosáhlo za biskupa Přelava Po-goreleckého, který se dal v ochranu českého krále Jana Lucemburského a stal se knížetem na Grodkovsku a Nissku. Tím také položen základ k vmanění se biskupství vratislavského z podřízenosti arcibiskupů hnězdenských, kteří proti odloučení se opírali. Během času odloučení přece se provedlo a biskupové vratislavští náleželi pak bezprostředně pod papeže. Vádkami husitskými, vnitřními sváry a marnotratností biskupů biskupství vratislavské zadlužilo se tak, že biskup Konrad (kníže olešnický) v 15. století vzdal se své hodnosti za 1000 zl. ve zlatě ročních příjmů až do zapravení nejpilnějších dluhů. V brzce na to biskupství vykvetlo a bylo tak lákavé, že od kapituly za veliké sumy cizincům bylo prodáváno.

V letech 1459—1467 byl tu biskupem český pán Jošt z Rožmberka, bratr Jindřicha Rožmberka, nejvyššího hejtmána země slezské.

Biskup Jošt vypravil se r. 1459 do Vratislavi, kdež město mnichy štváno a bouřeno proti Jiřímu z Poděbrad, jako králi kacířskému. Biskup uznáváje Jiřího králem, ukazoval lidu bully papežské, napomínal ve jménu císařovu i papežovu k mírnosti a poslušnosti. Hrozil konečně i klatbou církevní, ukazuje papežský dekret ze dne 18. srpna 1459, v němž papež všechny Slezany vyzývá, aby Jiřímu už neodporovali a za krále ho uznali. Ale nadarmo. Vratislavští byli tehdy papežstějši nežli papež a výtržnosti ve Vratislavi proti českému králi neměly konce. Někteří kanovníci a kněží rozšiřovali po městě, že papežsky dekret jest podvržen, a Vratislavští, jimž dekret předčítán byl, křičeli, že Jiří z Poděbrad je rodem husita a kacíř a papež že je Jiřím a Joštem podveden. Tak Jošt vrátil se do Prahy s nepořízenou. Dovědév se, že papež znova počíná proti Jiřímu se obracet, poslal ku dvoru papežskému svého bratra, Tomáše, rytíře řádu strakonického. Dokazoval papeži, že Jiří není tak zlý, jak je vykřičen, a prosil papeže, by od všech kroků proti králi českému ustal. Toto vše

Jošt činil z ohledů politických, boje se, aby církev katolická ne-
utrpěla ještě větších ztrát, neb biskup Jošt sám byl velký nepřítel
„kacířů“. Kázal r. 1461 na hradě pražském proti kalichu, tak že
proti němu, „tomu tlustému biskupovi“, povstala v Praze taková ne-
vole, že přehnouti musil do Kutné Hory. Konečně postavil se sám
králi Jiřímu na odpor, a když jednota panská ustrojivši se pevněji
veřejným sjezdem na Zelené Hoře r. 1465, počala ve dvou letech
na to proti Jiřímu zjevnou válku, tu biskup Jošt sám postavil se
v čelo vojska slezského. Ctibor Tovačovský z Cimburka, vůdce vojska
královského, porazil ho u Pačkova, načež Jošt uzavřel s Jiřím mír,
a aby ukázal Jiřímu změnu svého smýšlení, dal předního strůjce
bouří vratislavských, probošta Jana Důstera (Trorstera), který prý
neslušně o Joštovi mluvil, jíti a se zacpanými ústy na jeden hrad
biskupství svého vésti, kdež ho věznil.

Však potom později Vratislavští nechtěli ani svoliti, aby mrtvola
Joštova do Vratislavi přivežena a tam podle obyčeje slavně pocho-
ván byla. Svolili k tomu konečně jen na domluvu Zdeňka ze Stern-
berka, a tak odpočívá tu Jošt po boku ostatních biskupů vratislav-
ských a nápis jeho náhrobní skromně liší se od památníků ostatních
biskupů: Jodocus de Rosenberg episcopus Wratisl. hic sepultus.

Jošt sepsal též několik českých spisů, v nichž projevil neoby-
čejnou bystrost ducha. Byl též slavný kazatel, ale poněvadž německy
neuměl dobře, kázal ve Vratislavi jen latinsky. Nevadila mu tedy
neznalost němčiny nic v životě, stal se i bez němčiny biskupem v ně-
mecké Vratislavi!!

Tu v dóme odpočívá též biskup Nanker, jež nemůžeme jen tak
zhola opustiti. Král český, Jan Lucemburský, chtěl dostati do své
moci hrad Milič, který ležel na pomezí polském a patřil biskupství
vratislavskému. Nabízel biskupovi a kapitule za hrad, čeho si jen
žádají. Biskup opatřil hrad vším potřebným, aby mohl vzdorovati
dlouhému oblehání a dal jej pod dozor svému kanovníkovi, hraběti
Jindřichu Vrbnovi. Král mocí brannou obklíčiv hrad poslal tam své
posly, aby vyjednávali s kanovníkem, zdali biskup by nepostoupil
hradu bez boje. Kanovník pozval posly královské k hostině a ti pře-

mluvili ho při číších vína sliby a hrozbami k tomu, že odevzdal jim hrad.

Biskup Nanker žádal potom krále několikrát, by mu navrátil hrad, vždy nadarmo. Umínil konečně užiti moci své duchovní proti králi. V biskupském ornátě a v průvodu několika svých kanovnicků přišel do kláštera sv. Jakuba. Král odbýval tam právě poradu s předními pány dvoru svého. Uslyšev o příchodu biskupově, dal ho požádati o krátké posečkání v síni vedlejší. Biskup jal se tak nezbedně tlouci na dvěře, že nebylo jiné pomoci než otevřítí. Teď biskup se svými kanovníky postavil se před krále a v ruce jedné kříž, v druhé list, četl vyzvání a troje napomenutí ke králi, aby vrátil církvi hrad Milič bezprávně odnatý.

Odpověděno mu, že to se tak brzy asi nestane. Tu biskup pozdvihl krucifix a se vši slavností vynesl klatbu církevní na krále i na rady jeho. Knížata i páni v němém ustrnutí obstoupili krále Ale král zvolal:

„Aj, podívejte se na toho popa! chtěl by tuším státi se mučeníkem, kdyby jen našel se někdo, jenž by ho chtěl mučiti.“

Tu vratislavští radní páni domlouvali biskupovi, že by s králem byl měl nakládati mírněji.

„Mícháš věci duchovní se světskými a užíváš práva církevního, abys udržel světské,“ pravil biskupovi purkmistr v předsíni královské hned po vyslovené klatbě. „Oč ty se tu hádáš, na to jest jiný soudcem a nikoliv ty; kdož úřad duchovní spravují, povinni jsou ve věcech světských poslouchati krále. Kdo krále neposlouchá, hřeší. Krále Jana přijali jsme rada i město, ba všichni Slezané za nejvyššího knížete a jen ty sám chceš ho zatracovat?“

Na to odpověděl biskup:

„Není on mým knížetem, ale vaším. Mé biskupství není mu podřízeno. Proč bych se ho bál, není on králem, ale králíčkem.“

Potom pohanil ještě purkmistra a radní vratislavské a vynesl nad těmito přívrženci královými též klatbu.

Král Jan dovědév se o tomto pohanění, vypověděl biskupa i s kanovníky z Vratislavi, tak že tito do Nisy se odstěhovali. Lid pak

vratislavský se jitřil, stavě se na stranu královu. Násilím otevíral kostely a nutil kuže, aby sloužili mše. Boleslav, kníže na Břehu, použil tehdy dobré příležitosti, přivlastňoval si biskupské statky a vybíral desátky a málo to jím hnulo, když i nad ním vyřknuta byla klatba. O statky biskupské nastal tehdy boj opravdivý mezi autoritami světskými a duchovními, jenž veden byv po dvě léta, konečně prostředkováním dvoru římského dal se upokojiti.

Kostel na Pisku ve Vratislavi.

I za krále Václava IV. stížena byla Vratislav interdiktem. Svídnické pivo bylo tehdy znamenité, jak jme již ve svídnickém sklepe slyšeli. Ale páni kanovníci nechodili do svídnického sklepa a dali si sami ze Svídnice pivo přivézt, ačkoliv rada městská to byla zapověděla. Pivo kanovníkům zabaveno; biskup za to Vratislav potrestal. Obtížil celé město interdiktem. Tu král český, Václav IV., s celým dvorem svým odebral se do Vratislavi a prosil duchovní pány, aby aspoň jemu k vůli dovolili zas sloužiti služby boží, slibuje,

že dá spor jejich s městem soudně vyšetřiti. Než odepřeli mu toho, bylť pro zabavené pivo příliš na Vratislav zanevřeli. Ba opat Jan na Písku dovolil si proti králi neuctivě mluvit. Václav ovšem nezal žertu. Neuctivého řečníka dal uvězniti, kanovníky a jiné preláty z města vyhnal a jejich statky dal lidu v plen. Chtěli-li duchovní páni dostati se zase k svým beneficiím, musili hledati milosti opět u krále. Ani papež Urban VI. nechtěl jim ničím jiným pomoci, nežli že Vratislavi nového biskupa dal v osobě knížete Václava Lehnického, který neměl potom pilnější péče než udobřiti krále. Tak skončila se „popská válka“ vratislavská.

VI.

Chrám sv. kříže. — Na Pisku. — Universitní knihovna. — Na náměstí rytiřském. — Jadrná kronika.

Nedaleko dómu vratislavského stojí gothický kostel sv. kříže, jehož jižní věž ze století 14. náleží k nejkrásnějším středověkým stavbám vratislavským. Založen byl vratislavským knížetem Jindřichem IV. a v chrámu tomto nalézá se jeho pestrá tumba. Jméno Jindřicha IV. je pro Vratislav nezapomenutelné. Za panování jeho město utěšeně vzkvetlo, obdařilo je výsadami a právy mnohými a veškerou péči svou věnoval zvelebení sídelního města svého.

Tu pod chrámem sv. kříže nalézá se v podzemí ještě jiný a sice kostel sv. Bartoloměje, který v třicetileté válce velkých pohrom utrpěl. Užívali kostela toho Švédové za stáj pro koně!

Od těchto dvou kostelů přejdeme na ostrov Písek (am Sande) a stojíme už zas u kostela. Starožitný chrám Matky boží tu stojící vyniká svou délkou i vnitřní nádherou a pokládá se pro vnitřní svůj lesk všeobecně za nejkrásnější kostel vratislavský. Roku 1668 opatřen byl vysokou a širokou věží a krásnými galeriemi.

Tu v sousedství chrámu Matky boží nalézá se v klášteře druhdy augustinském knihovna universitní, kterou založil r. 1811 Fridrich Vilém III. sloučením knihoven klášterních z Nisy, Zaháně atd., hlavně pak spojením knihoven universitních vratislavské a frankfurtské. Roku 1880 měla na 350 tisíc svazků, na 150 tisíc menších spisů a hojnost vzácných rukopisů. Rozšiřuje se pak dále, neboť ročně na

19 tisíc marků věnováno jest na zakupování nových knih. Mimo tuto velkou knihovnu jest pro studentstvo vratislavské ještě menší knihovna v universitní knihovně samé.

Blížíme se k náměstí rytířskému a již opět nacházíme se u starého chrámu. Jet to farní kostel sv. Vincence, v němž nachází se náhrobek knížete vratislavského Jindřicha III. Roku 1240 vpadly celé roje Tatarů do Polska pleníce a vraždíce. Nenašedše odporu, odešli s bohatou kořistí a vrátili se následujícího roku s vojskem ještě větším. Polští někteří páni na rychlo sebrali svůj lid, chtějíce zadržeti loupeživé hordy tatarské, avšak u Krakova 18. března poraženi, Poláci rozprchli se na všechny strany a Krakov padl hordám tatarským za obět. Na to Tataři vrhli se do Slezska a již oblehali Vratislav. Měšťané zapálivše město, unikli do hradu. I hrad byl by již podlehl, kdyby Tataři nebyl odehnal — déšť. Vypravují totiž starší kronikáři, že padal na Tataře tehdy s nebe oheň a proto odtáhli. Tu kníže Jindřich Pobožný sebral na třicet tisíc lidu branného a vrhl se proti Tatarům. Avšak vojsko jeho poraženo na hlavu a Jindřich sám padl. Tělo jeho Tataři znetvořené poznala pak jeho manželka a dala tu pochovati. Jindřich byl synem sv. Hedvivy, kteráž porodivši šest dětí, nemluvila po celých dalších třicet let se svým mužem Jindřichem Bradatým a žila život svatý. Klečela — jak starší kronikáři vypravují — jen na modlitbách, pila jen vodu, více dní v týdnu se postila než jedla, více bděla nežli spala.

Nelze tedy se diviti, že její syn, kníže Jindřich III., zasloužil si názvu Pobožného a že její vnuk Vladislav byl tak cudný, když chudobný jakýsi muž poslal k němu svou krásnou štíhlou dceru, chtěje knížeti učiniti potěšení, že tento napomenuv a obdařiv ji věnem značným, poslal ji otcí zpět, aniž by se jí byl dotknul. Pro cudný život svůj a pro přízeň, již u papeže Klementa IV. požíval, Vladislav stal se arcibiskupem solnohradským.

Vůbec dály se tehdy divy a zázraky, a kdo nevěří, nechť přečte si „slezskou jadrou kroniku“ (Schlesische Kernchronike). V řece Odře a Nise tekla tehdy r. 1267 krev. Šlechtična jedna porodila 36 dětí, zdali v tom jednom roce, to tam nestojí. V Polsku již mluvilo

dítě, ač mělo jen půl roku, a křičelo: „Tataři přijdou, ano přijdou Tataři a budou Polákům rubati hlavy. Mou hlavu též srubnou.“

Avšak přece vám jen neradím, byste tu kroniku četli. Ačkoliv byste v ní našli dosti věcí zajímavých, přece byste snad se neuspokojili. Není dosti zevrubna. Tak na příklad ani nedočtete se tam, zdali tomu půlletému dítěti Tataři skutečně hlavu srubli.

Netřeba zapomenouti, že tu na rytířském náměstí nacházíme se zas už v sousedství universitní budovy, bývalého to hradu královského na břehu Odry. Tu koupal se roku 1293 kníže vratislavský Jindřich a na tu koupel později asi bolestně vzpomínal! Kníže Jindřich totiž dal stíti šlechtici Habdankovi hlavu a Habdank to zasloužil, neboť kohosi zabil. Kníže Jindřich potrestav vinníka, pečoval poctivě o jeho rodinu a přijav syna Habdankova k svému dvoru, prokazoval mu dobrodiní rozličná, ba učinil ho i radou. Však mladý Habdank kryl v sobě tajně pomstu za otcovu smrt. Největším nepřitelem Jindřichovým byl kníže Konrad a tomu mladý Habdank slíbil, že mu knížete Jindřicha do rukou dodá. V koupeli přepadl Jindřicha, pokryl nahé jeho tělo pláštěm, přivázal ho ku koni a odvezl ho knížeti Konradovi do Hlohova, který Jindřicha věznil celého půl roku! A bylo to horší vězení než svatováclavské nebo plzeňské: v železné kleci jako lapeného ptáka Konrad držel Jindřicha a nepustil ho z klece, v níž Jindřich ani obrátiti se nemohl, až slíbil Konradovi třicet tisíc zlatých a osm měst mu postoupil. O Jindřichovi se tvrdí, že miloval německé básnictví a že sám básnil. Kronika nevyzrazuje, básnil-li Jindřich už dříve, než byl Habdankem zrádně jat, anebo naučil-li se teprve — v kleci zpívati.

VII.

Poláci ve Vratislavi. — Chrám sv. Michala. — Evangelické kostely sv. Alžběty a sv. Maří Magdaleny. — Městská knihovna. — Karel z Žerotína.

Vratislav má ráz města čisté německého. V hostincích, na ulicích a náměstích, v krámech kupeckých, všude ozývá se jen hlahol německý. Marně naslouchám na ulici hovoru lidu, chtěje potěšiti sluch zvukem slovanským. Nadarmo postávám na ovocném trhu, domnívaje se u prodavaček, že aspoň ty budou mluvíti polsky. Ale mýlím se, a kdyby tak asi byly do mého nitra nahledly, zle by se mi dařilo. Brzo bych se asi přesvědčil, že jim sice „jazyka dar svěřil bůh hromovládny“, ale že ten dar je německý, a k tomu tak zkroucený, že bych ani při nejlepší vůli jejich zdvořilostem nerozuměl.

Však bych toho zasloužil za takové pohanění! Naposled by mne některá ještě žalovala, že jsem se opovážil mít ji za Polku, vždyť ubezpečoval mne jeden soudce vratislavský, že „ty Poláku!“ je ve Vratislavi urážka běžná a nesmířitelná. Tisíce čísel soudních a rozsudků děkují slovům „tu Polak“ svůj vznik, a soudy odsuzují takové obžalované, poněvadž dle zemských pojmů *chtěli* žalobníka uraziti.

Není tedy divu, že při takových pojmech méně vzdělaný Polák sem přistěhovalý naučiv se německy, rád zapomíná svou mateřštinu a za ni se stydí. Jakž potom má se na ulicích ozývati hlahol polský? A přece čítá se ve Vratislavi na dvacet tisíc Poláků.

Jen v předměstích tu a tam nalezneme nápis: „Wyszynk dobrej wutki“ a pltaři na Odře pracující „ohřívají se“ v takových krčmách, poctivě polsky mluvíce. Ani si nevšimnou, že žid má na nápisu wutka místo wódka, nedajíf mnoho na slovozpyt. Ostatně musím žida omluviti, nechcef on bezpochyby, aby se mysliło, že se jeho wutka odvozuje od vody!

Na předměstí odravském navštívíme farní kostel sv. Michala Velkolepý chrám tento vybudoval v gothickém slohu biskup Jindřich v století předešlém, však jedna ze dvou vystavěných tehdy vysokých věží shroutila se hned po dokončení stavby a byla nahrazena teprve nedávno novou věží nižší.

Podobný osud stihl ohromnou věž chrámu sv. Alžběty. Vystavěna byla r. 1452 a byla 150 metrů vysoká. R. 1529 v noci 23. února shroutil se její gothický vrchol, jsa přetížen mědí a olovem na 500 centů! Vratislavská historie vypravuje s potěšením, že vlastně nestalo se při tom žádné neštěstí, žádný lidský život nebyl zmařen, zabilo to jen ubohou kočku, která byla někde v noci na táčkách.

Chrám sv. Alžběty leží u samého hlavního náměstí a vystavěn byl r. 1253—1257, pak v patnáctém století znova byl vybudován. Vstoupiv do prostřední lodi rozsáhlého tohoto kostela, která klene se nade mnou ve výšce 30 sáhů, stanu s obdivem. Kdybych neznal již krásného dómu vratislavského, myslil bych, že nyní v něm se nacházím. Krásné gothické stolice s velkolepou prací řezbářskou, nádherné oltáře a oko mé oslněno krásou barev odvrací se od maleb na skle, na 21 metrů vysokých.

Tu teprve vidím, že nejsem tu sám. Tam na kazatelne, vysoko u zdi v prostřed kostela postavené, vidím člověka se pohybovati. Kráčím blíže a udiveně pozoruju, že káže tu protestantský kněz. Slova jeho však ztrácejí se ve výšce, v jaké kazatelna je postavena a v rozsáhlém prostranství kostela, který pro tisíce křesťanů je zbudován. Málo jich dnes sem se dostavilo, je to jen cvičební kázání a prázdnota kostelní seslabuje ještě hlas kazatelův.

Tu přede mnou v lavici sedí zbožné dvě babičky, tam u pilíře asi tři postavy mužské, tamto v lavicích kmitá se mi v dálí též ně-

kolik postav — snažím se poslouchat, ale nadarmo! Pohyby rukou kazatelových tam ve výšce vidím sice dobře, ale z celých vět docházejí ke mně jen jednotlivá slova a to ještě s přídechem dialektu zdejšího, že konečně poznávám, že naslouchati bylo by marno. A přece zdráhám se opustiti svatyni, k níž dojmem velebným jako bych cítil se přikouzlen. Jet tu srdci lidskému tak volno, tak blaze a velebnost, kterou celý chrám jen dýchá, mluví ku srdci hlasitěji a s větším účinkem, než dnešní kazatel, jehož slova zanikají v prázdnotě rozsáhlého chrámu.

Je to hlavní farní kostel evangelický ve Vratislavi. V držení protestantů je od r. 1525 a vyniká památkami všeho druhu. V jižní prostřední předsíni nalézá se kamenná deska ze 16. století od městského písaře Rösslera, obsahující prosby o almužnu ve dvanácti řečech, též v češtině. Tu na prvním pilíři nachází se krásný kamenný relief s Matkou boží bolestnou a několika svatými. Mistrná je práce z roku 1455 na kamenném domku, asi 16 metrů vysokém, pro svátost oltářní, vedle oltáře hlavního.

U kostela býval hřbitov, zdmi ohražený a vrata zavírala se na noc před zloději a možná — že také před strašidly. Pověst vratislavská totiž vypravuje o zlé plátenici, lakotné ženě, která svého muže otráвила a po smrti ve hrobě pokoje neměla. O dvanácté hodině vstávala z hrobu, skládala své roucho umrlčí na hrob a odběhla. Tu jednou hlásný zažertoval si, roucho z hrobu jí vzal a utekl se do kostela, aby se ukryl před kostlivcem, který však bez rubáše do hrobu položit se nemohl. Najednou ale duch zvětřil hlásného, který už vylezl na věž. Za ním po zdi plazil se, v hlásném už tajil se dech, příšera dolézala už ku věži, v tom udeřila jedna hodina a kostlivec sletěl s věže dolů. Nazejtří našli potlučenou kostru na hřbitově pod věží. Pověst tato, zpracovaná v Goethově básni „Der Todtentanz“, vypravuje se ostatně též v Čechách.

Druhým hlavním kostelem evangelickým je chrám sv. Maří Magdaleny ze 14. a 15. století, jehož stavba je sice jednoduchá, ale velkolepá. Chrám tento stavěn dle vzoru dómu a má dvě gothické věže, které můstkem jsou spojeny. Jižní průčelná brána tohoto ko-

stela náleží k nejdůležitějším památkám vratislavským; škoda, že značně již je sešlá. Velké drahocenné malby na skle krásí kostel a jsou darem Fridricha Viléma IV. Po straně hlavního oltáře je podobizna dra. Jana Hesse, prvního protestantského kazatele, který r. 1523 do Vratislavi byl povolán a jehož pozůstatky tu spočívají. I tento chrám zdobí množství drahocenných památek uměleckých a měl bohatou knihovnu, která spojena byla r. 1860 s jinými knihovnami kostelními. Tak založena městská knihovna, pro níž v novém městském domě celé první poschodí věnováno a která čítá na 225 tisíc děl, na 2500 rukopisů a bohatou sbírkou mincí vyniká. S ní spojen jest městský archiv, obsahující na 30 tisíc listin důležitých. Knihovnu kostela sv. Maří Magdaleny založil slezský reformátor a kazatel dr. Hess, a upomíná nás ona na šlechtného našeho Karla z Žerotína, hejtmana zemského na Moravě, nejslavnějšího Moravana!

Když stavové čeští po osudném vyhození místodržících z oken hradu pražského r. 1618 v zjevný odpor se dali proti císaři Matiašovi a korunovanému již králi Ferdinandovi II., tu odebral se Žerotín do Prahy a přimlouval tam slovy ohnivými a důtklivými stavům českým na sněmě shromážděným, aby císaři popustili a Ferdinanda za krále přijali. Mnoho zakoušel potom za takové své rady, které udílel stavům, ba obviňován byl i ze zrady. Bitvou bělohorskou odpor stavů českých a moravských proti Ferdinandovi zlomen a těžký soud hrozil jim. Tu Karel z Žerotína hleděl u dvora aspoň toho vymoci, aby soud pokud možná byl mírný. Nepodařilo se mu to.

Šlechtná povaha Karla z Žerotína objevila se tu v celé své mohutnosti a vzbuzuje obdiv zasloužený. Všichni bratrství a evangeličtí kazatelové z Čech a Moravy byli vypovězeni. Ale Žerotín nedbal přemlouvání a naléhání jesuitů a katolických misionářů a poskytoval výše 40 kněžím bratrským útulku na svých panstvích v Brandýse, Náměstí a Přerově. A když patenty reformačními r. 1626 a 1627 konečně neodvolatelně nařízeno bylo, že nebude v Čechách a na Moravě trpěna jiná víra než katolická, a že tedy všichni, kdož by se u víře té nechtěli srovnávat s Jeho Milostí královskou, mají zemí těchto prázdni býti: tu Karel z Žerotína nechtěje státi se nevěren

náboženskému svému přesvědčení a víře od otců zděděné, prodal některé své statky a přestěhoval se sem do Vratislavi, aby sdílel osud vyhnanství s bratry svými.

Kostel svatomichalský ve Vratislavi.

S těžkým srdcem stařec povahy pevné opouštěl vlast. Ve Vratislavi vzdálen zvuků řeči mateřské, na jejímž zvelebení tak usilovně byl pracoval, trávil poslední léta života svého.

Dědicem svým jmenoval vnuka svého Karla Bruntálského z Vrbna, který knihovnu po dědu zděděnou, rozmnožil ji ještě svými knihami, daroval faře sv. Maří Magdaleny.

VIII.

Musea. — Divadla. — Chrám sv. Vojtěcha.

Město Vratislav darovalo pozemek, po celém Slezsku pruském pořádány sbírky, co se nedostávalo, doložila země a konečně pomohl též pruský stát a tak počato r. 1875 se stavbou. R. 1880 dokončena velkolepá stavba nádherné budovy musea umění výtvarných, která kráší město a co do sbírek jest chloubou celé země.

Z náměstí musejního na jižní straně po širokých schodech ubíráme se do prvního poschodí. Vstoupíme do předsíně, ozdobené sgraffito podle návrhu Otta Lessinga, a pak do vestibulu. Na levo ve třech síních bohatá sbírka odlitků sádrových dle originálů věku starého, doby střední a renaissanční. V pravo sál, v němž je výstava výrobků umělecko-průmyslových, v sousední síni nalézá se velká sbírka mědirytin a fotografií děl malířských, ryteckých a stavitelských. Dále přijdeme do místnosti knihovny, v níž nalézají se pouze díla o umění jednající.

Z vestibulu kráčíme do poschodí druhého. Nad schody klene se báně a chodba pokryta je rytinami Lessingovými a malířskými pracemi Schallerovými. V druhém poschodí je obrazárna v 13 síních. V ní umístěny jsou obrazy náležející museu, pak sbírky obrazů, náležejících městu, státu, uměleckému spolku a slezské společnosti pro vlastenecké vzdělání. Sbírký tyto nejsou ještě rozděleny a urovnány,

jak by toho třeba bylo — vždyť musejní stavba teprv roku 1880 dokončena.

Ve východním křídle budovy této nachází se museum slezských starožitností. Čítá na 25 tisíc předmětů, starých zbraní, brnění — i naše palcáty mluví tu výmluvně k našim nepřítelům, jen že tito nevidouce při nich žádného husitu, už se jich nebojí. Tu chovají se zajímavé nálezy z dob pohanských a sbírka tato již dnes četná, každým rokem množiti se bude, neb pověry, které ve Slezsku o starých památkách z dob pohanských panovaly, již mizejí a lid přináší nálezy takové do města úřadům, které sem je zasílají. Ještě v tomto století lid slezský o sv. Janě chodil na pohanská pohřebiště kopat, ovšem nikoliv k účelům vědeckým. Domníval se, že na některých takových pahorcích pohanských v zemi hrnce rostou a dává-li hospodář do nich denně své dojení, že naděleno mu bude hojně másla.

Tak Vratislav předstihla Prahu nejen lidnatostí, ale i novým velkolepým museem umění výtvarných, mimo kteréž má již starší bohatá musea, jako archaeologické, které vzniklo tím, že se ze zrušených klášterů z celé země snesly sem všechny sbírky umělecké, museum mineralogické, založené již r. 1811, konečně museum zoologické a botanické v budově universitní.

Zabočme nyní k divadlům. Není tu žádného zemského ani dvorního divadla. Divadla vratislavská jsou vesměs jen podniky soukromé a daří se jim dosti slušně. Divadlo městské, ležíc ve středu města, blíže příkopu městského na konci Svídnické ulice, v sousedství mohutných a skvostných paláců, je okrasou města. Původně založeno bylo společností akciovou, ale později stalo se majetkem města, které je dává do nájmu. Vyhořelo dvakrát, r. 1865 a 1871 a po takovém vyučení Vratislavští oddělili jeviště od ostatních prostor divadelních silnými zdmi a oponou drátěnou, kterou bezpochyby, kdyby po třetí je zastihlo neštěstí ohně, nezapomenou spustiti. Za vzorem pařížských divadel soukromých přízemí věnováno jest průmyslu, jsou tam totiž zařízeny elegantní krámy kupecké, bezpochyby proto, aby jaksi názorně ukázáno bylo, že ve správě divadelní musí panovati duch obchodní. Za to zdobí průčelí pilířové poprsí knížat hudby a básni-

ctví. V divadle tomto dávají se též velké opery. O vykonech uměleckých nemohu vám nic vypravovati. Kdykoliv ocitl jsem se ve Vratislavi, divadlo bylo zavřeno, jako by na mne se byli umluvili. Konečně jsem se dověděl, že nemám přicházeti do Vratislavi, když se nehraje, totiž od 15. června do 1. září. Přijdu-li prý jindy, přesvědčím se, že ve Vratislavi proti mně nechovají docela žádných nepřátelských úmyslů.

Druhým divadlem vratislavským jest Lobeovo na předměstí Olavském. Veselohra, fraška, operetka, tak střídá se to tu po celý rok, ačkoliv na lehčí pokrm Vratislav ještě má divadlo Thalia, zřízené z někdejšího cirkusu, pak divadlo pro lid, jehož hlediště je nepokryté a jehož se užívá jen v létě co areny, a konečně divadélko Viktoria.

Divadlo Lobeovo, pojmenované po prvním svém vlastníkovi, není sice divadlo velkých rozměrů, avšak vnitř je velice vkusně upraveno, a poněvadž prý obecnost nikdy nebývá nazbyt, tedy dostačí úplně těm, kdož přijdou. Toto odůvodnění je sice logické, ale pro pokladnu divadelní bolestné, a proto Lobe bolestmi takovými zachvácen, odešel raději do Vídně na městské divadlo za režiséra a přenechal divadlo své jiným. Patrně vyvinuta v něm láska k bližnímu, takže i jiným popřeje, aby poznali, jak nepříjemně působí na divadelního ředitele prázdna pokladna.

Od divadla Lobeova dám se k hlavnímu náměstí ulicí Albrechtovou a zpomínám na znamenitého pražského měšťana a kupce Jana Krásu. Král Sigmund dal ho r. 1420 soudem kněžským odsouditi co kacíře, potom koni po ulicích vláčeti a konečně na hranici upáliti. Mluvil prý tu ve Vratislavi neuctivě o kostnickém konciliu a církvi římské a zastával neustupně potřebu přijímání pod obojí. V těchto místech snad divocí koně vláčeli ubožáka ku smrti ukrutné!

V myšlénkách těchto byl bych minul kostel sv. Vojtěcha, jež tu r. 1111 založil Petr Vlast. Je to gothický křížový chrám bez pilířů a bez lodí bočních a přistavěna k němu kaple sv. Česlava. Na západní straně vyniká krásou nevšední velkolepý štít chrámu tohoto a není mu ve Vratislavi rovna.

Byl to poslední kostel, u něhož jsme se zastavili, k ostatním už nepůjdeme. Mát Vratislav 32 chrámů, z nich 20 katolických a 10 evangelických. Nesmíme podle poměru toho souditi na vyznání obyvatelstva. Z 280.000 Vratislavanů 58 % jest evangelických a jen 38 % katolických.

Tak přiblížili jsme se ku hlavnímu náměstí a stojíme opět před starožitnou radnicí vratislavskou. V hrčení drožek a ekypází a v klu-sotu koní, pak ve volání vozků mizí ozvěna kroků lidí rychle se tu pohybujících, a do všeobecného toho hluku a šumu vystupují pomalu z podzemí postavy rozličné. Jedna za druhou mihne se tu jako vyvržena z podsvětí a zmizí zas v zástupech lidí okolo jdoucích. Nejsou to duchové osob snad pod starou radnicí pohrobených, jsou to lidé století devatenáctého, opravdu žijící, ačkoliv podle toho, co a jak mnoho pili, více méně živí neb více méně ospalí. Pili-li vínko, nevyrovná se jim co do podnikavé vůle ani Fridrich Velký, jehož socha tu na náměstí stojí. Jestliže pili tu ve sklepech svídnickém pivo tmavé, hoří jim sice líce, ale pomalu krácejíce a těžce oddychujíce, nenesou v hlavě žádné světoborné myšlenky, raději by si spokojeně zdřímli!

IX.

Obchod. — Synagoga. — Bursa stará a nová. — Náměstí
Tauentziena. — Náměstí Blücherovo.

Ž v dobách starých Vratislav měla důležitý význam pro velkoobchod polohou svou zeměpisnou. Ležíc na splavné Odře, byla jaksi bodem, v němž soustředilo se zboží, došlé sem od moře pro Moravu, Čechy, Polsko, Uhry a jižní Rusko a naopak zas skladištěm pro výrobky a plodiny, které posílány byly z těchto zemí do mořských přístavů východních a severních. Tak z Vratislavi vyvinulo se důležité místo obchodní, a je-li Vratislav po Berlínu a Hamburku třetím nejlidnatějším městem říše německé, je též jedním z nejpřednějších měst obchodních v Německu. Vždyť Slezsko, v jehož středu leží, náleží k nejlidnatějším a nejprůmyslnějším provinciím říše německé, a ztratil-li veletok Odry, na němž Vratislav leží, něco na své staré důležitosti drahami železnými, Vratislav získala jimi zas toho, čeho na Odře ztratila. Ležíc uprostřed železniční sítě mezi mořem Severním a Baltickým a Dunajem. Tu sbíhají se hornoslezská železnice, spojená s drahami rakouskými, uherskými a ruskými, dráha pravého břehu Odry, dráha svídnicko-freiburská, dolno slezsko-marcká z Berlína přes Frankfurt, s níž spojena je dráha sasko-slezská z Lipska a Drážďan.

Jen velkolepým obchodem lze vysvětliti rychlý vzrůst Vratislavi v letech posledních. V rejstříku obchodních firem vratislavských vneseno jest na 3100 firem, z toho na 50 akciových, a na burse zdejší

čily panuje život. Navštěvuje ji na 800 členů a 2000 cizích do roka. Vratislavský trh na vlnu na počátku června je největší v celém Německu, na němž se prodá až za 20 milionů zlatých vlny! Továren rozličných Vratislav má počet veliký, jakž to při rozkvětu zdejšího obchodu docela je přirozeno.

Z obchodu přijdeme, jakož ani jinak byti nemůže, na židy, kteří i tu mají v rukou nejdůležitější domy obchodní. Poměrně nejsou silní na počet, čítají jen na 6 % obyvatelstva, ale za to vynikají majetkem.

Nová synagoga, kterou dostavěli r. 1872, podává o tom dostatečné svědectví. Velkolepá budova tato vystavěna je v slohu románském století dvanáctého a nad ní klene se osmihranná široká bání, asi 57 metrů vysoká. Před čtvercem, jež synagoga zaujímá, nachází se na západní straně předsín, na severní a jižní straně jsou přístavky pro sedadla. Čtyři věže krášlí budovu tuto a jsou asi 40 metrů vysoké.

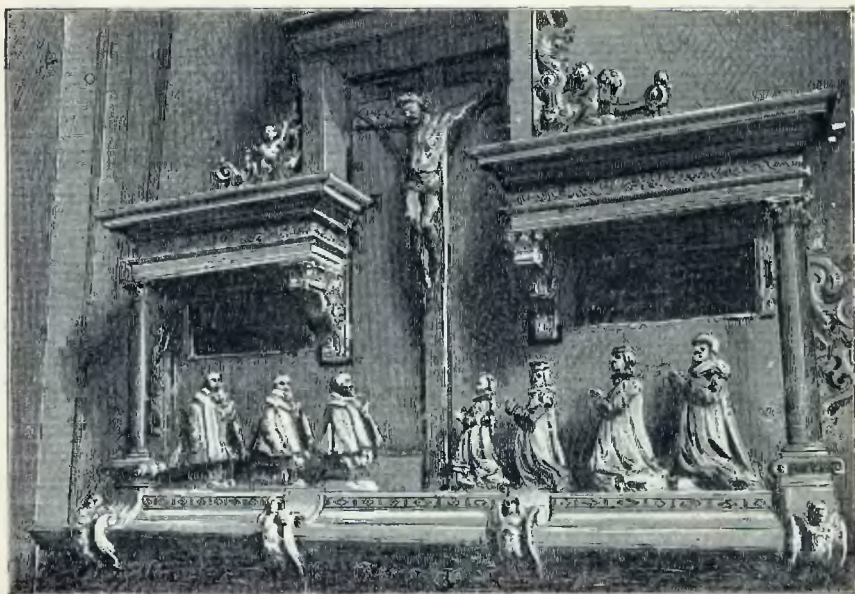
Stará bursa, vystavěná r. 1824, nevyhovovala při rychlém rozkvětu města a obchodu vratislavského více požadavkům času. Nápadno jest, že nenáleží židům, ale „spolku křesťanských kupců“. V prvním poschodí nalézají se nyní pěkné místnosti kupeckého spolku, v druhém pak společnosti pro vlastenecké vzdělání, kteráž má knihovnu všeobecnou, obsahující asi 40 tisíc svazků a zvláštní pak knihovnu asi o 12 tisících svazcích, do níž vřadí se výlučně knihy jednající o Slezsku.

Lépe nemohlo se věru užiti staré bursy. Místo ní vystavěna pak r. 1865 v gothickém slohu nová bursa. Krásná to rozsáhlá budova, okrášlená v průčelí figurami allegorickými. V ní jest velký sál bursovní, úřadovna obchodní komory a telegrafický úřad.

A tak ocitli jsme se na náměstí, zvaném „Exercierplatz“, největším náměstím vratislavským. Z jižní strany táhnou se rozkošné sady, na západní straně stojí dům stavovský, dostavěný r. 1846, v němž zasedává slezský sněm s pranepatrnou působností, na straně severní velebně rozkládá se vedle říšské banky palác královský, vystavěný Fridrichem II. Jižní jeho křídlo okrášleno je jonickými kolonádami a vkusnými figurami. Na straně východní pak k ulici Svídnické

uzavírá čtverhran tohoto náměstí divadlo městské, o němž jsem se byl již zmínil. Stojí v sousedství budovy, v níž zasedá vláda pro okršlek vratislavský.

Krásná to skupenina budov, jež obklopují a okrašlují rozsáhlé toto náměstí! Je to již nová Vratislav, která vytvořila celou řadu prostranných náměstí. Tu zanikají již upomínky na společné osudy Slezska s korunou naší, tyto nové čtvrti vratislavské jsou nám již

Z chrámu sv. Alžběty ve Vratislavi.

cizí, a ačkoliv půda tato mnoho chová v sobě krve české z dob bouřlivých, kdy zbraně české pokoušely se pokořiti zpupnou Vratislav, tehdy ještě *naši*, hluboko a beze stopy propila se krev ta do země, na níž vystavěny rozličné památníky, zvěstující, že Vratislav skoro půl druhého století už není naše!

Tak na předměstí Svídnickém na náměstí Tauentzienově uprostřed příjemných sadů stojí pomník znamenitého válečníka pruského Tauentziena nás upomíná na válku sedmiletou. Bylo to roku 1757, když Fridrich II. opanovav Sasko, stíhal je vojenskými kontribucemi,

ubytováním a jinými svízeli válečnými. Všichni spojenci Rakouska zdvihli nyní zbraň proti Prusku, chtějíce je zahladiti. Měli na 431 tisíc mužů, Prusko pak se spojenci svými sotva 200 tisíc. Pruský král Fridrich II. ponechav tehdy svým spojencům, aby zadrželi postup Francouzův, kteří přes Rýn k Veseře táhli, postavil oddělení vojska pruského proti Rusům a Švédům, sám pak s hlavní mocí svou se obrátil proti Rakousku. Čtyřmi vojsky najednou vrazil do Čech, spojil je všecka před Prahou a zvítězil dne 6. května nad Karlem Lotrinským v bitvě u Prahy, již vojsko pruské těsně sevřelo a dobývati počalo. Avšak polní maršálek Daun porazil na to 10. června Fridricha u Chocemic na hlavu, Praha osvobozena a Prusové z Čech vytlačeni. Nyní vrhli se spojenci Rakouska na voje Fridrichovy na všech stranách. Zvítězivše u Hastenberku Francouzové zaplavili spojené s Pruskem Hanoveransko, Rusové vtrhli do východního Pruska a porazili Prušáky u Grossjägerndorfu a k osvobození Saska táhlo již říšské exekuční a francouzské vojsko, čítající asi 64 tisíc mužů. Fridrich vrhl se na voje tyto a dobyv nad nimi skvělého vítězství u Rossbachu a zachrániv tak Sasko, spěchal do Slezska. Mezi tím byl pruský vojevůdce vévoda Bevernský u Vratislavi 22. listopadu princem Lotrinským poražen a zajat, a Svídnice a Vratislav otevřela brány své se všemi zásobami potrav a zbraní Rakušanům.

Než vítězství toto bylo vojsku rakouskému osudné. Fridrich přikvačiv do Slezska, udeřil u Lysé 5. prosince na vojsko rakouské 80 tisíc mužů silné, i ač velel jen vojům 30 tisíc, porazil Rakušany v bitvě tříhodinné a vtáhl slavně do Vratislavi, kdež 21 tisíc Rakušanů do zajetí mu padlo. Tak Rakušané po bitvě u Vratislavi dne 22. listopadu zavřeli za sebou brány městské, aby otevřeli je jako zajatci Fridrichovi!

R. 1760 Laudon pokoušel se dobytí opět Vratislavi, avšak pruský generál Tauentzien hájil jí tak udatně, že Rakušané odtáhli s nepořízenou. Na oslavu šťastného uhájení Vratislavi postaven tu Tauentzienu pomník a náměstí po něm pojmenováno. Válka sedmiletá skončila pro Prusko slavným mírem. Ač půl Evropy stálo ve zbrani proti Prusku, a jediný král anglický a kurfiřt hanoveranský byli pru-

skými spojenci, Prusko neztratilo ani jediné vsi, ale vstoupilo v řadu velmocí evropských a Fridrich Velký neohrožeností a slávou vojenskou dobyl Prusku vážnosti všeobecné.

Též náměstí Blücherovo hlásá slávu zbraní pruských. Tu roku 1827 slavnému tomuto vojevůdci pruskému postavená socha jakoby k nám mluvila jeho slovy, jimiž odpověděl na chvalo zpěvy svých ctitelů po vyhrané bitvě: „Co na mně chválíte? Je to jen má odvážlivost, ale Gneisenauova rozvážlivost a milosrdenství velkého boha.“

Byl to muž pevné vůle, málo vzdělaný, ale přirozeným vtipem a zvláštní výmluvností obdařený vojín. Již jako čtrnáctiletý mladík uprchl z domova a vstoupil do vojenské služby švédské. Roku 1760 padl do zajetí pruského a přestoupil do služby pruské, a máje teprv 29 roků již stal se stábním rytmistrem. Neměl rozhodně smyslu pro protekci a když jakémusi pánu z Jägersdorfu dali přednost při povýšení, nerozmyšlel se dlouho a psal samému Fridrichovi Velkému: „Pánu z Jägersdorfu, ač nemá žádné přednosti, než že je synem markraběte, dána přednost. Prosím, byste mne propustili z vojska.“ Fridrich Velký odpověděl: „Rytmistr Blücher budiž tak dlouho vězněn, až se rozmyslí jinak.“ Avšak několik měsíců uplynulo, Blücher nechtěl si to rozmyslet. Tu Fridrich udělil mu propuštěnou slovy: „Rytmistr Blücher jest propuštěn a může jíti k čertu.“ Ale on nesel k čertu, nýbrž za Fridricha Viléma II. ku svému pluku, kamž před onoho pána z Jägersdorfu byl slavně vřađen a v nastalých válkách francouzských dobyl potom mnohých skvělých vítězství. Ovšem musil vzdáti se u Ratkova r. 1806 Francouzům, ale i při tom hleděl zachovati svou čest a dal si tehdy výslovně od Francouzů podepsati: že ho sami vybídli, aby se vzdal, ale on že tento návrh jen proto přijal, že měl málo náboje a zásob.

Pro rychlost, s jakou proti nepříteli se hnal a pro způsob, jak na voje nepřátelské narážel a je porážel, jmenován byl tehdy obecně „maršálek vorwärts“. Rakouská diplomacie neuměla dobře vykořistiti příhodných chvíl — ale Blücher takovému umění nechtěl nijak porozuměti, nejraději byl by se vrhl jen na Paříž, jež byla mu cílem války. I když sám byl Napoleonem poražen a již uzavřeno bylo, že

vojska spojená mají dáti se na pochod zpáteční, tu Blücher prohlásil, že se nepodvoluje, a zvítězil konečně 9. a 10. března 1814 nad Napoleonem a dorozuměn se Schwarzenbergem již táhl proti Paříži. Mocnářové spojení konečně vítězně vtáhli do hlavního města Francie, avšak Blücher odstranil se do svého tábora, nespokojen s podmínkami vítězství a do Paříže nevšedl. Za vítězné bitky Fridrich III. jmenoval jej knížetem, a v Anglii, kamž následoval spojené mocnáře, lid přijímal ho s nadšením. Universita oxfordská udělila mu doktorát práv — není na umění válečné hodnosti akademické. A tak Blücher po tolikých výtečných zkouškách ve vítězných bitkách složených místo doktorem meče — stal se doktorem práv. Vždyť beztoho tak často meč bývá právem! . . .

Napoleon trůnu zbaven a právo jeho rodiny k trůnu francouzskému zrušeno. Polnuttivě rozloučiv se od staré své gardy, provázen kletbou lidu odebral se na ostrov Elbu, ale nová ničemná vláda ve Francii brzo opět pomohla mu k útě v celé Francii a vracuje se z Elby do vlasti, Napoleon vsude vítán byl lidem jako osvoboditel, a branná jeho moc rostla jako smršť sněhová. Nechtěje padnouti Napoleonovi do ruky, Ludvík XVIII. uprchl z Francie a Napoleon vešel dne 20. března 1815 do Tuileríí nejinak, než jakoby se vrátil z nějaké cesty. Však nastával mu nový boj s celou Evropou. Začátkem června seřadil již 559.000 mužů do zbraně a 16. června vrhl se již na Blüchera, jež porazil v krvavé bitvě u Ligny. Avšak Blücher změnil se mu hned na to. Dva dni později Napoleon vrhl se na anglické vojsko u Waterloo, kteréž po dlouhém urputném odporu již již počalo ustupovati. V tom vojsko pruské objevilo se na bojišti, obnovilo bitku a za šera večerního Francouzové prchali už z boje v divém nepořádku a bez kázně. Blücher rozhodl bitvu a pomstil se tak za svou porážku, kterou utrpěl před dvěma dny. Nyní krácel rovnou cestou na Paříž a nechtěl už slyšeti o diplomacii, která dle jeho mínění vše pokazila. Pročež připil na hostině, kterou tehdy anglický vojevůdce Wellington dával: „Čeho meče dobudou, necht péro nezkazí!“

Napoleon poslán na ostrov sv. Heleny a slávu, které Blücher mečem si dobyl, dosud žádné péro mu nezkazilo!

X.

Královský archiv. — Znak vřatislavský. — Břeh.

Opouštím Vřatislav. Než přiblížím se ku krásné budově nádraží dráhy hornoslezské, zastavím se ještě u královského státního archivu. Nazýváme Prušáky hrabivými. Avšak důležité spisy historické a listiny týkající se Slezska přece neodvezli do Berlína. Tu ve zvláštní budově listiny ty se chovají a přístup každému je volný. Mnoho měst slezských sneslo sem nejdůležitější listiny památné, aby dobře uschovány a zároveň každému přístupny byly. A tak bez žebřonění, bez dlouhých průtahů každý může nahlednouti v památky písemné dob minulých a za nepatrný poplatek (jedna marka za arch, při méně čitelných listinách dvě marky) zaopatřiti si lze opisy listin tu uložených. Patrně pochopili tu dobře, že staré památné listiny nemají jen účelu, aby zpráchnivěly, ale aby někdo je též četl.

A tak nalézáme se v blízkosti samého nádraží, před nímž rozkládají se rozkošné sady. Budova nádražní železnice hornoslezské, stavěná v slohu gothickém, hrdě vypíná se na prostranství tomto, proti němuž tam přes sady nádherné pořadí vysokých domů, hlavně elegantních hůtelů, pohostinsky vítá cizince.

Takž krásná Vřatislavi, hlavo ztraceného Slezska, dcero slavných našich králů, s bohem buď! Nešťastnou válkou odcizena byla jsi domu otcovskému, který tě odchoval a pro nějž snad na vždy jsi

ztracena. Českého lva dostala jsi do znaku, a toho vedle slezské orlice zachovala jsi co věno otcovské na památku dob minulých. Původní tvé jméno slovanské jako dcery, vydávši se z domu otcovského, padlo v zapomenutí, ale ve znaku tvém pod lvem českým jako na výbavě nevěsty prozrazuje velké W původ tvůj slovanský. Původ ten a stoletý život rodinný, jež jsi pod lvem naším s námi prožila, činí tě nám vždy milou, ač jsi se nám již stala cizí, přivyknuvši náruči nepřátelského nám tvého manžela. Vzkvétej dále a až někdy příznivější nastanou doby Slovanstvu, pohledni do znaku svého na našeho lva!

A nyní dále z města, kde zvuky slovanské již vymizely; dále do krajů, kde ještě žije lid náš, ten dobrý, upřímný, pracovitý lid hornoslezský! Lid, který prodělal mnohou školu utrpení, který jen chvilkami těšil se otcovské péči a hned zas po staletí na to byl hněten, utiskován, pronásledován a vydírán, tu od svých, tu od cizích; ten lid, který přečkal říši polskou i českou a zůstal věren jazyku svému a mravům slovanským, ten obdivuhodný lid, který zůstal taký, jaký byl před staletími!

Putujmež do krajů, které spojují území mluvy naší s příbuznými nám jazyky slovanskými, a které jako silná záloha posilňují nás v boji a dodávají nám síly a zmužilosti vědomím, že nejsme sami!

Sedneme na železnici a až ku Břehu málo slyšíme zvuků slovanských. Od Břehu pak dále k Opoli vždy silněji zaznívá jazyk příbuzný a srdci je lehčeji. Jsmeť již jako mezi svými.

Břeh (Brieg) už propadl poněmčení. Město toto, ležící ještě ve Slezsku Dolním, krásně rozkládá se před námi v rovině. Proudý Odřiny ženou se tu u samého města, a pyšný druhdy hrad knížat Piastovských zbavený největší okrasy své, vysoké lví věže, ztrácí se tam skromně na straně, jakoby styděl se za to, co z něho nyní udělali. Do čtverhranu vystavěn, býval na pět poschodí vysoký a na každé straně hradu jako jeho strážce hrozivě stál obr, po boku máje kamenné lvy. V komnatách knížecích nacházely se obrazy knížat slezských a jiných osob vynikajících. Husité jej sice zpustošili, avšak brzo na to zámek pyšnil se zase v novém lesku a kráse. Za třiceti-

leté války dvakrát oblehali a dobyli ho Švédové, však krásu jeho nezničili. R. 1741 při obležení pruském vzal konečně za své a pozůstalých jeho silných zdí užívá se dnes na uschování zásob vojenských. Tak slavný kdysi hrad knížat Piastů proměnil se v pruské skladiště. Na průčelí zámku lze ještě dnes rozeznati rozličné okrasy, tak z kamene vyryté postavy knížete Jiřího II., jeho choti a jiných knížat.

Na knížete Jiřího II. nás upomíná kostel sv. Hedviky na polední straně zámku. V chrámě tom postavena za něho nejkrásnější svého času ve Slezsku kazatelna, z kamene vytesaná a sem 16 koní přivezená. Bylo na ní mnoho vzácné práce sochařské, ale či náhodou, či po vůli knížete — na kazatelně byl vyobrazen též soudný den a při tom stojí papež s trojí korunou, kde bychom si ho nejméně mysli, totiž v pekle. Kazatelna tato byla r. 1677 císařem odstraněna a vypravuje se, že jednou zdejší protestant ukazoval cizímu jezovitovi tuto kazatelnu i s tím soudným dnem. Jezovita táže se: Jak stará je ta práce? Odpověď: Asi sto let. Tu jezovita se usměje a poučuje protestanta: Vidíte, jak je papež nepodajný. Za celých sto let nemohlo ho peklo spolknout — vašeho Luthera a Kalvína ale dávno už zažilo.

Břeh je krajské město ve vládním okrese vratislavském. Cítá ku 20.000 obyvatelů, je sídlem krajského soudu, má své divadlo, vodovod a plynárnu, která tu byla zařízena již před 20 lety, ústav pro choromyslné, nemocnici a káznici. Ze škol jmenuji gymnasium a školu průmyslovou. Obchod je tu čilý, ohromné továrny zaměstnávají velký počet dělníků a obyvatelstvo je dosti zámožné. Břeh býval obehnan hradbami pevnostními, avšak ty zbořeny a proměněny na libovonné sady a poskytuje tedy Břeh veškeré příjemnosti velkého i malého města, neboť jakmile vykročíme za zdi městské, rozevře se před námi rajský kraj, posetý tisíci stromů ovocných. Zdálí vítají nás bane kostelů vesnických, daleko lesknou se proudy stříbrné mohutné Odry, jen vysoké dýmající komíny továren mocnými kotouči dýmu zahalují tu a tam krásný rozhled.

Na polích spatřujeme lid v malebném kroji — jsmeť již v slovanském Opolsku!

V OPOLSKU.

Znak města Opole.

XI.

Na dědině. — Kroj žen. — Ty daně! — Mařena. — Kroj tatulky. —
Zázračný groš.

a velkém prostranství poblíže města Opole leží vesnice Golasovice, a chalupy dřevěné, slamou kryté a dosti sešlé, nemluví o velké zámožnosti rolníků zdejších.

Přešel jsem již několik stavení oddělených od sebe značnými prostorami. Avšak nepotkávám dosud nikoho, s kým mohl bych si pohovořit. Abych uhasil touhu svou, podívati se zblízka na lid zdejší, vstupuju do nejbližšího stavení. Směle otevru dvěře a po způsobu slezském pozdravuju: „Niech będzie pochwalony Jezus Kristus.“

V světnici u stolu sedí jen žena asi čtyřicetiletá, zabraná do jakési knihy, a odpovídá, zpozorovavši mne: „Na věky.“ Zvědavě mne okem měříc srdečně pak dokládá, vstavši: „Vítajte pěkně do izby.“

Tak musí se pozdravovati tu na Opolsku a tak se děkuje.

Žízň sice nemám, ale něco chtítí musím. Žádám tedy vody. Usmívavě a vlídně úslužná Opolanka běře hned do ruky hrneček a ubezpečuje mne, že mají dobrou vodu. Pět sousedů sem teď pro vodu chodí, nikdo z nich nemá tak dobré.

Rozumí se, že mám velkou radost. Bez hledání naleznu vodu nejlepší a dá-li pán bůh, dostaví se také žízeň. Úslužná Opolanka

odešla pro vodu, za chvílku otevrou se dvěře a v nich objevuje se mně postava dívčiny asi sedmnáctileté. Svižné tilko, příjemný obličej, z něhož číste lze svěžest ducha a přirozený vtip, tvářičky červené — a jak zahorely, když krásná ta modrá bystrá očka spatřila mne tu! Zahorely a dobře, že má hostitelka nese mi vodu — dostávám už žízeň.

Mladá sličná Opolanka jmenuje se Jadviga a galána prý ještě nemá. Nechci tomu věriti, vždyť se začervenala a chlapi golosovičti neměli by opravdu ani trochu krasocitu, kdyby toto roztomilé děvčátko bylo jimi dosud nehnulo. Má hostitelka musí býti dobrá křesťanka a aby si lhaním svědomí neobtěžila, prozradí raději svou ladnou dcerušku. A tak dovídám se, že galáni byli by už tři, ale Jadviga že je mladá, a že má času ještě dosti.

Ale což po galánech! Ti zajisté nejsou hodni ladné Jadvigy, která se mi nyní ještě více líbí, když pozoruji její kroj. Dva vrkoče ve troje spletené splývají jí po šíji, košilka její má rukávy spjaté na ramenou sponkou červenou (przyramiąska) a rukávy sahají jen ku lokti, tak že další část ruky je obnažena. Živůtek (oplecek) je barvy zelené, připevněný na červenou spodnici (mazelonka), která je faldovaná a dole zelenou stužkou lemovaná. Zvláště ten živůtek sluší ladné Jadvice roztomile, jeť na prsou vystřižen. Tak nosí se tu ženstiny svobodné.

Paní matku ovšem nesmíme urazit a všimněme si jí též. „Mamulka“ sličné Jadvigy má též vrkoče splývající po šíji, ale jen ve dvoje zapletené a za mou pozornost je tak laskava, že na mé prosby a lichocení ukáže mi celou svou garderobu.

Do kostela zdejší ženské oblékají kabátek tmavočervený, který sahá až po pás a stažen je v týle v sedmi až devíti záhybech. Říká se mu jakla. Hlavu přikryjou si šátkem rohovkou, který bývá bílý, někdy též červený a ozdoben je žlutými kvítky. Pod šátkem rohovkou nosí čepec, jež nazývají kapla, který jen vlasy pokrývá a uši se nedotýká, přiléhaje těsně do čela, kdež vykrojen je v podobě srdce. Pod čepečkem (kaplou) vdané Opolanky nosí širokou bílou stužku, děvčata mají ji připevněnu na čepečku.

Jak dobrý, srdečný a sdílný je ten lid! Sotva se se mnou seznámily, již důvěrně a upřímně snaží se mně vypravovati vše, co jen vedí, a jak radostně to činí za několik přátelských slov! Avšak naednou nápadně se změnily, ustrašeně na mne pohlížejí a selka počíná mi dojemně vypravovati, že oni jsou velmi chudobní, že jsou ještě jejímu bratrovi dlužní, nepamatují se už ani, mnoho-li; lonský rok že byl pro ně nad míru daremný, obilí málo sypalo, housenky zničily jim zeli, o jednu krávu přišli. A potom ten vycužník! Hrozně je trápí, nezná žádných ohledů, či mají neb ne, chce mítí vše, jako by se bylo dobře urodilo, ba chodí do města proti nim ještě podpichovat!

Srdečně jsem se rozesmál. Příčinou těchto nářků je nevinný papír a tužka, jež jsem byl vytahl, abych poznamenal si názvy jednotlivých částí jejich odění.

„Nebojte se,“ konejším je, „nejsem odtud, přišel jsem z Rakouska. Jáť nespisuji na — daně. Mám v Rakousku bohaté panství a poněvadž váš kroj se mně líbí, hned dám ušití své čeledi takové šaty, jak domů přijedu. U nás nemají tak pěkného kroje, už vidím toho krejčího, jak bude hledět na pěkný ten váš kroj opolský!“

Rozumí se, že se mně o panství ani nezdálo, a krejčí, který by na můj rozkaz šel ten šat opolský, ten asi teprve se narodí. Avšak to pomohlo a ve tvářích mamulky i děvuchy usídlila se brzy spokojenost. Nebojít se už, že spíšu na ně nové daně. Důvěrnost jejich navrací se a já dovidám se, že ten zlý vycužník, který je tak trápí a jehož chalupa tamto přes dvůr stojí, je vlastně výminkář. Výmovník říkají prý tam dále za Opolem k Ratiboři, to je slovo moravské. Tu v Opolsku říká se ale „vycužník“, „vycug“, „to je polské“. Kdyby tu se mnou byl nějaký polský Těšíňan, hádal by se asi s nimi, že se polsky říká „řondí“, „vymovník“ a „vymova“. Ale já vděčně přijmu poučení a za to zaznamenám si něco z písně, kterou tu pějí, chodíce s „mařenou“ totiž se „smrtí“ po vsi:

Postřij, mařenko, na chvíli,
zatím já se pívka napiji.

Před Kubičkem stojí kamenec,
Kubičkovy děti jak věnec.

Naši mařenec Anežka
tahají ji vzadu chlapčiska.

Před Kurčíkem velký důl,
Kurčikovy děti jako vůl.

A před Libodou je bláto,
Libodovy děti jak zlato.

Píseň je velmi dlouhá a obsahuje narážky na každého skoro sedláka v Golasovicích. Kubiček, který patrně v obci je oblíben, a proto „jeho děti jsou jak věnec“, nejmenuje se sice Kubiček, ale jmenoval se tak kdysi tehdejší hospodář, a proto tu nazývají všechny jeho nástupce v držení této selské usedlosti „Kubičky“. Anežka, jak vidíme, požívá zvláštní přízně u jinochů, neboť „tahají ji vzadu chlapčiska“, což žárlivému pokolení ženskému se nelíbí, pročež to „tahání“ zvětčují vysmívavě v písni, když chodí se „smrtí“.

Mařenu, totiž smrt, vynesou ku potoku, vrhnou ji tam a zpívají: „Plyňže, Mařanečko, do Břehu (totiž po Odře ku městu Břehu), neb tě tam Jaškovi potřeba.“ Na to zástup navrátí se do vsi. V čele zpěváků nese se tyč, ozdobená červenými stužkami. Tyč tuto nazývají „gáik“ a zpěváci chodíce opět po vsi od stavení ku stavení, pějí dlouhé písně, jež nemívají nikdy konce. Vyjímám z nich toto:

Na našem „gáiku“ červené stužečky,
co jich navěšali goslavské děvečky.
Náš gáik zelený,
pěkně přistrojený.

V dialektu:

U tego tu pana vysoký dóm,
jes tu muodáu pani i muody pón
dobře sie měvajom,
děfuntka němajom.
Keď by sie pón Jezus smilováu.
i na bezrok děfontko darováu.
Naz gáik zělony,
pěkně přistrojený.

Přečeštěno:

U tohoto pána jest vysoký dům.
je tu mladá pani i mladý pán,
dobře se mívají,
děfátka nemají.
Kěž by se pán Ježíš smiloval
a na přesrok děfátko daroval,
náš gáik zelený,
pěkně přistrojený.

Za takovéto přání zpěváci bez daru ovšem neodejdou a pak odcházejí k sousedovi, aby mu zas něco jiného zazpívali. Počínají vždy slovy:

Do tego tu domu přistampujemy,
sceściáu, zdroviáu vinsujemy.

Avšak pro smrtonoše a gáiky byl bych Vám zapomněl představití „tatulku“ naší sličné Jadvigy, která umí rozkošně zpívat. Otec Jadvigy je postava nevysoká, a je přívětivý a dobrosrdečný jako jeho rodina. Soukenná jeho kamizola jen ku opasku sahá a je tmavočervená, knoflíky na ní jsou černé, rukávy široké, u ramenou mají mnohé záhyby, ale čím dále k ruce jsou užší. Na vestě tmavé má několik mosazných knoflíků a klobouk, ježž jmenuje „cápkou“, je barvy tmavé a plstěný. Abych však poznal, že oděvem není úplně chud, „mamulka“ ukazuje mně tmavočervený plášť, který zdědil po svém otci. Nazývá ho „hornusem“.

Přistupuji ku mladoučké Jadvize, mile pohlednu na její pěkný živůtek, vkusně na prsou vystřižený, a hladě ji jednou rukou na tváři, tážu se, co znamená ten malý penízek, který má na krku přivěšený a ježž druhou rukou držím. Je to vzácná památka rodinná, nepochybně tento grošík. Pramáti „mamulky“ byla totiž jednou v Lehnici a tam rozdávali tehdy chudým lidem na bílý pátek chléb, slanečky a groše.

Tak postarala se sv. Hedvika, patronka naší mladé Jadvigy, o lehnické chudé, aby aspoň jeden den do roka zažili šťastně. Pramáti „mamulky“ ten groš koupila tehdy v Lehnici od jedné chudobné ženy a od té doby v rodině dědívá jej první dcera. Není to ale obyčejný groš. Pomáhá proti zimnici a jiným nemocem.

Nuže, sličná Jadvigo, nechť chrání tě tvůj groš před všemi nemocemi světa! Mně zas prospívala by vaše znamenitá voda!

XII.

O knížatech opolských.

polským knížectvím od roku 1201 nazývala se ona část Slezska, nad níž panoval Mečislav, praotec všech knížat hornoslezských. Toto velké Opolsko, obsahující tehdy skoro celé Horní Slezsko, rozdělili pak po smrti Mečislavově jeho pravnukové mezi sebou, tak že nejstarší, Mečislav, obdržel Tešínsko, nejmladší Ratibořsko, východní pahrbina připadla Kazimíru Bytomskému a severní planinu vzal Boleslav, kteráž podržela původní jméno Opolsko.

Panování knížat z rodu Piastovského ve Slezsku nebylo příliš slavné. Hned bili se s pokrevnými králi polskými, hned zas mezi sebou vzájemně se potírali, města a vísky si pustošice. Pravým štěstím bylo konečně Slezsku, když slezští Piastové uznali českou svrchovanost. Rodinné hádky jejich sice nepřestaly, ale byl tu potom český král, který jako otec rozsuzoval rozvaděné bratry. Pokoj úplný ovšem nezavládl ani potom. Byly-li v Čechách různice domácí, byly též tu.

Tak Slezáci spálili si prsty, zaujavše nepřátelské postavení proti Husitům, kteří je v několika vítězných bitvách pokárali, dávše jim pocítiti sílu zbraní českých. Slezáci potom před vojsky husitskými zdaleka již prchali, když ale Husité ze Slezska odtáhli, tu chtěli aspoň za své porážky se vymstiti na přátelích husitských ve Slezsku, proti nimž knížata hornoslezští spojili se, v čele majíce Mikuláše, knížete

ratibořského; ale opolský kníže Boleslav, věrný přítel Husitů, nečekal jich, až přijdou k němu, nýbrž vrhl se do Ratibořska. Poražen byl tento „arcikací“ dne 13. máje 1433 od Mikuláše Ratibořského u města Rybníkův, tak že útekem sotva život zachoval.

Též syn tohoto arcikacíře, pozdější kníže ratibořský Boleslav, věrně stál na straně našeho Jiříka Poděbrada v bojích, jež ostatní knížata slezští proti němu podnikali.

Pozdější kníže ratibořský, Mikuláš, holduje sice uherskému Matiašovi r. 1490 jako lennímu svému pánovi. Listina o tom na pergamentě *česky* sepsaná a opatřená pečeti knížat Jana a Mikuláše nalézá se v městském archivu opolském. Avšak listinu tuto knížata opolští musili podepsati, poněvadž Matiaš je dal listivě jíti, maje je v podezření, že spojeni jsou s Čechy. Teprv když zaplatili mu 80.000 zlatých a podepsali onu listinu, propustil je z vězení.

Tragicky je konec tohoto knížete Mikuláše. R. 1497 sjeli se knížata slezští v Nise. Mikuláš vidí, že některým knížatům přinesena jsou psaní, a tajně mu bylo sděleno, že v listech těchto je rozkaz, aby byl jat. Mikuláš proto nepokojně přemýšlí, jakby odtud unikl. V tom přistoupí k němu kníže těšínský Kazimír a praví mu, že se to musí podati. Myslíť totiž Kazimír na spor jakýsi, ježž měli se šlechticem Polkou. Ale Mikuláš rozuměl, že Kazimír ho vyzývá, aby se poddal, a vytasiv meč, poranil napřed Kazimíra, načež vrhl se na biskupa Jana, ježž též poranil, a vida, že tu se neubrání, uprchl do kostela sv. Jakuba, kdež myslil, že naň ruky nevloží.

Nastal poplach, měšťanstvo ozbrojilo se. Biskup prohlásil, že povoluje, aby Mikuláš i v kostele byl jat. Lid vnikl do kostela. Ačkoliv Mikuláš žádal, aby ho šetřili, až král vyřkne nad ním ortel, a ačkoliv nabízel 100.000 zlatých tomu, kdo ho osvobodí, napaden byl přece a u hlavního oltáře byli by ho ubili, kdyby nebyl chránil ho šlechtic Jan Stoš.

Mikuláše nyní vyvedše z chrámu, uvěznili ve věži bratrské a nedali mu ani jísti ani píti, ba nepopřáli mu ani oděvu teplejšího, aby chráněn byl proti nočnímu vzduchu, až šlechtic jeden ze soucitu vrhl mu do žaláře kožíh.

Na druhý den pak knížata a stavové sešli se a rozhodli, že Mikuláš ztratí hlavu. Poslán k němu kněz, aby ho připravil na smrt. Tu Mikuláš loučil se se světem a poslední vůlí svou učinil dědicem bratra Jana. Rozkázal, aby u hrobu jeho v Opoli vosková svíce věčně svítila a aby nikdy až do konce světa nevyhasla. Bratr jeho nechtěl nadaci tuto opatřit potřebnými úroky, „aby věčně světlo svítilo, bez přestání, až do konce světa“. Však že zanechává mu dosti, což v dobrém zdraví šťastně mnohá léta nechtěl užívat.

Radnice v Opoli.

Vyzpovídav se vyveden byl před městský soud, který pod širým nebem zasedl. Knížata a stavové žalovali na něho v řeči německé, kteréž on nerozuměl. Tázal se, co to znamená, že snad tito obecní lidé nemohou nad knížetem souditi. Nedali mu ani odpovědi a vynесли ortel, že mečem má sejíti. Hned na to odvedlo ho 50 zbrojnošů na trh, kdež bylo rozprostřeno sukna asi čtyři lokte. Tu Mikuláš zvolal: „Ó Niso, Niso, či darovali tě předkové moji proto církvi, abysi dnes mne o život oloupila!“

Klekl a modlil se. Pak vstal a svlékl si onen kozich, jež mu do žaláře vrhli. Kněz podal mu číši, Mikuláš napil se a opět klekl. Chtěl si vlasy svázat, avšak třesa se před smrtí, nemohl, pročez mu soudní sluha čepici dal na hlavu a pod ní zastrčil dlouhé vlasy Mikulášovy.

Jednou ranou hlava odletěla od trupu. Třetího dne na to odvežena mrtvola do Opole a sice branou mikulášskou. Brána tato ihned zazděna a ačkoliv měšťanstvo naléhavě v pozdějších stoletích vícekrát žádalo, aby se otevřela, nikdy žádostem nevyhověno. Konečně podařilo se Opolanům přece, že otevřena byla. Očekávali r. 1854 příchod krále, který navštívil krajiny tehdy Odrou zaplavené, a užili této příležitosti znamenitě.

Král pak jeda branou touto, proslovil:

„Roku 1497 jel naposledy touto branou mrtvý kníže opolský. Dnes r. 1854 jede tu od těch časů poprvé živý kníže opolský.“

Po slavném tom vjezdu královským vládní předseda vydal nařízení, že od nynějška brána bude se nazývatí královskou. Avšak lid nemůže zapomenouti na Mikuláše a jeho tragický konec a nazývá ji vždy ještě mikulášskou. Ostatně prý Mikuláš toho konce zasloužil. Miloval příliš ženské pokolení a s jednou nebyl nikdy spokojen. V lásce často měnil a což je nejhoršího — jeho srdce nečinilo prý nikdy rozdílu mezi svobodnými a vdanými.

XIII.

Město Opole. — Hrad Piastovský. — Zamilovaný šlechtic. —
Radnice a její věž. — Dobrý advokát.

amena Odry vykouzila proudy svými v suché zemi pěknou, ač nepravidelnou osmičku, kterou vlnami svými oblévají. V osmičce té jsou dva ostrovy a na nich a proti nim malebně rozkládá se město Opole. Je-li krásná a velká Vratislav hlavou celého Slezska, přitjemné město Opole je hlavou Slezska Horního. Jeť kolébkou slezských Piastovcův a dnes sídlem vlády královské pro velký okršlek, sáhající až ku hranicím polským a rakousko-slezským.

Kdybych zapomnel na Odru a její ostrovy, přirovnal bych Opole ku Hoře Kutné. Pohled na město a kraj mnoho se nerůzní, dějiny obou měst bohaty jsou na doby slávy i utrpení, Opole dnes sice utěšeněji vzkvétá, ale výše dvaceti tisíc obyvatelů přece nemá.

V jedné polovičce této osmičky, totiž na Ostrůvku — i Němci říkají „Ostrovek“ — stojí zámek, druhdy hrad knížat Piastovců. Vystavěn byl v století čtrnáctém a kulatá, na 19 sáhů vysoká věž, na níž vznášela se slezská orlice, široko daleko označovala místo, kde sídlí mocní vladaři Opolska.

Dnes hlavních svých bašt a hradeb je již zbavena. Voje nepřátelské a zhoubné požáry zle řádily na zdech pevného kdysi hradu, vysoká věž zmizela, místo ní zůstal tu u budovy hradní pouze trup — orlice slezská odletěla před jednohlavým orlem pruským. V hradě pak samém, kde vládl nešťastný kníže Mikuláš, neznaly ani

jazyka německého, vydávají nyní královské pruské úřady své „zahlungsbefehly“.

Bratr Mikulášův, Jan, byl poslední Piast, který v Opoli sídlil. Zemřel r. 1532 zanechav, jak kronikář Schickfuss píše, „dobrou zásobu peněz“ a knížectví opolské a ratibořské připadlo nyní koruně české. Nyní pak dáváno bylo do zástav pro dluhy králů českých, ba vyměňováno i s jinými zeměmi. Tak hned po smrti knížete Jana dáuo bylo tehdejší králem Ferdinandem I. do zástavy Jiříku Ausbašskému, na to vládla tu vdova Jana Zápolského Isabela, která za Opolsko, Ratiboř a Minsterberg popustila Ferdinandovi Sedmihradsko. Jakkoliv pak Ferdinand toho dbal a rozkazy dával, aby Isabela tu v Opoli zůstala, přece unikla mu odtud a svolala sněm uherský. Též syn její Jan Sigmund vrátil se do Sedmihradska a nechtěl o Opoli ani slyšeti.

Později král Rudolf II. r. 1598 Sigmundu Báthorymu za Sedmihrady vyměnil Opolsko a Ratiboř, ba zajistil ještě Báthorymu mimo to roční důchod 50 tisíc tolarů. Avšak Báthory vládl v Opoli jen asi pět měsíců a zateskniv po vlasti, unikl z nenadání z lovu do Polska, odtud pak do Kološe a zmocnil se Sedmihrad. R. 1622 Ferdinand II. popustil Opolsko sedmihradskému Bethlenu Gáborovi, ale i ten nestál v slově a netrvalo ani rok, strásl se opět země této.

Zvláštní byly to tehdy poměry v Opolsku! Polský šlechtic Václav Stadnicki vpadl sem r. 1598 a plenil zemi. Tu po rakouském způsobě byla ustanovena napřed komise, aby to vyšetřovala. Vyšetřovala čtyři roky a nebyla ještě hotova, když Stadnicki, jakoby si z ní dělal posměch, znova sem vtrhl, vraždil a plenil dědiny.

Veselá je dále historie z této doby o zamilovaném šlechtici, usdlém na Tarnově. Šíleně miloval hraběnku Polyxenu, vdovu po Baltazarovi Pücklerovi na Nemodlíně, avšak ona si to jaksi rozmyslela. Ale polský šlechtic měl na kvap a proto nepředvídaně zmocnil se Nemodlína, a dějiny těchto milostných pletek praví, že přece účelu nedosáhl. Hraběnka bála se nového vpádu a prosila úřady o pomoc. Rytmistr jakýsi byl nyní úřadem komandován, aby „se 100 koní“ doprovázel hraběnku ku její matce v Kujanech, aby se jí nic nestalo. Ale zakochaný polský šlechtic nedal se odstrašiti. Žaloval roku

1595 hraběnku, aby vyplnila slib, že si ho vezme. Hraběnka ovšem svým advokátem popírala, že by manželství byla slíbila, a vyšel památný rozsudek, že zapovídá se hrabence pod pokutou 10.000 tolarů, že nesmí si vzíti onoho šlechtice — jehož přece nechtěla! Ale na tom nebylo dosti. Polský král Sigmund III. patrně přál zamilovanému šlechtici a obrátil se na samého císaře s přímluvou, která však nic neprospěla. Píšeť císař r. 1596 úřadu opolskému, aby hraběnku chránil. „Manželství uzavírá se z vůle svobodné a nenuceně — šlechtic tedy nechť vdově dá pokoj!“

Zajímavé bylo by, kdyby hraběnka později byla chtěla vyhověti přání polského šlechtice. Deset tisíc tolarů! Jak příjemné by asi bylo, vzíti si koho nemilovala a ještě platit!

Než vraťme se do města. Na náměstí stojí rozsáhlá radnice, která má zajímavou věž. Opravovali ji roku 1818 a našli tam 13 spisů, které vloženy byly do věže r. 1740 po velkém ohni opolském, jemuž i radnice padla za oběť. Rozumí se, že ve spisech těch důkladně je strašný požár popsán a že jméno žádného tehdejšího člena slavného magistrátu v nich nechybí. Je v nich také „lamento“ na drahotu r. 1713, latinská zpráva na pergamentě, že jezovité přišli do Opole r. 1668, pak modlitba ku sv. Donátu, aby odvrátil blesk a hrom a ještě jiné věci. Co bychom tam nehledali, to je velice důležitý spis, a aby potomstvu se neztratil, zvěčním i já, ovšem jen krátce, převzácné zprávy, které předkové ukryli pro nás tu do věže.

„Kuffa je teď (r. 1739) 56 roků stár. Narodil se v Ratiboři, byl potom kancelistou, advokátem a konečně i radním. A to je neštěstí. Muž tento je pravým opakem poctivosti, klidu a míru. Na smrt lidí trápí, vymýšlí procesy na svou matku, švagrovou, a na celé město, ba na celé knížectví. I na takových místech, kde lidem ani o procesu a o soudu se nezdá, kazí pokoj a strojí boje. Mnoho lidí na něho naříká, že přišli o svou čest a o majetek.“

Nyní jste ho poznali, toho hrozného člověka, a kdyby ti, kteří tuto listinu do věže na věčnou paměť vložili, mohli, zajistě by si opatřili radostně překlad této mé vzpomínky.

Avšak advokát Kuffa nebyl hloupý. Prečtěme si jen ten druhý spis, který tu leží a který sem některý jeho přítel, zajisté jeho návodem, vtrousil:

„Kuffa je člověk poctivý, jakých málo na světě. Haní ho jenom ti, kteří okrádají obec. Co teď v Opoli se děje, nikdo neviděl a neslyšel.“

Čtverák Kuffa, tak zkazil svým protivníkům radost! Jako dobrý advokát měl patrně obhajovací spis v zásobě — škoda, že do něho ještě nevěpsal, jakým způsobem zamýšlí jej do památní skříňky podstrčiti!

XIV.

Sv. Vojtěch. — Dominikáni opolští. — Gymnasium. — Farní kostel katolický. — Evangelický kostel. — Václav Hájek. — Cisařští a Švédové.

Odebral se do Prus, aby tam apostoloval mezi pohany. Ale ti vyháněli ho ze zeme, hrozili mu smrtí a bili ho. Když pak mimo vůli svou zabloudiv do posvátného pohanům pole, počal si tam odpočívati, obořil se naň a na průvodčí jeho rozezlený zástup pohanský, svázal je všechny a jeho, an ještě stoje se modlil, probodli oštěpem, mrtvému pak utali hlavu a rozsekali údy jeho.“

Tak končí se zpráva o mučednické smrti sv. Vojtěcha. Tělo jeho odvezl pak do Prahy kníže český Břetislav. Měli bychom tělo sv. Vojtěcha tedy my. Avšak mají je i Poláci. Hnězdno doposud honosí se nádherným hrobem sv. Vojtěcha, k němuž konají se pouti z celé země. Tvrdí Poláci, že Čechům tehdy podvrženo bylo tělo jiné, pravé pak tělo sv. Vojtěcha že zůstalo ve Hnězdně.

Než či tak či onak, jisto jest, že zabili ho pohanští Prusové. Vzpomínky tyto budí ve mně kostel sv. Vojtěcha v Opoli, před nímž stojím. Tu s pahorku kázal tento náš světec, obrátil mnohé na víru a přičinil se, že vystavěna tu kaple na počest Panny Marie, která později po smrti sv. Vojtěcha též jej za patrona přijala a byvši rozšířena, stala se farním kostelem opolským. Tehdy ovšem žil tu lid výhradně slovanský, co do národnosti polský, maje svá domácí kní-

žata, kteří uchýlili se v dobách pozdějších pod ochranu koruny české. Jakož společného nám a Polákům sv. Vojtěcha Prušáci pohanští ubili, tak vzali pozdější Prušáci křesťanští nám zemi a měšťanstvu opolskému národnost. Ve všech chrámech města Opole koná se bohoslužba jen v jazyku německém, jen jako na památku sv. Vojtěcha v chrámě, jejž založil, ponechán jazyk polský pro ty, kteří zůstali ještě věrni mluvě tohoto světce slovanského.

Kostel sv. Vojtěcha přenechán v pozdějších letech dominikánům, když v městě samém povstal větší kostel farní. Dominikáni opolští značně jej rozšířili, ač byli velice chudí. Aspoň při každém lovení ryb snažně prosívali správu knížectví, aby na ně nezapomněla, a za několik kaprů uměli tak vroucně děkovat, že člověk čta jich děkovačích listy, upřímně popřál by jim ještě dnes nějakého toho kapříka.

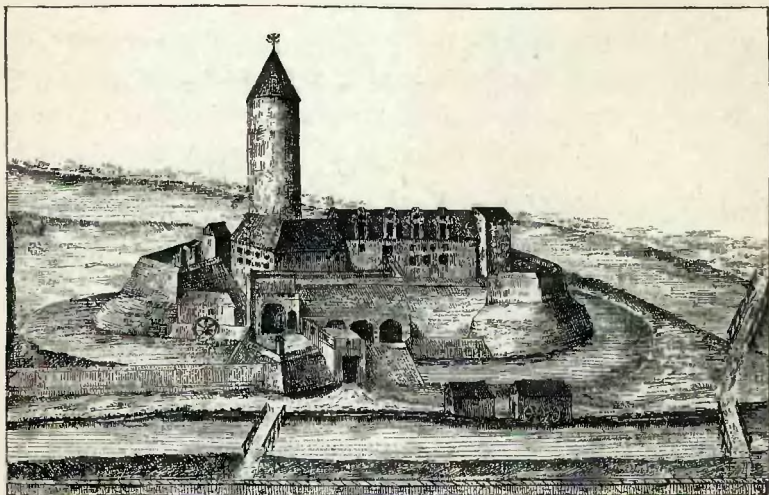
Avšak zmizeli z Opole. Pruská vláda sebrala r. 1810 nepatrný jich majetek a klášter jejich koupil od vlády katolický farář opolský, který zařídil v něm nemocnici sv.-vojtěšskou. Do kostela sv. Vojtěcha konají se ještě nyní každou neděli procesí z kostela farního.

Blíže kostela sv.-vojtěšského stojí budova gymnasiální, která těší se značné návštěvě žactva, nejvíce polského, pročť je vyučovací řečí, jakž se to v pruském i rakouském Slezsku samo sebou rozumí, němčina. Gymnasium zdejší založili jezovití r. 1671. Mělo tehdy 6 tříd a 190 žáků. Jak známo, r. 1773 papež Benedikt zrušil řád jezovitský, však pruský král Fridrich zapověděl uveřejnění bully. A tak účinkovalo dále v Opoli jezovitské tovaryšstvo, ač ho po právu už nebylo, chráněno jsouc protestantským králem. Pomer tento ovšem dlouho potrvati nemohl a jezovití sami žádali, by král řád jejich zrušil, však členy řádu by na školách ponechal. To stalo se, až konečně r. 1800 bývalé jezovitské gymnasium bylo zrušeno a na nové učiliště dosazeni učitelé světsí. Po jezovitech gymnasium opolské zdědilo značnou knihovnu, která dnes čítá skoro na dvacet tisíc svazků.

Vedle budovy gymnasiální stojí o samotě zbytek staré věže. Je to jediná památka po starém hradě opolském, který již v století patnáctém byl zříceninou. Knížecí rodina Piastovská množila se a časem

přibývalo jí potřeb, vystavěla tedy místo starého hradu již v 14. století na Ostrůvku nový hrad.

Nynější farní kostel opolský, původně r. 1290 v gothickém slohu vybudovaný, nápadně je zohyzděn nevkusnými pozdějšími přístavky. Kostel tento sv. kříže několikrát ohněm byl zruščen a mnohé kotvice připevněné na vkusném sklepení jeho výmluvně označují nám doby neštěstí, jimž podléhal. Avšak nerozumné přístavování kaplí a předsíní více mu na kráse uzmulo než zhoubný živel.

Zámek v Opoli na Ostrůvku r. 1654.

Bohatství jeho, v dobách minulých veliké, rozplynulo se. V přístavěné kapli sv. Trojice nacházím tu památku posledního opolského Piastovce, Jana II. Na mramorové desce vyryt tu znak Piastovský: slezská orlice, nad ní přilbice, nad kterouž opět slezská orlice. Poslední tento domácí kníže opolský, jenž tu odpočívá, trpce žaloval v listě svém r. 1524 papeži na tehdejší kněžstvo opolské. „Výteční a obdivovaní preláti dávno již opustili svou církev, toulají se po svých statcích na venkově, hromadí peníze, jež pak buď ničemným způsobem prohýří, aneb jako lakomci do země zakopají, aby pro budoucího antikrista poklady nahromadili. A přijdou-li do Opole,

ani nenavštíví svůj chrám, z něhož žijou a tyjou. Nedivno, že rouhání se bohu a svatým, pak nadávky na kněžstvo a na papeže všude se množí.“

Pozůstatky zámku opolského.

Též pozdější děkan opolský přednáší r. 1622 biskupovi vratislavskému podobné žaloby na kněžstvo. Bylo tu tehdy 11 kanovníků a 4 prelátů.

Tak kněžstvo tehdejší samo způsobilo, že protestantismus v Opolsku velice se rozmohl. Ovšem nikoliv na dlouho. Po bitvě bělohorské

Sláma: Vlastenecké putování po Slezsku.

a v pozdějších letech vyhubeno skoro úplně, tak že když pruský král Fridrich II. roku 1740 přišel do Slezska, žila v Opoli již jen jedna protestantka.

Pod vládou pruskou přibývalo v Opoli opět protestantů a dnes mají tu velký chrám. Je to bývalý chrám minoritský, jenž pochází ze 14. století. Požíval u obyvatelstva přízně veliké a knížata opolští mají v něm své hroby. Měšťanstvo zámožnější opouštělo kostel farní a poněvadž k minoritům chodilo se zpovídat a k nim dávalo se pohřbívat, nastal z toho minoritům tuhý spor s farním kostelem, který konečně r. 1388 urovnán tím, že ponecháno občanům na vůli, aby se dali pochovati kde chtějí — štolu však že musí platiti do kostela farního.

Kostel tento vláda přepustila protestantům r. 1809, když zbořil se městský sál v radnici, kdež služby boží odbývali. R. 1814 musili protestanti tento svůj chrám postoupiti Rusům, kteří zařídili si tu vojenskou nemocnici. Po ten čas protestanti konali služby boží v katolickém kostele farním, což jim tehdejší farář katolický dovolil. — Neobyčejný to úkaz snášlivosti náboženské.

Vůbec málo je památek, z nichž by se souditi mohlo, že by se bylo v Opoli chovalo obyvatelstvo katolické nepřátelsky ku protestantům. V archivu zemském nalézá se sice spis o vyšetřování, jakéž zavedeno proti Václavu Hájkovi, pražskému měšťanu. Hájek přišel tu v Opoli do vinárny a jal se s místoděkanem opolským rozmlouvat o všeličems. Bylo to roku 1621. Hájek byl protestantem a v rozmluvě při víně rozhorliv se na císaře zvolal: „Kdož by pod takovým tyranem žil! Toť byl bych raději Turkem“ — — — a podobně hněval se na tehdejší stav věcí. Zimního krále chválil a chlubil se, že mu ze svého domu pražského přispěl 1300 zlatými proti císařským. Tu děkan s Hájkem silně se pohádal a chtěl již Hájkovi uštědřiti políček. Konečně smířili se, ale proti Hájkovi zavedeno vyšetřování, jehož výsledek neznám.

Naproti tomu jiný spis z r. 1628 v témž archivu svědčí o tom, že v Opolsku podporována věc protestantská. Aspoň byli obžalováni

tehdy přední mužové opolští. jako Kochtický, Šimonský, Lariš, Jordán, Šeliha a jiní pro účastenství v rebelii a zbavení svých majetků.

Zlých časův Opolsko zažilo v dobách švédské války. Zle řádilo tu napřed vojsko císařské, potom Švédové, dobyvše města. A přes všechny ty útrapy, jež shrnuly se na kraj tento, žádal tehdy zemský hejtman důrazně, aby Opolští poslali mu 500 mužů. Ti ovšem odpovíděli mu, kdyby tolik vojska měli, že sami by nepřítele ze země vyhnali. Celé Opolsko bylo vypleněno a hejtman zemský žádal, aby mu zaplatilo za 100 jezdců. „Přítel i nepřítel, oba chtějí nás zničit!“ zvolal pry tehdejší zástupce města Opole.

Za poměrů takových nejlépe pomohl si selský lid. Aby měl pokoj od Švédů i od nepřítele, utekl se s dobyt看m do lesů. Ani přítel ani nepřítel nemohl mu už nic jiného vzítí . . . Chalupy nechť si vypálí . . .

XV.

Smutek zapovězen. — Ó jak mnoho vody a málo zrn! — Řezníci opolští. — Zemské právo. — Němectvo v Opoli. — Selská svatba.

eselo a živo je v Opoli! Lidé, jež tu potkávám, jakoby nepoznali starostí. Tváře jich jasné, sdílnost tu domovem a spokojenost usmívá se na mne se všech stran. Lid žije skromně a nemaje velkých potřeb, necítí nedostatku. Obchod a průmysl kvete a chudobný lid nalézá vždy slušného výdělku, přiměřeného potřebám rodinným. Tuláků, kteří by jako u nás polovici svého života dávali se krmit na útraty státu ve vězeních, je málo. S chloubou vypravuje mi měšťan opolský, že častá velká neštěstí, jakáž druhdy stihala město, jakoby na vždy byla město opustila, co zavládl tu pruský orel.

Ostatně zakázal tu smutek již Fridrich Velký. Nebyl ještě ani rok vladařem Slezska a byl tak pečliv, aby poddaní jeho neoddávali se přílišnému žalu, že 14 dní před bitvou u Čáslavi, jakoby nic jiného neměl na starosti, vydal z Chrudimi dne 2. května 1742 nařízení, kterýmž značně obmezil smutek svých nových poddaných.

Rodičům, jimž zemrou děti, nemající ještě 12 roků, zapověděl vůbec truchlití. Vdovám dovoluje nositi smutek jen rok. Vdovec musí odložit smutek už po šesti měsících.

Starost a péče pruských panovníků o blaho poddaných vydávala tedy rozkazy i proti smutku a „smutná mince“, kterou ukazuje mně měšťan opolský, pochází též ještě z dob vlády rakouské.

R. 1736 byla totiž v Opoli velká povodeň a hlad a bída potom strašně tu řádily! Na památku nešťastného toho roku ražena mince, kterou prohlížím a kterou vám musím důkladně popsati. Na jedné straně mince prší a to tak silně, že jak vidíme, pod spoustou vody padá dům a strom. Více domů a stromů na minci nebylo lze vyryti, a nemluví-li dost ten déšť a padající dům a strom o velkém neštěstí, tedy je tu na minci ještě nápis nářkuplný: „Ó jak moc!“ (totiz vody a deště).

Druhá strana mince představuje pak hlad. Vidím tu klasy a měšťan opolský tvrdí, že mají málo zrn. Já na minci ovšem s tíží poznávám klasy, tím méně pak bych uhodnul, že mají málo zrn, ale nápis na této straně mince mne o tom přesvědčuje: „Ó jak málo!“

„To je mince ještě rakouská“ — jakoby na omluvu — dodává měšťan opolský.

O hladu tu dnes není památky a píseň polská chválí:

„v Opoli maso vepřové,
v kuchyni vždycky hotové“.

Řezníci opolští pak při tom mase vepřovém nechudnou a plesy jejich v zimě byvají prý velkolepé. Na druhý den po plese deputace řeznická obchází mistry a přijímá dary in natura, maso, klobásy a jaternice, kteréž pak při slavnostní hostině společně pozívají.

Sami sebe asi neošidí a maso, na němž si pochutnávají, je zajiště zdravé. Na radnici opolské uschován je účet z roku 1612 — tedy též z dob rakouských, řekl by asi onen měšťan opolský — který zní: „Jednomu muži, kterému svině nebezpečně onemocněla, s pomocí boží žilou pustil a léku podal — jeden tolar.“

Patrně tehdy léčili v Opoli svině tím, že pustili žilou — majetníku takového nemocného tvora — s pomocí boží — a zaplatili mu za to ještě tolar. Toto lidé u nás věděti, chodili by sem dát si pouštět na výdělek!

Bývaly však i za rakouských dob v Opoli pro chudý lid dobré časy, na které upomíná mne budova krajského soudu, před níž stojím. Nyní tu po celý rok hlučno, lid má neodolatelnou touhu po soudení, jen o soudních prázdninách nastává v budově této klid.

Takový klid býval tu dříve za rakouských dob pravidlem a jen několikrát za rok oživily se síně soudní. Jen dvakrát do roka zasedlo zemské právo, jednou v Opoli, podruhé v Ratiboři, aby vyřídilo nejdůležitější spory — méně důležité věci vyřizovány u zemského práva čtyřikrát do roka. Zemský hejtman předsedal, vedle něho zaujali místo zemský soudce a kancléř a patnáct soudců jiných. Zemský hejtman pak měl povinnost, po celý čas co zemské právo zasedalo, hostiti soudce, kteří tehdy měli zvláštní pochoutku na ryby. Soudím tak z účtů, které nalézají se tu na památku takových hostin a v nichž nalezneme nejrozmantější jména ryb.

Rybami chudobný lid tehdy ovšem nebyl častován, ale jak zemské právo otevřelo síně soudní, nahrnuly se sem celé davy žebráků, čekající na „pokuty“. Žalobník i žalovaný vyvoláni. Nepřišel-li žalobník, musil zaplatiti deset marek pokuty a sice pět stavovské pokladně, pět žalovanému. Nedostavil-li se žalovaný, zaplatil pět marek, polovici žalobníkovi, polovici pokladně stavovské, z které pak pokuty vypláceny žebrákům a uvězněným šlechticům.

Byl to velký zlořád tehdejšího soudnictví! Komu na tom záleželo, aby jeho pře se protáhla, zaplatil pokutu a nepřišel. Nestalo se mu nic než že znova byl soudem volán, a poněvadž zemské právo jen několikrát do roka soudilo, odročil svou při za nepatrnou pokutu na dlouhý čas. Věřím tedy starým zprávám, které tvrdí, že došlo to konečně k tomu, že soudy neměly jiné práce — než ukládati pokuty.

Císař dal sem proto později prokuratora, který měl dohlížeti, aby zlořádem takovým sirotci a ústavy veřejné netrpěli. Avšak ani to nepomohlo, až konečně r. 1704 nařízeno, že o odvoláních a stížnostech proti rozsudkům zemského práva místo ve Vratislavi, v Praze souditi se má a apelační soud pražský rozkázal, aby mu byla podána zpráva o pokutách. Ve zprávě na to podané hrabě Gatschin žádal i potom ještě, aby „pokuty“ zachovány byly, avšak nic nepomohlo a pokuty zrušeny.

Několikrát jen do roka se soudilo! Jak trapné byly by to časy pro moderní naše sudiče, kteří bez procesu ani žítí nemohou! Tehdy

ovšem tak vášnivých milovníků procesů nebylo. Aspoň když pruská vláda r. 1770 vyžádala si zprávu od magistrátů o zákonech platných v Horním Slezsku, tu odpověděly mnohé magistráty, že samy nevědí, jaké právo u nich platí, poněvadž u nich žádné pře už dlouho se nevedou. Opolští oznámili tehdy, že u nich platí městské právo české.

Tak změnily se časy. V královském pruském soudě zasedá nyní na 25 soudců a síně soudní skoro denně přeplněny jsou lidem, který jako u nás nařiká na velké útraty, s vedením práva spojené. Velkou přednost mají pruské soudy před našimi — méně píšou. Poplatky státu při tom či tak či onak neujdou, registratura není aspoň přetížena papírem, soudce neztrácí svěžest ducha a procedura je rychlejší. Pruský soudce zasednuv u stolu soudního, činí dojem kněze spravedlnosti. Dlouhé černé roucho, kterýmž je oděn, naznačuje vážnost jeho úřadu. Obecenstvo, vstoupivši do síně soudní, pozná podle tmavého dlouhého roucha soudce. Hvězdiček, které by naznačovaly rozdíl jednotlivých soudců v jich hodnosti, těch tu není.

Avšak není tu též češtiny, která po staletí v zdejších síních soudních se ozývala. A na žal není to bratrský jazyk polsky, který odtud češtinu vytiskl. Protokoly píšou se s polským obyvatelstvem, němčiny neznalým, výlučně německy, ba celé jednání soudní jest německé. Soudce s polským lidem nemluví vlastně ani — tlumočník tu stojí po čas jednání soudního a sděluje soudci, jakoby mu vykládal posuňky němého, co mluví ten polský ubohý lid! Listin slovanských nepřijímají a kdož opovází se nějakou právní listinu polsky napsat, musí ji dát přeložiti do němčiny, chce-li aby soudem byla přijata. Přeložit a za překlad platit, jakoby za pokutu, že nenarodil se polský Slezák Němcem!

Kdež jsou doby, kdy stavové knížectví opolského a ratibořského znajíce potřeby lidu, vydali zřízení zemské z r. 1563: „Před soudem česky neb tomu jazyku srozumitelnou řečí a nejínáč od všech cizích i domácích mluveno a pře vedeny byti mají. I nálezové českým jazykem činění, vypovídání a psání pod pečeti zemskou vycházeti, stranám vydávání a do knih zapisování byti mají. Pakli by kdo jakés spravedlivosti, listy, grundfesty aneb svědomí dokazovati chtěl před

soudem zemským, jiným a ne českým jazykem, ten sobě na česko-hodnověrným osobám přeložiti dāti má, a českým jazykem spravedlivosti své předložiti má tak dobře cizozemec, jako obyvatel . . .“

Slovanský jazyk vypuzen z úřadů, školy poněmčeny, ba i v kostelích opanoval výlučně jazyk německý a polské bohoslužby obmezují se dnes pouze na chrám sv. Vojtěcha. V hostincích neuslyšíš slova neněmeckého, nápisy na obchodech a ulicích jen německé a každý měšťák opolský hluboce je o tom přesvědčen, že Opole je město čistě německé. Avšak zajdeme jen ráno na trh a hned zapomeneme na strojený ten ráz německý. Sem přijdou dámy opolské se svými služkami nakupovat a Opole je jako vyměněno. Slova německého neslyšeti. Bohudík, ještě je tu lid venkovský, který, kdyby po staletí do něho němčinu vtluokali, přece zůstane věrou mluvě od praotců zděděné! Dítě naučí se ve škole po několika letech německy, avšak přijdouc do dědiny k rodičům, zapomíná, čemu se bylo naučilo a odchovává potom své dítky zas „po našemu“.

Vesnický lid neumí a nedovede se přetvářovati po celý svůj život jako člověk vzdělaností nasáklý. Lid vesnický cítí se blažen, může-li mezi svými přirozeně, bez přetvářky, podle svých zvyků a obyčejů žíti. Ani svého kroje nezřekl se dosud Slezák a lpí na něm houževnatě i kdyby ve městě páni dvacetkrát do roka změnili módu. A jakž mohl by odřici se svých zvyků a obyčejů, které jsou srostly s jeho řečí! Páni ve městě na příklad za drahé peníze lahůdek a znamenitých vín si popřejou, ale tak pěknou svatbu přece vystrojiti nedovedou, jako opolský vesničan.

Což jsou ty panské černé fraky a nádherné bílé šaty nevěstiny proti těm malebným šatům vesnickým! Což ten vysoký cylindr panský proti „cápce“ vesničana, ověučené slavnostně zelením, a což to němce a odměřené vypravení se svatebčanů městských do kostela proti těm pěkným řečím, bez kterých svatba venkovská skončiti se nemůže!

Ženich zvolí si dva družby a „staršího“, nevěsta dvě „druchny“ a též „staršího“. Družbové jedou na koních, a jako praporečníci opásání jsou bílými „ručníky“, pasem to, který od rámě ku boku u druhé strany se táhne. Cápky jejich (klobouky) zdobí stužky a

Dřevěný kostel v Kluči.

„voňačka“. V rukou drží též voňačku (kytku). Druchny mají vrkoče do předu hlavy zavínuté a zadní část hlavy zdobí zlaté „letorostky“.

Ženich přijede se svými družby ku nevěstě. Jeden z družbů zatuká a vejda začíná dlouhou řeč, v které prosí, aby povoleno bylo ženichovi a jeho přátelům vstoupiti. To nazývá se „přístup“.

Je-li již ten přístup dlouhý, což teprv řeči, které má „starší“ a což konečně ty další řeči! Považte jen — družbové musí mluvit a odpovídati, oba „starší“ mají řeči při každé možné příležitosti a těch je nepochopitelně mnoho. Tak na příklad po dlouhých řečích a odpovědích povolí se konečně ženichovi přístup a družba jde to oznámit ženichovi a jeho přátelům před domem stojícím. To oznámení je podle předpisu dlouhé. Na to mluví starší ženicha, potom starší nevěsty, který ubezpečuje, že „nevěsta dotrímala slovíčka — ode dne zasnoubení až do dneška veselného“, nacež starší ženicha „poníženě a pokorně prosí, kdyby ta ctná a poctivá děvečka, na znak, že dotrímala toho slovíčka, tomu ctnému a poctivému oblíbenci svému nějaký znak darovala“.

Trvá to dlouho a starší nevěsty nechá se konečně uprositi a kráčí do komory, kde nevěsta ukryta je s družkami, nacež navrátí se s dvěma vínky. Jeden dá staršímu ženichovu, druhý si nechá. Starší ženichův nedá pokoje. „Já bych se spokojil, ale ten, co za mnou stojí, po plecích mě potukuje, po patách mi šlape, smutně pohlíží a ještě něco chce.“ A výmluvnost staršího žádá konečně od druhého staršího, aby přinesl od nevěsty, která „po příkrých a vysokých horách kvítečka sbírala, nějaký z těch kvítečků uformovaný znak“. Nevěstin starší nechce, konečně slibuje, že „ještě ráz půjde do té komorečky mezi ty děvečky“ a vrátiv se přináší ženichovi ratolest, věnec a šátek bílý, vykládaje daleko a široko, že je to znak od té vzácné a poctivé děvečky a že pochází ze srdce upřímného na rozmnožení a utvrzení jeho lásky. Ratolest odvozuje od Salomouna, který prý to dřevo uťal na hrobě Adamově. Vínek podáváje, vykládá, že nevěsta do něho zavila tři ctnosti, víru, naději a lásku a v lásce nemá býti konce jako v tom věnci. Šátek bílý pak jest znak nevinosti, kterou obdržela nevěsta při křtu, a neposílá jej ženichovi ne-

věsta proto, aby utíral se jím po krčmách, při kartách a v zlých společnostech, ale aby utíral se, kdy v potu tváří kousek chleba bude dobývati.

Za to starší nevěstin dostane stříbrňák, avšak mnohými slovy a rozličnými řečnickými figurami žádá se za to, aby vydal už nevěstu, na což on praví: „Když jste mě tak stříbrem oslepili, odpovězte mi nyní, mezi jaké lidi má nevěsta se dostane, či mezi „vanělíky“ (evangelíky), židy neb pohany, neb dokonce mezi katy neb „dymokraty“. Nyní se nám přiznejte, v jaké víře se nacházíte.“

Odpověď: „V té víře, za kterou Kristus na kříži dotrpěl.“

Otázka: „Kam poděli se první sluhové pana Ježíše?“

Odpověď: „Ten jeden vzat byl do nebe (sv. Josef), toho druhého lidé snědli (vůl) a třetího psi snědli“ (osel v Betlémě).

Podobných otázek a odpovědí dává se ještě celá řada, načež konečně odejde starší nevěstin pro nevěstu. Ale najde dvůře zavřeny. Nade dveřmi zavřenými vypouští nyní oba starší spousty svých řečí, dvůře se potom otevrou, starší nevěstin odevzdává nevěstu staršímu ženichovu a tento ženichovi. Poděkování rodičům zakončuje celou tu krasomluvu a průvod ubírá se do kostela.

Snažil jsem se v krátkosti naznačiti svatební tyto obřady — rolník, který mi půjčil svůj rukopis, ubezpečuje, že jiní toho mají ještě více. On chudák má jen dvanáct archů, hustě popsaných, z kterých učinil jsem tu jen krátký výňatek.

Po oddavkách tancují pak svatebníci v bytu nevěsty „koło“, národní tanec, ježž popsatí neumím a při němž, jak Lucian Malinowski vypráví, zpívají:

O jenom dziś, jenom dziś (dnes)
ve vínečku juž chodíš!
A proč by, proč jen to,
mohu ještě i jutro (zejtra).
Ó nemůžeš, nemůžeš,
v komoře visí čepec.

Dále:

Moje vlasičky zlatičké,
zdobily jste mne zajisté.

Už mne zdobíť nebudete
pod bílý čepček přijdete.

Dále :

Neviděli jste tam Matěje ševce,
zdali on nenašel mé dívky čepce?
Ona ubohá jen trošku se napila,
zašla do krčmičky, čepček ztratila.

Znak města Kozlu.

XVI.

Znak opolský a kozelský. — Pevnost Kozel. — Já jsem Prusak. —
Karel Miarka a jiní buditelé lidu.

O rytíři Apollonie, zjev se! Marně Opolští hledají tě v historii, abys jim pomohl, ale ani slechu o tobě. Překřtili totiž slovanské Opole na Oppeln a nyní hledají rytíře Apollonia, aby jim založil město, aby pozdější věkové myslili, že Slované učinili z Oppeln Opole. Ale Apollonius nechce se zjevit, ač němečtí historikové ho hledají už mnoho roků ve spisech doby starší a Opole zůstává slovanským Opolem. Jen opolský znak trochu popletli. Stává z polovice kříže a z polovice orla a Opolští nevědí, či ta polovice kříže má být na pravo a polovice orla na levo, aneb naopak. Rytci městských pečetí totiž v předešlých stoletích nerozmysleli se mnoho a ryli, jak jim napadlo. A tak na některých pečetích Opolští mají na pravo kříž, na některých orla a naopak.

Těž obyvatelé města Kozlu, do něhož právě se ubírame, chtějí setřásti se sebe slovanského kozla, a nazývají své město Kósl. Avšak tři řádní a nezfalšovaní kozli v městském znaku pohlížejí na nynější poněmčilé Kozlany tak upřímně a opravdově, že marně říkati Kósl, kde takoví kozli jsou zrádci! Ještě v předešlém století panoval tu

jako v rakouském Frýdku obyčej, z pohanských dob zděděný, že vrhali tu s věže černého kozla. Nevím, zdali spořivost, jaká všude pod pruskou správou se jeví, odstranila obyčej ten. Avšak Kozelští ještě nyní mohou dětem vyhrožovati, že vezme je kozel, mají v městském znaku vždy tři v zásobě i kdyby plémě kozí úplně vyhynulo!

Ovšem i to možno, že z městského znaku zmizí ještě nějaký kozel a zbudou tam buď dva neb jen jeden. V magistrátní pečeti aspoň nacházejí se už jen dva kozli. Nevím, či ti dva udávili třetího aneb nechťel-li ten třetí zůstatí v trojici a zrádně upláchl. Jisto jest, že jeden kozel ocitl se v pečeti Jiříka Lípy z Kozarova, který za své zásluhy r. 1598 na přímluvu sněmu opolského povýšen byl do českého stavu šlechtického. Jeho syn stal se tu potom hejtnanem a v městě Kozlu byli tehdy v pečetích úřadů samí kozli. Soud kozelský měl v pečeti tři, magistrát dva kozly a hejtnan jednoho. Tehdy zde urazití kozla bylo tak trestuhodno, jako dnes „orlíčka“, a přece Kozelští zapomínají na slavné doby svých kozlův a jmenují své město Kósl.

Město nevelké, má asi 8000 obyvatelů, ale obchod čilý. Leží na Odře a železnice hornoslezská má tu velkou stanici, z které máme spojení k Vratislavi a do Těšínska, pak do Bytomi a Polska, do Horního Hlohova, Hlubčic a dále do Moravy.

Opevněné město Kozel, které již za dávných časů velkou mělo důležitost jako pohraniční tvrz státu českého proti Polsku, a které později ve válce třicetileté Mansfeld ještě pevnějšími hradbami upevnil a vodou obelhal, bylo od králů pruských novými stavbami povýšeno za hlavní tvrz slezskou a vzdorovalo často tuhému obléhání nepřátelskému.

Vojenský duch, v jakém pruský stát odchovává své obyvatelstvo, škodlivé jeví účinky na národní vědomí slovanského slezského obyvatelstva. Chodívaje po polských vesnicích pruského Slezska, slychám píseň: „Já jsem Prusak, či znáš moje farby?“ Tak hrdě bývalý voják slezský prozpěvuje si v polském překladě pruskou píseň: „Ich bin ein Preusse, kennst du meine Farben?“ a vypráví s chloubou vojenské anekdoty ze života pruských králův a vesnický lid po-

slouchaje důvěřivě o slávě pruských zbraní, cítí se šťasten, že je polský. Polákem polský vesničan slezský nechce byti, jeť Slezákem a název Poláka ještě i dnes mnozí pokládají za urážku. Roku 1846 polský kněz Antoniewicz odbýval tu na Horním Slezsku misii a v jednom kázání pravil: „Patř, lide polský, jak jsi klesl!“ Po kázání kněží hruuli se k němu a prosili ho, aby budoucně nenazyval ten dobrý lid *pohrdlivě* polským, ale pruským, aneb hornoslezským!

Ve školách rektor, to jest učitel, přesvědčoval mládež o samospasitelnosti němčiny a kdo měl jen městský kabát, každý poučoval Slezáka, že jeho řeč je hatlanina; němčina byla a jest řečí pánů a mluví-li pán milostivě k lidu „po našemu“, je to velice hodný pán, že tak se snižuje a tou hloupou řečí mluví. Takové názory panovaly a bohužel panují podnes v lidu hornoslezském, a když počínám psáti do své tobolky tužkou píseň „Zielonom zasiała, zielono mi zeszło, żaden tego nie ma wiedzieć, jak bez kogo mi tęskno“, přemlouvá mne sedlák, který mi ji po svém synku opakoval, abych to pro boha nepsal. „Jsou to také ‚blázny‘, co my mluvíme, to nic nemáš vert.“

Tak před „pánem“ polský Slezák opovrhne svou mluvou, kterou jediné mluví a kterou přes to vše miluje, když je mezi svými. Chudák myslí, že zalichotí se pánům, sniží-li sám řeč svou, kterou opovrhují skoro všichni vzdělanci slezští. I kněží a učitelé mluví mezi sebou německy a starostou obecním, fojtem, který už přece též je jaksi pánem, volen bývá obyčejně jen takový občan, který byv vojákem, naučil se trochu německy!

„Gelobt sei Jesus Kristus,“ pozdravují tě po celém polském Horním Slezsku děti, a jakmile od tebe odešli, mladí Prušáci již rozmlouvají mezi sebou polsky. Školy mají německé, ale německy se nenaučí. Naučí se jen psáti a odrřikávati rozličné formule, kterým nerozumějí, a jakmile opustí školu, zapomínají i na to málo, čemu se byli naučili, a na vojně musí začítí opět znova němčině se učiti! Rozličné ty německé formule vnikly i do náboženských obřadů a vypravováno mi na více místech, že staré ženštiny pokleknuvše u zpovědnice, začnou německy. Ale jak skončí formulí, dodají polsky: „A teď hříchy budu skládat po našemu,“ načež teprve je zpověď

polská. Div věru, že je též nenaučili i nějaké německé formulí pro hříchy!

Při žalostných těch poměrech duchovenstvo katolické není bez viny. Pomáhaloť společně s učitelstvem „pánům“ z města, aby lid nenabyl národního povědomí. Nechei vzpomínati vratislavského biskupa Jana, který r. 1495 nařídil obyvatelům jedné polské vsi, aby do pěti let naučili se němčině, jinak že Jeho Milost by je zahнала a nikde netrpěla, i duchovenstvo v novějších dobách a to takové, které z lidu vyšlo a mezi lidem žije, povrhne mluvou svou mateřskou. Zjev ten lze vysvětliti z poměrů. I kněz katolický vychován byl německy a nebylo valně těch, kdož by byli budili lásku k řeči mateřské. Na štěstí staré toto pokolení kněžstva katolického vymírá už a mezi mladším duchovenstvem nacházíme již celé řady mužů věrných jazyku svému, kteří budí národní vědomí lidu vesnického, a doufejme, že za nedlouho už najde germanisační system vlády pruské na Horním Slezsku celé pluky nadšených obrancův mluvy národní!

Kdyby bylo na Horním Slezsku dosti mužů činných a horlivých zastanců přirozených práv lidských, jak utěšeně vyvíjela by se věc národní! V každém okrese aspoň jediný Karel Miarka a za deset let poněmčovatelé lidu slovanského zhrozili by se, jak dlo jejich budované po staletí najednou se borí!

Nevynikal velkým vzděláním, neměl prostředků hmotných, které by byly vydatně podporovaly jeho prospěšnou činnost, ale měl srdce, které mocně bilo za národ, z něhož posel, a vytrvalost železná přemáhala u něho vítězně všechno příkoří nepřejmých poměrů. Narodil se r. 1824 v Pelhřimovicích na hranicích Těšínska. Otec jeho byl chudobný učitel, který požehnan byl četnou rodinou. Měl 18 dětí. Nemohl tedy syna v studiích podporovati a Karel Miarka s bídou odbyl čtyři gymnasiální třídy, načež jako šestnáctiletý jinou stal se pomocníkem učitelským. Později po smrti svého otce převzal místo učitelské ve svém rodišti, a ač zrozen a vychován v rodině čistě polské, ač byl učitelem v polské dědině, neuměl ani sám dobře polsky psáti. Němčinu pokládal za něco vyššího a máje náklonnost k písemnictví, zkoušel své péro v německých povídkách.

Seznámiv se s Pavlem Stalmachem, nynějším redaktorem „Gwiazdy Cieszyńskiej“, zahořel k jazyku mateřskému láskou a počal se vpravovati do spisovné polštiny. Napsal povídku historickou „Klemensowa Górka“ z dob apoštolování sv. Klemense, žáka sv. Vojtěcha,

Karel Miarka.

a vydal později brosurku: „Hlas volajícího na poušti hornoslezské“, v které poukazoval na křivdy páchané na lidu slezském a udčloval rady, jak nejsnáze by bylo lze vzbuditi v lidu lásku ku čtení. Prosebně vyzývá kněze a učitele, aby neopouštěli lid a aby pracovali ku jeho vzdělání. Ve všech spisech Miarkových vane vřelá láska k jazyku polskému a hlavní činnost počal, převzav redakci „Zwiastuna

górnoszląskiego“ r. 1868, jež vydával v Pekařích tiskař Heneček. Za krátký čas počet odběratelů vzrostl za jeho redakce z 350 na 1300, a Miarka vida, že úsilí jeho není marné, s pocitem radostným a touhou veden po další práci ve službě národa, opustil učitelské místo v Pelhřimovicích, které mu zabezpečovalo život, a nehledě na svých devět malých dětí, věnoval se výlučně spisovatelství a zakládání spolků. Neděsil se nouze, naděje dodávala mu síly.

Přesídliv s časopisem svým do Královských Hutí, průmyslového města, které tehdy čítalo na 27 tisíc obyvatelů, hlavně polských dělníků, zakládal tu spolky národní a dělnické, ve shromážděních poučoval lid, povzbuzoval chladné, přesvědčoval nevědomé. Obyvatelstvo polské na Horním Slezsku převážně jest katolické. Miarka chtěje získati kněžstvo pro věc národní, které až na malé výjimky nejevilo pro národní záležitosti přízně, dal všem svým agitacím podklad katolický. Boj „kulturní“, který tehdy v Prusku panoval, sblížil duchovenstvo s řečí národní, a Miarka znamenitě vykořistil tehdejší situace politické pro věc lidu. Katolické kněžstvo v dobách útisku, jakého zakoušelo od tehdejší vlády, zjevně nyní postavilo se proti poněmčovacímu systému, lid pak hornoslezský horlivě zastával se pronásledovaných kněží. Časopis Miarkův měl již 3000 předplatitelův, a Miarka, který ještě v první své povídce „Górka Klemensowa“ vyprávěl, že Horní Slezsko okolo r. 1000 osvobozeno bylo z jařma tyranství polského misionářem německým, ten Miarka psal nyní nadšené články proti německému vyučování a hřímal poněmčovatelům pruskoslezským do duše, vyčítaje jim všechny ty zločiny, které na lidu ubohém pášou!

Nakladatel časopisu, jehož redaktorem Miarka byl, vida, že list značně vzrostl, myslil, že Miarky více nepotřebuje, a propustil ho z redakce. Miarka byl bez chleba. Nouze zahostila se v jeho příbytku, žena jeho nemajíc slušného oděvu, přede dnem chodila do kostela, aby lidé jí neviděli, a Miarka dlouho na svém stole neužřel masa. Avšak bída nepodlomila jeho ducha čilého. Nezoufal, nezachvěl se před ranou osudu a směle kráčel dále po cestě nastoupené. Založil nový list, „Katolika“, jemuž však jako listu nepolitickému valně se

nedařilo. Poznaňský jeden národovec složil za Miarku kauci a Miarkovi nastaly zase lepší časy. Péro jeho bičovalo nemilosrdně vládu, opoziční duchovenstvo list šířilo, a „Katolík“ v brzku na to rozšířil se po celém Horním Slezsku a účinkoval znamenitě na probuzení národní jednotlivých svých čtenářů.

Zanedbany lid hornoslezský klaněl se dosud majetku a důstojenství mužů, jež do berlínského sněmu jako své důvěrníky posýlal, nepřemýšleje ani o tom, že tito vládní kandidáti, bohatí a vysoce postavení, jsou vlastně jeho nepřáteli, že ve sněmě málo si všímají prospěchů lidu, ale jen zájmů svých. Nepřemýšlel ani o tom, že je povinností jejich na sněmě zastati se jazyka slovanského, z úřadů vyhnauého. A takových poslanců lid hornoslezský volil 32!

Jakmile r. 1870 vypsány volby, Miarka svolával schůze, poučoval lid o jeho právech a potřebách, a horoucí činnosti jeho podařilo se, že osm kandidátů jím podporovaných bylo zvoleno. Státní návladnictvo stihalo jej sice obžalobami, ale Miarkova pověst rostla.

Brzo na to vypsána doplňovací volba do sněmu a kandidátem byl sám mocný kníže ratibořský, jehož vláda podporovala. Tu Miarka zahájil agitaci a voliči poslali za knížetem ratibořským, který tehdy ve Francii s vojskem pruským meškal, dotaz, chce-li se zavázati, že nebude škoditi prospěchům polským. Ale kníže milostivý byl tak neopatrný, že odpověděl: „Či mohu dovoliti, aby kněží a sedláci žádali na mně účtů z mé činnosti?“ Odpovědi této Miarka tak znamenitě využitkoval, že — kníže propadl.

Tak Miarka stal se osobou pověstnou a chtěli se ho zbaviti. Přiblížil se k němu pokusitel. Na pět roků měl dostati třicet tisíc tolarů subvence a dva tisíce za každého poslance hornoslezského. Podmínka: nevšímati si voleb a nepsati proti Němcům. Závdavek položen na stůl.

Miarka sám vypravuje: Nastal strašný ve mně boj. Bída má a ohledy na dítky radily mi, abych vzal. Svědomí jinak mluvilo. Po bezsenné noci oči mně zapadly a žena má, poctivá Polka, pravila mi: Netrap se, vrať závdavek, zůstaň chudobný, ale spravedliv. — A Miarka

závdavek vrátil a osm kandidátů Polákům příznivých při volbách bylo zvoleno.

Po hanebné porážce knížete ratibořského Bismark rozčilen předčítal v sněmovně články Miarkovy v překladu německém. Miarka uměl dobře uhoditi na náboženský cit lidu a nadepsal onen článek proti knížeti ratibořskému „Ježíš, Maria, Josef“. Číslo „Katolika“, v němž článek uveřejněn byl, kolovalo z ruky do ruky a že znamenitě účinkoval, nejlepším dokladem byla porážka ratibořského knížete a hněv Bismarka.

Miarku potom stíhaly soudy a z vězení ani nevyšel. Pronásledovaného Miarku opouštělo nyní i kněžstvo, avšak lid zamiloval si ho. Sedláci nosili mu do vězení snídaně i večere a „Katolík“ měl na 6000 předplatitelů. Číslo toto mluví nejlépe o činnosti Miarkově. 6000 předplatitelů na Horním Slezsku!

Aby dalším trestům unikl, Miarka konečně přesídlil do Těšína. Tu poznal jsem muže tohoto, postavy obrovské. Seděl jsem s ním v polském spolku v Těšíně, nevěda, že sedím vedle žalářovaného Miarky. Mluvili jsme o tom, že by třeba bylo, slovanský živel v Těšíně v „Čitelně“ soustřediti a častými zábavami polské Těšíňany sem přivábiti. Tu Miarka horlivě ujal se slova a poukazoval na čilý spolkový život v Čechách. Od Čechů musíme se učit, tvrdil, každý Čech, to nadšený agitator za věc národní. My tu živoříme, diplomatisujeme, ale nic neprovedeme. Rozhorleně zasedl k pianu a začal nám přednáseti staré české písně, kterým Němci od českých bratrů se naučili.

Poznal jsem ho později blíže a obdivoval jsem se jeho organizatorskému talentu. V Královských Hutcích zařídil divadlo ochotnické a aby jiné přivábil, počal napřed sám se svou rodinou hráti. Potom hráli též jiní a hrají doposud.

Miarka sám hráti přestal. Nedlouho pobyl v Těšíně. Nepatrná bolest na noze r. 1882 připravila ho napřed o celou nohu a krátce na to o život. Neproslavil se ani jako učenec, ani jako novellista, avšak jména jeho s úctou bude vzpomínáno v dějinách národního probuzení Horního Slezska.

Jako Miarka ve spolecích a časopisech, tak znamenitě účinkovali spisy pro lid Josef Lompa a Novacki. Josef Lompa byl truhlářem. Nepracoval však jen pro mrtvé. Byl učitelem národním v Lubši a později tlumočnickem soudním ve Vožníkách. Napsal na třicet svazků rozličných spisů pro lid, jako sbírku písní národních s nápěvy, dějepis Slezska. Povídky a spisy jeho podnes se zálibou čte venkovan slezský, tak jako knížky Novackého o Meluzině, Jenovefě a Brunšviku. Je to literatura, kterou vesničan z trhu výročního domů přináší a kterou potom po něm jako drahý poklad rodinný dědí až pravnuci. Při smutných poměrech národních konají i takovéto spisy dobrou službu — lid aspoň čte a rozumí lépe spisům takovým, než na příklad spisům kněze Stabika, který chtěl zakládati zvláštní spisovný jazyk hornoslezský, aneb spisům, vlastně překladům dra. Haase, ve Volčíně usedlého, o nichž nejlepší kritiku podám, uveřejním-li jejich tituly:

„Ten übersetzung tego Tauchera. Bojki łod pana Schillera.“

„Ta Rankawica łod pana Schillera, übersetzowauol przez Dr. Haase.“ 8°. 7. Drukiem i Nakładem E. Thielmanna w Kluczborku.

Ubohý Schiller! Toho si přece nezasloužil, aby „toho“ jeho „Tauchera“ a „tu“ jeho „Handschuh“ „übersetzowauol“ pan dr. Haase!

XVII.

Názory lidu o vousech a Němcích. — Dřevěné kostely. — Kněz a učitel. — Židé a kořalka. — Tanec „cigan“ a polévání vodou pro štěstí. — Plířari.

le povězte mi upřímně, proč tu nenosíte vousů? Vám by přece pěkně slusely. A nač to holení, škoda času“ — pravím Slezákovi, s nímž kráčím od Újezda ku Klúči.

„Vuns nosiř, to gáúba,“ odpovídá mně Slezák usmívaje se.

„A proč by to byla hanba,“ namítám. „Páni ve městě nosí též vousy a jak jim to sluší!“

„Páni ve městě, to tam Němci,“ zní krátká odpověď.

„Vždyť i Poláci nosí vousy,“ odporuju dále, ponoukaje tak potměšile Slezáka, aby mi své názory o vousech sdělil.

„My nejsme Poláci, u nás nikdo vousů nenosí.“

„Že nejste Poláci? Vždyť mluvíte polsky!“

„My jsme Slezáci,“ odpovídá venkovan, do země hledě. „Páni nechť si dělají, co jim libo. My zůstaneme při svém.“

A vskutku nenávisť proti zarostlým mužům tu na Horním Slezsku je zakořeněna, tak že chce-li Slezák polský učiniti se ve své dědině směšným, jen nechť zarůstí se nechá. Při muzikách zajisté všechny děvuchy budou před ním utíkatí, mužští spoluobčané budou se mu vysmívati a až ponesou „Mařenu“ ze vsi, zajisté už na něho budou míti potupnou písničku. A co nejhoršího, kdyby měl pole na 100 jochů, což tu sedlák nikde nemá, a kdyby vydržel tančít osm dní

a nocí za sebou národní tanec „cigána“, kdyby uměl mluvit k srdci dívčímu jako čaroděj — ty nešťastné vousy všechno mu pokazí. Dokud se neholí, sladkosti rtů dívčích neokusí.

Podle zdání lidu na Horním Slezsku jen Němci se neholí. Však jsou to směšní lidé ti Němci. Slyšte jen. U Hlivic v Šivaldě (Schönwald, německá kolonie) jsou též Němci. Nebyli spokojeni, že jejich kostel stojí tak „nešikovně“. Těm jedněm se zdálo, že ani se to nesluší, aby měli tak blízko do kostela. V jiných dědinách musí chodit do kostela až dvě hodiny, to je vidět aspoň pravou pobožnost a oni mají mít kostel zrovna před nosem? Dále s ním.

Těm druhým zas se zdálo, že je to nespravedlivé, aby oni chodili tak daleko do kostela, když jiní jejich spoluobčané sotva vyjdou před chalupu a už jsou tam. Konečně se ti blízcí i ti dalecí Šivaldovští domluvili, že kostel postrčí. Napřed vyhlídli místo, kde chtějí kostel mít, tam na znamení svlékli své kazajky a aby to místo ještě lépe bylo vidět, uložili tam též tři pytle hrachu. A teď postavili se za kostel a tlačili, až jim pot na hlavě vystával.

Ale byl tu někdo chytřejší než ti Němci. Když tlačili, všechny síly napínající, zdálo se jim jaksi, že kostel pořád ještě se nehýbá. Ten jeden Němec už byl zpocen, že přestal tlačit a utírá si pot. V tom se rozhledne a vidí, že kazajky i s hrachem zmizely. Ten jeden chytřejší, co nebyl Němec, patrně tedy oholený, vzal mezi tím kazajky a hrách a odnesl to všechno nepozorovaně před kostel a proto to zmizelo.

Němec křičí: „Stůjte, už dost, už jsme na místě. Už jsme u našich kazajek a hrachu.“

A tak zůstal kostel tam, kde stál a Němci byli spokojeni. Myslili, že kostel pošinuli ku hrachu, ale vlastně hrách přišel k nim.

Jeť na Horním Slezsku ještě mnoho kostelů dřevěných a přenášení kostelů takových není vlastně nepravda. Tak stál u samé Ratiboři dřevěný kostel Matky boží, na jehož místo v předešlém století postavili kostel zděný. Dřevěný pak přenesli do blízké dědiny Pavlova. Podobných přenášení vypráví nám historie kostelů hornoslezských více. Nad dědinou Klúč, ku které právě kráčím, vypíná se též dře-

věny kostelíček na pahorku, na nějž vedle malebného úžlabí v letním vedru stoupám. Přišel celý spocen na malý hřbitov, v jehož středu onen kostel leží, rozhlížím se na klidnou dědinu, pode mnou ležící. Posvátný klid. Pod dřevěnými chudobnými křížky, většinou bez ná-

Dřevěný kostel v Zimní Vodce.

pisů, pokojně odpočívají tu vesničané, z dědiny nedoznívá sem hláhol lidský a též ty stromy, jakoby bály se šumem listů svých rušití ticho posvátné.

Vstoupím do dřevěného kostelíčka a mile dojímá mne prostota vesnického tohoto chrámu. Oltář zasvěcen je sv. Alžbětě a nejkrás-

Pfări.

nější jeho částí je dřevěná pěkná schránka pro svátost oltářní. Tu starší jeden obraz představující Krista na kříži, tam dosti podařená dřevěná socha sv. Anny — chudobný, prostý lid a spokojený, a jeho kostel právě tak chudobný a prostý všech křiklavých přívěsků, které ruší soulad.

Chalupy vesničanů zdejších právě tak jsou chudobny. Za to škola jako v každé skoro vesnici na pruském Slezsku je nejpěknější stavení v osadě. Učitel dosti dobře placený a od občanstva nezávislý, hraje v takové vesnici důležitou úlohu. K němu vesničané utíkají se, aby jim překládal listiny německé, aby psal jim menší žádosti k úřadům a přízeň jeho musí rolník chudobným svým váčkem zakoupiti. Nerad ji zakupuje, ačkoliv na školní plat stěžovati si nemůže, neníť ho tu. Ale učitel je vesničanu jaksi cizí a učitelstvo tvoří tu zvláštní kastu, která s obyvatelstvem venkovským zřídka kdy do přátelstevských styků vstupuje. Tak málo který učitel ožení se ve vsi, žena jeho obvykle bývá dcerkou úřednickou z města aneb posla též z učitelské krve. Chceť učitel, aby i v rodině jeho jevil se jaksi vzdělanější duch — německý. Není na štěstí sice tak všade, ale bohužel skoro všade.

Učitel v Klúču velice je zvědav, kdo asi byl onen občan, který se mnou do Klúče šel. Konečně když sdělil jsem mu všechny okolnosti, z kterých by asi souditi mohl na onoho nepřítel vouse, zasměje se a ačkoliv potvrzuje obecný odpor proti vousem, vypravuje o mém druhu na cestě: „Ten věru sám nejlépe zakusil, jak nevděčné je nošení vouse. Váš průvodčí byl totiž lantverákem a v městě přestál se holiť. Tu přijde za ním do města jeho milá a jak shledne ho vousem zarostlého, nechce s ním ani mluvit a utíká hluboce nad tím uražena, co viděla, nazpět do dědiny, zřikajíc se na věky „toho šeredného“. Kdyby tehdy to děvče bývalo v městě samo, byla by snad láska přemohla onen nenáviděný vous a děvče nebylo by ubohého lantveráka tak nelítostně vytrestalo. Avšak byla s ním tehdy v městě ještě jiná děvucha ze vsi a tu nesměl se dívce líbiti zarostlý lantverák, i kdyby sebe mocněji pro něho její srdéčko bilo. Na štěstí lantverák brzo potom dosloužil a byl tak moudrý, že vrátil se domů

oholen. Dívka si ho potom vzala, ale výsměchu měl dosti. Proto se asi tak na vousy hněvá.“

Že slovanský lid hornoslezský nemá o německé moudrosti příliš velikého ponětí, toho dokladem též anekdota, kterou Lucian Malinowski v Bavorově slyšel:

Němcům vlezl na pole do žita vůl. Rozumovali, jak by ho odamtud vypudili, aniž by při tom obilí uškodili. Mohli tam sice poslat pastýře, ale ten by jim žito pošlapal. Konečně napadlo jim něco moudrého. Čtyři z nich vzali pastýře na ramena, odnesli ho do žita a pastýř vola vyhnal. Tak aspoň nepošlapal žito — pastýř. Po činu teprve chudáci zpozorovali, že čtyři mužští pošlapou více žita než pastýř. Ale stalo se. A tím vším byl vinen — onen vůl.

Nemůže-li se lid na Horním Slezsku s učitelstvem poněmčilým spřáteliti, tím více lne ku svému knězi, jemuž důvěruje úplně. Slovo farářovo v dědině platí více než zákony, na nichž lámou si v berlínském sněmě hlavy. Nezapomněli jsme ještě na doby „kulturního boje“, v nichž nábožný lid stál věrně na straně svých duchovních a nedůvěřivě pohlížel na to, co proti nim se podnikalo. Tím větší povinností je duchovenstva, aby vlivu svého použilo a budilo v lidu lásku k řeči mateřské, učil ho čísti a poučujíc ho v každém ohledu.

Nejdůležitějším úkolem bylo by odvykati lid kořalce, kteráž se tu tak uhnízдила, že jest jaksí národním nápojem. Dědina polská na Horním Slezsku, která by neměla svého žida, jest výjimkou, a žid umí tu s kořalkou tak znamenitě obchod prováděti, že lid nápadně chudne a jeho majetek přechází do rukou židovských. Píjanstvo kořaleční, které se tu úžasně vzimá, opěvuje už lid v četných písních, jako:

Vzala jsem si chlopa,
rád kořalku pije,
jak se on napije,
tak mne potom bije.

Však nepije ji jen o kirmaši (posvícení), neb při odpustu (pouť), pije ji denně a zdá se „chłopovi“, že bez ní neměl by síly tělesné ku práci. A nesmí to býti kořalka jen ledajaká, musí dobře pálit,

čím spíše ucítí „chłop“ její účinek, tím lépe se mu líbí. Tělo a duch cílý při tom trpí, avšak tato „silná“ má aspoň to dobré, že při ní ubohý chłop mnoho neutratí. Polnosti jeho jsou beztoho málo úrodné a statky selské mají tu velice málo polí.

Když vidím, jak chłopí vyprazdňují „kielišky“, tu myslím si: Škoda, že nejsou po celý rok velkonoční svátky! I o těchto svátcích chłop sice popřeje si kořalky, ale občerství se také trochu vodou. „Chlapci“, totiž mládenci v obci, navštěvují o svátcích těchto děvčata ve vsi a nechť brání se děvče jak chce, konečně ji přece mužská síla přemůže a potom vylévají se na obličej a krk dívcin celé konve vody. Děvče se pak utře a je rádo, že přišli, bude aspoň rok šťastný. Kdyby nepřišli, hotové neštěstí, nikdo by o ni nestál. Za to druhý den na to děvčata oplácejí toto polévání. Vyhrnou se se džbánky na „chlapce“ a polévají je, ovšem nikoliv s takým úspěchem, s jakým byly polévány ony včera. Takový chlapec neumí tak dobře držet a brzo vynkne se děvuchám, spokojiv se se slabým postříkáním. „Pro štěstí“ toho má dost a na velké štěstí Slezák beztoho ani nemyslí. Mládenci za to, že polili důkladné děvuchy, dostanou od nich červená vajíčka, a za to, že byli od děvuch postříkáni, zatančí si s nimi odpoledne při muzice „cigána“. Hudba zahude: „Zavázali cigánovi oči, oči, oči“ a v divém víru pohybuje se celá hospoda, a když zavzní poslední zvuky hudby, tu bezmocně klesají někteří tanečníci na lavice, ač z očí blýská jim živý žár. — Voda, kterou se polili „pro štěstí“, zajisté je už vypocena, ale štěstí trvá — či má blaženější chvíle mladý Slezák než tu s děvčetem u muziky?

Však pro veselý lid nezapomeňme na zbožný. Ku farnosti klúčské patří také dědina „Zimná Vodka“ (Kaltwasser), bohatá na zřídla chutné vody. I tu nachází se dřevěný kostel, jak se myslí, starší klúčského. Mimo obraz sv. Maří Magdaleny s pěkným rámcem, málo tu uvidíme, o čem mohl bych psát. A přece uznal jsem za dobré, zmíniti se o dřevěných kostelích, které na Horním Slezsku co do stáří, stavby, pak jako pozůstatky dávných dob dosti jsou zajímavý.

Po této zábožce, kterou jsem učinil z Kozla dále od železnice do dědin polských, vypravím se nyní do Ratiboře. Ze železnice vidím

ubíráti se po silnici zástup lidí, jichž oděv v zdejší krajině zdá se mi nápadný. Jsou to plťáři, otužilý lid. Vzdorují větru a dešti a spí skoro v pravém smysle slova na vodě. Deset, patnáct klád, lehce k sobě připoutaných, to jich loď. Na ní mají malou chaloupku ze slámy upletenou, v níž sotva dvě osoby se směstnati a dřímati mohou. Vlny pronikají škvírami, mezi kládami se nacházejícími, na povrch k tělu plťáře, ale on spí, trochu vody ho přece nevzbudí. Mezi tím jiný plťář, dýmku v ústech a polo dřímaje řídí chatrné své plavidlo. Tak po mocném proudu Odry plťáři odvázejí dříví stavební až do Štětína a s vydělkem vracejí se nyní domů. Košile drsná, lněné kalhoty, plstěný klobouk, modrý plášť, jež provazem těsně k tělu připoutají, to jich oblek. Ženy, s nimi krácející, bezpochyby přišly je uvítat na cestě, aby mile překvapily drahé své manžely.

Znak města Opole.

Z RATIBOŘSKA.

XVIII.

Historické upominky. — Zámek ratibořský a kaple sv. hrobu. — Kostel katolický. — Nádražní ulice. — Zemský soud a trestnice. — Obyvatelstvo. — Gymnasium.

s pánem bohem! Čím více nepřátel, tím více kořisti. Přísahám, kdožkoli na mne dorazí, že na toho tak se obořím, že ostatní uleknou se toho všickni.“

Kráčím navštívit zámek ratibořský a slova tato hrdinného slepého krále českého vstupují mi na mysl. Císař Ludvík, králové uherský a polský, knížata svídnický a rakouský a markrabě míšenský strojili se tehdy proti němu a s posly slepého Jana, který nakloniti chtěl císaře k míru, císař nechtěl ani dáti se ve vyjednávání.

„I s pánem bohem!“ zvolal Jan a obořil se na polského krále Kazimíra, který první z nepřátel do zemí vévody ratibořského a opavského Mikuláše II. vpadl, tak že ulekli se toho opravdu ostatní nepřátelé bojovného krále Jana.

Vévoda ratibořský a opavský Mikuláš II. z rodu pobočných Přemyslovců českých byl věrný přívrženec našeho Jana a Jan uslyšev v Kutné Hoře, kdež tehdy s českými pány meškal, o vpádu vojsk polských do zemí oddaného sobě Mikuláše, vyzýval pány české, aby bez meškaní dali se s ním s celou hotovostí na pochod k Opavě. Někteří páni čeští otáleli. Namítali, že nejsou povinni, táhnouti válečně přes hranice zemské. Hrdinný král poučil je, kde jsou hranice zemské

„Opava i celé Slezsko“ — odpověděl váhavým pánům českým — „stojí pod ochranou koruny české. Jáť tedy spěchám chránit ji a podívám se, kdo bude tak zbabělý, aby nespěchal se mnou!“

Ó kéž zlatá slova tato bojovného krále nevymizejí nám nikdy z paměti! Kéž proniknou celé naše nitro přesvědčením, že věc slezská jest věcí naší, že bratry své ubohé, opuštěné a jen na nás pokázané, chrániti a podporovati musíme ze všech sil proti nepřítelům! Necht slova ta slepého Jana najdou ohlas v srdcích našich tak mocny, jak povzbudila tehdy váhavé české pány, kteří ještě téže noci vytáhli s Janem do Slezska na obranu koruny české, neobmezujíce se na hranice království.

Jan vytáhl z Hory Kutné s 500 přílbicemi, avšak než dostal se na hranice říše své, vojsko jeho vzrostlo už na 2000 přílbic a přiměřený počet pěchoty. Vítězně pak vojska česká postupovala proti Krakovu, jež obklíčila, a polský král Kazimír poslal slepému králi vyzvání k osobnímu souboji, aby prý ukrátila se válka. Tu Jan nás odpověděl, že hotov jest s Kazimírem se potýkati, že čeká jen, až Kazimír vyloupati si dá obě oči!

Tak obořil se Jan na Kazimíra, jenž první naň dorazil, že ulekli se toho ostatní nepřátelé. Uzavřen mír, a když r. 1346 v Reuse Karel zvolen za císaře římského, tu s Arnoštem z Pardubic ubírá se Mikuláš Opavský, pán Ratibořska, do Avignonu, aby oznámili volbu papeži. Oblíbený na dvoře českém kníže Mikuláš doprovází později s malou družinou po Německu našeho slavného Karla, který přijímá holdování knížat a měst, a doprovází ho též ku slavné korunovaci do Říma.

I pozdější kníže ratibořský Hanuš II. zakoušel za svou věrnost ke králi českému protivenství nepřátel. Věrně stál po boku našeho Václava IV., když Zikmund, král uherský, ač bratr Václavův, usiloval o jeho vypuzení ze země. Zikmund dne 29. října r. 1400 oblehl Ratiboř a dokola plenil knížectví ratibořské. Avšak ač oblehl město osm dní, nedobyl ho a odtáhl s nepořízenou.

Václav IV. zemřel a kníže Hanuš II. podrobil se konečně Zikmundovi, jemuž jako králi českému věrně potom sloužil. Kutnohor-

ský sněm vyslal totiž r. 1421 posly k velikému knížeti Vitoldovi Litevskému, aby požádali ho za krále českého. Poslové tito, páni Vilém Kostka z Postupic, Václav z Jenšteina, rytíř Hlas z Kamenice a Vaněk příjmím Pivo, dorazivše na cestě své do Ratiboře, zjímání byli od měšťanů ratibořských na rozkaz knížecí. Jitření z toho povstalo veliké v Čechách i v Polsku, neboť i dva poslové polského krále, vyslaní do Čech, byli jati s českými posly. Netoliko kníže Korybut, ale i král Vladislav sám psali knížeti Hanušovi důtklivě, aby české poselstvo propustil. Kníže ratibořský píše tehdy Přemkovi, knížeti opavskému:

„Urozený kneze, milý ujče! Vaší Lásce žalujeme, že nás čert husitami nadělil, nebo přišli k Ratiboři a my jich kázali sjímati do 40. Také přijel k nám Sestřenec a zrazoval nás z toho řka, že dostaneme hosti do země naší.“

„Hosté“ chystali se už na cestu proti Ratiboři. Dne 23. října přišlo do Prahy poselství od litevského knížete Vitolda, aby Pražané k pomstě nad knížetem zrádným a k osvobození poslů vypravili vojsko své s jedné strany, ano s druhé přibude vojsko litevské. Ale Hanuš kníže předešel to tím, že poslal vězně na Špilberk v moc krále Zikmunda, který posly na Trenčín do vězení odvézti, a čeleď jejich v Brně postínati dal. Nedlouho sedělo poselstvo české uvězněno v Trenčíně. Žižka porazil r. 1422 Zikmunda u Německého Brodu na hlavu a po porážce té Zikmund vyměnil trenčínské zajatce za své pány, již padli Žižkovi u Brodu do rukou.

Po smrti opolského a ratibořského knížete Jana obě knížectví připadla ke koruně české, která postoupila je Izabele Zápolské, později sedmihradským knížatům Zikmundovi Bátorymu a Betlenu Gáborovi a konečně biskupovi vratislavskému Karlovi, bratru císaře Ferdinanda II.

Blížím se ku zámku knížat ratibořských. Přestupuju překrásný most, který klene se přes Odru a odděluje Ratiboř od předměstí a vzpomínám na doby, kdy divé hordy tat rské z Polska se sem přihnaly, krajinu celou plenily. V prvních dnech měsíce ledna r. 1241 Tataři objevili se před Ratiboří a obléhali město a zámek, vrhajíce

sem zkázonosný oheň. Obyvatelstvo bránilo se udatně a Tataři od-
táhli už 16. ledna s nepořízenou. V březnu na to opět objevily se tu
zástupy tatarské, však kníže Mečislav II. dal spáliti most a obsadil
dobře zámek i město. Tataři pokoušeli se dostatí se za Odru, však
posádka ratibořská učinila na ně výpad a zahнала je. Kníže Mečislav
táhl pak za nimi a spojil se s Poláky. U Krakova vojska polská byla
poražena na hlavu, a všichni skoro vojevůdci polští našli na bojišti
smrt. Mečislav ratibořský neproslavil se tehdy velkým hrdinstvím.
Byl první, který strachem jat, s bojiště přechal a zmatek ve vojsku
polském způsobil. Zdálo se mu, že cizí nějaký muž v polském táboru
běhá a volá: „Zachraň se kdo můžeš!“ A Mečislav uposlechl ne-
známého muže.

Objevuje se nám už věž kostela zámeckého. Stojíme před kaplí
sv. hrobu, kterouž postavil tu r. 1634 hrabě Oppersdorf, tehdejší
vlastník zámku ratibořského, ve formě a velikosti sv. hrobu v Jeru-
salemě. Roku 1854 byla obnovena a znova vysvěcena.

Asi sto kroků a nacházíme se v zámku ratibořském. Pozbyl
všeho lesku dob minulých a změnil se na obyčejné hospodářské sta-
vení. Marně hledáme Piastovský znak, nadarmo ohlížíme se po ochran-
ném českém lvu. Jen pevné zdi zámecké a starobylé pavlače do ná-
dvoří upomínají ještě, že to bývala budova knížecí, v níž stavové
shromažďovali se, by úctu vzdávali svému knížeti a pod jeho vele-
ním aby sešikovali se na obranu králův českých, nejvyšších to pánův
ratibořských.

Místo štítů, oštěpů a pancířů porůznu stojí tu kádě a uhlí pro
pivovár, vystavěný na jedné straně nádvoří na zdech zámeckých, a
před zámkem baví se tu v zahradní restauraci občané ratibořští s pru-
skými důstojníky.

Podívejme se nyní do města rozloženého v lučnatém údolí u sa-
mého toku Odry. Roku 1772 mělo jen 2530 duší, r. 1875 napočítáno
již 17.374 obyvatelů, z nichž většina je katolická. Pohled na město,
jehož předměstí daleko se táhnou, není příliš malebný. Z mračna
budov, pokrývajících rovinu u břehu Odry, vystupují pouze tři věže.
Uvnitř město činí milý dojem. Na náměstí nepřilíší širokém, ale dosti

dlouhém, pěkně vyjímá se radnice a stavení dvoupatrová, některá z nich i starožitná, dodávají této části města rázu velkoměstského.

Je právě neděle a poněvadž odbývají se služby boží, kupecké krámy jsou zavřeny. Pokutou, zdá se mi deseti marek, pokárán byl by kupec, který by otevřel. U samého skoro náměstí v ulici ku nádraží vedoucí, stojí kostel katolický. k němuž se ubírám. Mnohé škvíry ve zdech, porouchaná věž. Zdi, jež podávají svědectví, že ratibořští katolíci v tomto století dobře si jich nevšimli, poskytují nám smutný obraz zanedbaného chrámu. U kostela nachází se prázdné místo, patrně býval tu kdysi hřbitov. Kol chrámu na místě tomto, v modlitbách pohříženy, klečí ženy, za nimi stojí mužští. Je to lid ze předměstí, který v kostele dosti prostranném nenašel místa. Tíse kráčím vedle klečících a nahlížím úkradkem do jejich modlitebních knížek. Vidím knížky jen polské, české již vymizely. Ještě před dvacíti lety panovala tu v kostele čeština a kdybych nechtě rušití zbožný lid, ještě dnes našel bych u starších některých osob české knihy modlitební.

Navštívil jsem Ratiboř na svých cestách po Slezsku častěji a marně hledal jsem v tomto kostele nějakou památku jazyka českého. I ty náhrobní nápisy, kteréž na kostelních kamenech před staletími vytesala ruka lidská, vyšlapaly nohy zbožných navštěvovatelů. Však dosti písemných památek ratibořských v řeči české zachováno v archívech rozličných. Panovalť tu po staletí jazyk český jako úřední a církevní. Za pruské vlády teprve vyobcovali češtinu a na žal jen v kostelích zavedli místo ní polštinu.

Od kostela zabočím do ulice nádražní, která je pravou okrasou Ratiboře. Dlouhá tato ulice široká, v níž nacházejí se nejkrásnější budovy ratibořské, rovně táhne se až k nádraží výše stojícímu, které ji zakončuje a další výhled na krajinu zakrývá.

Jiná ulice z náměstí vede nás k budově zemského soudu. Často zaznívá v ní jazyk náš český, vždyť třetina obyvatelstva kraje ratibořského je „moravská“, ale soudce, ač dobře rozumí, rozuměti nesmí i kdyby rozuměti chtěl a musí tlumočníka vyslýhati, co mluvil moravský ten — Číňan! Ba jako s Číňany jednají tu s lidem naším,

kteřý přece v jednolitém množství tu v pruském Slezsku žije, a co do jazyka v nepřetržitém je spojení s národem českým. Pruský orel uzmu v nám větší část Slezska, položil mezi nás a lid tento hranice, které však nás co do jazyka nedělí.

Bývalo kdysi jinak tu v zemském soudě! Řeč česká výlučně tu panovala. Ku poznání řeči české, jak se jí tehdy užívalo v Ratiboři, sdělím tu některé výtahy z protokolů soudních podle „Opavského Týdenníku“.

Léta 1594. Do vězení vsazen Kuba z Velikých Paňův s nějakou Eliškou FAMILONKOU z Ratiboře, že po jarmarcích kradli. V Bitomi ukradli plátno, jež potom za tři zlaté prodali. Na jarmarce v Nise ukradl peníze se „zelbratrem“ (?) a utekl. Krade od třiceti let. Co ukradl u knížete Liseckého, s truhlů kramářských věcí prodal kramáře v Bogunicích. V Olešné ukradl kožich. O jarmarcích když kradou, mají spolek s pěti osobami. Roku 1592 v Olešné ukradl funt koření Kramářovi, v Nise 14 let „muchazeru“. Kus ukradené soli sám potrávil; ve Vladislavi 30 loket barchanu a též sukna vzal, v Lublinci 15 loket šerého sukna. V Opavě ukradl 3 štučky růšek, nepamatuje však, komu je prodal atd. atd. Tento arcizloděj, když toto všecko „třetím právem“ (ostrým) potvrdil, na to tělo i krev Ježíše Krista přijal, na soud boží sedl a tak že te jeho zlé skutky spáchal, s tovaryšem svým v úterý před sv. Kateřinů jest na šibenici oběšen“.

Společnice Kubíkova Eliška FAMILONKA z Ratiboře před fojty a pp. konšely ratibořskými vyznala, tento Kubík že není pravý její manžel. Vyznala, že Jura a Macek Mioskové v Uhřích se chovají, do Slízka zajíždějí a lidem peníze z měšců vybírají atd. atd.

R. 1666 přihodilo se Tomkovi Hejdukovi, že byl pro cizoložství obviněn, k němuž se přiznal, „začež jest vymrskán a z knížectví těchto do smrti odkázán“. Takové vymrskání dalo se na pranýři, obyčejně v trhový den. Kat přivedl nešťastníka a na pranýři udělal mu „pardus“, načež když obviněný slíbil „urfedem“ (zápisem), že nikomu z ratibořských lidí mstít se nebude, propuštěn jest, aby se odtud ze země bral.

Mariana Čiranková též byla z knížectví do smrti odkázána, ačkoli tvrdila, že jí násilí učiněno bylo a až před pány konšely vyznala že „ten Němec ji namlúval, aby to složila na vojáky“.

R. 1667 Jan Marcholík z Babic od Odvětína měl ženu, která umřela. „Jináče se nestalo, tolko že ji tatým dřevem v hlavu trefi a tak padla.“ Zapíral. Ale na prvním mučení vyznal, „že Žofija, panská kucharka, přišla byla do chalupy jeho, upomínajíc o dva česky co byl dlužen. Ale jeho žena se rozhněvala a pasku po tejš Žofije rutila, což on své ženě zhanil, načež tak dlouho spolu vadili, až porvavše on taté dřevo na ženu hodil, až zaraz upadla“. Na druhém mučení se pak přiznal, „že úmyslu toho měl, ženu zamordovati“.

A dnes nechťjí ani českému obžalovanému rozuměti, což potom české protokoly psáti. Ba nerozeznají ani češtinu od polštiny . . .

Naproti zemskému soudu stojí rozsáhlá a vkusně vystavěná nová budova soudu vyšetřovacího (Inquisiorát). Vnitřní zařízení její je nad míru praktické a nelze, aby vyšetřování tajně se domlouvali neb dorozumívali.

Při prvním svém pobytu v Ratiboři hledám trestnici, o níž mnoho jsem byl slyšel. Ocitnu se v úzké uličce, v níž nachází se staré stavení, dobře uzamčené, s malými okny zamřížovanými a částečně dřevem zakrytými. Nad stavením pne se malá stará, avšak široká vížka.

„To je jistě stará trestnice,“ pravím k občanu, právě zde jdoucímu.

„To není trestnice, to je štokhaus. Trestnice je tam u železnice.“

„A koho sem zavírají do toho štokhausu?“ tážu se.

„Sem odvádějí takové, co na ulicích dělají hluk, a potom takové, co se fackujou.“

Co se fackujou! Chudáci, to pochutnání na cizí tváři se nevyplatí. Do takovéto staré díry, tmavé a nezdravé, je zavrou a sprostí zločinci, ten vyvrhel člověčenstva, ti v krásném paláci mají zaopatření. Palácem věru nazvatí dlužno ratibořskou trestnici. Vystavěna byla r. 1850 ve slohu gothickém a jest jedna z největších v pruské říši. Jakož Opole je sídlem vlády pro Horní Slezsko, soustředí se v Ratiboři hornoslezské soudnictví. Zařízení trestnice ratibořské vyhovuje všem požadavkům novější doby a v rozsáhlé budově nepožívá

trestane: jen příjemností jasného světla, ale i zdravé vody, denní procházky, prakticky zařízených lázní a laciného pokrmu. Pracovati musí, aby člověčenstvu a státu, který ho tu z mozolně snesené daně chudobných občanů vydržuje, aspoň trochu byl užitečný a aby vyjda z trestu, vyšel opravdu polepšen, ale nikoliv odchován k lenosti.

R. 1882 trestnice ratibořská měla na 350 vězňů, z nichž jen dva byli židé, rozumí se, odsouzení jen pro podvod. Řídké jsou případy, aby židé pro jiné zločiny byli žalářováni.

Kaple sv. hrobu v Ratiboři.

Ratiboř jako všechna města slezská má ráz města německého. Avšak celé okolí je slovanské, předměstí jsou polská, ba i v samém vnitřním městě ozývá se blahol slovanský z úst lidu, který ještě ne-naučil stydět se za jazyk svůj. I měšťanstvo umí polsky, užívá polštiny však jen ve styku se služebnictvem a na trhu. Ostatně jak vysloví takový Němec hornoslezský několik německých slov, hned prozradí se slovanskou vyslovností, že není ten pravý, jaký by byti chtěl.

Ulice ratibořské jsou čisty, všude panuje vzorný pořádek. Však dluh městský vzrostl už na milion mark. Nádherně upraven je hřbitov zdejší. Krásné pomníky a velký počet nákladně zařízených hrobek

na rozsáhlém hřbitově svádí nás k myšlénce, že nacházíme se na hřbitově velkého nějakého města. Vidno z toho, že měšťanstvo je zámožné. Těž obchod tu kvete, hlavně s dřívím a obilím. Odra odnáší odtud lodi do Německa a hlavní trať železnice hornoslezské, na níž Ratibor leží, má odtud odbočky do Hlubčic, pak do Rybníka a Mikulova. Plyn zaveden tu už roku 1858 a vycházejí tu dva časopisy „Ratiborer-Leobschützer Zeitung“ a „Ober-Schlesischer Anzeiger“, však nevydávají mnoho světla, obmezujíce se hlavně na zprávy místní a inseráty.

Gymnasium evangelické čteně je navštěvováno, většinou katolickými žáky, pro které však jsou v sousedních místech gymnasia katolická. Polštině vyučuje se na něm jako „cizí řeči“ — čeština netrpí se tu ani jako „cizí“ řeč, ač za Odrou počínají už obce české, či jak je lid nazývá „moravské“. A obce ty jsou zámožné a stavení jich různí se nápadně od chatrčí chudobnějších polských obyvatelů na druhé straně Odry, kteří bydlí v krajinách méně úrodných a lesy pokrytých. Však navštívíme později naše pruské „Moravce“!

XIX.

Písň české v polských obcích. — Poměry v pohraničních obcích
českopolských. — Ve Tvorkově. — Pruský soudce. — Polští židé.

ikoliv jen na „moravské straně“ i na polské straně, kde
ode dávných již dob sídlí lid polský, ozývají se písň
české. Zajdeme na příklad do Rybnicka a uslyšíme tu, že
„na tej louce zělonej pasom si tam jeleně . . .“
a potěšíme se, že i tu

„Kulało się, kulało,
červoné jablnsko,
jeno się ty něgněvaj,
moja kochanečko!“

I tu vyčítá mládenec své milé:

„nějesteś, nějesteś, jakeś się činila,
jakeś się činiś.
Faleśné serce miał
nie mē się nětřfmaś
v inśim się kochaś!“

Koně i zde lezou do žita:

„jakech ja konč pasł,
přišla na mē dřimota . . .“

V Olešnicku pak volají po nás:

„Guro, guro, coś wysoka,
moja mila, coś daleka!“ . . .

Nejsou však oblíbeny písň české v osadách snad jen přechod-
ních, to jest v osadách, o nichž s jistotou nedá se určití, zdali dialekt

lidu v nich žijícího bližší je češtině neb polštině. Písň české zavládly po celém Horním Slezsku, i mezi obyvatelstvem čistě polským, a nedůvěřivě by na nás pohledl prostý polský Slezák, kdybychom chtěli ho přesvědčiti, že to není píseň jeho, kterou pěje, ale že je to píseň česká! Písň české zde zdomácněly, vžily se v lid a poněvadž lid převedl si je do svého nářečí, budou se tu melodie českých písní ozývati, dokud lid neodvykne si hledati útěchu a potěšení v písni národní!

Avšak nejen písň světské, i české písň církevní zakořeněny jsou v lidu polském, a když zaváděna do kostelů v polských obcích místo češtiny polština, tu melodie pěkné českých písní ponechány, ba při překladu z češtiny hleděno ponechati i slova, kde to jen možná bylo, aby náhlý přechod nebyl příliš citelný. Odstraněním češtiny z polských obcí vyvinuly se zvláštní poměry v obcích tak zvaných přechodních. V obcích těchto, v nichž obyčejně lid sám není si toho vědom, či mluví „moravsky“, či polsky, rozhodoval obyčejně kněz, má-li podržeti se tam čeština či má-li zavésti se polština. Poněvadž pak vratislavská diocese na Horním Slezsku nečítá mnoho českých obcí, hleděno už k vůli jednotlosti zavésti tam, kde nebylo proti tomu velkého odporu, polštinu. Tu v pruském Horním Slezsku vyvinulo se následkem toho v lidu mínění, že moravsky mluví se jen v těch obcích, které nenáležejí pod vratislavského biskupa.

Odvolávám se tu na svědectví polského filologa Malinowského, profesora slovanského jazykozpytu na universitě krakovské, který po Horním Slezsku konal cesty k účelům jazykozpytným a potom vydal znamenitý spis o nářečích hornoslezských pod názvem „*Studia szląskie*“. Též Malinowskému lidé v Tvorkově odpovídali: „Moravci sú tam ďalej, bo náležú pod olomúckého biskupa.“

V Tvorkově panuje v kostele polština, ač lid sám mluví nářečím moravským, čehož si však ani vědom není. I sám duchovní správce tvorkovský, církevní rada Wetzel, nechtěl se dáti přesvědčiti Malinowským, že nářečí lidu ve Tvorkově je moravské, ač ho slovatny filolog polský upozorňoval, že lid zdejší zřídka polských nosovek užívá a místo *g* skoro výlučně *h* vyslovuje (na příklad místo pol-

ského genš — huš). Jakž potom chtěli bychom od prostého, v ohledu národním zanedbaného lidu žádati, aby zde na rozhraní jazykovém hlásil se k řeči té, která je jeho nářečí bližší, když sám učený církevní rada, který tu je duchovním správcem, podle zvyku uznává nářečí zdejší za polské? A přece rada Wetzel, hlásící se k národnosti německé, jak jej znám, dosti je objektivním. V kostele káže v jazyku polském a v češtině dosti se vyzná, o čemž přesvědčil jsem se z mnohých příspěvků, jakýmiž mne ku spisu tomuto obdařil a ze spisů jeho historických, jež vydal a k nimž studoval prameny české.

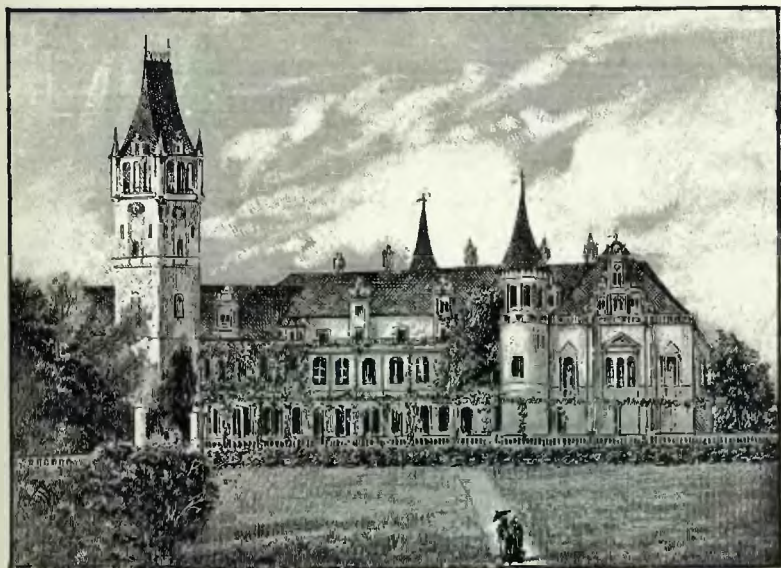
S úsměvem vypravuje, že první bývá, před jehož budovou děvčata ua smrtnou neděli vynášejí „Mařenu“, došek to na holi, přistrojený v ženské šaty, z nichž vynikají slaměné ruce. „Mařena“ tvorkovská vyfintěná je tak, že nevyrovnať se jí snad ani „Mařeny“ na moravském Valašsku. Má košili, živůtek, několik spodniček, aby byla pěkně široká. Na krku šátek, na hlavě věnec a pentličky, ba i zástěrkou ji opatří! Před farou děvčata zapějou, „Mařenu“ místo praporu nesouce: „Ó před tím farářem varhany hrajou a náš pan farář pěkně odpravujou.“ Učitele též poctí, zpívající: „Před rektorem tam voda hučí, a náš pan rektor velmi pěkně děti učí.“ Další popěvky nechci dáti do tisku, jsou příliš bujné, ač pějou je děvčata, obcházejíce s „Mařenou“ stavení, v nichž bydlí jejich družky. Ku stavením, v nichž bydlí chasníci, dívčí zástup vrací se, až když už „Mařenu“ utopil a na smrkové dřevo rozličné pentličky navěsil: „Mařena ze vsi a loutečka do vsi“ pějou a zástup dívčí rozmnožuje se nyní chasníky, s kterými hrajou si „na klíč“. Dívky udělají totiž kolo tak, že jedna druhou drží za sukně a v kole honí se vždy dva chasníci se šátkem svázaným na dva uzly. Je to zábava podobná naší „slepé babě“.

Tvorkov je milé městečko. Leží v půvabné rovině, poseté stromovím a velkolepý zámek šlechtické rodiny slezské Saurma se svými báněmi a červenými, vysokými zdmi hrdě jako velmož pohlíží na krásný ten kraj, jemuž vévodí.

Sedím v zahradě hostinské. Zdaleka ozývá se hrčení železnice a brzo na to vznášejí se již kotouče hustého dýmu k oblakům, pod nimiž nová mračna tvoří. Uhání ku Křižanovicům, kteréž vlada pru-

ská před několika lety překřtila na Kreuzenort. Ale zůstane tu obyvatelstvo slovanské tak jako zůstalo v rakouském Bohumíně, už jen odtud půl hodiny vzdáleném, ač Němci po staletí ho nazývají Oderberg.

Co takto rozmýšlím, vstupuje do zahrady pruský soudce se svým pisařem. Měli nedaleko jakési úřední jednání a v rozhovoru se mnou pruský soudce naříká na haličské a uherské soudy, že dlouho neodpovídají, jsouce pruskými soudy za něco žádání. Vypravuji mu o na-

Zámek ve Tvorkově u Ratiboře.

ších písemně vedených civilních přích, které vlekou se do nekonečna a v nichž slovo „popírám“ opakuje se na stránce dvacetkrát. Usmívá se, když mu vypravují, že u nás v takových spisech advokáti též „popírají, že popřeli“, ba že vypravují v nich i dlouhé anekdoty o křivých nosech, kteréž pak protivník advokát doslovně znova vypravuje, ovšem s přídavkem „popírám, že...“. Chci ho sice přesvědčiti, že takové popírání je velice nutné, poněvadž by konečně soudce dokonce snad té anekdotě o křivém nose věřil, ale mladý

soudce pruský nemá tušení o našich procesech a usmívá se, jakobych vyprávěl mu — bajky!

Ba bajkou jsou mu naše spisy sporné! V Prusku požívají již dlouho výhod ústního jednání před soudem ve věcech civilních a u nás po léta vleče se již ve sboru zákonodárném jednání o předloženém návrhu zákona podobného a bůh ví, jak dlouho ještě se povleče. Vypravuji pruskému soudci, že jsme už také učinili zkoušku s jednáním ústním a sice v tak zvaném řízení bagatelním ve sporech až do padesáti zlatých, a chlubím se, že máme již starší jedno řízení velice krátké, kteréž proto nazváno „summarissimum“, totiž nejstručnější.

Pruský soudce táže se mne na to, jak brzo asi toto „nejkratší“ rakouské jednání se končí.

„To není vždy stejné,“ vytáčím se, „někdy hned po prvním stání —“

Že někdy také pět let trvá toto „nejstručnější“ jednání, nespěchají-li advokáti a nepohání-li je rozvadění občané — to na štěstí nemusím doložit. Příběhl totiž do hostinské zahrady polský žid a zrovna namířil ku pruskému soudci, jež tu v hostinci znepokojuje „ústní“ žalobou. Soudce ho odhání, ale nadarmo. Ku charakteristice polských židů tu na Horních Slezích budu vyprávěti, co jsem viděl a slyšel.

Polský žid, který má tak na kvap, že i v hostinci nedá soudci pokoje, žaluje na jiného polského žida, který z Haliče sem k němu se přistěhoval a společně s ním obchod vedl. Choval se z počátku dobře, pročez žalobník mu dal i svou dceru za ženu. Ale jak se oženil, nelze s ním obstáti. Napřed založil si nový obchod a to zrovna proti jeho krámu, aby mu lidi odvádil. Teď, když obchod mu nejde, mstí se na žalobníkovi, svém to tchánovi, tím, že svolává sem z Haliče jiné židy, kteří usazují se tu a obchod kazí.

„Před chvílí jsem mu to domlouval,“ praví, „ale pobil mne holi ten násilník, podívejte se jen, pane soudce, na mé rány!“

Žid chce se svlékati, ale v tom už tu je pan zec. Nastává hrozný křik. Rozvadění „přátelé“ rozčileně poskakují, prskají na sebe a pejzy do obličje jim zabíhají.

Soudce napomíná je, aby šli domů a přišli k soudu. Ale marně. Výčitky rozličné padají jako déšť, a mladší žid, aby ukázal, jak neslušný člověk je jeho pan tchán, předkládá soudci směnku na padesát zlatých.

„Tuto směnku,“ praví, „dal mi místo věna a slíbil ještě hotových 50 zl. Ale nedává ani hotových a na směnce je rok splatnosti až 1886! To se načekám! Tak hanebně mne podvedl!“

„Byl bych ti vyplatil,“ odpovídá rozčileně tchán, „ale proč jsi otevřel samostatný obchod a dáváš vše laciněji a mé zboží haníš? Nač přilákals sem tu polskou pakáž?“

Oba jsou polští židé, ale ty, kteří se sem teprve nyní z Haliče přistěhovali, pokládají, jak vidíme, za něco nižšího. Ba stává se, že pojmenování „polský žid“ mají za urážku a žalují soudně. Sám byl jsem svědkem jednou soudního jednání takového. Žalobník židovský přišel k soudu bez právního přítele. Žalovaný křesťan přivedl si advokáta — žida. Advokát, aby žalobníka pohnul k odpuštění, táže se ho:

„Vy jste žid, není-li pravda?“

„Jsem,“ odpovídá žalobník.

„A jste z Haliče, není-li pravda?“ táže se dále advokát.

„Jsem,“ odpovídá žalobník.

„Nu tak vidíte,“ pokračuje advokát, „i já jsem žid a jsem též z Haliče. Jsem tedy polský žid. A nejsme my polští židé lepšími židy než zdejší? My aspoň držíme se víry. Není to tedy urážka.“

„Není-li to urážka,“ odpovídá žalobník žid, „tedy já odstupuji od žaloby a vám žalovaný to odpouštím. Ale prosím vás, abyste mne už tak nenazýval. Chcete-li někomu nadati polských židů, tedy tak nadejte — svému advokátovi. U něho to není urážka.“ Ostře podíval se na protivného advokáta a odchází.

Advokát se žalovaným krácí za ním. U dveří žalobník se zastaví a znova krácí k soudci.

„On mně nadával polských židů. Dobře. Já se už teď ani nevyznám, co je urážka. Proto prosím vás, pane soudce, odpovězte mi: Kdybych já jemu řekl, že je darebák, je to urážka? Mohu mu to říci?“

„Nikoliv, to mu nesmíte říci,“ odpovídá soudce.

„Tedy vám to neřeknu,“ praví žalobník žalovanému a oba opouštějí soudní síň.

V TĚŠÍNSKU.

XX.

U studánky bratrské v Těšíně. — Hrad těšínský. — Ze života těšínských knížat Piastů a osudy hradu. — Kaple sv. Václava. — Nový zámek těšínský.

asné, nebetyčné hory, tmavé, husté, nepřehledné lesy. — Mrtvo, němo po celém kraji. Celý ten kraj jediny velký černý les. —

Tu bratr odbočil od bratra, už nemohou nalézt se. Dlouho usilovně hledají jeden druhého, ale v tomto kraji hornatém a tmavými lesy posetém marné hledání.

Unaveni na smrt, bezmála již zoufajíce, sešli se konečně u studánky, která poskytla jim želaného občerstvení. U studánky té otevřel se jim čarokrásný výhled na údolí, v němž klikatě se vine až tam do nedozírné dálky řeka Olza.

Bratrská studně v Těšíně.

Mnoho století uplynulo. Nebetyčné hory sice ještě nyní velebně před námi se pnou, ale lesy značně seřídly, částečně zmizely. Údolí podél Olzy objevuje se nyní v celé své kráse. Na půdě, lesům oddaté, povstala úrodná pole a luka, vísky a města. Studánka pak, u níž sešli se před více než tisíci lety bratři zbloudilí, už neleží v tmavých lesích, ale ve středu města živého, kteréž nazváno *Těšínem* na památku bratří těšících se shledání a krásné krajíně.

Tak pověst. U studánky postavený památník železný vypravuje krátce v jazyku německém, latinském a polském tento děj. Bratři ti nazývali prý se Bolko, Lešek a Těšimír; podle jiné pověsti sešli prý se u studánky pamětné bratři Cech, Lech a Rus.

Založení Těšína připisuje se též knížeti Těšimíru, který prý tu r. 810 na výšině skalnaté nad řekou Olzou v blízkosti říčky Bobry založil pevný hrad. Výšina ta, na níž prý stávala svatyně pohanská, zasvěcena byla slovanskému bohu Perunu. Po mnohá staletí hrad těšínský byl sídlem knížat Piastovských a zbyla z něho pouze sama o sobě stojící věž jako svědek oněch dob slavných, kdy samostatní knížata z rodu Piastova jako vládcové neobmezení dávali celému kraji zákony a rozhodovali nad životem a smrtí svých poddaných, kdy zde na hradě shromažďovali čety svých vojáků, abyúčastnili se tažení křížáckých proti pohanským Prusům, kdy svolávali sem pány a rytíře z Těšínska, aby společně s knížetem vytrhli do boje na obranu králů českých proti nepřítelům společné koruny české.

Zmizel onen pevný hrad a podoba jeho zachována na výkresu města Těšína z r. 1640. Avšak i ten jediný zbytek bývalého slavného hradu, osamocená věž, pyšně vévodí městu a okolí. Pod výšinou, na níž věž ona osaměle ve středu vysokých stromů košatých nad krajinou se vypíná, rozlévá se řeka Olza na straně jedné, říčka Bobra ubíhá na straně druhé, na straně třetí pak hrad opevněn byl strmou skalou, asi na třicet sáhů vysokou, která činila přirozené opevnění hradu. Se strany čtvrté nejméně opevněné rozkládá se Těšín, na jehož straně zadní věž vysoká evangelického kostela velkého daleko po kraji naznačuje místo, kde leží střed bývalého knížectví a nynějšího kraje těšínského.

Bývalé knížectví a dnes pouhý kraj malé země, která má jen dva kraje, a z nichž opět velká část toho druhého kraje, totiž Opavsko, Slezskem ani nebyvalo, ale náleželo k Moravě! Jeť tedy Těšínsko tím pravým Slezskem, které Rakousku zůstalo, — Opavsko, vyjímaje část Nisska, k němu dnes přiděleného, vlastně podle dějin Slezskem není.

Zajímavý jsou dějiny knížat těšínských z rodu Piastova. Po věky Těšínsko žilo v ustavičném a skoro nepřetržitěm spojení s národem českým. Po smrti Vladislava knížete opolského roku 1282 rozdělena jeho země na drobná knížectví a Těšínsko připadlo jeho synovi Mečislavovi, který se svými bratry Boleslavem a Kazimírem, vládci to Opolska a Bytomska, dal se pod ochranu českého krále a přijal od něho knížectví své nazpět dle práva lenního. Od té doby s malými jen přestávkami Těšínsko stále bylo spojeno s korunou českou a jeho panovníci věrně stávali po boku krále českého, jako nejvyššího svého pána.

Dcera Mečislavova, Viola, zasedla na trůně českém. Nebyla to asi velká vyhra pro mocného krále českého, který by byl našel za jisté kněžny z rodiny mocnější. Avšak nadarmo diví se starý kronikář tehdejší, jak Václav III. mohl přijati za ženu dceru knížete tak chudého. Bylať kněžna Viola jedna z největších krás věku svého a Palacký myslí, že přední páni na dvoře Václavově podněcovali lásku jeho k spanilé kněžně z té příčiny, aby uchránili ho těch scest, do kterých lehká jeho mysl a zlá společnost jej zavodily.

Sňatek Violy s králem českým byl také nejlepší prostředek, aby knížata slezská blíže ještě přilnula ke dvoru královskému. Sličná Viola aspoň spřátelila se tak úzce s novou svou vlastí, že ovdověvši zůstala v Čechách a jako královna vdova stala se chotí mocného velmože českého Petra z Rožmberka.

Veliké oblibě těšil se na dvoře českém těšínský kníže *Přemysl* (Přemko), kdež se skoro nepřetržitě bavil. „Otcem vlasti“, Karlem IV. poslán byl do Uher, aby zasnoubil jeho syna Zikmunda s Marií, dcerou krále uherského, a poselství skončilo šťastně. R. 1385 byla svatba. Že byl Přemysl těšínský mistrem v „namlouvání“, to vidno též z toho,

že také později pro sestru krále Václava, Annu, našel ženicha v králi anglickém Richardovi.

Králi Václavovi náš Přemko byl věrným přítelem. Zasedal v nejvyšší králově radě pro záležitosti české. Když česká šlechta Václava uvěznila a do Rakous zavezla, Přemysl pomáhal mu statečně, až hodinka spásy Václavovi udeřila. Osvobozený Václav vydal pak list z Písku dne 25. srpna 1394, v němž slibuje protivníkům odpuštění a na listu tom nachází se též pečeť těšínského Přemka.

Německá knížata chtějí zbaviti Václava hodnosti krále německého. Přemko spěchá do Němec, aby zmařil tyto zámysly, r. 1400 mluví pak ve Frankfurtě ke shromážděným knížatům ve prospěch Václava, ale nadarmo. Václava nezachránil.

Roku 1402 král Sigmund dal bratra svého Václava opět jíti a do Rakous zavézt. Tu slezská šlechta, jmenovitě biskup vratislavský a Přemysl, kníže těšínský, s jinými knížaty slezskými ujmají se Václava a prohlašují, že věrně a pevně státi budou při králi Václavovi, dědičném svém panovníku, že svobod a obyčejů svých knížectví, měst a lidu budou chrániti a že zlodějům, lupičům a škůdcům země nepřáteli budou.

Polský dějepisec Dlugoš vypravuje, že Přemko měl dvě synů: Přemka a Bolka, Přemko pak že konav cestu do Těšína r. 1400 zavražděn byl jakýmsi Čechem Martinem, jemuž se říkalo Chřan. Nad tím kníže těšínský rozhněval se tak, že dal vražedníka na Moravě za velkou částku peněz chopiti a za krev svého syna, nevinně prolitou, zločince dal položit do železného dutého kouě, naplněného řeřavým uhlím a tak voziti po Těšíně, až dokonat.

Vypravování Dluhošovo je historicky nesprávné a nelze ani mysliti, že Přemysl, člověk mravů tak uhlazených, jenž poslán Karlem IV. na nejdůležitější poselství ke dvorům cizím, byl by takové divokosti schopen!

Nástupci Přemyslovi trpívají zlou nemocí: nikdy nemají dosti peněz a mnozí z nich byli praví mistři v dělání dluhů. Tak Bolko I., syn Přemyslův, počíná s dluhem 100 marek od těšínského špitálu. Dále nelze o něm mnoho říci, leda že pomáhal polskému králi Vladislavu

r. 1414 při válečné výpravě proti rytířskému řádu německému v Prusích, kdež tehdy také náš Žižka se účastnil. Tehdy se sice málo pořídilo, ale Bolko si potom od krále Vladislava přece 1000 marek vypůjčil.

Po jeho smrti dělili se o vládu nad Těšínskem jeho synové Přemko II. a Bolko II. a to tak svědomitě po bratrsku, že zámek i město rozdělili si na dvě části. V dobách Jiřího Poděbradského těšínské Piastové jeví se věrnými přáteli národa českého. Když v Čechách slavný Jiří Poděbrad dosedl na trůn královský, tu asi slezským samostatným a katolickým knížatům se nelíbilo, že mají uznati obyčejného šlechtice za svého nejvyššího pána, který mimo to byl „pod obojí“. Ale odpor proti němu netrval dlouho a zvláště těšínský Přemysl II. dostal déle než ostatní knížata slezští věrnosti králi přísahané. Jemu přičítati dlužno velkou zásluhu, že přičiňoval se k tomu, aby Jiří Poděbrad sešel se s polským králem Kazimírem v Hlohově, a že potom slíbili si tam tito slovanští králové přátelství.

Papežství počíná pronásledovati našeho Jiříka z Poděbradu, a slezská knížata obracejí se k papeži, prosíce, aby ustal, ovšem nadarmo. Jiří dán do klatby, ale Přemysl ani nyní ještě neopustil ho a věrně stál při něm na počátku války potom proti Jiřímu vypuklé. Ale když Morava a Slezsko odpadly od Jiřího a Matiaš uherský ohněm a mečem stíhal ty, kdož nechtěli podrobiti se mu, tu s těžkým srdcem asi opouštěl Přemko II. našeho Jiřího. Však musil potom pykatí za svou věrnost českému králi! Matiaš pronásledoval ho, ba vydal už rozkaz, aby Přemko byl jat, ale šťastně v čas vyvázl z nebezpečí.

Dostavše Slezsko za Matiaše v držení, Uhři nechtěli odtud se vyklidit. Odvolávali se na olomouckou smlouvu, dle níž má býti navráceno Slezsko koruně české, až zaplatí Uhrům výkupného 400.000 zl. O to přeli se ve Vratislavi čeští páni s uherskými, Slezáci však nedbali sporů těch a bez dlouhých okolků hlásí se ke koruně české. Slezští stavové, v jejich čele těšínský kníže Kazimír, slibují r. 1498 listem Vladislavovi, jako králi českému, že chtějí mu holdovat a přísahat, jakmile zavítá do Vratislavi. Vladislav král vyznamenal pak těšínského Kazimíra za tuto příchyllost, jmenovav ho nejvyšším hejt-

mauem zemským ve Slezsku a na jeho přímluvu stvrzuje a obnovuje práva knížectví slezských. Nejvyšším hejtmanem ve Slezsku státi se může budoucně pouze slezský některý kníže, bez svolení knížat slezských nedovoleno žádnou daň a clo ve Slezsku zaváděti a biskupem vratislavským volen budiž pouze obyvatel některé země koruny české.

Z doby této pochází znak Těšínska: jednohlavý zlatý orel v modrém poli. Za vlády Kazimírovy množí se znamenitě statky knížectví těšínského a v obcích zavádí Kazimír pevnou rukou pořádek. Jeť starostlivým otcem o rozkvět své země a zvláště město Těšín těší se mnohým novým výsadám. Má právo ve 42 obcích pivo prodávati a do Těšína nesmí nikdo cizího piva přivážeti. Odstupující rada městská musí skládati účty z hospodaření a město vzkvétá. Měšťanosta a radní sprostěni jsou daní a dávek rozličných a městskému vojtovi přísluší z každého zažalovaného zlatého jeden groš. Za to je v obecních financích pořádek, a vypůjčil-li si Kazimír tu a tam něco od obce, což pak milostivě si nechal darovati, nahradil to právy a výsadami novými a městu vedlo se pod vladařstvím jeho skvěle.

Kazimír zemřel, zanechav nezletilého syna Václava. Po čas jeho nezletilosti vládl tu „Jan z Pernštejna na Helfenšteine, mocný otcovský poručník osvíceného knížete a pána Václava, knížete těšínského“, jak sám se tituloval. R. 1545 dosáhl pak Václav plnoletosti a život nový zavládl na hradě těšínském!

Prostředky jeho byly slabé, ale v nádhere knížecí a lesku musil záříti. Žádná korunovace, ba žádná větší slavnost u dvora královského, nemohla skončiti se bez něho. Ačkoliv následkem toho majetek jeho chudnul a on statek jeden po druhém musil prodávati a peněz nikdy nazbyt neměl, přece zásadou jeho bylo, že je panujícím knížetem, který nemůže zapomenouti „věrných a dobrých služeb mu prokázaných“ a uděloval dary, ač si na ně mnohdy musil vypůjčiti!

V zástavním právu měl sběhlost velkou, to vidno z celého pluku dlužních úpisů, jež podepsal. Ale přes to, že byl nad míru prostopášny, uděloval měšťanům těšínským dobré rady o mravech a výchování křesťanském, ba ve své péči otcovské o blaho svých poddaných míchal se i do rodinného života měšťanského. Chudé nemocné na-

vštěvoval, léků jim poskytoval, sám je léčil, rány jim obvazoval, s měšťanstvem žil důvěrně a přátelsky. Za to Těšíňané ho milovali a když zafukal na jejich kapsy, rádi platili za knížete dobráka.

Přísně dohlížel na obecní hospodářství. „Rebelantů“ v obci nemiloval a v otcovských svých napomínáních ku Těšíňanům horlí ostře proti „křiklounům“ v sezeních obecních. Taký byl poměr knížete a měšťanstva jako otce s rodinou. Byl to člověk dobrák, ale prostopášný, pečlivější vždy o jiné než o sebe. Aby viděl, zdali obec dobře

účty vede, kázal, by mu ročné byly předkládány. Ovšem předkládány mu také účty, jež obec zaplatila — za něho. Rozstonala se mu dcera a kníže milostivě „dovolil“, aby obec zaplatila v Bílsku léky, ano na útraty obecní dával se i hostiti. Jeden takový účet, který obec platila, zní: 9 kaprů 18 grošů, slanečky 12 grošů, dva půlsudy piva 15 grošů, chléb 12 gr., koláče 12 gr., maso a ptáci 18 gr., víno 6 zl. 9 grošů.

Byl-li sklep jeho prázdný, Václav požádal, by mu magistrát „půjčil“ ne mnoho vína, ale nejlepšího. Pokladna jeho bývala někdy zalostně prázdná, a Václav píše r. 1567 magistrátu, aby půjčili jeho

sluhovi Janu Stehlíkovi 12 tolarů na cestu do Moravy, poněvadž v pokladně knížecí peněz není.

Václav dal sestaviti platné dosud právo, ale odpor stavů panských proti této novotě byl tak tuhý, že nemohl své „zřízení zemské“ uvést po života. Svolaní stavové nechtěli se sejíti a teprv po jeho smrti uznali, že toto zřízení Václavem sestavené není nic nového, ale že je to právo od časů prastarých zděděné a zachované. Píší dále knížecí vdově Kateřině Zdeňce, provdané za hraběte Forgáče z Trenčína, že nechtěli dřívějším odporem svým poddané proti knížeti k neposlušnosti míti aneb snad dokonce zločince podporovati. Však žádají, aby provinilec, který dříve dobrý a vzorný vedl život, nebyl hned vězněn, ale na svobodě ponechán až do toho času, až soud vyřkne vyrok. Tím celá věc vyrovnána a právo zemské vyšlo tiskem r. 1592 jazykem *českým* v Olomouci pod nápisem „Právo a zřízení zemské knížectví těšínského“.

Syn jeho Adam Václav (1579—1617) podědil sice všechny skoro chyby svých předkův, ale málo dobrých vlastností. Potuloval se v čele svých jezdců po Uhrách a Turecku a navrátil se do Těšína, hromadil tu dluhy na dluhy, takže mu potom už ani rytíř Sobek z Błogotic nechtěl půjčiti sud vína na stůl knížecí.

Však nezapomeňme pro jednotlivosti ze života těšínských Piastovců, na něž při příležitosti ještě si vzpomeneme, na sídlo jejich, hrad těšínský, který v letech 1570 a 1603 vyhořel a po bitvě bělohorské do rukou markraběte Jana Jiřího z Krnova padl, který zbaven byv císařem Ferdinandem III. jako přívrženec zimního krále Fridricha Falckého knížectví svého, vpadl sem s částí svého vojska a hradu i města Těšína se zmocnil, katolické kněžstvo vyhnal a chrámy protestantům odevzdal, avšak císařským vojskem potom byl odtud vytlačen.

Roku 1626 vpadl sem hrabě Mansfeld, poražen Waldštýnem, a zmocnil se hradu, města a celého Těšínska a jeho voje řádily tu po celých deset měsíců, drancující a pleníce. Konečně opustili Těšínsko před blížícími se vojsky Waldštýnovými, ale tato chovala se rovněž jako nepřítel. Žalostný osud stíhal v dobách těchto ubohé

Těšínsko. Voje nejrozmanitějších národů potloukaly se tu a poslední Piastové těšínsťi bezmocně musili hleděti na to, jak malá země jejich žalostnému propadá osudu. Alžbětou Lukrecií (1625—1653) vymřel rod knížecí těšínských Piastů. V letech 1645 a 1646 usídlila se v hradě posádka švédská a vzdala se císařským teprve až po šestinedělním obléhání.

Po smrti Alžběty Lukrecie připadlo Těšínsko jako léno koruně české. Císař Karel VI. postoupil je pak vévodovi Leopoldu Lotrinskému dědičně s podmínkou, kdyby vymřel rod lotrinský, že Těšínsko opět připadne ke koruně české.

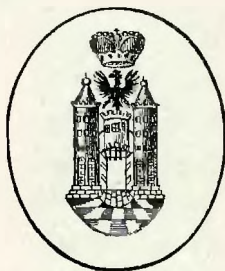
Dcera vévody Leopolda, Kristina, provdala se za vévodu saského Alberta, který pak jmenoval se: vévoda saskotěšínský. Po něm Těšín připadl arcivévodovi Karlu a konečně arcivévodovi Albrechtovi.

Poslední tito páni na Těšíně přičinili se mnoho o okrasu vrehu zámeckého. Pozůstatky dávného hradu byly r. 1840 prachem roztrhány a odneseny; a na místech, kde cvičivali se udatní zbrojnoši v užívání zbraně a kde rytířstvo hotovilo se na obranu společné koruny české, tu uprostřed krásných sadů stojí zbytek jediný mnohověžatého kdysi hradu a klid a ticho panuje na místech těchto. Jen zpěvné ptactvo obživuje trochu nejvyšší tuto část Těšína, a v romantice dávných dob pohroužení, vykračují si tu nyní novověcí rytíři bez brnění s ladnými Těšíňankami . . .

Poblíže věže stojí ještě jeden zbytek hradu na výšině zámecké. Je to malá okrouhlá kaple sv. Václava, původně prý svatyně pohanská. Zvláštní dojem činí kaple tato. Uvnitř starobylá, zvenčí moderně upravená. Stavba byla původně románsko-byzantinská, půdorys jest kruh a na východní straně apsida, totiž místo pro oltář. Zdi kaple jsou na 5 střevíců silné a celá tato kaple má v průřezu jen 3½ sáhu. Stavba její upomíná na kapli sv. Kříže v Praze v Poštovské ulici. Roku 1839 byla opravena a lucerna, kterouž vnikalo do kaple světlo, byla snad již dříve snesena a ve zdech učiněna nová okna. Je to snad nejstarší památka stavitelská ve Slezsku a lze ji klásti do století dvanáctého, ač tvrdí historikové těšínsťi, že vybudována byla bez

pochyby zároveň se zámkem již v devátém století, tedy ještě dříve, než tu křesťanství zapustilo kořeny.

Na nejnižší části výšiny zámecké, na straně ku městu, níže než stál starý hrad, vystavěn na pozůstatcích zdí nový nádherný zámek, v němž sídlí správa komory těšínské. Nynější kníže těšínský, arcivévoda Albrecht, nemá tu svých vojenských čet; avšak úřednictvo jeho, vedoucí správu rozsáhlého komorního jeho statku, je zajisté tak četné, jako kdysi voje panujících knížat těšínských Piastů.

Znak města Těšína.

XXI.

Pohled na Těšín. — Farní kostel matky boží. — Ze života knížete Adama Václava. — Na náměstí těšínském. — Krajský soud. — Rovnoprávnost.

Malebný pohled poskytuje město Těšín! Vákol venec nebetých Bezkydů, a údolím vine se řeka Olza, rozděluje Těšín na dvě nestejně polovice. Na levém břehu pnou se dva vrchy proti sobě. Na jednom, pokrytém košatými stromy, vypíná se starobylá věž Piastovská, o které již jsme se zmínili, a dole proti druhému vrchu, na němž malebně rozložena jest větší a starší část Těšína, stojí nový zámek.

Na pravém pak břehu Olzy, spojeném s levým břehem dlouhým mostem, rozkládají se v údolí předměstí těšínská: Kamenec, Brandýs a Saská Kempa (Sachsenberg). Dlouhá, široká ulice vede předměstími těmito ku kolejím dráhy. Přestoupíme kolej a před námi křížují se tři silnice v podobě kotvy. Levá silnice vede k nádraží dráhy bohumínské, jejíž ústřední správa pro rakouskou trať úřaduje v Těšíně; k světové továrně bratří Kolnů ze Vsetína na nábytek z dříví ohýbaného, kteří mají své sklady po všech skoro větších městech evropských; pak k rozsáhlé arcivévodské přádelně.

Na kteroukoli silnici se dáme, všude staneme mile jati kouzlem přírody! Obrové Bezkydů majestátně pnou se k nebesům a před námi otvírá se krásný kraj, oplývající všemi půvaby přírodními. Po celém kraji rozcestaveny jsou domky vesnic slezských, které roz-

ptýleny jsou tak, že první stavení v téže vesnici bývá od jiného až i na dvě hodiny vzdáleno.

Bezkydy ověňují čarokrásný kraj, jenž na jednotlivých místech zahalen jest hustým dýmem vysokých komínů z továren, dolů uhelných a lokomotiv železničních, prohánějících se tu od rána do noci a prostředkujících čilý obchod mezi Uhry, Haličí, Pruskem, Moravou a Slezskem.

Po pravé silnici nedaleko Těšína přijdeme do příjemného lesíku Grabiny. Za knížat Piastovců býval zverincem, dnes po zvěři ani památky, nanejvýš tu a tam upaluje zajíc, když vyruší ho z dřímoty milostný párek tudy krácející. Opustíme půvabný lesík, opatřený mnohými lávkami pro pohodlí Těšíňanův, přicházejících sem denně nadýchat se svěžího vzduchu lesního, a stromořadím běříme se ku předměstí Brandýsu a prošedše pod železničním mostem, ocitneme se v líbezných alejích, jež komora arcivévodská na dosti rozsáhlém prostranství s velkým nákladem tu zařídila a proti nimž stojí řada vysokých domů, bytů to úředníků arcivévodských a vkusně po vzoru vill upravené domky. A již ocitli jsme se zas na mostě u vrchu zámeckého a „Hlubokou ulicí“ s napnutím dýchacího ústrojí stoupáme do vrchu, na němž rozkládá se Těším, který ještě v předešlém století obehnán byl pevnými hradbami.

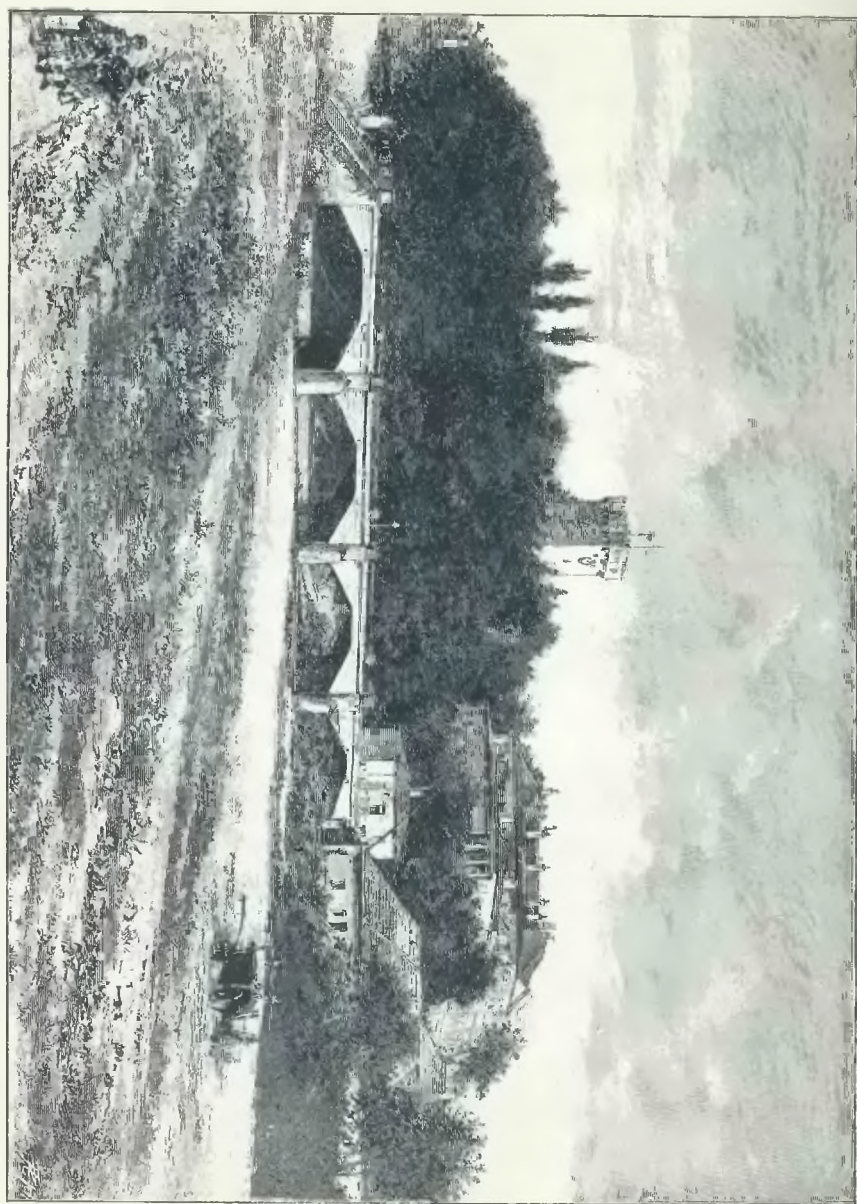
Dlouhá ale úzká je ulice „Hluboká“. Silnicí nelze se dáti, hrčí tu po celý den povozy a chodníky úzké vyzývají nás, abychom dlouho se neohlíželi, ale proti proudu lidstva, které z města sem se valí, pozorné kráceli, nechceme-li padnouti z tarasu, na němž chodník se nachází.

„U malého podloubí“ odbočíme do uličky a stojíme před městským pivovárem, který tím je pověstný, že pivo v něm se nevaří, ale cizí čepuje. Proti pivováru v jiné uličce stojí „bratrská studánka“, u kteréž pryč Čech, Lech a Rus kdysi se občerstvili zdravou a dobrou vodou. Dnes by se už neobčerstvili, špatná kanalisace pokazila vodu a kdo v Těšíně chce napít se dobré vody, musí se dát zavřít do nové trestnice, kdež jediné lze dobré vody dostat.

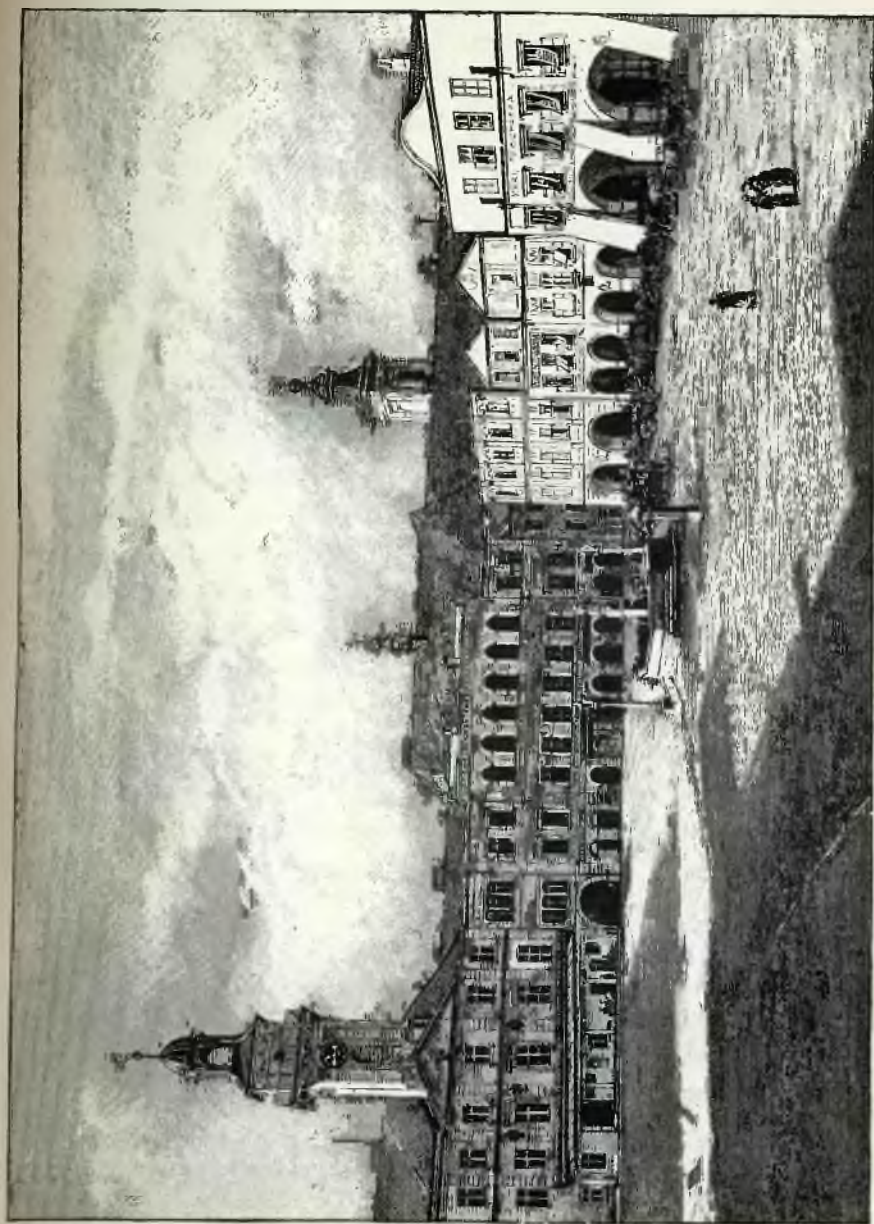
Z Hluboké ulice proti malému podloubí zabočíme na malé náměstí, zvané „starý targ“. Tu v starožitném domě sídlila knížecí rodina Piastovská, když vyhořel hrad. Nyní ubytováno tu c. k. hejtmanství pro okres těšínský, frýdecký a jablunkovský, a místo rytířů, aby poslouchali slovo knížecí, shromažďují se tu obecní starostové, aby nadchnuvše se duchem pořádku, v obcích pořádek další zachovávali.

Než přijdeme na hlavní náměstí, zastavíme se u farního kostela Matky boží, vysokého a dlouhého a uvnitř vkusně upraveného. Na hlavním oltáři nachází se krásný obraz, darovaný r. 1342 kostelu hrabětem Sobkem z Kornic. Chrám tento, založený již r. 1210, náležel původně řádu benediktinskému, který však r. 1268 do blízké Orlové se vystěhoval a chrám i s klásterem připadl potom dominikánům. Tito, když vzmoohl se zde protestantismus, opustili Těšín. Měšťanstvo, šlechta, ba i kněze přistoupili tehdy k novému vyznání a zvláště kněze Adam Václav podporoval vyznavače nového učení usilovně, jsa horlivý přívrženec učení Lutrova. R. 1598 obdařil město Těšín privilejem, že ve chrámech těšínských mohou pouze protestantští kněží konati služby boží. Ze Žiliny povolal do Těšína slavného protestantského kazatele Lovčana, ano rozkázal, že i sluhou školním může státi se pouze evangelík. Rozhodným slovem prohlašuje a sebe a potomky své zavazuje, že nebude trpěti na Těšínsku jiného učení. Avšak sám již r. 1610 přestoupil ku katolictví, vyhnal evangelického kazatele Lovčana a na jeho místo povolal katolického faráře Ruckého. Když pak měšťané protestantští bránili se proti tomu, odvolávajíce se na knížecí listy a sliby, kněze dal si předložiti svůj dekret, na nějž se odvolávali. Pak roztrhal jej na kousky a poslal měšťanům zpět. Listina tato pergamenová, na malé kousky roztrhaná, nachází se v archivu města Těšína.

Náhly tento obrát ve smýšlení Adama Václava snaží se jakýsi Fuchs v předešlém století připsati jisté sličné paní ševcové z Olomouce, s kterou prý kněze velice důvěrné měl spojení a která ho obrátila na víru. Možná, že paní ševcová byla nad míru spanila, ale zajisté u Adama Václava více vzmožily jeho bídné finance. Byl je-

Zámek téšinský.

Náměstí v Těšíně.

nom obci těšínské podle účtování z r. 1619 dlužen 30.190 zl., za něž obec rozličným věřitelům byla se zaručila, a mimo to dluhoval na 6469 zl. peněz sirotčích a obecních, nevšimáme-li si jiných dluhů. Rytíř Sobek z Blogotic nechtěl mu půjčiti už ani sud vína, protože kníže naň zanevřel a r. 1611 píše mu list, v němž vyčítá mu, že je v Sobkovi žíla židovská a že by si na něho lépe péro naostřil, kdyby nešetřil jeho stáří.

Ale mizerný úvěr nevadil Adamu Václavovi, aby před světem neobjevoval se v plné nádheře panovníka. Jeho průvod při holdování králi Matiašovi ve Vratislavi vzbudil prý pravý obdiv. Jeho otec Václav Adam jak jsme již byli vylíčili, nevedl dobré hospodářství a hromadil též dluhy na dluhy, ba prodal i panství frydecké, ovšem vymánil si právo, že může je nazpět koupiti. Rádcové upozorňují pak knížete syna, který v dlužení otce ještě předčil, na právo toto. Tu Václav Adam, aby napravil, co otec prohršil, odhodlal se k velkému kroku: radu udělenou milostivě přijal a „uzavřel“, že panství frydecké odkoupí. Ale napřed poslal svého dvořenína k jakési hadačce, aby mu vyložila, zdali to s Frydkem dobře dopadne. Věstice neradila ku koupi a on tedy „uzavřel“, že panství nekoupí. Patrně znala lépe jeho finance, než páni rádcové.

Přestoupením ke katolictví kníže nabyt přízně u dvora císařského a stal se hejtmanem zemským ve Slezsku, s kterýmž místem nebyla spojena pouze hodnost, nýbrž též příjmy, jichž Adamu Václavovi bylo zvláště třeba.

Stav se katolíkem, Adam Václav navrátil dominikánům chrám, který roku 1785 stal se farním kostelem. Dominikáni z Těšína se vystěhovali a někdejší jich klášter je nyní sídlem světícího biskupa Sniegoně, dosavadního generálního vikáře biskupa vratislavského pro Těšínsko.

Několik kroků a jsme již „na podsíni“ náměstí hlavního. Zde schází se elegantní svět těšínský v hodinách večerních k procházce, chráněn jsa před nepohodou pevným podloubím starých domů. Druhá strana čtverhranu, jejíž náměstí ohraničuje, upomíná na marnost světa, nemoci a konečné odebrání se na věčnost. Je tu totiž nemocnice

Alžbětinek s kostelíčkem a ulice, v jejímž pozadí objevuje se starý hřbitov, kde pochovávají už jen staré měšťanské rodiny těšínské. Dostí tu nápisů náhrobních na kostele hřbitovním v jazyku českém, však jen z doby předbělohorské. Protější stranu náměstí zaujímají budovy, v nichž umístěn je krajský soud. Nad jednou z budov těchto, nad bývalou to radnicí, pne se věž.

Viděli jsme na Horním Slezsku pruském, jaké křivdy páší se tam na národnosti slovanské. Avšak i slovanské obyvatelstvo v rakouském Slezsku snášelo dosud křivdy veliké. Známým ministerským nařízením ze dne 3. listopadu 1851 č. 13.470 vyloučena čeština úplně z úřadů a úřadové už nesměli s obyvatelstvem spisovati protokoly české, aniž přijímati žádosti psané jinak než v jazyku německém.

A přece panovala tu v Těšínsku čeština po mnohá století jako jazyk zemský. Bylať jazykem šlechty, úřadů, církve, vzdělancův a jazykem vyučovacím. Nejstarší známá česká listina z Těšínska datována jest 7. května 1442. Rytíř Mikuláš, řečený Maršálek z Dubovce, prodává své statky Janu Fridrichovskému za 600 m.

„Práva a zřízení zemské knížectví těšínského“ vydaná v Olomouci českým jazykem, prohlašují po způsobu opolského zákona češtinu za výhradní jazyk úřední. A tak skoro výlučně panovala tu čeština. Knihy výroků a výpovědí psány jsou česky až do r. 1795 skoro výlučně, až na některé německé přísahy. Desky zemské od r. 1549 až do r. 1761 obsahují zápisy jediné české, od r. 1761 až do r. 1781 tu a tam počíná se objevovati němčina, však čeština vždy ještě převládá. Od r. 1781 až do r. 1848 ovládá již němčina, ač listin ještě valně českých.

V letech těchto poněmčovací system slavil hody. Šlechta dříve česká odnárodnila se, do škol národních zavedena němčina, školy střední převzaly úkol odnárodniti budoucí intelligenci a řady vzdělanců, znalých jazyka českého, řídly. Ba o potupený a ze Slezska jakoby navždy vypuzený jazyk český už nikdo se nestaral!

Jazyk slovanský uchýlil se do chatrčí obyvatelů vesnických a jen venkovan, byl-li znalý písma, znepokojoval někdy svými českými dopisy slavné úřady. Avšak i to mělo zameziti ono ministerské nařízení

z r. 1851 a úřadové nesměli s obyvatelstvem spisovati protokoly české, aniž přijímati žádosti v jazyku jiném, než německém.

Avšak přece nepodařilo se češtinu úplně z úřadů vyhladiti; kde toho nutně bylo třeba, svědomití úředníci snažili se vyhověti aspoň částečně lidu. Důležité protokoly a hlavně přísahy psány česky neb aspoň v nářečí lidu, české neb polské žádosti žadatelům nevracovány, ale vyřizovány — ovšem německy. A tak aspoň jakkoliv řeč lidu byla odstrčena, lid přece netrpěl škod na svém majetku.

Však v posledním desetiletí, po pádu ministerstva Hohenwartova, úřady počaly ono ministerské nařízení z r. 1851 přísně vykládati. I německému advokátovi byla jeho německá žádost vrácena, poněvadž k ní přiložen byl český křestní list někde z Moravy. Na německou žalobu soud odepřel vydati rozkaz platební, poněvadž přiložená směnka psána byla „řečí nesrozumitelnou“, totiž polsky neb česky — a přece při ústním jednání u soudů titěž soudcové mluvili sami tou „nesrozumitelnou“ řečí s lidem, který dosud se nenaučil němčině, jediné srozumitelné.

Lid tedy musil dávat prekládati takové listiny nešťastné, poněvadž slovanské. Za překlady pak musil platiti, a nemohl-li někdy tlumočnick listinu hned přeložiti a soudu předložiti, ubohý žadatel mnohdy utrpěl škody citelné!

Ba i protokoly o přísahách, které skládal Slovan, psaly se německy. Následky byly někdy trapné. Ubohý vesničan dostaví se k soudu, aby složil přísahu. Nerozumí slova německy a přísěžní formule z německého rozsudku musí se tedy nakvap přeložiti do slovanštiny. Měl-li soudce kdy, aby mu vyložil každou větu přísahy tak, aby vesničan každému slovu dobře rozuměl, tu stávalo se, že vesničan osvědčil, tak přísahati že nemůže a — pře byla ztracena, útraty nemalé. A přece v německých sporných spisech tvrdil Slezák, že odpřisáhne. Takovými poměry vysvětliti lze nepříznivou statistiku Těšínska, pokud se týče křivých přísah. Nechci tvrditi, že každý ten odsouzený křivopřísežník byl obětí německých přísah, ale zajisté v mnohých případech úřadování výlučně německé mělo své oběti!

Slezák je dobrý a důvěřivý a podpisoval s chutí takové německé protokoly, důvěřuje úředníku, jehož si váží velice. Pohledme do těchto protokolů a již při prvním čtení shledáme, jakou trapnou práci úředník asi měl, chtěje věrně přetlumočiti výpověď Slezáka. Slavismy v protokolech jen se hemží, v závorkách nacházíme slovanské výrazy, které úředník svědomitý vedle německého slova připojil, chtěje tak věrně tlumočiti výpověď slovanskou.

ak to dále trvati nemohlo a ministr Pražák vydal r. 1882 nové nařízení o užívání jazyka u soudů slezských, chtěje odstraniti aspoň to nejkřiklavější bezpráví, jež dalo se lidu slovanskému ve Slezsku. Nařízením tím snaží se zavést i aspoň tu praxi, která panovala za vlády bachovské. Soudy totiž mohou nyní přijímati slovanské žádosti, ale vyřízení se děje po německu. Avšak i tím už mnoho se napravilo zlého, neboť ubohý Slezák má na příklad slovanský křestní list nemusí platit tlumočnickovi za překlad, poněvadž soud nyní žádost takovou přijme. Takž na příklad napíše Čech slezský žádost českou, aby rozkázáno bylo jeho dlužníkovi, že zaplatiti mu má dluh 30 zl. Soud na zadní straně české žádosti napíše: „Hierüber wird dem . . . aufgetragen . . .“

Tázal jsem se jednou Slezáka, který měl v ruce takový soudní výměr německý:

„Rozumíte tomu?“

„Toť,“ kývá Slezák, že rozumí.

„Ale vždyť to německé a vy německy neumíte.“

„Německy neumím, ale tomu co tu napsáno, přece rozumím,“ odpovídá Slezák.

„A co v tom stojí?“ tážu se zvědavě, chtěje ho zkouseti.

„Že mně tak pozvoleno, jak jsem prosil.“

„A jak víte, že vám pozvoleno?“

„Náš vojt (starosta) ten rozumí dobře těm pánuům od soudů a ten dal mi naucení: když na bešajdu stojí na počátku ‚hierüber wird,‘ je dobře. Žádosti vyhověno. Ale když tam stojí: ‚Nachdem‘ — zle je, nechť jí povolit.“

Tak Slezák vyzrál na německé bešajdy! On si jenom přeslabíkuje první slovo a už ví, jak dopadl.

Přečetl jsem si onen výměr a Slezák děl pravdu: s „hierüber“ to počínalo a žádosti bylo vyhověno.

Na základě Pražákova nařízení po mnohých letech zase zazněla r. 1882 v síních soudu těšínského česká obhajovací řeč dra. Chleboráda, advokáta z Mor. Ostravy, a několik dní na to těšínský advokát dr. Michejda obhajoval už svého svěřence polsky. Velkou zásluhu pak o platnost řeči české před soudy slezskými dobyl si vrchní státní návladní Zapletal, který nařídil podřízeným státním zástupcům jako žalobníkům veřejným, aby obžaloby přednášeli soudům v řeči obžalovaných. A tak ozývá se v síních soudních po dlouhých letech jazyk slovanský z úst žalobníků a obhájců a obžalovaní dosáhli aspoň lidského práva slyšet, co o nich a proti nim se mluví!

XXII.

Černá kněžna. — Kostel sv. Trojice. — Osud františkánův. — Slech-
chetný jezovita. — Popěvky na slezská města a místa ze starého
rukopisu.

Uzounkou uličkou hledí na náměstí těšínské hřbitovni kostelík
sv. Trojice. Založila jej, jak česky nápis kostelní hlásá,
„leta páně 1594 ku chvále p. Boha na památku moru
těšínského“ kněžna Kateřina Zdeňka, matka knížete
Adama Václava, jež ovdověši pojala za muže hraběte Emericha
Forgače, pána z Trenčína. Lid vzpomíná na ni v pověstech, nazý-
vaje ji „černou kněžnou“.

Bylať dobrotivá a lidumilná „černá kněžna“. Zajížděla často na
lovecký svůj zámek do Marklovic nedaleko Těšína. Tu žil pracovitý
a poctivý avšak chudý rolník. Jednou z rána našel osení své pošla-
páno a zničeno. Aby vypátral škůdce, ukryl se v noci v houští. Di-
voký silný kanec žene se právě do jeho obilí, rolník vystřelí a škůdce
majetku ubohého rolníka leží v krvi. Knížecí lovci v lese slyšeli vý-
střel, šli po ráně a jali rolníka, jež svázavše předvedli černé kněžně,
aby vyřkla nad pytlákem ortel smrti. Zákon tehdy přísně stíhal py-
tláky. Rozešťvaní psi roztrhali toho, kdo opovážil se pytláčit. Žena
rolníkova, uslyševši co se stalo, spěchala ku kněžně a vrhla se před
ní na kolena, prosíc za milost pro svého muže. Moudrá kněžna tá-
zala se napřed po ceně kance a pak dala spočítati škodu, jakou
kanec ročně působí. Odpověděno kněžně, že kanec stojí 3 tolary a

škody že způsobí ročně na tisíc zlatých. Tu kněžna kázala, by pokladník její vyplatil rolníkovi náhradu škody takové za deset let, totiž deset tisíc zlatých, rolníka pak, prominuvši mu trest smrti, odsoudila, aby zaplatil knížecí pokladně tři tolary za kance, jež byl zastřelil.

Moudrá kněžna tato rozkázala si zvláštní pohřeb. Mrtvolu její táhli na prostém voze ze zámku knížecího čtyři býci a na místě, kde podle chuti své sami stanuli, vykopán hrob a černá kněžna do něho ku věčnému vložena odpočinku. Brzo na to vypínal se nad hrobem jejím kostelík a obec, která tu vznikla, nazvána Kostelec. Na oltáři v kostele tom často potom zjevovala se dobrá černá kněžna v rouchu kněžském a lidé vídali ji v noci na zámku choditi se svazkem klíčů.

Jiné ještě pověsti vypravujou se o kněžně této, která založila kostelík hřbitovní u samého skoro hlavního náměstí těšínského. Náležel původně protestantům a odňat jim byl knížetem Adamem Václavem, který přestoupiv sám ku katolicismu, odevzdal jej katolickému kněžstvu. Gothická vížka, která jej krásí, vystavěna byla teprv roku 1864 na místě staré dřevěné věže.

V sousedství kostelíčka tohoto stojí klášter milosrdných bratří s kostelem. Obě budovy založeny byly teprve r. 1700 a zažije prospěšný řád tento v Těšíně zajisté lepších osudů než jakých bylo zkoušeti dominikánům a františkánům. O dominikánech, jimž patřil val zdejší hlavní farní chrám, již zmínili jsme se. Hůře vedlo se v Těšíně františkánům v bouřlivých dobách hnutí reformačního. Rozzuřený lid vnikl do kláštera a jak v české prosbě na císaře Ferdinanda III. prior dominikánský popisuje, „patres františkánův vyhnali, konvent neb klášter jejich do gruntu zkazili a ex ruinis to jest z těch rozbořených kamení a cihel šibenici těšínskou vystavili. Na ratuze namalovati jsou dali vlka v habitu františkánském husám kázání činícího a husy k němu přicházející za hrdla lapajícího. Obraz sv. Františka u noh křížifixu postavený kulemi z ručnic postříleli, něco také blátem pokálili a depurtirovali“.

Na šibenici, kterou tehdy protestanti z materiálu kláštera františkánského postavili, byl prý potom první pověšen sám syn tehdej-

šho protestantského purkmistra těšínského a františkáni v Těšíně už se neusídlili. Klášter jejich stával na místě nynější staré střelnice.

Lepší památka pozůstala Těšinu po jezovitech. Měli tu svou

Kaple sv. Václava na hradě těšínském.

kolej, která i po zrušení řádu toho r. 1773 zůstala v rukou jejich. Tehdy byl jejím správcem Leopold Šeršník.

Šlechetný to jezovita! S úctou vzpomíná rodné jeho město Těšín nezapomenutelných jeho skutkův! Vstoupiv do řádu Ježíšova, odbyl si r. 1765 a 1766 noviciát v Brně a obíral se potom v Praze studiemi

jazykozpytnými, právníckými a mathematickými. R. 1772 byl učitelem v pražské káznici a zabývá se studii historickými a archeologickými, sprátlil se záhy s muži, již tehdaž podobnými pracemi se obírali, s Pubičkou, Voigtem, Pelclem a j. Vysvěcen r. 1774 na kněžství, stal se adjunktem při universitní knihovně pražské a pomáhal Pubičkovi prohlížeti archivy pražské, jmenovitě metropolitánský, v němž objevil nemálo důležitých památek, zvláště ku historii slezské se vztahujících. Roku 1774 opustil Prahu a tu počíná jeho činnost zdárná ve prospěch rodného města Těšína. Vedl všechny téměř stavby veřejné, jež tehdy v Těšíně a v okolí se podnikaly. Zakoupiv staré stavení gymnasiální zřídil v něm roku 1802 museum a bibliotéku, obětovav k tomu konci své hojné sbírky nerostů, zvířat, mincí, obrazů a velkou svou knihovnu, na jejíž rozmnožování a odměňování knihovníka a dozorce musejního věnoval jistinu výše 10.000 zl.

Nabízena mu vyšší důstojenství kněžská a výnosná místa. Avšak Šeršník žil toliko rodnému městu svému a museu, jež založil a setrval v prospěšné své činnosti. Pracoval též na poli literárním a vydal více spisů.

Zemřel r. 1814 zanechav věcnou po sobě památku v museu a rozsáhlé knihovně Těšíňanům. Obdiv a úctu budí v nás muž tento šlechetný a dobročinný, uvážíme-li, že bohaté sbírky tyto jsou prací a nastrádaným majetkem pilného a obětavého jednotlivce!

Knihovna Šeršníškova bohata je zvláště na spisy starší a na rukopisy, z nichž na žal dosud málo čerpáno. Pro zábavu znatelů měst slezských podám zde výpis ze starého rukopisu, obsahujícího písne ze 17. a 18. století. Psány jsou nářečím slezským, já pak podám je česky, ponechávaje formy původní jen na konci řádky k vůli rýmu.

Lysá horo, krásná horo, kopečku vysoký,
co se zvedáš se svým hřbetem pod samé obloky.
Vidiš co se ve Frýdku děje, kde se kdo obrátí,
kdo dříví rubá, vodu nosí, kdo v stodole mlátí.

Platív samých běre náš pán až na sedm tisíc,
žádné państwo v celém Slezsku neběre věrn více,

a proto též, čeho není, to ukrást musíme,
že nás za to kat nemine, velmi dobře víme.

V slezské Bialé parchotníkův
plno židovských a smykův,
kteří tu v zemi šachrujou
a handle křesťanům psnou.

V Ketři dobré lny bývají,
že je vínem polivají,
neb tam víno dosti lačné,
ač též není velmi smačné.

Ratiboř petržel daje
i velký křen v cizí kraje;
v Sudicích purkmistr v kožuchu
a klobuk na jednom uchu.

Opava ta v zimě mívá
velmi dobrá černá piva,
Benešov, Hulčín, masařů
má nejvíce i svínkařů.

Bláta plno v Bohumíně,
vůz s koňmi na rynku plyně.

V Skočově bělidla je dost,
Visla často potrhá most,
nejeden se tam utopil,
ač se na Bařkách neopil.

Frydek nemá žádnou nouzi,
dostává z hor pstruhy, brinzy,
Ondrášek ztamtud pochodil,
který s bratry na zboj chodil.

Cizozemci se k nám derou,
všecko naše z rukou berou,
berou služby i dříchody,
kat ví, odkud jich příchody.

Kdyby jich ze Slez vyhnali,
dobroty bychom vyhráli,
zlatá by se navrátila
leta, co dávno minula.

Němci, Češi, Franconzové, *
Vlaši, Poláci, Uhrové
zůstaňte ve svém kraji,
my budeme v svém ráji;
neb tu hučí vody z hory
i zpěvův andělské chóry.

XXIII.

Trestnice těšínská. — Školství na Těšínsku. — Nová školní budova v Těšíně. — Evangelický kostel. — Otík z Dobřan. — Pomník M. Hodzy. — Kaplička za městem a výhled na kraj. — Zámeček blo-gotický. — Jezy.

nové rozsáhlé trestnice těšínské, vkusně a prakticky zbu-dované, stěží podaří se trestancům uprchnout, i kdyby touha po zlaté svobodě nadchla je důmyslem a vynalé-zavostí velkou. Je to stavba dokončená teprve před ně-kolika lety a vnitřní zařízení její zmaří všechny odvážné plány zlo-činců již v zárodku.

Nerozuměli by si ani věru, kdyby utíkali. Jeť o pohodlí a zdraví jejich znamenitě postaráno. Nejsou-li komůrky jejich dosti prostranné, vždyť některé soudní „síně“ těšínské, v nichž odbývají se rozpravy s 10—15 lidmi, nejsou větší a tak dobrou ventilaci jako celý odsou-zených nemají staré jizbičky soudčích. Shání-li se soudce marně po sluhovi, který by mu donesl na občerstvení nezdravé vody těšínské, trestanec má nejlepší vodu v městě a úslužná stráž vždy je na če-kání. Soudní sluhové opustí soud, aby doručovali výměry soudní, neb aby spisovali protokoly o exekucích, dozorcí nehnou se z trest-nice a obcházejí po chodbách i kdyby si páni trestanci velice přísně takovou úslužnost a pečlivost zakazovali. Soudce i odsouzený sedí, jen že soudce nepřeje si někdy ani procházky, aby při velkých po-žadavcích, které na něho vždy množí se obchod soudní bez roz-množení sil soudcovských klade, nepadl do „reštfů“ a do nemilosti

představených. Odsouzený bezstarostně vyjde si denně na procházku a netíží ho žádné „resty“ — lehce si vykračuje a snesl by s chutí i větší porce, kdyby mu státem mohla býti uštěďřována. Při vzorné diétě a zdravé mysli, nekalené žaludečnými neduhy, odsouzenec přemýšlí asi v nové této budově, jak vysoko je povznešen nad ostatní Těšín, který nemá dosud ani parních lázní a který plynárnu teprve lonského roku si pořídil. Tím vsím předčila již trestnice Těšíňany neodsouzené!

Ba i vkusné kaple, katolickou a evangelickou, má trestnice. Sem do kaple domácí musí přicházeti kněz ku trestancům, chce-li aby se polepšili vzýváním boha. Též vyučování mají trestanci a to bezplatně, aniž by starali se o to, jak rozřeší se v ostatním lidstvu otázka, třeba-li školné zrušit či zachovat. Ba měsíčně navštěvuje komůrky též komise soudní, aby zeptala se ubytovaných tu strážníků, jsou-li spokojeni s kuchyní, a jakmile jen trochu malá stížnost vyskytne se, už slavná komise ochutnává chléb, zkouší jeho váhu a v kuchyni okouší pokrmu připravované.

Kdyby jen trochu vděčnosti bylo v lidech, již v pevných zdech těchto ubytování jsou! Kdyby jen chtěli a uměli pochopiti dobrodiní poskytovaná jim ostatním lidstvem, proti němuž se prohřešili, potupivše jeho veřejné právo! Groš poctivě a namáhavě vydělány snáší poctivý občan státu, aby na spoluobčanech prohřešivších se proti veřejnému pořádku vykonán mohl býti trest způsobem lidským a aby provinilci trestem vinu odčinivše, vrátili se ku spoluobčanům svým polepšení a čisti.

Než na žal na každém potrestaném spoluobčané nedožijí se polepšení, a zlý duch, který svedl sprostého zločince k činu ohavnému, nechce z jeho duše se vystěhovat, ale ponouká ho k dalším skutkům, proti nimž brání se společnost lidská novými tresty bezúspěšně!

Trestnice těšínská má několik oddělení. Vyšetřovací vazba — samovazba — dílny — všude pak oddělení jsou „páni“ od „dám“. Na pevných dveřích, mřížemi a silnými zámky opatřených, do nichž vyřezána jsou malá okénka, kudy stěží lze rozhlednouti se po komůrce, napsána jsou pod číslem komůrky jména trestanců, v ní uby-

tovaných, a na tabulkách vyšetřovacích naznačeny jsou dni, kdy poprvé zavřela se za vyšetřovaným komůrka tato.

Čilý život panuje v pracovnách, které ročně značnou poskytují státu úlevu na náklad spojený se správou trestnice. Pracuje se tu hlavně pro zdejší továrnu bratří Kohnů na nábytek z ohýbaného dřeva. Žalářník nařiká hlavně na cikány. Při leštění nábytku nedostávalo se obyčejně politury. Bylo to dlouho nápadné, kam asi leštidlo se ztrácí, ale konečně tajnost vyzrazena. V leštidle tom je lín a cikání touhou mocnou po kořalce jati, nahrazovali si zde v žaláři nedostatek líhového nápoje tím, že lízali leštidlo. Nyní ovšem správa trestnice je opatrnější a dohlíží na to přísně, aby leštidla užívalo se jen na nábytek a nikoliv do žaludků cikánských.

V polepšovacím tomto ústavě mluví s každým v jeho řeči. Na žal pozdě snaží se stát polepsiti ty, na něž za mládí útlého neúčinkovala škola. Školou jediné lze zmenšiti počet chovanců takových smutných ústavů jako jsou trestnice, pouze škola a rodina může dáti člověku to, čeho v trestnici málokdy nabude: mravnosti, kterou musí proniknouti již od mládí celá bytnost člověka a citu opovržení pro skutky zločinné.

Školství ve Slezsku znamenité v posledních letech vzkvetlo. Roku 1780 napočítáno na Moravě a Slezsku sotva 10 tisíc dětí, jež školy navštěvovaly — roku 1807 již 146.894.

Na Těšínsku bylo r. 1831 škol hlavních, obecných a dívčích celkem 119 s 15.198 žáky. Roku 1843 bylo tu již 123 škol obecných, 2 dívčí a 3 hlavní, z nichž bylo 84 slovanských, 27 smíšených a 17 německých s 36.840 žáky. Podle výkazu z r. 1882 je na Těšínsku nyní již 198 veřejných škol národních a měšťanských a 35 soukromých, jež navštěvovány jsou 41.637 žáky. Děti škole povinných je na Těšínsku celkem 44.190 a sice v městě Frýdku 917, v těšínském českém dozorním okrese, k němuž náleží český okres frýdecký, 6205 a v polském těšínském dozorním okrese 12.176, v bílském městském a venkovském okrese 13.122 a ve frýštském dozorním okrese 11.770.

V celém pak Slezsku rakouském je dnes 205 škol s německou řečí vyučovací, 111 s českou, 127 s polskou a 23 s utrakvistickou — z nichž je 17 německo-českých a 6 německo-polských.

Školy národní i střední v Těšíně jsou jen německé. A přece při posledním sčítání lidu napočítáno v Těšíně 13.004 obyvatelé, z nichž přihlásilo se 6091 k obcovací řeči německé a 6203 k mluvě slovanské (5563 Poláků a 640 Čechů). Ačkoliv jen polovice obyvatelstva přihlásila se k obcovacímu jazyku německému, Těšín vydává se za město německé, v obecním zastupitelstvu zasedají jen Němci, a Poláci ani neodvažují se postavit k volbám obecním své kandidáty. V hostincích a kavárnách převládá hovor německý, nápisy na obchodech skoro vylučně jsou německé. Však nahledneme-li do rodin těšínských, jak nepatrný našli bychom v Těšíně hlouček Němců! Vždyť bez polštiny neb češtiny člověk ani se tu neobejde.

Národní vědomí v Těšíně ještě neproniklo. Měšťanstvo, ač v rodině je polské, v životě veřejném přiznává se k německému, poněvadž je to zde dosud v módě. Z těch 5563 obyvatel, kteří přiznali se k řeči polské jako obcovací, málo jich umí německy. Naproti tomu všickni skoro zdejší Němci mluví tak dobře „po našemu“, že ani věřiti nelze, že by pravý rozený Němec tak dokonale naučil se nářečí slovanskému. Nenaučil se jazyku slovanskému ve škole, která je německá, ale v rodině.

Nebyvalo tak v Těšíně. Listy knížat ku měšťanům jsou psány skoro vesměs jazykem českým a první německá škola založena zde teprve za císařovny Marie Terezie. Měšťané, kteří tehdy přáli si, by dívky jejich naučily se německy, posílali je až do vzdálené Opavy.

Dnes pak mají tu nádherné budovy školní, ale jazyk mateřský je v nich popelkou. Velkolepou budovu pro národní školy vystavělo město před čtyřmi lety „na vyšní bráně“, menší pak lonského roku otevřena byla na „saské kempě“. Nákladu zvláště na první budovu nešetřeno. Zakoupeny rozsáhlé pozemky, vkusně upraveny na sady, v jichž středu pyšní se budova školní a okrasou je této čtvrti města. V budově je na 24 školních síní prostranných a světlých, a oddělení

pro chlapce je samou stavbou přesně odloučeno od oddělení dívčího, do něhož již zvenčí zvláštní schody vedou.

Učitelská průpravná těšínská též je německá, ač žáci němečtí tvoří pranepatrnou menšinu. Tak v přípravně je z 58 žáků pouze 7 Němců, Poláků pak 27 a Čechů 18; v první třídě z 61 žáků pouze

Evangelický kostel v Těšíně.

22 Němců, Poláků však 21 a Čechů 18; v druhé třídě Němců 16, Poláků 42 a Čechů 20; ve třetí Němců 14, Poláků 29 a Čechů 15; ve čtvrté třídě pak Němců 6, Poláků 12 a Čechů 9. Jsou-li tedy žáci čeští proti polským v menšině, je jich prece ještě víc než německých. Poněvadž pak národnost polská i česká každá o sobě zvláště silněji je zastoupena na učilišti tomto než německá, tedy je průpravná — německá.

Podobný poměr panuje na státním německém gymnasiu těšínském. R. 1882 mělo 337 žáků, z nichž bylo 183 Slovanů (Poláků 111 a Čechů 72), Němců jen 153.

Slabě navštěvována jest reálka těšínská; máť jen 141 žáků a sice Slovanů 53 (Poláků 34, Čechů 19), Němců 86, z nichž je 32 židů.

Pro chudobné studující na těšínských středních školách bývalý zemský předseda Karel Bedřich svob. pán Celesta roku 1794 založil nadaci, která mu pojistila vděčnou památku. Velký jeden dům ustanovil za bydlisté desíti žákům a z úrokův jistiny 80.000 zl. zabezpečil jim úplné zaopatření po čas studií. Ředitelem ústavu tohoto blahodárného je nyní Moravan P. Genserek, professor na těšínské průpravně.

Původně byla v Těšíně dvě gymnasia: katolické a evangelické. R. 1873 gymnasium bylo evangelické, na němž studovalo též mnoho žáků z Čech, Moravy a Slovenska, zrušeno. Posledním jeho ředitelem byl známý slovenský novellista Kalinčák. Obě konfessionelní gymnasia na to splynula v jedno státní, pro něž na evangelickém náměstí v sousedství starého evangelického lycea vystavěna nová budova proti evangelickému kostelu.

Vítězně rozhlíží se tento „chrám milosti“ po celém kraji, jehož obyvatelstvo druhdy pro víru svou tak mnoho protiventství bylo zakusilo! Druhdy Těšínsko, ba i město Těšín bylo převážně evangelické, avšak v dobách protireformace protestantstvo bylo hlavně z měst násilně vypleněno, tak že na příklad Těšín r. 1675 byl už zas úplně katolickým až na tři ženy.

Rozkazy knížecími zakázáno přijímati protestanty do cechů, děti protestantův dávány jezovitům, aby je vyučovali náboženství, sirotkům luteránským dávání jen katoličtí poručníci, při dědictvích měli přednost příbuzní katoličtí před bližšími pokrevnými evangelickými a konečně rozkázáno, kdož nepřistoupil by k víře katolické, že musí z Těšína se vystěhovati.

Znameníť pak uměli na víru obracetí plukovník Karel Hanibal Dahna a Václav Otík z Dobřan, apoštolský komisař a frýštacký arcikněž. Tento nevšímal si mnoho rozkazů, dle nichž by se mu bylo

říditi, ale obracel na víru tak jak jemu nejlépe se zdálo. Na násilné jeho skutky a na výtržnosti, jakých se dopouštěl, stěžovali si 31. ledna 1663 stavové knížectví těšínského, evangeličtí i katoličtí, že v noční době vpadá do jich statků šlechtických, brány vyvrací a dvěře vylamuje, ženy a děti ustrašuje, nadávkami a hanlivými slovy nesetří, šaty, peníze, stříbro, zbraň a jiné věci odnáší atd.

. Dne 16. ledna 1663 tento nehodný apoštolský misionář se svou bandou objevil se před městskou branou těšínskou, a když strážník zabránoval jemu a jeho zbrojnošům vchod, tu sbil ho a na saních s trubačem vjel do města, kdež jeho zbrojnoši na uvítanou střelili musili. Potom odebral se do hostince a zpít dal si zavolati měšťanostu, jež nadávkami přivítal a bodnouti chtěl. Ba kázal svým lidem, aby na měšťanostu stříleli, což se i stalo. Upozorněn na nebezpečí ohně, odpověděl, že nebude města škoda, shoří-li i s buřiči. Podobně počínal si potom na trhu, kdež i zemského hejtmana pohaněl. Měšťanstvo shluklo se a chtělo výtržníka potrestati. Zemský hejtmán konejšil lid a císař Leopold potom na žaloby proti Otíkovi vedené podobné přestupky Otíkovi zakázal a Otík musil věci lidem odňaté vrátit.

V městech na Těšínsku učení Lutherovo takovým způsobem vykořeněno a jen na dědinách udržovalo se a našlo konečně za císaře Josefa I. opět svůj střed v Těšíně. Karel XII. ujal se totiž smlouvou Alt-Ranstädtskou také protestantů slezských, kterým navráceno 129 kostelů a povoleno jim, aby vystavěli si šest kostelů nových a sice v Zahani, v Kožichově, Hiršberku, Landshutě, Miliči a Těšíně. Za to zaplatili 380.500 zl. a mimo to značné sumy císaři a jeho ministrům.

Tak povstal těšínský „chrám milosti“. R. 1709 položen k němu základ, však věž teprve r. 1780 dostavěna. Rozsáhlá, vysoká a ve slohu rokoko stavěná budova tato činí mocný dojem. Leží na nejvyšším skoro bodu města a vévodí celému kraji. Kříž věže jeho velebně pne se k nebesům, jakoby závoditi chtěl o přednost ve výšce s velikány Bezkydů, jež tam v dálí černají se, oblakův se dotýkajíce.

Věmec Bezkydův, hustými lesy pokrytých, jakoby odlučoval kraj tento od ostatního světa.

A ve věnci tomto, jež vytvořily výběžky Tater, na výšině vedle pyšného chrámu práchniví na hřbitově evangelickém tělo poctivého tatranského Slováka. *Michal Miloslav Hodža*, jeden z nejráznějších křísitelů a obranců ubohého lidu slovenského, odpočívá tu v bratrské zemi slezské poblíže domoviny své slovenské po mnohých těch pronásledováních a útrapách, jež zažil v boji za práva mučeného lidu svého a jež souzeny jsou na žalost všem věrným synům slovenským, kteří nechťejí zapřítí hnětený svůj lid.

Nepříznivá doba nynější málo odchová Slovensku Hodžův, mužův, kteří by pro své přesvědčení po celý život věnovali se jen nerovnému boji proti moci, pronásledování, ústrkům, s malou ba zoufalou nadějí na výsledek namáhání svého a s bolným vědomím, že nevědomí synové téhož národa výsledky ty maří!

Zasloužil si pomník, jež mu tu postavili slovenští jeho ctitelé, měrou plnou. Kéž odchovají ctitelé Hodžovi na Slovensku též v mladých srdcích nového pokolení pomník úcty k muži pro věc národa nadšenému, který by je pobádal kráčet mužně po jeho šlépějích!

Opouštíme hřbitov evangelický a rozhlížíme se po farních budovách. Tři faráře má zdejší církev, k níž je přifařeno na 50 osad. Do kostela evangelického vtěsná se na deset tisíc lidí, byť dlouhý čas skoro jediným chrámem evangelickým na Těšínsku a pod jeho otcovstvím povstaly teprv později kostely evangelické v Ustroni, Skočově, Orlové, Bludovicích atd.

Jeden z farářů evangelických v Těšíně, dr. Haase, byl lonského roku zvolen superintendentem pro Moravu a Slezsko, a tak chová Těšín ve svých zdech dva biskupy: katolického světícího a evangelického. Dr. Haase je nadaným řečníkem a znalým jest jazyka polského, v němž káže. Též zastupuje na radě říšské a na sněmě slezském městskou skupeninu bílskou ve smyslu německo-liberálním.

Z náměstí evangelického dáme se podél hřbitova za město a stoupáme vzhůru. Zde do pahorku jakoby povstával nový Těšín. Nové

úhledné budovy, stavěné po způsobu vill, rozkládají se malebně nad městem. Úvoznou cestou octneme se u kapličky, od níž čarokrásný okouzlí nás rozhled.

Pod námi v dolině stříbrné vlny Olzy lesknou se a volně rozlévají se k městu. Hučení vody zaniká ve všeobecném šumu a hluku živého kraje. Nepokojná železnice uhání v dolině před námi, pronikavě pískající a hned zas na to temně jakoby do taktu odfukující. Zvonek železniční zazní, hukot a pískot na chvíli přestane, avšak hned zas zanáší k nám vánek nový šum, způsobený lidem vystupujícími a do vozů železničních vstupujícími. Vysoké komíny továren za železnicí dýmem zahalují jednotlivá místa, tam na pravo arcivévodská velká pila hlučně pracuje a vzduchem nese se k nám hrčení vozů a dusot koní ze živých silnic k městu vedoucích.

Tam pak v dáli panuje klid utěšený. Jednotlivé chaloupky po celém kraji rozestavené v nápadném zmenšení dostihá oko naše, silnice, do kopců se táhnoucí zjevně vynikají ze zelení polí, pečlivě vzdělaných, vížky kostelů tratí se za pahorky a lesy a v pozadí kol do kola nebetyčné tmavé hory, hrdost a pýcha našich gorálů.

Sestupujeme s výšiny od kapličky klikatou cestou k Olze, do níž vlévá se tu potůček Puňcovka. Tok zvučný vod tu plynoucích a šum blízkého lesíka, na skalnatém pahorku rozloženého, překvapí sluch náš a blogotický zámeček na pahorku v malebném svém položení příjemně staví se nám před oči.

Pod skalnatým pahorkem lučnatým údolím vine se potůček, uměle vytvořen, aby tokem svým odnášel dříví z lesů arcivévodských sem k zásobárnám. Na jaře, kdy na obrovských horách sněh se roztaje, jako částky řetězů přetržených plynou tu tisíce kusů dříví, jež s lesnatých hor vodou do nížin byly svedeny. Mnohé jezy pak zadržují je tu a odlučují tyto údy rozkouskované obyvatelů nebetyčných našich hor od vod, jež až sem byly je přátelsky zanesly.

Rajské je věru okolí Těšína! Do kteréhokoliv zákoutí nahledneme, všude krásy přírody nevyzpytatelným kouzlem dotýkají se myslí naší a duch náš opojen lahodami těmi zapomíná na starosti a nepokoje světa. Spokojeně zaletá k lesům a horám, nivám a tichým potůčkům

a srdce volně bije v krásné přírodě. Zachoval lid od věků tu sídlící božským svým nádechem v původní jeho ryzosti a nedala, aby pronikla šalba a klam, nevěra a úskočnost věku nového k lidu tomu poctivému, dobrému, upřímnému, který jako horstvo podobu svou nemění, věrně trvá na svém kroji a mravy své a zvyky výše nových cizích cení a na jazyku svém od praotců zděděném s láskou posvátnou lpí přes všechny úšklebky měšťákův, kteří jakož opičí se v kroji, též s dobou zavrhují otcovský svůj jazyk!

Přes všechny nepřízně dob zachoval lid na Těšínsku původní slovanskou upřímnost a dobrosrdečnost. Měkké je srdce jeho, lest a úskok neznámy jsou mu, vzdor u něho řídský host. Pracuje, poslouchá a platí.

XXIV.

„Wasserpolači“. — „Po našem“. — Polské nářečí na Slezsku.

lovanský lid slezský nazývají Němci pohrdlivě „Wasserpolači“, a řeč, kterou tito „Wasserpolači“ mluví, vykřičují za hatlaninu, za smíšeninu češtiny, polštiny a němčiny. Odvozují z toho nepřiliš logicky, poněvadž lid nemluví ani čistě polsky, ani česky, že musí tu panovati — němčina. A přece každou chvíli mohou se na Těšínsku přesvědčiti, že lid slovanský, nechť mluví nářečím víc přibližně polským neb moravským, dobře rozumí jak Čechovi, tak Polákovi, však Němcům že nerozumí zhola ničeho.

Řeč slovanská na Slezsku není ovšem žádná hatlanina, za kterou ji Němci vykřičují. Je to nářečí čistě slovanské, ku hranicím haličským polské, ku hranicím moravským české. V prostředku pak mezi územím obou jazyků jest území společné, tak zvané přechodní, kde nářečí lidu oběma bratrským jazykům je společné. Na hranici této tvoří nářečí přechod z češtiny do polštiny a naopak. Způsob mluvení v celém Těšínsku je čistě slovanský, germanismy jsou tu řídké a slov německých, kterých Slezák užívá, není tak mnoho, snadno dala by se spočítati. Užívá neb užívali jich lid v Čechách a na Moravě též. Spisovná řeč polská pak má nepoměrně více slov německých než slovanský jazyk v Slezsku.

Pošlou sem z Moravy úředníka, který nikdy neučil se polštině a polský lid hned první den bez obtíží dobře mu rozumí. Přijde-li

Pohled na blogotický zámček.

sem pak některý advokát z Haliče, mluví s polským Slezákem jako s chłopem v Haliči. Ba tvrdí dokonce polští filologové, že lid polský ve Slezsku mluví čistější polštinou než v mnohých okresích Polsky.

Lid zdejší tedy dobře rozumí česky i polsky. Že *psáti* neumí správně ani v češtině ani v polštině, tím vinny jsou školy národní, které byly dosud zařízeny tak, že lid nemohl naučiti se ani řeči spisovné. Učitelské průpravny jsou německé a učitel nenaučil se sám dobře jazyku, v němž měl vyučovat. Jakž potom lze žádati od lidu, aby správně psal?

Nářečím mluví lid, tak je to všude, i v německých krajinách. Nářečí nelze vypuditi tak snadno. I kdyby lid naučil se ve školách dokonale jazyku spisovnému, u krbu rodinného a se sousedy přece jen rád porozpráví si po svém. Vyprávěli mi úředníci, kteří dání byli do německých krajín ve Slezsku, že vesničanu německému skoro nic nerozuměli, ba že tlumočníka musili volati k úředním jednáním, aby mohli se s německým Slezanem dorozuměti. Kdož tedy mluví ve Slezsku o „wasserpolštině“, neměli by zapomínati na dialekt německý, jak na Slezsku se ho užívá.

Jez u Blogotic.

„Přišli sme do gospody a řondili sme,“ (mluvili jsme) vypravuje mi sedlák z Dolních Bludovic.

„A jak jste mluvili?“

„No dobře řondili sme, nic zlego.“

„Ale v jakém jazyku jste řondili?“ nalehám na sedláka.

„No tak po našemu.“

Po našemu — tak nazývá lid slovanský v Těšínsku svou řeč a vyhýbá se tak přesnějšimu vyznačení, zda mluví česky či polsky. Mladší pokolení vychované již v nových školách, poví nám už, který z bratrských těchto jazyků za svůj uznává. Pokolení starší nechce obyčejné se priznati rozhodně k žádnému z těchto jazykův a nazývá svou řeč vždy ještě „po našemu“.

Proto nedám sedlákovi pokoje a chci od něho vynutit, aby se přiznal. Dolní Bludovice leží v těšínském okresu poblíž okresu frýdeckého, kterýž je český. V Bludovicích Dolních je škola polská, v Horních Bludovicích okresu frydeckého česká. Nalehám tedy na sedláka dále:

„Po našemu není žádná řeč; buďte mluvíte polsky, neb moravsky.“ Lid zde totiž nazývá češtinu moravštinou.

„Mně to jedno, já rozumím všicko dobře.“

„Ne co rozumíte, ale co *mluvíte*,“ tážu se dále a blíže ještě objasnuji mu otázku.

„Toť polsky — ale moravsky těž, to u nás všicko jedno,“ odbývá mne sedlák.

Nevěříte ani, jakého to dá namáhání, než tak zvědavý člověk jako já něčeho se doví!

Jindy zas. Přítel můj je Polák z Italice. Mluvíme s jiným polským Slezanem, přítel polsky, já česky. Konečně se sedláka tážu:

„Mluvím já po našemu?“

„Toť,“ odpovídá sedlák a shovívavě se usmívá.

„Já přece nemluvím po našemu tak jako vy,“ namítám a dodávám: „Jak teda mluvím?“

„Panoček mluvjom polsky,“ odpovídá sedlák.

Zpyšněl jsem nad titulem „panoček“, kterým jsem byl bez kněžského hávu obdařen. Neznamená tu „panáček“ jako na Moravě „paua pátera“, ale vůbec člověka, který už za to stojí, aby se s ním pěkně mluvilo.

„A jak mluvím já?“ táže se Slezáka přítel můj, Polák z Haliče.
„Panoček muvjom moravsky.“

Polák i já spráskli jsme rukama, jak nás bratr Slezák převrátil vrub na vrub.

Tak je Slezák lepším Slovanem, než my všichni „uvědoměli“. Nečiní rozdílu mezi Poláky a Čechy, jemu mluvíme všichni „po našemu“ — slovansky, a o rozdíly nechce se Slezan mnoho starati.

Nechci tím tvrditi, že každý Slezák by měl tak málo smyslu pro rozdíly mezi češtinou a polštinou. V novějších dobách šíří se již, ač pomalu, vědomí národní a s ním také znalost rozdílu mezi jazykem polským a českým. Avšak i takový Slezák, který je si vědom národnosti své polské, jest nám pravým, abych tak řekl, plnokrevným bratrem, který tihne k nám Čechům vždy upřímně, nechť už poměr mezi Čechy a ostatními Poláky je takový neb onaký.

Mnohastaletým společným politickým žitím s národem českým Slezák polský nepokračoval ve vývoji jazyka s ostatním polským národem. Setrval při svém nářečí, jakým mluvil ve středověku — blízkým češtině, kdežto spisovná polština a čeština dále od sebe se odlučovaly. Školy bývaly ve Slezsku české, v kostele kázalo se česky a zpívány písně české, ovšem s výslovností polskou, úředníky byvali tu nejvíce Češi z Moravy a tak Slezák navykl si češtině, ač sám mluvě užívá forem skoro výlučně polských. Česky psal své listy a ještě dnes objevují se z dědin polských testamenty, psané v jazyku českém lidem starším, posílým ještě z českých škol. Mladší pokolení píše už polsky.

Polský způsob mluvení ke druhé osobě „pan tam byleś“, je tu neznámý. Slezák jako Čech říká druhému „vy“, tedy: „Gazdo, dajťe mně piva.“ O osobách ctěných, nejsou-li přítomny, mluví Slezan ve způsobu množném jako na Moravě: „Můj tatulka pravili, že ten pán už tam něbyłi, že posłi na wíno.“ Mluví-li Slezák ku pánovi, neříká

mu „vy“ ale „oni“. Zajímavá jest forma: já *je* ubogi, *jách nějest* člověk zlý, vy stě *som* (jsou) pijaný (opilý).

V polských dědinách na Těšínsku užívá se hojnost slov čistě českých, v spisovné polštině neužívaných, na př. skrz, dycky (z českého vždycky), godziny (hodiny místo zegarek), hledám. Přízvuk jest většinou polský, na předposlední slabice. I v dědinách českých užívá se zhusta přízvuku polského, ba tu i tam nosovek polských. Za to panuje zde slavně naše výlučně české ř, které i polský Slezák vyslovuje jako Čech. Jak známo, jest mezi českým ř a polským rz rozdíl nejen v pravopise i ve výslovnosti. Slezák tedy, když řondí, vysloví ř tak znamenitě po česku, že to po něm Němec stěží spořondí.

Jako Chorvati dělí se podle slova „co“ na štokavce, čakavce a kajkavce, tak zde na Slezsku je s českým „kde“ velká bída. Tážeš-li se polského neb českého Slezana, kde se narodil, odpoví ti obyčejně na „kdy“, na př. r. 1850. Slezané užívají totiž místo českého „kde“ a polského „gdzie“ — slova „kaj“. Kaj stě byli? Kaj se ty tuláš? Ostatně slyšívá i na Moravě na př. v okrese třebíčském venkovan místo „kde“ — kdy.

Abychom také přišli na německá slova, jichž se tu užívá a na která Němci tak s velkou zálibou poukazují, tedy slyšte: Máme-li my v Čechách a na Slovensku pána rychtáře neb rychtára, iná zas Slezák svého „vojta“ neb „burmistra“ (vogt, bürgermeister): „Na jarmark“ Slezák chodí jako Čech. Předvolán-li Slezák k soudu, nemůže říci po česku, že dostal předvolání, aniž mu lze říci polsky, že dostal „vezvanie“, ale Slezák řekne spravedlivě, že dostal „šteluňk“ a nelže. Bývajíť ty šteluňky i nyní po zavedení rovnoprávnosti německé, neboť písari se ve školách těšínských nenaučili ani polsky ani česky psátí a nyní k vůli vynosnému úřadu — platí se jim 15, 20, nejvíce 30 zlatých měsíčně — učiti se už slovansky nechťejí, škole odrostše.

Nelže tedy Slezák, nazývá-li soudní výměry „bešajdy“ a berní úřad „štajrant“, neboť berní úředníci neberou „po našemu“ málo, ale mnoho a napíšou potom „kvituňk“. Poněvadž nechce si vesničan ostatní pojmenování úředních listin nemeckých pamatovati, tedy na-

zývá odevzdací listinu, kupní smlouvu a smlouvy vůbec krátce: kup. Polským „koštům“ nechtějí mnozí Slezané rozuměti, ačkoliv českým „útratám“ sice rozumějí ale neradi jich platí. Lancuch je řetěz, krajzrát je rada zemského soudu, soud není becirk, ale sond, ačkoliv Slezák též soudce oslovuje „slavné právo“, „cesářsky úronde“, „cesářsky panočku“.

Všeho všudy několik výrazů německých, kterým Slezák navykl, poněvadž sem přišly s německými úřady a německým zřízením vůbec — a proto má být nářečí slovanské, jakýmž mluví Slezané, hatlaninou?

Jaká pak je medle tato řeč, kterou mluví Slezáci prušťí: Hau di kobyła, že by besr ciongla (udeř kobyly, aby lépe táhla). To ovšem není hatlanina.

XXV.

O některých mužích o povznešení národnosti slovanské
zasloužilých.

noho se o to slovanský Slezák nestaral, jak ho jmenují, nevšimal si křivd, kteréž se na něm páchaly. Myslil, že to tak musí býti; pracoval, poslouchal a platil jako vzorný občan. Těžký byl proto boj, jaký buditelé národa ve Slezsku vedli proti vládě, zněmčilému měšťanstvu a proti nevšímavosti lidu. Nedobojován ještě. Slezsko v národním ohledu vždy ještě jest popelkou, ale lid počíná již poznávati, že má právo žádat, aby jeho národnosti bylo šetřeno, a v mladším pokolení objevují se již jiskry zápalu za věc národní.

Největších zásluh o probuzení národnosti polské v slezském lidu má *Pavel Stalmach*. Narodil se r. 1824 ve vsi Bažanovicích u Těšína. Ukončiv pátou třídu na evangelickém gymnasiu těšínském, na němž vyučovací řečí byla němčina, a chtěje věnovati se stavu duchovnímu, počal pilně čísti polské písmo svaté. Avšak vyznal si smutně, že mnohým slovům polským ani nerozumí. To bylo mu popudem, že se zápaem dal se do čtení polských knih, aby vycvičil se v jazyku svém. S jinými studujícími vypůjčoval si knihy polské u těšínského advokáta dra. Ludvíka Kluckého, horlivého národovce, a založil studentský spolek polský, v němž nahlas předčítaly se spisy polské, aby mladíci naučili se správné mluvě mateřské.

Mladý Stalmach odebral se potom do Prešpurku na filosofický kurs evangelického lycea. Tu vstoupil do spolku studentského, v němž

mladíci vespolek vzdělávali se v řeči mateřské, zapomenuté, opovržené a obmezené na nejnižší třídy obyvatelstva. Duch svobody a národnosti dosud neznáný a povznášející nadchl tu srdce mladých Slezanů, vyrostlých v zákoutí, kde neměli zdání o podobném žití. Zde v Prešpurku Stalmach poznal Ludevíta Štúra, jehož duch mocně na něho působil a myšlénkou slovanskou jej pronikl. Stalmach čítaje Štúrovy „Slovenské Noviny“ hořel tužbou, aby založiti mohl podobný list pro lid slezský.

Navrátiv se do Těšína, získal Stalmach dra. Kluckého pro svou myšlénku, novinami prostonárodně psanými buditi v lidu slezském vědomí národní. Však nemohli vyprositi koncesi k vydávání listu a Stalmach odebral se do Vídně, zanechav v Těšíně druhá svého dra. Ondřeje Cincialu, který v slěpějích jeho v studentstvu těšínském rozněcoval lásku k národnosti opovržené.

Zazářily červánky svobody a trojice národovců těšínských dala se chutě do práce. Roku 1848 dne 6. května vyšlo první číslo časopisu polského v Těšínsku, „Tygodnik Cieszyński“. Cinciala redigoval, dr. Klucki vydával a Stalmach pilně z Vídně zasýlal články. Ve Vídni seznámil se Stalmach s knížetem Lubomirským, s kterým odebral se do Prahy na sjezd slovanský. Sjezd známými událostmi pražskými rozeznán a Stalmach vrátil se do Těšína a věnoval od té chvíle celý život svůj časopisu svému.

Bídny byl počátek! Každého předplatitele pracně vybojoval a listem svým musil teprve lid odchovávat ve čtení polském. Nedařilo se mu valně. Jako soukromý učitel hodinami vytloukal život a ústům musil odnímat, když nestačilo z předplatného sešlého se na časopis. — Avšak Pavel Stalmach pracoval neunavně a horlivá snaha, získati pro myšlénku svou lid, nedala mu pocítovati nedostatku. Jeho přičiněním založen v Těšíně čtenářský spolek „Czytelnia ludowa“ a zábavami, koncerty a polským divadlem organisován v ní polský živel pro lepší časy.

„Tygodnik“ zakázán v Haliči. Tu Stalmach přeměnil název listu na „Gwiazdka Cieszyńska“, kterou dodnes rediguje a která odchovála v těšínském lidu již značný počet čtenářstva a jejíž ročníky jsou

jaksi zrcadlem vývoje národního ducha na Těšínsku. „Čítelna“ roku 1852 rozpuštěna a Stalmachův časopis zakoušel mnohá pronásledování. Při malém počtu odběratelstva byl by již zanikl — avšak slavný Kraszewski nedal zahynouti velepotřebnému listu tomu. Staral se

Pavel Stalmach.

v Polsce o pomoc a zajistil Stalmachovi 400 nových předplatitelů. Z Haliče, Pozňanska a království polského Stalmach sbíral dary peněžité a knihy pro těšínskou „Čítelnu“, která nyní se těší bohaté knihovně a rozsáhlým elegantním místnostem. jichž užívá též český spolek těšínský „Snaha“, založený r. 1882.

V tichém zákoutí, nedbaje o slávu, pracuje zasloužilý tento muž. Ani vězení, ani nedostatek neodvrátily ho s dráhy nastoupené, a ani nepříjemnosti, jichž zakoušel od spolurodáků pro neúmornou svou činnost, neodňaly mu odvahy a neoslabily jeho vytrvalost. Nezanechá

Dr. Ondřej Cinciala.

po sobě spisů, které by zajistily mu slávu u potomků. Avšak činnost jeho uložena je v lidu, jež naučil čísti a jež přiváděl ku poznání národní samobytnosti a důstojnosti. Na základech jím zbudovaných snadněji mohou pracovati nástupcové.

Na oslavu jeho 25leté činnosti vydán v Krakově r. 1873 almanach „Wisła“, do něhož čelnější polští spisovatelé snesli své práce

a jehož čistý výtěžek připadl oslavenci, aby mu uštědřeno bylo nějakého kapitálu pro stáří, na něž obětovny Stalmach nepamatoval, máje péči jen o věc národní. Působením jeho povstal v Těšíně „Národní dům“, založeno „Towarzystwo naukowój pomoci“, spolek pro podporování slovanských studujících a „Towarzystwo oszczędnosci i zaliczek“, polská záložna, utěšeně vzkvétá, máje filiálky po městech na Těšínsku a roční oběh ku dvěma milionům zlatých.

Nebylť ovšem Stalmach jediný, kdož pracovali zde na probuzení lidu. Mnohé má zásluhy nezapomenutelný dr. *Jaudevit Klucki*, a znamenitě působil ředitel statků v Suché, *Dostal*, ježž oba kryje již chladná země. Druha Stalmachova, dra. *Ondřejce Cincialu*, již vzpomenu-li jsme. Byl po několik roků notářem ve Frýštate a podařilo se mu konečně, že přeložen byl jako notář na staré působiště své do Těšína, kdež vždy je v prvních řadách, jedná-li se o dobro lidu a o národní prospěchy. Dr. Cinciala je prototypem polského Slezáka. Upřímný, skromný, obětovný a věrný bratr Čechův. Mezi Poláky je on vždy přímluvčím bratrské shody s českými spoluobčany Slezska a společného postupování za život národní proti nepříteli. Všechna pak slova zde pronesená hodí se na druhého těšínského notáře *A. Kotulu*, kterýž již na slovanském sjezdu v Praze r. 1848 Slezáky zastupoval a jenž v praxi soudní snaží se polskému lidu vydobyti rovnoprávnosti. K nim řadí se z mladšího pokolení advokát dr. *Michajda*, který nadšeně v politickém životě i v soudní sni ujmá se národnosti polské.

Staříčký pak Moravan med. dr. *Josef Fischer* mnoho má zásluh o povznesení slovanského spolkového života v Těšíně. Narodil se r. 1815 v Jevíčku na Moravě. Promován byv na universitě vídeňské za doktora lékařství, usídlil se r. 1841 v Těšíně a dobyl si jako lékař brzo pověsti chvalné. Stal se domácím lékařem v nemocnici Alžbětinek a v ústavě Celestově, pak lékařem soudním a přes vysoký svůj věk vždy ještě jest jedním z lékařů nejvíce zaměstnaných. Neznal odpočinku, jediné v ustavičné práci a činnosti nacházel zalíbení. Jen tím vysvětliti lze řídký úkaz, že jsa lékařem tak hledaným, podrobil se ještě později zkouškám z řečí klasických a z češtiny pro vyšší

gymnasia. Byl od r. 1850 profesorem na gymnasiu těšínském a celé zástupy mužů vysoké hodnosti v životě veřejném požívajících vzpomínají s úctou svého učitele, který jim byl otcovským přítelem a více vlídným chováním než přepjatou přísností ponoukal mladíky k pilným studiím.

Jako učitel budil touhu po vědění v mladých srdcích svých žáků a vštěpoval do nich lásku ku jazykům slovanským. Vyučovaltě na gymnasiu češtině i polštině a nelekaje se nepřízně dřívějších vlád veřejně stavil se všude v první řady, kdykoliv v Těšíně podniknuto něco na povznesení národnosti polské neb české. Byl po dlouhá léta předsedou polské „Czytelny“, čtenářského to spolku, a je dosud předsedou „Towarzystwa naukowój pomocy“, které za devítiletého působení rozdalo studujícím chudobným na sedm tisíc zlatých podpory, pak „Towarzystwa pedagogicznego“ a literárně zábavného českého spolku „Snaha“.

Za zásluhy své, vlídnou, ale neoblomnou povahu požívá úcty a lásky nejen od svých soukmenovců českých, ale i bratří Poláků, kteří ho na čelo svých nejdůležitějších spolků národních postavili, ba i za poslance do slezského sněmu kandidovali, a byl od r. 1850 po třináct let členem obecního zastupitelstva těšínského. R. 1882 po třicetileté službě byl jako profesor dán do pense a věčně mladý a činný tento stařeček věnuje se nyní úplně povolání svému lékařskému a činnosti ve spolecích polskočeských.

XXVI.

Kroj Valachů na Těšinsku. — Babka a děvucha. — Valaši, Laši, Goralé a „po frýdecku“. — Chłopi. — Ďadek a Ďadkula v den sňatku. — Sudičství.

Le neděle. Pozvolna bijou hodiny na radnici těšinské než udeří desátá. Potom hlásný na věži zatroubí na dvě různé strany města intrády a náměstí těšinské zaplavuje se. Mocné proudy valí se sem z ulice Šeršníkovy od výšiny kostela evangelického a každou minutou rostou. Zaplňují náměstí a rozptylují se do ulic vedlejších, činíce lidem, z ulice dolní ku náměstí se beroucím, postup nemožným. Ilučení vždy temněji se rozléhá. —

Než nelcejte se, nestane se nestěstí. Jsou to proudy svátečně vyšňořených vesničanek, jež rychlým krokem ubírají se z evangelického kostela. A mnohá ta vlnka byla by ohnivému pozemčanu příjemnou, kdyby přijala ho do svého náručí.

Jsouť půvabny děvuchy valašské a mile rozhlížejí se na svět „babky“. Nejsou to báby se zapadlými očima, s tvářemi vráskami pokrytými a s jazykem jedem prosáklým. Ty zůstaly doma a modlí se u peci z kancionálu. Sem do Těšína do kostela přicházejí babky nejvíce mladší, s nožkami ještě svižnými, které lehounce přeletí dvě míle cesty, aby pomodlivše se vroucně zanechaly zde Těšňanům své hříchy, a nyní svižně a vesele vstupují do světa — aby shromážďovaly zásobu nových. Ovšem nebývají hříchy jejich hrozný. Zaviňuje je hlavně jazyček a to je okolnost polehčující.

„Babkou“ už stává se Slezanka, když čítá teprve osmnáct až dvacet jar, mnohdy na svůj žal i později, slovem když se vdává. Odchovavši pak pečlivě své „chlapce“ a vдавši své „děvuchy“, jde na výminek (vymova) a z babky stala se bába, vymovnica, která pak nemívá jiné starosti než mysliti na to, co jí už letos „gospodář“ dal a co jí ještě dáti má, nechce-li být žalován.

Muže ženatého od svobodného těžko rozeznati. Oba bývají stejně oděni a stejně neohrabani. Ale mladou babku, i když si vykračuje hbitě jako panenka, lehce rozeznati od svobodné. Děvucha i babka mají vlasy hladce sčesané, ale babka má na vlasech až do čela vnikající čepeček vyšívaný, těsně na vlasy přiléhající. Děvucha nosí vlasy své volně, ve středu cestičku a čepečkem pokrývá je až při svatbě „po čepení“. Neníť pak čepeček vyšívaný jediným rozdílem mezi ženou svobodnou a vdanou.

Má-li babka na rozdíl od svobodné čepeček vyšívaný, děvucha má zas dlouhý vrkoč, na němž mnoho si zakládá, a který vkusně spleten, po plecích jí splývá a na konci stužkou červenou je spjat

V rozličných dědinách jsou ještě jiné známky, dle kterých muž srdce ohnivého při pohledu na ladnou venkovanku hned se doví, zda je volno, zkusiti štěstí, či třeba-li dbáti příkázání devátého: Ne-požádáš —

Neklamnou známkou svobody ženské je vždy vrkoč se stužkou červenou, hluboko na sukně splývající, a navštívíš-li tedy, český jinochu, někdy Těšínsko a zalíbí-li se ti nějaká ladná Valaška s dlouhým vrkočem, měj naučení: že bez bázně a bez dlouhých okolků můžeš se do ní zamilovat, dbaje ovšem práv jinými mužskými nabytých. Byloť by to nesvědomitě, kdybys odloudil ji některému šlonskému galánovi a způsobil tak dobrému pobratimci v srdci žal.

Kroj Valašek na Těšínsku je malebný. Pohledme jen na tyto dvě ladné žínky, jak čiperně si vykračují a jak hbitě pohybují se jejich nožky v lehkých černých pantoflíčkách. Z těchto střevíčků bez opatek čisté punčošky u jedné babky se bělí, u druhé červenají se. Patrně babky nejsou z jedné dědiny, neb každá dědina lpí úzkostlivě až do nejmenších maličkostí na svém kroji, a podle lecjakého ne-

patrného rozdílu v kroji venkovan náš hned umí rozeznati, z které dědiny která babka neb děvucha jest.

A tak kroj venkovaneček na Těšínsku je jako tabulka, věstící, které obci je popřáno, pyšniti se tak pěknou občankou. Ovšem v této tabulce umí čísti jen venkovan — měšťák rozdílu v kroji venkovském málo si všímá a nazývá ženštiny, po valašsku oděné, krátce Zuzky. Každá třetí skoro ženská vzývá totiž v našich okresích jako svou patronku sv. Zuzanu.

Než nezapomeňme na naše dvě švarné „Zuzky“, z jichž kroje všimuli jsme si pouze čepečků, černých střevíčků a punčošek bílých a červených. Nebudeme sice měřiti, jak vysoko asi tyto punčošky jdou, ale snadno lze uhodnout, že jsou dosti vysoký, neboť sukně jsou krátký. Vrchní sukénka je dole ozdobně obsita a spjata nikoliv na bocích, ale zrovna pod řadry ozdobným pasem.

Na opasku mnoho záležití, ten musí býti co možná pěkný. Je to největší vydání, jež dovoluje si skromná naše venkovanka, a myslím, kdyby tatulka se rozmyšleli, či mají dát dceři do hospodářství krávu neb snad drahocenný pás, že dceruška, ač dobrá hospodyně, mnoho by se nerozmýšlela a že by nechala tatulkovi krávu, ať si už dává třeba čtyři mázy mléka, a že by si vyprosila raději opasek.

Na opasku připevněny jsou tmavé šle, též zdobně vyšíváné, a ty pokrývají bílou košilku, která v mnohých záhybech volně rozšířena, před zvědavými zraky střeží bujná řadra. Košilka má rukávy široké, ale jdoucí jen po loket — od lokte část ruky jest úplně obnažena.

A což ty zástěrky! Vlastně zástěry, neboť jsou tak dlouhé jako sukně a bílé jako košilka a punčošky. Divme se potom šlonským (slezským) chlapcům (jinochům), že dají se svést zástěrkami tak důkladnými! Jinde dostačívá zástěrka mnohem skrovnější a hoši už za ní běhají.

Na kroj svůj Valašky jsou hrdý, vždyť zámožnější selky mají opasky a šle vykládány zlatem. Jakž mohly by se k nim rovnat ostatní obyvatelky Těšínska? Snad chudé goralky se svými krpceci, snad Lašky, jež pro malebnost valašského hroje nemají smyslu, aneb snad dokonce ty, co se nosí „po frýdecku“?

Nerozhněvejtež proto nikdo Valašku takovým porovnáním. Vidíte přece ty lehké střevíčky a svižnou nožku Valašky a tu chcete mluvit o goralce s její neforemnou nohou? Pohleďte u Valašky na košílku čistou, na krásné její šle a bohatý opasek, pak na dlouhý vrkoč a dlouhou navěšenou stužku a marně budete to hledati u Lašky a Frýdečanky.

Však navštívíme tyto ostatní obyvatelky Těšínska později. Necht se brání samy. Kraj Lachův nalézá se od Těšína nahoru k pruské hranici, Valaši obývají pahorkovité okolí Těšína a táhnou se až do okresu jablunkovského a skočavského. Goralé dýchají volný vzduch u nebetýchých hor. „Po frýdecku“ pak nosí se lid v okresu frýdeckém a v pohraničních obcích okresu těšínského.

Kroj mužských Valachů a Lachů mnoho se nerůzní a není právě nápadným. Pod kamizolkou, kabátem to jako frak bez šosů, mají brucek (vestu) ze sukna tmavého, obyčejně tmavomodrého. Vysoké boty a kapeluš (klobouk) nepřilíš široký, ale za to jako u zvonu do špice zabíhající. V zimě nosí tmavomodrý plášť a beranici — kožichy už vymizely. Galoty (kalhoty) tmavé.

V domácnosti ženy na Těšínsku jsou dobré hospodyně, dbají pořádku v domě a čistoty. To viděti již na jejich oděvu, jež nesmí ani skvrna hyzditi. V domácnosti Valašky ovšem odloží ozdobnou sukni s opaskem a svleknou své parádní střevíčky, ale i domácí oděv svůj snaží se zachovat v čistotě, ačkoliv práce ustavičná v polích a u dobytka nedovoluje, aby ve všem a pořád byly stejně ladny.

Nápadný-li jejich kraj, divné znějí též jejich jména. Jedna z babek, jichž kraj jsme popsali, a jež na náměstí se zastavily, jmenuje se na příklad *Ďadkula*, poněvadž muž její nazývá se *Ďadek*. Druhá má za muže *Ruska*, říkají jí tedy *Ruskula*. Jak mile mladé ty babky na sebe hledí pronikavýma očima, jak upřímně mluví ta malá ústička! Poslechněmež, co si asi vypravují!

Ruskula táže se *Ďadkuly*:

„Kaj (kde) je váš chlop?“

Není to ten český chlap, jež ona myslí, je to její milý, kochaný chlop, k vůli němuž tak ráda chodívala k muzice a na něhož si vzpo-

mínávala, kdykoli navazovala si na svůj dlouhy vrkoč novou pěknou mašličku červenou a k vůli němuž konečně odřekla se této okrasy, když v onen památný den v kostele ověnění podali si na věky ku

Dr. Josef Fischer.

společnému žití ruce a když vrkoč s mašličkou vyměnila za čepeček. Tehdy Ďadek přestal býti jejím „chlapcem“ a stal se jejím „chłopem“.

„Pošel do gospody,“ odpovídá Ďadkula.

„Tamto idě Vojnar,“ „řondí“ opět Ruskula.

„Co mi po Vojnarovi,“ odpovídá usmívavě Ďadkula.

Vojnar totiž ucházel se o ruku Ďadkuly, když ještě nosila vrkoč. Ale nechtěla ho a sice z důvodu velmi vážného. Vypravuje Ruskuli:

„Vojnar się śmėje jako Filip na jelito.“

Ďadkula vzala si tedy raději Ďadka, který není tak bujny ve smíchu a který nerozvírá tak neslušně ústa jako Vojnar.

Ruskula pak chválí Ďadkuli:

Ďadek a Ďadkula v den sňatku.

„Dobře stě zrobili. To bystě mjali pěnkneho chłopa. Vojnar gnal by za groš veš do Olomúca.“

Tedy Vojnar je také skoupý! Tak poznáváme již druhou jeho zlou vlastnost a kdyby babky déle „řondily“, našli bychom těch ne-

chvalných vlastností ještě více. Ale Ďadek vrátil se z hospody a vyrušil babky z hovoru. Vypravuje též o Vojnarovi. Vojnarova babka povadila se totiž s fojtovou (se ženou obecního starosty) a państwo „rozsondilo“, že Vojnarka musí na dvanáct hodin do hareštu. Vojnar nechtěl na to „přistat“ a podal proti hareštu rekuš (odvolání k vyššímu soudu), ale nic nepomohlo, jeho babka musí sedět. Ona pak sedět nechtěla a tak Vojnar šel dnes tam, co ho „sondili“, a prosil, že on to za svou babku odsedí. Ale nejde to, vysmáli se mu. Vojnarka musí sama do hareštu.

Tak vida! Přece Vojnar má jednu dobrou vlastnost. Zamiloval si, byv od Ďadkuly odbyt, nynější svou ženu tak, že chtěl se dát za ni zavřít, ale państwo nechce takové zastupování povolit.

Nepochopitelný je věru úkaz, jak v dobrém lidu těšínském sudičství zavládlo! Hlavně pak pro ublížení na cti, čili pro „znevažování“, jak to zde nazývají. Částečně lze úkaz ten vysvětliti mnohými pokoutními písáři. Úřadování totiž ve Slezsku je německé a žaloby slovanské teprve nedávno lze u soudů podávati. Následkem toho člověk, který trochu německy číst a psát umí, je osobou ve vesnici hledanou a má se při tom dobře. K němu lidé běhají, aby jim přečetl, co to přišlo z Těšína, a ubohý vesničan platí, aby se dověděl, „ce to na tej karetce je napísáno“. Takový pokoutník stará se pak všemožně, aby obyčejné nedorozumění domácí přišlo před stolicí soudní, neboť za sepsání žaloby dostane honorář. Tak z každé maličké mrzutosti vyvinou se v dědinách důležité soudy a lid tomu sudičství tak zvykl, že aspoň jednou do roka každá pořádná rodina musí býti u soudu.

Stošek žije se sousedem Rezkem v lásce a přátelství. Nedávno šli z města, zastavili se v hospodě a popili si. Stošek mnoho nenesne a jeho žena Stoškula nebyla nikterak spokojena s účinky, jakéž pozorovala na svém chłopovi, když domů se vrátil. Stošek čtverák vymluvil se na Rezka, že ten ho tam zavedl. Ubohý Rezek, však za to dostal! Stoškula nahněvala se na něho a nadala mu, že je „łach a galgan a dycky pijaný“, neboť co nejde sám do gospody, když chce pít, po co tam vodí jejího chłopa?

Rezkula nemůže dopustit, aby se Stoškula míchala do oboru její působnosti, neboť jí po Rezkovi nic není. Stoškula má zlom gembe (zlou hubu), bo už ráz narobila klevety. Nechce-li, aby její chlop chodil do hospody, „něch si go doma derží za kabát, ale nětreba hned nadávať a zněvažovať. To se tak něchať němuže, za to musí byť Stoškula kárána.“

Už se žene Rezkula se svým chlopem k písařovi a platit mu za německou žalobu klade mu na srdce, aby to dobře bylo napísané, Stoškula musí do hareštu.

Dostali od soudu „šteluňk“ a nyní putují do města, vážně rozkládající a zástup svědků tvoří jim družinu. Ženské vedou velké slovo. Se Stoškulou to zle dopadne, państwo v Těšíně to rozsoudí. Aby pak Stoškula těch pánův u sondu neocigánila, vezmou na to advokáta.

Však Stoškula má bystré oko. Na chodbě soudní zpozorovala, že Rezkula mluví cosi s jakýmsi pánem a šeptá proto hned svému Stoškovi: „Ty, oni si vzali na nás advokáta“ — a Stošek už letí po schodech dolů, div se nepřerazí, hledat jiného advokáta, aby se Rezkula zalekla a aby neocigánila sond.

A tak s veškerými formálnostmi řádu trestního, u přítomnosti dvou obhájců a zapisovatele počíná hlavní rozprava proti Stoškuli, která je obžalována, že dopustila se trestního činu, opováživši se před více lidmi „zněvažovať Rezka lachem a galgánem a přezývať go, že je pijaný“. Zapisovatel hraje si nudně s pérem, jehož ani nenamočí, věda, jak to obyčejně dopadne, že se bodří venkované smíří.

Stoškula křičí až uši zaléhají:

„To nemáš pravda, že jách pravila, že on lach a galgán.“

Rezkula křičí:

„Nadávala, nadávala, šviadkově musjom řondit pravde!“ (Svědkové musí pověděti pravdu!)

Stoškula napne plíce a přehlušuje Rezkulu:

„To nemáš pravda, ni ni!“

Soudce poučí rozvaděné sousedy, že to gaňba sedět v kriminále, že to gaňba v somsedství se vadit — a Stoškula i Rezkula už měknou a hlavou kyvajíce, volají: „toť!“

Smír už uzměl. Tu advokát Rezkův žádá, aby Stoškula zaplatila útraty, že to „nějest věle, jenc sedum reňských.“

Stoškula jak uslyší, že by měla platit sedm zlatých, nahněvaná obrátí se ku kamnům a volá: „Na to já nepřistanem, ni — —“ a dupá pravou nohou nespokojeně.

Její advokát poučuje ji, že lépe zaplatiti, než přijít do hareštu a Stošek uslysev od vlastního advokáta hrozně to slovo „harešt“, už vytahuje peníze a ač mu žena brání, vykládá reňskule na stůl a jeho babka smutným okem pohlíží na vysázených sedm zlatých, bolestně se s nimi loučíc.

Nejen těchto sedm reňských, i svého advokáta a svědky musí ještě Stoškula poplatit, a když konečně soudce Stoškuli praví: „No, teď podejte Rezkovi ruku, aby vám odpustil,“ — podává mu Stoškula velkomyslně ruku a praví, že *ona* mu odpouští. Rezek ani Rezkula na štěstí si tohoto odpuštění nevšimli, jsouce příliš zaměstnání vítězstvím dobytým. Advokáti spokojeně se usmívají a soudce vyvolává šestnáctý dnes už podobný případ, ačkoliv je teprv deset hodin.

„Łach a galgán!“ To je nejobyčejnější nadávka. Chachar, lajdak, chromská dušo atd. jsou až v pořadí druhém. Řekni, člověče, vesničanu, že je hloupý, řekni mu co chceš nepříjemného, jen prosím tě, nepřezvi ho łachem. Jeť to slovo tak hrozně, že se na to musí advokát vzít, i kdyby na to joch pole padl. Je to urážka tak strašná, jako když v Haliči nadají si „ty krajzráte, ty advokáte“, aneb v Horvatsku „ty frdekl“ (verdächtigt).

Stošek s Rezkem jsou přes to nejlepšími přáteli a do soudu vnutili je vlastně jich válečně naladěné babky, kteréž vedly boj a chlapi musili poslouchat. Však asi Stoška svědomí hryzlo, že se vymluvil na Rezka, když potom Stoškula vyčítala Rezkovi, že jí svádí muže do hospody! Před soudem se ani na Rezka nechtěl podívat a uhybal se jeho zrakům jako vinník. Avšak už si odpustili a nyní svorně kráčejí i s babkami domů. Možná, že se zas „zastaví“ — půjdou-li ale babky s nimi.

XXVII.

Rozlehlost slezské vesnice. — Dědina valašská Hažlach. — Budovy na dědině. — Komorník. — Závitka. — Jak pozdravují katolíci a jak protestanti. — Babky jdou od křtu.

„Je Hažlach ještě daleko?“ tážu se vozky, který mé z Těšína veze už skoro celou hodinu a sice ne příliš rychle, neb sotva zbavíme se jednoho kopce, jedeme zas už do druhého.

„Tyto chalupy patří už též do Hažlachu,“ odpovídá vozka a ukazuje na tři chalupy, ležící podél silnice.

„A kde je Hažlach?“ tážu se opět.

„To vše — tam — tam — tam,“ vozka ukazuje rukou na všechny strany, kdež porůznu rozestaveny jsou chalupy ve velkých vzdálenostech od sebe. V údolích a na horách všude objevují se nám budovy jednotlivé a tamto v dáli spatřujeme dřevěný kostel na výši, sám o sobě stojící a pod ním větší skupeninu budov vesnických. Toť střed dědiny. Tak roztroušeny jsou stavení všech skoro dědin ve Slezsku.

Proti nám kráčí vesničan. Zastavíme.

„Kde tu mešká Jiří Zabystřan?“ ptám se.

„Zabystřan?“ opětuje vesničan a unavuje se vzpomínáním. Konečně praví: „Tu u nás Zabystřana nemá“ (není).

„Jste vy z Hažlachu?“ tážu se.

„Toť,“ pokývaje vesničan.

„Ale Zabystřan tu má přece reálnost, číslo takové a takové. A potom má moc starou kroniku. Musíte ho znát, jen se upamatujte.“

Sedlák vzpomíná, povážlivě pokyvuje hlavou a opakuje: „Že má starou kroniku?“ Konečně se usměje a praví rozhodně: „Tu Zabystrana nemá (není), ale tam dále, na druhém konci dědiny, tam třeba jechať.“

Vozka švihne do koní a ujíždíme dále. Mineme vždy tři, čtyři chalupy a zas jsme v polích. Konečně přijedeme do středu dědiny, kde větší počet budov jest blízko sebe. Potkáme jiného vesničana.

„Nevíte, kaj (kde) tu mešká Zabystřan?“

Tento člověk, jehož se tážeme, jakoby s tím prvním byl se domluvil. Napřed nám odpoví, že Zabystřana v Hažlachu nemáš a potom když zmíním se o staré kronice, pošle nás též tam dále po silnici na druhý konec dědiny.

Ujíždíme dále. Hodina uplynula, co jsme přijeli k prvním chalupám hažlašským a pořád ještě hledáme Zabystřana se starou kronikou. Už se mi zdá, že jsme v jiné dědině, ale tu u posledního ze čtyř domků stojí tabulka: Gmina (obec) Hažlach.

Náhodou není tu viděti živé duše, kde bychom mohli se poptati po Zabystřanovi. Vyskočím z kočáru a blížím se k oknu té poslední chalupy hažlašské, nahlednu do okna, ale ve světnici nikoho. Vejdu do dvora. I tu není živé duše, ale najednou zdá se mi, že slyším v chalupě jakési bouchání. Vkročím do síně, kdež slyším lidské hlasy. Otevru dvěře. Tmavá komůrka s malým okénkem objeví se mi a v ní ku dveřím zády obráceny stojí dvě ženy, tři mužští a asi čtyři malé děti.

Dvěře sice dosti zavrzaly, mé kroky nejsou právě nejslabší, ale můj příchod ani trochu nevyrušil je z jejich postavení. Stojí zády obráceny ke mně.

Jeden z mužů drží v ruce zakrvácený volky nůž, omyvaje jej, druhý otírá si s čela pot, ostatní dva mužští přitahují velkou nádobu, z níž vystupuje pára, ženy cosi živě vypravují a děti vázué pohlížejí na předmět, jenž mysl všech tak zajímá, že ani na pozdrav „den dobrý“ odpovědi nedostávám. A Slezák přece je zdvořilý.

Jakž mohu vyžadovati pro sebe trochu pozornosti, vždyť den tak neobyčejný a toužebně očekávaný přiblížil se pro tento dům. Několik

měsíců pečlivý hospodář se svou čeledí namáhal se a dnes hrdě pohlíží na výsledek své práce. Tucné, vykrmené prase právě zabito.

„Prosím vás, nemeská tu Zabystřan?“ tážu se málo smyslu maje pro důležitost okamžiku tohoto.

Na bezohlednou mou otázku odpovídá mi jedna z žen, ke mně mnoho se neobrátivši, že „Zabystřana tu nemáš“. A teď už mohu jíti. Ba ani děti neobrátily se na mne.

Musím jinak začít, chci-li vesničany od vepře obrátiti na Zabystřana. Proto přistupuje k jevišti pravím:

„Znamenitě se vám vydařilo, bude mít jistě asi dva centy!“

Oči všech přítomných se zaleskly a už jsou všickni plni hovoru. Gazdina (hospodyně) spokojeně se usmívajíc odpovídá:

„Laňského roku se nám svíňa ešče lepší zabila, měla tři centy.“

„I tato se vám dobře zabila,“ odpovídám.

„Tof.“ přikyvuje hospodyně spokojeně.

Jsem velice zvědav a vyptávám se, co budou dělat s masem, co se sádlem, dovím se, kolik nadělají jaternic, a ukrotiv ohromnou svou zvědavost myslím, že už mohu vyrukovat zas se svým nešťastným Zabystřanem.

Ale nastojte! Ačkoliv všichni přítomní přemýšlejí, kdo je to asi ten můj Zabystřan a kdo by měl asi v Hažlachu starou, moc starou kroniku o vojnách, nikdo o něm neví, nikdo nezná, kde by to číslo domu asi leželo. Nechci déle rušiti jaternicové hody a ujíždíme k burmistrovi na radu švitořivé hospodyně, která je šťastna, že jsem věnoval pozornost jejímu vepři. Po půl hodince staneme u obydlí starosty. Ten nás zachránil před dalším blouděním. Na první hned otázku vysvětluje nám, že z Těšína hned od první hažlašské chalupy na silnici ležící bylo třeba dáti se do polí na levo, a kdybychom byli jeli touto cestou, když potkali jsme u prvních domků vesničana, byli bychom uspořili skoro čtyři hodiny.

„Což nazývá se Zabystřan snad podle statku jinak?“ tážu se starosty.

„Nenazývá, ale Zabystřan se sem teprve před rokem přiznil a tak lidé málo znají jeho jméno. Ostatně stává se u nás, že oby-

Babka.

Děvucha.

vatelé z jedné strany dědiny se spoluobčany z druhého konce ani se neznají. A znají-li se dle tváří, neznají jmen.“

Dále vysvětluje mi starosta, že Hažlach čítá 1200 obyvatelů, že tu 154 domovních čísel, a kdyby na příklad žebrák chtěl od čísla k číslu obejít celý Hažlach, že nebyl by za den hotov, i kdyby v každém obydlí ihned se mu odsloužili za jeho návštěvu.

Ale což platno, myslím na svého Zabystřana a starou kroniku. Proto začínám na starostovi vyzvídat, zdali něco ví o té staré kronice. „Vypravovali mi dva sedláci z Pruchné,“ pravím, „že Zabystřan má jakousi starou kroniku, starou asi 600 let. Že prý je tak divně psána, že jí ani dobře nelze rozumět. Vypravuje se v ní mnoho o vojnách a o králích. Neslyšel jste o ní nic, pane burmistrče?“

„O kronice nevím nic, něřondil mně Zabystřan nic takověho. Ale chłopi z Pruchnej to tak, Zabystřan byl před těm v Pruchnej než sem přišel a tak kroniku snad viděli.“

Starosta je přívětivý a úslužný. Abychom snad ještě znova nebloudili, sedne k nám na kočár a jede s námi. Budovy, jež vidíme, jsou zděné, obilěné i krytba jich svědčí o tom, že hospodáři nezanedbávají svých povinností.

Konečně jedeme též blěže chalupy, na které na první pohled vidno, že nemá vzorněho hospodáře. Okna potlučená, dvěře vylámané, slámy na střeše už velice málo, zkrátka: „chalupa roztrhaná, slunce do ní svítí“.

„Tento hospodár,“ pravím starostovi, „zajistě neodkáže niěeho na kostel a neuloží niěeho ve státních papírech.“

„Toť,“ odpovídá starosta slezským příslovím. „Je to ělověk nic po těm. On mokrě v ěoralcě.“

Náhodou zahlědli jsme hlavu tohoto hospodáře, o němž burmistr právě mluvil. A měl pravdu. Rudá tvář a nos je kořalkou celý „promoklý“.

Starosta pokračuje:

„Žádný komorník u něho nemůže vydržet. Napije se a potom robí v chalupě ělupstva. Za jeden rok se už tři komorníci od něho vyklidili“ (vyklidili, vystěhovali).

„Komorník“ najme si od hospodáře jednu jizbu, komoru, a za to pak se svou rodinou pracuje hospodáři na polích a za práci mimo to dostane na zimu zásobu zemáků a kapusty (zelí). Komorník bývá velice skromný a je jaksi členem čeledi hospodářovy.

„Je to člověk zlý,“ pokračuje starosta. „Vymyslí na svou vymovnici (výminkářku) vše možné, aby ji jen mohl týrat. Bije ji a nedává jí řádně, co jí patří. Však už byla několikrát v Těšíně u pana krajzráta žalovat. To dobrý pán, ‚nic tam o něgo‘ (nic o něm zlého). Ale co taková ubohá žena vyžaluje! Kdyby chtěla všechny své žaloby panu krajzrátovi přednést, musila by se tam do soudu těšínského nastěhovat. A když já ho povolám a chci s ním ‚zrobiť pořondek‘, tu mu jedžď gemba (huba) jako kolovrotek.“

Co starosta takto vypravuje, kráčí po silnici mladá ženská. Blíží se již k našemu kočáru. Mřskla pěknýma modrýma očkama po nás a praví: „Deň dobrý.“ Z tohoto pozdravení dovídám se, že je evangelička, neboť katolíci pozdravují: „Pochválen pan Ježíš Kristus!“

Soudil bych jí tak asi osmnáct let a poněvadž nevidím vrkoče s mašličkou, ale za to čepeček na vlasech, pravím:

„Tak mladá a už vdaná je ta ladná babka.“

Starosta se usměje a praví:

„Němáš ešče babka, jest svobodná, ale jest zovitka.“

„Zovitka“ znamená padlou děvku. Děvucha, obdařivši svět novým občanem, pokryje své vlasy čepečkem jako vdaná a odstraní vrkoč se stužkou, aby jí ho při muzice děvčata, jež ještě zachovala panenství, neodřízla.

„Škoda jí,“ pravím, „tak pěkné děvče a zovitka.“

Starosta odpovídá slezským příslovím: „Šla na službe a vyslužila sobě děvuche.“

Tedy dcerušku si vysloužila tato ubohá! myslím si a starosta ukazuje na babky, po silnici k nám se blížící. Obě mají hlavy pokryty dlouhým bílým šátkem a prsa ovinuta jiným bílým šátkem, zvaným „obrus“. Jedna z nich, pomocnice ku porodu, nese novokřtěnce; druhá, kmotra, či jak ji tu lid zve „potka“ (z německého Pathin), nese něco právě tak velikého jako onen novokřtěnec —

„štruclu“, totiž housku podobnou našim vánočkám. Kmotra dala dítěti vínek (wiezone, vázané) a za to zas rodiče nového občana darovali jí onu štruclu. V takémto odění chodí tu lid ke křtu, po křtinách pak bývá hostina.

Konečně tedy stojíme před příbytkem Zabystřana, jehož stará kronika mě táhla do Hažlachu jako magnet. Dlouho jsme ho hledali, projeli jsme velkou část slezské vesnice za celé chvilky bohu čtyři skoro hodiny, vyrušili jsme na druhém konci dědiny boдрé vesničany „ze zabíjení“, znepokojovali jsme všechny lidi a nyní laskavého čtenáře otázkou „Kaj mešká Zabystřan?“ Slyšeli jsme několik slezských přísloví z úst starosty, dověděli jsme se o zovítkách, o opilém hospodáři, jeho komorníku a vymovnici a nyní když klepáme na okno u Zabystřana, aby nám otevřel, slyšíme za námi velký křik. Uhání k nám onen hospodář s červeným nosem a stará výminkářka s velkým nárkem. Oba křičí cosi a starosta se zlobí:

„Už zas nědá ten łach pokoja?“

„On mě bil, žďuchnul mě do përsi“ (udeřil mne do prsou), pláče stará výminkářka.

„Už stě zas pijaný (opilý)?“ zlobí se starosta na opilého hospodáře.

„To němáš pravda, že jách pijaný. Ona mne přezývá a pokoja nědá —“

„On mě bije,“ vřeští do toho výminkářka, „a pravil, že jách mu zjadla kocúra.“

Že mu snědla kocoura, vymyslel na ni zlomyslný opilec. Starosta zrobil pořondek, výminkářka utíká domů, opilý hospodář cosi bručí a pomalu jde za ní a Zabystřan už stojí v otevřených dveřích své chalupy a jeho žena vykukuje na nás z okna. Oba nevědí, co se to děje.

Několikahodinné bloudění po slezské dědině ani trochu mě neunavilo a radostně podávám ruku Zabystřanovi, jehož jméno tolikrát jsem již dnes byl vyslovil a ježž ponejprv v životě vidím. Jsem u cíle a posvátný zdá se mi okamžik tento. Vždyť možná, že dnešním dnem odkryju tu v zapomenuté slezské dědině neocenitelný poklad pro literatu u českou.

Zabystřan na můj dotaz, má-li ještě starou kroniku, o níž vyprávěli mi sedláci z Pruchné, spokojeně kývá hlavou. Kráčíme do světnice. Otevře starou truhlu a v přihrádce na vrchu leží český snář švabachem tištěný, pod nim polský evangelický kalendář a nyní bere do ruky Zabystřan onen poklad 600 let starý a o králích a vojnách jednající.

Je to knížka nevelká, celá umazaná, bez titulního listu a švabachem tištěná. Třesoucí rukou chopím se knížky té a přečta první řádky poznávám trpce sklaman, že to — — — proroctví slepého mládence.

Na zpáteční cestě činím slavný slib, že již nikdy nebudu ptáti se: „Kaj mešká Zabystřan.“

XXVIII.

Pověsti o Čantorii. -- Tři hrušky. — Lázeňská a průmyslová dědina Ustráň. — Goral a jeho kroj. — Život na salaších. — Goralky a způsob mluvy. — Májové stromky.

Těšína ubíráme se do kraje, jemuž černá Čantorija vévodí. Baječná to hora, vysoká 994·8 m., kterou fantasmie lidu vyzdobila mnohými pověstmi. V Čantorii spí vojsko, sedící na koních, připraveno k výpravě válečné. Opustí tajemné nitro temné Čantorije, aby rozhodlo strašnou bitvu, nejposlednější to na světě.

Opouštějíce Těšín kyneme s pahorku na silnici bobrecké na rozloučenou bývalému sídlu knížecímu, a stará hruška, která na výšině proti nám se vypíná, upomíná nás na pověsti o spícím vojsku a poslední bitvě. Vražďení lidstva navždy se skončí, a na zříceninách těšínských lidstvo dospěje k míru věčnému. Krvavá a neodvolatelně poslední bitva skončí se v Těšínsku „mezi třemi hruškami“, z nichž jednu vidíme na výšině bobrecké. Druhá třel na výšině u Skalice blíže Frýdku a třetí očekává v Pruském Slezsku na výšině u Pšěiny konec hnusného vraždění lidstva.

Hrušky tyto stojí v trojúhelníku několik mil od sebe vzdáleny a to tak, že jak lid tvrdí, od jedné hrušky lze viděti dvě druhé.

Těšín bude roznešen na koňských podkovách a krve poplyne tolik, že bude lze mlíti s „třemi složenými“. Jak dlouho budeme čekati na probuzení onoho vojska v Čantoriji, lid sice neví, ale na

svatého Jana bubeník udeří v buben a žoldněř, který stojí na stráži, vejde do nitra hory a táže se: „Půjdemě už?“ Vojevůdce odpovídá: „Ještě není čas.“ Vojáci, kteří na první zabubnování se zbudili, opět oddají se libé dřímotě a trvají v ní zas až do svatého Jana.

Ostatně kdo by nevěřil, nechť jen dá pozor. Pastucha jeden pásł na Čantoriji svině a hledaje ztraceného vepře našel zde velkou díru po vyvráceném dubu. Vlezl tam a ocitnul se v ohromné hlubině. Vojáci sedí na koních a spí, koně žerou oves a mezi nimi pochutnává si na ovse — ztracený pastýřův vepř. Jeden z vojáků se probudil a táže se pastýře: „Létají ještě havrani nad horou?“ Pastýř odpovídá, že létají. „Ještě není čas,“ vece na to voják a už zas spí.

Jiné pověsti vypravují o velkých pokladech ukrytých v tajemné hoře, na níž prý konávaly se nábožné obřady a tance pohanské. Chce-li Slezák vytrestati starou pannu, pošle ji, aby šla koulet duby na Čantorii.

Za půl druhé hodiny přiblížíme se z Těšína ku dědině Ustráň (Ustron). Dlouhá dědina tato, čítající 4375 obyvatelů, leží v dolině, kterou protéká Visla. Svěžím vzduchem z Čantorije a lesnatých hor okřívají zde v ustráňském léčebním ústavě nemocní z blízkých měst, užívající syrovátky a truskových lázní.

Čilý panuje v dědině této život. Průmyslové závody těšínské komory arcivévodské udržují tu četné úřednictvo a sta dělníků nacházejí v nich výživy. Velká továrna na stroje, založená r. 1865, a železné hutě Alžběta, Teresie, Kristina a Vojtěch, založené r. 1780, vyrušují klidnou pohorskou krajinu z poklidu. Uhelňý zápach z průmyslových těchto závodů mísí se do svěžího vzduchu horského a bouchání kladiv železných z dílen se rozléhající zahání do hor člověka milujícího klid.

Proti proudům Visly dejme se dále krajem v pohorské dědiny a navštívme tu statné a čilé goraly, kteří vysokými postavami, krojem a způsobem života i způsobem myšlení nápadně liší se od ostatního obyvatelstva Těšínska.

Svobodný syn hor! Tam na salaš zažene svůj dobytek a cítí se tu pánem neobmezeným. Tu z plných plic pěje své písně a hory z posvátného klidu vyrušeny sekundují mu ozvěnou.

Žije jen přírodě a sobě a mnohý měšťák rád zakoupil by si jeho spokojenost za tisíce. Svěží vzduch horský utužuje zdraví goralovo a dodává mu pružnosti tělesné. Pro něho netřeba vyráběti zažívací prášky, a kdyby všichni lékárníci z Evropy se vystěhovali, goralem to věru ani nehne.

Ba goral obejde se i bez krejčího a ševce a kdyby počestní tito mistři namáhali se jak chtěli, goral pro svou dílnu nezískají. On sám je mistrem ve všech řemeslech.

Obuv shotoví si hravě. Vezme do ruky kus svinské kůže, vyřízne ji a obvine tím nohu. Z jiného kusu kůže vyřízne si řemen, tím obváže kůži na noze, a švec nechť ohlíží se nyní závistivě po ušlém výrobku. Však je věru divno, že mistři ševcovští na ochranu svého řemesla nežádali, aby zakázáno bylo goralům nositi „krpce“.

Široké bílé kalhoty z plátna goral stáhne v těle koženým opaskem a z vlny svých oveček, na salaši odchovaných, sám shotoví si guňku, huňatý tmavý plášť, sahající až po kolena, kterým pokryje velkou část těla. Jedinou větší výlohu goral dovolí si při své guni: vyšívání na ní musí býti pěkné, právě takové, jakým ostatní goralé v dědině mají své guňky vyšity. Je-li jen malá odchylka ve vyšívání, už se to goralovi nechce líbit a nemá chuti do ní se obléci, neboť lidé by mysleli, že je z jiné vesnice. Takové „zrady“ na svých spoluobčanech goral ani schopen není.

V létě tato guňka volnému goralovi překáží. Shodí ji, rozepne na prsou hrubou košili a volně napájí se v letním vedru horským vzduchem.

Na hlavu posadí tmavý klobouk se širokou střechou — střecháč — též domácí výrobek, a kdybychom mu dávali za něj nejlepší cylindr neb plstěný klobouk dle nejnovější mody, goral by se styděl, posaditi jej na hlavu. Šaskem nechce býti.

Goralka odívá se tmavou sukni, na nožky natáhne dlouhé červené punčochy a dolní část nohy stáhne popsányými již „krpci“. Hla-

vičku přikryje pečlivě bílým šátkem a přes hlavu přehodí bílou plachtu dlouhou, která zakryje skoro celé její tělo a sáhá skoro až k zemi.

Jsem přesvědčen, kdybyste goralku potkali v noční době, že byste

Babky jdou od křtu.

se lekli toho zjevu, bílou plachtou pokrytého, jako smrti. Tato smrt nosívá s sebou též kosu, ale ukrytou ve svůdných očkách. A srdce bouřlivě bije při pohledu na takovou mladou ladnou smrt z Bezkydů, která mívá jen jednu chybu, že totiž krpce z malé její svižné nožky učinily neohrabanou neforemnou nohu.

Však goral není jen ševcem, krejčím a kloboučníkem. Nevšimá si sporů mezi mistry zednickými a diplomovanými staviteli a sám bez diplomu a bez zedníka vystaví si chalupu. Naklade klády do čtverhranu, pokryje je vysokou střechem, aby sníh na střeše se nedržel, a chalupa je hotova. Při tom jako naschvál zapomíná na komín. Ten mu je zbytečný. Goral má za to, že „dým chorobu z očí vytáhne“. Proto ať se kouří, čím více tím lépe. Vždyť to zdravé.

Proto také goral nazývá jednu svou světnici „kuřlavá“. V ní nejraději se zdržuje, neb tam s ohniska na vše strany valí se koutouče dýmu, střechem slaměnou cestu si razíce, a goral si v tom volně oddychuje. Jsouť jeho plíce příliš dobré a taková maličkost, jako trochu kouře, nemůže jim škodit. Vždyť jeho děd i otec žili též v této světnici a přece užívali 70 až 80 roků slastí pozemských.

Kdyby horák doma řádně se nenadýmal, neuměl by ani oceniti svěžího horského vzduchu, jaký všude kolem něho vane s hor a salašů.

Několik horáků se spolčí a ženou svá stáda do hor na pastvu — na salaš. Neuživiliť by v dědině svých krav, koz a ovcí, a hnáti dobytek klopotně ráno na hory a večer zas s hor dolů do statků, to by se nevyplatilo. Nechají tedy svá stáda v létě i v zimě na salaši a vedou pouze nad dobytkem dozor.

Dozorci nad dobytkem ustanovení mají pak dle svých povinností rozličná pojmenování. „Předníkem“ nazývají hlavního dozorce nad ovce, „salašník“ neb „báčou“ toho, jenž jest správcem salaše. Však báča nebydlí na salaši, přichází sem jenom z dědiny, aby se podíval, co čeládka tu robí. Ovčář (goralé na Těšínsku vyslovují ovčár) stará se o ovce, kozař o kozy a kravař o krávy. Tito funkcionáři tráví tu v boží přírodě léto i zimu, pochutnávají si na „ženčici“ a sýru, jež vyrábějí, a co nesnědí, rozdělí se mezi gazdy, jimž náleží dobytek na salaši.

Nemyslete, že pochutnávání si na dobré ženčici a sýru je jedinou jejich povinností. O šesti hodinách ráno v létě vyženou dobytek na pastvu a když je žaludek upomíná, že jest už asi dvanáct hodin, odebírají se do veliké boudy, v které plápolá „na vatře“ (na ohnisku) oheň. Nad „vatrou“ visí na pevné tyči připevněný kotel a v něm

vaří se voda. V této boudě leží též náčiní na výrobu syra a tu ovčáři v chládku odpočívají až do čtyř hodin, kdežto venku slunce ne-litostně hřeje. O čtyřech odpoledne ženou svá stáda zas na pastvu a s dojením dobytka mají též práce dost. V létě přechovávají ovce „na košáru“. Je to místnost prostranná, ohrazená, a na dvě polovice rozdělená. „Košár“ lze přenášeti s místa na místo. Jakmile nahromadí se v něm příliš hnoje, odnesou košár na jiné místo, aby nemusili hnoje vynášeti.

Volně pohybují se stáda na salaši a málo kdy ztratí se ovčákům ovečka nějaká. Vlci zmizeli už z těšínského horstva a lidí vlků, kteří by na cizí ovce pásli, mezi goraly není. Jeť svatý goralovi cizí majetek.

Statistika soudů těšínských nemluví sice pro toto mé tvrzení a hajní arcivévodští zhrozili by se, kdyby četli, že goral má krádež v ošklivosti. Ale vezme-li goral dříví v hustých lesích arcivévodských, nepovažuje to za krádež. Vůbec nepochopuje, proč hajní dávají ho trestat za trochu dříví. Podrobuje se trestům, které ale zdají se mu nespravedlivy. Jeť pánem hor a lesů, s nimiž vyrostl, a jen ti hajní nechtějí uznávati jeho panství.

Goral nechá svůj dobytek volně na salaši se pohybovati a směsní jsou mu obyvatelé nřín od Těšína počínaje k pruské hranici tak zvaní „Laši“, kteří své krávy na pastvu vodí na řetězích. Goral se Lachům proto vysmívá, že mají slepé krávy.

Volnému goralovi příčí se takovéto vodění na řetězku a též goralka naznačuje jakousi volnost a mužnost ve svém smýšlení, kterou i ve způsobu mluvení projevuje. Goralka totiž jmenovitě na vesnici Visle a Ustroni užívá ráda forem mužských a praví na příklad: Já tam byu (byl), já robiu (robil).

Cítí-li goralka sv. Zuzanu jako svou patronku, nenazývají ji v dědině Zuzkou, ale *Zuziák*, jmenuje-li se Johanka, říkají jí *Haniák*.

Forem mužských užívají goralky, cítí-li se již jaksi samostatny. Dokud jsou ještě malá děvčata, považují se samy za děcka a mluví tedy na příklad na Hrádku u Jablunkova, na Návsi, v Golešově atd. mladá děvčata asi do šestnácti let o sobě: Já tam byuo, já robiuo (já tam bylo, já robilo) a nikoliv: já tam byla.

Ale jakmile takové mladé děvčátko doroste na panenku a mládenci počínají ostřeji dívat se do jejích oček, tu děvushka odvyká mluvit o sobě jako o děcku, a aby chlapcům více imponovala, přechází z formy středního rodu do mužského. Zlobí-li ji potom na příklad mládenec, že už své srdéčko jinému zadala, odpoví ona: „Galana já ešče němiau (neměl) a též němám.“

Polský filolog Malinowski upozorňuje při tomto způsobu mluvení na podobný zjev v jazyku starořeckém. (Miklosič: Srovnací mluvnice IV. 37.)

Nejen u goralů, i u ostatních obyvatelů Těšínska panuje zvyk, že mládenec, chtějící vyznamenati děvushku, která opanovala jeho srdce, postaví v noci před její domek májový vysoký stromek. Však najde-li se nějaký zlomyslný neb žárlivý člověk, který stromek odnese a doví-li se o tom ctitel „okradené“ děvushky, běda škůdci! Nedal-li si ještě nikdy záda rovnat, tentokrát tomu neujde. Uražený galan musí na obranu své galanky přísně a rozhodně vystoupit a škůdce potrestat. Tak to žádá veřejné mínění v dědině. Uraženému galanovi pomohou pak ostatní „chlapci“ z dědiny, pamětlivi slov „dnes mně zejtra tobě“, a pádné jejich pěsti pomstí rušitele lásky tak důkladně, že mu rány ze zad jistě vstoupí až do paměti.

XXIX.

U zřídla Visly. — Dědina Visla. — Svatba na Visle. — Krása a láska Vislanek. — Ještě jedna pověst o Čantorii.

a severním svahu velebných Bezkydů, na nejzazším konci dědiny Visly, skromně vypravují se do světa první vlnky mocného veletoku Visly. Vznikají ze dvou pramenů, Černé a Bílé Visly, a pod dědinou Vislou přidružuje se k chudobnému ještě toku Visly potok Maliňka. Každou hodinou přibývá v běhu jejím posila skrovné řčce z nebetyčných hor a v mocnou vzrostla již řeku u Krakova, kdež jest splavna pro lodi střední. Od Zavichostu pod ústím Sanu již odnáší lodi velké. Délka toku jejího jest 145 mil a velikost porčí 3550 čtver. mil.

Božský to kraj u skromných zřidel Visly, hlavní to reky v Polsku a největší řeky v Evropě po Volze, Dunaji, Dněpru a Rýnu. Baráňa, ve výšce 1214 m., královsky rozhlíží se na pahorkovité a lesy pokryté okolí, a v horách kmitají se jednotlivé chaloupky, části to velké dědiny Visly, rozložené na nepřehledném prostranství na několik hodin cesty, a čítající skoro 5000 obyvatel.

Visla jest snad nejrozptýlenější z dědin slezských, a chaloupky, daleko od sebe vzdálené, ukryté zde za pahorkem, tam v klikaté úžině hor, jakoby naznačovaly, jak pomalu a z různých pramének vzniká mocná Visla.

V posvátném tichu hor, jako na poušti, žijí zde obyvatelé horských těchto chaloupek. Žijí jen sobě a velebnosti přírody. Nad pro-

stými dřevěnými chatrčemi pnou se vysoké hory a nad nimi tmavé oblaky. Tam za oblaky sídlí mocný bůh a ten jedině zná jako od světa ostatního zapomenutou rodinu, která zde žije. Nezabloudí sem lidská noha mnohdy po celý rok. Po staletí stojí tu již tyto chýže a jen dřevo a sláma mění se na nich vždy po delším čase. A přece i ve středu dědiny málo jsou známy jednotlivé chalupy porůznu v horách rozptýlené. Však slavný berní úřad a odvodní komise naleznou je — na ty goral může důvěrně se spolehnouti, že na něho nezapomenou.

V létě goral žije zde jako v ráji. Hůře je v zimě, když třeba ve spoustách sněhu vyšlapati cestu ke vzdáleným sousedům a do středu dědiny. Někdy ovšem vyšlapou goralovi cestu jiní, má-li v chaloupce švarnou děvuchu, neboť to je magnet, který přitáhne čilé jinochy horalské i do nejstrmějších hor. Takové návštěvy mívají pak pro goralu zlé následky. Berní úřad bere jenom daň, asentní komise jenom pracující sílu, ale takový obětavý vyšlapovatel cestičky na horách vezme goralovi obě: pracovní sílu ve dceři a k tomu řádnou dávku ve způsobě věna. A potom goral aby se svou babkou vyšlapoval v zimě cestu od své chalupy zas jen sám.

Nenechá si proto goral svou dceru jen tak snadno odvést. Napřed musí přijít ženich s několika svými přáteli *na námluvy*. Jeden z přátel ženichových je řečníkem a musí umět mluvit jako písmo. Jinak by si tu dobrou „vařenku“ (vařenou kořalku), kterou ho rodiče nevěstini uctí, ani nezasloužil. Zvláště mnoho musí mluvit o ctnostech Tobíáše, a jak skončí, tu vyrukuje ženich s láhví rosolky, kterou má ukrytou v kabátě, a prosí o ruku nevěsty.

Mloducha zná sice svého ženicha už až příliš dobře. Ale v okamžiku tak rozhodném musí se ostýchat, jak jen možná dlouho, a když svou úlohu takto odehrála, může se dáti konečně obměkčit a mlčky podat ženichovi ruky, začaž jí ženich vysází do ruky několik stříbrňáků — „na závavek“. Námluvy skončí se hostinou, při níž přítomní si pochutnávají na brynze, másle a bramborové polévce.

Po námluvách uplyne několik neděl a přiblíží se svatba. V den svatební svatebníci shromáždí se v domě ženicha, muzikanti na oslavu

foukají do svých nástrojů a hosté zasednou ku stolu, na němž očitne se polévka skopová — ten hrnec byste měli vidět! Na zvláštní míse leží hrách, který hosté sami podle chuti si dávají do polévky. Slavnostní okamžik nastane, když objeví se na stole ohromný koláč na másle, posypaný sýrem. Znamenitě by chutnal, ale ženichův řečník nedá pokoje a začíná své dlouhé výklady o tom, jak Tobiáš se ženil. Skončí a svatebčané kráčejí k domu nevěstinu. Trubači doprovázejí je a vytrubují.

U dveří příbytku nevěsty stojí řečník její a očekává příchod svatebčanů, jež pak nechce vpustiti do domu. Ženichův řečník zakládá si bezpochyby mnoho na neodolatelné moci zpěvu svého a počne zpívat *česky*: „Probuď se duše ze sna těžkého.“ Řečník nevěstin nedá se ani zpěvem zvrátit a zabraňuje ještě pořád svatebčanům vstup. Ti vrhnou se násilně ku dveřím, povalí řečníka nevěstina k zemi a opanují síň. Aby to povaleného řečníka nebolelo, dají mu napítí kořalky.

A nyní počne zápas obou řečníků. Oba vytasí se s učenými citaty z písma svatého a svatebníci vyslyševše takto důkaz jejich učnosti, dají se do zpěvu, trubači troubí statečně a řečník nevěstin rozdává pentličky a kytičky. Starosta nelení a vybírá od svatebčanů za své namáhání „šůstky“ (šestáky).

Konečně objeví se mloducha (nevěsta), dosud ukrytá, v průvodu svého řečníka (starosty), který odevzdává ji starostovi ženichovu a tento zas ženichovi. Při tom opět zápas řečnický, citaty z bible, poučování o Tobiášovi, jak se ženil, a trubači vysvobodí konečně svatebčany od toho Tobiáše a troubí pochod do kostela.

Daleko-li do kostela, jede se. Blízko-li, jde se. V kostele pak zapějí českou: „Jak pěkně jest v svatém stavu.“

Ženich s mloduchou spoutání nerozlučně a po oddavkách nastane v domě nevěstině, v „kuřlavé“ světnici, zábava. Staré tance vymizely, tancuje se nejvíc jen polka. K večeru pak svatebčané zasednou k hostině, kteráž vyznamenává se hlavně rozličnými druhy polévek: skopová, telecí, hovězí. Potom pojídá se kapusta, halušky, kaše a jiná ještě jídla.

V noci potom zavrou se ženské s „mloduchou“ do komory, aby nikdo z mužských je neviděl, a provozují tam „čepení“. Nevěstu posadí na konev s vodou, a ženich musí pak tuto vodu vlastnoručně na dvoře vyliti. Potom rozeberou ženské nevěstě vínku, naházejí zbytky vínku ženichovi do střecháče (do klobouku) a posadí tento střecháč ženichovi na hlavu. Mezi čepením zpívají:

Goral.

Zašuměla zelená doubrava.
zašuměl též i háj;
ó což pláčeš, nádobná děvečko,
či ti vínka žal?
Žal mi vínka
stříbrného prstýnka,
jen mi ho je žal.

Pokračování podáváme na poznání dialektu v originálu:

Cemužeš go vtedy ně žalaua
 kědych ci go brau?
 Manach byna, manych rozum miaua,
 terazy mi go žal.
 Uvij se go ty š červionej růžyčki,
 něbėdzie ci go žal.

Děvče goralka stahuje si krpee.

(Proč jsi ho tehdy neželela, kdy ti já ho bral?
 Malá já byla, malý rozum měla, a nyní mně ho žal.
 Uvij si ho z červené růžičky, nebude ti ho žal.)

Pověz že mi můj synáčku,
 co volíš a zas co volíš?

Či tu pěknou žínku?
 či kořalky sklínku?
 a co volíš, co volíš?
 Volím pěknou žínku,
 než kořalky sklínku,
 neboj se jen moje nejmilejší,
 jen se neboj . . .

Po čepení ženy dají se do tance a zpívají naši známou:

Kědyž já šel ku svéj najmilejšej
 ješče słońce świeciło,
 zakupkáuńech na jej nokienko,
 onej doma něbyło . . .

Potom zas naši známou:

Přes Visle je bardzo vonska cesta,
 furmani ňom njeżdżom,
 na Viśle som bardzo pyšni pacholci,
 do tańca mę nęveznom . . .

(Z Malinovského.)

Ti pyšní pacholci, že ji k tanci nevezmou! Nikoliv, toho se švarná goralka nemusí obávat, že by při tanci seděla! Vytančí se do chuti, neboť ti pyšní „pacholci“ též rádi si poskocí a potom — vždyť jejich děvuchy jsou praví andělkové!

Krása děvčat z Visly a z Jistebné vyhlášena je po celém Slezsku. Půvabny jsou tyto dcery hor v malebném svém kroji, který mnoho a výhodně liší se od ostatních goralek. Krátké sukénky, malá úzká zástěrka, na ramenou „obrus“ t. j. bílý plátěný šátek, červené punčošky na nohou s mnohými záhyby, krpce, košílka velmi těsně k tělu přiléhající, kterou proto nazývají „fasnochla“ a která nemá rukávů a pouze na jednom rameni připevněna je šňůrkou. Nesmí tedy Vislanka mnoho dováděti, neboť šňůrka lehce mohla by prasknout a lehký bílý kabátek, který těsně ku košílce přiléhaje a věrně formu ňader naznačuje, mohl by potom též snadno popustiti.

Vnadná dcera hor umí též milovati vřele a miluje-li, kochá svého galána z celého srdce, považujíc ho úplně za svého a poslouchajíc jen hlasu srdce svého. Jeho slovům věří z hloubi duše a slíbí-li jí mladý goral, že si ji vezme, tedy cítí se už úplně jeho. Kdyby někdo chtěl ze statistiky dokazovati, že mezi goralý poměrně mnoho

dětí nemanželských, měl by vlastně říci, že je tu mnoho *křtin* před svatbou. Opovrhujef goral totiž takovým mužem, který učiniv z děvuchy „závitku“, opustil by ji. Většina „závitek“ se provdá a spokojení manželé prohřešili se proti pořádku vlastně jen tím, že první křtiny odbývaly — před svatbou.

Na úpatí hor potkali jsme jednou s přítelem slíčnou Vislanku. Příтели zaleskly se oči, zdálo se mu, jakoby Bezkydy byly naň vyslaly kouzelnici. Ale čarodějka tato asi sedmnáctiletá řeči ho nezavila, neboť se jí tázal:

„Jak daleko máme na Čantorii?“

Půvabná děvushka mrskla po nás krásnýma očkama a ukazujíc rukou do dálky na tmavou horu, odpověděla, že třeba dobře dvě hodiny jíti.

„Ale že prý jsou v té hoře vojáci,“ pomáhám já příteli v rozhovoru. „Co myslíte, neudělají nám nic?“

Děvushka příjemně se usmála a ukázala nám při tom své krásné bílé zoubky.

„Ti vojáci tvrdě spí a už moc let.“

Přítel půvabným zjevem Vislanky patrně okouzlen, dává se s ní do dalšího hovoru a ladná Vislanka vypravuje nám konečně:

„Jednou přišel jeden pán ku kováři a kázal si zrobit tři sta podkov na koně. Jak budou hotovy, že přijde pro kováře. Za několik dní pán přišel, kovář sebral podkovy a šel s pánem na Čantorii. Sotva přišli na Čantorii, země otevřela se a oba ocitli se ve velkém chlévě pod zemí. Tu stálo plno koní a na nich seděli spící vojáci. Kovář dal se do roboty a sotra podkul všechny koně, znovu přišel onen pán a tázal se, co žádá za práci. Kovář odvětil, že přijme co dostane. Na to pán nasypal mu koňského hnoje do pytle. Kovář uražen vysypal hnůj a odešel. Přišed zas na vrch na Čantorii, chtěl zbytky hnoje z pytle vysypat, ale tu vidí, že je to ryzí zlato. Nyní hledal onoho pána, aby ho poprosil ještě o trochu takého znamenitého hnoje. Ale dlouho chodil po Čantorii a ničeho už nenašel. Zle pochodil.“

Abychom i my tak zle nepochodili, dáme se do Jistebné a odtud pak do Jablunkova.

XXX.

Soudný den. — Město Jablunkov. — Jackové a jich kroj. — Nářeči jablunkovské. — Zbojníci Pročpak a Jánošík. — Šance.

Andělé zatroubí na čtyřech úhlech světa, země strašně bude se trásti a budovami hýbatí, tok řeky Lomny se zastaví a obrovské hory Salaš, Kozubová a Rovina, které obkličují město Jablunkov, posunou se k samému městu a hrozivě budou k němu se skláněti, aby zasypaly je na věky. Svědomí hříšníků mocně ozve se a zoufalstvím naplní útroby jejich; — přiblíží se strašný den soudu.

A přece občané jablunkovští docela lhostejně dívají se na své hory, které jim někdy zkázu přinesou. Vědíť, že prozatím netřeba ještě báti se konce světa, neboť soudný den nastane, až — všichni Jablunkované budou doma. Ale toho my smrtelníci se nedočkáme, neb Jablunkované jsou více ve světě než doma. Živí se hlavně obchodem v plátně, cestují po sousedních krajích ročně několik měsíců a s plným měšcem vracejí se do svého Jablunkova.

Budeme tedy jednati ve vlastním prospěchu, koupíme-li si plátno z Jablunkova. Neboť jakmile Jablunkované nebudou mítí ve světě kupeců, všichni odeberou se domů a ostatní lidstvo draze to zaplatí.

V malém tomto městečku, čítajícím něco přes 3000 obyvatelů, bývalo 600 mistrů tkalcovských. Ubylo jich již velmi, patrně ostatní lidé před a za Jablunkovem nevědí, kdy bude soudný den.

Však než onen den soudu se přiblíží, Jablunkov ještě stane se sídlem čtyř království. Tato chlouba občanů jablunkovských povstala bezpochyby následkem polohy jejich městečka. Ležít Těšínsko jako čtverhran mezi Moravou, pruským Slezskem, Haličí a Slovenskem, a Jablunkov v Těšínsku je jako přirozená nedobytná tvrz. Hradby její jsou vysoké hory, přes jichž hlavy žádný výstřel nepřátelský nedoletí do města.

Mluva Jablunkovanů je polská, ale odívají se krojem uherským. Kroj tento vysvětluje se tím, že prý pocházejí od Jazygů — pročež i Jackové se zovou. Po Těšínsku pěje se o nich písnička:

V Jablunkově jsou Jackové,
rozumějí každé mluvě,
vandrovali s Rusem, Turkem,
konečně i s Brandeburkem.

Jackové procestují se svým plátnem všechny země Evropy a naučí se jazykům rozličným. Tak vypravuje Jablunčan: Do Jablunkova přijde Čech a my strýcem ho nazýváme. Přijde do nás Polák, zovieme go páněm. Přidě Slovák, shováráme sa s ním slovensky. Přijde Němec a přivítáme go „willkommen“.

Kroj Jackův jest velice pěkný. Malý tmavý lemovaný kabátek bez šosů, na němž stříbrné knoflíčky lesknou se s navěšeným lesklým řetězem, úzké modré kalhoty, premované uherské čizmy. Beranice s prýmkem v týle pokrývá Jackovu hlavu.

V tomto slavnostním kroji — jinak nosí se po mestsku — chodí Jackové o svátcích a nedělích do kostela a ve svátky velikonoční střeží boží hrob, v rukou jako vojáci kopí držíce.

Ženy Jackův odívají se jako Valašky v Těšínsku s malými jen odchylkami. Vdaným Jablunkovankám nepokrývá čepeček vlasy, ale za to jako koruna pyšní se na jich hlavě vysoká karkule, protkaná pěkným vyšíváním. Vysoké střevíčky, bílé punčochy a sklené perly na krku.

Dívky jablunkovské nosí se také po valašsku. Jen sklené perly na krku, bílé punčošky a velice dlouhé stužky, navázané na vrkoč, snaží se povýšiti kroj děv jablunkovských nad kroj valašský.

Spanilé jsou dcery Jackův a půvaby jich ještě zvyšuje pěkný kroj. Úsměv krásy jablunkovské zaplaší vrásky na čele mrzouta: zár jejích čarovných očí rozpálí nejchladnější srdce mužské; a Jablunkovanka truchlící s vážnou tváří svou opanuje cizího pozorovatele tak mocně, že truchlíš s ní, nevěda proč . . .

Družku svou, již časně uchvátila nelítostná smrt, Jackyně doprovázejí ku hrobu. Smutně a zvolna průvod pohřební ubírá se ke hřbitovu. Kol rakve, již nesou mládenci, kráčejí po obou stranách nejlepší přítelkyně zesnulé, v rukou třímající hořící svíce. Bohaté jich vlasy nepokrývá žádný smuteční šátek a stužky na vrkočích připevněné nevyměnily na barvu černou. Avšak s hlavami sklopenými, vážně kráčejí podél rakve děvuchy a smutek po družce milé vidíme na jich tvářích.

Líbezně zní z úst žen jablunkovských měkkosti nářečí jablunkovského. Na celém Těšínsku, i v moravských dědinách, panuje polské *l*, však tu v Jablunkově nečiní v *l* rozdíl a vyslovují vše tak měkce, ba skoro dětinsky, že se zdá, jakoby trochu pošíšlávali. Č, š, ž vyslovují všude bez rozdílu jako é, ś, ź a malá ústa dívčí, z nichž pomocí jazyčka, u zoubků bílých se objevujícího, vycházejí zvuky tak upřímně dětinské, jakoby magnetem přitahovala k sobě.

Jen nedávejte si nic od Jacků vypravovati o tom hrozném zbojníku, který měl české jméno „Pročpak“ a který znepokojoval se svými bandity pohraničné hory slezské, uherské a polské. Hrůza pojala by vás, kdybyste slyšeli, jak strašné věci ten „Pročpak“ se svými bandity prováděl.

Na salaších kradl máslo, sýr, a z ovcí vybíral si vždy jen nejuťnější. Ovečkami slabšími ten škůdce opovrhoval, bral jen vykrmené. Však si na něho počíhali a potom ho pověsili. Od těch dob jsou máslo, sýr a tučné ovce v pokoji a nikdo už neruší poklid a poctivost na salaších.

Tento český „Pročpak“ nebyl ani tak zlý, jako slovenský „Jánošík“, o němž Jackové vypravují: Jánošík byl z liptovské stolice a ležel jen na peci, nic nerobil. Jednou jeho otec sebral tři sta reňských a šel na jarmark koupit voly. Jánošík skočil s pece, bežel za

otcem, doběhl ho v lese a zastoupil mu cestu. Otce povalil, sebral mu peníze a poběhl domů.

Otec přijde domů a nařiká, že ho zbojník v lese oloupil. Jánošík leží už zase na peci a ptá se nevinně, co se otci stalo.

„Taký zbojník zlý zastoupil mi cestu,“ odpovídá otec, „že jsem nevěděl, či jsem mrtev, či živ.“

Jánošík na to chladně táže se otce:

„Nevypadal onen zbojník jako já?“

„Ty lachu,“ odpovídá otec, „co ty se rovnáš s takým zbojníkem?“

Tu Jánošík seskočí s pece, oděje se v šat zbojnický a praví:

„Tatíku, tu máš svých tři sta reňských, já tě potkal v lese. Buď zdráv!“

Opustil dům otcovský a stal se zbojníkem. Lidi ale nevraždil, jen bohatým bral a chudým dával. Kulka ho dosáhnouti nemohla, ač po něm mnohokrátě páleno. Jeho záletnice konečně prozradila, kde Jánošík má svou slabotu. Nemohlo se mu nic stát, jen vytrhne-li se mu jeden velký vlas s hlavy. Ona tak zrobila a zle bylo s Jánošíkem. Lapili ho, svázali a potom za žebro pověsili.

Takto pověšen Jánošík přetrval tři dni a noci a za ten čas vykouřil libru tytuňu (tabáku). Po třech dnech přišla milost, ale Jánošík pravil: „Když jste mi snědli maso, snězte si i kosti“ a vypustil ducha. A do dneška musí za něho v Liptově platit daň, dokud nevychovejí takého chłopa, jaký byl Jánošík.

Památny jsou „šance“ u Jablunkova. Asi na dvě míle od města vzdálená leží na hranicích halických šance tak zvaná hajducká, proti hranicím pak uherským velká jablunkovská šance. Ohrada tato založena byla roku 1578, aby snadněji zameziti se mohlo zamýšlené spojení protestantův uherských a sedmihradských se slezskými. Za dědinkou Javořinka na hranicích uherských konečně jsou třetí „šance“. Všechny tyto ohrady mění se již ve století tomto v rumy. Dobré služby konaly proti vpádům tureckým, dnes už jsou zbytečny. Turkům sotva už přijde na mysl, aby navštívili kraje uherské, a Maďaři jsou na ten čas dobří přátelé Rakouska.

A tak šance a průsmyk jablunkovský tvoří již jen jaksi hranici mezi Slezskem a Uhry a polštiny se slovenštinou. Za šancemi „něřondí“ se polsky, ale bodří Slováci „shovárajú sa slovensky“. Avšak

Jackové: Muž.

před i za šancemi sídlí dobrý poctivý lid slovansky, kterýž ve svém dobráctví uvykl ústrkům a podrobuje se nepřítzni osudu klidně a skoro bez odporu. Od Břehu v pruském Slezsku počínaje až tam daleko k Pešti, všude na této velké prostoře ještě v tomto století jazyk český panoval v kostelích a ve školách.

Vymizel. Pruská vláda rázně zakročila proti němu, nahrazujíc jej cizí němčinou, ale lid slezský nezměnila. Přilnulť tím vřeleji k původnímu jazyku svému polskému a rozloučil se se spisovnou řečí českou, která ho po staletí ve školách a s kazatelny zachovávala Slovanstvu. Podobně učinili Slováci, opustivše češtinu. Necht

Jackové: Žena.

oba bratrské kmeny vyvíjejí se nyní na základě nářečí svých zdárně a necht nedají si vyrvati ani kousek posvátné půdy slovanské, jakouž zachovali Slovanstvu pod vládou češtiny! Nebudouť věčně Slezák a Slovák posledními mezi národy. I jim zasvitne jitrenka lepší budoucnosti.

XXXI.

„Sova.“ — Z Jablunkova do Třínče. — Lihotka. — Pověst o zlatohlavci, o Godule, Zulovu a Prašivce. — České písně u polského lidu.

Dráhy košicko-bohumínské nejvýnosnější částí je trať rakouská. Bohatý průmysl v Těšínsku denně vypravuje dlouhé vlaky nákladní do Německa, Moravy, Haliče a Uher a nemine skoro hodiny, aby po kolejích dráhy v Těšínsku neuháněl nějaký vlak. Rychlíky střídají se s vlaky osobními a sotva opustí stanici pozvolný dlouhý vlak nákladní, již přijíždí do ní vlak sekundární, pro dopravu osob určený, který zastavuje u každé skoro vesnice. Mívá jen tři, čtyři vozy, ale málo bývá míst prázdných, ač denně křížuje se zvláště v letní době vlaků takových až šest. Ceny jízdní jsou velice mírné a lid nazývá oblíbený tento vlak osobní „sovou“.

Se „sovou“ jedeme za doby večerní z Jablunkova do Třínče. Hluboká tma rozložila se po krajině a oloupila ji o půvaby, jakýmiž za dne zdobí ji velebné hory a malebné nížiny. Svít měsíce a hvězd podléhá tmavým mrakům a slabě jen padá k zemi. Z vlaku železničního vidíme jen tmavou noc a oko lidské nerozezná ani, ubírá li se vlak v dolině či na násypu.

Tu najednou v noční temnotě objevují se před námi na několika místech rudé záře a část oblohy rudě zbarvené odkrývá nám mraky po nebesích putující.

V němém ustrnutí nad zjevem tímto neobyčejným blížíme se ku stanici tříněcké, a nesčíslná prostranná okna vysokých domů

slavnostně osvětlených v temnu nočním oslní náš zrak a zdá se nám, jako bychom byli se ocitli před kouzelnými paláci z říše bajek, tonoucím v moři světél a ve vysokých komínech, blíže vysokých těch budov stojících, jakoby tajemně pracovali kouzelníci. Prýstít z komínů žhavý oheň, v mocných proudech se zvedaje, z nichž vytrysknou zlaté paprsky jako z ohňostrojí, hned zas se rozpadávajíce. Jakoby z jícnu pekelného ohně žhavý tvoří nad komíny kotouče dýmu, jež plující k ozářené obloze vždy víc a více řidnou.

Marně malíř namáhal by se, úchvatnou tuto hru barev nastínit a podobný mohutný dojem vzbudit. Takového divadla velebného nevytvoří.

Unaveni dojmy mocnými klesneme na lůžko a mysl sní vždy ještě o tmavé příšerné noci, nerušené jen železničním hukotem, do níž mísí se pak rudé záře, čarovně osvětlené paláce a paprsky ohnivě ze žhavých komínů, do temna nočního kouzelníky vyvrhované. Ve svět málo známý tajemných bájí ukolébá nás spánek lahodný, a probudivše se, hledíme ráno na místech, kde v noci spatřili jsme kouzelné paláce, na rozsáhlé železářny, v nichž bouřlivě buší kladiva a uhlí ve velkých spoustách pálené naplňuje celý kraj smrdutým zápachem a zahaluje jej mohutnými kotouči dýmu.

Železářny třinecké náležejí arcivévodské komore těšínské. Jsou to hutě: císaře Františka Josefa založená r. 1872, korunního prince Rudolfa založená r. 1877, Hildegarda založená r. 1877 a Walcherova založená r. 1836 s továrnou na nádobí emailované a s vápenickou pecí. K hutím těmto náleží na 480 jiter pozemků, jež pokryty jsou celými řadami budov průmyslových a obytných a tisíce dělníků nacházejí zde výživu. Dělnictvo bydlí částečně v budovách pro ně arcivévodskou komorou vystavěných, částečně v sousedních dědinách. V závodech třineckých zaměstnáno jest na dva tisíce dělníků.

Opustíme Třinec a běremo se k blízkým horám. Pohorské vesnice Řeka, Smilovice, Gutty malebně rozkládají se v dálí a v jich pozadí vysoké horstvo jakoby naznačovalo hranici, kde končí se svět. Po delší cestě přiblížíme se k Líhotce, nad níž vysoká Godula se pyšní.

Sem spějte, nespokojenci světa, a naleznete poklidu v božské přírodě! Ta opanuje ducha vašeho a naplní jej mírem marné jinde hledaným. Ona ukáže vám své nebetyčné hory a jejich dech vytáhne z prsou vašich červa nespokojenosti, oko vaše mile bude pohlížeti na luzný kraj a přesvědčí vás, že lze ještě na světě žít!

Sem do Líhotky za vedra letního přicházejí nemocní a zdraví, aby okřáli ve svěžím vzduchu horském a příroda svedčí všem. Klimatické lázně zdejší jsou sice velice chudobně zařízeny a většina hostů musí hledatí útulku v chudobných přístřeších selských. Ale měšťáku brzy se zde zalíbí v tomto tichém koutku světa a se zálibou naslouchá pověstem o vysokých horách, jichž svěží vzduch ssaje.

Tu na vrchu Godula zdržuje se král hadů, zlotoglowiec (zlatohlavec). Nerozhněváte-li ho, netřeba se ho báti. Pykal by toho, kdož by mu ublížil.

Zlatohlavec má na hlavě korunku z ryzího zlata a v jistý čas slézá s hor k potůčku, aby se vykoupal. Než vleze do vody, složí na břehu svou korunku.

To zpozoroval jednou „ovčář“. Nedalo mu to pokoje, tichými kroky přiblížil se ku korunce, sebral ji a utíkal. Zlatohlavec to dobře věděl, ale koupal se dále jakoby nic. Vykoupav se, vyplazil se z potůčku a zapíštěl tak mocně, že proniklo to všemi horami a lesy. A už se všech stran tisíce hadů a ještěrek k němu se blíží a rychle pronásledují se zlatohlavcem, králem svým, zlomyslného ovčáře. Jako silné vojsko tito plazi uhánějí za ovčářem a země, po níž se plazi pohybují, jakoby se volně hýbala, vzduch pak donáší ovčárovi výhrůžné syčení pronásledujícího nepřítele. Ovčář už slabě dychá, zahodí umdlen zlatohlavcovu korunku a napne všechny síly k dalšímu běhu. To mu pomohlo. Nepřítel vybojovav uzmutou korunu, ustal v pronásledování a zlatohlavec, posadiv si na hlavu svou korunu, vrátil se do hor. Vojsko jeho pak rozprášilo se na vše strany.

Hora Zulov leží sice až na samé hranici uherské, ale i zde ve středu Těšínska dovíme se o ní všelicos. Jeť zároveň hranicí mezi Těšínskem a Frýdeckem a kde tyto tři hranice se stykají, je prý v Zu-

lově zakopán dlouhy stůl, na němž kdysi potentáti měli velkou hostinu a pak hráli v karty.

Na horu Tañculu, která pry má jméno od tanců z dob pohanských, vyvázeny mrtvoly samovraždníků, kterých pry se lid tehdy tak štítil, že saně neb vůz, které mrtvolu takovou na Tañculu vyzvezly, na vždy tam musily zůstat.

Hora Prašivka má pry jméno též z dob pohanských. Tehdy pry pohané vyháněli lidi prašivé do hor a lesů na Prašivku, kdež stávali se oběti vlků a dravé zvěře. Jednou vzdálil se na Prašivce jeden hrabě od ostatních lovců a poranil jelena. Hrabě stál právě u silného stromu a raněný jelen rozzuřen hnal se proti němu tak prudce, že rohy zabodly se mu do stromu. Mezi rohy jeleními a stromem stál hrabě o hladu, nemoha se hýbat, tři dni a noci, až konečně ho jeho sluhové našli. Na památku dal onen hrabě vystavěti kostelíček na Prašivce.

Z hor Prašivka a Godula prýští se řeka Stonavka, která dnes se pokládá jaksi za hranici území jazyka polského a českého. Avšak před i za Stonavkou, v celém Těšínsku rozléhají se zvuky písní českých a lid polský pje oblíbené národní písně české ve svém nářečí. Tak loučení, loučení, i zde je těžká věc:

„jak się musi rozlonzyć
s dēvečkom mlodēńcē “

A rozloučiv se mládenec s dēvečkou, pje potom:

O němá, tu němá
co by mně těšilo,
o němá, tu němá
co mně těší.

Ani jí nedaří se dobře:

Co ten ptásek poviada
co na dēmbě siada:
która panna svego ma,
už je dycky bladá.

Dobře uměl její milý podvádět, neboť pje:

Jakech do vas chodzovał,
to tam pēs na mně sēekovał

davelech mu z kapsy skůrky,
by mně pušil do komůrky.

Ona pak ho také někdy pozlobila, neboť:

Jeno sič ma mila dobše chovaj,
kupim ti trevičky aksamitové.

Já ti sič můj milý dobře chovánu
daleš mi pěštronek ja go němám

On nesmí utopiti žal svůj v pití, neboť:

Pij synečku pomalušku,
pij synečku pomalu:
bo máš malom stodolinkę,
bo máš malom stodole.

XXXII.

Na rozhraní jazykovém. — Spory o češtinu. — Kostel polský a škola česká. — Statistika české národnosti v Těšínsku — Historické upomínky na oblíbenost češtiny u Poláků. — Slezáci jako prostředníci mezi Čechy a Poláky.

Líhotky zajedeme na silnici, vedoucí z Těšína do Frýdku a zde vstoupili jsme již na půdu nářečí moravského. V dědinách Tošonovice, Domaslovice a Vojkovice nosovky polské v nářečí lidu již zřídka se vyskytují a místo polského *g* slyšíme již české *h*.

Hranice obou jazyků bratrských, českého a polského, nelze přesně vytknouti. V jednotlivých obcích na rozhraní jazykovém objevují se formy polské a zároveň české a nelze se tedy diviti, že obce takové chtějí zachovati ve školách jazyk český, jemuž byly uvykly. Namáhají-li se naproti tomu jednotliví národovci polští, aby je získali pro polštinu, jest to též vysvětlitelné. Obce takové přivykly by během času též docela dobře polštině a národovcům polským jedná se zajiště jen o to, aby usnadnili veřejnou správu. Činilo by totiž úřadování ve třech jazycích, německém, českém a polském obtíže, vždyť právě důvodu tohoto užívá strana německá, aby dokázala, že nelze v Těšínsku rovnoprávnost provésti a že tedy musí panovati zde jako jazyk úřední jedine němčina, jazyk to na venkově v Těšínsku docela cizí.

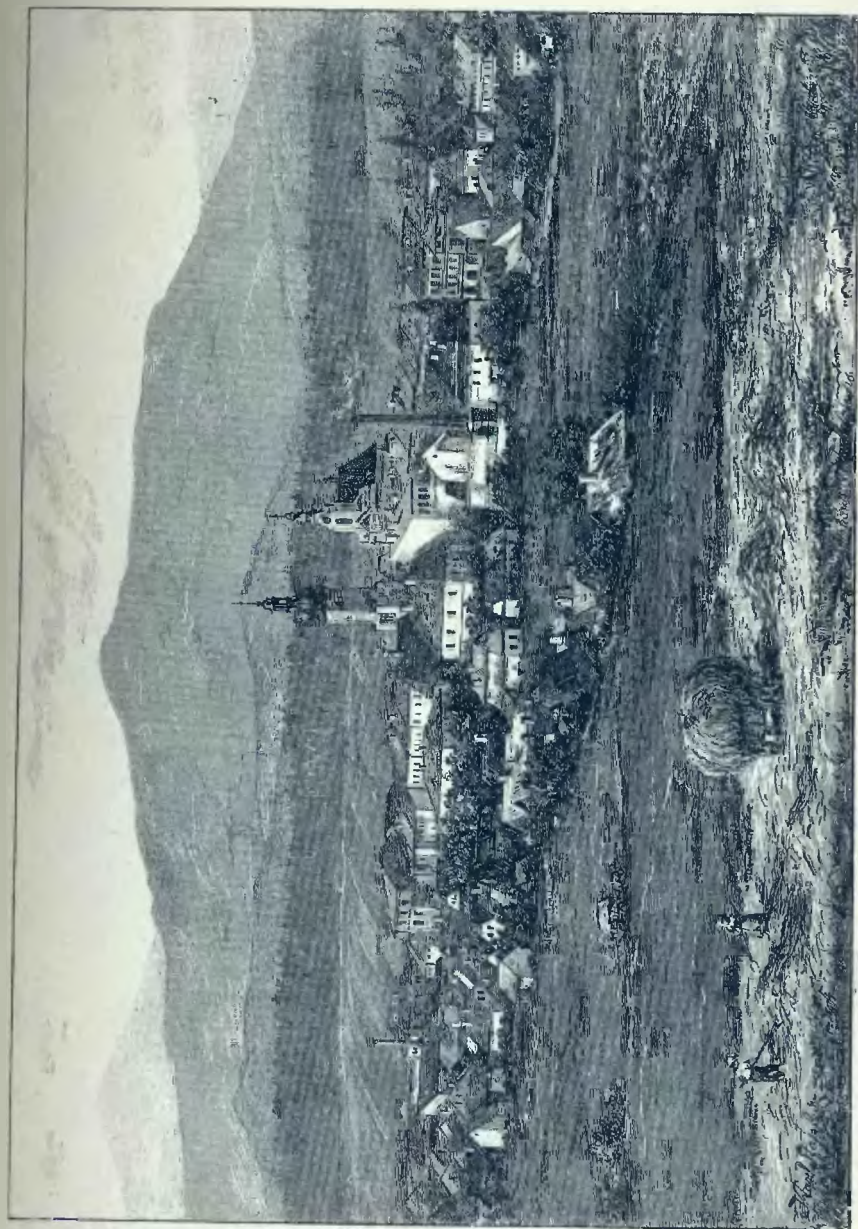
Je-li tedy v Těšínsku spor nějaký mezi Poláky a Čechy, je spor ten nepatrný. Jednat se nejvíce jen o obce tak zvané přechodní,

Lázeňské místo Lihotka.

v nichž i filologům spravedlivým těžko by bylo rozhodnouti, zdali nářečí obce takové je bližší češtině neb polštině. Avšak nerozhodnou spor ten ani filologové, ani žádná smířčí komise klubů poslanců českých neb polských. Obyvatelstvo sotva by se podrobilo jejich vyroku. Vedeť ono samo na vlastní pěst boj o školy, jde za pudem svého rozumu a srdce a málo ohlíží se na to, zavdělí-li se v Praze neb ve Lvově. Vždyť jest známo, jak tragicky skončil před několika lety pokus, učiněný v Německé Lutyni v okrese bohumínském na poplštění české školy. Cely zástup „rebelantů“ proti polskému faráři a zamyšlené polské škole ocitl se potom před trestným soudem. a ačkoliv „rebelanti“ trestu neušli, škola přece musila zůstatí česká. Kněz pak z kazatelny káže polsky a nedávno dáno mu zemskou školní radou povolení, aby vyučoval náboženství jazykem polským ve škole dosud české.

Obyvatelstvo samo vybojuje si boj o školy a ustanoví si časem přesně hranici jazykovou. Není proto třeba, aby kalil se přátelsky poměr mezi bratrskými národy, a panuje-li ještě dnes v některé obci čeština, kde by panovati neměla, vymizí časem i odtamtud. Proklestilaf si polština ve školách vítězně cestu od Olzy až za řeku Stonavku a v posledním desíletí zavedena do škol v Řece, Tří-

Město Místek na Moravě.

těži, Horní Suché, Stonavě, Dolních Bludovicích, Šumbarku, Hnojníku atd.

Zvláštní jsou poměry jazykové v některých obcích, kde v kostele káže se polsky a ve škole vyučuje se česky. Duchovenstvo katolické, podřízené biskupu vratislavskému, nadchnuto je duchem polským a snaží se tedy přivésti polštinu k vítězství, někdy i s odporem obyvatelstva zvyklého češtině. Tak na př. v Petrvaldě kněz v kostele káže polsky, však ve škole, která je česká, vyučuje náboženství v češtině. V Rychvaldě naproti tomu škola jest polská, však v kostele po přání obyvatelstva káže se česky. V Orlově zachovávají benediktini, podřízení klášteru broumovskému v Čechách, v chrámě jazyk český a obyvatelstvo katolické ve škole. V evangelickém kostele i v soukromé škole evangelické v téže obci panuje opět polština. Z obce Volovec katolíci chodí do Domaslovic na kázání česká, však evangelíci do Dolních Bludovic na kázání polská.

Při poměrech takových nenaučí se ovšem obyvatelstvo ani dobře česky, ani polsky, nýbrž setrává při svém nářečí a není divu, že na otázku, jakou řečí mluví, Slezák vždy ještě odpovídá, že „po našemu“. Nepřirozené tyto poměry nemohou navždy potrvati a konečně musí docíliti se jakési jednoty mezi jazykem užívaným ve škole a v církvi. Převrat takový děje se pozvolna a jest tedy vysvětlitelno, že polští národovci na zdlouhavý ten vývoj jaksi netrpělivě pohlížejí a že by jaksi jednou ranou rádi zbavili se nepřirozených těchto poměrů.

Nejnovější sčítání lidu roku 1880 podalo tyto výsledky o jazyku obcovačím:

město Frýdek: 5826 obyv., Čechů 4665, Poláků 108, Němců 1053;
okres frýdecký: 37.225 obyv., Č. 36.209, P. 384, N. 632;
okres těšínský: 49.959 obyv., Č. 7356, P. 34.551, N. 7869;
okres fryštický: 34.049 obyv., Č. 7179, P. 24.643, N. 2199;
okres bohumínský: 31.062 obyv., Č. 15.656, P. 12.360, N. 3043.

Jest tedy okres frýdecký skoro výlučně český, v okresu bohumínském obyvatelstvo české tvoří většinu, v okresích fryštickém a těšínském jest živel český v menšině. V okresích pak jablunkovském,

skočovském, strumiňském a bílském převládá skoro výlučně národnost polská.

Poláci stěžovali si ovšem, že při tomto sčítání lidu daly se v některých obcích nesprávnosti na újmu obyvatelstva polského. Avšak nesprávnosti ty nezměnily asi mnoho na celkovitém počtu obyvatelstva a jisto jest, že český živel zastoupen na Těšínsku dosti četně, a popře-li některý nerozvážný dopisovatel polských listů, že v Těšínsku není Čechů, nepopolstí tím ještě to, co jest vskutku české. Podobnými články rozčilují se zbytečně myslí, vyvolávají se zbytečné spory, maří bratrskou shodu mezi oběma národy, které nevyhnutelně je třeba ku dalšímu boji a ku konečnému vítězství proti společnému nepříteli.

Na území jazyka polského budiž Čech vůči Neslovanu Polákem, Polák pak na území českém Čechem. Dosti z nás již nakořistili se cizí, mezi sebou nehledejme kořisti. Na obranu proti společnému nepříteli třebať nám síly veškeré spojit!

Tak smýšleli přední buditelé národnosti polské i české ve Slezsku, tak dnes každý rozvážný Polák i Čech smýšlí. K vůli několika obcím, které samy svůj boj o jazyk si vybojují, netřeba rozdmýchovati plamen nesvárů mezi oběma bratrskými národy a ku bojům mezi katolíky a evangelíky, které na žal nabývají vždy větších rozměrů, podněcovati ještě sporů nových, jež by mohly míti v zápětí úplnou porážku slovanských kandidátů do sněmu slezského.

Do Slezska Čechové nezavedli násilně svou řeč. Žilť tu jazyk český v národnosti české již dříve, než Slezáci uvedli jej do škol a úřadů v krajích polských. Knížata z polského rodu Piastů, nemajíce k tomu rozkazů od králů českých a jsouce v území svém skoro neobmezení vládci, zavedli po celém Těšínsku češtinu již před stáletími, dávajíce zákony zemské a privilegia v řeči české, ba i sami v české řeči modlitby své vykonávající, jak toho důkazem modlitební knížka kněžny Lukrecie, uložená v Šeršníkově knihovně v Těšíně. Panstvo slezské nejhorlivějším bylo šířitelem jazyka českého, a když české svobodě po bitvě na Bílé Hoře zasazena rána krutá a národnost česká v Čechách a na Moravě později na to nemilosrdně byla

hubena, — ve Slezsku vzdy ještě panovala čeština a chránila polské obyvatelstvo před poněmčením. Češi a Moravané, ve vlastním domově pronásledováni a s tíží odolávající nátlaku poněmčovacímu — jakž mohli Slezákům vnucovat češtinu?

Jazyk český sám klesl si cestu do zemí sprizněných. Nebylo třeba, aby tam Češi zaváděli svou řeč. Nejen že podmanil si Slezsko ve středověku skoro úplně, jazyk český pronikl až daleko do Polska, ba usídlil se i u samého dvora králů polských.

Píšeť polský spisovatel Górnicki v knize „Dworzanin polski“ (1565): „Náš Polák, ačkoliv v Čechách nikdy nebyl, a jen hranice Slezska přejel, již nechce jinak mluvit než česky. U dvora polského chválili jen takového řečníka, který do své řeči míchal nejvíce češtiny.“ Dává pak Górnicki dvořanínům naučení, že možno přibírat slova z příbuzných jazyků slovanských, zvláště pak z „vypulerovanějšího“ českého. „Čechové mluví úpravněji, čistěji a ozdobněji. Odtud vznikla jim sláva od nás samých, že jich jazyk je pěknější než náš.“

Známost jazyka českého v Polště byla veliká. Jeronym Malecki, polský překladatel „Postilly Lutherovy“, píše r. 1574, že dobrý překladatel polský z jazyka německého též český jazyk znáti musí a to proto, že český a polský jazyk jedna jest řeč a že Poláci mnoho slov od Cechů musí si vypůjčovati.

Známoť, že české církevní knihy v Polště hromadně byly kupovány a vliv jazyka českého znamenati jest v duchovních polských písních z 15. a 16. století, jako v písních Bogorodzica, Salve Regina, v písni ku Panně Marii atd., v nichž vyskytují se slova česká neb s českými tvary: *hospodin*, *zwolena*, *plačíce*, *plod života tvého* atd. Ba i v modlitbách objevují se čechismy jako: *jenž* jsi, *od zlého*, *vstúpil* atd.

Byl-li tedy jazyk český v samé Polště tak oblíben, že i někteří polští spisovatelé česky psali a že na příklad litevská knížata Korybutovič a Boleslav Švitrigajlo, pak polští páni Sudivoj z Ostrorogu, Jan z Tenčina (čili jak v české listině sám jméno své počestil: z Tyčina), Jakub z Dembna (či jak se česky psal z Dubna) atd. listiny

české psali, jakž lze se diviti, že v Těšínsku, patřícím přece ku koruně české, jazyk český opanoval?

Vždyť řeč česká vešla v užívání i v desky zemské království polského, tak zvanou korunní metriku, arcíť jen ve věcech knížectví slezských, hlavně osvětimského a zátorského. Podle prof. Perwolda jeví se v deskách těchto polština teprve od polovice XVI. století, však české zápisy nacházíme v nich již r. 1484, 1488, 1490 atd.

Není tedy divu, že v Těšínsku, hraničícím s Moravou, kde lid polský mluví řečí Čechovi nejbližší, jazyk český nalezl tak značnou oblibu a že polští Slezáci, od staletí od společného života s národem polským odloučení, přilnuli tak upřímně k písemnosti české. Vždyť s národem českým snášeli po staletí všechny chvíle radostné a pocítovali s ním jakoby úd jeho těla všechny ty rány trpkého osudu, které nepříznivá doba na něj uvalila.

Tak stavové slezští v listě ode dne 29. máje 1620 k polským senatorům hájí úplného práva, že Čechové mohou svobodně voliti si krále, a upomínají na starobylé smlouvy, uzavřené mezi Polskem a Čechami, mezi dvěma národy úzce zpřízněnými původem, jazykem a řády. „Nechť nepomáhá Polsko císaři“ — tak prosí Slezané polsky sněm — „mohlo by potom vzejítí nebezpečí i polské svobodě! Jménem jednoho původu s národem polským — prosí konečně Slezáci — nechť doví se dokonale král polský o stavě věcí českých.“

Po bitvě bělohorské Slezáci vykonali poselství do Polska ve jménu koruny české. Na sněmě polském 3. prosince 1620 žádají, aby „obě bratrská království žila jako dříve v poměrech přátelských“. Poláci odpovídají na to: „že toho jest se nadíti od příbuzných národů“.

Tedy v dobách neštěstí nejkrutějšího, jaké stihlo národ náš, Slezáci hledali nám spojence a byli prostředníky mezi námi a Poláky, jakž k tomu jsou zeměpisnou polohou a jazykovým poměrem jakoby stvoření.

Však prožili pak na to s národem českým celou tu hořkou školu utrpení! Trpce zakusili všechny ty pohromy, jež potom snesly se nad zeměmi společné nám koruny. A když v Čechách po dlouhých útra-

pách konečně svítati počalo, červánky nové lepší doby jen slaby vrhly odlesk na Slezsko.

Slezáci, kteří tak mnohé zásluhy dobyli si v lepších dávných dobách o společnou věc českopolskou, ti chudáci zůstali zapomenuti, opuštěni, sami na sebe poukázáni. O ně nikdo nestaral se ani v Čechách ani v Polště. Ponechání osudu.

A z toho Slezska, které bývalo pojítkem Čechů a Poláků, měl by se nyní vyvíjeti spor? A staleté to přátelství obou národů mělo by býti rušeno zbytečnými spory o několik vsí?

Stojíce na hranici území jazyka českého a polského nemohli jsme odolati těmto úvahám a upomínkám. Mnoho bojů přestojí ještě slovanští Slezané, než národnosti své vybojují v Slezsku místa rovného s Němci. K tomu především potřebí svornosti. Onen duch bratrstva, jakým nadšení byli předkové naši, nechť zvláště ve věcech slezských zavládne mezi oběma přátelskými národy. Přátelsky nechť smírují se protivy, bratrsky nechť urovnávají se spory.

Když na sněmě v Lucku r. 1429 polští pánové nabízeli císaři Sigmundovi pomoci proti Husitům ve Slezsku, tu Sigmund odpověděl Polákům nedůvěřivě: „Což pak učiní Poláci proti Polákům?“ Nevěřil, že by Poláci opravdu poskytli mu pomoci proti Čechům.

Nuže shoda mezi oběma kmeny budiž taká, aby i budoucně nevěřili nepřátelé naši, že budeme jim pomáhat proti sobě. Společným pak úsilím nechť odplatí se Slezanům za jich prostředkování poměrů přátelských v dobách dávných!

XXXIII.

V českém Těšínsku. — Kroj „po frýdecku“ — V Domaslovicích. — Řeka Ostravice. — Pohled na zámek frýdecký. — Lysá Hora, Gígula. — Ubohý kozel. — Z minulosti panství frýdeckého. — Příslušnost arcivévodské komory těšínské.

bíráme se do českého Těšínska. Zmizely nám s očí postavy švarných Valašek s krátkými živůtky, dlouhými a širokými zástěrami, hluboko po šíji splývajícími vrkoči a navázanými na nich červenými stužkami. Na silnici potkáváme již ženštiny v kroji jiném, méně nápadném, ale neméně vkusném, ač skromnějším.

Vyhlíží-li Valaška, mnohými škrobenými spodnicemi obtížená, trochu široká, zjev ženštiny „po frýdecku“ oděné jest útlejší. Odraží-li se prospěšně a pestře bělost vrchní košilky Valaščiny, tak zvaného kabátku, od pozlaceného opasku a tmavých jejích šatů, tedy zakrývá přece jen košilka tato v mnohých záhybech ňadra Valašky a prozrazuje jen nejistě jejích formu. Zašněrovany živůtek na jasné modrých šatech Frýdečanky dodává bujným ňadrům formy půvabnější, ač šáteček na hlavě ukrývá bohatý její vlas. Děvucha Valaška vykračuje si svižně, ba skoro pánovitě, na celém zjevu dívky oděné „po frýdecku“ znáti naproti tomu jakousi skromnost a ostychavost. Je to již jiný lid, který liší se od ostatního obyvatelstva v Těšínsku nejen ve formách nářečí, ale též jiným krojem a částečně i způsoby.

„Po frýdecku“ nenosí se ženštiny jen v okrese frýdeckém, ale též v sousedních dědinách okresu těšínského, na příklad v Domaslo-

vicích, kdež jedeme právě vedle úhledné jednopatrové budovy. Zalicotí nám na ní český nápis „Národní škola“; v brzce poznáváme, že tu správná čeština neučinila dosud velkých pokroků. Na hostinci čteme totiž nápis: „Hospoda pod damfšifem“.

Pohled na

Je to bezpochyby vtip na rybníček, blízko hostince ležící, který má tak málo vody, že neunese ani malou loďku, tím méně parník, ba že nepostačuje ani mnohým těm kachnám, které v něm chtějí se vykoupat.

Z Domaslovic dáme se na silnici frýdeckou. Před námi na pahorku lesnatém bělá se skalický kostelíček, o němž lid vypravuje,

že propadne se, až přeplněn bude lidstvem. Na levo pod horami tam v údolí velebně ze středu dědiny Dobratic vypíná se bání kostela a dlouho ještě zprovází nás, když už jsme překročili hranici okresu těšínského. Projedeme dlouhou vesnici Dobrou a v brzku už vítají

to Frýdek.

nás věže města Frýdku, jediného města českého v Těšínsku, ležícího na samé hranici markrabství moravského.

Hranici mezi Těšínskem a Moravou tvoří zde řeka Ostravice, která vzniká spojením dvou potoků, Bílé a Černé. Bílá stéká s hřebene, spojujícího vrchy Trojačku, Vysokou a Kladnatou. Černá pak má své prameny mezi horami Sulovem a Předmírem. Oba potoky,

Bílá i Černá, spěchají k sobě lesnatými úžlabinami a spojivše se vinou se údolím mezi Lysou Horou a vrchem Smrk na sever. U dědiny Ostravice řeka Ostravice přibírá pak říčku Čeladnou, dále Moravku, pod Polskou Ostravou Lucinu a vtéká u Hrušova do Odry.

Divá Ostravica je pouze 8·45 mil dlouhá, ale způsobila v celé krajině již škod ohromných. V náhradu za to obživuje chudobný horský kraj bohatým průmyslem. Za Ostravicí pod Frýdkem rozkládá se na družné Moravě okresní město Místek, spojené s Frýdkem vs Koloređov.

Pěkný je pohled z moravské strany na Frýdek, který se svými vysokými věžemi, úhlednými budovami a zámek majestátně pnc se na výšině nad Ostravicí, za níž v údolí leží menší a skromnější Místek.

Rozkošnější pohled do družné Moravy a na vysoké vrchy Bezkydův otevře se nám, vstoupíme-li do příjemné zámecké zahrady ve Frýdku.

Stojíme na vrchu. Pod námi údolím vine se divá Ostravice; její proudy přinášejí s sebou též praménky z Lysé Hory, která ve vzdálenosti asi na dvě mlie široce se rozkládá s vysokou svou hlavou. Vidíme lysého tohoto obra, 1324 m. nad hladinou mořskou, o němž stará píseň pje: „ten kopeček vysoký, co se pnc pod samé oblaky, a co vidí, co se ve Frýdku děje, kde se kdo obrátí, kdo dřevo rube, vodu nosí, kdo v stodole mlátí“, a na mysl vstupuje nám postava pověstného zbojníka Ondy, kterouž lid přioděl v četných pověstích baječným rouchem. Bývalať Lysá Hora jeho sídlem, z něhož činíval se společněky svými výpady do zámků okolních a v němž statně jako v hradě pevném vzdoroval vojsku. O Lysé Hoře lid vypravuje, že naplněna je vodou, která rozlije se a zatopí celé okolí, až obyvatelé v krajině této naplní míru hříchů svých. Hrabě Pražma dal vystavěti na Lysé Hoře kapličku, na kterou musili z panského dvora v Raškovících snášeti stavivo „závitky“. Ale před 80 lety zdechl prý tu kůň a kaplička proto roznešena.

Vedle Lysé Hory velebně vyjímá se pohoří janovické, malenovické a raškovické, jemuž vévodí vrch Gigula s tajemnou svou skrýší, nyní již zasypanou, jejíž hloubku r. 1766 chtěl vypátrati pán na Frýdku,

František hrabě Pražma, dav do ní házetí kameny, těžké až na tři centy, jichž pád hluboký nevydával žádné ozvěny.

Dále oko naše dostihne osaměle stojící Smrk; blíže k nám široce rozkládá se Ondřejnka, a za jeho rameny Kněhyně. V pozadí daleko od nás pne se k nebesům posvátný Radhošť.

Než obraťme se od Moravy, kamž horstvo nás bylo zalákalo, a rozhledněmež se po zámku frýdeckém.

Je to budova rozsáhlá, rozšiřovaná v rozličných obdobách. Původní sídlo knížecí má zdi na sáh dlouhé a v oknech hluboké výklenky. Zámek s jedné strany stojí do náměstí, dosti úhledného, se strany druhé vypíná se proti nížině jako pevnost. Věž s bání dodává bývalému zámku knížat Piastovských vysoko nad Ostravicí výhledu ještě důstojnějšího, a neradi zajisté opouštěli věž tuto kozli, kteří po starém zvyku odsud byli svrhováni. Nešťastného takového kozla postavili na vyčnávající prkno věže zámecké, které pak pod ním podtrhli. Maso rozděleno chudým na sv. Jakuba. Obyčej ten protikozlovský panoval prý ve Frýdku ještě před padesáti lety.

Frýdek patřival původně knížatům těšínským. Jinak temným závojem přikryty jsou zprávy o jeho vzniku a o jeho minulosti před dobou, než náležel ještě knížatům těšínským. Jméno Frýdku vyskytuje se na listě knížete Bolka, daném v Těšně r. 1416, ve kterém Místku pouští odúmrtí a slove Fhrededeck. S Frýdkem knížata těšínská zároveň drželi Místecko a na konci 14. století činili nájezdy do statků biskupských, následující v tom příkladu moravského panstva.

Kníže Václav Adam dal r. 1545 Frýdek v zástavu svému tchánovi Janu z Pernštýna za 12.000 uherských zlatých a roku 1563 daroval jej svému synovi Bedřichu Kazimírovi, který cestuje r. 1571 na královský dvůr do Prahy, kamž ho Maximilian II. byl povolal, zemřel v Přelouči r. 1571 a odpočívá v pernstýnské hrobce v Pardubicích vedle své matky Marie. Jeho statky byly tak zadluženy, že věřitelé obrátili se ku králi, prosíce za pomoc. Král sestavil komisi, která ve Frýštatě zasedala a napočítala dluhů na 244.000 tolarů. Nebylo jiné pomoci, než že se svolením knížete těšínského Václava Adama panství Bedřichova Frýdek, Bílsko, Frýštat byla prodána.

František hrabě Pražma, dav do ni házeti kameny, těžké až na tři centy, jichž pád hluboký nevydával žádné ozvěny.

Dále oko naše dostihne osaměle stojící Smrk; blíže k nám široce rozkládá se Ondřejník, a za jeho rameny Kněhyně. V pozadí daleko od nás pne se k nebesům posvátný Radhošť.

Než obraťme se od Moravy, kamž horstvo nás bylo zalákalo, a rozhlédněmež se po zámku frýdeckém.

Je to budova rozsáhlá, rozšiřovaná v rozličných obdobách. Původní sídlo knížecí má zdi na sáh dlouhé a v oknech hluboké výklenky. Zámek s jedné strany stojí do náměstí, dosti úhledného, se strany druhé vypíná se proti nížině jako pevnost. Věž s bání dodává byvalému zámku knížat Piastovských vysoko nad Ostravicí výhledu ještě důstojnějšího, a neradi zajisté opouštěli věž tuto kozli, kteří po starém zvyku odsud byli svrhováni. Nešťastného takového kozla postavili na vyčnívající prkno věže zámecké, které pak pod ním podtrhli. Maso rozděleno chudým na sv. Jakuba. Obyčej ten protikozlovský panoval prý ve Frýdku ještě před padesáti lety.

Frýdek patřival původně knížatům těšínským. Jinak temným závojem přikryty jsou zprávy o jeho vzniku a o jeho minulosti před dobou, než náležel ještě knížatům těšínským. Jméno Frýdku vyskytuje se na listě knížete Bolka, daném v Těšíně r. 1416, ve kterém Místku pouští odúmrtě a slove Fhrededeck. S Frýdkem knížata těšínská zároveň drželi Místecko a na konci 14. století činili nájezdy do statků biskupských, následující v tom příkladu moravského panstva.

Kníže Václav Adam dal r. 1545 Frýdek v zástavu svému tehánovi Janu z Pernštýna za 12.000 uherských zlatých a roku 1563 daroval jej svému synovi Bedřichu Kazimírovi, který cestuje r. 1571 na královský dvůr do Prahy, kamž ho Maximilian II. byl povolal, zemřel v Přelouči r. 1571 a odpočívá v pernstýnské hrobce v Pardubicích vedle své matky Marie. Jeho statky byly tak zadluženy, že věřitelé obrátili se ku králi, prosíce za pomoc. Král sestavil komisi, která ve Frýštatě zasedala a napočítala dluhů na 244.000 tolarů. Nebylo jiné pomoci, než že se svolením knížete těšínského Václava Adama panství Bedřichova Frýdek, Bílsko, Frýštat byla prodána.

Frýdek zakoupen Jiřím z Lohova a přešel později na olomúckého biskupa, Stanislava Pavlovského, jemuž náležel též Místek. R. 1584 zakoupil Frýdek Bartoloměj Bruntálský z Vrbna a r. 1636 opět byl prodán pro dluhy hraběti Jiřímu z Oppersdorfu, kterýž zanechal jej synovi svému Františku Eusebiovi. Po tomto zdělila Frýdek jeho dcera, která se provdala za Štěpána hraběte Pražmu, žijícího ještě v paměti lidu pro pronásledování loupežnické bandy Ondrovy.

Syn Štěpánův, Jan Pražma, prodal pak Frýdek r. 1797 knížeti sasko-těšínskému Albrechtovi a jeho choti Marii Kristině, dceři to císařovny Marie Terezie. A tak po 234 letech Frydecko zase přešlo v držení knížat těšínských. Piastovec Adam Václav chtěl sice Frýdek zpět koupiti ku knížectví těšínskému, avšak jak jsme již byli vyprávěli, vykladačka věcí v temné budoucnosti ukrytých neradila ku koupi a zadlužený Adam Václav tedy uposlechl vykladačky a Frýdecko zanechal v rukou cizích, až nový rod knížat těšínských konečně sjednotil je zas s Těšínskem.

Nynějším držitelem panství frýdeckého, rozloženého v 25 obcích, je arcivévoda Albrecht. Nepatříť Frýdek k lenním statkům koruny české, jako panství těšínské, skočovské neb vendrýnské, nýbrž je statkem alodiálním. Rozsáhlé jsou tyto lenní statky. Panství těšínské rozloženo jest v 43 obcích, strumínské v 7, a skočovské v 9 obcích. Pod správu komory arcivévodské v Těšíně náleží pak mimo panství jmenovaná ještě 25 statků fideikomisních, na nichž je 134 úředníků dobře placených, pomocných sil 578 a mimo to 25 osob, nemajících nároky na pensi, jako lékaři a sládci. Ohromný pak počet dělnictva zaměstnán jest v 16 železárnách, v sedmi uhelných dolech, 3 parou a 10 vodou hnaných pilách, v 5 továrnách (na lín, na likéry, na olej, 2 přádelny), ve 4 mlýnech, 12 lihovarech, 8 továrnách na sýr, pak při hospodářství polním, při němž je 75 dvorů, a lesním, rozděleném na 20 okršlků.

XXXIV.

Poutnický kostel ve Frýdku. — Starý kroj frýdecký. — Počet obyvatelstva města Frýdku. — Ruch v městě. — Průmysl. — O Lipině. — Železnice.

tisíce zbožných poutníků z Uher, Moravy a Slezska v malebných svých krojích naplňují ve dnech Mariánských město Frýdek. Vysoké postavy statných horalů v „huních“ vykračují zde s horalkami, které zahaleny jsou do dlouhých bílých šátků. Slováci uherští i moravští v „gatic“, širokých to bílých kalhotech, a v kazajkách, okrášlených mnohými šňůrami, nápadně liší se od ostatních mužů, oděných kabáty modrými a klobouky rozličné formy. Pestrý kroj Valašek ještě zvyšuje rozmanitost. Lašky pak a ženštiny po frýdecku oděné skromně tratí se v pestrých barvách krojů poutnic, připutovavších sem z krajů vzdálenějších.

Nazývám-li nynější kroj frýdecký skromným, nezasloužil si toho pojmenování starší kroj, jež nacházíme již jen u starších osob, a který svou pestrostí lahodí oku. Pohledme na příklad na starce z frýdeckého předměstí Nového Města. Jeho černá „župica“ s hustou řadou knoflíků a šňůr upomíná na naši čamaru. Tmavomodré uherské kalhoty a čizmy, pak široký opasek, „bruclok“, červená vesta s hustou řadou knoflíků a žlutě vroubenými dírkami dosvědčují starcovo tvrzení, že jindy bývalo lépe . . . Stařenka pak frýdecká s dlouhým bílým šátkem zajisté nemůže srozuměti, proč ti mladí teď kupují šátky kratší a strakaté a proč nechtějí střepečky své kráseliti stuž-

kami. Ti mladí změnili kroj předků a Valaši a Slováci, kteří přicházejí k Panně Marii do Frýdku, snad ještě si myslí, že jsou něco víc než Frýdečan!

Z krajů dalekých a blízkých přichází sem ročně zbožný lid ku zázračné Matce Boží. Dělníci, kopající hlínu, našli kamennou sochu její, kterou přenesli do kostela farního, avšak jaký div! Přes noc z kostela zmizela a nazejtří nalezena zas na místě, kde ji dělníci byli poprvé spatřili. Postavili ji do kaple zámecké, ale přes noc i odsud odstěhovala se na původní své místo. Tu hrabě František Euseb z Oppersdorfu r. 1665 dal postavit sochu na místo pod širým nebem, kde původně byla nalezena a kamž ze svatých frýdeckých přes noc se uchýlovala. V okolí šířila se pověst o divech, lid hrnul se k posvátnému pahorku, aby konal pobožnost u sochy zázračné a skládal příspěvky na zbudování kostela. Z dárků těch r. 1705 nad sochou vystavena dřevěná kaple. Počet poutníků vzrůstal, dary se množily a hrabě Pražma, tehdejší pán na Frýdku, dal se r. 1740 do stavby velkého kostela na témž místě. Za několik let na to pyšnila se již velebně v pozadí města na pahorku svatyně milostivé Panny, kterou vysvětil vratislavský biskup Filip Schaafgotsche.

Poutnický tento chrám opatřen jest pěkným průčelím a dvěma vysokými věžemi. Ze světlých a prostotou vynikajících oratorií pohlížíme do dlouhé prostranné lodi, přeplněné lidstvem vzývajícím bohorodičku.

Kostel má nádherné oltáře. Pod ním jest hrobka hraběcí rodiny Pražmovy a kol kostela skupenina vkusných kapliček, jež vystavěny z dárků poutníků. Po kamenných schodech stoupáme s pahorku zázračného dolů do města přívětivého, v němž i za dnů všedních čily panuje život.

Frýdek je sídlem okresního soudu a okres přidělen jest hejtmanství těšínskému. Má 508 domů a 5912 obyvatelů, z nichž přiznalo se 4665 k obcovací řeči české. Židů zde 217, evangelíků jen 101, ostatní obyvatelstvo je katolické.

Mimo poutnický kostel Frýdek má ještě dosti rozsáhlý farní chrám v městě vnitřním a veřejnou kapli v zámku. Město samo činí budovami svými, čilým životem na ulicích, obchodními výklady a

vkusně zařízenými velkými hostinci dojem většího města. Římskými láznemi Frýdek předstihl ostatní města na Těšínsku, a chloubou města jest velkolepý sál na střelnici, který shromažďuje o nedělích Frýdečany a četné úřednictvo z průmyslových okolních závodů ku koncertům, rušeným ranami ze sousední střelnice.

V městě kvete tovární výroba bavlněného zboží, která poskytuje chudobnějšímu obyvatelstvu až daleko do okolí chatrný sice, ale jistý výdělek. Tkalcovství je zde hlavní řemeslo. Jako na moravské straně velké železářny ve Frýdlantě a Ostravici nevyčerpatelný jsou zdroj příjmů arcibiskupů olomúckých, tak i zde železářny velkolepé, náležející arcivévodské komoře těšínské, obživují celé Frýdecko.

V nedaleké Bašce nacházejí se železné hutě s vysokou pecí a slévárnou: hutí nazvanou Isabela a hamry: Hildegarda a Karlovy. Patří k nim 17 obytných stavení, hostinec, dvoje lázně a mnoho průmyslových budov, pak úzkokolejná dráha na 493 kur. m., velké rybníky a dlouhé příkopy, jimiž vede se voda ku závodům. Hutě tyto zakoupeny již roku 1797 s panstvím frýdeckým a patří od této doby arcivévodské komoře.

Rozsáhlejší ještě závod jsou blízké ocelové hutě Karlovy, založené r. 1830 a rozšířené r. 1852 a 1872. Věčný plápolá oheň ve žhavých pecích závodů těchto a bušení kladiv rozléhá se krajinou.

O Lipině, hutích u Frýdku, vypravuje se, že pod třemi lipami tu jest zakopán poklad. Za dávných časů hledali jej mnozí, ale marně. Jednou tři chudí vesničané domluvili se, že poklad musí nalézt. Kopali usilovně. Tu o půl noci jejich motyky narazily na něco tvrdého a vesničané zajásali.

V tom objevil se jim muž červeně oděný s bradou bílou jako padlý snůh. V ruce držel dlouhý provaz a tázal se:

„Koho z vás mám na ten provaz pověsiti?“

Vesničané dlouho na odpověď nerozmýšleli: pádili odsud co jen dechu měli, bojíce se onoho provazu. A od těch dob už nikdo po pokladu nepátral, boje se provazu a červeného muže s bradou bílou.

V dolech těchto dolovalo se již před 400 lety a sice na stříbro, jak patrně ze starých soudních zápisů hradištských, vydaných prof.

Tkáčem. Ve Frydku samém těšinská komora má velkou pilnikárnu, založenou r. 1865.

Čilý panuje obchod ve Frýdku, ale bývalo ještě lépe. Mnoho uškodila pohraničnímu tomuto městu slezskému dráha severní císaře

Starý kroj frýdecký.

Ferdinanda. Svedla obchodní proud, který dřív z Moravy a Čech do Haliče po silnici císařské Frýdkem se bral, na trať bohumínskou. Ležít Frydek sice na poboční dráze vedoucí z Frýdlantu do Moravské Ostravy, a jen několik stanic vzdaluje jej od hlavní trati dráhy severní; ale staré blažené doby mohly by se Frýdečanům jen navrátiti,

Poutnický kostel ve Frýdku.

kdyby v život vešla projektovaná podružná dráha z Břlska na Skočov, Těšín, Frýdek, Místek a Příbor do Nového Jičína na Moravě. Tím Frýdek ocitl by se zase na hlavní obchodní trati z Haliče ku Vídni a Praze.

Bohatý průmysl okolí frýdeckého, Těšína a ostatních měst jmenovaných získal by mnoho kratší a přímější dopravou, a vzkvétá-li dnes toto město pohraničné utěšeně, jakž vzrostlo by asi v brzkou, ležíc na hlavní trati nové železné dráhy průmyslových měst moravských a slezských, jichž nynější železnice dotkly se jen zdaleka!

XXXV.

Frýdek v národním ohledu. — Dr. A. Peter a V. Vantuch. —
Dr. Kotek. — Boje národní a zastoupení ve sněmě. — Zbojník
Ondrášek.

Frýdek má velkou důležitost v ohledu národním. Polská města na Těšínsku bezmocně leží v rukou zastupitelstev německy smýšlejících a okolní města na Moravě mnoho přestojí ještě bojů, než budou moci na roveň postavit se uvědomělým městům českým. Tím potěšitelnější je zjev, že Frýdek je prvním městem na Těšínsku, jež dobyto straně národní.

Velkou zásluhu toho má frýdecký lékař dr. Augustin Peter. Jest Frydečan a pochází ze staré měšťanské rodiny. Znal tedy dokonale své spolurodáky a navrátil se z vídeňské university s doktorským diplomem, počal je léčiti nejen na těle, ale i na duchu, a horoucí jeho láska k jazyku mateřskému, kterou do svých spolurodáků vštěpoval, byla mocný prostředek proti odrodilství, kteréž tehdy ve všech skoro městech moravských bylo a v městech na Těšínsku dosud je domovem.

Však Frýdečané zamilovali si obětovného a vytrvalého tohoto národovce a šlechtetného lidumila, zvolivše jej členem zastupitelstva obecního, školní rady a ředitelstva spořitelny, pak místopředsedou besedy a záložny. Zažil 58 roků a dožil se vítězství svých snah ve Frýdku. Příčiněním jeho a zasloužilého Vítězslava Vautucha zvolen byl za venkovské obce okresu frýdeckého v letech sedmdesátých ad-

vokát frýdecký dr. Kotek do sněmu slezského a do říšské rady polský rolník Cienciała. Úsilí obou jmenovaných národovců frýdeckých podařilo se, že strana národní slavila též vítězství při volbách do zastupitelstva obecního a výboru školního. Vítězslav Vantuch, nyní rada městský, v letech šedesátých svolával občany a předčítaje jim denně články tehdejšího pražského denníku „Hlas“, budil v nich vědomí a hrdost národní. Kdekoliv jednalo se o věc dobrou, nadšeně poučoval spoluobčany, a neúmorná činnost jeho ponese zajisté dobré ovoce.

Kdo zná všechny předsudky, v jakýchž občanstvo měst moravských vychováno bylo, a kdo poznal těžké ty boje, jaké na Moravě strana národní ve městech posud vede proti všemu měšťanstvu neuvědomělému a ve školách zněmčilých odchovanému, podiví se, že podařilo se na samé hranici slezské získati národu město, jehož obyvatelstvo nemělo lepších škol než města moravská, a kteréž proudy národního vždy bylo vzdálenější.

Zajímavý byl spor obecního zastupitelstva a místní školní rady frýdecké se slezskou zemskou školní radou, která nechtěla potvrditi volbu ředitele škol frýdeckých. Všichni členové školního výboru vystoupili na to z výboru, a občanstvo frýdecké projevilo jim důvěru tak okázale, že opětně a to ohromnou většinou hlasů (260 proti 60) zvoleni byli. Obec pak odvolala se z rozhodnutí slezské školní rady zemské k ministerstvu, kteréž rozhodnutí ono zrušilo a strana národní ve Frýdku slavila skvělé vítězství. V rekursech a vůbec vymáhání práva jazyku našemu před úřady statně počínal si dr. A. Kotek, jenž byl dříve též poslancem na sněmě slezském za obce venkovské, ale při předposledních volbách podlehl vyššímu úředníku arcivévodské komory těšínské Obratšayovi.

Tak národ náš na sněmě slezském ztratil jediného svého poslance, však za to získal jiného v osobě arcikněze frýdeckého A. Findinského, kteréhož do sněmu vyslala města Frýdek, Fryštát a Bohumín a který společně s dvěma polskými poslanci, statečným rolníkem J. Cienciałou z Mistřovic a činným P. Swięzym bránil zájmy národnosti slovanské proti převaze německé. Toto zastoupení oby-

vatelstva slovanského obdrželo volbami do zemského sněmu r. 1884 konanými jinou tvářnost. Strana národní v okrese těšínském rozpadla se na katolickou a evangelickou, které postavily se nepřátelsky proti sobě. Evangelíci a s nimi jich kandidát dosavadní, poslanec Jirí Cienciala, podlehl. Zvoleni katolíci P. Ig. Święzy, katecheta na gymnasiu, vůdce to katolického politického spolku v Těšíně, a rolník Kania z Orlové, oba národovci. Na Frýdecku ve venkovských obcích zvítězil rolník Pitřík, taktéž člen katolického spolku, proti německému kandidátu a dosavadnímu poslanci Obratšayovi. V městské skupině frýdecké podlehl národní stranou kandidovaný arcikněz Huděc z Fryštatu proti německému kandidátu. Nepronikloť ještě vědomí národní ve Frýdku ve všech vrstvách obyvatelstva.

Skončil bych články o Frýdku, ale bojím se jaksi bodrých obyvatelů našeho jediného města českého v Těšínsku, že se mnou spojení nebudou. Psal jsem o všem možném, ba i o železárnách a pilníkárnách, o domaslovickém damššifu a o osudném provazu z Lipiny. Avšak o vládci Lysé Hory, o muži, o němž Frýdečané ještě dnes po staletích i při sklenici piva odvážné jeho kousky vypravují, jehož jméno každé frýdecké dítě s jakýmsi tajemným pocitem vyslovuje, o tom zmínil jsem se jen tak ledabylo.

A přece vyptává se na Frýdecku po zvláštnostech a památkostech, dostával jsem všude odpověď: „Ondráček!“ Ano, byl to *jen* loupežník, ale jaký! Spěchám tedy, abych nedoznal výčitky, že jsem neúplný.

Roku 1711 značný počet loupežníků vpadl z Uher do Slezska a do Moravy, jmenovitě do kraje přerovského. Plenili, loupili a páchali ukrutností všeliké. Zde ve Slezsku přidal se k těmto uherským zbojníkům Ondra Šebesta z Janovic blíže Frýdku a odvážlivostí svou vynikl v brzce tak slavně, že zvolili ho za svého náčelníka. Hlavní sídlo jeho bylo na Lysé Hoře, odkudž vnikal do blízkých zámků a vyváděl s chudým lidem žertovné kousky. Hrabě František Pražma obdržel rozkaz od nejvyššího hejtmána slezského, aby zmocnil se Ondry, který se svou bandou stal se postrachem celého okolí. Vojsko pídilo po něm častokráte a mnohdy již již zajásalo, jsouc mu na

stopě. Ale Ondra i se společníky svými, mezi nimiž hlavně vynikal slezský zbojník Juráček, šťastně vždy uklouzl.

Tu kázal hrabě Pražma, aby každá obec, jakmile Ondra se svou bandou se přiblíží, zvoněním na poplach oznamovala to sousedním obcím, kteréž taktéž nechť udeří na zvony, aby tak až do Frýdku šla zvěst o Ondrovi, odkudž pak po zvucích zvonů proti němu potáhne vojsko. Ale ani to nepomohlo. A přece Ondra i Jura z Morávky tak byli malí, že lid nazýval je Ondráček a Juráček.

Tu konečně tehdejší pluk dragounský, rozložený v Opolsku a Ratibořsku, dostal rozkaz, aby dal se na výpravu proti frýdeckým zbojníkům, a na hlavu Ondráčka vypsána cena 100 zl. ve zlatě. To pomohlo. Společník jeho Juráček zradil ho a přivedl vojáky až ku skryši, kdež r. 1715 „obuškem“ ho porazil a odměnu dostal. Tak skončil pán Lysé Hory. Zrádce jeho Juráček nezanechal loupežnictví, nýbrž stal se náčelníkem osírelých zbojníků. Ale nedlouho pyšnil se jako vůdce loupežníků. Lapen propadl smrti.

Nesčíslné pověsti kolují po Frýdecku, ba po celém Těšínsku o Ondráčkovi a Juráčkovi, jichž odvážnost a smělost byla prý veliká. Ba Ondráček byl prý tak opovážlivý, že zamiloval se do hraběnky Pražmové. Ale hraběnka nedala si srdce uloupiti. Seděl v něm pevně hrabě Pražma; však to byl největší nepřítel Ondráčkův. jenž povolal na něho vojsko až z Opolska.

Dnes lapili by Ondráčka zajisté snadně. Ve Frýdku je znamenité lákadlo, v němž mohli by ho potom sebrati. Neset tu hostinec jeden tento lákavý nápis psaný „po našemu“: „U Špicera je dobré pivo — i též kořalku rád nalivo.“

XXXVI.

V lázních darkovských. — V kraji Lachů. Chalupa. Pokrmy. Johanky. — Boj o muže. — Ukradený vepř. — Kroj Lachů.

Ráj pohlíží na nás — jakž nebylo by nám volno zde v těšánské nížině. Ve svěžím vonném vzduchu zalétají sem z blízkých lesíků čiperní zpěváčkové a do švitořivého jich vyprávění mísí se jednotvárné kukání kukaček, bzucení vos, kunkání žab a z lučin jakoby slabě ozývaly se pohyby nevidného hmyzu. Prsa volně se dmou a oko pase se na zelení luk a prořídleho stromoví, a oslněno stříbrnými vlnami Olzy bojí pozvednouti se k modré jasné obloze a rozzářenému slunci, před jehož paprsky palčivými ukryli jsme se do stínu košatého stromoví. Vížky města Frystatu přívětivě vítají nás a před námi z bujného zelení na skrovné výšině malebně objevuje se zámek Ráj.

Jsme v lázeňském místě Darkově, dosud málo známém. Avšak pověst jeho jodového zřídla roste každým rokem. Roku 1862 kopali tu na zkoušku uhlí, ale s malým výsledkem. Při kopání prýštila ze země solná voda s kyselinou uhličitou a místo hledaného kamenného uhlí, našli bohaté zřídlo jodové. Vídeňský profesor dr. Ludwig po lučebném rozboru dokázal, že zřídlo toto má dvojnásob jodu jako proslavené lázně Hall v Horních Rakousích a že předstihuje všechny známé jodové lázně evropské neobyčejnou hojností bromu. Lékaři posílají sem nemocné, kteří by jinde marně pomoci hledali. Všechny formy krtičnatosti, nádory žláz, nejtěžší nemoci příjčné a pokožní

nacházejí v darkovském zřídle jodovém nepříteli, který nemilosrdně je ničí.

Z lázní darkovských, jejichž budovy již nepostačují četným hostem, běřeme se příjemnou rovinou, stromovím posetou, ku Ráji, dědině to ležící u samého města Fryštatu.

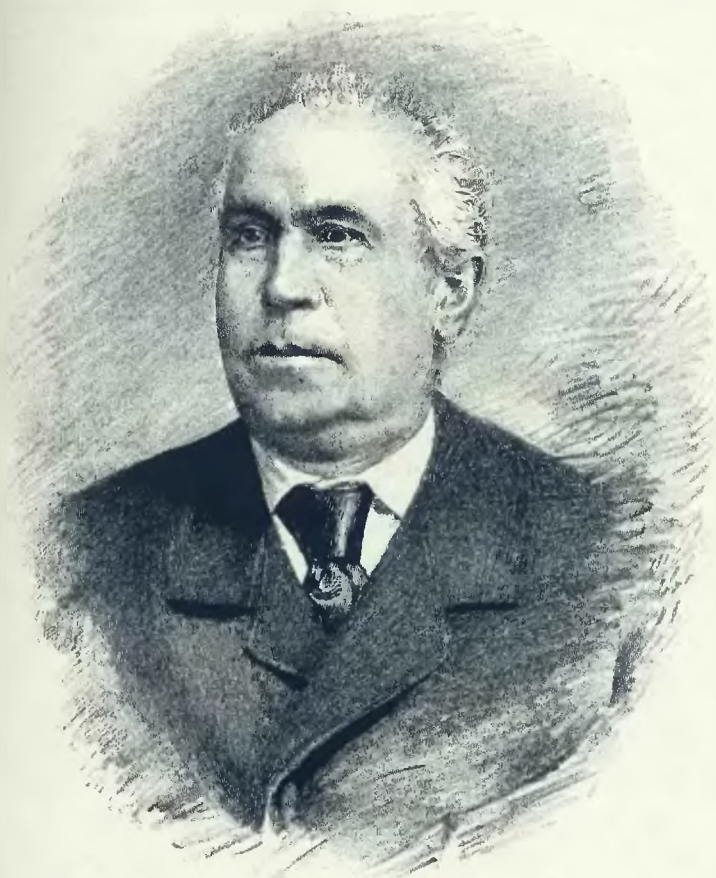

Dr. A. Peter.

Nalézáme se v kraji Lachů. Před námi malý potok ubíhá k Olze, do níž tamto nedaleko se vlévá. Za potůčkem objevuje se nám řada chalup, od sebe oddělených malými prostorami. Před každou chalupou několik stromků v malých zahrádkách.

Překročíme úzkou lávku a kráčíme ku chalupě nejbližší. V tom předběhne nás vepř, který u potůčku někde v úkrytu v zemi hrabal.

Jakoby živitelům svým podati chtěl zvěst o naší návštěvě, žene se k síni, která je zavřena. Prudkým během poplašil slepice, které s velkým hlomozem letí otevřeným oknem do světnice, v níž zmizely a nyní kdákají.

Vítězslav Vantuch.

Dvěře chalupy otevřely se a v nich objevila se žena asi čtyřicetiletá. Prosím ji, aby mi dala nějakou „mašinku“. Tak říká se na Těšínsku sirkám. Ochotná babka spěchá do chalupy a já chtěje si prohlednouti vnitřek chalupy lašské, kráčím za ní.

Dřevěná chalupa je kryta slamou. Vkročíme do síně a odtud nízkým vchodem do světnice, která zároveň je kuchyní. Soudím tak dle mnohých hrnků na peci a na lávce podél peci stojících. Pod lávkou touto je sídlo slepic, které sem před námi zaletěly oknem otevřeným. Na zdech papírové obrázky svatých v chudých rámcích a dřevěná soška Krista na kříži, ověšená svadlými již kvítky. Podél stěny mezi dvěma okny stojí širší lavice a před ní stůl. U dveří vedoucích do komůrky stojí do žluta natřená truhla, na níž pro okrasu vymalovány jsou bílé hvězdy. Vždyť v ní ukrývá se celé bohatství Lachovo: několik stříbrňáků, nedělní oblek jeho babky, modelitební knížka, platební arch berního úřadu atd.

Dvěře do komůrky mají malé okénko a tím zahledl jsem děvčátko asi osmnáctileté, jak obléká se. Modré její očko zablesklo se proti okénku, líce zaruměnily se a děvčátko odskočilo hloub do komůrky. Jako za trest, že zahledl jsem útlé tilko mladé Lašky, něco počíná v jizbě vrčet a syčet. Staré hodiny na stěně připravují se právě, aby odbily druhou hodinu. Závažím jejich jsou kameny a staré železo, podkovy a klíče.

Ze síně na levo je vchod do chléva, vedle něhož stojí stodůlka. Tak vyhlíží lašská chalupa dřevěná. Aby do ní zima nevnikala, Lach zacpe všechny škvíry suchým listím, slamou a mechem.

Zapáliv si doutník „mašinkou“ dověděl jsem se, že jsou teď zlé časy. Nemůže totiž babka svému chłopu nic jiného uvařit než „zemioky a kapuste“ (brambory a zelí). Krupičného chleba též ještě mají dosti. Ale když chłop chodil do Karvína do šichty, tu pochutnali si někdy též na knedlíkách z černé žitné mouky, na řepě, hrachu, ba někdy koupili si též z Fryštatu maso. V létě mívají kyselé mléko (kyška) s brambory. Kdyby jen chłop mohl chodit do šichty, zas by bylo lépe, ale v Karvíně nahněvali se na něho, že neporádné chodí, a pravili mu, že může zůstat doma.

„A kedy přijde váš chłop domů?“ tážu se.

„Je tu hned, jene počkajom,“ odpovídá babka.

„Vaša dcurka nazývá se Johanka?“ tážu se, věda, že tu v kraji Lachů jsem mezi Johankami.

Babka přikyvla.

„A má už galána?“ vyptávám se dále.

„Toť, kadaně!“ (Ano, jak by ne.)

„On je havíř, pravda?“ tážu se.

Babka uctivě na mne pohledne a volá do komůrky: „Hanko, pojď sem, pojď, jsou tu ten pán nad havířami.“

Mladoučká Hanka vkročila a nesměle na mne pohlednuvši dívá se k zemi.

„Já nejsem z Karvína,“ odpovídám, „mýlíte se.“

„Ale kaj!“ nedůvěřivě odpovídá babka a tvrdí rozhodně, že ví, proč jsem k nim přišel. Vždyť jsem se ptal na jejího muže a věděl jsem, že má dceru a že se dcera jmenuje Johanka. A jak bych toto vše mohl vědět, kdybych nebyl pánem nad havíři. Ale Hanka od Gavlasa neustoupí. Slíbil, že si ji vezme a musí si ji vzít. Vždyť Hanka je děvucha dobrá a dostane tuto chalupu. Křečkula nemá nic.

Udiveně pohlížím na babku.

„Ale mýlíte se,“ pravím, „vždyť já neznám ani Gavlasa ani Křečkulu, a vaši Hanku vidím dnes ponejprv.“

„To možná,“ odpovídá babka. „Však naše Hanka nikam nejde, je pořádná děvucha. Byla teprve dvakrát u muziky. Ale oni, panáčku, Gavlasa dobře znají a Křečkula už s nimi mluvila. Však já to dobře vím. Ale nic jí netřeba věřit, panočku, nic, ona je kořen hříchu. Gavlas jí docela nic nemá rád, ona mu sama nadběhovala a bůh ví, s kým ona to teď má.“

Marné bylo ubezpečování, že nejsem z Karvína, že ani Křečkulu ani Gavlasa neznám. Babka je přesvědčena, že jsem pánem „nad havířami“ a že nutím havíře Gavlase, aby si vzal Křečkulu, s kterou tento bezpochyby už důvěrnější známost měl.

Tak chtěje nahlédnouti do lašské chalupy, mimoděk vnikl jsem do tajností srdce Hančina, která na mne nesměle chvilkami pohledne a hned zas dívá se na podlahu, kterou bezpochyby pro velkou lásku ku Gavlasovi už dlouho nemyla.

Ubezpečuji babku, že Gavlasa nikdo nemůže nutit, aby si vzal Křečkulu. Upokojiv ji takto dodávám ještě, pošilhávaje po mla-

dloučké Hance, že by byl Gavlas hloupý, kdyby si vzal Křečkulu. Vždyť je Hanka mladá a ladná, bude mít chalupu a má Gavlasa ráda!

Lašky se spokojeně usmívají, já otvírám dvěře, spěchaje odtud před dalšími nezaslouženými výčitkami, jakobych já snad chtěl ladné Hance odloudit galána.

Lašky mne doprovázejí až do síně, slepice pod lavicí klákají a sotva vkročím na dvůr, už žene se tu volně zas ten nešťastný vepř.

„Proč ho nezavřete,“ pravím, „či se nebojíte, že vám ho ukradnou?“

„Ale kaj,“ babka usmívá se, „tento se nedá ukrást, umí dobře běhat a to mu je dobře. Ale loňského roku měli jsme vepře, byl jaksi nic po něm a ukradli nám ho. Ukradl nám ho jeden chachar a zapíral. Ale pánové u soudu nedali se ocigánit a zavřeli ho. Šandáři (četníci) našli totiž našeho vepře u toho chachara a poznali hned, že je to náš vepř.“

„A jak ho poznali?“ tážu se, aby Laška mohla ještě dále vypravovat o svém bývalém strážníku.

„Kadané?“ odpovídá Laška. „Náš vepř byl bez ocasu a ten u chachara nalezený též.“

Věřím tedy, že „chachar“ nemohl cigánit, a ubíraje se ku zámku Ráji pozoruji kroj Lašek, jež potkávám.

Liší se nápadně od kroje valašského. Vdané Lašky pokrývají si hlavu šátkem, z něhož kol obličej a nad čelem vyzírá jim bílý čepec, jehož mnohé záhyby dodávají obličejí Lašky zvláštní tvárnosti. Kabátky mají tmavomodré, kratičké, a rukávy na nadloktí volné, pod loktem úzké a přiléhají vždy dále k ruce těsněji. Punčochy bílé, zástěrka modrá neb červená. Děvčata chodí prostovlasá jako Valašky, avšak vrkoče pletou si jen ku zvláštním slavnostem. Kroj mužský neruší se mnoho od valašského. Nosí Lach černý plstěný klobouk se širokou střechou, kazajku tmavomodrou aneb hnědou s malými lesklými knoflíky a kalhoty tmavé barvy, plátěné neb bavlněné.

XXXVII.

Zámek Ráj.—Město Fryštát a zámek.—O pánech fryštských.—
Farní chrám a pověstný zvon.—Zámek a vesnice Karvín.—Doly
uhelné.—Česká hudba a čeští horníci.—Počátky dobývání ka-
menného uhlí.—Vývoz uhlí.

Zámek Ráj nevyniká dějepisnými upomínkami. Ale rajskou
je jeho poloha nad rozkošným údolím Olzy, a v sadech
zámeckých máme se býti v ráji.

Zboží Ráj náleželo původně knížatům těšínským a prodáno po
smrti zadluženého knížete Bedřicha Kazimíra r. 1571 Václavu Cigá-
novi. Po něm vlastníci měnili se často a nyníjším držitelem velko-
statku Ráje jest Jiří svob. pán z Bees-Chrostína.

Stromořadím stinných kaštanů kráčíme do okresního městečka
Fryštátu. Na náměstí smutně na nás pohlíží stará věž, vyčnívající
osaměle z řady budov. Oheň oloupil ji o její výšku a nevšimavé po-
tomstvo zavinilo, že zmizely mnohé ty okrasy, kterými vystrojili ji
předkové.

Druhou stranu náměstí zdobí dlouhý zámek hraběte Jana z La-
ryšů, bývalého hejtmana zemského ve Slezsku a finančního ministra
za Belcrediho. Je to nádherná stavba z doby novější, jejíž hlavní
okrasou je průčelí. Za zámkem táhnou se rozkošné sady se zvěřincem
a lázněmi hraběcími.

Ani památky není po starém dřevěném zámku knížat těšínských,
který oplýval vši nádherou a leskem knížecím, kdy sídlívali zde

Piastové. V něm obýval kníže Boleslav II., který se svými bratry Václavem, Vladislavem a Přemyslem společně vládl nad Těšínskem. Vdova jeho, kněžna Anna, sídlila tu až do roku 1490 a její syn, kníže těšínský Kazimír, často sem zajížděl. Podepisoval se též Kažko z Fryštatu. Po velkém ohni, který velkou část Těšína obrátil v popel, uchýlil se sem na fryštský zámek kníže Václav, a když r. 1563 postoupen Fryštat knížeti Bedřichovi Kazimíru, tu nevídaný nastal život ve Fryštatě. Žilť Bedřich Kazimír život královský a málo staral se o svou pokladnu, jakž o tom nejlepší svědectví podávají jeho dluhy, o nichž jsme se byli již při historické upomínce na panství frýdecké zmínili.

Vesele počal žiti, když přivedl si sem svou chof Kateřinu, rozenou kněžnu Lehnickou, která měla na tehdejší časy královskou výbavu a věna deset tisíc zlatých. Po okázalém veselí v Lehnici, k němuž dostavil se osobně sám císař Maximilian II., hody panské ve Fryštatě neměly konce, a panstvo z knížectví slezských zajíždělo sem k prostopášnému Bedřichovi Kazimíru, aby účastnilo se radovánek a hodů, které zařizoval jim tu z vydlužených peněz.

Po smrti Bedřicha Kazimíra prodán Fryštat i Ráj, aby zaplatiti bylo lze věřitelům, Václavu Ciganovi ze Slupské, tehdejšímu zemskému hejtmánovi těšínskému, který sem svolával stavy nespokojené s těšínskou kněžnou Kateřinou Zdenkou. O rodu svobodných pánů Cigánů vypráví se, že jeden z předkův jejich slouže ve vojště krále Matíáše v Uhrách, najímal pro Matíáše lid a nemoha v čas postavití slíbený počet mužstva, najal všechny cikány z Polska a Slezska, pročež ho jako náčelníka voje cikánského Matíáš pojmenoval Cigánem.

Od r. 1573 panství fryštské navždy odděleno od knížecích statků těšínských a ztraceno tak korunním statkům českým. Koupí panství fryštské přecházelo na rozličné rody až r. 1792 prodal je tehdejší držitel hrabě Rudolf Taaffe hraběti Janu Laryšovi. Předek rodu tohoto, který je dodnes v držení panství fryštského, Fridrich Laryš, povýšen byl r. 1654 s predikátem „na Líhotce a Karvíně“ do panského stavu českého.

Blíže zámku fryštského stojí farní chrám katolický s přistavěnou kaplí moravskou a upomíná nás na známého Otíka z Dobřan, zdejšího arcikněze, který v dobách protireformace vyznamenal se násilným obracením na víru a na pověst o zvonu, který vydával zvuky tak silné, že slyšeti je bylo až u dvě hodiny do Těšína. Na místě, kde nyní stojí vesnice Staré Mesto, byla již za dávných časů obec a na věži kostela tamejšího byl onen zvon. Celá obec lehla popelem a zvon pověstný spadnuv s věže vysoké, hluboko vryl se do země.

Tu obyvatelstvo nešťastné obce opustilo navždy místa, na nichž bylo vyrostlo, a založilo Fryštat. Dávno zapomnělo se již na bývalou obec. Tu jednoho dne pastýř v jámě, kterou svině v zemi vyhrabala, zpozoroval něco lesklého. Byl to onen mohutný zvon. Vykopán, do Fryštatu převezen a aby bylo lze dáti jej do věže farního kostela fryštského, prolomena spojovací zeď dvou oken věžních.

V Těšíně panovala tehdy princezna, kteráž jata zvuky dojemnými fryštského zvonu umínla si, že získá jej pro těšínský hrad. Musila zaplatit tolik tolarů, aby mohla vydláždit se jimi cesta z Fryštatu do Těšína. Sotva zvon do Těšína převezen, již přes noc ocitl se zas na věži kostelní ve Fryštatě. Princezna těšínská nechtěla proto vzdorovati zázračné moci a ponechala zvon ve Fryštatě, ba darovala Fryštatu i kupní cenu. Avšak okna věže proti Těšínu Fryštatští musili dát zazditi, aby vzduch nezanášel do Těšína dojemné zvuky zvonu, jež naplňovaly princeznu podivnými pocity.

Hlava naše zajímá se ještě baječným zvonem, i ač dávno už jsme opustili příjemné městečko na malém pahorku ležící, v uších znějí nám ještě zvuky zvonu, jichž jsme nikdy neslyšeli a jimiž obraznost klame jen náš sluch. Muíme se býti v říši kouzel v kraji tom malebném, do něhož jsme byli sestoupili a který jako velká pěkná zahrada ukazuje nám na svých kvítkách ze zelení lučin vynikajících všechny barvy, který vychloubá se košatým stromovím na hrázích rybníčků, v nichž ukrývají se vodní panny, a lidi v dálce krácející zdají se býti oslněnému zraku našemu trpaslíky, podrízenci to onoho nádherného červeného zámku, vévodíciho tamto na výšině celému kraji a tak nádherného, jakoby byl vybudován z pověstných pokladů

stříbra a zlata, uložených dle pověsti v blízké „stříbrné studni“ pod lesem u Suché.

Je to rozsáhlý zámek karvínský Solca, sídlo hrabat Laryšů, vystavěný r. 1873 v moderním slohu renaissančním s veškerým přepychem, jakéhož dovoliti si může jen hraběcí tato rodina.

Čím více blížíme se k zámku, tím více zapomínáme na onen svět čarovný, jež vykouzila v obraznosti lidu krajina půvabná. Silnice zčernalá, hrčení vozů, pištění lokomotiv železnic hornických, dýmající komíny dolů uhelných a továren, peci ohnivé, z nichž plameny srší, upomínají nás, že přicházíme k jednomu z nejprůmyslnějších míst rakouského Slezska.

Vesnice Karvín čítala r. 1804 pouze 630 obyvatelů, ač již tehdy v dolech uhelných se pracovalo. Nyní má na 4000 obyvatelů a roste vřehledě. V pivováře zdejší vaří se v době zimní denně až 200 věder a po celých Horních Uhrách známo je pivo karvínské. Hlavní pak výživu poskytují obyvatelstvu zdejšímu i okolnímu doly uhelné.

V dolech karvínských, náležejících hraběti Laryšovi, počalo se pracovati již r. 1776 a dobývá se v nich ročně až na dva miliony metr. centů uhlí a přes 200.000 metr. centnýřů koksu. Dělníků zaměstnaných v dolech těch r. 1878 bylo 2041 a domků dělnických náleží zde hraběti Laryšovi 54, v nichž je 316 bytů. Mimo to má v Karvíně též doly uhelné arcivévoda Albrecht, které zakoupil r. 1863 od hraběte Žerotína. R. 1878 dobylo se v nich 708.400 metr. centů uhlí a počet dělníků obnášel 902, pro něž vystavěno 34 domků se 114 byty.

Příjemný je pobyt v době letní v rozsáhlé zahradě zámecké blize pivováru. Tam na odpoledne nedelní dávají si dostaveníčko úředníci z blízkých dolů a továren, občanstvo z Fryštatu, lázeňští hosté z Darkova, ba i Těšňané, aby naslouchali mistrné hře hornické kapely karvínské. V zahradě pohybuje se na sta hostů, mluvících česky, polsky, německy, ba i francouzsky, a všechny svedla sem hudba česká.

Bez hudebníka českého nelze pomysleti si hudební kapelu v Rakousku — bez horníka českého těžko obešly by se doly. Dovednost jeho, pilnost a pracovitost příkladem je ostatnímu dělnictvu, a proto

nedivme se, že dále berouce se krajem Lachů, české „zdař bůh“ často mile překvapí ucho naše. Je to kraj dolů uhelných a v nich vévodí práce česká. Nenít tu český horník jen příkladem dělnictvu ostatnímu. Synové národa našeho jsou tu též správci dolů, řídí práci, která z podzemí vynáší lidstvu neznané dříve bohatství, uložené v uhlí kamenném a poznané teprve v století tomto.

Celý kraj od Karvína až do Moravské Ostravy je nevyčerpatelným zdrojem takového bohatství. V okrslku tomto dobyto uhlí za jediný rok 1876 v ceně skoro půl sedma milionu zlatých a ještě značně zvýšila se suma tato v letech posledních, ač cena uhlí značně klesla.

Koryto uhelné, které táhne se od Karvína až do Moravské Ostravy, obsahuje asi půl třetí čtvereční míle a je v něm asi 78 vrstev. Pracovalo v něm r. 1878 na 11.688 dělníků a délka železnic v dolech se nacházejících obnášela téhož roku 322.866 m., nad zemí 19.762 m.. úhrnem tedy skoro $44\frac{3}{4}$ mil.

A to vše je prací našeho století! O počátcích výroby uhelné v krajině zdejší vypravuje se toto: V druhé polovici století předešlého žil v Polské Ostravě na hranicích moravských chudobný kovář, který byl tak ubohý, že nemohl zaopatřiti si k řemeslu svému ani nejnnutnějšího dřevěného uhlí. Pomáhal si jak mohl. V lesích blízkých, které ovšem nová doba už úplně vymýtila, pásávali pastýři a hráli se při ohni, jež si byli u lesa ze snešeného dříví založili. Chudý kovář chodíval sem k lesu a pečlivě sbíral pozůstatky uhlí. Jednou v temnotě noční sebral vše, co mu do ruky padlo. Přišel domů zapálil na ohništi pozůstatky u lesa nalezené. Bylo mu divno, že oheň jaksi neobyčejně světle vyšlehuje a železo rudě ozařuje. Nazejtří hledal opět a přinesl domů černé kameny, které pak úžasně rychle rozšiřovaly teplo po kovárně, takže si ve svém bytu učinil větší zásobu oněch dobrých kamenů. Jednou přišel k němu náhodou učitel a užřev tan zásobu dal se uvésti na místo, odkud kovář to dobré kamení bral, a tak rozšířila se brzy v krajině pověst o ložisku uhlí kamenného. Avšak lid z počátku málo si všímal nálezů. Neumělť uhlím tehdy ještě topit a lidu nelíbil se nijakž čoud, jakýmž po celý den naplněna byla světnice. Pozemky, na nichž našlo se uhlí, za-

koupil hrabě Vlček, tehdejší majitel panství polsko-ostravského, avšak neposkytovalo mu uhlí v prvních dobách velkého vynosu. Byloť laciné a doprava do vzdálenějších krajín po nápravě obtížná.

Až když r. 1847 otevřena severní dráha císaře Ferdinanda z Moravy až do Bohumína a v Moravské Ostravě zřízena stanice železniční, teprve potom značně rozkvetl vývoz uhlí. R. 1862 dokončena stavba hornické železnice, na 24·2 kilom. dlouhé, Ostrava-Michalkovice s pobočkami, a spojena s hlavní tratí severní dráhy. Tím učiněn konec obtížnému dovážení uhlí po nápravě a vývoz vždy se šířil, když r. 1869 na útraty barona Rothschilda rozšířena hornická železnice na dalších 12·3 kil. až do Dombrové. I dále potom kladeny ještě koleje železnice hornické a jak vývoz se rozmohl, nejlépe viděti z těchto dat:

roku 1782	vyveženo uhlí	.	12.300 metr. centů		
" 1802	" "	.	36.960	" "	
" 1822	" "	.	66.640	" "	
" 1842	" "	.	613.760	" "	
" 1862	" "	.	5,992.000	" "	
" 1878	" "	.	17,644.150	" "	

Z těchto 17,644.150 metr. centů kamenného uhlí prodalo se roku 1878 železárnám, továrnám a jiným průmyslovým závodům v okrese samých dolů na 2,640.000 metr. centů, takže vývoz do ciziny obnášel 13,504.150 metr. centů. Nejvíce vyváží se do Slezska, Moravy, Dolního Rakouska, Štýrska a Uher, málo jen do cizozemska.

XXXVIII.

V Dombrové. — Eduard Hořovský. — Dombrovské doly. — O loupežnickém zámku a pokladech. — V podzemí. — Život horníků. — Kosteliček v Orlové a pověst o jeho založení. — Evangelíci a katolíci. — Jiří Třanovský.

ošicko-bohumínská dráha zanese nás v několika minutách z Karvína do dědiny Dombrové (Dúbravě) a tu vítá nás u samého nádraží velká řada domků dělnických, čistě upravených. Mnohé bije v nich poctivé srdce pilného horníka, který denně, vyjímaje neděle a svátky, pouští se v nebezpečí podzemního světa, aby prací svou zaopatřil výživu chudobné své rodině, v jejímž kruhu pak po denním namáhání užívá odpočinku blahého. Nad domky pracovitých horníků vznáší se kotouče dýmu z vysokých komínů nad šachtami a tam na návrší v přízemním domě, který rozblíží se po uhelném tomto kraji, ubytován je ředitel zdejších hor.

I on je synem práce neúporné a znamenitě prospívá závod, jejž spravuje. Avšak když nastane mu hodina klidu, tu poctivé to srdce české vzpomíná, že nežije jen povinnosti úřední, ale že má též povinnosti k národu, z něhož pošel.

Báňský ředitel Eduard Hořovský narodil se dne 22. října 1831 v českém báňském městě Příbrami, kde otec jeho byl průběrem při horách. Absolvovav akademické gymnasium české v Praze, konal další studia na horních akademiích ve Štávnici a v Příbrami a jako praktikant přišel roku 1856 do Ostravy a r. 1868 stal se inženýrem hor-

ním v Dombrové. Roku 1870 dáno mu místo vrchního inženýra a r. 1873 svěřeno mu ředitelství dolů zdejších.

Ve volných chvílích mohl užívatí všech výhod světa, aby tělu i duchu dopřál odpočinku po práci denuí. Avšak Hořovský vzdálen vlasti, žil a žije pro národ svůj a ve skvělém postavení každou volnou chvílku hleděl věnovati jen práci jiné a namáhavé: velkému spisu českému „O způsobech dobývání uhlí“, které po patnáctileté neunavné práci vydal roku 1879 v Praze.

Je to spis, o němž odborníci vyslovují se s úctou největší. Dílo Hořovského vyslo ve třech velkých svazcích a obsažen v něm též slovník hornického názvosloví, upravený na část slovanskou, pak německo-českou a francouzsko-českou. Opatřeno jest 148 tabulemi a 689 obrazci a mapami a jest tak nádherně upraveno, že slyšel jsem vyprávěti o něm s obdivem německé a francouzské inženýry, kterým nákladnost českého díla odborného imponovala. Ovšem Hořovský nemyslí ani na odbyt. Chtěl národu podati dar a nešetřil času ani nákladu. Odborníci přijali dílo jeho s úctou a uznáním; širší obecnost česká ovšem málo ví o šlechetném muži tomto, který v zátiší pracuje a nebazí po chloubě, nalézaje v českém srdci svém upokojení, že vědění své a práci věnoval národu.

Dombrovsko-orlovské doly uhelné náležejí bankovnímu domu S. M. Rothschilda ve Vídni a spachtovány jsou firmou Gutmann, jež jímž společníkem je obětavý národovec Ignác Vondráček. Roku 1878 dobyto v nich 1,377.440 metr. centů uhlí, dělníků bylo v nich zaměstnáno 1080 a železnice hornická obnášela pod zemí 24.500 metrů, na povrchu země 1350 metrů.

Děti horníků požívají bezplatného vyučování ve škole soukromé s vyučovací řečí českou, kterou vydržuje závod. Mimo to je při závodě ještě průmyslová škola pro dívky a ústav zaopatřovací pro malé děti, pak spolek spořitelní a potravní.

Podivná pojmenování mají kolonie dombrovské: Opičí, Spluchov a Mexiko. O Opičím, které lesem je rozděleno ve dvě části, a které leží na výšině, pod nímž šumí proudy Olzy, vypravuje se, že stával zde loupežnický zámek a na úpatí hory že loupežníci zakopávali své

poklady. Některým fryštackým občanům zachtělo se pokladu a tajně se umluvivše přišli na místo. Čirá tma rozhostila se po krajině, měsíc ukrýval se za oblaky a les halil se do příšerné tmy. Fryštačtí podle pověry do kola nakladli koření, do prostředku pak uložili zpráchnivělé dřevo ze starých rakví. Zaříkávajíce zapálili dříví a nyní vážně chtěli se dáti do kopání. Tu divoce vyskočila velká černá kočka, vyrušena dýmem ze spánku, jemuž spokojeně oddala se někde na větvích stromu, a jako před zjevem ďasa v divém spěchu fryštačtí prchali bez pokladu domů. Patrně neuměli dobře zaříkávat.

Mimo hlavní jámu jsou v Dombrové dvě hlavní šachty „Pokus“ a „Eleonora“, v nichž se pracuje. Pozorně stoupáme po řebříku do podzemí a jaksi s pocitem bázně loučíme se se světlem denním. Havíř, který chodí sem „na šichty“, ovšem směle, rychle a mrštně spouští se do světa podzemního, v jehož noci tráví hodiny denní. Čím dále sestupujeme, tím temperatura jest vyšší. Tam ve vnitru země dutě k nám zaznívá šum a hlomoz pracovníků. Labyrintem zdají se nám temné podzemní chodby, v nichž mnohé odchylky a záhyby svůdně staví se nám v cestu. Avšak horník zná zde každé místečko, jet tu doma a se soucitným úsměvem asi pozoruje nás bojácné nováčky v podzemní této říši uhelné!

Blížíme se k místu, kde se vysekává. Tu potkáváme dělníky s vozy uhelnými, jež po železných kolejích se pohybují. Před místem, kde uhlí násilně odlučuje se z tvrdého svého ložiska, tu postavy černé a pohyblivé míhají se jak tovaryši pekla. Uhelným prachem líce jejich zatemněny a mocně buší kladiva jejich do tvrdé hmoty, aby ji rozpoltila a odnesla v kusech z tisíciletého domova. Někdy pomáhá si horník též prachem. Dutě jako hrom zarachotí to pak v chodbách podzemních a ozvěna rozléhá se po dalších sklepeních, strachem a bázní jímajíc člověka zde nepovědomého, který muří, že řítí se už nad jeho hlavou země, aby zasypala jej zde do hrobu věčného!

Z rozsedlin a skulin sluje prýští se na mnohých místech uhlovodík, který výbuchem strašným uvítá toho, kdož by přiblížil se

k místům těmto s otevřeným světlem. Horníci proto opatření jsou svítilnami Davisovými, které je chrání před podobným neštěstím.

Po osmi- až desítihodinné práci havíř opouští šachtu a vesele ubírá se k své rodině. Nezdravý vzduch podzemních uhelných chodeb vykradl mu z lící veškerou ruměň a pozvolna klade zárodky chorobné v jeho plíce. Za to horník má bezplatné lékařské ošetřování, zadarmo poskytují se jemu a rodině jeho léky a učiní-li ho stáří neb neštěstí k práci neschopna, obdrží pensi, kterou vyměří mu podle let konané služby. Zemře-li, spolek poskytne příspěvek na pohřeb, a vdově dostává se pense a příspěvku na vychování dětí až do čtrnáctého jejich roku. Za výhody tyto strhuje se horníkům 3—5% jejich mzdy.

V okršlku karvinsko-ostravském nalézají se asi 800 budov pro dělnictvo hornické, v nichž je asi půl čtvrtá tisíce bytů. Při budovách těch upraveny jsou malé zahrádky a tu a tam horníci užívají ještě kousku pole, začez platí ročně 20 až 25 zlatých náhrady. Potravní spolky dodávají jim laciněji potřeby domácí.

Sedneme na železnici a v několika minutách ocitneme se u skrovného nádražního domku orlovského, z něhož patříme ulicí na kostelíček orlovský, který s výšiny přehlíží kraj Lachův a díví se asi co století nynější učinilo z klidného kdysi kraje. Železniční vlaky krouží se mu tu po celý den a odnášejí do světa celé vrstvy země, protkané nyní nesčetnými jamami. Synové Lachů, kteří vždy věrní byli kroji svému, odívají se nyní neznámým zde druhdy šatem havířským, kladívka na rukávech, kladívka v rukou, a jimi vnikají do nejtajnějšího nitra země; zlých duchů bojí se tito podryvači země ještě nyní, ale jen v podzemí, kdež bojí se hvízdát, aby nepřivolali na sebe pomstu oněch duchů, kteří by rozzuření sroutili klenby uhelné a pochovali v nich hvízdající rouhače. Jen Lašky zůstaly jaké byly před staletími. Od nápadných jejich bílých čepců, které vedle růžových tváří vyškrobeně s mnohými záhyby vyčnívají, nerozloučí je žádná lepší móda nového světa i kdyby čepce tyto trochu neforemně překážely horoucím polibkům jejich manželů.

Ani velká hornická slavnost, která v neděli odpoledne na sv. Prokopa odbývá se při zvucích velké kapely hornické v blízkém le-

síku, nedovedla svěsti pobožné Lašky od odpolední návštěvy kostela. V ulicích před pahrbkem, na němž kostel orlovský stojí, hemží se celé zástupy Lašek a mezi nimi jednotlivé postavy rolníků. Některé z nich němě pohlížejí na sochy sv. Benedikta a Josefa, které zde stojí před vchodem na schody ku kostelu, a po 46 kamenných schodech vystupujeme k pověstnému kostelíčku orlovskému.

Přední díl kostela stojí přes 600 let. Bývala to kaple v gotickém slohu a v ní nalézá se oltář hlavní s obrazem na dřevě malovaným, který dle pověsti darován byl od svaté Hedviky, zemřelé r. 1243, a představuje Matku boží, Ježíše trnám korunovaného a svatého Jana Křtitele. Naproti oltáři zajímavá jest na zdi stará malba, představující knížete Mečislava s manželkou Ludmilou. Orel vznáší se nad nimi a drží v zobáku hostii.

Malba tato vypravuje krátce pověst o vzniku kostelíčka orlovského. Kníže slezský, Mečislav, který panoval od r. 1164 až do 1211, bavil se jednou na lovu zvěře s velkým průvodem a chotí svou v hustých lesích tam, kde nyní vesnice Orlová leží. Na místě, kde nyní kostelíček orlovský stojí, všichni lovci najednou uzřeli neobyčejného orla sedícího na stromě. Držel v zobáku hostii, kterou nenadále pustil na zemi. Všichni ulekli se a kněžna Ludmila porodila následkem velkého uleknutí na témž místě syna, pozdějšího knížete Kazimíra. Na památku události této kníže Mečislav dal vystavěti zde kapli, nazvanou po onom orlu Orlová, a jméno to přešlo i na vesnici, která zde u kostela vznikla.

Narozený zde kníže Kazimír daroval pak vesnici tuto s lesy a celým okolím benediktinskému klášteru v Těšíně a kníže Vladislav dal vystavěti při orlovské kapli r. 1268 klášter, do něhož usadil těšínské benediktiny. Poddané své, kteří by buď z pobožnosti, buď za obchodem do Orlové zavítali, osvobodil na třicet dní od panštizny (roboty). Klášter benediktinský vzkvétal potom, až za doby církevní reformace žalostnému propadl osudu.

Kníže těšínský, Václav Adam, byl totiž příznivcem nového učení. Opat orlovský, Ondřej Buřinský, vytýkal v jednom svém kázání kní-

žeti přehmaty, jakých dopouští se proti církevním statkům katolickým, a kníže Václav Adam odpověděl na kázání ono r. 1560 skutkem rozhodným. Opat z knížectví vypovězen a mniši z kláštera násilně vyhnáni, při čemž kazatel Petr Jakub na kostelní věži zastřelen a dva

Eduard Horovský.

klášterníci na útěku za Moravskou Ostravou zabiti. Klášter obrácen v rum a popel a kostelíček orlovský dán protestantům. V době proti-reformace navrácen pak zas katolíkům, avšak zabrané statky klášterní prodala již knížata těšínská a po bývalém klášteře má koste-

Uhelný závod: Stará mašina.

líček orlovský již jen jedinou památku ve faráři, jež sem z řádu benediktinského dosazuje opat broumovský v Čechách.

Učení Lutherovo nevymizelo z krajiny zdejší a r. 1861 položen základ k nové budově evangelického kostela v Orlové, která na dalším vyšším pahorku přátelsky pohlíží na věž starobylého kostelíčka katolického. Vždyť v obou panuje učení Kristovo, jež v starém kostele katolickém vykládá se v jazyku českém, v nové svatyni evangelické však v jazyku polském. Jen farníci bojují mezi sebou boj, v němž katolíci stojí při češtině, evangelíci při polštině.

Zajímavý to úkaz. Ještě než vniklo do Těšínska učení Lutherovo, zde reformace již měla své přívržence a českým jazykem veden zde boj proti papežství. Vzpomínat rozsudek jeden těšínské rady městské z r. 1513 *kalichův*, jimiž zásobeny již tehdy cechy ku bohoslužbě. České husitství silných bylo zde zapustilo kořenů a nejslavnější muž, jež zplodilo Těšínsko pro učení Lutherovo, Jirí Tránovský, velkých získal si zásluh o tehdejší církevní literaturu českou.

Narozen roku 1591 v Těšíně a vycvičiv se tam v základech umění literárních, odebral se na studia do Guby v Lužici, pak do Kolobřehu

v Pomoří a posléze do Vitemberku. Vyučoval pak na škole u sv. Mikuláše v Praze a stal se později správcem školy holešovické na Moravě. Účinkoval později ve Valašském Meziříčí a v Krásném, kdež svěřil mu Jetřich ze Žerotína kazatelství na tamní faře. Po bitvě bělohorské musil faru svou opustiti a odebral se do Bilska na faru u sv. Mikuláše, kamž povolal jej hrabě Suegh. Avšak i tu nedopráno mu dlouho setrvati, bylť vyšším nařízením vyhnán i se svým dobrodincem Sueghem a vystěhoval se na Slovensko, kdež byl kaplanem na zámku oravském a později duchovním správcem v Liptovském Mikuláši, kdež r. 1637 u slavném průvodu pochován byl.

Československým Lutherem nazval jej nesmrtelný básník „Slávy dcery“, J. Kollár, a zaslouží si názvu toho pro krásu a čistotu řeči české, v níž sepsal mnoho spisů církevních. Byl to muž důkladně vzdělaný a básník nemálo nadaný. Přeloživ z latiny na jazyk český „Konfesí Augšpurskou“, věnoval ji těšínským krajanům svým a vydal ji r. 1620 v Olomouci. S přítelem svým, Janem Amosem Komenským, pracoval společně na kancionálu čili knize žalmů a písní duchovních, kterou vydal Komenský r. 1659 v Amsterdamě. Největšího jména získal sobě ale vydáním prvního evangelického zpěvníka československého, do něhož sebral písně nábožné v rozličných spisech a knihách dosud rozptýlené, rozhojnil je zpěvy, které sám složil, opatřil je pěknými melodiemi, a vydal potom celý spis v Liptově r. 1635 pod názvem „Cithara Sanctorum aneb žalmy a písně duchovní staré i nové“, který těšil se velké oblibě církví evangelických v zemích českých, takže Cítara vyšla tiskem v Levoči a Trenčíně devětkrát, v Prešpurku šestkrát, v B. Bystřici a Praze dvakrát, v Lipsku a ve Vídni jednou a mimo to v Loubně a Pešti v mnohých vydáních.

Žádná kniha nevníkla tak v lid knížectví těšínského, jako Cítara krajana Třanovského. V kostele pěl z ní melodické písně, doma hledal v ní útěchu evangelík na Těšínsku. Od pokladu tohoto nebylo lze lid odloučiti, a když r. 1865 kněžstvo evangelické vydalo církevní zpěvník polský a zavedlo jej napřed v církvi těšínské, starší evangelíci, ač mluví nářečím polským, zůstali přece věrni svému miláčku.

Aby lid v novém zpěvníku polském našel starého svého známého, přeloženy z Citary všechny oblíbené písně nejen Třanovského, ale též Jana Husa a českých bratří Táboorského, Šturma, Jana Augusty, Jana Blahoslava, Dřevínka a jiné, úhrnem 188 písní českých. Polským překladem vytlačován pak český Třanovský z církví evangelických.

Ačkoliv spisy české slavného Třanovského nejen v Čechách, na Moravě a Slovensku značného došly rozšíření, a hlavně ve Slezsku staly se nejoblíbenějším čtením, přece Těšíňanu Třanovskému málo bylo popřáno, aby mohl mezi rodáky svými žíti a v jejich kruhu účinkovati. Jediným místem jeho působiště — a i to jen na krátko — bylo město Bílsko (Bielitz), kamž nyní spějme!

Znak města Bílska.

XXXIX.

Znak města Bílska. — Soukenictví. Český privilej. B. S. — Němci. — Počet obyvatelstva. — Poloha Bílska. — Továrníci v společenském životě. — Z dějin města a panství. — Památnosti zámku a loupežník. — Starý kostelíček. — Ústavy vzdělavací. — Ze statistiky.

Město knížectví těšínského mají dosud nátěr německý. Však marně hledali bychom v nich německého ducha. Zamožnější třídy mluví sice německy, avšak rodilý Němec dobře cítí, že mluví k němu Slované, kteří mají dobrou vůli německou, ale jazyk slovanský. Méně zamožné obyvatelstvo měst ne naučilo se ve školách německých ani chybně německy a zůstalo věrně mluvě předkův.

Jedinou výminku činí město, v jehož znaku sv. Mikuláš v biskupském ornátě žehnal půl zlatého orla knížat těšínských v modrém poli a tři stříbrné lilie v poli červeném. Jediné město Bílsko v Těšínsku jest opravdu německé a mocná ruka sv. Mikuláše přinesla mu hojného požehnání: Bílsko kvete. Počestným mistrům soukenickým, jichž bylo r. 1804 ještě 520 v Bílsku, sice nezachoval život, nová doba továren i zde odňala jim samostatnosti. Avšak velkolepé továrny soukenické, které v Bílsku povstaly, daly městu blahobyť větší, než jaký zde druhdý býval domovem.

Sukno v Bílsku vyráběné nebyvalo nejlepším. Kníže Václav aspoň r. 1548 dal Bílsku privilej, v němž zakazuje přísně přívoz a prodej sukna hrubého z ostatních zemí, zvláště valašské guně nesměli v Bílsku prodávat ani sedláci ani — Valaši, ba Valaši nesměli své guně ani ve valše koupiti. Patrně bylo v Bílsku samém hrubého sukna dost a dost, a kníže chtěl takovým způsobem chrániti výrobu bílských soukeníků. Rozumná byla též záповěď knížecí, že žádný soukeník nesmí haniti práci druhého.

Bůh ví, co přišlo na mysl rozumnému knížeti Václavu, který Bílsku dával privilej na výrobu nejhoršího sukna, že takový dobrý privilej napsal — česky! Však by ho nynější průmyslníci Bílska jistě ani nepřijali! Jsouť Němci z nejčistší krve, ač v průmyslu odchování českým privilejem. Tehdy ovšem sami sukna, v Bílsku vyráběná, opatřovali znamením B. S., a kdybych chtěl na příklad vykládati, že písmena tato znamenala: bílské sukno, zle by se mi dařilo. Ale nedovolím si toho, činí tak německý slezský historik Peter ve svém známém spise o hradech slezských.

Vynikalo-li bílské sukno svou hrubostí, pak ovšem nebylo třeba ani onoho slovanského B. S. Vždyť sukno mluvilo samo. Proto ono znamení B. S. odstraněno. Avšak aby bílí soukeníci přece jen na své slávě netrpěli, a aby bylo lze rozeznat jejich sukno od jiného hrubého, zavedeno za knížete Bedřicha Kazimíra jiné označení; bílí soukeníci opatřovali své výrobky známkou městským. A tak ocitl se na bílském suknu sv. Mikuláš s biskupským ornátem a s požehnáním, a žehnající jeho ruka vykouzila z Bílska slezský Manchester, který je tak nevděčný, že r. 1861 sv. Mikuláše z městského znaku vymýtil a pouze lilie a půl orla bez požehnání tam nechal.

Ostatně zdá se, že již v šestnáctém století páni mistři soukeníci v Bílsku se nesnášeli se slovanskými. Zakazujeť kníže Bedřich Kazimír r. 1565 přijímání učňů a mistrů do cechu bílského, kteří by nebyli znali německého jazyka, to „aby předešel všeliké nepořádky a nedorozumění“.

Město Bílsko má 12.451 obyvatelů, a sice 10.778 Němců, 182 Čechů a 1494 Poláků. Má svůj zvláštní statut, jako na př. v Čechách

Praha a Liberec, a v okrese bílském, čítajícím 23.266 duší, žije též 8670 Němců. Podle dialektu a zvláštního kroje venkovského obyvatelstva německého soudě, Němci bílíští jsou potomci přistěhovalců německých, kteří v třináctém století byli se usídlili zde na samé hranici haličské. Řeka Biala dělí Bílsko od haličského města Bialé a tvoří zde hranici mezi Slezskem a Haličí, tak jako divá Ostravice mezi Frýdkem a Místkem a mezi Polskou a Moravskou Ostravou.

A živo jest jak v Bílsku tak za mostem v Bialé. Že zde čilý obchod, nejlépe viděti v posledních hodinách na náměstí bílském, kdež hemží se zástupy obchodníků, které obdařila příroda nápadnými nosy a kteří odbývají zde svou bursu. V dobách večerních pak zaplavují ulice zástupy dělnictva z továren, jimž dobře se daří. V Bílsku jen továrník je pánem, jiný smrtelník i kdyby vynikal učeností, ba i důstojenstvím a výnosným úřadem, nevyrovná se mu. Továrníci ve společenském životě jsou zvláštní třídou, která dokazuje méně spořivým životem ostatním třídám společnosti lidské, že průmyslník může popřáti si všeho, ať dobré či nedobré, jen když drahé. Kdyby nebylo drahoty, rozličné potřeby životní neměly by pro továrníka ani ceny. Kvete-li obchod a průmysl, peněz dost — klesá-li, učiní se „narovnání“ a zas je dobře.

Nemá ovšem každý továrník takové zásady a většina jich dbá toho, aby továrny jejich nepropadly takovému osudu, jako statky hýřivého knížete Piastovce Bedřicha Kazimíra, po jehož smrti r. 1571 panství bílské prodáno pro dluhy Karlu svobodnému pánu z Promnic za 80 tisíc tolarů a přecházelo později na rozličné rody panské, až konečně r. 1752 zakoupil panství toto kníže Alexander Josef Sulkovský za 630.000 zl. rýnských, jehož potomci zde dosud sídlí.

V plné míře Bílsko zakusilo útrap válečných. Navštívil je Valdštýnem pronásledovaný Mansfeld, spěchaje k svým spojencům do Uher, a císařští vinili potom protestanty bílské, že byli ve spolku s Mansfeldem. Slavný kazatel Třanovský proto odtud vypovězen, farní kostel odevzdán katolíkům, ba i tehdejší vlastník panství bílského, svobodný pán Sunnegk, musil vystěhovati se do Uher. Později r. 1632 a 1644 Poláci činili sem nepřátelské výpady, a r. 1646 Švédové vy-

plenivše město vypálili zámek, farní kostel a část města, a r. 1682 zmocnili se Bílska voje Tökölyho pod vedením Petrociho a zde zde řádili tito Kurucové.

Než lid málo poví nám o dobách těchto trudných. Padly v zapomenutí a i starý zámek, který nejvíce vytrpěl, upomíná nás jen svými pevnými zdmi na své stáří. Nová doba vyzdobila dle módy tento bývalý lovecký zámek knížat těšínských a pozdější pevnost proti vpádům nepřátelským z Uher a Polsky, a vrátný, jehož se tážu po památkostech zámku, neví bezpochyby ničeho o knížatech těšínských, o Švédech, Polácích, Uhřích, kteří jej plenili. Praví mi jen: „Kdybyste sem byl přišel takhle před sto lety, byl byste viděl tuto na té zdi obraz velkého zbojníka. Teď ale nevidíte nic.“

Škoda. Kdybych to byl věděl, byl bych zajisté před stoletím přišel podívat se na onen obraz loupežníka, jež zde před mnoha sty lety oběsili a pak na tom místě založili — zámek.

Marně ovšem nyní hledám památnosti, narodiv se tak pozdě, v době, kdy pro loupežníky staré doby nemají docela žádného citu a nechtějí jejich obrazy trpět už ani na zámeckých zdech. Loupežníci nového věku vytiskli staré své předky už i z písní jarmarečních, a též vídeňský „Extrablatt“ přináší jen podobizny vždy těch nových, zapomínaje úplně na staré. A přece by krvelačnému čtenářstvu takové obrazy „historických“ zbojníků byly pochoutkou!

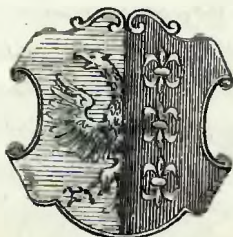
Málo památek historických zachováno v bílském zámku, v předešlých stoletích častými ohni ničeném; za to nám jediný kostelíček v plné míře nahradí tento nedostatek. Dědina Staré Bílsko, sousedící s městem, má kostelíček, který až do roku 1447 byl farním kostelem i pro město. Je to starobylá gotická stavba o jedné lodi a tvrdí se, že to nejstarší zděný kostel v knížectví těšínském. Nejstarší jeho částí je presbyterium, kteréž jediné tvořilo celý původní kostel. Ostatní části byly přistavěny v pozdějších dobách. Nad ním vznáší se vysoké gotické klenutí s malými, úzkými okénky v podobě pravidelníku. Dole na hlavním kameni gotické klenby nejasně poznáváme starého polského orla, který z kamene vytesán, přechkal všechny proměny, jakých zažila stará tato kaple. Ve starém farním inventáři

činí se zmínka, že v kapli této již r. 1230 prolomena jedna zeď a sice v stranu, kam se kostel rozšířil.

Stavba prastarého tohoto kostelíčka klade se do století jednáctého. Vzpomínáť farní inventář, že křesťanství zavedeno v Bílsku v době, kdy velehradské biskupství přeloženo bylo do Olomouce, totiž v 11. století. Lid pak vypráví, že pod oltářem kostelíčka tohoto nalézají se sukovité kořeny prastarého dubu, poslední to zbytky posvátného tmavého háje pohanského, v němž oběti přinášeny bohům.

Slezské Bílsko s haličskou Bialou tvoří společně dosti značné město asi se 20 tisíci obyvateli zámožnými, a ústavů vzdělavacích má jediné Bílsko několik: vyšší reálku, státní průmyslovou školu, ústav učitelský — rozumí se, že ústavy tyto jsou německé. Vždyť i polská Biala v Haliči, sousedíc s Bílskem, přijala jaksi německého ducha a nechce zavést ani do škol obecních polštinu, čehož by si haličská zemská školní rada už k vůli jednotlosti správy veřejné přála.

Bílsko má též veřejnou knihovnu, dosti značnou a náleží vůbec k nejpokročilejším městům slezským. Bohatý-li zde průmysl soukenický, nápadně slabý za to je chov dobytka, což přirozeno. Město Frýdek, též dosti průmyslové a o polovici méně obyvatelův čítající než Bílsko, mělo na př. r. 1880 289 krav, Bílsko jen 163, Frýdek 119 vepřů, Bílsko jen 65, ovce ve Frýdku jedna, v Bílsku žádná, majitelů dobytka hovězího bylo ve Frýdku 158, v Bílsku jen 48, ale co je nejdívnější: Frýdek měl jednoho osla a má ho snad dosud, však Bílsko při posledním sčítání lidu a dobytka nepřiznalo se ani k jedinému oslu a to mne bolí!

Znak města Bílska.

XL.

K Bílému kříži.

Smutně zavzněly zvony a žalostné zpěvy rozléhají se po nevelkém náměstí městečka Jablunkova. Povož náš stanul a soucitně pohlížíme na průvod pohřební. Mladíci nesou černou rakev, posetou mnohými věnci. Vedle nosičů pak po obou stranách rakve smutně děvušky krácejí, v rukou třímajíce hořící svíce. Bohaté vlasy jejich protkány jsou mnohým zelením — vždyť poslední cestu konají s družkou svou, aby doprovodily ji na místo, kde mladé tělo její zasnoubí se s matkou zemí.

Proto po obyčeji zdejších vystrojily se dnes zástěrkami a sukňemi černými, ba i nožky, jindy svižné, přioděly punčoškami smutkovými. Jen košilky jejich ostře vynikají bělostí svou z obecné barvy smutku. Za rakví pak krácející ženštiny, příbuzné s dívkou zesnulou, nesou na hlavě šátky černé.

Průvod zašel dále do ulice a odevzdáváme se letu hbitých koníků, kteří zanášejí nás k dědině Lomné. Kičera, Kikula, Kozubová a jiné hory blízké i daleké staví se před námi vždy v nových tvarech a odkrývají nám nové půvaby. Lesy husté upomínají pak našeho vozku na Targalíka, který zde kdysi zle řádl.

Kamkoliv Targalík se vrtl, už zle bylo, pátil, kradl, ba zabíjel i lidi dobré. Nebylo ho možná se světa sprovodit. Byl chlop jako železo. Kulky od něho jen se odrážely.

Targalík měl kmotra, který se nazýval Janek a byl kopidolem (hrobařem) v dědině Řece. A tento Janek už zbojnictvo Targalíkovo nechtěl trpěti. Umyslil si, že ho pokárá, aby lidé a dobytek měli na salaších pokoj. Ale Targalíka nebylo lze jinak zničit, než vlastní jeho střelou. Janek kopidol byl ráz s Targalíkem kdesi v hospodě a dobře se napili. Targalík už ani nemohl rovno jíti. Šli po lávce u řeky. Kmotr Janek praví: „Targalíku, dej sem svou dvojku!“ Ale Targalík nedal, jen se tak klátil. „Targalíku, dej sem dvojku, stane se ti neštěstí!“ A už dvojku Targalíkovi vzal a do něho střelil. Targalík padl do řeky a dokonat. Proto se tu říká: „Jonek z Řeky kopidol (hrobař), Torgolíka přikydol (přikydal).“

Kočí švihnul do koní a hlubokou úžlabinou blížíme se ku Salajce. Jednotlivé chalupy po horách i při cestě vzdáleny jsou od sebe obvykle na pět i více minut, stavba je výlučně jen dřevěná, vydělává si chudobný lid horský dříví prací svou v lesích arcivévodské komory.

Jedeme poblíže studánky léčivé. Ve smutných dobách cholery voda tato konala pravé divy. Potkáváme zástup horáků. Tážeme se, kde bylo by nejlépe vystoupiti, abychom přišli po horách ku Bílému kříži. Jedni posílají nás ještě dále, druhí pobádají nás, abychom zde vystoupili a tamtou pěšinou bychom dali se na hory.

Nedůvěřivě tážeme se: „Byli jste už někdy u Bílého kříže?“

„Ale co by ne! To my tu známe. Chodíme tam ale z jiné strany, bo my sú eště z daleka.“

„Jeden z vás mohl by s námi. Zaplatíme.“

„Škoda, ale nemůžeme. Jdeme do Tešína.“ smutně odpovídají horalé v huňách a s krpcemi, „a dobře třeba jíti osm hodin.“

„Vždyť tam není dnes jarmark.“

„Jarmark není, dyť nemáme ani peněz. Ale —“

A zpocení horáci vypravují, že jdou k soudu svědčit. O vraždě, zhárství, neb jiných velkých hříších světa ani se jim nesnilo. A nestalo se nic, celkem nic, škoda o tom mluvit.

„Však jsou tu svědci a vědí, že já nic takového nemluvil,“ jeden z nich vypravuje. „Ale Kalivoda slyší i co se nemluví a jeho svěd-

kové nacigánili u soudu v Jablunkově, že já ho nazval mříhladem a ryšavcem. Ale sedět nebudu, vždyť je též ještě v Těšíně stará hlava a moji svědci nic neslyšeli.“

„Možná že neposlouchali,“ namítám.

„Ó my dobře poslouchali,“ ozývá se jeden z nich.

„Možná že jste ku hádce později přišli.“

„To pravda, oni se vadili už dlouho a my běželi jsme k nim s polí, slyšíce křik.“

„Kdybyste si byli pospíšili, možná že byste byli slyšeli,“ usmívám se a radím jim: „Nic nepořídíte, škoda cesty, vraťte se raději.“

Ale důvěra horáků v „starou hlavu“ — ke druhé totiž instanci soudní — je tak velká, že s chutí poženou se ještě osm hodin . . .

Najali jsme jiného horala a povoz náš vrací se do Jablunkova. My pak neschůdnými pěšinkami stoupáme do hustých lesů na vysoké hory. Každou pak horu nazývá náš vůdce Bezkydem. Bližší pojmenování nezná. Pochybnosti v jeho vůdcovské vlohách nuti nás k otázce:

„Vedete nás ku Bílému kříži? Nebloudíme?“

„Vždyť jsem už několikrát pravil, že dobře ten kříž znám.“

„Ale *Bílý* kříž!“

„Tak, kříž.“

„Ale *Bílý*!“

„Je bílý,“ odpovídá lhostejně vůdce; „přijdeme tam.“

Po další půl hodině vysvětlí nám lidé v lese pracující, že velice jsme si zašli. Ubohý horal vedl nás bůh ví k jakému kříži. Smutně na nás pohlížel a na našeho nového vůdce, který ho plísnil, že nic neví.

„Co by ten věděl o Bílém kříži! Chodil by celý den a zavedl by panstvo do Moravky. Třeba cestu znát, ale ti horalé tam od Jablunkova nic neznají a nic nemyslí. Já ku Bílému kříži chodil s otcem do práce už jako dítě. Ale máme tam ještě daleko. Ten hloupý . . .“

Přítel zahledl studánku a chce pít.

„Tuto vodu neradím,“ varuje nás vůdce. „Kdo se napije, už aby se dal mazat.“

Vůdce náš umí také připravit masť proti onomu hmyzu, který hnízí na těle nečistých lidí. V horských těchto krajích lid všude zná podobné zlé studánky, z nichž neradno brát vodu. A musí-li člověk pít, tedy jen prudko jít, aby se ta zlá voda v těle neusadila.

„Znáte písničku: Koulelo se, koulelo?“ tážu se.

Vůdce usmívavě odpovídá: „Kúlalo se, kúlalo — i znám.“

„Když jsem k vám chodíval přes ty hory,“ „Horo, horo, vysoká jsi“ a jiné ještě písňe, na něž se tážeme, zná, ale žádnou nám nechce zapět, ba ani vyřkat. Namáháme se, abychom z něho pozvolna vynutili seznam všech písní, které umí. Ale vůdce je pořád opatrnější a konečně nechce ani mluvit. Na doléhání dověděli jsme se příčinu jeho opatrnosti. Chraň pán bůh, aby písničky vykládal, vždyť není tak hloupý, jako náš předešlý vůdce, který ani nevěděl, kde je Bílý kříž. Pohádky nechce nám též vypravovati, jaksi nám nedůvěřuje a ani darovanými doutníky, kterými se takoví vůdcové na Bezkydách obměkčují, nesvedly ho, aby mluvil.

Chvilkami stoupali jsme hustými lesy a hned po pěšinách sestupovali, abychom klikatými cestičkami překročili rozhraní jednotlivých hor, chvilkami těšili jsme se rozkošným vyhlídkám do čarokrásných údolí, a tak v několika hodinách přešli jsme Koží Křepce, Polom a jednotlivé po nich naseté pahorky a ocitli se konečně na cestě širší. Z jedné strany les, z druhé role. Bílý kříž uvidíme prý teprve za půl hodiny. Cesta tato dělá hranici uherskoslezskou a vůdce praví: „Zemáky jsou moravské, les je uherský.“

Vůdce náš je Čechoslovan slezský, neboť mluví „moravsky“, pročež nazývá též zemáky „moravskými“, ač leží ve Slezsku. Avšak i slovo zemáky v ústech tohoto českého Slezana je nápadné. Nazýváť totiž český Slezák v Těšínsku brambory „kobzolemi“, kdežto polský Slezák miluje „zemiaky“. Tu však blíže hranic uherskomoravských i Čechoslovan užívá výrazu „zemáky“, kteréž nebývají tak chutné, jako tam dále ku Těšínu, poněvadž tam jedí se s kapustou (zelím), a zde v hornatém kraji kapusty méně.

Jsme na hranici uherské. V lese u dřevěného baráku zakmitly se nám dvě postavy horalů, a po dlouhých vlasech jejich s jistotou

souditi lze, že jsou to Slováci. Hned na to zmizeli. Chceme pozdravit bratry z pohraničné Slovače a vyvoláváme je z úkrytu.

„Pojďte jen sem a ukažte nám cestu ku Bílému kříži!“

Pozvolna oba blíží se k nám a ten smělejší ukazuje nedbale: „Bílý kříž to tam dalej po cestě.“

„A zkadě stě vy sem přišli?“ tázu se.

„My sme tu z Predmiera, páňko veľkomožný.“

„A co tu robíte?“

„Robíme šindel.“

Les náleží veľkostatkári a bankéri Popperovi, nynějšímu páňu na Trenčíně, jehož statky až daleko za Čacu zasahují. Druhdy byl zde vládcem slavný a rekovný Matúš Trenčanský, který pro samostatnost Horních Uher podnikl rozhodný boj proti králi uherskému.

Nedlouho kráčíme podél rolí „moravských“. Ocitli jsme se opět v hustém lese a vykročivše spatřili jsme před sebou několik dřevěných chalup. Cestou blížíme se k nim a za nimi otevřelo se nám lučnaté údolí, v jehož pozadí vystupují uherské hory. Dřevěné chalupy, podél nichž kráčíme, náleží k slovenské dědině Turzovce, která daleko na několik hodin táhne se do Uher. Do kostela turzovského třeba odtud jít asi tři hodiny.

Od chatrčí těchto slovenských zahneme pod pahorkem na pravo a před námi (ve Slezsku) objevila se jiná chalupa dřevěná. Je to dřevěný hostinec, vedle něho zvonice a několik kroků dále bílý kamenný kříž...

Odpocíváme tu němě u kříže. Slabé je mé péro, abych vypsál veškeré ty krásy, které zde příroda vytvořila a které tak upoutají duši lidskou, že bezvládně pohlíží člověk do dálky a zapomíná na ostatní svět. Kdybych mohl, sem svolal bych básníky, zde rozestavil bych malíře, neboť krásy a velebnost horstva těšínského zde zajisté dostupují svého vrcholu. Naši cestovatelé honí se po dalekých cizích krajích, ale o našem Bílém kříži nevědí ani v sousedních zemích, ba mnozí ani v samém knížectví těšínském. A přece nemůže býti úchvatnějšího pohledu a mocnějšího dojmu než zde na hrázi dělíci dvě údolí čarokrásná, zde na pahorku pod pyšnými výšinami, které jsou

však jen pídimužíky proti těm horským obrům, které nad nimi se vznášejí ve tvarech rozmanitých a oblohy se dotýkají. Jasná zeleň luk v údolí, do nichž vysílají hory své potůčky, příjemně odráží se od tmavomodrých a někde černých lesů, táhnoucích se vysoko až k nebi, a jasně modrou oblohou a leskem slunce doplňuje se hra všech barev . . . Jsme tu v kraji zapomenutém jako na poušti, a chalupy jednotlivé, které oko naše dostihuje tam v údolí a tam na stráních hor, jako by byly povstaly kdysi v krutých dobách zhoubné války. Zapomínáme na lidi, nevidouce jich a přece i v tomto koutě světa dýchají tisíce smrtelníků.

Bílý kříž, u něhož stojíme, nalézá se jako na hrázi, spojující dva vrchy a dělící dvě údolí. Je zároveň hraniční čarou dvou velkých vesnic pohorských, rozložených v jednotlivých chaloupkách na velkém nepřehledném prostranství. Zde končí dědina Staré Hamry (obyvatelů 2509), avšak vidíme z ní jen dvě chaloupky. V druhém údolí spatřujeme první chatrče pětihodinné dědiny Moravky, která má 4558 obyvatelů.

„Umřel už?“ ozval se za námi hlas starší ženštiny.

Chlapec pak od Turzovky přicházející odpovídá: „Přišli tam doktoři a řezou ho. Mám jim tam donést víno.“

Chlapec vypravuje nám: „Jan Čuraj z Turzovky je velký raubčík (pytlák). Potkal Janka Haluzníka a prosil ho, ať mu naženě sernáka. Chcel střílet po sernáku, ale střílil Haluzníkovi do nohy, ale ně nashvál. Šandári uherští (touto správnou formou jazykovou se zde *mluví*) byli tu u nás v hospodě, zapísali to a včil sú tu už doktoři a řezou mu nohu.“

Žena pak dodává: „Ubohý Haluzník, nikdy něraubčíkoval a toto se mu včil staně.“ Vypravuje nám pak, „že ti Slováci, to bujný národ, strašní práci. Tam v Turzovce dycky něco nového. Už tam mají včil pět šandárův a pokoja přece není. Všici ti páni šandári uherští i naši moravští chodia sem, bo my máme pivo ve flaškách až z Těšína a dostať u nás též maslo s chlebem, v Turzovce nemajú takej hospody — a co oni to píšu?“ obrací se žena nedůvěřivě ke mně.

Ulekla se bezpochyby, že vyzradila dobrý svůj obchod pánním, co ukládají danky (daně).

V mapách vyznačen Bílý kříž u hory Zu'ova. Tázali jsme se proto, kde kdo byl na naší cestě, kde Zulov leží, neboť ani náš vůdce, který ku kříži nás zavedl, o Zulovu ničeho vědět nechtěl.

„A kde je tu Zulov?“ tážu se hospodské.

„Tu jsme na něm a tanto je Trojačka.“

Chlapec zavedl mne ku Trojačce. Je to kámen tříhranný, naznačující hranice tří zemí: moravské, slezské a uherské. Po stranách vryta v něm písmena: M. S. U.

„A kde hráli zde potentáti karty?“ tážu se chlapce.

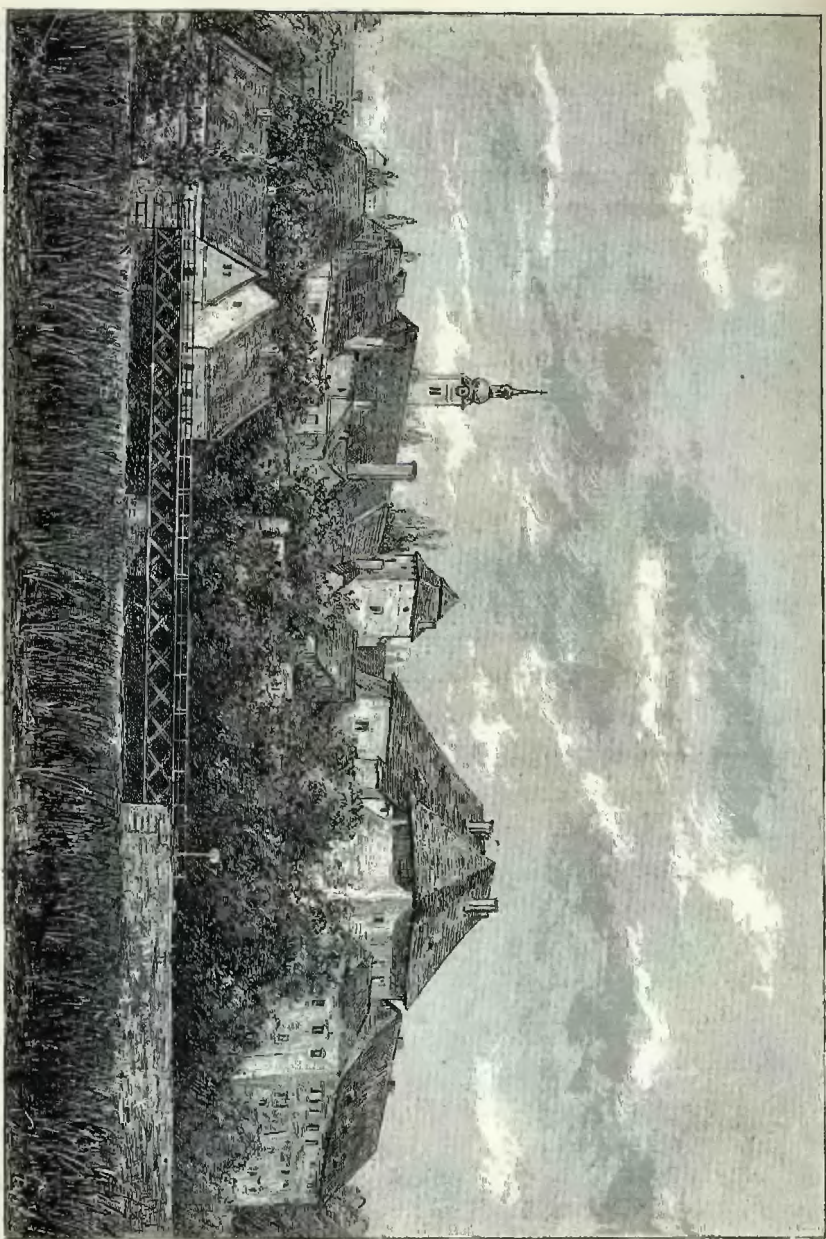
„Tu,“ odpovídá chlapec, ukazuje na kámen, na nějž nelze však ani pět karet rozložit, což tímto konstatuji.

Chlapec pobízí mne, abych šel podívat se na Haluzuňka. „Něni tam daleko, co ten komfň vyzěrá.“ Před chvilkou donesl tam doktorům místo vína láhve s pivem a vrátiv se na rozkaz matčin, aby mohl posloužiti nám, hostem, touží vědět, co dále počínají s Haluzníkem. Ubohý Slovák leží před svou chalupou, několik sousedů klečí vedle něho a drží mu tělo, aby se netráslo, doktoři pak na smrt bledému a těžce dýchajícímu vytahují železo z těla.

Slovenská povaha ale zajisté nejlepším bude mu lékem. Za krátký čas Haluzník bude tu na hranicích tří zemí zas už statně vykračovat — vždyť jest Slovák a horal k tomu!

Vrátili jsme se k Bílému kříži. S hostinskou rozpráví tu žena jakási, hořce plačíc. Zemřela jí dcera jediná, její miláček, taková krásná děvucha, že všem lidem se líbila. Bylo jí teprv sedmnáct let a také dobré, pracovitě děvče! . . . Bůh ví, jak se to stalo. Červená byla jako růže. Před dvěma dny počala se trásti; dali jí píti koření, zařikávali nemoc při svíčkách, pannu Marii frýdeckou dali jí hned na ňadra, ale vše marno . . .

Usedavý pláč a nárek ženy u velebném tom klidu přírody naplnil nás soucitem. Hostinská nechce zazvoniti za poklid duše záhy zesnulé dívky. Jeť zvonice tato majetkem jejím a poplatek za zvonění pro obě údolí obnáší 20 krejcarů.

Zámek v Polské Ostravě.

Ubohá matka pak má jen šůstku (šesták) a Bůh ví, jak sežene peníze, aby zaplatila za dovoz mrtvoly na hřbitov do Moravky a jiná vydání. Jeť tu lid chudobný a bídný, pole málo výnosná a práce v nich namahavá . . .

Hospodská omlouvá se nám, že ráno, v poledne a na večer zadarmo zvoní, a jí že též nikdo zadarmo neposlouží. Ostatně pryč už

Znak rodu Sedlnického na bráně zámecké.

se ráno jednou za dívku zvonilo a dvakrát za den zvonit dívce chudobné je pryč zbytečno. Ale matka sklíčená měla jen jednu dceru, drahou svou Johanku, a co by jen podnikla, aby jí svou lásku osvědčila. Zvonek musil by znít od rána do noci po několik dní a ještě by nevyzvonil vsecek bol matky ztrápené.

Zaplatili jsme a zvuky zvonku počaly rozléhati se smutně do údolí, ozvěna hor pak dále je nesla. Matka ubohá sepjala ruce a smutně kráčí s návrší. Rty její pohybují se, šeptajíce modlitbu . . .

Šero zavládlo v tichém kraji. Zvoněk dozvonil a my dali se na další pochod po horách, abychom vyhledali domek hajného v Hardísově, kdež budeme přenocovati. Ušedše asi hodinu cesty zaslechli jsme opět zvonek. Vyzvání klekání, ale zdá se nám v klidu večerním, jako by nám vyprávěl o krásné děvušce z Moravky a o její vřelé lásce . . . Však nám před odchodem naším vyprávěla hospodská krátký ale smutný románek, kterým se nyní fantasie naše zabývá při tajemném šumu lesů a z něhož potom ve spánku vytvořila krásné sny. A když pak ráno vydali jsme se na cestu do Starých Hamrů, potom objíždějíce Lysou Horu, občerstvující se svěžím vzduchem z vysokého Smrku a u Frydlantu nahlížejíce do rozkošného údolí Čeladny, všude slyšeli jsme znění onoho zvonku Bílého kříže a kamkoli oko naše zaletělo, všude vznášela se před námi fantasii vytvořená spanilá postava ubohé dívky . . .

XII.

Polská Ostrava. — Zámek. — Odřivous. — Páni Sedlničtí. — Uhelné závody. — Rozlehlost Polské a Moravské Ostravy. — Ignác a Vladimír Vondráček. Vilém Jičínský. J. K. Bukovanský. Stieber.

Nad Moravskou a Polskou Ostravou vznášejí se kotouče dýmu, pod jichž budovami ve vnitru země horníci dobývají uhlí. Přijíždějící sem po železnici od Frýdku vidíme spoustu budov, z nichž vítají nás věže kostelní. Vše to je Ostrava a v ní část Moravy i Slezska.

Starožitný zámek polskoostravský malebně staví se nám před oči a upomíná nás na šedověké doby, kdy býval hradem pohraničním říše polské proti zemím českým. Celé Těšínsko se Slezskem odděleno potom od říše polské a spravováno vlastními knížaty z rodu Piastova. Jim náležel i zámek tento. Odstoupili jej potom i s panstvím polsko-ostravským, a na zámku vládli potom známí páni z Tworkova a později Sedlničtí z Choltic. Znak obou těchto rodů uchovaly nám též zdi zámecké a z něho pohlíží na nás známá po Slovanstvu známka erbovní: odřivous (polsky odroważ), která skládá se z bílého vousu mužského, proraženého stříbrnou střelou v poli červeném. Nad helmem z ocasu pavího střela ona napříč v levo přes něj jest položena.

Erb odřivousu byl společný oběma rodům slavným. Mocně zasáhali páni Tworkovští z Kravař v dějiny knížectví opavského a páni Sedlničtí z Choltic, kteří pocházejí ze starého slovanského rodu Benešovicův, povždy věrní byli českému svému původu. Mnohým synům

slavného rodu tohoto zkoušeti bylo po bitvě bělohorské pronásledování největšího a někteří z nich, jako Karel Křištof, pán na Fulšteíně a Hrozové, bývalý hofrychtěř soudu manského biskupství olomouckého, a Petr skončili život svůj ve vyhnanství. Mnozí z rodu Sedlnických zaujímajíce v knížectvích slezských vysoké úřady, skutky svými šlechtnými založili si památné listy v dějinách zemí koruny české.

„Jsou to právě lebky české!“ zvolali prý lidé, pohlížejíce na lebky pánů Sedlnických, které r. 1877 nalezeny byly v kryptě kostela dřívějšího (pozdější škoie polskoostravské), v níž nacházejí se ještě pohrobní nápisy české pochovaných zde pánů Sedlnických z roku 1568—1591. Dávno už setlela těla jejich a v zemi polskoostravské, obohacené jich popelem, našlo potomstvo poklady a bohatství, o nichž dříve svět neměl tušení a jež vykopávají zde tisícové pilných dělníků.

Nevyčerpatelná zdají se byti ložiska uhlí kamenného v krajině polskoostravské. Stojíme tu na povrchu zemském, který daleko ze severu zanešen sem byl v době předhistorické po mocných revolucích, jež země prodělala. V dobách, kdy ještě severní moře na východě ku Karpatům a na severu k Sudetám sáhalo, snešeny byly na ohromných plujících lednatých horách balvany bludné do krajů těchto, a pokryly zemi, na níž stojíme. Z nitra jejího odkrývají se lidstvu nyní černé poklady uhelné.

Jediné závod uhelný hraběte Vlčka na příklad v měsíci listopadu 1883 vydobyl 670.000 metr. centů uhlí. Jednoho dne vytěžilo se 48.000 celních centů. Kdyby bylo třeba, mohlo by se vytěžiti jediné v tomto závodu ročně na 16 milionů celních centů uhlí. Mimo to jsou v Polské Ostravě uhelné doly Zvěřinovské, Salmovské a severní dráhy. A což teprv v sousední Moravské Ostravě, kde pod domy a ulicemi táhnou se v podzemí dlouhé chodby šachtovní a kde horníci pod základy domů kladívky svými vytluckají uhlí, takže komise městská ročně prohlídí všechny šachty, aby občanstvo spokojeně spalo a neobávalo se, že v krásném nočním snu ocitne se i s postelí a domem v šachtě.

Tak podryty jsou v Moravské Ostravě jednotlivé části města. Zmizely z kraje tohoto husté kdysi lesy a není ani tolik dříví, aby

krylo spotřebu dolů uhelných. Než občanstvo nehněvá se na ony smělé podryvače země. Zdražili dříví, podkopali město až skoro do základů a celý kraj zaplavili dýmem. Avšak objevili zde bohatství nikdy před tím nepoznané a přilákali sem tisíce pracujícího lidu. Rozkvetl zde obchod a blahobyť a obce Moravská a Polská Ostrava, Přívoz, Vítkovice a Hrušov stálým přistavováním domů přiblížily se k sobě tak blízko, že zdají se jednou velkou obcí, čítající přes třicet tisíc duší.

Polská Ostrava má několik kolonií: Kamenec, Františkov, Hranečník, Závada, Hladnov, Jaklovec, Zvěřinovec a Salmovec. Druhá část obce leží severozápadně od Polské Ostravy a jmenuje se Zámostí. Most nad Ostravicí spojuje zde Ostravu Polskou s Moravskou — Moravu a slezské Těšínsko.

A před i za mostem celé zástupy české intelligence, která řídí práci podzemní. Jméno Ignáce Vondráčka zůstane v krajích těchto nezapomenutelné pro podnikavost a vynalézavost jeho obchodní, kterou celému národu prospěl. Neníť jen obětavým vlastencem, který dosáhnuv velkého majetku podporuje vydatně všechny podniky národní; více prospěl ještě svému národu, že české práci zjednal uznání i nepřátel a že ku velkolepým podnikům svým průmyslovým hleděl vždy bráti síly české. Syn jeho, báňský ředitel Vladimír, statečně kráčí v šlépějích otcových a daleko bych zašel, kdybych zmínil se chtěl o všech těch věrných synech národa našeho, kteří povolání sem jako mužové práce, rozmnožili potěšitelně v krajích těchto národně zanedbaných slabé šiky moravských vlastenců. Vzpomenouti musím proslaveného horního rady Viléma Jičínského, který s inženýrem J. Šimáčkem sestavil velký katastr slojí uhelných pro celý okrsek ostravskokarvinský až do nejmenších podrobností.

Vyvinutý průmysl hornický má v Moravské Ostravě horní školu, a čilý spolek hornický po mnohá už léta vydává zde kalendáře české „Horník“ a stará se, aby spisy české vnikaly do lidu pracujícího. Velké v tom má zásluhy nadučitel polskoostravský, J. K. Bukovanský, který tu znamenitě působí jak v povolání učitelském, tak jako spisovatel. Víť, že v zanedbaném lidu slezském nejlépe budí se chuť

ku čtení, píše-li se mu o věcech místních. Spis Bukovanského „Polská Ostrava“ a knižička o slezských bájích a pověstech těší se zasloužené oblibě čtenářstva v kraji tomto, které „černé na bílém“ nachází v nich zamilované své historie o šachtách, o duchách podzemních a o pokladech, jimiž naplněny jsou chodby podzemní starého zámku polskoostravského. Některé z nich končí se dosti vesele, na příklad:

V zámku viděti dosud otvor, jenž vede do hlubokého sklepa pod zámkem se nacházejícího. Tam vídán za starodávna občas malý mužík, v červený plášť oděný, jemuž říkáno „červený mužík“.

Jedenkrátě několik chlapců šlo ze školy okolo otvoru a tu viděli sem tam mnoho zlatých plíšků rozházených po zemi. Bylyť prý to samé dukáty. Chtěli si jich nasbírat. Tu vyskočil z otvoru červený mužík a odehnal je. To stalo se chlapcům vícekrát po sobě a oni rozhněvaní nad mužíkem, umluvili se, že ho zaženou a že si dukáty seberou. Ale povídali! Jakmile červený mužík jen se ukázal, kluci rozutíkali se na vše strany a hned bylo po hrdinství. Jednou přece jeden rozpusta se osmělil a vhodil do otvoru čepici, kterou spolužákovi strhl s hlavy. Ubohý hoch bez čepice obchází u otvoru a žalostně prosí o čepici. Tu najednou červený mužík vyhodil z otvoru čepici a byla plná dukátů. Jiný chlapec, tímto příkladem naladěný, hned to též zkusil a hodil tam čepici, mysle, že mu mužík též nadělí. A čepice hned letěla nazpátek. Ovšem bez peněz, ale na kousky roztrhaná. Rozumí se, že doma ještě byl bit.

Smutnější je pověst o zakletém kohoutovi: V Klimkovicích žil před časy veliký boháč. Za živobytí šidil lidi jak mohl. Půjčoval peníze na veliké úroky a hromadil své bohatství. Chudý lid proklínal tohoto starého šejdíře a lakomce, a jak lakomec zemřel, zůstalo po něm — uvažte jen! šest měr dukátů! Po pohřbu příbuzní chtěli se rozdělit o peníze. Ale jak ulekli se, že na železné truhlici, v níž dukáty uzamčeny byly, sedí velký, strakatý kohout. Nikdo netroufal si ke truhle blíže přistoupiti. Tu praví kohout chraptivým hlasem: „Kdo si troufá tyto peníze do roka utratiti, dostane je, neboť mne vysvobodí!“ Nikdo netroufal si tolik peněz utratiti a kohout zalkal:

„Na věky jsem ztracen!“ V tu chvíli železná truhlice i s kohoutem zmizela a příbuzní nedělili ani halíře. Kohoutem byl duch zemřelého lakomce.

Bukovanský je velmi pilný sběratel starožitností, a výsledky jeho namáhání zasluhují zde veřejného uznání. Sbírký musejní mnohým obohatil darem a upřímně voláme: Kéž najde v učitelstvu knížectví těšínského mnohých následovatelů! Za jedno desetiletí způsobili by v zanedbaných krajích těchto pravé divy. Úsilím Bukovanského vřaditi dlužno Polskou Ostravu mezi první obce české, kde každé dobré knize české zajištěno jest čtenářstvo. I Moravská Ostrava vyniká v tomto ohledu chvalně přičiněním pp. Balcara, Boubely a jiných mužů zasloužilých.

Zámek polskoostravský, o jehož podzemních pokladech, na žal dosud neodkrytých, kolují četné pověsti, rozkládá se na malém návrší, obehnanu příkopem a silnou zdí. Na severovýchodní straně vstoupíme do něho pevnou branou, nad níž vznáší se vížka do širokého dvoru, v jehož pozadí objevuje se nám starožitný zámek. Pod zámekem v bujném zelení vine se řeka Lučina, která na západ od zámku se vlévá do divé Ostravice. Stavba zámku je velmi jednoduchá, uvnitř nalézá se několik pokojíčků. Tak zvaný rytířský sál zbořen byl roku 1848. V něm sešli se stavové knížectví těšínského po smrti knížete Václava a přijali konečně po několikaletém odporu zřízení zemské, sepsané již za knížete Václava, kterýmž dosavadní právo obyčejové pro celé knížectví upraveno a konečně v Olomouci v jazyku českém tiskem vydáno. Český jazyk prohlášen řečí úřední.

Na bráně zámecké nachází se stará deska památní se znakem rodu pánů Sedlnických a s nápisem: „Ni tu, d(omi)ne, servabis nobis, frustra vigilant oculi nostri. Anno 1560. Arma generosi dd. Geor. Sedln. a Chol. heredis in Sclavo Ostravia.“

Nynějším majitelem velkostatku polskoostravského je říšský hrabě Jan Nepomuk Vlček, c. k. tajný rada a dědičný člen panské sněmovny. O uhelných dolech jeho jsme již promluvíli. Ředitele dolů těch, Václava Stiebra, nadšeného národovce českého, nesmíme však mlčením pominouti. Zde na hranici moravskoslezské, kde drahý jazyk

naš ve velkém jest nebezpečí, věrným jest Stieber jeho ochráncem. Kdyby takých mužů národ náš měl všude, kde hraničí s živlem cizím, snadný by bojoval boj. Laskavostí svou, vlídným chováním a povahou skalopevnou dobyl si úcty obecné. Stieber je náš — Polská Ostrava je naše — kdy bude naši i Ostrava Moravská?

Opouštíme Těšínsko a Moravou musíme bráti se do Opavska. Nad Moravskou Ostravou vznášejí se kotouče hustého dýmu, který tu je domovem . . . Kotouče dýmu. *Polská* Ostrava je naše, *Moravská* málo dosud.

Kdy se rozplynou?

XII.

Z doby knížete Václava. — Práva a zřízení zemské. — Knihy
zámkové.

lučný a nádherný život panoval na hradě těšínském za knížete Václava (1545—1579). Rytířstvo a stav panský sjíždělo se sem, aby účastnilo se radovánek a hodů, jakéž tu tehdy byly domovem. Pokladna knížecí nepřekypovala sice nikdy velkým nadbytkem peněz, ale to nikterak nevadilo Václavovi, který chtěl skvíti se leskem a slávou panovníka „z boží milosti“. Nebylo-li peněz, podepsal se dlužní list aneb prodal se nějaký statek, a hned zažehnány byly starosti pokladníka knížecího. Zmínili jsme se už, že dlužných listů Václav zanechal po sobě nazbyt. Vždyť konal důležité diplomatické cesty, aby posloužil králi svému, účastnil se, zván byv císařem, v Prešpurku korunovací králů Maximiliana a Rudolfa, zastupoval císaře při sňatku Joachima Bedřicha, syna knížete z Břehu s kněžnou Anhaltskou, Annou Marií, a byl u dvoru tak oblíben, že mohl požádati choť císaře Maximiliana, aby byla kmotrou jeho synovi Adamovi Václavovi. Častý jeho pobyt na dvoře královském s četným komonstvem pohltil zajisté též značnou částku peněz, a Václav, vrátiv se do Těšína, hrál si pak na malého krále.

V Grabině u Těšína měl zvěřinec. K lovům objednával si z Polska sokoly, z Anglicka a Ruska psy. Na zámku svém choval nizozemské holuby a papoušky. Lékaře sice neměl, ale bylo-li ho třeba, „vy-

půjčil“ si ho od přítele svého Jiřího, knížete lehnického, jemuž byl zavázán mnohými díky za přátelské služby. Ale přes to nechtěl postoupiti tomuto svému příteli trpaslici, kterou zdědil po své první choti Marii z Pernštýna. I hudebníci hrávali na dvoře knížecím. Dovidáme se tak z dopisu, jež Václav poslal knížeti Jiřímu, a v němž doporučuje „kumštovné“ muzikanty Mojžíše, Angela a Abrahama. Židovští tito hudebníci přišli z Polska a nemálo pobavili Václava a jeho dvůr.

Šlechta z celého knížectví ráda zdržovala se proto v Těšíně, kdež zábavy bylo nazbyt, a kdež — jak kronikář Schickfusz vypravuje — bylo lze dostati dobrého pokrmu i nápoje, pěkného chleba a chutného másla za peníz nepatrný, a kdež cech vinařský pečoval o dobrou uherská vína. Pivo těšínské těšilo se tehdy nejchvalnější pověstí. Vše to tedy lákalo šlechtu do Těšína. Zde mohla nabyti přízně knížecí a dosíci mocnou přímluvou Václavovou hodností na dvoře královském. Šlechtici proto zakupovali domy v Těšíně a počet domů šlechtických časem vzrostl tak značně, že kníže Bedřich Vilém zapověděl r. 1629 prodávati domy měšťanské šlechticům, kteří nechtěli podrobovati se dávkám městským.

Nejcilejší život rozvinul se v Těšíně, když sjela se tam šlechta k zemskému právu. Bývalo to dvakrát do roka a sice v pondělí před hodem seslání Ducha Svatého a v pondělí před svatou Kateřinou. V první den zavítali stavové všichni, a to pod pokutou pěti hřiven do Těšína, aby oslavili přítomností svou zahájení práva zemského. Kníže pak „jak od starodávna dáváno bylo“, hostil soudce jednou za den na zámku.

Slavnostně zahájen soud. Za stolem na nejvyšším místě posadila se Jeho Milost Knížecí aneb jestliže by tu nebyti ráčila, pan maršálek zemský místo knížecí držel. Vedle tohoto místa knížecího po levé ruce za stolem usadil se kanclíř zemský a stav rytířský, po pravé ruce stav panský. A jak zasedli, tu hned byli čtyři Valaši Hayduci a dva holomci ozbrojení při soudní světnici „až do vzdání soudu“, nikam neodcházejíce.

Páhony potom přeslyšány a souzeny, tak jakž v registře zapsáno bylo, nikoho nepřestupujíc ani nepomíjejíc. Druhý den pak rozjela se většina pánů a rytířů, neboť nálezy činití mohli páni soudci, bylo-li jich vyjímaje knížete, maršálka a kancléře devět. Před soudem netrpěno žádných slov hanlivých, důtklivých, zuřivých, křiklavých aneb nerozvážných, a kdo křiku zastaviti nechtěl, „toho páni soudci podle provinění velikosti a uznání“ rathúzem trestali. V radnici byl totiž sklípek, z něhož takový křiklavý člověk potom vyjíti nesměl, až ho propustili.

Soudci poslouchali všecky pře, co se mluvilo, neb četlo, se vši pilností, neboť toho netrpěno, aby mezi sebou rozmlouvali, šeptali, neb — dokonce spali.

Dva bratři v soudě sedět nesměli a jestliže který soudce „s původem neb obžalovaným blízkost svou měl“, musil vstáti prve než pře začala, a oznámiti to. A kdyby nebyl vstal a zamlčel, potrestali ho.

Přihodilo-li se, že někteří obyvatelé o meze neb hranice v rozepři byli, soud položil jim „rok“ (ustanovil stání) a potom odebral se na ta místa, kdež si počíнал, jak starodávný pořádek ukazoval. Kde potom kopce se vysypaly, pan sudí dostal „dvě hřivně“. Na mezích přijímána přísaha podle starodávného způsobu: Měšťan svědčil kleče s odkrytou hlavou s podnešenými prsty, bez zbraně všelijaké. Lidé selští svědčící byli svlečeni až do košile. Bosi klekli do hrobu, který k tomu konci vykopán, a majíce na hlavě drn ze země, v hrobě klečíce přísahali, nemajíce při sobě zbraně žádné, ani nože. Co pak páni soudci strávili, všecka jídla, pití a obroky, všechno se sepsalo a každá věc zvláště „pokřtěna“ a potom sudímu předloženo, aby podepsal, co se utratilo. A ten, kdo při ztratil, zaplatil.

Zahaleče a běhouny, kteří pracovati nechtěli, nesměla trpěti ani žádná obec ani žádný obyvatel, nýbrž tací lidé byli vypovídáni a odbývání.

Hry a tance noční, konečně na vsích i jiné rozpustilosti pán každý na svém gruntě byl povinen „zastaviti, aby lidé na živnostech nehynuli, mrhajíce své a zahálejíce, a tak sebe, ženy a dítky své

v nouzi a chudobu přivádějící“. Pán neměl trpěti lání šeredné, oplzlosti a zbytečné podezřelé schůzky, a každý pán mohl uložit pokutu na poddané své, jakž uznal.

Ačkoliv, jak z tohoto opatření vidno, zákonodárství tehdejší pečovalo o lid poddaný, aby nehynul, stav poddaného přece byl žalostný. Chtěl-li na pána svého stížnost nějakou vznést, mohl to sice u práva zemského učiniti a tu „spravedlnosti a nápravy očekávati“, avšak jak těžce asi odhodlal se ubohý poddaný, aby zažaloval pána svého! Vždyť nelíbil-li se pánu poddaný, měl pán právo, statek lidmi přiseznými odhadnouti a podle toho odhadu prodati neb sám zaplatiti.

Pojal-li poddaný za ženu dívku bez vůle pána toho gruntu a rodičův jejích, propadl pokutě desíti hřiven a jeho žena ztratila všechno, což jí po otci a mateři náleželo. Synové a dcery selské, bylo-li jich více doma, byli povinni „za slušným mytem“ (mzdou) pánovi sloužiti. Zdá se, že mladí poddaní před panskou službou utíkali, neboť zemský zákon kázal, že uteče-li taký synek neb dcerka z gruntu, a nevrátí-li se v roce a šesti nedělích, tratí všechno, co by jim po otci a mateři náleželo.

Prodal-li poddaný s vůlí panskou statek svůj a osadil-li jej hodným člověkem, pán propustil ho z poddanství a dal mu list výhostný pod pečeti svou, tak aby ho zas jiný pán přijati mohl v poddanost.

Hold stavové skládali svému knížeti pouze rukou dáním, bez přísahy a nikde jinde, než na zámku Těšíně. Svým nákladem nebyli povinni přes hranice vojensky táhnouti, protože kdož dobrovolně na hranice táhnouti nechtěl, poctivosti neztratil.

Šlechta nebyla povinna knížeti berní dávat, jakž z tohoto prohlášení vidno: „My Václav z Boží Milosti kníže těšínský a z Velkého Hlohova . . . poddaní naši nebyli povinni od starodávna předkům našim i nám berní dávat, avšak že těchto časů na žádost a pilnou potřebu naši nám berní nejednu svolili, protože jim, co jsou pro nás učinili z své dobré vůle, nemá k žádné újmě a škodě býti starobylým svobodám a zvyklostem jejích.“

Ku právu zemskému bylo lze pohnati i samého knížete, jakž kníže sám prohlašuje: „Pokudžby se kterému z pánů neb rytířstva

od nás neb budoucích erbův a potomkův našich nějaké ukrácení býti zdálo, ten každý bude moci nás i erby budoucí, potomky naše ku právu zemskému popohnati a my slibujem k tomu právu státi a právu býti, nálezy trpěti . . .“

Na práva svá šlechta nemálo si zakládala, a jakkoliv ctíla a milovala svého knížete dobráka, jakýmž Václav byl, zapomněla všech výhod, odřekla se zábav na dvoře knížecím a v zjevný dala se odpor proti pánu svému, jakmile se domnívala, že kníže sahá na práva a svobody její.

Bylo to r. 1573, šest let před smrtí Václava. Dokončena tehdy důležitá práce pro celé knížectví. Václav dal totiž sestaviti platné dosud v knížectví právo v jeden celek, nazvaný „Práva a zřízení zemské knížectví těšínského“, a žádal, by stavové psaný tento zákonník potvrdili. Avšak páni a rytířstvo zdráhali se zákony tyto přijati, tvrdíce, že v nich všelicos proti zvykům a obyčejům dosavadním. Václav svolal proto stavy svého knížectví do Těšína, aby je naklonil osobně ku smíru.

Avšak nepřišli. Odřekli se radovánek a hodů, jakéž jim na dvoře knížecím kynuly, a odhodlali se snášeti nepřízeň knížecí, jen aby ubránili svoje práva stará.

Kníže dobrák skonal; šlechta setrvala i na dále ve svém odporu proti novému zákonníku. Roku 1590 sesla se pak na zámku polsko-ostravském a v devíti článcích uložila své stížnosti a přání. Uznala sice, že psaný zákonník Václavův není právo nové, nýbrž staré, obyčejové, tak jak dosud se vykonávalo. Však žádala některých změn, aby lépe zajistila svobody a výsady své. S články těmito vyslala pak do Trenčína ku kněžně Kateřině Zdeňce, opět provdané za hraběte Forgáče, posly Jiřího Sobka mladšího z Kornic a na Konské a Františka Mlečka z Ilonice. Kněžna naklonila se ku smíru a „Práva a zřízení“ stala se zákonem.

Zákonník tento, kterým čeština prohlášena jedinou řečí úřední na Těšínsku, jest drahocennou památkou nejen tehdejšího právníctví, nýbrž zároveň zrcadlem celé doby tehdejší: mravů, vzdělanosti a názorů společenských. Velkou též cenu mají tak zvané „knihy zám-

kové“, které dějepisci o knížectví těšínském, jak to sám Biermann vyznává, dosud za ztracené pokládali, ačkoliv nalézají se u krajského soudu v Těšíně. Podáme z nich tuto některé výňatky ku poznání někdejšího společenského života šlechtického na Těšínsku, a poměrů šlechty ku poddaným.

Dopustil-li se šlechtic zločinu na svém poddaném, nesoudili páni soudci zemští, kteří též z krve šlechtické posli, tak přísně, jakž se toho nadíti bylo po zákoně. R. 1595 Jan Halčnovský zabil Petra Poláka, služebníka to pana Sokolovského. Ačkoliv po zákonu pan Jan Halčnovský hrdlo ztratiti měl, poslali ho jen do Uher, aby tam bojoval proti nepříteli křesťanstva a aby nepožíval po čas svého pobytu v Uhrách opojných nápojů. — Pan Karel Ferdinand Fragstein vsadil r. 1689 svého poddaného Jana Marekvičku do kozla a dobytek, obilí a peníze mu pobral. Právo uznalo pouze, aby mu vše vrátil. — R. 1690 bylo Fragsteinovi rozkázáno, „aby Andrysa na svobodu propustil, ale toho neučinil, nýbrž do půl patnácti neděl za ruce a nohy i na řetězy, do stěny ubité, na zimě věziti dal, takže Andrys v tom vězení se roznemohl, že jej křísiti, vodeu zakrápěti, podnáseti a času nočního těžko stonajícího pamatovati musili“. Poněvadž pak Fragstein neprokázal, že příčiny měl Andrysa vězniti, byl odsouzen sto dukátů do komory Jeho Milosti Císařské ve dvanácti nedělích pořád zběhlých poodložiti a Andrysovi za trápení těžkým vězením 150 hřiven ve 12 nedělích nahraditi. Jménem zemského práva odebrali se pak dva skočovští měšťané na zámek v Pogoři ku panu Fragsteinovi, aby mu tuto „výpověď“ čili rozsudek doručili. „Avšak paní Fragsteinka vejповěď nejenom přijati nechtěla, ale dvěře před nimi zavřela.“ Za zločin, jehož Fragstein na svém poddaném se dopustil, uložena mu pokuta pouze na penězích. Rozumí se tedy samo sebou, že se jeho choti za pouhé zavření dveří nic nestalo.

Soudnictví tehdejší nebylo nejlepší. Soud zemský sešel se jen dvakrát do roka na delší zasedání a mnohé hrdelní procesy neskončeny až za několik let. Ustav veřejného žalobníka, který stíhal větší trestní činy obžalobou před soudem zemským, zaveden teprve ve století sedmáctém. Před tím země nestarala se o stíhání zločinců,

nybřž komu učiněno bylo bezpráví, žaloval sám neb jeho rodina. Svědkové nebyli před soudem zemským vyslyšáni, nybřž každá „strana“ musila své svědky „předložiti“. Kdo se totiž na svědky před soudem zemským odvolávatí chtěl, žádal nižšího úředníka zemského práva, aby je vyslechl a výslech takto zapsaný pak strana právu zemskému při „roku“ předložila.

Řevnivost „právních přátel“ byla i v předešlých stoletích dosti značná. Petr Jan Viplar našel na př. r. 1688 Rudolfa Kyselovského „v krčmě při Těšíně před dluhým mostem a jemu hned ta slova mluvil: ‚Ty juristo, tu jsi, ďábla bys snedl!‘ Potom jemu šelmů nadával a vytrhnúc pistoletu, vybízel, a o patentech Jeho Římské Císařské a Královské Milosti hanlivě mluvil“. Za to usouzeno Viplarovi „18 týhodní v sklípku pod rathúzem vyseděti, odtamtud žádným vymyšleným způsobem nevycházeti“ a Kyselovskému odpros učiniti, že o něm nic šelmovského neví.

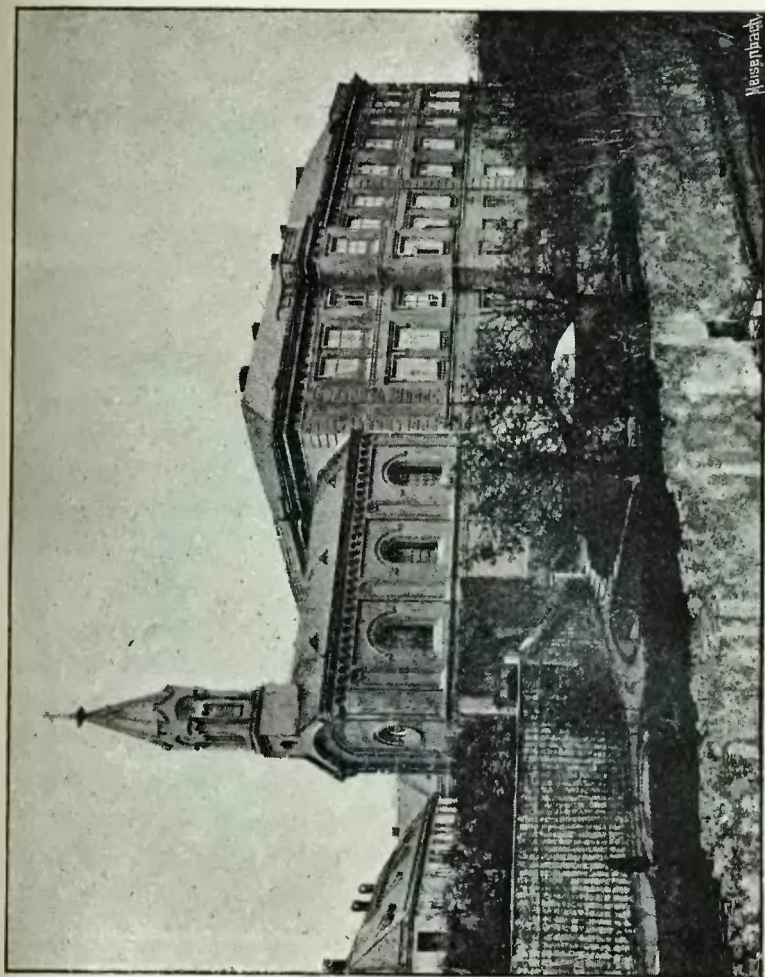
Právní přítel Mikuláš Trhala, který nevynikal jen právníckým důvtipem, ale též velkýmnosem, pohnal Jana Halčnovského r. 1702 ku právu, neboť Halčnovský o něm posměšnou roznášel klevetu, že prý „děvucha Zmrzlejš slyšela, že Jeho Císařská Milost poručiti ráčila, aby Trhalovi nos byl uříznut“. Soud potom vypověděl, že se to s tím nose „v pravdě nenachází, neboť vůbec povědomo jest, že Trhala dobře zachovalý člověk a radní královského města Těšína jest“. Halčnovský pak musil odprositi podle této formule: „Pane Mikuláši Trhala! Tak jakož jsem o Vás před jistými osobami mluvíti měl, kterak Zmrzlejš děvucha o Vás slyšela, že Jeho Císařská a Královská Milost Vám nos uříznouti naporučiti ráčila, čeho se nenachází, já také, že bych to byl mluvil, nepamatuju, i pokud jsem mluvil, z opilství se stalo (šlechtic!), když Vás za dobře zachovalého, poctivého a řádného člověka mám, jako Vás Jeho Cís. a Král. Milost, páni, knížata a stavové mají: pročez Vás pro pána boha prosím, že byste mi to mluvení mé, které jsem v opilství nepamětlivě vyřecti musil, odpustili a ve zlou stránku nevykládali.“ Učiniv takýto odpros vyseděl Halčnovský v sklípku „dva týhodne pořádně“.

Právní přítel Trhala byl vůbec šťastný muž. Vyčítal svému ctěnému kolegovi Farugovi, že není dostatečně kvalifikovaný, aby mohl strany před soudem zastupovati. Vytočil se z toho ale tak šikovně, že nic se mu nestalo. Později Trhala stal se komorním prokuratorem a sekretářem české kanceláře na zámku těšínském, kdežto Faruga tak hluboko klesl, že mu r. 1711 dal soudce toto poučení: „Jiří Josefe Farugo! Jich Milost to nelibě spatřovati ráčí, že před soud tento tak velice trunkem obtížený jste stanuli, že ani způsobný nejste, správy klientův vašich náležitě fedrovati, pročezby Jich Milost příčinu měli, hned Vás potrestati, však aby strany nepřítomností vaši netrpěly, naporučovati ráčí, že byste po skončení roků (po stání) na rathouz zdejšího města do arestu se postavili a tam do propuštění pana hejtmána zemského zůstávali.“

V dobách, kdy soudci zemští voleni byli pouze ze stavu šlechtického, šlechtici žalovali se i pro takové „pletky“, jak Slezák říká, s jakými nyní nešlechtického soudce u okresního soudu zřídka kdy obtěžují. Tak na př. r. 1701 šlechtična Helena Kateřina Bludovská žalovala pana Adama Zemeckého, že ji tupil, pravě, „že ona nemá co zeprat ani čím dluhů platit“. Nezdvorilý šlechtic byl odsouzen, aby jejího muže Jana Adama Bludovského z Dolních Bludovic odprosíl a útraty zaplatil. V knize výpovědí nacházíme sice hned na to poznámku, že pan Zemecký „stante pede appelliroval“, ale jak se svou appellací a s prádlem paní Bludovské pochodil, o tom se dále ničeho nedovídáme.

R. 1675 bratří Skrbeuští, svobodní páni z Hrbiště a Šenova, žalovali Hedviku Kateřinu Matuškovú, rozenú Skrbenskú, že jim v psaní napsala, jakoby oni „múdrí pánové baronové“ byli. Skrzeva tento titul páni žalobníci a zároveň strýcové obžalované Hedviky Kateřiny Matuškovny chtěli sobě pokládati nárek nejen na újmu dobré cti a slávy své, ale též na svém diplomě. Avšak zemský soud vypověděl, že žalovaná není povinna na žalobu odpovídat, neboť v takových slovech žádného zlehčení spatřovat se nemůže, když vůbec téměř povědomo, že mnohým stavu panského na titulích baronský titul se dává. Páni strýci tedy propadli, a též s jinou žalobou nedařilo se

jim lépe. Paní Matušková rozená Skrbenská napsala totiž návrh listu svému strýci Jiříkovi Skrbenskému pouze slova „pa pa“, ani mu „náležitého titulu nedajíc“. Soud však uznal, že „slova pa pa

Zámek v Bělsku.

podle chvalitebné zvyklosti této země jinačeji natahované bejti nemohú než „panu panu“ a že teda „panu žalobníku na dobréj cti a slávě nic neublížila“.

Že kořalka měla i v šlechtě své milovníky, toho dokladem je rozsudek z r. 1672. Paní Maria Šebišovská rozená Rusecká byla ob-

žalována komorním prokuratorem, že r. 1670 před velikou nocí do Velkých Gurek jela a láhvici kořalky měla. Přijedúc do Těšina, chtěla dávatí holomkům peníze, aby toho neohlašovali. Avšak paní Šebišovská stvrdila přísahou, že kořalky k žádnému jinému konci, toliko Janovi Gureckému z Gurek vezla, pročež nebyla povinna na žalobu odpovídati.

„Vilém Pelhřím opovážil se proti příkázání božímu s útliskem bližního svého a proti patentům a chvalitebnému snešení celé země slezské bráti od jednoho sta peněz po desíti i po patnácti, čehož jako bohabojný člověk křesťanský činiti neměl.“ R. 1672 odsoudili proto tohoto šlechtice, aby dvanáct neděl vyseděl a osm set hřiven pokuty zaplatil.

Četné rozsudky zavádějí mysl naši do doby náboženské nesnášlivosti. Uvedeme z „výpovědi“ z r. 1614 tento děj: „Někteří Godišovští navedli jsou nějaké malé děvče, aby se sv. kříží rúhala. Za to dal tomuto děvčeti kněz Lukáš Kurda, farář golešovský, malý poliček na památku, aby taková rúhavá slova více nemluvila. I pro žádnú jinú příčinu, než pro tento poliček, utrhlí se někteří godišovští na tohoto kněze, který podle starého obyčeje se svou čeledí do fojta godišovského „po koledě“ přišel, nenáležitě naň sáhnúce, a jeho čeládku pěstěmi a kyjem bili a mlátili, takže dotčený kněz posavad na uši dobře slyšeti nemůže. Rektorovi pak jeho v krku kost přelomili. Při tom také i ten kříž stříbrný a pozlacený, který ten čas kněz u sebe měl, zlámali a tomu se rouhali. Potom vzali knězi štolu, kterou on jest na bidle pověsil, i slepice, které jest od mlynáře dostal, a vše to posavad za sebou mají. Nadto knězi i čeládce jeho daremně dáblův a jiných hanlivých slov nadali, litujíce toho, že jsou ho do konce nedobili, pravíce, „však bychom toho kněze měli čím zaplatiti“. Nemajíce ještě dosti na tom, kdy kněz i s lidmi tak stlučený na saně sednul a domů odjeti chtěl, jeden z nich při saních jdouc, jest všech na saních sedících převrátil. I ještě až posavad dotčenému knězi i čeládce jeho hrozí, takže sebe jistým není. A to pro žádnú jinú příčinu než pro ten poliček. I poněvadž kněz Lukáš Kurda, farář golešovský, jakožto pastýř duchovní a otec, pod

kteréhožto právo duchovní to děvče také náleží, jest dobře, chvalitebně a spravedlivě učinil, že jest jí z horlivosti úřadu svého políček dal, aby na potomní časy pamatovala a na takové rúhání se navázeti nedala a proti kříži s obrazem božím nemluvila: godišovští neměli pak pro takovou příčinu pastýře svého a pomazaného Páně a čeledi jeho tak nešlechetně, nevražně, lehkomylně a bezbožně bítí a tak zúmyslně potlouci, k tomu také i jemu ještě hroziti. Z těch uvážených příčin dotčení v pokutu a trestání upadli, totiž aby pro takový zlý, nepokojný, nepřikladný a pohoršlivý skutek dvě neděle na zámku vězením trestání byli, pět set tolarů do komory J. knížecí Milosti pokuty oddali a s knězem i rektorem dostatečně se narovnali, a jestliby se knězi neb čeledi jeho pro nadepsané pohružky jejich něco zlého neb protivného buď na zdraví neb statku stalo, Godišovští mají to statky a hrdly svými napravití.“

Podobné výstupy proti kněžím katolickým byly v tehdejší době časté. Dne 15. máje téhož roku učinil pan Petr Halčnovský knězi Jakubovi farářů odpros, že ho pěstí uhodil a že ho hanil, čeho na osobě duchovní, od Boha zřízené a na kněžství pomazané, učiniti neměl a čeho už nikdy neučiní žádnému knězi katolickému.

Z knih „výpovědí“ nedovíme se ovšem mnoho příznivého o lidech, kteří žili, a o někdejším společenském životě. Mělať šlechta knížectví těšínského i jiných zábav, než jakéž jí poskytovaly soudy. Ztratila sice svou důležitost ve válečnictví, jak zavedena stálá vojska, ale jednotliví šlechtici věnovali se i na dále službě vojenské, jiní zaměstnávali se rolnictvím a správou svých statků, bavili se na honbách a na dvoře těšínském, a mnozí vstupovali do služby zemské jako vyšší hodnostáři a úředníci.

Kolik set sepsali bychom jmen šlechtických, kterým podle knih zámeckých statky na Těšínsku náležely! Málo jich jen zde se zachovalo: Lariš, Bees, Vlček, Harasovský a několik málo jiných. Páni Golčakovští, Bludovští, Rudští, Pelhřimové, Sobkové, Gurečtí a mnoho jiných, kteří rozhodným svým slovem zasahovali ve správu zemskou, zanikli v tomto knížectví úplně. Vymřeli aneb se vystěhovali.

XLIII.

Z městských knih těšínských.

Uvěna pánů Bludovských z Bludovic vyslovována byla v celém Těšínsku s úctou. Náleželyť jim statky mnohé a slovo jejich mnoho zmohlo při právě zemském. I v Těšíně měli na náměstí farním velký dům, pevný jako hrad. Ale toho měšťané těšínské málo dbali. Roku 1658 vytáhli do dědiny Hažlachu na statek pana Jáchima Bludovského, vnikli násilně do jeho pivováru a co tam našli, „rozbili šeredné a neuctivě láli“. Potom slavně vrátili se do města jako vítězi a popíjeli své dobré bílé pivo těšínské, zmařivše panu Bludovskému jeho pivo hazlažské.

Kdyby takového činu byli se dopustili ubozí poddaní vesničané, jakž by jim asi bylo! Svobodní měšťané těšínské však dobře učinili. „Celá a úplná obec“ starobylého města Těšina zajisté s nimi souhlasila. Vždyť bránili svou „svobodu“, kterouž dal jim již kníže Boleslav I., a kterouž potom další knížata potvrzovali a ještě rozšiřovali. Tak kníže Kazimír II. výslovně potvrdil, že v městě Těšíně jen měšťanu a nikomu jinému nelze piva vařit a čepovat, že do města nesmí nikdo piva dovážeti jen kdo by již takového práva od předešlých knížat byl nabyt aneb mniši a osoby duchovní, avšak jen co by sami spotřebovali. Dvačtyřicet obcí — též Hažlach — nesmělo pak odjinud než z města Těšina piva brát.

Bylo to právo v časech dřívějších velice důležité. Z něho těžila obec těšínská hlavně své přífjmy. Hájila proto důrazně právo toto

i proti samému regentovi, který po smrti kněžny Alžběty Lukrecie na zámku těšínském pivovár zbudoval. Tehdy ovšem proti této moci ničeho nepořídila.

V pivováře městském podle pořádku střídali se vždy dva měšťané, vaříce. Co nechtěli sami vypít, prodali. Více piva však navařiti nesměli než 14 beček. Poněvadž pak páni měšťané svého bílého rádi si popřáli a prodati také chtěli, uvařili si někdy i více než 14 beček. Běda ale tomu, na koho se to „vyneslo“, že takto „nepořádně“ vařil. Páni sousedé nemilosrdně pohnali ho ku městskému právu. Barbora Weiglová na příklad též r. 1648 „víceji beček navařiti dala, nežli obyčej, řád a způsob této obce vyhledává, protože za takový vejstupek, aby víceji se toho nedopouštěla, a aby jiní z toho sobě příklad nebrali“, dalo jí právo městské „naučení“, aby zaplatila 20 hřiven a aby potom i se sládkem Pavlem Vitošem dvě neděle „v arrestu pozůstávala“.

Pořádek pivní nazývá se i v německých listinách těšínských „die porzadken“. Pravovárečnictví příslušelo pouze domům v městě, nikoliv před branami. Pivo těšínské těšilo se dobré pověsti a nedivme se, že knížata těšínská vytýkávali radě městské, že na útraty obecní často a mnoho popíjí. Vždyť to byl výrobek domácí, na němž obzvláště počestní cechové si pochutnávali, ačkoliv jejich řády přísně zakazovaly více pít než člověk snese. Tyto řády obmezovaly ostatně svobodu osobní i při tanci. Tovaryši počestných cechů soukenického a tkalcovského mohli pouze s poctivými pannami tančiti, ačkoliv soukeníkům nikdo nebránil, aby si zahráli v karty, ale jen zadarmo bez peněz.

I při víně bavili se předkové měšťanů těšínských. Měli i na víno svobody staré. Obec měla svůj sklípek pod radnicí, v němž chovala zásoby uherského vína. Ve sklípku tomto vykonávala svou *svobodu*, neboť nikdo nesměl jinde vína kupovati než zde. V jiném sklípku pak vykonávala své *právo*, a kdo tomuto právu propadl, nemohl odejít, kdykoliv by chtěl, ale až ho pustili. Smutné toho doklady máme ve dvou knihách městských, v nichž zachováno nám mnoho rozsudků čili „vejpovědí“ starého městského práva v Těšíně.

Město Těšín řídilo se bezpochyby již v století třináctém právem německým a bralo naučení z Magdeburku a Vratislavi, což král Ferdinand I. r. 1543 zakázal. Od tohoto času byla pro městský soud vyšší instance v Praze, až císař Josef I. zřídil v Brně soud vyšší. Městské právo těšínské nesoudilo jen spory práva soukromého, nýbrž rozhodovalo též o životě a smrti občanův. Na těšínského kata připlácela též města Skočov, Bílsko, Fryštát, Struměň, Jablunkov a Pščina (v pruském Slezsku).

V oněch dvou knihách městských nalezneme však málo rozsudků hrdelních, ale naproti tomu hojnost „zaopatření na cti“. Jedna kniha tato nazvána jest „Willkoren dieser fürstlichen Stadt Teschen“ a několik prvních listů z let 1468—1488 popsáno jest německy. Další listiny jsou vesměs skoro české. Druhá kniha z let 1631—1668 jest skoro výlučně česká a ležela dosud zapomenuta v prachu starých nepotřebných listin v tak zvané „černé komoře“ krajského soudu, odkudž jsme ji vynesli.

Dávno rozpadli se v prach, kdož do ní na pevný papír brkovým pérem zapisovali příběhy soudní, kdysi v městě Těšíně důležité převelmi. Milá čeština, jakouž psali tehdejší páni písaři těšínsktí, přetrvala je tu potom ještě dlouho. Zapsali nám do knih těchto všelicos zajímavého z minulého života měšťeninů těšínských, ba i z dějin města. Zápisy na domy a pole zapisovány do knih jiných. Naše dvě knihy obsahují některé opisy výsad a svobod, jakýmiž knížata město obdařili, výpovědi (rozsudky) práva městského, civilní i trestní, porovnání, všeliké příhody soudní i mimosporné, jako poslední vůle, kvitance, ba i záležitosti, nyní politickým úřadům náležející. Ona kniha z let 1631—1668 má 543 listů, v nichž obsažena je celá skoro registratura knížecího města Těšína *za dobu 37 let!*

Nynější Těšín ovšem má více obyvatelů než onen Těšín, jemuž tato stará kniha byla posvátná. Ale přece je pravda, že nynější soud pro město Těšín popíše více papíru za 14 dní . . . Tehdy ovšem jen lepší měšťané, byvše „znevážení slovy haulivými“, utíkali se k soudu. Osvěta tohoto století probudila však zároveň citlivost a povězme to

krátce: I nejnižší třídy společnosti naší na Těšínsku jsou nyní sudičstvím jakoby posedlí!

Tklivě dojímají nás rozličné „odprosý“, které po nálezu soudním vinník učiniti musil uraženému. Tak na příklad r. 1633 Zuzana Zikmundka, jejíž jazýček se příliš zabýval s poctivým jménem moudrého radního Jana Böhma, odprosila takto: „Moudrý a opatrný pane Jane! Odpusťte mi to, že jsem na rynku v den trhový nenáležitě a hanlivě o Vás byla mluvila, neb cokoliv jsem mluvila, z horlivosti a nerozmyslu ženského, od jiných popuzená jsoucí jsem mluvila. Pro Pána Boha Vás prosím, podruhé a potřetí, abyste mně to . . .“

Opatrný pan Böhme, kterýž častěji svou čest u soudu městského proti utrhačným jazykům hájil, odpustil i Blumbergovi, neboť: „stala se smluva přátelská, celá dokonalá, v ničemž neporušitelná, mezi slovutným panem Janem Böhmem, radním pánem města Těšína, z jedné a panem Martinem Blumbergrem, na ten čas purkrabím J. K. M. na Těšíně, z strany druhé, a to taková, že pan Blumberger dostatečný odpros učiní: „Pane Jane Böhme! Jakož jste sobě na mne stěžovali, že já příjduce v dům a příbytek váš, bez všelijaké příčiny na vás bitím sáhnul a vám slovy nenáležitými ublížíc na poctivosti vaší, svou vůli nad vámi provedl, o čemž se já, buduce tehdy pod truňkem, nepamatuji a jestli se co takového stalo, jest mi srdečně líto, neb na vás nic zlého nemluví, nevedu, aniž co věsti a mluvíti mám: i kdybych toho učinil, zle, nerozmyslně a nedůvodně bych mluvil: prosím vás pro Boha, že mi to odpustíte a mým jak od starodávna dobrým přítelem zůstanete. Neb já vás mám za dobrého, poctivého, dobře zchovalého člověka, tak jak vás Jich Milosti knížata, stav panský a páni rytířstvo, města i jiní poctiví lidé mají“. — Blumberger odprosil a potom „čtyři neděle zběhlé, nevycházejíc z rathúzu“ vyseděl. Městské právo dokládá: „Aby se ale také potomními časy příkladem jeho jiní lidé trestali a osoby úřední, od vrchnosti představené, v náležitě vážnosti zachovávaly, povinen bude M. Blumberger na budouň obecní 40 širokých tolarův a Janovi Böhmovi 10 širokých tolarů za útraty a škody ve dvanácti nedělích na hotově obložit. A tak všechno nedorozumění a rozepří,

které vzniklo, moříme, v nic obracujeme, tak aby na sebe laskavi byli a dobrými přáteli zůstávali.“

Poctivý cech „ševecký“ nejednou dal si proti zlým posměváčkům svou čest zaopatřiti. Též krejčíři a kováři hájili často poctivou pověst svou. Nedivme se proto, že Tomáš Fuks, „slovutný a na rytířském kumštu vycvičený polní trubač“, hledal též u městského práva pomoci. „Ctná matrona paní Anna Dietřiška“ odprosila ho potom,

Krajina mezi Bilskem a Starým Bilskem.

„že ho má za poctivého, pořádně splozeného a dobře zachovalého člověka, jak ho všichni lidé poctiví v rytířském kumštu plnotrubačským mají“. Pan Fuks potom bezpochyby troubil kumštovně dále, vždyť lépe pochodil než Václav Cobl, kterémuž ublížil Bartoš Copeček. Ano Copeček nazýval se onen muž, který Cobl urazil „nemálo než velice“. Copeček po oné urážce spáchal něco ještě nerozumnějšího. Odebral se totiž místo do sklípku pod rathúzem na onen svět. Ale Cobl nepopustil. Žaloval potom na vdovu po Copečkovi, aby ho zaopatřila na cti. Než nerozuměl dobře „právům městským království českého, jimiž se toto město od starodávna vždy spravuje“, neboť

„na umrlého rozsudek se nevynáší ve věcech cti a hrdla se dotejka-jících“. Proto vdova Copečková Coblovi na žalobu neodpověděla, ale právo samo zaopatřilo Coblá na cti, aby mu ta slova neuctivá, jakýmiž ho Copeček zasypal, na cti neškodila.

Nelze pochybovati, že způsobem tehdejších, ku všeobecné spokojenosti „umořována“ vzájemná ošklivost, svár a různice. Staré ty formy vžily se tak pevně do ducha lidu těšínského, že uražený ža-

Kostel v Starém Bilsku.

lobník i dnes, opouštěje po smíru sín soudní, prosívá soudce, aby to dobře zapsal, že protivník odprosíl a že už přezívatí nesmí!

Velmi slavnostně počínalo si městské právo, když postupně zlehčily se osoby úřední mezi sebou. Tak čteme, že Štěpán Zlatník radní a Jakob Fabian fojt, oba páni slovutní a opatrní, svou slávu slovy hanlivými zlehčili a potom na sebe náрек vedli. Tu purkmistr a rada mnoho lidí poctivých svolali na rathúz, aby všechno dobře vyslechli.

Celá a úplná obec se sešla, nalezla však, že jeden o druhém mluví jen „slova zbytečná“. Městská kniha proto praví: „A všichni

ti lidé dobří, kteří to vyslechli, řekli jim pak unisono, že by měli býti ve svých slovech opatrnější, načež si oni ruce přátelsky podali.“

Zajímavé jsou vklady v starých knihách pozemních. Domy neměly totiž žádných čísel a do knih gruntovních psáno na list za listem. Nebyliť totiž v knihách tehdy ještě listy oddělené pro jednotlivé domy. Tak nalézáme „Zápis na dům stolaře Hanuše, který se k nám z Ostravy přistěhoval“ a hned na to: „Smlouvu Mikoláše Krauze a jeho ženy o dům, v kterém on nyní na rynku sedí...“ Dnes ovšem marně hledali bychom onen dům, v kterém Mikoláš Krauz na rynku seděl!

Městský kat nestíhal jen zločince, nýbrž též upaloval, jakž hned uslyšíme: Roku 1674 našli totiž „v samé residenci ouřadové list v německém jazyku a jak magistrát města Těšína, tak i jiné osoby nemálo spařovali se býti nehodným tím paškvilem dissamirování. Protož dal pan hejtman zemský úplnou obec města Těšína na rathúz konvociovati, totiž povolati a dotčený paškvil jí přednésti, zdaliž by v prostředku obce takového paškvilanta nějak vyptati se mohlo“.

Hledali paškvilanta, ale ač celá obec byla pobouřena velice, nenášli ho. Proto onen paškvil „skrz popravního mistra zjevně a hned u přítomnosti úplné obce k větší potupě a zlehčení téhož lehkovážného autora a skladatele na rynku při pranýři roztrháno a spáleno“. „*Takovým* způsobem měl ten paškvilant jiným na příklad skutečně trestání trpěti“ — kdyby ho totiž byli lapili.

Města na Těšínsku dopisovala si se sousedními městy v Uhrách česky. Uvedeme jeden příklad: V Žilině zemřela Zuzana Kaluska, vdova po sekretáři těšínském Matýsi Kalusu, zůstavivši psanou poslední vůli. Poněvadž pak po této vdově pozůstalo v Těšíně jmění nemovité, poslán testament do Těšína. „Moudrý a opatrný fojt a rada města Žiliny“ píšou proto do Těšína r. 1634: „Slovutně vzácní a opatrní páni přátelé a *sousedé* nám zvláště milí! Od Pána Boha Všemohoucího dobré zdraví vinšujeme a naše služby volně ofěrujeme... Za služné jsme uznali, abychom testament Vaší Slovutnosti Opatrným Pánům odeslali, nepochybně naděje jsouce, že dotčený testament,

v listu tomto našem zavřený a pořádným způsobem podle náležitosti práva našeho odebraný, netoliko podle božské spravedlnosti přijati, ale také pořádně při sobě Vaše Slovuťnost publikovati ráčí. Nýbrž co více: že ruku stálú a mocnú nad ním držeti, chrániti a i jiné města fedrovati neopomine — pro naše zase vším dobrým se toho odměnění a odslúžení.“

LXIV.

Z dějin Jablunkova. — U sošky sv. Josefa. — Ano a ne u goralů. — Farář, ministr a rada říšská v mysli goralově. — Jak se goral podpisuje.

evíme kdy a jak povstal Jablunkov. V listině z r. 1327, kterouž kníže těšínský Kazimír potvrzuje, že v léno přijal od krále českého Jana celou zemi těšínskou se všemi městy a hradý, uvádí výslovně mimo město Těšín, Fryštát, Bílsko, též městečka Skočov a Jemnici. Tato Jemnice je snad náš Jablunkov, který se nazýval Jablunkovem již v patnáctém století, neboť kníže Boleslav roku 1446 činí narovnání o mlýnech „u Jablunkova“.

Jablunkov náležel ke statkům knížecím. Kníže Václav postoupil r. 1569 druhé své manželce, Kateřině Sidonii, statek Jablunkov a ona jemu za to celou svou výbavu na zlatě, stříbře a klenotech, podávši mu k nim klíče před zemským právem. Týž kníže udělil městečku tomuto r. 1560 rozličná privilegia a nadání, kteráž potvrdil, obnovil a „rozhojnil“ též jeho syn Adam Václav r. 1596, zavázav se též, nejen za sebe ale i za potomky své, že nebude dávatí městečku Jablunkovu jiných kněží, než podle konfesí augšpurské. Tato „mílost“ knížecí netrvala ovšem dlouho, neboť Adam, stav se katolíkem, vypudil z měst kazatele protestantské a zavedl do kostelů kněze katolické. Však učení Lutherovo bylo v Jablunkově pevně zakořeněno, jakž o tom svědčí mnohé listiny knížecí a po vymření Piastův těšín-

ských celá řada „poučování“, jakýmiž zemský hejtman snažil se obrátiti měšťany jablunkovské na víru katolickou. „Potajemné schůzky“ měšťanstva jablunkovského byly v Těšíně „nelibě spatřovány“ a poněvadž „poučování“ nepomáhalo, těšínszí páni zkoušeli odstrašiti Jablunčany trestem. Tak dáno při zemském právě magistrátu jablunkovskému 22. března 1699 toto naučení: „Poněvadž se u Jiřího Abrahama Paducha a Šimona Lipky a Jiřího Mišky konventikule (totiž tajemné schůzky) bez vědomostí a povolení magistrátu po tyto časy jsou deržávaly, což od Jeho Římské Císařské Milosti nanejvýš a pod těžkým trestem zakázané jsou a také městská práva, kterými se toto město řídí, to zakazují; protož takové privátné konventikule se konečně pod nevyhnutelnú pokutú zakazují a magistrát jablunkovský povinen bude na to všelijak pozor dáti, a kdyby co podobného pomerkováno bylo, o tom ouřad zemský spraviti. Že ale Jiří Paduch, Šimon Lipka a J. Miška takové konventikule jsú mívali, mají vězením městským skrz 14 dní přidrženi bejti.“

Tehdejší život v Jablunkově poznáváme částečně z listiny z téhož roku, v níž magistrátu jablunkovskému naučení se dává, „aby samospasitelnú víru katolickú hájiti a chválu boží fedrovati se vynasnažil, a aby v radě obecní žádného trunku neužíval“; aby páni měšťané, „méně na obecní útraty pili než dosavad, a aby osoby ženského pohlaví do sezení obecních nepřipouštěli, aby se u pana burmistra scházeli, aby tajnost náležitě zachovaná byla“, z čehož vidno, že ony osoby ženského pohlaví jablunkovského v stoletích predešlých nepožívaly velké důvěry co do mlčelivosti svých jazyčkův. Dále rozkazuje se magistrátu, aby vyskúmal, kdo na obecní úraty pil a aby člověka takového přísně k zaplacení přidržel.

Hodnostáři obecní bývalých století mívali v Jablunkově s účty obecními mnohé a mnohé svízele. Páni v Těšíně našli vždy něco v účtech jablunkovských, což poukazovalo na to, že v Těšíně a Jablunkově byla v užívání různá počtářská pravidla. Nevíme sice, jakou počtářskou methodou tehdejší úřad jablunkovský se řídil, ale zemští soudci patrně měli za to, že více peněz přichází do váček pánů hodnostářů jablunkovských než do pokladny obecní. Jakž z výpovědi

zemského práva z r. 1669 vidno, magistrát jablunkovský bral „netoliko za zaměstnání a práce“ peníze, ale uvaloval též na občany pokuty, které sobě ponechával, pročez byli páni otcové města odsouzeni, „aby do komory Jeho Císařské Milosti deset hřiven poobložili a na rathúz města Těšina do propouštění pana hejtmána zemského se postavili . . .“

O zvláštním kroji Jackův byli jsme již dříve promluvili. Má velkou podobu s krojem uherským. Ale i svatý Josef má tu svůj zvláštní kroj, jež mu Jablunčané bezpochyby pořídili z Uher. Na domě č. 55 nachází se totiž soška sv. Josefa v uherských čizmách. I ten jeho vous zdá se jakoby byl dotknut známým „magyar bajuz“.

Však pohorské naše městečko není jen sídlem Jackův, je zároveň hlavním městem našich goralů. Sem přicházejí goralé, aby prodali na trhu svůj dobytek a jiné plody domácího svého hospodářství. Co úterý zaplňují statné postavy goralů ve střecháčích, guňách a bílých těsných nohavicích náměstí a ulice, a bílé plachty, jakýmiž goralčky skoro celou svou postavu pokrývají, dodávají zvláštního rázu nevelkému náměstí, jehož jedna strana zachovala nám ještě podobu starého Jablunkova. Nachází se tu ještě několik starých dřevěných domků. Ovšem ne tak starých, jako obyčej zde panující, že na večer před svátkem božího těla vyhrávají zde hudebníci veselé písně z věže kostelní.

Nezapomeňme na našeho sv. Josefa v čizmách. Právě kráčí zde děvucha ve valašském kroji. Je z Konské od Těšina. Zeptejme se jí něco, aby musila přikyvnout. Na příklad:

„Je to svatý Josef?“

„*Toť*,“ přikyvuje děvucha.

„A ty se budeš vdávati a vezmeš si též Josefa!“ Rozumí se, že chceme, aby zapírala a též rozumí se, že to vtipná děvushka „potraří“.

„*Ale kaj!*“ odpovídá ona zapírajíc. A malé nožky její v lehkých střevíčkách už uhánějí ulicí dále.

Blíží se k nám dvě statné postavy mladých goralů pěkných tváří a milých modrých očí.

„Je to sv. Josef?“

„Aa —?“ odpovídá otázkou jeden z nich. Goralé totiž staří i mladí mají tu zvláštnost, že chtějí, aby se jich člověk ještě podruhé zeptal.

„Je to svatý Josef?“ tážeme se hlasitěji.

„*Tak jest*,“ odpovídá goral a z odpovědi této dověděli jsme se zároveň, že je z Haliče.

„Tys z Polskej?“ tážeme se.

„Aa —?“

„Vy jste z polské strany?“ opakujeme.

„Tak jest,“ pokývují a uctivě smekají. Z pozvolného smekání poznati, že se goral nepřenáhlí.

„Vy jste sem přišli za galankami,“ počínáme znova, chtějíce od nich slyšeti zápornou odpověď.

„Aa —?“

Zeptáme se tedy ještě jednou. Haličský goral neodpoví nám po těšínsku „ale kaj“, nýbrž nesměle na nás pohleděv, odpovídá „*ni*—“ a chce dále jíti.

„A co tu robíte? Něutěkajtě!“ voláme na ně.

Polští goralé se obrátili, ten jeden počal opět zvolna smekat a druhý ještě volněji to napodobil, takže mu zůstal střecháč v ruce.

„Odkud jste?“

„Aa —?“

„Odkud jste?“

„Z Kamešnice. My tu eště nigdy něbyli.“

„A čemu stě sem přišli?“

Jeden podíval se na druhého zpytavě, ale nikdo neodpovídá. Opakujeme otázku.

Ten jeden polousmínavě odpovídá slabým hlasem:

„My tu přišli do areštu“ — a hned k tomu dodává plnějším hlasem a tváře se oběma těší: „ale dostal!“

„Kdo?“

„Tu jeden ze šlouzkej strony. Je to taká suka. Pięć świadków było na nás a dali nám za to tylko tři dni. A co dostal, to má.“

„Vybili jste mu pořádně?“

„Mhm,“ odpovídají spokojené s výkonem svým. Nyní už dobře slyší. Jak do toho goral přijde, potom to jde. Netáže se už dvakrát.

Chceme všechno zvědět a tážeme se: „A ona — ona se nazývá Josefka — pravda?“

Haličský mladý goral odporuje hlavou a usmívající ústa vyslovují sladké jméno „Marianna“. Jeho druh vyceňuje bujně zuby. Čtveřáci, svým „aa?“ chtějí tazateli popřátí radosti, aby mohl cvičiti se v řečnictví a otázku opakovati. Poznali jsme však, že nejen dobře slyší, ale že i vzorně pochopují . . .

Ó Marianno, jak jsi asi ladá! Tvé vnady tak okouzly slezské a haličské chasníky, že nedbajíce hranic dvou zemí a polského svého pokrevství, pro lásku tvou znamenají junácká těla svá krvavě.

Bojovní Haličané odešli a útěchou na nemilý pobyt v Jablunkově jest jim vědomí, že „ale dostal“. Mladí tito odchovanci horského vzduchu zmizeli už z ulice, a k nám blíží se volným krokem pravý opak bujných těchto chasníků, starý dýchavičný goral se ženou svou, jejíž šaty jsou nečisté, tvář sluncem a prachem osmahlá a čelo vráskami pokryté. Horský vzduch nemůže věčně vzdorovati stáří člověka, kterýž denně do unavení pracuje a zdraví své síliti míní kořalkou.

„Odkud jste?“

„Aa?“ táže se horák. Zamračená goralka kráčí dále, jakoby nás neviděla.

„Odkud jste?“

„Z Bukovca“ a oddychuje. Bukovec leží v okrese jablunkovském. Mluvíme tedy s těšínskými goraly.

„Je toto svatý Jan?“

„Aa?“

„Je toto svatý Jan?“

„Toto?“ goral pozvolně se dívá a dodává: „No, je to.“

„Svatý Jan?“ opětujeme otázku.

„No, Jan,“ pokyvuje goral.

„A svatý Josef to není?“ dorážíme na našeho gorala.

„No, ani něvēm, ale je to, Josef — no!“

Utvrdiv nás ve víře v svatého Josefa, obrátil se k ženě, chtěje bezpochyby slyšeti její dobrozdání a vzpomněv si, že je snad k pánům neuctivý, smeká, ale jen tak trochu, neboť žena odchází a goral v krpěch, aby nezmeškal, za ní.

Těšínský goral byl by nám snad i na svatého Filipa odpověděl

Dřevěný kostel v Kamenici u Bílska.

„no“, neseznámiv nás ani se záporným způsobem své mluvy. ačkoliv kdyby jen trochu dával pozor na obrázky svatých, mohl nám hned na svatého Jana odpovědět rozhodným: „Kadať též tam!“ (což by znamenalo: Ale kdepak!).

Počíháme si ještě na gorala slovenského, abychom slyšeli jeho závažné dobrozdání. A tu již žene se čiperný Slovák s dlouhými vlasy a širokým střecháčem. Za ním pak švarná Slovenka, čili jak ji naši goralé nazývají: Slověnka. Celá bílá, jen zástěra černá.

„Znáte tohoto svatého?“ Očekáváme, že uherský Slovák odpoví nám rozhodným: „hej!“

„Známe, páňko veľkomožný,“ a pokorný ale čilý Slovák drží už uctivě v ruce svůj široký střecháč.

„Je to svatý Josef?“

„Veru svatý Josef, páňko veľkomožný, svatý Josef.“

„A je to váš svatý Josef, má uherské čizmy.“

„Od nás něň,“ odpovídá usmívavě hbitý goral slovenský. Netrápí nás sice zdoluhavým „Aa?“, ale „hej“ jakoby neznal. „My tam v Čaci máme lepšího svatého Josefa,“ dodává pak chlubně; „toto je len malý.“

„A má ten váš též čizmy?“

„Veru ani něvěm povedať, páňko veľkomožný, veď toho tam človek ani tak něbádá. Treba sa též dívať, čo pan farar robí u oltára.“

„A jak se jmenuje váš pan farár?“

Čiperný Slovák pohleděl zpytavě na svou žínku, která též neví.

„Veru něvieme, ako sa pan farar volá.“

Nedivme se. Sta goralů těšínských znepokojoval jsem otázkami, jak se jejich farár nazývá. Měli byste vidět ty udivené tváře. Na to si snad obyvatelé našich hor nevzpomněli, že též farár nějak se jmenuje. „Vždyť je farár a každý ho najde,“ odpověděli mi někteří. Goralovi dostačí, že má faráře, aby se modlil za jeho duši a aby ho pochoval. O jméno se nestará.

Nenaříkejte však, páni farářové, na nevděčnost svých oveček. Vždyť páni ministři jsou většíc páni a goral též nezná jejich jména. Ba velká většina našich goralů neví ani, že vůbec jací ministři na světě jsou, goral neví nic o bojích parlamentárních, on jen platí daně, nevěda, že z nich zbudován ve Vídni velký palác pro říšskou radu. Slovo „rada państwa“ zazvonilo sice již několikrát o goralské ucho, ale co si o takové říšské radě myslí, hned uslyšíme.

Potkali jsme na úpatí hor dva goraly. Myslíme, že přicházejí z města.

„O ni, my byli jeny u fojta“ (u starosty obecního).

„A co jste tam robili?“

„Dycky nás tam volajom, člověk jeny čas tratí a nic po tem.“

„A co vám chtěli?“

„Abyšme volili do Vědně.“

„A koho jste zvolili do Vídně?“

„Fojta a ještě některé sousedy.“

„A ti půjdou do Vídně?“ tážeme se dále.

Goralé se rozesmáli. Fojt a do Vídně! Vždyť tam ještě ve Vídni nikdy nebyl. A mezi takové pány! Fojt a ti druzí zvolí v Těšíně jiného, učenějšího a toho pošlou k císaři pánu do Vídně.

„A co tam ten váš panoček bude ve Vídni robít?“ vyzvídáme dále, načež nám goralé odpovídají, že prý to lépe víme, než oni.

Ubezpečili jsme je, že jsme cizí, až z Ruska, že v Slezsku nikdy jsme nebyli.

„Vždyť vidíte, že mluvíme trochu jináč než vy.“

„No,“ přikyvuje důvěrně goral, ale své náhledy o radě państwa tají. Ale konečně přece poučuje nás: „To tam sedí césar pón“ — uctivě smekl svůj střecháč — „potom velký generalové, princí“ — přemýšlí — „krajzráti . . . biskupi . . .“

„A kdo ještě?“

„A co jó tam všem!“

„A jen sedí a nic nemluví?“

„Kata ni! Robiom rozmaité věci — co jó tam všem, my tu jeny glupi. Oni tam o vojnách a o podatkoch (daních), robiom též palaklafy — jak člověk nemá kartky, už musí platit pokutu —“

Přivedl bezpochyby nedávno krávu na výroční trh a neměl „karetky“, protože ho pokutovali. Tak se mu ten nový paragraf hluboce vryl v paměť.

Z ukázek těchto nejlépe vidno, jak vděčnou měli by úlohu kněží a učitelé, kdyby odeprouce si v témdni několik chvil zábavných, poučovali lid tento zanedbaný. Politické spolky, založené našimi národovci v Opavě a v Těšíně, neměly by ustávat a ode vsi ke vsi nechť dále svolávají shromáždění lidu, aby jej poučovali a k lepšímu životu duchovnímu odchovali. Kněžstvo katolické počíná v posledních letech trochu živěji ujímati se lidu. Velkých v tom zásluh dobyl si

P. *Ignác Swięży*, nedávno zvolený poslanec lidu polského a českého z Těšínska, který jsa professorem na gymnasiu těšínském věnuje veškerý svůj volný čas poučování lidu. Na žal duchovní evangeličti málo starají se o lid, jsouce přívrženci směru germanisačního. Skoro jediné velice čestné výjimky jsou dva bratři Michejdové, evangeličti faráři v Návsi a v Bystřici. Kněz Fr. Michejda z Návsi neunavným je učitelem lidu a vydává pro souvěrce své prostonárodní časopis „Przyjacieli ludu“.

Kroj goralů mužských byli jsme už popsali, ale zapomněli jsme říci, že goralé všichni horliví jsou přívrženci jednotného Rakouska. Pohleďte jen na jich vesty tmavé, z nichž blýskají se husté řady knoflíků „stříbrných“. A na každém knoflíku: F. J. I.

Ano goral miluje a ctí svého panovníka. Vyřkněte slovo císař a už od úst odtrhuje svou dýmku a sahá na svůj střešáček, aby projevil úctu. O politiku se nestará a novin nečte, ponechávaje toto potěšení pánům, kteří umějí čísti. Počet goralů, kteří by uměli své jméno podepsati, není zajisté veliký. I ti, kdož chodili do školy, zapomínají, čemu v mládí se byli učili. Zápisů pro domácnost goral si nečiní. Hospodský sám si na tabulku napíše „šklonky“ (sklenky), a třeba-li podepsati někdy židovi dlužní list, goral nepřijme péro ani do ruky, ale na znamení souhlasu položí jen po způsobu zdejšímu „na piuro“ tři „palce“ (prsty).

Jsme v notářské kanceláři, kdež horlivý náš národovec, notář L. Odstrčil, přemlouvá goralu, aby jen podepsal.

„Vždyť umíte,“ praví mu, „já vás dobře znám, vy jste moudrý člověk a umíte se podpísat. Pište jen, vždyť nejste tak glupi.“

Goral se lichocením obměkčil a sedá. Svalovitá jeho ruka vzala mezi „palce“ tu hračku, kterouž v Čechách nazýváme držátkem, a ztopila péro hluboce do „černidla“, jakž se na Těšínsku zove český inkoust a polský atrament. Potom rozlétly se na papír tři kaňky tak mocné, že notář bolestně vykřikl. Tak ho goral za lichocení potrestal. Písaři vymazují kaňky a goral praví, aby se omluvil, že už dlouho nenamáčel a že do toho černidla ani neviděl. Vyčistili

papír a goral nyní pozorně přijímá od notáře péro, který je vlastnoručně vyčistil, aby se zas nestalo neštěstí.

Potom se goral zvolna posadil a pozorně učinil pérem velkou čáru, podobnou písmenu J. Nazývá se totiž Janek Malyjurek. Na toto písmeno vážně pohlíží a ještě je opravuje. Potom se zamyslí a polnul trochu perem — ale nedůvěřivě pokyvuje hlavou. Patrně to *a*, které po *J* následovati má, nějak se mu v hlavě popletlo, ačkoliv to bylo první písmeno, jemuž se ve škole učil.

Vstal. Odkládá nespokojeně péro a prosí notáře, „aby to dopísal“.

Tak napsal goral písmeno J za deset minut. Dívali jsme se na hodinky.

XLV.

Průsmyk jablunkovský. — Šance. — Národní tance.

Průsmyk jablunkovský najdeme sice na mapě, ale nedopadáme se naň u samého průsmyku jablunkovského.

Goral tu žádného průsmyku nezná, on se tu prosmekne všude, jemu nepřekážejí hory vysoké a lesy husté. Professor země- a dějepisu zhrozil by se!

Goral neví ničeho o velké důležitosti, jakou silnice vedoucí průsmykem jablunkovským v stoletích minulých měla, on „už nepaměťá“ (nepamatuje), že celé Slezsko bázní a úzkostí trnulo, zdali sem do Slezska nevniknou průsmykem jablunkovským hordy turecké, které v Uhrách až u samé Žiliny vše ničily a pálily, vraždily a plenily. Tak lid zapomíná. Právě zde, kde lid vytrpěl béd hrozných, jsa vydán jednou zuřivosti nepřátel, podruhé nenasytnosti přátelských vojáků, právě kde četná táhla vojska, kamž celé Slezsko úzkostlivě zraky své obracelo, lid o dobách minulých nic neví.

Dávno už zapomněl. Byloť těch béd již v tomto století dost a dost, že utichly a zanikly pověsti od předků zděděné o dobách zlých. Kamkoli oko se rozhledne, hory a lesy. Půda zlá, dávky velké a k tomu všemu sesylá sem nebe i nyní Turky v podobě krup . . . Ty vyplní co se urodilo a goral zapomíná proto na neštěstí z dob minulých, nařikaje jen vždy na nepřátele, kteří ho posledně byli navštívili.

Od Jablunkova (386 metrů nad hl. m.) stoupáme ku hranici uherské. Asi za hodinu pahorky počínají nám zakrývatí výhled na vysoké hory. Najednou ocitneme se mezi dvěma pahorky v úžině. Vlak železniční, který za námi pištěl, zmizel. Avšak již tamto před námi vyběhl z tunelu do údolí širšího. Tu dělí se cesty. Jedna silnice, novější, vine se ku hranici uherské; druhá, starší silnice táhne se na pahorek, s něhož stéká potůček Olešnica. Po tomto pahorku táhnou se pevnostní zdi, porostlé travou.

Jsme u zřícenin ohrad jablunkovských čili u šancí na hranici uherské.

Stará vojenská silnice vede na pahorku do Uher podél těchto ohrad. U silnice z jedné strany dva duby a ve středu jich dřevěný kříž. O několik kroků chudobná kaplička. A potom do tvaru hvězdy příkopy široké a vyzděné náspy naznačují nám někdejší rozměr pevnosti, která rozkládá se na výměře asi pěti jiter.

Pevnost tato na vše strany je strmá, jen ku západu snadný je k ní přístup. Dva mosty zděné ještě dobře jsou zachovány, v pevnosti samé však kámen po kameni padá z někdejších budov. Klenuté chodby podzemní jsou již zasypány.

Bývala tu jedina cesta z Uher do Slezska a pevnost tato mívala proto důležitost velkou. Založena byla r. 1578 v nepokojích tehdejších, neboť obáváno se spojení uherských a sedmihradských protestantů se slezskými. V následujících pak bojích s Turky a spojenými s nimi Maďary střežovala tu silná vojska císařská hranici slezskou. Zde dobrodružný kníže těšínský, Piast Adam Václav, r. 1604 velel slezským četám, které vyslali sem stavové slezští, obávající se vpádu nepřátelského. Sousední Slovensko bylo tehdy v rukou nespokojenců uherských, v jichž čele Štefan Bočkay bojoval za svobodu vyznání proti císařským rozkazům, kterými obnoveno pronásledování evangelíků. Bočkayovi nabízel tehdy sultan korunu uherskou, avšak moudrý Bočkay odmítl; vybojoval svým souvěrcům svobodu náboženskou a sobě samému velkou část Uher a celého Sedmihradska i bez pomoci turecké.

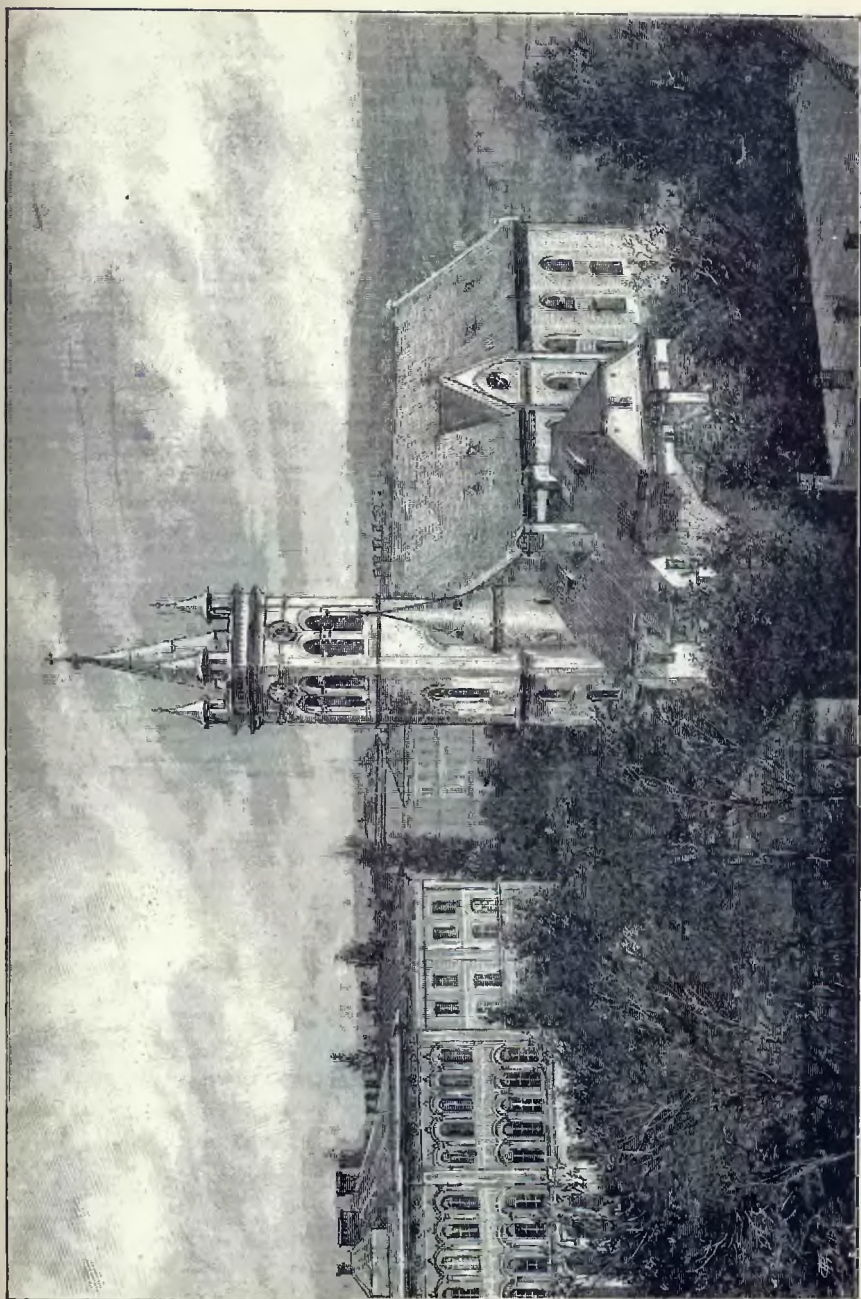
Silné stráže stály tu tehdy, aby chránily hranici proti Bočkayovcům. Potom zas r. 1626 soustředily se tu voje císařské, aby zamezily cestu Bethlenovi z Uher. Bethlen sem nevnikl, nedlouho na to vyhnána však odsud císařská posádka Mansfeldem, a brzo na to Mansfeldova posádka vojem císařským. Tak střídala se tu vojska všech národů. Turecké čtyř až k pevnosti této zajížděly, půlměsíc turecký však nikdy nezavál na hradbách pohraniční této tvrze, kteráž věncem vysokých hor obklíčena, vévodí krásnému údolí, v němž malebně rozloženy jsou poslední chalupy dlouhé a velké dědiny Mosty. Nejposlednější chalupy pak hraničí už s příbytky uherských Slováků.

Známky tohoto sousedství jeví se též v nářečí lidu. Československé *h* v jednotlivých slovech zazvoní zde často u ucha našeho a peněndzi lid zde ani nezná, jakoby se docela nic nestaral o peněondze, které světem vládnou a kterými goral musí platiti daň. A přece námáhá se v potu tváři, aby vyrobil peníze, ačkoliv slovenská spisovná řeč též nechce znáti české peníze, znajíc jen *peniaze*.

Ještě více však jeví se sousedství se státem uherským v bojovnosti mládeže. Žádná „muzika“ neskončí se „v Mostách“ bez bitky. „Co něděla, to bitka,“ tak zlomyslné jazyky v soused-

Blisko r. 1801.

Evangelický chrám v Bisku.

ních obcích mluvívaly o chasnících „mostarských“. Aby lepší pověst o velké obci Mosty se založila, netrpí slavný úřad v dny sváteční v Mostech muziky, a světe slyš! chasníci chudáci aby se nyní rvali při muzikách — ve dny všední! V neděli ovšem udatnost jejich způsobem slavnějším by se vyznačila, ale chasníci žádostiví boje nebojí se nepřátel ani v týdnu, a vrhají se na ně nemilostně, když nadejde onen okamžik, že nepříteli třeba dáti naučení znamením rozbité hlavy, potlučených zad neb oteklého nosu.

Nedivme se. Kdož by to na příklad chladně snesl, kdyby miloval Marinu Kovalskou a viděl, jak ona teraz tancuje s Jurkem Škanderom. Nazývajú ten tanec „*koval*“, to jest kovář, a Jurek tančí jako ostatní chlapci, totiž jednou nohou klekne na zem, na tu nohu položí ruku stisknutou v pěst, druhou pak rukou ková, jakoby v ní držel kladivo. Ale měli byste vidět při tom Marinu! Ona sice jako ostatní děvuchy stojí před svým tanečníkem a dělá, jakoby její zástěra byla měch, foukajíc do ní. Ale *jak* fouká — to porozumí jen *její* chasník, který žárlivým zrakem každý její pohyb stopuje. Ano *jak* fouká! Tak milostně pohlíží na Jurka, jakoby tu ani Jonka Kufy nebylo, který takovou nevěru nestrpí a už se postará, aby po kovalovi nastala bitka, a aby nepřátelskému kováři zabušily na záda svalovité goralské pěsti.

Tanec koval nezáleží jen z mužského kování rukou a ženského foukání do zástěrky. To je jen počátek písničky. Jakmile muzika počne kvapnějším tempem, přiskočí kovářští chasníci rychle ku svým pomocníkům a přivinuvše je k sobě, točí se v divokém víru po síni taneční, až zas pozvolnější zvuky hudby vyvinou je z náručí jejich tanečnic a poníží je opět na kováře, kteří důvěrně pohlížejí ku zástěrkám . . .

Což koval — ale *kozúka* byste měli vidět! Zpívají při něm:

Kozoka (kozáka) bych tańcovala,
kozoka mi grejtě —
kěrego ja bedem chfala (budu chtítí),
tego vy mi dejtě.

Podali jí piršego (prvního):

„A jo něchcem takěgo!

Bo ten pirší (první) bardzo (velmi) pyšný

a jo něchcem takěgo.“

Podali jí drugěgo:

„A jo něchcem takěgo!

Bo ten drugi bardzo (velmi) dlugi

a jo něchcem takěgo.“

Podali jí potom třetího. A ona zas nechce takého, neboť ten třetí bije děti a ona nechce takého. Nechce i čtvrtého, neboť „ten štwarty je bardzo martvy“ (mrtvý) a ona nechce takého. Pátého nechce, neboť jest bez paty, šústy (šestý) je bardzo tlustý, siodmy bardzo głodny (hladový).“ Avšak když „podali jí ósmego“, tu volá děvucha: „A to jo *chcem* takěgo, bo ósmy bardzo słušný a to jo *chcem* takěgo.“

Při kozáku dají oba tanečníci ruce na zad, levé jejích i pravé ruce se spojí a potom společně párek za párkem poskakují.

Tanec „*kolomajka*“ znám jest pod názvem *kalamajka* též v Čechách. Též „*chytavou Káču*“ tančí zde a na celém Těšínsku mládež; seřadí se ve dvě řady: chasníci v jedné, děvuchy v druhé řadě. Při předešlé pějí:

Ta naša kočička
zduřňala,
chytila vrublička (vrabčíka),
zezřála.

V divokém pak tempu tančí se:

Utěkej Káčo, utěkej,
goni tě kačor divoký.

Káča utieká jak může,
kačor ji chytiť němože.

Že tanec tento přinešen sem z Čech neb Moravy, toho nejlepším důkazem verše utěkej — divoký (v českém nářečí: divokej).

Polský lid na Slezsku přizpůsobil si mnohé české písně úplně svému nářečí. Mnohým se však naučil i česky, jen tu a tam podle své výslovnosti některé změny učiniv. Tak na př. slyšel jsem v Ši-

bicích u Těšína píseň „U Těšína je goiček“ úplně popolsťěnou, kdežto na př. zde v Mostech na hranici polskoslovenské lid zachoval české formy v první sloce úplně, v ostatních ovšem jen částečně. Slyšme:

U Těšína je hajíček;
pod ním se točí,
má černé oči —
můj Honzíček.

Má na glove biely klobuk;
kam se obrátíť,
kam se poděť mám?
všude teskno.

Včeraš měla z růží víně,
a *dneska* už móš biely čepěc;
včeraš byla mamulčinom
a *dziś* už mojom milom.

V poslední sloce slyšíme české „dneska“ i polské „dziś“.

Následující píseň zachována zde v Mostech úplně v českých formách. Podotýkám, že zpívalo nám ji děvče, které nikdy na území českého jazyka nebylo, ani se česky neučilo:

Káča, Káča pláče,
co ji je, co ji je, co ji je?
Ukradli ji sukně zloděje,
zloděje, zloděje, zloděje.

A to ona měla k neděli,
k neděli, k neděli, k neděli,
aby na ňu chlapei hleděli,
hleděli, hleděli, hleděli.

Při tancích tak zvaných „skákových“ pějou tanečníci:

Odpustte mi, odpustte,
odpustte, odpustte,
byly voly v kapustě,
v kapustě, v kapustě.

Jakož ti mom odpustif,
odpustif, odpustif,
mogeš ich tam nepřustif,
nepřustif, nepřustif.

Aneb:

Co mi doš, to mi doš
paně bože věčný!
Jeny mi nědovej
starej baby s děfmi.

Mládenec tak bojí se staré baby, že vše přijme od pána boha, jen babu nikoliv. Děvucha pak při tanci „volném“ není též spokojena s lečjakým galánem. O takovém milovníku, jehož se doma bojí slepice a na poli dobytek, nechce ani slyšeti. Pějeť: „Miałach jo galana, to było strašidło, doma se go kury bály a na polu bydło.“

Bydło, lichva, statek — všechny tyto výrazy slovanské, označující dobytek, slyšeti na Těšínsku. Děvucha oplývající *takovým* bohatstvím, nemusí pěti písničku:

Syncčku, syncčku,
něvod' se tak z pyšna,
bo jo jest uboga
(neboť já jsem chudobná),
jo bych za tě něšla.

To moje bogactvo:
vioneček na glove,
ta šura sukěnka
co jo mom na sobě.

Jakož písně lidu polského ve Slezsku s řídkými výminkami českého jsou původu, tak i tance národní, které se zde dosud zachovaly, skoro vesměs v Čechách známy byly a některé dosud v Čechách jsou domovem. Zmíníme se ještě o některých tancích na Těšínsku oblíbených, odkazující, kdo by je s českými porovnávatí chtěl, na Nerudovy články v „Obrazech života“ a na „Böhmische Nationaltänze“ od Alfreda Waldau-a.

Při *křížáku*, zvaném též *kačák*, tančívají čtyři páry, hlavy k sobě sklánějíce. Při jiném tanci přichází *žebrák* do síně taneční a nařikaje, chodí o kyj podepřen, hledaje almužny. Hudba hraje napřed smutně. Potom seřadí se tanečníci kol žebráka, při veselejších zvucích hudby poskakující. Hudba dohrá, a žebrák odevzdá některému tanečníku svůj kyj, aby zas on žebral. Tak vyměňují se žebráci a kdo z taneč-

níků je poslední, nemoha nikoho více vyvoliti, zůstane žebrákem polítování hodným, poněvadž se mu ostatní tanečníci vysmějí. Při *komediantu* v tanci tanečníci náhle při jistých taktech tleskají na ruce, při *telecím* točí se sem a tam, až se zas sejdou v kolo. *Masařská* čili řeznická tančí se prudkým kvapíkem a *čardaš* tancují v Mostech tak dobře jako v sousedních dějinách uherských. Mimo tyto tance tančí se ještě rozličné *špacírpolkky*, ba i *sousedské* pozvolna, a chasník slezský dáváje muzikantům „šůstku“ (šesták), volivá obyčejně staré tance národní, při nichž tropí se lépe žerty, při nichž může srdečněji projevit své city než při rozličných těch tancích salonních, které počínají též už vnikati do vesnických síní tanečních.

Tak seznali jsme některé tance národní poblíže šancí jablunkovských. Šance stojí dosud, ovšem už nikoliv v dřívější mohutnosti. Tance staré zachovány v lidu, ač mnohé již zmizely. Jen o Turkovi, který sem do Slezska vnikal až do tohoto údolí, nemaje však odvahy hnáti útokem proti pevnosti, vracel se do Uher, jen o Turkovi neví zde už nikdo nic. Ani skrovná pověst o něm nezachována. Marně vyptávali jsme se po celý den, nikdo „nepamatuje“.

Odcházejíce, zkusíme to ještě jednou.

Snívá očka, bujné vnady, spanilá tvář. A po té tváři krůpěje potu. Tak ohnivě tančila tato děvushka! Je ještě celá rozesmána, jak dobře svému kováři do zástěrky foukala. Aby nám ještě lépe ukázala své bílé, pěkné zoubky, tážeme se:

„A vy též o Turkovi nic nevíte, děvuchó?“

Děvucha vážně se tváří a táže se:

„Od šancí?“

„No, od šancí,“ odpovídáme.

„Tu stojí!“ Děvucha ukazuje nám chasníka asi dvacetiletého v bílých úzkých nohavicích, s hrubou plátěnou košilí a širokým goralským kloboukem. Je bos.

Takto jsme si opravdu Turka nepředstavovali.

Je synem chalupníka „pod šancemi“ k uherské straně, hned ta první chalupa. Číslo jsem zapomněl. Turek ale naučil se zde už polsky.

XLVI.

Co goral Gomola vypravuje. — Podivná skála nad údolím Lomné. —
Jak soudí mladý lid o pověstech. — Přichylnost k Moravě.

Gomola je sice už starý chlop, ale kdybyste ho jen slyšeli! O každé hoře poví Vám něco zajímavého. Při tom popíše Vám tak věrně a zevrubně místo, kde poklady jsou ukryty, že mnohému už zachtělo se kopati.

Je mu sedmdesát let, ale stoupání v horách ani trochu ho nemaví. Vypouštěje spořivě z dřevěné své dýmky kotoučky dýmu, stoupá do strmých skal hbitě jako mladík. Oddychuje při tom tak volně, jakoby na parníku nechal se kolíbatí osvěžujícími vlnkami moře. Kouří, vypravuje, a obrátí-li se k Vám, lituje Vás, že Vy mladí jste se opozdili. Čekaje na Vás, rozdýmá plamen ve své dřevěné dýmce, kterouž nerad vypouští z úst. S ní vykonává od rána do noci práce své domácí a polní, a zapomene-li někdy v letech příštích na tuto věrnou svou družku, potom už zajisté nemá daleko do jeho chalupy ona šeredná postava s kosou, kterou nazývají „šmieré“.

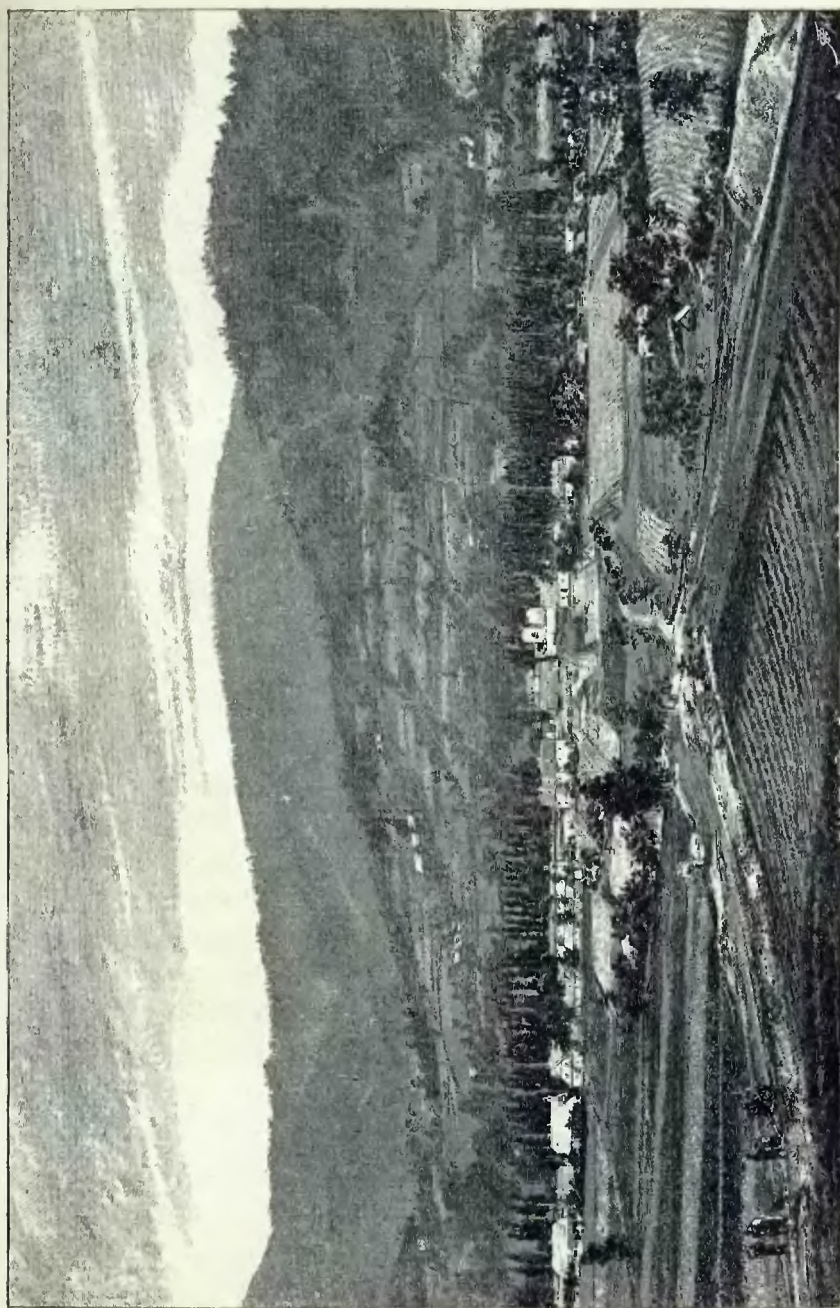
Trochu tabáku věru více pomůže člověku bídnému než doktor v městě. Na příklad jeho „baba“, s kterou už na padesátý rok žije v spokojeném manželství, nekouří-li jen dva dni, už ruce a nohy jí otékají. Každý goral poví Vám, že tabák je dobrá věc, ale třeba užívatí ho až v letech starších, kdy slabost a nemoci na člověka dorážejí. Ten mladý svět kouří nyní nerozumně. Sotva dítě vyjde ze školy, už —! A až sestárnou, tabák těm nerozumným už nepomůže,

neboť ho v mládí nazbyt okusili. Voláš-li pána boha jen někdy, pomůže — no! Ale voláš-li ho pořád — kadeř tůž tam, aby ti pořád vysluhoval!

Starý obraz oltářní v kostele v Mezeříčí u Bilska.

Než ztratíme z očí údolí „mostarské“ pod šancemi, rozhledněme se ještě posledně na vzdálené hory haličské a uherské. Před námi kuželovitá Gírová v tajemné halí se báje. Od šancí jablunkovských jakoby k nám zaznívaly hlasy vojsk. Ano jsou to vojska, která

Ustrň

v uniformách goralských s motykami a podobnými zbraněmi na polích dobývají si výživu a potírají nepřítele, kterým je lenivost.

Kráčíme za Gomolou na pohoří, dělicí údolí „mostarské“ od údolí Lomny. Gomola nám vypravuje:

„Na Girovej, to tam velká díra. Ale velká!“

„Díra?“ tážeme se.

„Nó,“ příkvyuje Gomola a dodává: „A v tej díře byl zlý duch.“

„Duch?“

„Nó, duch.“

„A jaký duch?“

„Co jo viem? Jakýsika duch a zlý duch, nó. — Budoval u tej díry mlyn. Chťal v něm ľudí mlet. Mlet, nó. Ale dyš kohút zaspěval, všeccko se přepadlo a duch ten tam. Něbylo go už.“

„A kam se poděl ten duch, co chtěl lidi mlet?“

„Kdo go tam vié! Šak to byl čort! Jeny (jen) ta díra tam ešte a je safrapotská glenboká (hluboká), nó.“

Podobným způsobem vypravují mnozí goralé. Gomola pak sděluje nám, že v Girové bylo moc peněz. Bohatství — moc peněz. V Landškrouně v Polsku byl bohatý žid. Jeho kamna byla samý dukát. Aby lidé ale o dukátech nezvěděli, pokryl žid kamna voskem. Tehdy naši zbojníci chodili až do Polska na zboj a přišli i na židka do Landškrona. Ale dukátů nespatriili, neboť na kamnech byl vosk. Hněvali se, že u židka ničeho nenašli a jeden zbojník — Gomola opravdu neví, jak ten zbojník se nazýval, „bo go něžnal“ — a jeden zbojník sekl zlostně šavlí do kamen — tak! Kamna se zroutila, dukáty vypadaly, zbojníci sebrali, co mohli a odnesli; a žida též. Vedli ho z Polska na Girovou. Tam vykopali do země díru, zakopali do ní dukáty a potom jeden zbojník zrobil takto . . . a už žid neměl hlavy.

Gomola naznačil rukou, jak šavle židovi krk profala. Zbojníci zasypavše jámu, do níž peníze složili, pokryli to místo velkým kamenem, na kámen pak položili židovu hlavu. Nechť židek střeží své peníze. Nó.

Gomola už hledal, ale nenašel. Tři dni tam po Girové chodil a tři noci tam strávil, ale — hlavu židovu někdo ukradl a kamení většího tam všude dost. Nemůže nalézt — už to je snad zas jinému židkovi souzeno, aby peníze našel. Goral nenajde nic.

V Girové je „moc důr“, ale jedna díra je tak hluboká, že vede až do hory Goduly. Gomola neví, kde Godula leží; myslí, že tam někde u Moravy. Do té díry v Girové pustili jednou psa a dali mu na krk písmo. A ten pes vylezl na třetí den z Goduly a měl na krku to písmo. Nó.

Rozumí se, že nevěříme, kdyby Gomola dotvrdil své vypravování i opětovným „nó“. Namítáme všelicos, konečně též toto: „U Girové mluví se polsky — u Goduly už trochu moravsky — vždyť by onomu písmu polskému lidé u Goduly snad nerozuměli.“

Ale Gomola je hned hotov. Pes má dlouhý život, mnoho vydrží, ani by člověk nevěřil. Polsky — polsky píšou jen ti mladí z nových škol. My staří jen moravsky. Gomola sám neumí jinak psátí než moravsky. A potom: vždyť to jedno, moravsky a polsky. On sám už též naučil se polsky čísti. Nevyrozuměl tomu sice hned, neboť Poláci toho moc píšou, dávají moc liter. Moravsky je to kratší. Ale je to jedno. Ostatně Gomola už nemůže čísti ani psátí . . . oči bolí. Je-li člověku sedmdesát let, nevyčistí mu oči už ani „kurlavá“. Tak totiž se nazývá světnice, z níž kouř vychází okny, poněvadž v goralských chalupách komín je tak zbytečnou věcí jako sklenka. Kouř vymizí ze světnice dobře též oknem a vody napítí se lze i z hliněného hrnku neb — ústy ze zřídla.

Přecházíme na nový „groń“. Tak nazývá zde lid každý vrch. Rozhledli jsme se vůkol sebe. Jsme v horách. Husté lesy zakrývají nám výhled do údolí a na vyšší horstvo. Vůkol nás jen sousední hory, které zdají se ležeti stejně vysoko s horou, na níž stojíme a jež daleko ještě se táhne. Klid a ticho tu domovem. Lidské hlasy nevyrušují tu zvěř z úkrytu, ptactvo pokojně pje své lahodné písně, ve vedru slunečním stromová tupě stojí, a větřík neodvažuje se pohnouti ani listím. Vystoupili jsme z lesa. Skála podivného tvaru ob-

jevila se nám. Zvědavostí puzení, zostříme kroky a stojíme na vysoké hoře u podivné skály nad údolím Lomny.

Nalézáme se na tak zvané Kičerce mezi horami Skalkou a Úplazem.

Rozkošný pohled! Proti nám černá Kozubová se svým lesnatým předhořím. Po levé straně od nás hory Úplaz a táhlý Velký Polom zakrývají nám rozhled k pohoří moravskému, po pravé straně pak na hoře Velká Louka objevuje se nám uprostřed bujného zelení dřevěná chatrč, jejíž obyvatelé blízcí jsou sice *okem* Jablunkovu a celému kraji rozloženému na Olze až po Těšín. Svižné nohy těchto goralů neobešli by však za několik dní, co oko chvilkou postřehlo.

Pod námi bujná říčka Lomná údolím vine se od Salajky. Vlnky její podél arcivévodské silnice druhou vyznačují cestu, avšak stříbrnou. Dvě tyto silnice v údolí úzkém mnoho místa zaujímají. Na některých místech nesměstnala by se proto vedle nich už žádná chalupa. Za to však mnoho chat rozloženo po jednotlivých stráních, a tam, kde hory značněji se rozstupují, nachází se střed dědiny nazvané taktéž Lomná. Všakť tohoto jména zasluhuje říčka i dědina.

Dnes ovšem tu klidno. Když však silné deště padnou na husté lesy, jakýmiž horstvo jest pokryto, tu divým spěchem z vysokých hor stékají se dravé potůčky do údolí, přemáhajíce překážky, a vniknuvše sem do údolí, popohánějí kvapnou Lomnou k bujnějšímu ještě toku, aby spojila se před Jablunkovem s Olzou. Zkalená voda v dobách takových na zhoubné cestě své letí rozzuřena jako trest boží hrozivé údolím, odnášejíce osení a úrodu, ba i plodnou půdu bídným goralům, ubírajíc jim drahocenné země, podrývajíce jich příbytky, trhajíce mosty, lomíc a ničíc cokoliv jí v cestě.

Nyní Lomná skromně jen ubíhá údolím, obmezujíc se na nepatrnou část svého dosti širokého řečiště. Tam v dálí, kde vlnky její mizejí před zrakem naším, vížky kostelíčků naznačují nám polohu jednotlivých dědin kol městečka Jablunkova, nad nímž ve výši černé táhne se podlouhlá hora Stošek, zakrývajíce nám další rozhled k čarovnému údolí Visly.

Než obraťme se k naší skále na Kičerce. Vznáší se tu na vrchu příkrém nad údolím Lomný jako zbytky pevnosti nějaké. Mnohé pak ty skuliny tak nápadného jsou tvaru, jakoby byly kulemi nepřátelskými vyryty. V pískovci podivné skály této nacházejí se uměle vydloubaná místa, že zdá se, jakoby v nich bývaly přikovány v časech dávno minulých ruce zločinců, kteří potom sprostěni okovů bývali vrháni s příkré skály do hlubokého údolí, do něhož živi nedoletěli. Tvrdé kameny na zhoubné cestě rozpoltily dojista hlavu nešťastníkům.

Gomola ovšem o takovýchto trestech neví nic. On praví jen o skále, že to ni lidská robota, že to tu duchové nastavěli, a vypravuje, že na tuto štíhlou a strmou skálu vylezl odvážný člověk, domnívaje se, že tam někde na vrchu v skulině nalezne poklad. Ale oslepl a bál se vykročiti, neboť věděl, že jen jeden nepravý krok a konec života. Dlouho tam seděl, nemoha z místa. Odpřisáhnuv potom se pánu bohu, že už tam pokladu hledati nebude, nabyl zas zraku.

A ještě o jednom pokladu Gomola ví! V Uhrách lapili jednoho slezského zbojníka „a utrácali go“ (věšeli ho). On křičel: „Kdo jste tu od Jablunkova?“ Tu komorník Mach z Boconovic — už dávno umřel — vykřikl: „Já!“ — Zbojník na něho volá: „Jdi na Košťelky, tam je okrouhlá kamenná tabula, pod ní jsem ukryl peníze —.“ Zbojník chtěl dále mluvit, ale kat mu zakroutil krk. Mach z Boconovic hledal potom tu tabuli na Košťelkách třináct let, až umřel. Nenašel ovšem nic. — Tak nešťastně končí skoro všechny pověsti o pokladech.

Z Kičerky sestupujeme za starým Gomolou ke studánce. Večerní vánek příjemným chladem hoví zpoceným tělům našim. Konečně po delší cestě Gomola stanul, vyňal naši láhev s vínem a sklenku zpod plátěné své košile, položil je na travnatou zemi, sám pak sklonil celé tělo své ke studánce, a po obyčeji goralském přihnul obličej svůj k vodě pramenité. Goral pije ze zřídla. Sklenky mu netřeba.

Z hustého lesa vystoupily dvě postavy statných chlapců goralských. Pozdravili, obešli, a potom jeden nahnul se ke studánce jako

Gomola. Druhý pak čekal, až druh mu místo uprázdnil. A potom zas Gomola —

„Lapí vás duch,“ varuji ho.

„Aa?“ táže se Gomola.

„Neznáte pohádky o tom králi, jak na lovu ze studanky pil a jak ho to ‚chytlo‘ za bradu a křičelo: Králi dej mně, o čem nevíš?“

Gomola napnutě poslouchá. Toto ovšem neslyšel. Chasníci věru více spoléhají se na jeho pohádkové vědomosti. Ten jeden synek s krásnýma modrýma očima ubezpečuje nás:

„Gomola ví moc —“

„Toto jsem neslyšel,“ odporuje Gomola.

Vypravujeme mu tedy, že král za bradu lapený, aby ho to „pustilo“, slíbil, že dá, o čem neví. Přišel pak domů, seznal, že daroval neznámému duchovi svou krásnou princeznu, která mezitím byla se mu narodila.

Na Gomolu pohádka učinila hluboký dojem. Zamyslel se a potom po chvílce táže se:

„A dal mu ji?“

Chlapci goralští se rozesmáli.

„Dyť to nimá pravda, to jeny bajka!“ směje se jeden.

„Bajka — fabula!“ pomáhá mu druhý.

Jsou ještě dosti zdvořilí. Kdyby tuto pohádku vypravoval Gomola, zajisté byli by vykřikli slezským příslovím: „Lže až se kurí za ním,“ načež by jim Gomola po slezském způsobu byl zajisté odpověděl: „Utřete sobě nos,“ což by znamenalo, že jsou ještě mladí a málo rozumějí. Než oni pouze se smějí.

Ale ve smíchu tom leží znak nové doby ve Slezsku. Nejen zde, i na jiných místech slezských přesvědčili jsme se, že staré báje a pověsti umí jen vypravovati pokolení starší. Mladá generace pověstem už se jen směje, a nevěří v duchy a jiné podivné příhody, nepřenesle na potomky, co otcové byli vyprávěli.

Naplnili jsme sklenku vodou. Věru těžko rozeznati, zdali je lesklé sklo čistší této zdravé, chutné, horské vody pramenné. Všakťe

mnohý labužník světa by učinil jako my: napil by se vody a víno dal by goralům.

Rozehrálo je. Pějí tak pěkné moravské písně národní, že milo jich poslechnouti. Bylit oba už na vojně v Olomúci. Vyslovují tak dokonale česká slova, že kdo slyšel by je jen pěti, nikdy by v nich nemněl polských Slezáků. Nebyli jen v Olomuicu, byli též v Bosně, ale tam se jim nelíbilo. Řeč tam sice není zlá, ačkoliv tam lidé mluví trochu pokrouceně. Děvojky chorvatské — nó — některé jsou též ladné, ale ty divné tance — a muzika — goralští synkové upřímně se smějí a nechťejí úplně nic vyprávěti o chorvatském „kole“ a o „tamburině“. Jeden z nich byl též v Haliči, ale jemu se ten národ tam „něpodobá“, nelíbí. Ptáme-li se ho pak proč, zakyvne jen mrzutě hlavou. Je s tím „národem tam“ nespokojen. Bůh ví, jak se mu tam zachovaly krásky haličské.

Příčina pravá není jen srdce Haličanky, které snad nechtělo přilnouti ku slezskému goralovi. S Haličany Slezák míval dosud málo styků. Jemu nejlépe líbí se doma, a pobyt na vojně na Moravě oslazuje mu obyčejně přítomnost více slezských jinochů. Navrátí-li se pak domů, chlapeč mluví mezi sebou česky, pyšníci se tím, čemu se byli na vojně naučili, a učitel, který teprv před několika roky se namáhal ve škole přizpůsobiti je spisovné polštině, udivením by spráskl ruce nad svými bývalými školáky!

Blíží se noc. Povstali jsme. Starý Gomola dal se jako vůdce v pochod. Chlapeč pak přemlouvají nás, abychom šli s nimi do Lomné salašem. Je prý to cesta kratší do dědiny.

Sestupujeme chvilku lesíkem a potom milá objeví se nám stráž. Jsme na salaši.

XLVII.

Na salaši.

louhé a široké pastvisko rozkládá se do čtverhranu před námi. Jedna strana čtverhranu spadá volně do úžlabiny. Ze všech čtyř stran pak lesy stoupají do vysokých hor. Zdá se, jakoby tento bledě zelený čtverhran byli vysekali v hustých tmavých lesích, aby kdo sem sestoupí, mohl rozeznávatí rozličné odstíny barvy zelené.

„Půjdeš!“ volá dívka na krávu, která zpupně odbočila od stáda. Přihnala ji ke stádu, ale zas hned na to dvě jiné odbočily od svých družek, zakusující do trávy. kdežto stádo krav volně pohybuje se směrem ku přístřeší, v němž bude noclehovati. Dívka kravařka popohání krávy, jež nemají smyslu pro pravidelný pochod do své ložnice, z prken zbudované. Mimo tuto kravárnu jsou tu ještě jiná dvě stavení dřevěná: koliba a košar.

Přistupujeme ku kolibě. Je to nízká dřevěná budova s prkennou střechou. Středem této budovy lze volně projítí jako uličkou. Vstoupíme do této uličky. Na levé straně prkenná ohrada zabráňuje nám výhled do komory, v níž nacházejí se zásoby mléka, sýra a náčiní salašnické, potřebné k výrobě sýra a másla. Na pravé straně z uličky volně nahledneme do ložnice báčovy, který právě v kotli míchá teplou ženčicou (syrovátkou), aby uctil poddané své, kteří nyní k němu z pastvy se vrátili.

Dlouhovlasý báča už je dvacet let na tomto salaši, který náleží osmi gazdům. Ročního platu má dvacet reňských, ovšem ale snísti může co hrdlo ráčí. Vévodí zde nad dvěma osobami: nad kravařkou a nad ovčářem.

Kravařka namáhavě uvelebivši své krávy v dřevěném chlévě, přiběhla sem k nám. Rozmlouvá cosi s báčou, ředitelem salaše.

Tváře má růžové, vždyť se právě teď něco naskákala! A ty tváře jsou tak pěkné! Pohledla na chasníky, kteří s námi přišli, a usmála

Na štitu hory Baraňa.

se. Má pěkné bílé zoubky. Ptáme se jí, jak je stará: že prý osmnáct. Pravíme Gomolovi, že tato děvucha má pěkné oči, ale Gomola, který rád vypráví pověsti o „strachách“ (duchách), odpovídá: „Čertí oči.“ A zdá se nám, že ty čertí oči sem chasníky zatáhly. Kdyby pochopila lépe cíl svého života, bylo by v tom věku a s těma očima věru lépe žiti v dědině a při muzikách podmaňovat si srdce chlapců z Lomné. Ale vždyť chlapci dojdou též sem, a upotí-li se trochu stoupáním do hor, nechť pomyslí si, že mezitím se sličnou kravařkou zatancovali třikrát po sobě „kozáka“.

Naše dohlížitelka nad stádem kravčím nazývá se Marina. Nezdřela se u nás dlouho, odběhla, neboť nyní nastává jí práce nová: dojení. V témž okamžiku však otevřel někdo z komůrky v kolibě dvěře. V nich objevila se děvushka s dvěma velkými hrnci. Tak pěkně se na nás podívala, že mžikem co do krásy zvítězila nad Marinou. Je jí též osmnáct jar, oči má též čertí, ale ten její obličej něžný a výrazuplný, pěknější šaty, bělejší kabátek nad košílkou, malé nožky—ó vy synkové, už Vám věříme, že se Vám tu více líbí než v Bosně a Haliči!

Nazývá se Eva. Je to dcerka jednoho z oněch osmi gazdů, jichž dobytek se tu pase. Tento týden má službu. Přichází sem totiž k večeru, pomáhá kravařce dojit, vyspí se tu a podojivši opět ráno odchází domů, aby zase přišla večer. Na druhý týden pak přijde sem zas dcerka jiného gazdy, totiž spoluvlastníka salaše a tak vystřídají se tu všechny krásy dědinské.

Báča žije tu jako v ráji. V božské přírodě u mladých děvuch nemůže věru ani sestárnout. Je mu sice již padesát let, ale na malé jeho čilé postavě tuto 'padesátku ještě neznatí. Dlouhé jeho vlasy jsou černé jako uhlí, v zraku jeho plá ještě vždy oheň mladistvý, jen obličej jeho je příliš osmahlý sluncem.

„Proč jste tak v obličejí opálen?“ tážeme se ho.

„Vypožičal si barvy od cigána!“ odpovídá sličná spolumajetnice salaše slezským způsobem.

„A kde mešká ten cigán?“ usmíváme se na Evu.

„Kde?“ opětuje ona otázku. Potutelně na nás pohleděvši, odpovídá pak: „Tam!“ Ukázala rukou k nebi. Slunce jest totiž onen cigán, od něhož si báča barvy vypůjčil.

„Pěkný tu máte život, báčo,“ obracíme se k němu.

„To pěkný! Vody máme dost a mléka též!“ odpovídá báča a míchá ve velkém kotli ženčici.

„Ale kořalku, chleba a maso ne!“ odpovídá za báču Gomola.

„Vždyť by báča ani kořalky nepil!“ namítáme.

Báča přestal míchati a odpověděl slezským způsobem, důvěrně na nás pohlížeje:

„Gořalinka dobré želí, bo člověka rozveselí.“

„Ale taková děvucha jako tato rozveselí ještě více,“ ukazujeme na Evu. „Která se vám, báčo, více líbí, tato, neb —?“

Chlapci se zasmáli, báča též.

„Já se mu nĕpodobám,“ odpovídá Eva a usměvavě pohledla na nás.

Chlapci se opět zasmáli.

„Je to pravda, že se Vám tato ladná děvucha nĕpodobá?“ trápíme báču.

„Kadať též tam!“ odpovídá báča. „Pro mne už jen stará baba. Takové děvuchy už by mne ani nechtĕly.“

„Ale báčo!“ volá čtveračivá děvushka. „Pĕknĕ by to potom na našem salaši se starou babou vyhlíželo. Či nevíte, že ,kam dábel nemůže, tam starou babu pošle?“ Potom měli bychom tu čerta!“

Báča míchá v kotli jakoby neslyšel.

„Podívejte se, báčo,“ pravíme po chvílce, „jak je Vaše Eva ladná.“

„Já nimám ladná,“ odporuje s úsmĕchem sličná Eva, trochu si očkama zakoketovavši. A hned na to dodává: „Ale báčovi podobá se — *jiná*!“

Evička pohledĕla významně na chlapce, koketně zahrála si se svou nožkou a už utíká ku kravárnĕ. Chlapci se tak rozesmáli, že se ani starý vážný Gomola nemůže smíchu ubrániti.

Porozumĕli jsme ze stálĕho smíchu našich synků, že náš dlouhovlasý ĕerný báča má tu na salaši někde předmĕt svých staromládeckých citů, a že mládeži rozohnĕní srdce báčova působí veselost. Báča však tak mračí se na ženčicu v kotli, že neuznáváme za dobré vyzvídati salašské tajnosti.

Krásná spolumajetnice salaše zmizela. Odešla pomáhat kravařce Marinĕ při dojení. Za to octla se mezi námi postava mladíka různých tváří, bohatých vlasů a svalovitých paží. Pevná prsa, zdravé bílé zuby. Oko pak má tak snivé, že manĕ zalétá náš zrak ku kravárnĕ, v níž nyní sídlí dvě ladné děvuchy, a myslíme si: „Či ta, co tu je pořád, neb ta, která je zde na týden?“

Pěkný ten jinoch je ovčářem. Zapáliv si spokojeně dýmku, posadil se na kládu u koliby ležící.

„Kde máte ovce?“ tážeme se.

„Už jdou tamto!“

Nad kravárnou jest totiž košar. Je to ohrada do čtyřhrana z podlouhlých deště sestavená, v níž ovce přenocují a v níž se dojí. Tato ohrada co den posouvá se na jiné místo, aby celá salašnická louka se „pokošarovala“, totiž pohnojila.

Ovčář sedí u nás, ovce pak samy v hustém stádě, popoháněny pouze vycvičeným pro salaš psem, hromadí se do košara. Jen chvílkami ovčář se obrací, volaje: „Turku“ — a pes už popohání ovečky, které se od košara odchylily.

V košaru samém je malé oddělení, v němž ovce se dojí. Malým otvorem z košaru přechází jedna po druhé, nikým nevolaná, do tohoto oddělení, vystupuje rozumně na pomostek a dává se podojiti. Podojená ovce odstoupí a jiná ovečka už skáče na pomostek a očekává trpělivě svého dojení. Od jara do sv. Maří Magdaleny dojí se ovce třikrát za den, později jen ráno a večer.

Báča domíchal a do hliněných hrnků nabírá z kotle teplé ženčice, aby s ovčářem povečeřel. Chleba přinesla jim Evička ze vsi. Kotel pověsil nad vatru (nad ohniště) na kumhár, aby zbylá tam ještě žinčice znovu se ohřála pro dívky, které dnes trochu později než jindy počaly dojiti.

Ve vatře nesmí oheň vyhasnouti. Od prvního dne, kdy zavedl báča dobytek na salaš, hoří na vatře oheň stále až do posledního dne, kdy dobytek (statek, lichva) opouští salaš. Nelze si představit většího neštěstí, jako kdyby oheň vyhasl. Báča proto opatruje vatru, přikládaje pilně haluze a v lese nasbírané kousky dříví. Kdyby na vatře vyhaslo, bůh ví, co zlého přišlo by na salaš. A uhasne-li, tu báča v divém spěchu hnal by se na salaš sousední, aby odtamtud přinesl z vatry plamen — neb jen salašnický oheň může zas napravit zlo, které hrozí jeho salaši . . .

Báča počastoval pohostině i nás ženčicí, zapomenuv dobrácky na nemilé vtipkování, jehož před chvílí zažil. Počínáme znovu:

„Báčo, u vás na vatře vždy ohen.“

„Nó, třeba byť.“

„A v srdci též, to třeba byť. Nehněvejte se na nás, ale poslyšte. Málo salašů, kde by byl báča holec.“

„No,“ pokyvuje dobrácky báča a zamýšleně pohlíží do země.

Moravského slova holec užívá zde všude lid, aby označil muže svobodného.

„A proč se neoženíte?“ tážeme se.

„Vždyť jste chłop zdravý a“ — nyní počneme mluvit z naší zásoby slezských přísloví — „žádný mršina. Slaměné ruce též nemáte — však byste si ještě dobře zatančil. Tam v Lomné viděli jsme chłopů rozmanitých, ale Vy se nám přece lépe líbíte. O jednom děvucha pravila, že má nohy jak klarnety (tenké), a přece se oženil. Jiný má pysk jako sekera

a oženil se. Kufa má jmen, ani nemožná více a přece vzala si ho ladná

U zřidel Bílé Visly.

děvucha. Škatulokovi šmatlal se často jazyk (býval opilý) a jakou dostal babku! O Gazurovi mluvili lidé, že chce stánc a ni Hanę (že chce totiž stěny, zdi, chalupu a nikoliv nevěstu) a Hana už je jeho! Ale Vy jste tak dobrý jako lipová sekera a chtěl byste Hanu a nikoliv stěnu, nejste člověk „neokřesaný“, ale švarný, leta Vaše ani neviděti — čemu se neoženíte? Vždyť báča svobodný — to proti všemu právu na salaši, to by ani pán bůh trpěti neměl!“

Chlapci se smějí plným hrdlem. Ovčář ukazuje nám své bílé zuby a Gomola na důkaz souhlasu pokyvuje spokojeně hlavou.

Báča se zadumal. Neodpovídá. Jen trochu vzdychl.

Ovčář s úsměchem opakuje naši otázku: „Povězte, báčo, ponočkám, čemu se neženíte?“

Chlapci se znovu hlasitě rozesmáli.

Báča zlostně pohleděl na ovčáře.

„Ty mlč — ty tu jen ovčář — a hled, *abych já nemluvil!*“

Zašel do koliby. Ovčář zasmušile pohleděl ku kravárně a pak kráčel ku svým ovcím ku košaru.

Zůstali jsme před kolibou pouze s Gomolou a dvěma synky goralskými.

„Proč se rozhněval báča?“ tážeme se synkův.

Synkové se usmáli. Jeden z nich odpovídá: „Kdo jich tam ví, co mají s Marinou!“

Už rozumíme. Tedy i zde na salaši v posvátném klidu hor, kde velkou část roku stráví pouze tři — čtyři lidé, i zde rodí se v prsou spokojených salašníků krutá nemoc, již nazýváme žárlivost.

Lito nám dlouhovlasého dobráckého báči, že vyptáváním naším způsobili jsme mu žal. Vkročili jsme za ním do koliby. V pravém oddělení tam v tmavém koutě cosi se pohybuje. Zajisté on.

„Báčo?“

Neodpovídá. Musíme se sehnouti, abychom mohli vkročiti do příbytku báčova, neboť střecha není daleka země. Učiníme pět, šest kroků, skrčivše se, a jsme u konce tohoto příbytku.

Báča leží tu na zemi ve tmě. Ani se nehýbá.

„Báčo?“ Ani nyní ještě neodpovídá. „Báčo, nehněvejte se na nás, my Vám nechtěli ublížiti,“ konejšíme ho. „Vy tu spíte?“

„No,“ odpovídá slabým hlasem.

„A kdo tu s Vámi ještě přenocuje?“

„Ovčář a potom ty dvě děvuchy,“ odpovídá přitlumeným hlasem báča.

Obrátili jsme se v malé prostore, v níž stíží směstnají se čtyři osoby. Potom nemohouce tělo své udržeti v skrčené posici, vykročujeme. Právě přichází k nám ovčář, jenž bezpochyby zavřel otvor, kterýmž ovce do košaru z pastvy vtáhly. Jeho tvář ještě vážná. Patrně zní mu v uších jako nám slova, jež byl báča pronesl: „*hľad, abyh já nemluvil!*“ Dobře, že slova ‘a nezaslechla Marina. Zněly by jí bezpochyby též v uších.

Gomola sedí zadumán na kládě. Najednou vstal a přistoupil k nám: „Ještě jsem zapomněl na šance u Mostův. Tam je na blízku kempa (pahorek). Pochodilo tam už moc vojáků do Uher a jak táhli, jeden za druhým nabral hrst země a nasypal na to jedno místo. A tak z toho ta kempa (pahorek). Nó.“

Hrstka po hrstce a pahorek narostl! Odpovídáme Gomolovi: „Z toho pahorku měli by si lidé bráti naučení. Vždyť praví slezské přistoví: Krejcar ku krejcaru až bude český (groš); český (groš) ku českému až bude reňský. Rozumíte?“

„Nó,“ odpovídá Gomola, „ale goral neušetří teď ničeho. Jen že tak vyžije. Žijeme bídne, chleba nejíme někdy celý týden, jen vždycky zemáky s mlékem —“.

Ale tato strava svědčí tělu lidskému. Chasníci i ovčář, obě děvuchy, báča i starý Gomola nejlepším jsou toho svědectvím.

„Chasníci, už je noc, půjdeme do dědiny,“ pravíme našim průvodcům od studánky.

Chasníci tupě stojí.

„No, pojďte!“ voláme na ně.

„My tu ještě zůstaneme,“ odpovídá jeden z nich.

Rozumíme, ale nikoliv všemu.

„Vy jste galán ladné Evy?“ tážeme se toho vyššího.

„Kadaf též tam,“ odpovídá ten menší za vyššího. „On je její bratr.“

„Teda vy?“ obrácíme se k řečníkovi.

Zasmál se.

Chceme dáti se v pochod. Děvuchy právě přišly od dojení.

„Měli byste si teď po práci zatancovat,“ pravíme.

„Nemáme muzikantův,“ odpovídá vesele Eva.

„Chasníci Vám budou k tanci zpívati! Umíte strašáka?“ Dívky přemýšlejí. Postavili jsme se před Evu a hrozíce jí prstem, pravíme: „Ty to musíš —“

„Grožika (od hroziti) my to nazýváme,“ odpovídá čiperně Eva. Marina pak stojí před ovčářem a zpívá, hrozíc mu: „ty to musíš platiti!“ Z oček jejich odráží se významný lesk. Vždyť jsou to, jak Gomola pravil, „čertí oči“.

Pohled na horu Baruňa.

Dali jsme se v pochod ku Lomné. Sestupujeme k úzlabině. Černé lesy vůkol. Noc tak tmavá, že nevidět ani na stezku. Kráčíme pomalu neme, oddávajíce se v klidu letní noci vzpomínkám na dnešní

večer. I Gomolovi vyschl pramen jeho povídání. Ubohý báča! Leží tam zajisté ještě sám v kolibě ve svém úkrytu, oddávaje se svému žalu. Myšlenky naše zalétají tam k němu se soucitem. Dobrácký, dlouhovlasý báča! Dala mu bezpochyby „lagodne slovečko“, potom přišel na salaš ovčář a báča chudák seznal, že „lagodne slovečko, ďábelské serdečko“.

A před báčou nyní tma, jako před námi.

My však dospějeme i tmou k cíli, zdali též on? Před námi v hluboké tmě tu a tam zasvítlí některá svatojanská muška. Jen pozor na stezku, abychom nevčkročili do bařiny! A věru v těch dvou čertích očích jsou též svatojanské mušky . . . Zavedly báču, možno, že zavedou i pěkného ovčáře.

Vždyť mu hrozila: Ty to musíš platiti!

Ve vsi Visle.

XLVIII.

Vojvodové valaští. — Původ pojmenování Valach. — Chaloupky dřevěné. — Bukovcem a Izdebným na hranici haličskou. — Tanec ověňzok. — Jak goralé pozbyli lesů. — Jména goralů.

vojvoda valašský!

Jak pěkně zní tento titul! Vsadili bychom se, že čtenáři naši myslí, že chceme jim vypravovati o některém rumunském neb jihoslovanském pohlaváru. Ale my zůstaneme v Slezsku. Měli jsme tu „mostarského vojvodu“, jak dočítáme se v deskách knížetství těšínského, a měli jsme tu vojvodu ještě více, na příklad v Lomné, v Bystřici, v údolí Visly, v Javorníku, kdež dosud hostinec jeden nese nápis ze starých dob „u vojvody“ — netřeba nám tedy zabíhati až daleko za Dunaj.

Vojvodové valaští v Slezsku měli stříbra dosti. Víme totiž určité, že nosili knoflíky stříbrné na svých brunclekách, jakž nazývá se sváteční vesta goralská, a knoflíků bylo tak hustě nasázeno, že nespádně bylo by jich spočítati. I na svých župicích (kabátech) mívali dlouhou řadu knoflíků stříbrných. Měli též voje, jímž vévodili. Každý jejich vojín měl pak zbraň, kterou na Moravě i dnes ještě znají. Jmenovala se obušek. Byla to hál sekyrka. Místo koně pak takový voják valach měl psa, na němž sice nejezdil, ale který mu popoháněl stádo ovcí.

Četné voje bývaly posádkou na horách slezských. Až 5000, ba i 7000 ovcí posíláno tehdy na jednu horu — pochopujeme tedy, že

nedostačil jeden, ale že tehdy skoro každá větší horská vesnice měla svého vojvodu, jenž staral se, aby valaši (pastýři) ovce dobře pásli, aby báčové chutnou brynzou dělali, aby ovce se netratily, krátce, aby na salaších panoval pořádek. Vojvoda soudil též své poddané podle práva valašského. Vyšetřoval, zdali pořádně sýr do dědiny se odvádí, trestal pastýře, kteří svou nepozorností ztratily ovce, rozpočítával, kolik sýra ještě tomu kterému spoluvlastníku salaše dodati třeba, a mocným svým slovem rozhodoval ve sporech, které povstaly ze salašnického hospodářství.

Nová doba, nepřejná goralům, vytiskla vojvody ze salašů, vytiskla odtamtud — i goraly . . . Vojvodové zmizeli už před lety, a nynější goral neví ani, proč a jak se to stalo. Ví jen, že kdysi bylo lépe, že salaše patřivaly goralům a že na nich vládli *jejich* vojvodové, že ale potom přišli páni, měřili a měřili, a tak zle to vyměřili, že salašův už teď málo, všechno teď už „panské“. Komora těšínská — léno to koruny české — dokázala totiž, že většina hor náleží jí, goralům že přísluší jen služebnosti. Za tato stará práva goralská odstoupila pak goralům některé salaše úplně — v ostatních goral pozbyl práva všeho. Potom ovšem nebylo goralům třeba vojvodů, neboť salašů zůstalo jim tak málo, že hospodářství tam na salaších opatří jim báčové. Malému vojsku netřeba generalův, několika těm vojákům na salaši, jakým jsou ovčář a kravař, dostačí i kaprál báča.

Tak vymřeli vojvodové valaští!

A vymřelo též jméno Valach. Toto slovo je dnešnímu goralu na Tešínsku už cizí. Od starých goralů dovíme se sice ještě, že „Valaši — no — byly to tehdy lepší časy! Mívali moc ovcí a vojevody“ — ale nové pokolení už neví nic ani o Valaších a vojevodech. Tyto pojmy jsou dnešním goralům neznámy. Lid v okrese bohumínském a fryštátském — tak zvaní Laši — nazývá sice ještě dnes zámožnější obyvatele okresů těšínského a skočovského Valachy, kteří kdysi mívali hojná stáda dobytka na salaších horstva těšínského, až daleko k Jablunkovu, ale goral sám nenazývá tyto zámožnější obyvatele okresů těšínského a skočovského, jichž ženy a dívky dosud nosí mašlebný a drahocenný kroj valašský, Valachy, nýbrž *důlnáky*.

Co však znamená slovo *Valach*?

V znamenitém spisu „Lid a národ“, vyšlém v Moravské Bibliotece ve Velkém Meziříčí 1883, píše slovutný Moravan professor František Bartoš o moravských Valaších jak následuje:

„Jako hornaté krajiny vůbec později osazeny byly nežli úrodné roviny, tak jmenovitě pralesy valašské zajisté v pozdějších dobách své obyvatelstvo dostaly. Z různých slov, jež posud v nářečí moravských Valachů se zachovala, postaveno nade vši pochybnost, že mezi původními osadníky zastoupen byl také živel *rumunských* Valachův, odkudž našim Valachům jméno zbylo. Z důležitých v té příčině jmen místních udržela se toliko jména hor Díl a Tylovské, Házovské a Vigánské Díly (rumunské slovo děl znamená kopec), Magurka (pahorek) a syhla, což znamená lesní lučinu vůbec. Tím více zachovalo se názvů rumunských v terminologii salašnické, *kteráž jest říkajíc všechna rumunská*.

Rumunský živel ve století 12.—16. rozvinul znamenitou rozpínavost, usadiv se značným počtem jednak v Alpách dalmatských, v Pomoří, v Srbsku a v Charvatsku, jednak v Sedmihradech a v Bukovině, odtud mezi haličské Rusy a Poláky vysílaje osadníky a pastýře, za jichž poslovaněné potomky jmenovitě haličtí Huculi se pokládají. Z Haliče pastýři tito dále se ubírali se svými stády, až se dostali do hor nynějšího Valašska moravského, kde jako jinde s obyvatelstvem slovanským v jedno splynuli . . .*)“

Co pak píše prof. Bartoš o terminologii salašnické na moravském Valašsku, nechceme opakovati. Povíme krátce: Všecko to platí též o těšínských Valaších a horácích. I pojmenování naší hory Čantorie je původu románského. —

Z údolí Lomny naposledy vrátili jsme se do městečka Jablunkova, u něhož bystrá tato řeka vpadá do Olzy. Nyní pak putujme z Jablunkova ke zřídům Olzy, kterouž již bezpočtukráte byli jsme překročili na místech rozličných.

*) Srovnaj spis dr. Fr Miklosiće: „Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen. Wien 1879.“

Silnice z Jablunkova až do Bukovce běží luzným údolím, kterýmž vine se Olza. Voda její čistá jest jako křišťál. Vždyť to voda z nejčistších zřídels horských! — Projdeme dlouhou dědinu Piosek (Písek), překročíme most nad Olzou, a nalézáme se v horské dědině Bukovec. Mimo příbytek lesního arciknížecího není tu budovy zděné.

Jak mile vyhlíží tu chatrče dřevěné! Chaloupka pro rodinu pracovitou, chudobnou, ba bídou — ale spokojenou. Náš goral žije věru jen ode dne ke dni. Kdyby pracoval co jen tělo stačí, velkého majetku se nedodělá. Ráno drahá jeho babka uvaří mu mléko se zemáky; co nesnědl ráno, dojí v poledne; večer pak družka jeho chudoby, když spocen vrátí se domů z práce, vystrojí mu na posílněnou opět zemáky s mlékem. Tak goral žije skoro celý rok. Malou změnu v jeho kuchyni dělá zelí, jež zde v Slezsku nazývá se kapusta. Chtějí-li si pak neobyčejně pochutnat, upekou si chleba . . . Maso v mnohých příbytích goralských neocitne se na stole ani dvakrát do roka. Čistého vzduchu a zdravé vody mají dosti — však na žalost nikomu dosud nepřišlo na mysl, aby si od goralů těchto předmětů zakoupil. I kamení má goral na svých pastviskách dosti, ale nevyplatí se do města kamení voziti. Goral proto odchovává pečlivě svůj dobytek, a prodav svá telata a prasátko pro pány v městě, opatrně počítá svůj výtěžek, zdali dostačí, aby mohl uspokojiti pány v berním úřadě a žida, který mu už delší čas před prodejem tu a tam „šťastku“ (šesták) půjčil a šklonke (sklenku) kořalky uvěřil. Z výtěžku nevelkého za obilí goral kryje pak rozličná jiná vydání, jako obecní dávky, na školy, úroky z dluhů, jež vězí na jeho chalupě, mzdu dívce a podobné.

Bída je tedy v takové chaloupce dřevěné dosti, ale goral jí od mládí uvykl, bída nekalí jeho spokojenost. On svou bídu ani necítí. Pracuje, nemá času klevetami tížiti své srdce. Tuláci vyhýbají se tomuto horskému kraji, neboť ačkoliv jsou dobrými turisty, nemilují tyto chudobné kraje, kde není čeho vzíti. Kdyby nebylo cigánů z Návsí a Izdebného, kteří tu někdy se „smykají“, goral odcházeje s rodinou svou do polí, ani by nezamykal svou chaloupku. Nemá v ní mnoho, ale bojí se přece o své nedělní šaty, o hrnce a jiné menší

domácí náradí, kteréž má v jeho chudobě cenu dosti značnou. Navrátiv se pak z práce, odpočívá v kruhu milé své rodiny ve své chaloupce dřevěné, spokojenějším jsa než boháč ve svém paláci.

Pěkně vyhlíží chalupa zámožnějšího goral. Kdežto obyčejná chudobnější chalupa nemá před vchodem do síně žádných předsíní, zámožnější goral zařizuje si pro dobu letní před svým příbytkem pohodlné místo. Je to pavlač, ovšem v přízemí, před samým vchodem do chalupy, pokrytá střechou šindelovou, kteráž sahá k zemi hlouběji než ostatní střecha chalupy, chráníc goralu zde v stínu před vedrem slunečním a ponechávajíc mu volný na kraj výhled, kterýmž větérek může schlazovati spocené tělo. Dřevěná taková chalupa, zbudovaná z mocných dubů, přetrvá obyčejně tři, čtyři pokolení — jen střechu dlužno obnovovati. Zámožnější goral dává se někdy též na spekulace. Nakoupiv dříví potřebného, postaví si na svém pozemku ještě jinou chalupu — do zásoby, kterouž, najde-li se kupec, prodá. Chalupy tyto jsou totiž přenosné, a nezřídka v dobách novějších se stává, že přenášejí se do obcí sousedních. Na něco pak goral nesmí zapomenouti. Chce-li postavit chalupu na některém místě na dobu delší, dbá starého pravidla. Do čtyř úhlů čtyři kameny, na nichž chalupa státi bude. A na tyto kameny položí nejméně po krejcaru, aby v chalupě peníze se držely. Potom teprv sbije se srub a pokračuje se ve stavbě. Ale málo je příkladů, že by toto staré pravidlo pomáhalo. Peníze jako by goralu ani nechtěly.

Pro požehnání boží pak goral nad vchodem své chaloupky mívá obrázky svatých v rámcích a gazdina pak podle kalendáře toho kterého svatého ověňuje.

Že goral není přítelem komínů a že je mu kouř prostředkem, aby oči zůstaly zdravé a bystry, již jsme pověděli. V goralských chalupách, starých i nových, v Bukovci (844 obyv.) a sousedních vesnicích Izdebném (2112 obyv.) a Javořince (1369 obyv.) marně hledali bychom komína. Kouř, valící se z vatry (ohniska), vybíhá okny; ovšem jsou proto trány tak začazené, že nasazeninu řezati lze.

Z Bukovce vedou do Izdebného dvě silnice dobré. Stará poblíže dědiny Javořinky do příkrých kopečů, nová nad čarovným údolím

Olzy, nad nímž vznášejí se tmavé a husté lesy. Tato nová silnice založena pracně a s velkými překážkami. V těsném údolí, v němž proud Olzy razí si cestu v bezpočetných oklikách úskalinami, nebylo místa pro silnici. Bylo tedy nutno prorazití na skalnatém svahu vysokých hor nad údolím cestu, kteráž poblíže vesnice Izdebného klikatí se jako Olza. Už mníme, že nalézáme se pod chrámem, kol něhož se tří stran rozestavěny jsou na malebném vršku četné chalupy, ale silnice najednou počíná spadati k Olze, tábne se potom po mostě a hned na to zase stoupá do vysokého kopce, až konečně po delší jízdě přijedeme do Izdebného se strany docela opačné, než jakou jsme se byli brali.

Dědina tato jest z nejzajímavějších v knížetství těšínském. Na dlouhém vysokém kopci rozložena jsouc, poskytuje překrásný výhled k vysokým pohraničním horám haličským. Z hustých starých lesů vane zde vzduch tak svěží, že chlapi z Izdebného a sousedních dědin Koňakova a Javořinky — toť síla mužská! Silní, svalovití, vysokých pevných postav, při tom ohební, čilí a příjemných tváří. Děvuchy pak — nerady to sice slyší — ale ladnější jsou opravdu *jen* ve Visle.

Izdebné má svůj zvláštní tanec, nazvaný tělence (cielece) čili ověnzok (owieziak), podobný českému furiantu, při němž vždy jeden chasník proti své tanečnici, která před ním skákavě utíká, poskakuje a při tom jednou nohou přidupuje. Potom chopí svou tanečnici a rychlým tempem točí se s ní v kole. Muzika dohrá a nový pár přistupuje do kola. Dudy a cimbály hrají pak dále ověnzoka, dokud synkové tančící za tento tanec platí a dokud nevzpomenou si tance jiného, jakýchž znají ještě více, než jsme byli v dřívějších kapitolech uvedli.

Nuž dále do kopců, dále ku hranici haličské!

Stoupáme vždy výše. Vrch, na němž rozloženo Izdebné se svým zděným kostelíčkem, založeným r. 1794, jakoby se vždy více klonil před námi k údolí. Husté lesy na vysokých horách v pozadí malebné dědiny této stojí nyní v dálí naproti nám. Vedle nás na polích viděti sice usilovnou práci, ale málo výsledku . . . Jsouť to pole vzdělaná namáhavě z vymýtných lesů, na nichž rodí se jen zemáky a

oves — ano oves, kdyby nebylo krup, jež sem nebe často sesylá! Tu a tam dlouhá pastvíska, na nichž děti pasou dobytek. Potom zas

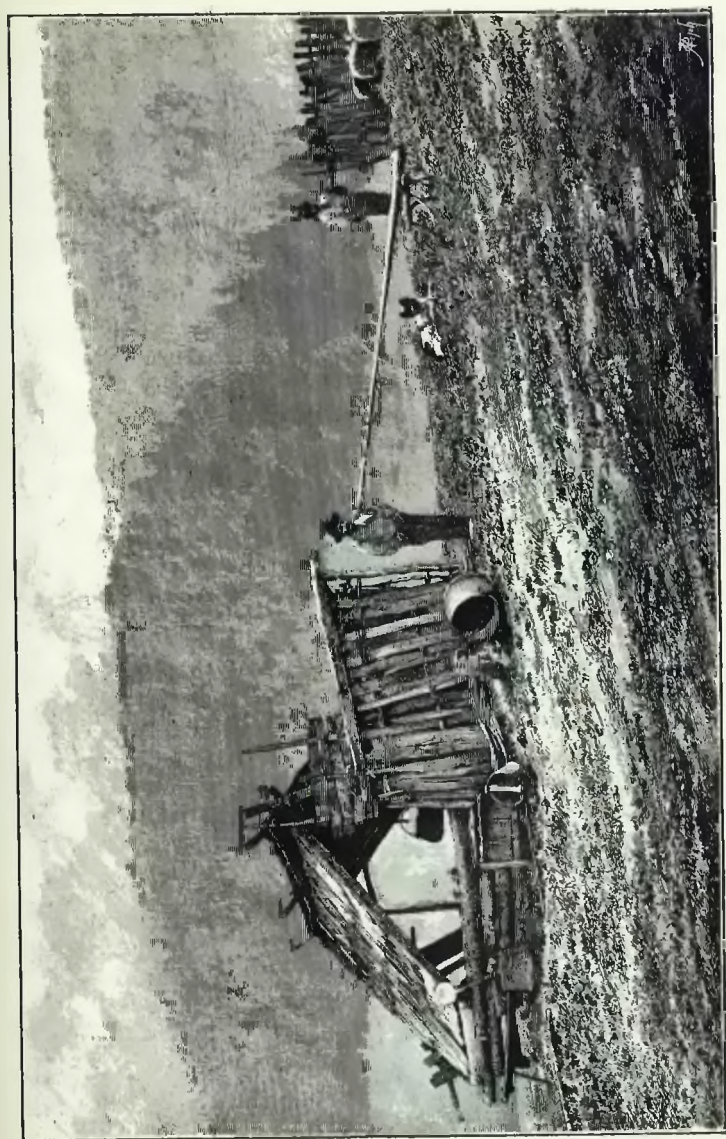
U stoku Černé Vsi s Bilon.

jednotlivé dřevěné chaloupky, obklíčené malými zahrádkami, z nichž bělí se nám v bílých dlouhých plachtách zahalené postavy goralek. Konečně přiblížíme se ku škole zděné v Koňakově, stoupáme vždy výš a výše, až staneme skoro u samé hranice haličské u příbytku fojta (starosty). Známe ho. Muž asi padesátiletý, širokých plecí, vysoké postavy, černých vlasů a ohnivých očí.

Nacházíme se v dědině, kde vypukla asi před čtyřmi lety „revoluce“. Ještě po staletích gorale budou o ni vyprávěti, vždyť tato hora Slivka leží tu tak pěkně, les tak vábný, dříví zbytečného až darmo mluvíti, a tato hora patřila jim — jim gorálům a nyní už tam ani vkročení nesmějí.

„Je pravda,“ vypravuje fojt Haratík, „že ten groń (hora) patřila nám, vždyť jsme tam chodili, dříví rubali — naši otcové též, však víme! Ale proti pánům — co pořídíme? Pravím proto, dejte pokoj, s úřady nic nespravíme, teda pokoj, však hladem neumřeme!“

Na kolibě na hoře Baráni.

Haratík je totiž goralský aristokrat. Má peknu usedlost, ani krejcaru dluhů a co je u gorala věc skoro neuvěřitelná — žádných dětí. Vzal si k sobě proto dcerku svého bratra, vychoval ji a vydal. „Aby neumřela hladu,“ přidal jí dva tisíce.

Toto věděli jsme už dříve. Proto namítáme:

„Vy ovšem hladem neumřete — vy máte dosti a žádných dětí, ale kolik je u vás Haratíků!“

Haratík se usmál, obrátil se a křičí: „Jurko! pojď sem!“

A už tu stojí před námi chlapec asi čtrnáctiletý v goralských šatech a uctivě smeká.

„To je můj schovanec — Jurko, zavolej gazdyni a přineste tu do lesa stolký!“

Chce nás násilně uctiti máslem a chlebem, ježž má až ze Živce z Haliče. Ale když rozhodně nechceme, ukázal nám jen svoji bosou ženu v bílé plachtě. Seznámiv nás tak s tím, co mu nejdražším, kráčí s námi dále po silnici ku hranici haličské.

„Právím jim, pokoj — ale kaj! Běhali až do Ustroně, tam, měli jednoho, co jim rady dával. Že prý mají též rozum. Třicet jich potom přišlo do důry.“ (Tak se totiž zde nazývá žalář těšínský.)

„Ale pravíte, že vám ten groň patřil, proč by tedy přišli do důry?“

„No,“ odpovídá Haratík. „Patřil nám, ale co goral? — Páni pravili, že nepatří. A jak nepatří, potom konec. Hajní tam do lesů přišli a chtěli káceti, ale naši už tam byli a pravili, aby nekáčeli. Ale hajní přece chtěli káceti. Naši tedy tak dlouho do nich mluvili — ale nic zlého, jen pěkně, až nekáčeli. Potom přišel na druhý den ferštr (lesní) s hajnými a chtěli kácet. Ale naši už tam zas byli a tak dlouho mluvili, až nekáčeli . . . Potom přišli šandari. Já pravím: zle je — pojďme domů, však neumřeme. Ale naši, že ten z Ustroně jim radil, aby nedali kácet, že by ztratili právo . . . Šandarů bylo málo, našich moc. Tak šandari odešli. Pravím — nevím, nevím, lidi dejte pokoj, však neumřeme. Ale naši pravili, že ten z Ustroně . . . A potom přišlo vojsko. Vidíte, pravím, zle je, vždyť jsem pravil, že neumřeme, teď to máte! Sebrali je a do Těšna zavezli. Třicet jich

sedělo. I mne volali, ale vždyť já pravil, aby dali pokoj, že neumřeme. Však moje žena dobře praví, že tam v Těšíně právo. Já nic, ale třicet jich sedělo. A toho z Ustroně neprozradili . . . Seděli, neprozradili. Goral nemá zlý člověk.“

U silnice stojí starý malý sloupek, v němž v horní části v příhrádce několik svatých ze dřeva. Tu je hranice „polská“. Odsud odbočíme ze silnice a stoupáme do vysokého vrchu, který tvoří hranici slezskohaličskou.

Jsme na groňu *Ochodito* (894 metrů nad hl. m.).

Na několik kroků od silnice počínají již první chalupy haličské vesnice Kamešnice. Z Ochodita čarokrásný rozhled na pohraniční vysokou horu Baraňa (1214 m. nad hl. m.), na Wengerskou Gurku (Uherskou horu) v Haliči, na homolovité kopce před Žilinou na Slovensku, na Girovou, kterou jsme byli již se všech stran obešli a pověsti o ní vyprávěli, pod námi pak v údolí a na pahorcích až k uherské hranici malebně rozkládají se jednotlivé chaloupky dědiny Javořinky. Všude klid. Tu však najednou cosi zapíštělo a pára vystupuje z lesa před námi ležícího. Z Haliče tamto právě ubíhá železniční vlak ze Zvardoně k Čači do Uher.

Z hor těchto ženou se pramenky do — tři moří! Čadečka stéká do Váhu, s Váhem do Dunaje a s ním do moře černého. Potůček Rastoka, prýstfci z těchto hor, je zřídlem Olzy, tedy Odry a s ní ubíhá do moře východního. Sola pak ubíhá do Haliče, kdež vlévá se do Visly, aby vnikla do moře baltického.

Haratík nám proto praví: „V Koňakově počontek (počátek) vody a konec chléba.“

„Však neumřete,“ odpovídáme mu.

„No —“ pokyvuje spokojené Haratík. „Vody a zemákův máme dosti.“

Haratík má též dosti polí, krav a ovcí. Ovšem Haratíkův málo v těchto dědinách. Za to častěji slyseti zde jména Legęerski, Ligocki, Pyško, Škandera, Gazur. I Rabíni a Kantoři jsou goralé. Největší část jmen goralských posla z přezdívek. Aspoň zdá se nám tak, slyšíme-li jména: Malyjuek, Kuřil, Gomola, Někaraněc, Iskra, Čepčor,

Lysek, Škatulok a jiná ještě významná jména, kteráž však zatajiti musíme, abychom neurazili esthetický cit našich čtenářů . . . Avšak na nejrozšířenější jméno po celém Těšínsku byli bychom zapomněli: Sýkora, kteréž se zde polsky vyslovuje: Sikora. Každá obec má aspoň jednoho Šikoru. V mnohých obcích člověk v „Šikorách“ ani se nevyzná. Chalupa tu, chalupa tam a Sikora a Šikora. A ku většinu zmatku Šikorové milují křestní jméno Adam, ba znám jednoho Šikoru, který má dva syny Adamy: z dvou totiž manželství. Prežije-li svou druhou ženu, náš Šikora potěší svou dědinu zajisté ještě třetím Adamem a spoluobčané odmění se mu tím, že nebudou nazývati ani jednoho Šikoru Šikorou ani Adamem, ale pokřtí ho sami, aby se na Adamy Šikory lépe doptali. Proto v dědinách goralských mnoho přezdívek.

XLIX.

K zřídům Černé Visly. — Na hoře Baráni. — Fujara. — Po toku Bialky. — Spojení s Černou Vislou. — Švabenburg. — Dědina Visla a její rozlehlost. — Údolí Javorník. — Výhled do údolí Visly. — Úkryty protestantův. — Kostelíčky v Nýdku a Bystřici. — Na Čantoriji.

Koňakova viděli jsme první pramenky Olzy. Odsud pak dáme se hustými lesy k zřídům Visly. Psalť jsme dosud skoro jen výlučně o lidu vislanském, o spanilomyslnosti děvuch na Visle, jež bez odporu co do krásy tělesné jsou první Slezanky, a o malebném jejich kroji. Nyní pokocháme se v půvabech rozkošného toho kraje, v němž rodí se ten lid zdravý a v němž první berou počátek proudy mocného slovanského veletoku.

Nezapomenet nikdy velebných dojmů, jakéž půvabný náš kraj vislansky způsobí na každého, kdo jednou jen tu cestoval. Slovo Visla zazní mu lahodou nevypsitelnou, před oči postaví se mu některé z četných těch rajských údolí vislanských tak svodně, že zatouží opět po velebné té samotě uprostřed vysokých hor, v níž tak volně je srdci lidskému v tajuplném šepotu lesů vekovitých, do něhož mísí se luzně hukot potůčků, že zatouží opět sledovati běh horských pramének, proudících se z vysokých hor a spadajících níže a níže, aby potom divým spěchem pádily skalnatými úžlabinami, vytvořující při rychlých spádech z průzračné vody horské šumivé víry v temnu hustých lesů, podrývající skály podivných útvarů, zde hučíce, tam zas klidně plynouce v posvátném šumu horstva. Při každé nové

návštěvě pozorovatel nové odkryje tu půvaby, do nepoznaných dosud zabloudí úžlabin a při milé lahodné hudbě přírody vždy upokojí a povznese mysl. V kraji u zřidel Visly jsme ve světě čarovném krás nevyzpytatelných, kde vynalézavost lidská málo dosud vyžádala obětí, ponechavši přírodu, aby vyvínovala se dále jako po tisíce věkův.

V posledních padesáti letech střela myslivcova vyhubila sice vlky a medvědy, kteří v stoletích minulých zde se honili, postrachem jsouce ubohému goralovi. Mnohé pily tu sice založeny, aby aspoň částečně vyvážíly bohatství lesů hlubokých. Avšak což ty pily proti *těmto* lesům! Kolik leží tu těch lesních velikánů, jež časté deště podryly a divoké větry pak snadněji sklátily! Kolik leží tu vysokých a hrdých těch kmetů, nepovšimnuto lidmi, poníženě u nohou svých sousedů, s nimiž jindy veselé vyprávěli si báje ve dnech letních, když na obloze panoval mír, a s nimiž sdíleli tesknost dní pochmurných, kdy divoké přivály sem větry, kdy husté padaly deště a blesky šlehaly sem ohnivě; kolik leží tu těch mocných druhdy stromů, které přestály lidské generace, které rozloženými svými rameny nedaly světlu slunečnímu proniknouti do tmy těchto lesů; kolik leží jich tu hmyzu na pospas vydáno na zemi vlhké, jakoby ceny neměly pražádné!

Daleká a těžká je doprava dříví takového s vysokých hor do údolí k pílám. Goralový robotník ovšem zná mnohé prostředky, aby přiklidil je do údolí. Ale jednotlivé na rozličných místech pokácené stromy bídně dolů dopravovati, toť věru nevyplácí se, dokud lesy zdejší chovají v sobě zdroje bohatství, z něhož pozdní věkové dlouho ještě budou čerpatí.

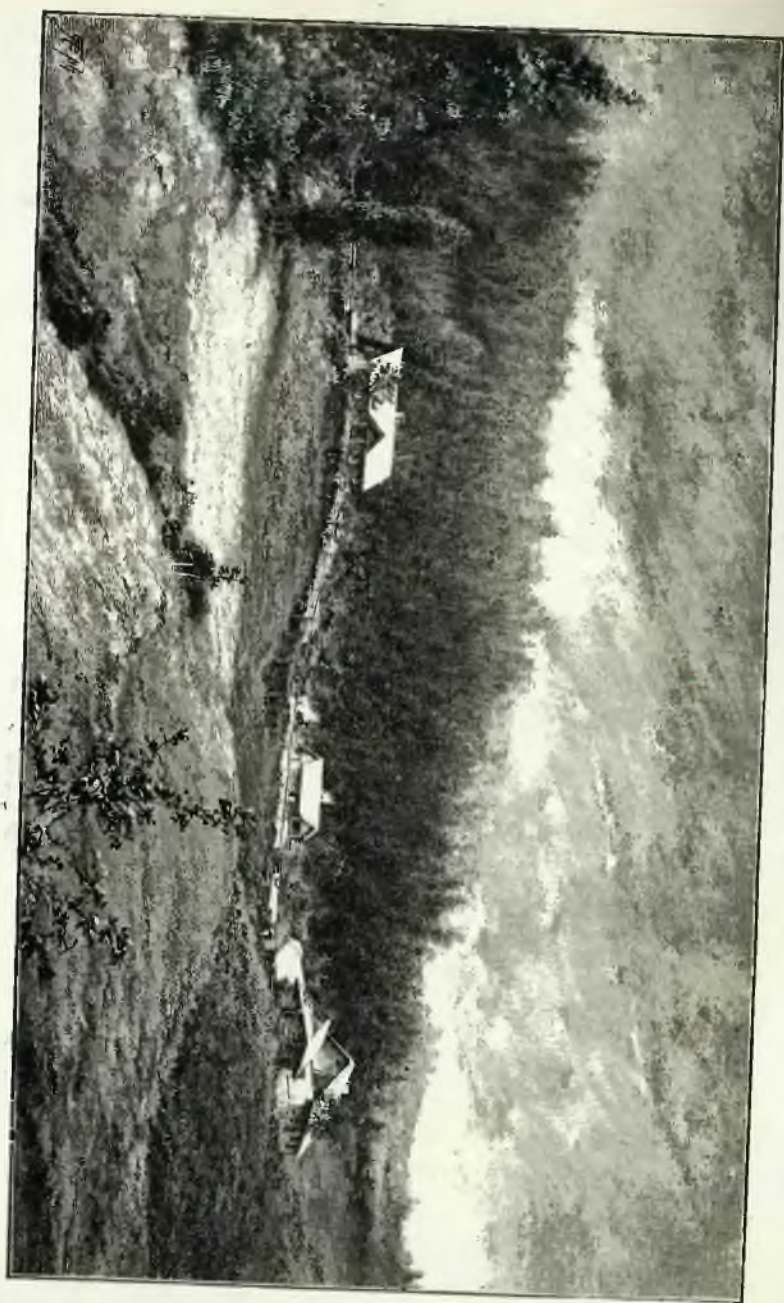
Po cestě pro chodce dosti namáhavé došli jsme konečně k místu, kde volnější objevuje se nám výhled. Tu poblíže letohrádku v slohu švýcarském, mysliveckého záměčku arcivévody Albrechta, nad nímž hora Příslup (1021 m.) malebně se zdvihá, ženou se skromné počátky Černé Visly, jejíž voda kalná. Další potom nastoupíme pouť k hoře Baráni (1214 m.) na hranici haličské, z níž rodí se kalné ty pramenky. Kdož viděl mocný ten veletok u Krakova, udiven stane s námi uprostřed vysokého lesu smrkového u malé kaluže v černé zemi. Takové jsou počátky jedné z největších řek evropských!

Malá kaluže! Skoro jen po kapkách vytéká z ní voda. Ovšem takových bařinatých míst, jež zde goralé nazývají „výkapy“, zde více a těžko bylo by lze určit, který z těchto výkapův je prvním počátkem Černé Visly. Vypravují totiž goralé, že voda tato není jen ze země, ale též ze stromů. Pokácí-li se pak poblíže takového vykapu více stromů, výkap vyschne.

Po delší pak cestě dojdeme na vrch Baráni, z níž velkolepý je výhled na sousední hory. Zde na temeni vrchu postavili inženýři vysokou pyramidu. Hustými lesy sestupujeme na salaš, na němž dosud ovčář užívá jako památku z dob dávných dlouhé trouby, tak zvané „fujary“. Je tak dlouhá, že přiloží ji jedním koncem k ústům, druhý pak konec uloží na kámen, aby nemusil mocný tento nástroj salašnické hudby rukou třímati. Potom pak poblíže „koliby“ svolává silnými pronikavými zvuky své milé ku kolibě.

Sestupujeme vždy níže hustými lesy, až dojdeme k počátkům Bílé Visly čili jak lid ji nazývá „Biaľky“. Nacházíme se v úžlabině, do níž stékají se z hor pramenky. Skrovná ještě Biaľka, dostávajíc stále posily, naráží prudce na velké kameny, jež spadnuvše ze skalnatých hor, v cestu se jí staví; čistá její průzračná horská voda omývá je a nedočkavě letí, jakoby co nejdříve chtěla spojití se s Vislou Černou a též kalnou její vodu očistiti. Než dorazí k toku Černé Visly, těžkou překoná cestu. V mnohých pozdrží se vírech a rychlým spádem svým ve skalnatém úžlabí mnohými letí slapy, kteréž diváku poskytují vděčné divadlo. Tu a tam sletěl s hory objemný strom, jenž položil se jí v cestu a překáží rovnoběžnému jejímu letu. V mnohých pak místech, kde hory tak k sobě se přibližují, že ponechávají pouze vedle úzkého řečiště jen malou stezku pro chodce, má Biaľka větší hloubku, ale zdá se, že voda její je tak průzračnější. V takových místech totiž na dně Biaľky viděti skály, kteréž tak umělého jsou tvaru, jakoby tesař je byl pracně vytesal, aby ve vedru letním cestovatel mohl posaditi se volně do vody jakoby na podlahu v tak zvaných kamenných lázních.

Na mnohých pak místech úžlabiny této hora, podél níž proudy Biaľky uhánějí, vyhlíží jako zeď nějakého domu, na jehož střeše

Krajina u loveckého záměcku na Vise.

U zřidel Visly.

ovšem rostou stromy a mech. Ano jako zeď, jejíž jednotlivé kameny jak souměrně a skoro uměle jsou do čtverců vedle sebe nastaveny! Což bychom tu napočítli zvláštností! Botanik, geolog, malíř, básník — příroda každému z nich poskytne příležitosti ku pozorování a obdivu!

Bližíme se konečně k místům, kde hory se rozstupují. Zde Białka přestává býti Białkou. Od jihu přihnala se sem Černá Visla, s jejímž kalným tokem snoubí se tu panenské vlnky Bílé Visly. Sbíhají se zde do trojúhelníku, v němž hrdě vypíná se arcivévodská villa, nazvaná Švabenburg. Spěchají pak dále pod společným jménem Visly.

Švabenburg — tu v kraji čistě slovanském! — V stoletích budoucích bude se možná tvrditi, že stával tu hrad německého jakéhos rytíře; vždyť velkolepé to návrší nad stokem obou Visel věru jakoby bylo stvořeno pro středověký nějaký hrad. Věru podivno, že v romantických dobách, kdy bojovní rytíři v hustých lesích na skalách budovali zámky, zde nezaložen pevný hrad, a že teprve v předešlém desítiletí půvabná poloha u stoku Białky s Vislou Černou vzhála v úředníku arcivévodském myšlenku, aby zde postavil dřevěnou villu, kteréž po něm dáno jméno Švabenburg. Tento rytíř ze středověku nazývá se totiž náhodou Šváb a je nyní lesním v Moravce okresu frydeckého, kteroužto adresu dovoluji si tuto zaznamenati, aby historikové příštích století zbytečně nenamáhali se kombinacemi o německých rytířích v krajích těchto.

Odsud počínajíc řečiště Visly i údolí, jímž spojený tok vislan-ský dále se ubírá, šíří se ponenáhlu. V brzku octneme se pak u arcivévodského zájezdního hostince, kterýž z mocných trámů bukových vkusně na způsob villy je zbudován. V jednopatrovém tomto hostinci právě spanilé Vislanky oddávají se náruživosti tance. Mnohé z nich přišly k muzice ve svých bílých goralských plachtách, od nichž nemohou se ani v tanci odloučiti.

Sedáme na vůz. Podél silnice ve větších vzdálenostech od sebe leží jednotlivé dřevěné chaloupky a čím více údolí se šíří, tím malebněji chaty klidných goralů rozkládají se na pahorcích před námi na obou stranách údolí. Půvabně pak rozložena jest v tomto údolí

dědina Visla, totiž její střed, neboť vysoké hory zakrývají nám mnohé části dědiny této, rozložené na sedmi čtverečních mílech. Ba tak zdá se, jakoby tento střed dědiny byl okresním městečkem, jednotlivé pak části její rozložené v rozličných údolích jako samostatné vesnice, kteréž soustředí se ve dnech svátečních ve středu dědiny jako v okresním městečku. Pro rozsáhlost svou rozličná údolí vislanská mají své zvláštní čtyry národní školy. Ve středu dědiny nachází se cbrám evangelický, čili abychom s lidem mluvili, „vanělický“, dále pak poblíže tmavého lesu kostel katolický.

Maně vzpomínáme si na Zabystřana z Hažlachu u Těšína, jež jsme několik hodin byli hledali, než se nám podařilo v rozlehlé dědině naléztí ho a otázati se ho o té staré kronice. Tu v dědině Visle mohli bychom takového Zabystřana hledati ještě dále, neboť jednotliví obyvatelé znají se obyčejně jen ve svém údolí. Jiné údolí už je jim cizí vesnicí. Ze středu dědiny je na příklad do údolí Javorníka dobrá hodina a údolí Javorníka táhne se zase nejméně půl hodiny. Chalupy pak jednotlivé v Javorníku leží na vysokých horách, do nichž třeba stoupati hodinu a více. Uplyne tedy několik hodin než najdeme gorala v jeho chaloupce, jejíž polohu známe. Neznáme-li ji ale, tuť neporadí-li nám ve středu dědiny fojt podle svých úředních knih, mohli bychom celé dni hledati gorala po jménu. I s číslem chalupy — neznáme-li pojmenovati údolí, v němž se toto číslo nachází, mnoho nepořídíme. Lid zde dosti úslužný a tážeš-li se ho, vzpomíná. Ale na žal málo kdy dobře si „vzpomene“, kde spoluobytel jeho vislanský mešká.

Odbočme nyní od proudu Visly a pěšky dejme se ku pohoří, dělicímu Vislu od porčí Olzy čili jak v některých českých knihách a mapách nazývána bývá, Olšy aneb Olšavy. Vystoupivše na vrch Střelmu, rozhledneme se milým pocitem po úzkém údolí vislanském, zvaném Javorník, kterým jsme sem byli putovali. Proti nám nad údolím javornickým zvedá se táhlý lesnatý vrch, jenž zakrývá nám vyhled na střed a jiné části dědiny Visly. Na jih k Jablunkovu táhnou se husté lesy hory Sošova a pod námi v úzlabině stékají se pramenky potůčku Střelma, který divokým spádem ubíhá k Nýdku, aby

spojen s potokem Gluchovou vřel se do Olzy za železničním mostem u Bystřice. Hora Mionší zastírá nám výhled k Nýdku a na táhlý Javorový. Na sever pak husté lesy zahalují nám vyhlídku k báječné Čantorii.

Než stoupejmež dále po hřbetu horském! Po namáhavé cestě přestoupíme potom mnohými oklikami na Kičerku, z níž rozkošný otvírá se nám rozhled po krajině vislanské. Odsud zříme věž kostela vislanského; výhled do údolí javornického není sice již tak malebný, avšak vždy ještě zajímavý, za to však k severu husté spatříme stoupati k nebesům dýmy z hutí ustroňských.

Tu a tam na cestě naší maně vnikneme do salaše a brzo na to zas kráčíme podél dřevěných chaloupek goralských, kteréž na ohromné výši blíže tmavých lesů již v stoletích minulých v samotě pronásledovaní vyznavači učení Lutherova vybudovali. Zde na vysokých horách v bezpečném úkrytu jako na pevnosti vzdorovali těm, kdož v městech a nížinách zabývali se obracováním k víře samospasitelné, užívající prostředků někdy až hrozných.

Byly to těžké časy. Kdož věren chtěl zůstatí víře své a přesvědčení svému náboženskému, nedbaje poučování a hrozeb jezovitských missionářů, ten v městech a přístupnějších místech vydával se pronásledování, útlakům a příkoří všelikému. Však na horách volnost. Sem sbíhali se tajně vyznavači utiskovaného učení, zde odbývali své modlitby a posilňovali se v odporu proti násilnému obracování na víru jinou, zde nacházeli útulku vypovídání a stíhání kazatelé evangeličtí, sem za nimi hrnul se lid z měst a vísek okolo Těšina, aby slyšel slovo boží v posvátném úkrytu hustých lesů, kdež kazatelnou byla skála . . .

Takových míst na horách těšínských je více. V krajině vislanské blíže hranic haličských scházeli se evangelíci v „malinovské skále“, v níž nachází se tajemná skrýš. Tam konali své modlitby, důvěřující, že tam nikdo nevydá jich trestu za to, že — vzývali boha. A pod báječnou horou Čantorijí, na pahorku nazvaném Lysá, kamž nyní obracíme své kroky, nachází se též takové místo. V hustém lese na pahorku tomto strmá zvedá se skála. Na nejvyšším jejím bodu velký

stojí kámen, na nějž volně položití se lze. V bouřlivých letech ne-snášlivosti náboženské stával tu kazatel, dole pod skalou pak jeho věrní posluchači, kteří zdaleka sem do úkrytu neschůdných hor spě-chali, aby posílili se ve víře. Skálu tuto lid nazývá „kámen“ a horská tato místa „za kámen“.

Vystoupili jsme z temna lesního „za kamenem“, a kráčíme do vrchu, na němž nachází se velký salaš. Odsud rozhledneme se po-sledně na vysoký Javorový. Mezi ním a pásmem hor, kterýmž jsme se nyní brali, v půvabném údolí Olzy malebně rozloženy jsou dědiny Oldřichovice, Tyrá, Karpentná, Bystřice a Nýdek.

V obou těchto posledních dědinách jsou zajímavé dřevěné ko-stelíčky katolické, v nichž staré obrazy křídlové s malbou na dřevě jsou pozoruhodny. V nýdeckém kostelíčku nacházíme na zdi českou poznámku o jeho založení. „Léta Páně 1576 tento chrám svatý jest zbudován a vystaven.“ Z Bystřice pak bělá se poblíže dřevěného ka-tolického kostelíčka zděný chrám evangelický, v němž nachází se památný kámen. V kameni tom vytesaný kříž kdysi za dob útisků náboženských ležel v lesích Oldřichovských. U něho scházeli se pro-testanti k modlitbám, když chrámy jim byly odňaty a vyznání jejich hubeno.

Ze salaše za „kamenem“ stoupáme pak ku vysoké černé Čan-toriji, na níž lid pohanský klaněl se svým bohům a v jejímž nitru velké prý poklady jsou zakopány. Báječná hora tato je Slezákům Blánkem. Spí v ní vojsko. Co z jednotlivých vrchů lze spatřiti jen v částech, tu z Čantorije skoro v plném objevuje se nám zrcadle. Pů-vabné lázeňské místo Ustráň prostírá se pod našima nohama. Vížky chrámů vislanských, městečka Skočova a vísek útulných, rozložených v dolinách a na pahorcích; milé ty zahrádky kol chatrčí; husté dýmy z železáren tříneckých; stříbrné vlnky říček a tmavé obrysy vysokých hor, jež táhnou se podél hranic moravských, uherských a haličských; hlavní pak město Těšín ve středu malé této země na pahorku, za-stírajíc nám pohled do nížiny ku bratrskému Slezsku pruskému — to vše tu před námi v obraze nejkrásnějším, na jehož vylíčení chudá jsou slova.

L.

Z Ustrání ku Skočovu. — Město Skočov. — Groděc. Pogoř. Javoří. —
V kraji cukrových klobouků. — Starý dřevěný kostel v Kame-
nici. — Starožitný obraz oltářní v Dolním Mezeříči.

Malá ta říčka, již viděli jsme vznikat z nepatrných bařin, a kterouž mohli jsme přebrodit dvěma, třemi kroky, v širokém údolí Ustránském už má velké řečiště, v němž v suché době letní podivně provádí rejdy. Tu a tam vyběhne z hlavního toku Visly raménko, kteréž potom opačným směrem proti hlavnímu proudu se zatočí, dále podle něho, avšak *proti* němu plyne, až konečně zas vlévá se do něho na místě vyšším, než kde bylo vyběhlo. Tak dva proudy v témže řečišti podle sebe, avšak směrem opačným plynou.

Na Visle byli jsme v plném slova smyslu v horách. V rozlehlé dědině Ustránské jsme vždy ještě v horách, ale povaha krajiny značně se změnila. Na Visle hory hrozivě zvedají se nad hlavami našimi, jakoby chtěli nás pohřbiti. V údolí Ustránském pak jakobychom stáli v zahradě na několik mil rozprostřené a obroubené vysokými vrchy temnajícími se v dáli.

Před Skočovem spěchá z divokého údolí Brenně do Visly dravý potok Brennica, v jehož horské vodě nevyčerpatelná jest zásoba pstruhů. V samém Skočově pak Visla již tak se rozšířila, že most dřevěný má 200 sáhů délky.

Městečko Skočov je sídlem okresního soudu, kterýž umístěn jest v nepatrném záměčku piastovském. Druhdy sídlívali v něm purkrabí

knížecí. Za knížete Adama Václava byl zde purkrabím Jan Tilgner, který nám zanechal v rukopisu česky psaném denník velice zajímavý. Purkrabí skočovský býval tehdy osobou tak oblíbenou na dvoře knížečím, že kníže Adam Václav osobně dostavil se ke křtinám jednoho dítěte Tilgnerova jako kmotr. Kronika Tilgnerova, který tehdejší poměry na dvoře těšínském dobře znal, jest tedy v mnohém ohledu zajímavá.

Město Skočov mělo tak zvanou vyšší pravomocnost. Tak dovídáme se ze starých rukopisů, „že Václav Pilutký, jenž se opovážil proti vrchnosti věci všelijaké psáti a též mluvit, kteréž prokázati nemohl, odevzdán byl skočovskému městskému právu.“ Výrok soudní pak proti tomuto zlému písaři a člověku hanlivému byl přísný velice: Pilutký budiž na čtyry kusy roztrhán. Kněžna těšínská však tehdy se nad ním smílovala. Povolila milostivě, aby zlý ten člověk nebyl trhán, nybrž štat, což se i stalo.

Skočov je rodištěm blahoslaveného Jana Sarkandra, který narodil se zde r. 1576 z polské šlechtické rodiny Gureckých z Gornic. Sarkandr byl kaplanem v Opavě, v Unčově, Chorvatech a Boskovicích. Na žádost Popela z Lobkovic, který jej sobě za zpovědníka zvolil, stal se potom farářem v Holešově na Moravě. V tehdejších bojích náboženských Sarkandr vynikl jako horlivý kněz katolický. Když pak r. 1620 kozáci vpadli do Slezska a Moravy, vyslání od krále Sigmunda na pomoc císaři Ferdinandovi II., ničíce a pustošíce kraje, kterými se brali, tu Sarkandr vyšel jim z Holešova vstříc se svátostí velebnou. Zachránil tím Holešov, neboť kozáci odtáhli v pokoji, zanechavše tam jen malou posádku. Poněvadž ale Sarkandr r. 1619 byl na pouti v Polsce, domnívali se stavové moravští, že vyjednával pro nenáviděného císaře Ferdinanda pomoc od krále polského. Stavové dali ho proto zatknouti. Sarkandr nechtěl se přiznati a nechtěl prozraditi zpověď Lobkovicovu. Mučen a žalařován v Olomouci, skonal r. 1620. Tělo jeho přeneseno později do Brna, kdež odpočívá v kostele u sv. Michala. R. 1860 prohlášen byl za blahoslaveného.

Ze Skočova pocházel též David Johanides, pastor bratří moravských na panství lipnickém, který v české básni, vydané roku 1613 v Olomouci, vylíčil velký požár města Lipníku.

Dřevěné stavení v Jablunkově.

Na jižním konci města Skočova vlévá se do Visly potůček Blatnice. Za čtvrt hodiny proti jeho proudu ocitneme se u tak zvaného čertového mlýna, kdež. jak lid vypráví, mesto v dobách dávných stávalo. Nynější Skočov pojmenován prý Skočovem, poněvadž knězna Vanda z rodu Piastů skočila tu do Visly.

Ještě Jacek z Jablunkova.

Jiné ještě pověsti vypravuje lid o starém jakémisi městě, které poblíže Skočova stávalo. Tak na příklad: Byla tuhá zima. Chudobná bába vlekla se se svými vejci od domu k domu, ale nemohla nic prodati. Hněvala se. Šla ke studni, kteráž prý tehdy ve středu onoho starého města ležela, chtějíc se napít, ale upadla na náledí a vejce se jí rozbila. Bába zlostně vykřikla: Nechtě se toto město propadnout! A město už se propadlo. Později teprve vzniklo nové, které nazývá se Skočov.

Z dějin města nelze mnoho zaznamenati, abychom neopětovali, o čemž jsme se byli již zmínili v črtách o panování těšínských Piastů. Dodáváme jen, že r. 1626 některé čty Mansfeldovy, poraženy byvše Valdštynem a vpadnuvše do Těšínska, ve Skočově zle řádily. Též v dalších letech války třicetileté městečko toto přestalo mnohých útrap. V letech pak mezi 1531 až do 1756 třikráte lehlo popelem.

Z budov skočovských poutá pozornost naši hlavně starobylá radnice, katolický kostel, jehož za knížete Václava Adama užívali evangelíci, a pěkný kostel evangelický, založený r. 1863 a ležící na vršku nad městem.

Ze Skočova odbočíme od proudů Visly a po silnici tak zvané polské nastoupíme cestu k Bílsku. Za nedlouho jedeme poblíže pěkného zámku *Groděc*, jež zdobí mnohé vkusné vížky. Z pravé strany pohlíží k nám v pěkné poloze zámček pohorský (*Pogor*) a za hodinu na to objevuje se nám na úpatí hor malebná polská dědina *Javoří* (Ernsdorf), v níž r. 1862 hrabě Saint-Genois d'Aneaucourt, majetník panství tohoto, zřídil lázně klimatické, upraviv je všemožným pohodlím pro obecnstvo. Zde po mnohá léta meškával polský básník Wincenty Pol.

Přišedše do nejbližšího okolí průmyslového města Bílska, nacházíme se *v kraji cukrových klobouků*. Poblíže Bílska nacházejí se totiž německé vesnice Staré Bílsko, Alexanderfeld, Batzdorf, Lobnice, Kanice, Lipník a Alzen. V Bílsku nazývají vysoký klobouk německých kolonistů posměšně „cukrovým“, ačkoliv je to poctivý klobouk plstěný, v němž není ani trochu cukroviny, ale který ovšem velice je podoben

homoli cukru. Krátký tmavý kabátek, vysoké těžké boty, sahající až po kolena, a dlouhý tmavý soukenný plášť, toť oděv mužský. Na hlavě vdané ženštiny sídlí „drak“, bílý jako sníh. Je to šátek pěkně vyšívaný a do formy škatule svázaný. Sukně kolonistek německých jsou černé, živůtek aksamitový. Němčina těchto osadníků zvláště u hranice haličské jest mnohými polskými slovy protkaná.

Poblíže Bílska leží dědina *Kamenice*. Jedinou její okrasou je starý dřevěný kostel Panny Marie. Zdědili jej ze starých dob. Trámy pevně přežily už mnohá pokolení pobožných vesničanů, kteří vždy po letech jen schátralou vřízku a střechu na milém svém kostelíčku opravují. Kdyby mohli, vystavěli by si pěkný kostel zděný, ale nevím, jak by jim bylo u srdce, kdyby měli roznášeti staré trámy a prkna z tohoto svědka jejich chudoby, kdyby měli se rozloučiti na vždy s touto skrovnou svatyní, v níž předkové jejich s důvěrou vzývali boha a k níž přilnuli láskou dětinnou. Chudobná dědina — tento kostelíček věru nejlépe vyjadřuje nám skromnost a chudobu vesničanů bodrých, kteří namáhavou prací z půdy nepřilíš bohaté dobývají chleba svého.

Když pak s vřízky čtverhranné, avšak dosti vysoké, jednou za čas zavzní hlahol zvonů, tu vesničané spěchají do předsíní, nad nimiž táhne se stříška, aby je chránila před deštěm. Kněz z Bílska se blíží, chalupník, který vykonává zde služby kostelníka, otevře dvěře do vnitra vedoucí, lid pak hrne se dovnitř a očekává příchodu kněze, který strojí se za oltářem. Zbožné písně počnou rozléhati se — ubohý lid cítí se zas jednou šťastným, pohlížeje na plamínky a kouř valící se z voskovic, a na staré ty obrazy, na nichž od let už nic se nezměnilo. Většina obrazů v tomto kostele pochází ze s'oletí šestnáctého. Svátá Barbora na křídlovém oltáři byla vymalována již r. 1550. Na jiném oltáři Panna Maria, v ruce třímající růži bílou a stojíc na poloměsíci, nachází se ve středu dvou biskupů, jež štětec malířský na dřevěná křídla tohoto oltáře postavil.

Mnohem větší cenu uměleckou má starožitný oltářní obraz v kostelíčku v *Dolním Mezeříčí*, v dlouhé to dědině ležící severozápadně

od starého Bílska. Obraz představuje matku boží s Ježíškem, s arcibiskupem Michalem a svatým Martinem. Malba je zachovalá a dobře vyzlacena. Dřevo obrazu tohoto i křídel, jež od hlavního obrazu odděleny, nepovšimnuty a zkáze vydány po koutech leží, jest dubové. Na křídlech vyobrazena jest svatá Barbora a její pohřeb, na jiných křídlech znázorněny jsou poslední okamžiky svaté Kateřiny a Barbory. O hlavním obraze tvrdí se, že tato umělecká památka pochází ze století patnáctého a sice ze školy krakovské.

LI.

Městečko Struměň. — Bohumin. — Landek. — Mundloch.

Struměň, zvaná německy Schwarzwasser, ležící na samé takřka hranici pruskoslezské, nevyniká nijak událostmi památnými. Stará píseň, která do dnes zachovala se v lidu na Těšínsku, pěje posměšně:

Jedna věc pěkná v Struměni,
jinším městům k podivení:
když tam vyjdou chlopi (sedláci) v pole,
měšťana neuvidíš v domě.

Obyvatelstvo městečka Struměni živilo se totiž v dobách minulých jako dosud hlavně rolnictvím a tkalcovstvím. „Jiným městům k podivení“ to ovšem není, neboť i v městečkách Fryštátě, Bohumině a Jablunkově měšťané jsou hlavně rolníci, a nepochopitelno tedy, proč právě Struměň na takový způsob jest opěvána. Pročpak na příklad někdo v předešlém století neudělal verše na pekaře struměňské, o nichž by byl musil pověděti, že měli již od knížete Adama Václava privilegia prastará? Aneb proč veršovníci nevěnovali svou pozornost též tkalcům, jichž bývalo v Struměni vždy dosti. S tkalci skočovskými nežili v poměru příliš přátelském. Aspoň se jednou v století sedmáctém tkalci skočovští velice nešetrně zachovali k sousedům svým struměňským, kteříž do Skočova přišli prodávat plátno. Páni tkalci skočovští pobrali jim totiž plátno všechno, odvolávajíce se na privilegium kněžny Elišky Lukrecie z r. 1645, potvrzené též r. 1669, že

není dovoleno přivážeti do Skočova plátna cizího vyjímaje trhů výročních. Pro konfiskaci tuto nastal mezi tkalcovskými cechy obou sousedních měst boj krutý u práva zemského v Těšíně, jež po dlouhých průtazích konečně uznalo, aby tkalci skočovští plátno Struměnským odňaté ve čtrnácti dnech „přinavrátili“ aneb hotovými penězi nahradili.

Ačkoliv měšťanstvo struměnské málo jen účastnilo se zhoubných válek v bouřlivých dobách století předešlých, cítilo v sobě přece dosti zmužilosti, aby se zbraní postavilo se na obranu svého městečka proti nepříteli. Tak na př. roku 1620 asi 3000 kozáků vpadlo do Slezska. Plenili a vraždili, kdekoli se objevili. Měšťané struměňští vytáhli proti kozákům. Škoda, že nedovídáme se z našich pramenů více o válečném tomto tažení. Ale kozáci do Strumění nepřišli.

Městečko Struměň bývalo úplně dřevěné. Dvakrát, totiž r. 1688 a 1793 zhoubný požár zničil celé město, ale povaha městečka přece se nezměnila. Na místě shořelých dřevěných domků vybudovány sice nové, ale opět dřevěné. Stará písnička, zachovaná též v rukopisu z předešlého století, praví: „Struměň má vysokou věž — ledva na ni tesař vlez’ — rynek též hoden vzpomnění — který jest v středu Strumění — avšak kdy mokrý čas, to tam psota — bo v něm po kolena bláta.“ — Písnička tato i dnes ještě nehřeší proti pravdě.

Odtud až k Haliči Visla plyne takřka hraniční čarou mezi Slezskem pruským a Těšínskem. Tam kde říčka Biala vlévá se do Visly, přikvapivši od Bílska, stýkají se hranice Haliče, pruského Slezska a Těšínska. Zde u Strumění vbíhá do Visly potůček *Knajka*, který vine se sem od Velkých Kunčic krajem lučnatým, protkaným na vše strany pěkným stromořadím. Celý ten kraj zdejší jest pěkná velká zahrada. Dáme-li se pak odtud na cestu k dědině Pruchné, ve velké zahradě té zámečky *Drahomyšl*, *Velké Ochaby*, *Dubovec* (Dembowec) a *Žibřidovice* mile staví se nám před oči.

V *Pruchné* na stanici severní dráhy sedneme do vozu železničního a krajem Lachův ubíráme se poblíže hranic pruskoslezských k velké stanici bohumínské, kdež dnem a nocí velký nepokoj. Vlaky střídají se tu rychle za sebou, hned k Těšínu a Uhrám, hned k Bíl-

sku a Haliči, na to opět k Olomouci a Opavě, a konečně do pruského Slezska k Ratiboři a Vratislavi. Finanční strážníci rakouští i pruští, poštovní úředníci, zřizenci rozličných drah v různém odění kmitají se v davech četného cestujícího obecnstva, právě to směsice všech národův.

Ze stanice bohumínské dorazíme asi za hodinu cesty ku městečku *Bohumínu*, ležícímu na samé hranici pruskoslezské. Bohumín (něm. Oderberg) byl od r. 1250 pohraničnou vsí mezi říší českou a polskou a měl již r. 1291 svůj kostel. Když v ty časy vzniklo knížectví těšínské, odděleno od Opolska, dostal se Bohumín s okolím ku knížectví ratibořskému. Roku 1305 poprvé vyskytuje se jméno jeho německé Odirberk a druhé „Barutswerde“. Panství bohumínské drželi způsobem manským 1337—1343 Vernart Dlouhý řečený Paškovič, 1362—1382 Pašek z Bohumína, za něhož jmenuje se Bohumín již r. 1371 městem. (Tyto zprávy o Bohumínu vypsali jsme z díla vyšlého právě v Opavě pod názvem „Rodáci z Opavska a Frýdecka“ a sepsaného slovitným Slezanem prof. Vincencem Praskem.)

Roku 1422 prodal ratibořský kníže Hanuš tvrz Bohumín i s městem Bělikovi z Kornic, jak o tom svědčí opis listiny v tajném státním archivu v Berlíně na straně 145.

Potom drželi zboží bohumínské Jan a Matěj Sobkové, r. 1451 přešlo na znamenitého moravského pána Jana z Cimburka a na Jičíně, r. 1473 následoval Jan z Vrbna, 1478 Štěpán z Vrbna, který statek tento „Bohuncí“ postoupil Janovi Buřejovi z Klvova, po němž připadl Hanuši knížeti ratibořskému. Roku 1486 Bohumín dostal se Janu Sobkovi Bělikovi z Kornic, přívrženci krále Matyáše Uherského, který zboží toto z donucení prodal Hanušovi, knížeti Ratibořskému, jehož syn Valentin, poslední Přemyslovec z Opavska, prodal Bohumínsko r. 1521 Hanušovi knížeti Opolskému, který r. 1523 odevzdal je markrabímu Jiřímu Braniborskému, knížeti to krnovskému.

Když pak r. 1623 statky knížat krnovských z rodu Braniborského byly skonfiskovány, dal císař Bohumínsko Lazarovi Hencklovi z Donnersmarku, později Karlu hraběti z Harrachů, a konečně prodáno r. 1629 opět Lazaru Hencklovi, jehož potomci drželi zboží bohumín-

ské až do r. 1802, kdy prodáno Karlu knížeti Lichnovskému. Roku 1813 koupil je Benjamin Förster, r. 1817 Jan sv. pán Gruttschreiber. Potom přešel statek bohumínský, mezitím zmenšený, na rodinu Dietrichovu, později na Huberta Stückera a konečně na Rothschildy.

Bohumínsko náleželo tedy ku knížectví Ratibořskému. Pro polohu svou na hranici moravské zakusilo polské městečko Bohumín

Goral z okolí Jablunkova.

ve válkách třicetileté i sedmileté mnoho béd, neboť čtyř vojenských se tu střídaly ustavičně a ukládaly obyvatelstvu zdejšímu daně a povinnosti všeliké.

Takž skončili jsme pouť naši po Těšínsku. Z polského území jazykového u Bohumína přecházíme k Opavsku do území jazyka českého k lidu našemu vlastnímu. Na cestě naší k Ostravě navštívíme ještě pahorek, na němž kdysi stával *hrad Landek*, pohraniční to tvrz říše české proti hradu polskoostrovskému.

Goral z okolí Jablunkova.

Pod námi Odra plyne bystrým tokem, sesílená divokými proudy bujné Ostravice, před námi prostírají se města a dědiny rakouského Slezska a té části Moravy, kteráž vniká zde dosti hluboko do území slezského, oddělujíc od sebe knížectví těšínské a opavské. Rozkošný otvírá se nám výhled na Karpaty a na požehnané Kravařsko.

Zasloužilý dějepisec pruskoslezský P. Aug. Weltzel, kat. farář ve Tvorkově, píše nám o hradu Landeku, vyhověv přátelsky naší žádosti:

Ostravice od časů starodávných dělila olomoucké biskupství, tedy Moravu od území těšínského. Divoká tato řeka často mění svůj běh, z čehož povstávaly už v dávných časech spory o hranice. Již král Přemysl Otakar II. domluvil se s knížetem opolským Vladislavem, že hranice počíná v Lipě, sáhá až k dědině Bohumínu, odtud Odrou až k dědině Hrušovu a odsud že hranice táhne se řekou Ostravicí až ku hranicím uherským.

Ostravice pak opět změnila svůj tok, z čehož bezpochyby nové spory pošly, neboť biskup olomoucký Dětrich smířil se r. 1297 s knížetem těšínským Mečislavem a Boleslavem opolským takto o hranice: Od Landeku počínaje, kde Ostravice do Odry se vlévá, Ostravice budiž až ku hranicím slezským čarou hraniční. Všechna země pak na břehu levém patříž biskupu olomouckému, na pravém však Těšínsku.

Na hradě Landeku Sifrid z Baruthu dal měšťanům hlučínským listinou r. 1303 psanou a v archivu pruskoslezského města Illučína uloženou, pastviska za městem Hlučínem, tak jakž je už od krále Otokara měli.

R. 1349 25. září kníže Mikuláš Opavský potvrdil dar, kterýž učinil Petr, bývalý fojt těšínský a rektor a pán na Landeku špitálu mikulášskému v Opavě. Týž kníže Mikuláš zapsal své třetí ženě, Jutě z Nemodlína, 4000 hřiven na hrad Landek a město Hlubšice, což r. 1359 císař Karel potvrdil.

R. 1383 slíbili knížata Konrad II. z Olšavy a Konrad III. z Kozlí knížeti Přemyslu Opavskému v Illubšicích, že vydají mu zboží landecké. Ještě v jiných listinách starých z této a pozdější doby činí se vzpomínka o zboží landeckém podobným pouze způsobem, takže za

to lze míti, že tvrz Landek neměla v této době žádné důležitosti vojenské. První listina, v kteréž však výslovně činí se zmínka o Landeku jako o hradu *pustém*, jest z r. 1517. Za panování krále Vladislava schudlá šlechta ze svých hradů a zámek činila výpady na kupce, kteří své zboží do měst dopravovali, vraždíc a loupíc, čímkoliv jen obohatiti by se mohla. Nešetřila ani lidu selského, jemuž odnímal a dobytek a potravu, ba odvažovala se na lup i do měst. „Černá vojska“, jakáž král Matyáš najal a kteráž jeho nástupcem rozpuštěna byla, řádila ještě hůře. Kníže opavský Zikmund, nejvyšší tehdy hejtman slezský, svolal proto knížata slezská r. 1505 do Opavy, aby uradili se proti lupičům a zavedli opět klid a pořádek v knížectvích slezských. Vyslal potom proti lupičům vojsko, jež podporováno šlechtetnými rytíři a měšťanstvem, peleše loupežnické přepadalo a lupiče bez rozdílu stavu věselo. Činěn jen ten rozdíl, že lupičům stavu rytířského ponechány k smrti provazem ostruhy, obyčejní lupiči pak věšeni — bez ostruh.

V dobách těchto bezpochyby zpustošen úplně hrad Landek.

O hradu Landeku vypravuje nám slezský spisovatel J. K. Bukovanský tuto pověst:

Za starodávna, když již hrad Landek dávno v rumech ležel, pastýři pásli tam na kopci stáda.

Nejmladšímu pastýři, který byl velmi pobožný, hodný a pracovitý a který z malé mzdy živil svou starou matku, ztratila se ovce. Ubohý mladý pastýř hledal ztracenou ovečku půl dne, bědoval a nářikal, ale nadarmo. Po ovečce ani památky.

Najednou slyší z houští utlumené bečení. Radostně rozběhl se k místu, prohledl veškeré křoviny, ale ovečky nenašel.

Znovu se ozvalo bečení a nyní již ovčák věděl, kde ovečka je. Ve křovině byl totiž otvor do země, který vedl do rozsáhlých sklepení pod zámkem. Do těchto sklepení utíkal prý se lid v čas válek zlých. Ale už dlouho tam žádná lidská noha nevzkročila, neboť vyprávěly se o těchto podzemních sklepech věci podivné. Duchové mívali prý tam své sněmy.

Do tohoto otvoru zapadla zajisté ovečka. Pastýřovi se tam sice nechtělo, ale milou ovečku nemohl tam nechat, aby hladem nezahynula.

Slezl do sklepení. Málem byl by však oslepl září! Ve dvou řadách stály tu kádě a v nich peněz zlatých a stříbrných a diamantů, jež svítily. Ovčák byl jako na novém světě.

Tu slyší z kouta slabý hlas:

„Naber si do klobouku peněz, co se ti líbí, avšak brzo, neboť peníze se propadnou a otvor se zasype!“

Tak mluvila ovečka. Ovčák rychle nabral do svého klobouku peněz co jen mohl, ovečku vzal na bedra a šťastně dostal se na boží světlo.

Jakmile jeho druhové uviděli klobouk peněz, tázali se, kde našel tolik peněz. On jim vypravoval, co viděl, a oni už spěchali k otvoru. Sotva do sklepení vlezli, propadl se poklad hluboko do země, otvor se zasypal a pohřbil pastýře.

O blízském *Mundlochu* vypravuje týž spisovatel: „Malý kousek na sever od Ostravy a okresní silnice z Ostravy do Hrušova a odtud do Bohumína vedoucí vypíná se příkrý pahrbek, který ještě před několika lety porostlý byl lesem který lid náš „Mundlochem“ zove. Slovo „Mundloch“ značí ústí nějakého podzemního východu. V hornictví znamená slovo Mundloch (Mündung) ústí štoly aneb jámy, a vskutku nachází se nedaleko zmíněné vyvýšeniny ústí štoly Jaklovecké. Mám však za to, že název ten pochází z dob dřívějších.

Náš lid vypravuje si o místě tomto mnoho různých pověstí, jako: o pokladech, které v těchto místech jsou zakopány, o světélkách, která zde každou středu a každý pátek viděti lze, a o hradu, který za dávných dob na těchto místech stál, dále o hluboké, ve skále vytesané studni, o rytířích a j.

Dověděv se, že na tomto místě vykopán byl palcát a rozličné jiné dřevěné a železem pobité zbraně, hledal jsem i já, a poštětilo se mi tam naléztí kamennou kouli. Dne 5. dubna 1877 vykopal tam chudý horník Jan Mayer malou hliněnou nádobku 80 mm. zvýší, nahore 55, prostředkem 90 a spodem 40 mm. zšíří, ve které se nachá-

zelo 160 kusův stříbrných grošův českých, na nichž na straně lici bylo vyraženo: „Joannes Primus. Dei gratia Rex Boemie.“ (Jan I., z Boží Milosti král Český); na rubu stálo: „Grossi Pragenses“ (Groše

Žena z okolí Bilska.

Pražské). Peníze tyto jsou více než 500 let staré, nebo Jan I. panoval od roku 1310 až 1346 a za něho již dostala se všecka knížetstva slezská (knížetství opavské, uštípnuté z Moravy, náleželo od jakživa ku království českému) ku království českému, z té příčiny

pochopíme, jak se do Ostravy mohly dostat české peníze. Ostatek je známo, že groše české ražené za Václava II. (1278—1305) pro dobré stříbro po celé Evropě se rozšířily, neboť nebylo bernějšího peníze. I Slezská knížata zavedla v zemi tyto peníze a dle grošův pražských ceněny pak i jiné peníze. Kopa grošův šlo na těžkou hřivnu stříbra a cena obnášela 14 říšských tolarův. Tenkrát se u nás počítalo na groše a na uherské zlaté. Na uherský zlatý (též dukát) počítalo se na počátku 9—10 grošův, posléze 16 a konečně 40 grošův. S českými groši vedl se veliký švindl. Dobré mince se schovávaly a špatné, falešné a menší mince bývaly za tutéž cenu vydávány. U nás ve Slezsku byly tak špatné mince (mince razili u nás též soukromníci — totiž mince falešné — z kterých se stali nesmírní boháčové na újmu lidu chudého), že je lid již ani brát nechtěl. To trvalo po dlouhou dobu. Roku 1622 platilo se za starý dukát 30 tolarův, a za pravý tolar i 20 tolarův v mincích měděných. Padělání peněz bylo sice trestáno, ale to mnoho nepomáhalo. Tak čteme v deníku Tilgnerově, že roku 1611 dne 31. května nechal kníže Václav Adam dvěma takovým padělatelům peněz nejprve pravou ruku utnouti a pak hlavu sraziti.

Jest pravděpodobno, že v lesíku nad „*Mundlochem*“ za starých dob hrad se nacházel a sice hrad dřevěný, jaké se za starodávna na ostrozích čili výbězcích některého pohoří stavěly.

Při kopání na nejvyšším pahorku přišel jsem v hloubce 1½ metru na veliké množství spáleného uhlí dřevěného, na kusy cihel a střepů z rozličných nádob hliněných různého tvaru a barvy. Podobný tvar některých tam nalezených nádob nikde dosud jsem nespatrił a některé podobají se nádobám římským, jaké ve Štýrsku se vykopaly. Mimo to našel jsem mezi střepy dva železné hroty, z části rzí ohlodané, dále mnoho menších předmětů železných, ale rzí tak zhlodaných že nelze tvar jejich rozeznati, a mnoho odstěpův z křesacího kaménku. I nádenníci našli tam rozličné předměty ze železa a z tvrdého dřeva, které však, nerozumějíce jim, do řeky Ostravice pod kopcem tekoucí vhodili. Při kopání našel jsem pouze jedinou košť, která se mně však rozpadla

ve prach. Plocha, pod níž se celá vrstva spáleného uhlí dřevěného, cihly, popel, střepy atp. nacházejí, obnáší as 50 čtver. metrův.

Doslovem ku našemu oddělení, jež nazvali jsme „Těšínsko“, dovolíme si otázku: Jest Těšínsko Slezskem Dolním?

Většina čtenářů odpoví bezpochyby: ano. Nynější rakouské Slezsko jmenuje se úředně: Horní a Dolní Slezsko. Domněnka, že Těšínsko je Slezskem Dolním, a druhá část rakouského Slezska, ležící nad Moravou, že je Slezskem Horním, zobecněla. I lidé vzdělaní soudí tak na základě některých knih učebných. Zapomínají, že knížectví těšínské i opavsko-krnovské náleželo vždy ku Slezsku Hornímu, zapomínají, že pruský král Bedřich II. ponechal koruně české z mnohých těch knížectví Dolního Slezska pouze pranepatrnou část, která patřivala ku knížectví Nise, tu malou část, v níž leží městečko Cukmantl a kteráž teprve po míru vratislavském, zůstavši při Rakousku, sloučena byla se zbytky knížectví opavsko-krnovského v jeden kraj.

Pojmenování Těšínska Slezskem Dolním přičí se tedy dějinám i skutečnosti, neboť mimo rakouské Slezsko je v Evropě ještě Slezsko jiné, větší, a sice též Horní a Dolní. Skutečnost tato je ovšem velice bolestná. Upomíná nás na mnoholeté boje krvavé, jež bojovány mezi císařovnou Marií Terezií a pruským králem Bedřichem II. Mnoho padlo obětí v penězích i krvi. Nejbolestnější pro korunu naši byla však ztráta krásné a bohaté té země, kteráž po staletí patřivala nám, kteráž po tisíc let byla jedním celkem, až konečně roztrhána, velkou částí svou připadla říši pruské, jíž je pravým klenotem.

Aby snad pocity bolestné zmírnili, vypravují spisovatelé němečtí v dějepisech a knihách učebných pro lid a školu mnoho o slavných bojích, v nichž vojevůdcové mladé panovnice rakouské vítězně bojovali, aneb udatně se bívše, přemoci ustupovali. Jmenují nám mnoho proslulých válečníků, udávají počet vojsk, jež stály ve vřavě válečné proti sobě, seznamují nás s městy a osadami, u nichž prolévána krev. Líčí slovy dojemnými bolest šlechtné císařovny Marie Terezie, když urváno jí Slezsko. Dovíme se, že král pruský, chtěje rozmnožiti svou říši, sehnal proti Marii Terezií nepřátele z půl Evropy, aby jí mohl urvati Slezsko, a že pak pomýšlel na to, aby sebral nám též ostatní

části koruny české, samo království a markrabství . . . Konečně chtěl spokojiti se mimo Slezsko jen dvěma kraji království českého, Marie Terezie však prohlásila, že žádná moc na světě nedonutí ji, aby tyto dva kraje odstoupila, raději že snese věci nejhroznější a pod zříceninami Vídně že skoná s mečem v ruce. Psalt tehdy vyslanec pru-

Německé děvče z okolí Bilska.

ský z Vídně vládě své, že nebylo by nic bolestnějšího šlechetné císařovně, jako ztráta Slezska a že spatří-li ona nějakého Slezana, dá se do pláče jako žena, zapomínajíc, že je královnou.

Ve dvouleté válce vydobyl Bedřich II. krásné a výnosné Slezsko, rozmnožil říši svou pruskou o 700 čtverečních sáhů a o 1,400.000 obyvatel, tedy o celou třetinu. Sám neuznával smluv, starých ani nových; říše pruská vzkvetla a rozšířila se nejen pracovitostí svých

národů, ale hlavně násilnictvím a mocí proti státům sousedním. Politiku hrabivosti zahájil vůči Marii Teresii na sklonku roku 1740, odvolává se na staré smlouvy, dávno již neplatné. On, kterýž sám vlastním svým smlouvám později nedostával, žádal na základě zapomenutých smluv pro svůj rod od koruny české čtyři knížectví slezská,

Německý sedlák z okolí Bilska.

kteráž kdysi patřvala Brandenburkům. S požadavky takými vytasil se v době, kdy státy rakouské po mnohých válkách s Turky byly malomocné, mnohými obětmi vysáklé. Obsadil Vratislav na počátku ledna 1741, štěstí válečné mu přálo a mírem vratislavským postoupila mu Marie Teresie celé Horní a Dolní Slezsko, vyjímaje knížectví těšínské, bílské, a z opavského a krnovského knížectví část za řekou Opavicí, Bruntál a hornatou část knížectví nisského. R. 1744 obnovil nepřátelství, strachuje se, že by neudržel dobytého Slezska. Vpadl do Čech a do

knížectví krnovského a opavského. Tato druhá válka slezská skončena r. 1745 mírem drážďanským za podmínek dřívějšího míru vratislavského. I třetí válka (sedmiletá) nezměnila ničeho v držení Slezska, jakž umluveno mírem vratislavským. Slezsko bylo pro říši naši ztraceno. Kolik padlo životů na zmar, kolik zpustošeno krajů! Po příkladu Bedřicha II. sáhaly národy všech možných zemí ku zbrani. Nastalo všeobecné vraždění, jež po mnohá léta trvalo, Bedřich sám udává počet vojnů, kteří pouze v sedmileté vojně padli, na 673.000, a sice 120.000 Rusův, 140.000 Rakušanů, 200.000 Francouzů, 160.000 Angličanů a Němců, 25.000 Švédů a 28.000 lidu ze zemí říšských.

Neškodilo by, kdyby ošemetné jednání Bedřicha II. vůči Marii Teresii národům rakouským častěji uvedeno bylo na paměť. Poznali by, kde nemají hledati přítele. Právě v německém lidu slezském, jenž svéstí se dává k manifestacím velkoněmeckým, neškodilo by šířiti takové známosti. Celá ta nemravná hra, jakouž Bedřich zmocnil se Slezska, kuje pikle po celé Evropě, slibuje Francouzům Čechy, Augustu III. Moravu, sám však máje choutky na celou korunu českou, všechny ty intrigy jeho mnohem jsou poučnější než jména slavných generálů, kteří mu bitvy vyhrávali neb prohrávali. Že však Bedřich II. žádal zemi slezskou v tehdejších diplomatických dopisech od koruny české, že stál na tom, aby mír, jímž postoupeno mu Slezsko, stavové čeští výslovně potvrdili, což i učinili, toho v knihách psaných pro lid německý a školu dokonce již nenalézáme. Spisovatelé němečtí novější doby vyhýbají se všude úzkostlivě slovu stát český, koruna česká, nechtějíce, aby jich lid dověděl se, že pojem státu českého není tak zastaralý, jak by jim milo bylo, že ještě v století předešlém sám Bedřich II. a státníci uznávali korunu českou.

V malé té části Slezska mnohé dosud jsou neshody mezi pobratimci českými a polskými o školu a řeč úřední. Kéž v brzku dočkáme se nějakého *míru těšínského!*

OPAVSKO.

LII.

„My jsme Moravci.“ — Slezsko či Morava?

e Slezska do Slezska — Moravou!

Ano, Moravou bráti se musíme, chceme-li z Těšfúska navštívití ostatní rakouské Slezsko a hlavní město Opavu. Vždyť velká část ostatního tohoto Slezska bývala Moravou, a kdyby vstali dnes z hrobů oni šlechtici bývalého knížectví opavského, kteří v století šestnáctém a sedmnáctém tak mužně bránili práva svého knížectví, jak asi žasli by, že dnes píšeme: Opava, hlavní město Slezska. Udiveně rozhlíželi by se asi po celém kraji a splakali by zajisté vlastenečtí tito mužové nad změnou, jaké podrobena milované jejich knížectví!

Byla to šlechta česky vychovaná, česky myslící, která byla hrda, že tvoří jedno tělo s ostatní šlechtou českou, k níž obracela se o pomoc, tuhý bojujíc boj za práva knížectví opavského proti stavům a knížatům slezským, ba proti samým králům českým.

Vymřela. A žal! V potomcích šlechty té, která milovala jazyk český tak upřímně, že zjednala mu práva jazyka úředního v Opavsku dříve než práva takového nabyla řeč česká v samých Čechách, v potomcích vlastenecké šlechty té už ani trochu lásky k mluvě předků, ani trochu nadšení za celistvost koruny, kterou předkové tak statečně a neustupně hájili a od králův zaručovati si dávali. Zapomněli na otce své . . .

Zůstal tu jen lid, jež podivnou hrou dějin nazýváme dnes slezským. Byv zanedbáván po staletí, i on ztratil hrdost národní. Ale řeč otců slavných zachoval přes všechna protivenství osudu. Málo ví o dějinách bývalého svého knížectví. Ale dějiny mluví lidem tím, který dosud o sobě praví: My jsme Moravci.

Šlechta vymřela a z knížectví opavského stalo se Slezsko. Ale lid český na Opavě usedlý nazývá se dále moravským a mluví „moravsky“.

Bývalof knížectví opavské částí Moravy a skládalo se z tří žup: holasovické, hradecké a hlubčické. Plémě Holasoviců, které obývalo celé poříčí Moravy od dob nepamětných, mluvilo jazykem českým jako ostatní obyvatelé Moravy.

Opavské toto poříčí oddělil král Přemysl Otakar II. od Moravy a přidělil je jako samostatné knížectví levobočkovi svému Mikuláši, ovšem pod vrchní vládou krále českého. Syn Mikulášův — Mikuláš II. — vzal si za choť Annu, sestru knížete ratibořského Leška, a po smrti Leškově obdržel pak od krále Jana Lucemburského knížectví ratibořské v léno. Tak stala se knížata opavská též pány knížectví ratibořského a vřadována od této doby mezi knížata slezská, ovšem jen proto, že byla pány Ratibořska.

Přes to Opavsko pokládáno vždy ještě za část Moravy. Polský král nazývá r. 1335 Opavu městem na Moravě ležícím a v zřízení města Brna z doby Karla IV. pokládá se celé území opavské za moravské. Ba ještě později v knize Tovačovské výslovně se praví, že Opavsko ke knížectvím slezským nenáleží.

Město Opava klonilo se ovšem k Slezsku a od krále Matiaše počínaje veškeré Opavsko kromě obvodů biskupských rozhodně počítalo se do politicko-vojenské organizace slezské, avšak šlechta knížectví opavského věrně stála k Moravě a králi českými dali si stavové opavští utvrzovati své právo moravské.

Během století šestnáctého vyvinula se konečně dlouhá pře o to, kam by vlastně Opavsko patřilo, k Slezsku či k Moravě. Stavům knížectví opavského zachtělo se větších svobod, jakých vymohli si stavové moravští na panovníku. V knížectvích slezských stavové měli

totiž moc příliš obmezenou a byli závislí na knížatech slezských, kdežto stavové moravští měli nad sebou jen pána jednoho — krále českého. Dále mělo se za to, že Moravanům na daních se ulevuje. Stavové opavští lnuli tedy k Moravě a Moravané je v tom podporovali. Slezané naproti tomu rozhodně opírali se takovým snahám stavů moravských a snažili se udržeti Opavsko při Slezsku.

Tak žalovali Slezané, holdující císaři Maximilianu II. r. 1563, jako králi českému, že Opavští chtějí přidati se k Moravě. Však král nechtěl v této příčině rozhodnouti. Potřeboval Moravanů i Slezanů, nechtěl je rozhořčiti. Mimo to nemohlo být králům vhod, aby stavové moravští beztoho již mocní, ještě se sesílili. Vyhýbali se tudíž rozhodnutí o otázce sporné, kam Opavsko patří.

Maximilian II. podepsal tedy poslům stavů opavských, kteří mu přišli holdovat, revers, že holdovali mu jako stavové moravští, pročez to nemůže býti jejich právům a výsadám na škodu, neboť spor o to, kam knížectví opavské náleží, bude rozřešen až později císařem Ferdinandem. Ferdinand pak rozkázal Opavským, aby na sněmy knížecí a k nejvyšším soudům slezským se dostavovali, dokud spor nebude vyřízen.

Ale opavští stavové nepřišli na sněm na den 4. listopadu 1565 svolaný, ba neobjevili se ani následujícího roku ve Vratislavi. Slezané proto žalovali na Opavské a císař povolal zástupce obou stran do Prahy. Ale i tam nerozhodnuto nic.

I za Rudolfa trval spor. Stavové opavští vyzváni, aby společně se slezskými holdovali králi ve Vratislavi. Zvolili ku sněmu knížecímu své posly. Císař potom vyzývá posly tyto, aby mu vyjeli společně se stavy slezskými z Vratislavi na uvítanou vstříc. Slibuje jim, že to nebude na škodu jejich právům a praví jim: „Vždyť vzdáte mně jen poctu jako králi českému!“

Avšak stavové opavští nedali ani na slovo královské. Bojí se, že by to bylo proti starým zvykům a svobodám, a odpovídají králi uctivě sice, ale rozhodně: „Nemůžeme, nesmíme Tvou Milost královskou společně se Slezáky uvítat. Moravané mají v Olomúci místo pro holdování, my pak Opavu. Prosíme tudíž Tvou Milost královskou,

tam nás svolěj, svobody naše potvrď a tam holdovat ti budeme jako věrní tvoji.“

A Rudolf povolil. Navraceje se z Vratislavi zastavil se v Brun-
tále na úzení opavském a tam potvrdil jim práva a svobody. Slezáci
ovšem s nelibostí pohlíželi na takové jednání stavů opavských. Žádají
proto r. 1579 císaře Rudolfa, aby nařídil opavskému zemskému hejt-

Kroje z okolí Tvorkova v pruském Slezsku.

manu, aby stavové opavští přišli na sněm vratislavský. Opavští ne-
chtějí o Vratislavi ani slyšet a naléhají na krále, aby rozhodl a po-
věděl Slezanům, že Opavsko není Slezskem. Bratrští stavové morav-
ští ujímají se pak Opavských a prosí krále, aby přivtělil Opavsko
k Moravě, kamž náleží.

Ale Rudolf z přičin politických váhá. Aby nabyl času, posílá
spisy do Vratislavi, aby Slezáci pronesli své mínění o žádosti stavů

opavských a moravských. Čas plyne a když později Matiaš po vytlačení bratra svého Rudolfa nastupuje vládu v Slezsku, není ještě rozhodnuto, kam Opavsko náleží.

Ba spor ještě se zostřil. K holdování knížat a stavů slezských r. 1611 přišli do Vratislavi sice poslové města Opavy, ale nikoliv poslové knížectví opavského, kteří Matiaši až později holdovali, a sice na půdě opavské v Bruntále. Zemský hejtman rozhořčen na měšťan-

Kroj zimní v okolí tvorkovském.

stvo opavské, že vyslalo posly do Vratislavi k holdování, dal posly jíti. Město se nezaleklo a r. 1612 poslalo zas do Vratislavi posly k nejvyššímu soudu, jež Slezáci přijímají do ochrany, aby se jim ničeho nestalo. Sněm slezský domluvil se na tom, že posly opavské bude chráuiti a opavští stavové naproti tomu dovolávají se pomoci stavů moravských. Moravané slibují pomoci a zemský hejtman opavský chce měšťáky zkrotiti. Povolal purknistra a radní k sobě, aby se zodpovídali, že poslové do Vratislavi byli vysláni.

Neočekávaně přišlo rozhodnutí královské. Dne 28. prosince 1613 Matiaš dal knížectví opavské v léno knížeti Karlu z Lichtenšteina a vykázal mu místo mezi knížaty slezskými. Stavové opavští prohráli.

Však nepoddali se. Ač město novému knížeti se pokorilo, stavové sešli se 14. a 15. května 1614 v Opavě a slíbili si, že v odporu vytrvají a neuznají Lichtenšteina za pána. Obrátili se o pomoc k Moravanům, dovolávající se nezadatelnosti knížectví opavského, a Moravané bratrsky podporují Opavany. Vyslali k Matiaši poselství, s kardinálem Ditrichšteinem v čele, a žádali, aby císař rozsoudil, kam Opavsko náleží, stavy opavské aby při jich svobodách zachoval a město Opavu aby pokáral za to, že proti vůli stavů se spolčuje se Slezáky a že odpadá od knížectví. Kardinál Ditrichštejn pak oznamuje císaři, že sněm moravský neopustí stavy opavské a že Moravané jsou ochotni jim pomoci, kdyby slezští knížata a stavové chtěli proti nim něco zlého podniknouti. Dále osvědčuje, že Moravané neznají jiného knížete opavského než jedině krále českého.

Též čeští stavové ujali se stavů opavských a žádají, aby Lichtenštejn zřekl se nároků svých. Slezané zas žalují na stavy opavské, že už jsou jim dlužni dvě bečky zlata po 100.000 tolarů na daních a dluh tento že neplatí jedině proto, poněvadž by se rádi odtrhli od Slezska.

Císař nevěda si rady povolal stavy do Vídně. Tam pak vedli celé týdny boj ústně i písemně a konec konců byl, že celá záležitost odložena opět až na generální sněm do Prahy. Avšak ani v Praze nerozhodnuto a Opavané brzo na to zbavili se Lichtenšteina.

V Čechách totiž zvolen falekrabě Fridrich králem českým a stavové opavští holdují mu v Bruntále. Lichtenštejn pak, poněvadž zůstal císaři veren, dekretem knížat a stavů slezských ze dne 29. května 1620 zbaven všech svých statků ve Slezsku.

Tak sprostěni jsou Opavští Lichtenšteina a Opavsko náleželo zas bezprostředně koruně. Ale otázka, kam Opavsko patří, ani nyní ještě nedospěla k rozřešení. Ani nový zvolený král český Fridrich nechtěl zakousnouti do tvrdého oříšku. Opavští tedy vyhráli, ale jen na polo.

Ba prohráli úplně. Bitvou na Bílé Hoře zasazena i stavům opavským krutá rána a Lichtenšteinovi nastaly žně. Za věrnost svou císaři a za ztráty, jakýchž utrpěl po čas povstání českého na statech, dáno Lichtenšteinovi knížectví krnovské, jmenován místodržitelem v Če-

chách a opavští stavové vidouce strašné to pronásledování stavů českých a moravských, obrátili se na kurfiřta saského, aby jim sprostředkoval milost císařskou.

A vítězný císař Ferdinand káže nyní: „Pozbyli jste svobod, na něž jste se odvolávali. O nezadatelnosti knížectví opavského už nic nevím. Nyní se podrobte a slyšte: knížectví opavské odevzdávám Lichtenšteinovi, tent' vaším pánem. Odporu netrpím, ba ani rokovat o tom nesmíte, jen poslouchat...“

Bílá Hora! . . . Stavové podrobili se a bez odporu holdují Lichtenšteinovi . . .

Tak stali se Slezáky. Lichtenštein zasedl mezi knížata slezská a knížectví jemu náležející pokládáno nyní již za slezské. Uplynulo celé století a z velkého druhdy Slezska zůstala Rakousku malá jen část a velký díl té pozůstalé části je část bývalého knížectví opavského. Avšak lid v knížectví tom žijící přežil Bílou Horu, Lichtenšteina i Prusa a mluví pořád ještě jako před Bílou Horou a před Lichtenšteinem: „My jsme Moravci.“

I.III.

V pruském Opavsku. — V městě Hlučíně. — „Na modré straně“. — V pondělí velkonoční. — Farní kostel. — Janda a Bochenek. — Bohumír Bílovský. — Zámek hlučinský. — Obchod. — V hostincích a na ulicích. — Na hřbitově.

Krátká je cesta z Těšínska do Opavska markrabstvím. U Polské Ostravy vstoupíme na půdu moravskou a sotva zasedneme v Moravské Ostravě do vlaku železničního, už na nejbližší stanici nalézáme se ve Svínové v Opavsku, kdež přisedneme do opavského vlaku. V několika minutách parní stroj pak zaneše nás na stanici Děhylov a před námi malebně rozkládá se na výšině české město Hlučín.

Leží již v pruském Opavsku. Přátelsky zve nás do svých zdí a city radosti dětinné jímají duši naši, že můžeme navštívit kraj soukmenovců našich, odloučených od nás hranicí cizího státu.

Jen málo kroků od železniční stanice a jsme u této hranice, která dělí bratry. Je to řeka Opava. U mostu pohledneme na sloup černožlutý s orlem rakouským, přejdeme most, pohledneme zde na jiný sloup s orlem pruským a pod jedním jak pod druhým nápis: „Celní cesta“. A nápisy tyto charakterisují jaksi vnitřní politiku obou států. Pruský orel má nápis jen německý, rakouský orel má nápis též český, ovšem pod německým.

A řeka Opava ubíhá zde tak vesele jak v století předešlém, kdy lid v tomto kraji obývajícím pod jednou s námi ještě žil vládou. Šumí

sice cosi ve vlnkách jejích, jakoby lkala, že musí být hranicí mezi bratry, kteří týmž jazykem mluví, ale šum zaniká a vlnky její ubíhají dále, tu a tam poskakující, jakoby se těšily, že lid tu na Opavě zůstal jaký býval a že ani tyto nové hranice a nové poměry neodcizily bratra bratru!

Jsme na „modré straně“. Tak zde totiž lid nazývá pruský kraj podle budek bělomodrých, které tu na pruské straně stávaly. Na pravo pahorek a na něm dvůr panství hlučínského. Pod ním parní mlýn.

Čtvrt hodiny na to kráčím již po ulicích Hlučína. Je to město neúhledné uvnitř, ale přátelské. Má asi 3000—4000 obyvatelů, z nichž na ulicích dosud málo jsme potkali. Jeť velkonoční pondělí a krámy obchodní jsou zavřeny. Na ulicích klid, jen malí občánkové prohánějí se tu všude, užívajíce slunka, které dnes na Hlučín v plné kráse se rozesmálo. A všichni tito nadějní Prušáci švitoří tak pěkně česky, že srdci milo. Ba pozdravují i česky, což mile překvapuje, neboť učitelstvo v Slezsku pruském dbá toho pilně, aby děti na ulicích německý ráz města naznačovali, ale děti volají místo „Gelobt sei“ — vždy ještě necivilisovaně „Pochválen buď!“

Kráčím do kopce po cestě, podle níž po obou stranách řady domků, oddělených dvorečky. Dřevěné domky jsou výminkou, tu a tam domek o jednom poschodí. V oknech objevují se postavy lidské a zvědavě mne prohlízejí. U jednoho domku jakýs pokřik a hned zas na to smích. Zrychlím krok a blížím se ku dvorku.

Na dvoře stojí dva „šohaji“ a jeden z nich drží v rukou putýnku. Směje se zplna hrdla. Druhý jaksi dřevěně stojí vedle něho, patrně jen ministruje tomu druhému. U nich děvůška asi osmnáctiletá, které žena v letech asi čtyřicátých podává jakýsi šátek, patrně matka. Děvůška celá promočená utírá se. Právě cosi pravila, zoubky bílé se zaleskly a tvářička se usmála. Několik dětí vesele tu na dvoře poskakuje a z domku oknem hledí na tento výstup upřeně usmívavá, trochu už vráskovitá tvář mužská, patrně tatulky.

Co se tu asi stalo? Vždyť je velkonoční pondělek a to je vysvětlení celého obrazu. Synkové přišli podle zvyku zdejšího a vůbec slezského uctit sem děvůšku, počíhali si na ni, až vyjde z chalupy,

a pokřtili ji tak důkladně, že vyhlíží jakoby právě byla obcerstvila se ve vlnách Opavy. Ale nehněvá se, usmívavě rovná si šaty, které jak chasníci odejdou, hned musí svléci, aby je vysušila. A jakžby se neusmívala! Z toho ještě nikdo se nepohněval, že ho lidé mají rádi, a šohaj polil naši děvušku tak nadšeně, že o jeho vroucích citech nemůže být ani trochu pochybnosti. A čím více vody, tím více lásky, to ona dobře ví. Však děvushka, která synkům se nelíbí, pro tu nemají o velkonoční pondělní ani trochu vody.

Jakž tedy by se hněvala! Šaty se usuší, vlasy přičešou, vrkoček v týle vkusně připevní a nasáklo-li něžné její tělko trochu vodou, však až bude se šohajem sama, bude asi celování tak vřelé, že šohaj všechnu tu vodu zas z jejích rtů vytáhne!

Nebudeme jim tedy překážet a dáme se nyní klikatými uličkami ku kostelu farnímu, pod nímž ještě znáti zbytky starých hradeb Hlučína. Kostelíček neúhledný s vízkou, s které přehledneme pěkný kus poříčí opavského. Na dveřích chrámových místo nábožného nějakého vyzvání světská pozvánka ku valné hromadě německého zpěváckého spolku. Ale v chrámě samém poznáváme český Hlučín. Nápis pod obrazy znázorňujícími křížovou cestu a na božím hrobě české, a rozhledneme-li se po kostelíku, v němž snad ještě před půl hodinou pěl zbožný lid písně české, shledáme, že není chudou malá tato svatyně. Vkusnými okny s barevnými skly vniká sem světlo na pěkné oltáře, na nichž seznáváme sochařskou práci slavného *Jandy*.

Narodil se v Daskovičkách r. 1827 ve vesnici vzdálené půl hodiny od Hlučína. Dobrý „synek“ již v mládí vyřezával křížky a malé sošky boží rodičky a prodával je pak na trhu v Hlučíně. Pracoval tehdy jen nožem, jaké zde Moravcům bodří Valaši prodávají. Vbrzku poznány jeho vlohy a tehdejší vlastník panství hlučínského, svobodný pan Stücker, ujal se mladíka, a staral se, aby se vyučil. Nakoupil mu potřebné sochaři nářadí a prodav roku 1846 hlučínské statky baronu Rothschildovi, vzal mladého Jandu s sebou do Vratislavi. Janda potom studoval v Berlíně na akademii umění výtvarných a na útraty státní poslán do Italie. V Berlíně pak dožil se jako mistr slávy jednoho z prvních sochařů, a korunní princ pruský často na-

vštěvoval dílnu jeho. Nezapomínal původu svého českého a často do Hlučína zajížděl. Zanechal zde v kostele hlučinském po sobě památku v pěkných soškách. Zemřel r. 1875 a zanechal v Berlíně druha svého, slavného malíře *Bochenka*, který Hlučínu slouží ke cti.

V kostele hlučinském vzpomínáme si též na zdejšího rodáka *Bohumíra Bílovského* (1672—1725), jenž několik českých spisů vydal. Vstoupil do řádu jezovitského, ale zase vystoupil a stal se později děkanem v Písku v Čechách. Byl znamenitým kazatelem a kázání jeho byla tak oblíbená, kdykoliv kázal, že hrnul se lid do kostela, že ani prostora chrámová nestačila a k oknům přistavovány lavice a řebríky. Býval jezovitou, ale tyto své bývalé bratry neměl jaksi v lásce. Pozvali ho jednou do Březnice, aby tam kázal, ale on v kázání tak horlil na jejich chytrost, naruživost a nekázanost, že po kázání ujížděl hned domů, aby už s nimi se nesetkal. Další pak život svůj trávil na Moravě.

Proti chrámu stojí *zámek* r. 1617 znova vystavěný. Nevyniká ani nádherou ani památkami starými, ale upomíná nás na mnohé sjezdy stavů slezských, které se zde odbyvaly, a na komisi císařskou, která se utekla sem před naléhavými prosbami opavských měšťanů protestantských, kteří chtěli zachránit farní chrám opavský pro bohoslužbu protestantskou. Hlučinské panství bývalo kdysi rozsáhlé. Patřival k němu i hrad Landek, již na počátku XVI. století pustý. Z mnohých pánův na Hlučíně jmenujeme: Jana Bělíka z Kornic r. 1486, Jana Trnku z Ratibořan, oba hejtmany knížectví opavského, rod Vlčkovských, Vrbovských. Stará šlechta opavská našla zde nástupce v — baronu Rothschildovi.

Hlučín je osada prastará. Již r. 1265 v listině krále Otakara II. činí se o něm zmínka jako o městu. Však přes to činí Hlučín ještě i dnes jen dojem městečka, ač proti sousednímu městečku Benešovu pyšnit se může větším obchodem a královským pruským okresním soudem (amtsgericht).

Obchod je zde v rukou židovských. Ani kdyby známí moji zde usedlí mně to nebyli vyprávěli, mohl bych tak soudit již z četných těch firem obchodních, na nichž jména mluví tak srozumitelně jako

nosy jich majetníků. Vedou obchod ve všem a jed, ježž lidu ve způsobě kořalky prodávají, poskytuje jim výdělku mnohem většího než ten pravý jed lékárníkoví. V krámech kupeckých hovoří se jen česky tak jako na ulicích. Jen v hostincích cvičí se páni v němčině, když sejdou se u skleničky tmavého piva, a nápisy na ulicích a na domech

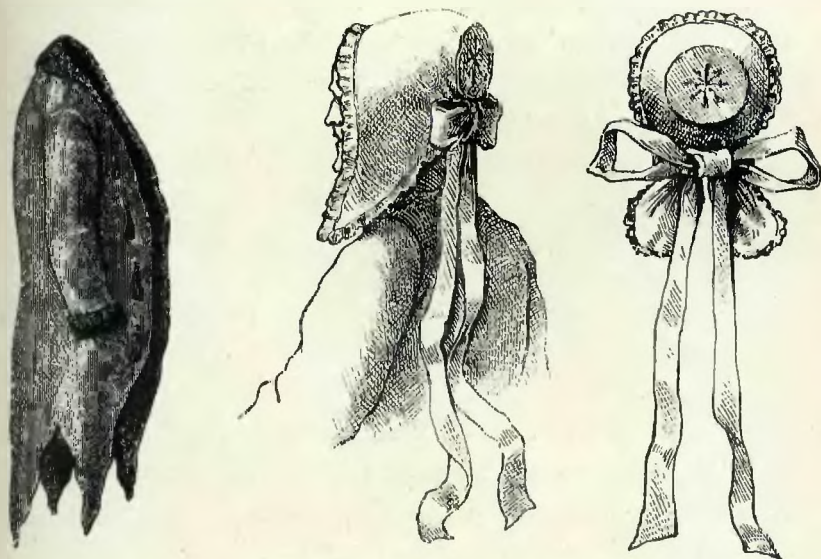

Venkované z okolí Tvorkova jdou z trhu.

obchodních dávají městu nátěr německý. Jen na dvou krámech vidím též české nápisy „solný sklad“ a v okolnosti této je málo sladkého pro český Hlučín.

Přehlednuv souměrné čtverhranné a čisté náměstí, zahybám do vedlejší jedné uličky a tu potkávám studenta bezpochyby z vratislavské university v plném „viksu“. Malounká lehká čepička sedí mu

na prostředku široké hlavy, porostlé bujné vlasy. Dva kluci jaksi potutelně na něho pohlížejí a služka, která tu na ulici stojí, usmívá se kamsi nahoru. Ale není tam její šohaj, poznáváme to podle slabého hlasu, který sem dolů na ulici doznívá s významným: „Ztratí to!“ Služka na ulici vesele se zasměje, student se obrátí, čepička jeho jen málo na hlavě se pohýbla. Student zaškaredí se a vysoké jeho boty nesou ho dále. Ani v Prusku tedy mládeži české nelíbí se buršácké čepičky.

Kožich a čepce z okolí tvorkovského.

A s českou mládeží setkáváme se i na konci města v tichém zátiší. Na výšině tu hřbitov, v jeho středu kostelíček, zdá se mi z roku 1820, a děti poskakují tu bezstarostně a vesele po hrobech. Čtu německé nápisy s českými jmény a zrak můj spočine na děvčátku, sedícím osaměle za jedním křížkem. Pohlízí na hrob v zadumání.

„Modlíš se?“ tážu se. Děvčátko otevře na mne krásná modrá očka a pokyve hlavičkou. „A za koho?“ tážu se dále.

„Za tatulka,“ odpovídá děvůška smutně.

„A kdy ti tatulek umřeli?“

Sláma: Vlastenecké putování po Slezsku.

„Už lonského roku.“

„Měla jsi ho ráda?“

Děvčátko pokyvne a slzička zaleskne se mu v očkách.

„Kolik je ti let?“ tážu se dále.

„Osm.“

„Do které chodíš školy?“

„Do té prostřední.“

„A kolik tu máte škol?“

„Dvě,“ odpovídá děvuška.

„A která je ta prostřední, máte-li jen dvě?“

Otázkou touto jsem děvčátko jaksi popletl. Chce cosi povídat, ale nejde jí to, zajíká se.

„A jak k vám pan učitel ve škole mluví?“ tážu se dále. „Německy či moravsky?“

„Moravsky.“

„Umíš číst moravsky?“

„Umím.“

„A německy ne?“

„Jen slabo.“

„Ale co slabo, vždyt to není pravda, ty jen tak mluvíš, ty se zajisté ráda německy učíš. Německá řeč je pěkná, líbí se ti . . .“

„Ale kaj“ (ale kdepak), odpovídá rozhodně mladá občanka říše pruské. „Ale kaj!“ a potutelně se usmívá. A umí se tak líbezně usmívat tato horlivá Moravka a tak pěkně očkama svítit, že předpovídám velké nebezpečí, které už asi za osm roků nastane srdcím hlučínských synků.

„A kdo tam leží pod těmi dvěma velkými kříži?“ tážu se dále.

„To ona neví, je ještě hloupá,“ zavzní za mnou vřestivý hlas. Je to stará žena, kterou jsem ani nepozoroval. „To jsou tam hodní pánové, já jim to povím, vím to dobře, tak. Ten jeden umřel nedávno, tak. Byl to hodný pán, ten pán farář a měl moc peněz, moc, tak. Do milionu měl, pravím do milionu, tak.“

Zakašle trochu a obrací se k děvčátku: „Děvuchó, jdi tam ku Prachačovej Marici, jdi jen, tak . . . Já jim to lépe povím, co ta malá,

ta je ještě hloupá, nic neví. Ano do milionu, tak. Byl moc bohatý. A zanechal chudobným dost a dost, ale dostali málo, málo jen dostali. Bylo to falešné —“

Najednou bába se obrátí, změří okem celý hřbitov a pak tajemně a slabším hlasem dodává: „Bylo to falešné, málo jsme jen dostali, málo, a bylo toho moc, tak. Ty velké hlavy rozdělily to jak chtěly, tak a to je právo . . .“

A bába zase se obrátí a jakoby někoho hledala . . . Používám této pausy a chci bráti se dále. Ale bába rozhlednuvši se po hřbitově tajemněji ještě dokládá, blíže ke mně přistoupivši:

„V truhle ještě křičel, ví to celé město, ale nepovídají to nikomu! Křičel, já to slyšela, tak, a házel tam sebou, házel, já to slyšela, ale purkmistr: Jen tam s ním! a zazdili ho tam do hrobu . . .“

Bába klade si na čelo ruku, jakoby jí bylo do pláče. Směly rychlý krok a jsem osvobozen. Už jsem za dveřmi hřbitova.

LIV.

Na silnici k Benešovu. — Zámek a kostelík benešovský. — Boj proti češtině a názory o ní. — Něco z lidu. — Obyvatelstvo české a hranice jazyková. — Rolnictví a výrazy některé rolnické. — Kroje. — Cyprián Lelek.

Vyjíždíme po silnici z Hlučína do *Benešova* a též zde nad pořícíím opavským musíme kořiti se knížeti horstva těšínského. Tam zdálí sleduje on naše kroky, jeť mocným pánem. Témě jeho nahlíží do samých nebes a hrdě ukazuje nám své rytíře, kteří před ním jsou rozloženi, knížecí výše jeho nedosahujícíe.

Než odvrátme se od Lysé Hory a jejího předhoří a pokochejme se na kráse nížiny před námi ležící. Stříbrné vlnky Opavy, sesíleny Moravicou, ženou se proti nám, aby vlily se u Střebovic do mocnější Odry, a kraj, ježž zde protínají, mile usmívá se na nás jako velká zahrada, v níž četné zámky se svými vížkami oku lahodí. Před námi „na modré straně“ Benešov, Německé Kravaře, na rakouské straně Hrabyně, Radůň, Štítina — vesměs to bývalá sídla pánův z Kravař. znamenitého a mocného rodu moravského, který měl v 14. a 15. století asi pátou část Moravy v držení. Odřivouse měli v znaku společně s jinými mocnými rody panskými a s nimi nazýváni Benešovici. Byl to rod slavný, jehož členové náleželi k vlastnilům nejschopnějším a nejudatnějším. Páni z Kravař vymřeli po meči již r. 1466. Jiná odvětví Benešovicův žijí podnes a Benešov město, do něhož právě se ubíráme, upomíná nás již jménem na někdejší pány své.

Nedaleko řeky Opavy, podél níž několikrát za den ozývá se hučení železné dráhy vedoucí k Opavě, stojí na pahorku zámek benešovský a mile rozhlíží se na souseda svého, na zámek kravařský. Zevnějšek jeho, z doby novější, ani dost málo nechce mluvit o minulosti, bylať by dnes příliš bolestnou. Nazývá se Benešovem, ale Benešovici dávno již v něm nerozkazují. Náleží baronu Rothschildovi.

Městečko Benešov je menší Hlučína, od něhož vzdáleno je na hodinu cesty. Převládají zde domky jednopatrové, ale vše zde tak čisté a úhledné, že brzo se s ním spřátelíme. Kostelíček benešovský je starý a leží proti nížině opavské na vyvýšenině, tak že se o něm píše:

Benešovský kostelíčku,
stojiš na pěkným kopečku,
vyglundají panny z tebe,
jako anjelové z nebe.

A ti andělové zpívají jen česky a to se nelíbí mnohým pruským vlastencům, kteří po mnohých namáháních na olomúckém arcibiskupovi konečně vymohli, aby aspoň několikrát do roka bylo německé kázání a aby se německy zpívalo. R. 1875 rozkázali školní úřady, aby z knihovny školní odstraněny byly knihy české. Ale statečný farář Pavlenka je zachoval lidu, který nachází ve čtení českém útěchu po svízelných denních. Ovšem čtou se tu na pruském Opavsku nejvíce jen knihy tištěné švabachem.

Městečko je čistě české, ale v hostinci mluví páni jen německy. Němec neuzná je ovšem za Němce, ač naučili se podle předpisu činiti rozdíl mezi *i* a *ü* a ač snaží se všemožně ústa našpulovati. Každá pronesená věta prozradí Čecha a já abych zkusil jejich češtinu, ptám se naschvál:

„Jak daleko odsud do Bavorova?“

Jeden z nich odpoví česky, že tři hodiny, druhý se s ním hned na to pustí do německé hádky, že čtyři hodiny, třetí tvrdí, že ani tři hodiny nepojedu, a konečně mluví se mnou všichni tak pěkně česky, že vyslovuji jim svou pochvalu:

„Vidíte, pánové, jak jsem sem vkročil, rozmlouvali jste německy. Ale teď jsem překvapen. Vy mluvíte moravsky ještě lépe než německy.“

„Ale kaj!“ odpovídá jeden z nich. „My tu mluvíme zle moravsky, my sú tu wasserpolači.“

Vymlouvám jim to a pochlebuji jim, že oni mluví lépe než na Moravě a že by Moravci k nim mohli ještě přijít se učit, tak pěkná že je jejich moravčina. Ale nechtějí věřit.

Jen jeden z nich, kaprál zemské obrany, straní se mne dosud jaksi a vyhýbá se hovoru. Obrátím se k němu a vypravuji:

„Tu v Benešově na ulici jsem se srdečně zasmál. Jeden malý synek pokřikoval na druhého: Antoníne — kočka dříme — na komíně. To se mně líbí, kde tomu jen ten chlapec se naučil?“

Landverista se usměje a konečně i on spustí:

„Zde tak děti na sebe pokřikují, to tu není nic nového. Na Terezu křičí na příklad: Tereza má na hřbetě železa a — —“ Vzpomíná.

Společnost se „Tereze“ zasmála a jeden z nich, aby mohl svou zásobu odbyti, nečeká na landveristu a počne: „Karel — do pekla zajel — na bílým koňu — kaj myši hoňu —“

Nový smích. Vytáhnu tužku a znamenám si, nemoha se nadívat tomu vtipu, což jim dodává chuti ku dalšímu „povídání“. Slyšte tuto svatbu zvířecí:

Komár muchu frejuje,
chce se oženiti,
vrabec buty pucuje,
chce za družbu býti.

Huš na kopeu hrála,
svíňa tancovala,
straka poskákala,
do tance sa brala.

Jak vynalézavý je ten lid! Komár ženichem, vrabec družbou, pročť již leští si boty, husa hraje jim ku svatbě a svině a straka dávají se do tance! Podobný humor ozývá se z písňů z Milostovic, kterou jsem našel ve sbírce prof. Praska, dosud neuveřejněné:

Štýry míle za Opavum (Opavou)
 oženil se vrabec s krávou (kravou),
 všecke ptáky povolali,
 enem (jenom) sovu zaněchali
 Když se sova dověděla,
 hned na svatbu přiletěla,
 sedla sobě na kraj pecky
 dala si hrát po německy.
 První tance vzal ju vrabec,
 dupnul jí na pravý palec, atd.

Českého obyvatelstva v pruském Opavsku napočítal Al. V. Šembera v Č. Č. Musea roku 1876 na 61.911 duší. Hranice národnosti české v pruském Slezsku jdou na východ k Odře, ač břehů jejích nedosahují. Na sever dotýkají se říčky Pštiny, která jižně od Ratiboře vlévá se do Odry. Na západ dotýkají se hranic rakouského Slezska. Sousedy na východ a sever jsou pruským „Moravcům“ Poláci, na západ Němci, kteří od severozápadu klínem mezi osady české se vdirají a ve dvě nesouvislé skupeniny je rozdělují. Jižní hranici pruských Moravců tvoří řeka Opava, za níž obývají jich bratři v rakouském Opavsku a s nimi mluví týmž nářečím, které různí se širokými hláskami a starobylými mluvnickými tvary od spisovné češtiny i od sousedního moravského nářečí valašského.

Města v pruském Moravsku, vyjímaje Hlučín, Benešov a Bavorov, jsou již silně prosáklá němčinou a skoro neporušený zachován český jazyk a původní mrav jen v rolnictvu. Rolník zde je dosti pokročilý a pruské Moravsko je bez odporu nejméně částkou celého pruského Slezska. Z plodin pěstuje se ve Slezsku nejvíce pšenice, kteréž říkají žito, pak žito, jež zovou rež, ječmen, cvikla (cukrovka) a řepka, pak oves a kobzole.

Na mnohých místech, kde český živel styká se s polským, zdálo se mi byti toto slovo „kobzole“ jaksi známkou hranic jazyka českého. Aspoň všude skoro český lid nazývá brambory „kobzole“, kdežto lid polský zamilovanému tomuto pokrmu říká zemiaky aneb po nářečí: zemióky.

Ščudlek, to náš jetel, smažené slívy jsou naše pověstná povidla, a bryja, to kaše z vařeného ovoce v létě svěžího, v zimě sušeného.

Kroj lidu tu na hranicích rakouských, na obou stranách Opavy, není příliš úhledný. Ženštiny libují si v látkách příliš strakatých. Čepečky v mnohých vesnicích odpočívají v truhlicích po celý týden, až v neděli teprve vdaná Moravka vyzdobuje se touto známkou manželství. Kroj starý mizí znenáhla a než uplyne sto let, bude tu v Opavsku už bezpochyby málo památek na starý kroj, který naproti tomu na Těšnsku dosud veliké oblibě se těší a snad ještě více věků přetrvá. Na Těšnsku netřeba starých knížecích nařízení a rozkazů, které vydány byly, aby zachován byl kroj v krajině paující.

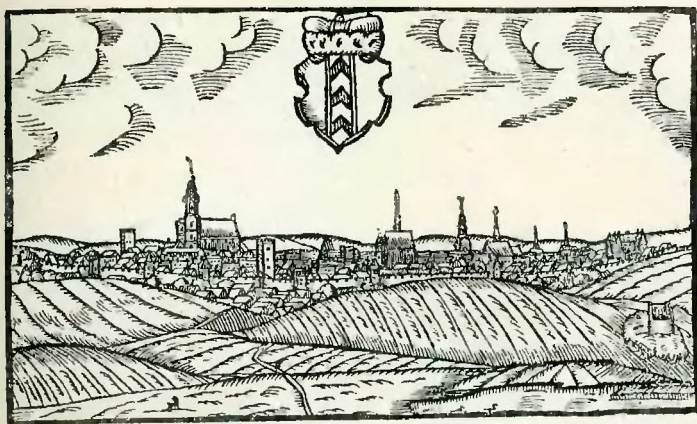
O jednom slezském knížeti vypravuje se, že vida zmáhati se v zemi své kroj cizí, nařídil svému katovi, aby se do cizího oděvu oblekl a aby po zemi chodil a každého, kdož by cizím krojem oděn byl, se tázal: „Jsi též katem?“

Milovníci pak cizího kroje se zastyděli a vrátili se ku kroji starému. Též na sněmích rokovala slezská knížata o krojích. R. 1556 rozkázali, že kdožby nosil tak zvané plundry (nabrané nohavice) a krátké pláštíky, musí odložití jich do čtyř neděl, a krejčům, kteří by takový cizí kroj v zemi šířili, hrozí se tresty a pokutami.

Ale abychom jen tak zběžně kapitolu o krojích v pruském Moravsku nepřešli, zmíníme se o děvušce z Tvorkova, která nám tam na rozhraní národnosti české a polské rozmilým svým nářečím a krojem se zalíbila. Nelhali bychom sice, kdybychom snivému modrému oku jejímu připsali moc kouzelnou, kdybychom lichotivě mluvili o krásné její tváři, svůdných rtech a bílých zoubkách a kdybychom o jejích nožkách hbitých pověděli, že dámy z nejvyšších kruhů v Berlíně daly by za ně miliony českých grošů; ale bojíme se jejího galána, že nebude snad spokojen s tužkou pana učitele, který nám zamilovaný ten párek nakreslil jen tak jak uměl. Osvědčujeme proto, že jsme ochotni potvrditi, kdykoliv by toho třeba bylo, že Maryška z Tvorkova je mnohem krásnější než na našem obrázku, a nyní laskavému čtenáři popíšeme její kroj.

Vlasy má hladce sčesány a vzadu spleteny ve dva vrkoče (copy), kterými obtočila hlavu a utvořila si na ní jaksi věnec na vlasech. Jiná děvčata mívají ve vrkočích rozličné barevné pentle, ale Maryška je krásná i bez pentlí.

Svému „živůtku“ Maryška věnuje zvláštní péči. Je světlomodrý a má stříbrné lemovky. Kabátek navazuje si Maryška jako jiná děvčata příliš vysoko, to musí být, ale zástěrka, jako nosí jiná děvčata, totiž široká a dlouhá, se jí nelíbí. Nosí kratší a užší. Košílka pak — pro všechno nedorozumění podotýkáme, že my ji blíže nestu-

Opava r. 1593 (z Paprockého).

dovali — ale jak pan učitel vypráví, je dvojitý. Vrechní bílou viděli jsme, je pěkně bílá a z jemné látky a pan učitel tvrdí, že sahá až po kyčli, ale ta pod vrechní košílkou se nalézající že je z plátna hrubého.

A nyní blížíme se k těm čiperným nožkám, které umějí poskakovat, až se srdce směje. Má na nich bílé punčošky a střevíčky vpředu vystřižené.

Jejího galána musíme čtenáři též představit. Má kamizolku z modrého sukna se stojacím límcem, na ní knoflíky mosazné, pod ní modrou vestu, kratší než kabát, ale též s knoflíky mosaznými. Kalhoty plátěné končí se ve vysokých botách. přiléhají těsně k tělu

a nelze jich tak snadno otevřít. V zimě pak oblékne krátký kožíšek a velkou beranici, vždyť je synem ze statku dosti velkého.

Ani nevíte, co to dá práce, než takový venkovan se postaví pokojně, aby člověk ho vykreslil. Myslí si, že si z něho tropíte žerty, a kdybyste mu řekli, že to není na smích, že chcete jen popsat jeho kroj, aby lidé v jiných krajinách četli, jak lid zde se odívá, tu potom ani nedá vám odpovědi a bude utíkat, co mu nohy stačí, jen aby nepřišel do novín. Myslí, že by se mu potom už celý svět smál.

Stálo to tedy dosti práce, než přemluvili jsme jeden manželský párek, právě z trhu se ubírající, aby trochu stál. Venkovan muž měl kabát delší než obyčejně a boty nechtěl dát z ruky, ba i ten uzlík na holi držel, vždy k odchodu se chystaje. Jeho žínka pak má na hlavě velký čepce, jaký tu vdané nosí, který zpředu těsně do čela přiléhá a jehož konce spadají až pod bradu. A ta mašle vzadu!

„Jak chodíte v zimě?“ ptám se rolníka.

„V zimě mám dluhý kožuch,“ odpovídá.

„Prosím vás, přijďte sem zejtra s tím kožuchem, nechci to zadarmo. Přineste jej sem a oblečete potom, aby vás pan učitel mohl v kožuchu vymalovat.“

„Ale kaj!“ nedůvěřivě pohledl, dýmku dal do úst a už dále kráčí se svou polovicí.

Ale nedali jsme mu pokoje. Došli jsme k němu. Kožich z bílé kůže nám půjčil, ale obléci ho nechtěl. Vypůjčili jsme si též čepce a zde jej zvěčňujeme.

Vydáme se nyní na cestu do Opavy a opouštějící pruské Moravsko, byli bychom nevděčními, kdybychom nezmínili se o muže, který po celý svůj život pracoval zde neunavně a budil k národnímu povědomí lid náš ubohý, který má mnoho nepřátel a málo, ba na žal skoro žádných zastáncův, vyjímaje kněží, odchovaných v Olomouci.

Cyprian Lelek narodil se roku 1812 v českém městě Benešově v pruském Opavsku. Otec jeho, kožešník a měšťan benešovský, poslal jej do Opavy na hlavní školu, aby naučil se tam němčině. V Opavě vystudoval šest tříd gymnasiálních a odebral se pak na další studia do Hlubšic.

Vyvolil si stav duchovní, v němž mohl pro lid svůj česky v Prusku nejlépe účinkovati. Roku 1832 odebral se na universitu vratislavskou, kdež byl tehdy professorem učenec na slovo vzaty a vlastenec náš horlivý, dr. Jan Purkyně, který studující slovanské k sobě zval a rozdmýchoval v nich lásku k národnosti.

Vysvěcen biskupem hnězdenským a poznaňským, Martinem Duninem Szulgostorowskim, na kněžství, vrátil se do své otčiny pruskomoravské a vykonával správu duchovní v Bavorově, Oldřišově, v městě Hlučině, až konečně obdržel r. 1854 samostatnou duchovní správu ve Vodce u Hlubšic na rozhraní národním v starobylém Krnovsku. Zle účinkoval déle než osmadvacet let.

Málo známo jest jméno jeho v Čechách a na Moravě. Tam stálými boji vnitřními zapomínáno na Slezáky české a málo tedy dosud projevil národ vděčnosti Lelkovi, který osaměle, podporován jen několika stejně smýšlejícími, podnikal zoufalý boj na zachování národnosti rodáků svých v pruském Moravsku.

Lelek byl svému lidu vším. Učitelem, spisovatelem, dobrodincem; jen lidu svému žil. Neznal pohodlí a čeho si při skromných svých důchodech ušetřil, rozdal chudým a na knihy české a časopisy, jež rozdával, aby vnikly do lidu a poučovaly tam, kam Lelkovo slovo poučné vniknouti nemohlo. Germanisační útoky odrážel slovem i skutkem, v chrámě i ve škole neúporně, proto umřel zasloužilý tento kněz na faře málo výnosné, jsa rozkřičen jako horlivý Čech a neuměje a nechťeje podlízati.

O slávu jména svého se nestaral. Veškeré jeho myšlení bylo obráceno jen k zanedbanému lidu svému v pruském Slezsku, který potřeboval spisů srozumitelných a švabachem tištěných. Lelek proto vydal mimo jiné spisy r. 1846 v Ratiboři „Opis Slezska“ s mapkou, na níž naznačeno národopisné rozhraní ve Slezsku pruském i rakouském. „Slabikáře“ jeho bylo užíváno všeobecně až do r. 1873, totiž až do úplného poněmčení škol českých v pruském Slezsku. Roku 1846 založil též český časopis „Holubice“ v Ratiboři, který chtěl vydávati měsíčně. Ale „Holubice“ měla krátký jen let, padla sotva vyšla a Lelek navždy zřekl se úmyslu, vydávati zvláštní časo-

pis pro pruské Moravce. Ale za to šířil „Opavského Besedníka“ a později „Týdenníka“ mezi rodáky svými a staral se o obsah pro své čtenáře. Po smrti Lelkově r. 1883 rubriky ty, jež sám pořádal, na žal z „Týdenníka“ vymizely.

Zvláštní péčí Lelkovou bylo, aby odchoval v národním duchu nové pokolení. Vstěpoval do útlých srdcí mladého žactva lásku ku čtení v jazyku mateřském a ku zpěvu českému. Slabší žáky volal do fary a v soukromých hodinách pomáhal jim, aby prospívali. Písne české vydával ve zvláštních sbírkách a vlastním nákladem šířil je v lidu. Celé bedny českých knih z „Umělecké Besedy“ pražské, z konsistoře olomúcké a z rozličných dědictví rozšířil v zanedbaném lidu.

Za dob dřívějších, kdy ještě v Prusku škola od církve nebyla odloučena, pomáhal učitelům jinak zaměstnaným a se zvláštní zálibou vyučoval češtině. Radostí pak rozplýval, když podařilo se jeho žákům něco pravopisně napsati, co jim českého byl do péra mluvil. A nejen žáky i učitele povzbuzoval, aby v úctě měli jazyk mateřský.

Jeho zásluhou bylo, že „strana katolického středu“ vydávala v pruském Slezsku též provolání v jazyku českém. Získav si snahami svými neobmezené důvěry lidu kraje ratibořského, zvolen byl 12. prosince 1848 do druhé komory sněmu berlínského a r. 1849 vyslán za 36. volbní okres slezský do říšského sněmu do Frankfurtu.

„Dětinně prostá duše, neznající lsti ani úskoku, zneuznáván, krivě posuzován, ba i posměchu vydáván“ — tak v pohřební řeči vyličl ho přítel jeho, konsist. rada Kinne. Smrtí Lelkovou ztratil ubohý lid český v pruském Slezsku mnoho, ba ztráta jeho na žal na ten čas není nahraditelná.

. LV.

Stará a nová Opava. — Farní chrám v Opavě. — Z dějin bojů náboženských.

Staroslavná Vratislav s velkou částí Slezska ocitla se pod pruským orlem a pozůstalé nám malé části Slezska dáno přiměřené hlavní město. Není Opava městem velkým, má jen něco přes dvacet tisíc obyvatelů, ale je to město přiměřené pro dva kraje, z jakých záleží nynější rakouské Slezsko.

Málo zbylo v něm památek historických. Řádili tu zle nepřátelé lidé i živlové. Podívejte se jen na vyobrazení Opavy staré a přirovnajte je k Opavě nové. Málo na dvou těch vyobrazeních jednoho města naleznete stejného, ba zdá se, jakoby to byla vyobrazení dvou různých měst.

Opava během tří století změnila svou tvářnost úplně. Hradby, které ji kdysi obkličovaly, zmizely, a na místě, kde stávaly, nová Opava uvila si věnec sadů rozkošných. Žádná stará brána nestaví se nám již v cestu. Město a předměstí, druhdy odloučeny od sebe příkopy, tvoří nyní celek, který vždy dále se šíří a roste.

Jen jednotlivé budovy ještě upomínají na starou Opavu, a *farní chrám* u samého horního náměstí ležící, vypravuje nám zajímavou část dějin města Opavy. Je to chrám rozsáhlý, zbudovaný v gotickém slohu. Na zadní části podepřen jest silným obloukovitým pilířem, pod nímž jakoby v uličce kráčíme kol kostela. Nad vchodem chrá-

movým vysoká věž se zvony, a nad ní osmihran s bání. A nad bání touto pne se k nebi vížka s křížem německého řádu. K hrdé této věži chtěli postaviti soudruha, který by s ním přehlížel město vzkvétající a doplňoval krásu kostela. Avšak druhou tuto věž nedostavili a nepokryté její zdi hyzdí chrám. který ostatně celou svou stavbou imponuje.

Chrám rozdělen jest ve vnitřku pěti pilíři na každé straně ve tři lodi. Okna a portály, vše zdené, jeví nejpěknější formy století čtrnáctého. Hlavní loď je na 50 kroků dlouhá a na 12 široká. Vysoký hlavní oltář, nad nímž zobrazeno na nebevstoupení panny Marie, upomíná svou korunovitou krytbou na oltáře v chrámu sv. Petra v Římě. V kostele nacházíme mramorový pomník kněžete Karla z Lichtensteinů a ten mluví, mluví mnoho . . .

Vyznání augspurské mělo v Opavě přívržence už roku 1540. Přes to obec r. 1555 svěřila farní úřad katolickému knězi Siebenlotovi. Stalo se to proto, poněvadž podle smlouvy, uzavřené s představeným německého řádu a císařem Ferdinandem potvrzené, mohla vyvoliti jen kněze, který by večeri Páně pod jednou způsobou podával.

Siebenlot byl kanovníkem olomouckým, arcidiakonem přerovským a farářem opavským a hradeckým. Jezdil po světě a jak se zdá zdržoval se nad míru málo v Opavě. Rada městská domluvila se s ním tedy, že postará se sama o osobu, která by v jeho nepřítomnosti úřad církevní zastávala. A navlékla to chytře. Povolala sem mistra Martina Zenkfreie, „aby učil čisté víře božího slova podle prorockých a apoštolských spisů a vyznání augspurského a aby těm, kdož by si toho přáli, poskytoval svátosti oltářní pod obojí.“

Katolickému Siebenlotovi ovšem se to nelíbilo. Žaloval u biskupa olomouckého a biskup u císaře. Císař pak rozkázal, aby kazatel ihned opustil Opavu. Město pak, které mělo vyslati k císaři 16 poslů, aby se zodpovídali, prosilo císaře, aby jim kazatele Zenkfreie v Opavě ponechal. Za krátký čas svého úřadování byl prý jím pravou útechou, ba polepšil je velmi.

Kazatel Zenkfrei pak osobně v Praze císaři Maximilánu se představil. Hájil se, že stojí na půdě pravé křesfansko-katolické cirkve

a zalíbil se císaři. Povoleno mu, aby dále kázal v Opavě, až jak později císař usoudí. Rada městská mezitím dohodla se s farářem Siebenlotem, že mu zaplatí 400 zl. jako náhradu za jeho žalobní útraty, za to Siebenlot že nesmí překážeti ani českým ani německým kazatelům. Tak konala se ve farním kostele opavském bohoslužba evangelická dále. V kapli chrámu, v němž Siebenlot a jeho pomocníci sloužili bohu dle předpisů církve katolické, přijímalo se též pod obojí.

Siebenlot zemřel a biskup olomúcký přijel do Opavy s jezovity, aby zkusil, nebylo-li by lze získat občanstvo pro víru katolickou. Ale špatně pochodil. Chtěl vysvětliti farní chrám, který podle jeho mínění evangelickou bohoslužbou byl znesvěcen a chtěl dáti vykopati mrtvoly protestantů, pohrobených v chrámě. Lid odporoval a luza pohanila biskupa neslýchaně. Chtěl z kazatelny poučiti a ukonejšiti lid, ale nedali mu mluvit. Biskupský jeden sluha chtěl zastati se svého pána a udeřil jakéhosi řemeslníka, který nevoli své proti biskupovi uzdu pouštěl. Tu počal teprva lomoz, kamení lítalo a biskup zachránil se útekem do kaple svatováclavské. Sliboval pak měšťanstvu, že vše odpustí a zapomene, jen aby ponechalo farní kostel obřadům katolickým. Ale nadarmo. Město muselo sice dvakrát vyslat do Prahy posly, jednou též do Vídně, ale biskup ničeho nepořídil se svými žalobami. Ve spisech o Opavských dluzích městská rada podává tuto zprávu a pro nás potomky toto vysvětlení: „Poněvadž se už na církev naši protivenství hrnulo, poskytli jsme Jeho královské Milosti na Jeho žádost 1000 zl., abychom dobře dopadli.“

Tak farní kostel ztracen pro bohoslužbu katolickou. Neznámý pak jakýs posel, který byl do Opavy poslán, aby podal zprávu, jak Opavané se chovají, vypravuje tehdy, že v městě je už jen asi 18 katolických měšťanů, obyvatelstvo že je rozčílono a luza že vyhrožuje, že novému biskupu Stanislavu Pavlovskému a jeho přívržencům ještě lépe pleš vyleští, neboť prý je nyní v Opavě více kamení, poněvadž se radnice staví.

Novému pak biskupu olomúckému kardinálu Ditrichsteinovi konečně se podařilo, že pokořil Opavany. Na jeho žádost císař r. 1602 nařídil, aby kazatelé z Opavy vykázáni byli. Opavští neuposlechli.

Kázáno jim, aby odeslali do Prahy z rady čtyři a z obce dva posly. A v poradě nejvyšších hodnostářů českých za předsednictví samého císaře Rudolfa ujednáno: „Ani Opavští slibují poslušnost, budiž jim ponecháno právo, aby si volili faráře. Avšak musí zvoliti katolického,

Farní chrám v Opavě.

jakého biskup potvrdí. Kazatelé musí ve čtyřech týdnech opustiti město.“

Pro jistotu poslové opavští zadržáni v Praze. Ale Opavští se nepodrobili a kazatelé zůstali v Opavě. Tu konečně rozkazuje císař hro-

Büchlerovský palác v Opavě.

zive: Kostely budtež zavřeny a to hned; kazatelé opusttež město. Staniz se to bez odporu a hned: pod ztrátou statků, svobod a životů.

Opavští se zalekli a kostel farní uzavřen. Ale někteří měšťané opět jej násilně otevřeli a po krátké přestávce ozývaly se zas nábožné zpěvy v chrámu.

Císař na to povolal čtrnáct opavských měšťanů do Prahy. Ale těm do Prahy se jaksí nechce, bojí se bezpochyby, že by tam zůstali jako oněch prvních šest. Město pak ponížene císaři se omlouvá, že má velká vydání a škodu nemalou, neboť prý oněch šest prvních měšťanů dosud z Prahy se nevrátilo.

Po hrozbách zkouší to císař opět po dobrém. Mělat se na 10. srpna 1603 sejíti v Opavě komise, která by pod předsednictvím zemského hejtmana Albrechta Sedlnického z Choltic povolala po třech osobách z každého cechu do zemského domu, aby uslyšeli císařské rozkazy.

Avšak Opavané jaksí nedůvěřivě pohlízejí na zemský dům. Nechce se jim tam a komisaři císařští proto opouštějí Opavu. Nepořídili ničeho, ale odešli aspoň čestně jako zástupcové královi. Hůře pochodil kardinál Ditrichstein, který Opavu navštívil. Jeda po ulicích, slyšel jen samé nepřijemné názvy. a házeno po něm kamením. Takového přivítání se asi vysoký církevní hodnostář nenadál. Spěšně opustil pobouřené město, kteréž trpce mělo pykati za hříchy své!

Císař Rudolf podepsal osudnou onu listinu, kterou vynáší nad městem klatbu (acht) 20. října 1603. Měšťané opavští vyobcování z počtu věrných poddaných, zbavení veškeré ochrany a práv, a obyvatelstvo Moravy a Slezska vyzváno, aby Opavanům ani veřejně ani tajně nepomáhalo, aby s nimi ničeho nemělo a do města jim žádného zboží nedováželo. Trhy týdenní a výroční, všechny svobody a výsady zrušeny.

Císařsky tento výrok neprohlášen hned, nýbrž komisaři královští měli toho zkusiti napřed ještě po dobrém, aby Opava vůli císařově se podrobila, kostel farní zavřela a kazatele z města vykázala. Opavští cítili, že tentokráte půjde to do živého. Ženy, dívky a školní mládež

vrhají se před komisí královskou na kolena a úpěnlivě prosí, aby jim kostel a kazatelé ponecháni byli.

Nadarmo. Kostel zamčen a klíče odeslány kardinálu Ditrichštei-
novi do Olomouce. Protestantům ponechány jen dva kostely, sv. Jiří
a sv. Barbory. A to jen na oko, aby to mnoho nebolelo, neboť krátce
na to přišli poslové královští znova do Opavy a oznámili vůli krá-
lovskou, že i tyto kostelíky musí se zavřít.

Opavští byli zdrceni. Farní chrám ztratili, nyní i ostatní kostely
mají ztratiti. A oni sami mají k tomu svoliti a komisařům listinu
podepsati. Neučiní-li, jak si komise žádá, komisaři prohlásí klatbu
nad městem.

Tu nevědouce si rady, měšťané svolují, aby i tyto dva kostely za-
vřeny byly. Svolují, ale prohlašují zároveň, že od církve své neupustí
a za ni že vše, statky i krev obětovati chtějí.

Měšťané podepsali, ale u krbu rodiinného potom přemýšlejší a uva-
žují, jak těší se jich nepřátelé, že provedli konečně, po čem toužili.
Dříve komisaři královští ujišťovali, že nechtějí nikomu víry bráti.
A nyní nemá lid ani jediného kostela pro svou bohoslužbu. Zkla-
maný lid schází se na horním náměstí. Měšťané, jich ženy, děti a
čeleď, vše v smutné náladě. Žalují trpce a boha o pomoc prosíce,
pějí písně žalostné.

Najednou zavzní zvonek kostelní. Lid hrne se do chrámu,
tam ve zpěvech odlehčuje srdci svému, násilně pak otevře kostely
nedávno zavřené a udeří na zvony, aby oznámily, že Opava má ještě
své chrámy. Zvony slavnostně znějí a mnich utíká do Radúně, aby
tam žaloval komisařům královským, co v Opavě se děje. Komisaři nyní
bezohledně prohlašují klatbu na město.

Klatba prohlášena, ale Opavští až později pocítili její následků.
Rostlat totiž tehdy v Uhrách vzpoura pod vůdcovstvím Štěpána Bo-
čkaye a dvůr císařský byl příliš zaměstnán událostmi v Uhrách.
Roku 1607 1. ledna uzavřeno pak s Turky příměří na dvacet let a
poněvadž za tou příčinou pluky proti Turkům najaté rozpuštěny býti
měly, dán z Prahy rozkaz plukovníku Geissbergovi, aby do Opavy

se svým plukem se odebral, tam, že bude mu žold vyplacen a z Opavy že potom jeho pluk se rozejde.

Nad Opavou počala se stahovati nyní mračna. V měšťanstvu ozývala se předtucha, že to bude trest, jakýmž rádcové císařští chtějí konečně pokárati Opavu. Doslechli již měšťané o pluku tom a jeho řádění na Moravě. Vždyť sám kardinál Ditrichštejn naříkal, že žoldníci Geissbergovi ani jeho statků nešetřili a že ani nepřítel nikdy tak zle nerádl, jako tito žoldníci. V Novém Jičíně na Moravě, kdež pluk položit se chtěl, zavřeli před ním brány městské a moravští páni vyplatili plukovníku Geissbergovi raději 5000 tolarů, jen aby už odtáhl z Moravy do Opavska.

Opavští proto domluvili se, že bran městských žoldněrům Geissbergovým neotevrou. Slezští stavové pak protestovali proti tomu, aby cizí vojsko táhlo do Slezska, čímž Opavští ještě více se vzmužili. Najali 200 žoldněrů a 2. srpna r. 1607 zasedne slavnostně purkmistr a rada k velkému stolu a opavští měšťané ze tří čtvrtí kráčí ke stolu a přísahají věrnost městu.

V městě panovalo nadšení. „Nedáme se žoldákům pleniti“ — voláno — „nedopustíme, aby nás vytrestali!“

Vždyť i stavové knížectví opavského, kteří sešli se dne 19. července v Hlučíně, domluvili se, že pluk Geissbergův do Opavska nepustí a že to oznámí císaři Rudolfovi, knížatům i plukovníku. Ale to bylo vše, čeho stavové za Opavu podnikli. V brzce na to rozmyslili se jinak, ba dohodli se, že vyplatí plukovníkovi 6000 tolarů, ale jen s podmínkou, že v zemi žádnou škodu nezpůsobí. Tři komisaři stavovští doprovodili pak pluk Geissbergův do Opavska a oznámili radě městské, že stavové opavští Opavu s třemi obcemi pro pluk ten vykážali.

Tak Opava zas na sebe jest odkázána. Plukovník Geissberg oznamuje pak z Radúně radě městské, že ve vojště dobrou kázeň míti bude, a ohražuje se proti tomu, že by on a jeho pluk snad chtěli proti Opavě provésti vůli Ditrichšteinovu.

Rada městská svolala proto starosty cechův a vyložila jim, že od stavův opavských město jest opuštěno, plukovník pak že slibuje,

že není nástrojem Ditrichšteinovým. Ale cechové odpovídají mužně: „Vojáky do Opavy nepustíme!“

Dne 10. srpna 1607 objevili se před městem první čtyř pluku Geissbergova a obléhání města počíná. Čtyři praporečky ozbrojeného měšťanstva a najatých žoldnéřů obsadili brány a hradby městské. Měšťanstvo netratíc odvahy hotuje se k obraně.

Geissberg dal 19. srpna hnáti proti strážím u bran útokem, ale zahnali ho. V dnech příštích potyčky se opakovaly a na obou stranách byly ztráty mužstva. Předměstí a několik domů v městě lehlo popelem. V městě samém pak počíná se objevovati nepřítel — nedůvěra. Strana nejkrainějšího odporu mezi měšťanstvem nevěří několika zámožnějším měšťanům a viní je ze zrady. Ba na žádost lidu vrhnuti dva měšťané do vězení a měšťan Valentin Zub zavražděn. Žoldnéři městem najatí neznají kázně a vzpouzí se proti svým důstojníkům, ano vnikají do stavení měšťanských a loupí. Na horním rynku postavila proto městská rada šibenici, aby pohrozila těm, kdož by chtěli podobnými neplechami veřejnou bezpečnost v Opavě ohrožovati.

Šibenice mohla chrániti město obležené před nepřáteli vnitřními, ale nikoliv před vojskem Geissbergovým, jemuž by bylo konečně musilo podlehnout, opuštěno jsouc i od stavův slezských, kteří se města jen sliby a listinami ujímali, ale jiné pomoci neposkytli. V beznadějném tom stavu Opavští od podplukovníka Jonáše dostali list, v němž je konejší, aby nijakž se nebáli o své náboženství a aby jen se poddali. Vždyť že plukovník, hejtmani i větší část pluku jsou protestanti a že netřeba se tedy u věcech víry ničeho báti.

Tak stalo se, že Opava dne 20. září se poddala. Vymínila si při tom, že měšťanstvo ponecháno bude ve své víře, klíče ku branám městským že bude dále chovati purkmistr, žoldnéřům Opavou najatým zabezpečuje se volný odchod a plukovník že ručí za kázeň ve svém vojskě.

Dne 22. září konečně Geissberg se svým plukem po 43denním obléhání vtáhl do města, ale s ním zároveň císařská komise, která hrdelní vyšetřování zavedla. Čeho Opavští tak dlouho se báli a čemu ujíti se snažili, toho nyní se dožili. Mučidlo počalo pracovati a hříš-

níci se přiznávali . . . A dopadlo to dost mírně. Rozsudek prohlášený jen dva nešťastníky si vybral, kteří měli být stati. U jiných provinilců spokojili se soudcové jen s mrskáním na pranýři, u jiných zas vypovězením z města a zemí císařských.

Jiná komise mezi tím obracela na víru a to neuprosně. Měšťané, jich ženy a děti padali na kolena, ale nadarmo. Farní kostel zavřen, náhrobní nápisy luteránských kazatelů v něm zničeny, škola zavřena a učitel vystrnaděn. Rada a mistři cechův počestných povolání do zámku a tam jim představen Mikuláš Sarkander, nový farář, jemuž jsou povinni úctu všelikou prokazovati. Evangeličtí kazatelé podepsali se, že uznávají těžké své provinění, začez jim život darován, ale ještě téhož dne musili „bez všeho naříkání“ město opustit. Druhého dne pak nový farář slavně do kostela uveden. Z dominikánského kláštera průvod bral se s prapory a křížky do farního chrámu, napřed kráčelo několik dětí a zpěváků, za nimi kněžstvo, legát biskupa olomúckého, vedle něho Dohna, předseda apelačního soudu z Prahy, potom jiní hodnostáři, všickni s hořícími svíčkami, pak pluk Geissbergův s důstojníky. Farní chrám vysvěcen a po dlouhé přestávce sloužena tu zas katolickým knězem první mše.

Těž kostelík sv. Jiří zavřen a na novo zas vysvěcen. Na území města obřady církevní dle vyznání luteránského zakázány přísně a těm, kdož nechtěli na pravou víru přestoupiti, zapovězeno vaření pivo, ano ani kostely mimo území opavské nesměli protestanté navštěvovati. Na školu povoláni katoličtí učitelé a v české škole odstraněn katechismus luteránský. Purkmistr Tham a písař městský Martini dání do želez a nová rada zřízena.

Tak plukem Geissbergovým zkrocena Opava a bohoslužba katolická zas zavedena. Žoldnéři vykonali svou povinnost, ale darmo čekali na odměnu. Ani dlužný žold jim nevyplacen. Místo žoldu dávány žoldnéřům jen sliby. Ale žold nepřicházel a trpělivost jim docházela. Rozzuření vojáci vyvěkli císařského komisaře hraběte Laterana na náměstí a aby toho zkusil, jak to nepříjemné mítí prázdný váček, hodili mu jej do oblčeje a hrozivě křičí: Vyplaf nás a půjdeme! Zemského hejtmana Feliciána Moše častujou nadávkami, kdekoliv ho

dopadnou a vyčítají mu, že jen slibuje a nikdy neplatí. S křikem a lomozen táhnou pak do zámku, aby promluvíli s předsedou komise Dohnou. Dohna chlácholí je a slibuje, že v pěti nedělích a to na jisto budou vyplaceni a propuštěni. Ale těch slibů bylo už mnoho, žoldnéři nevěří už ani předsedovi apelačního soudu z Prahy. Bojí se, že i ten je oklame, a neodešli mu proto dříve, až se jim podepsal.

Žold nepřichází a žoldnéři pilně pozorují Dohnu a ostatní komi-sary, aby jim neunikli. Stopujou každý jejich krok. Slavná komise kráčí ku bráně městské a udává zde stráž, že podívati se chce na shoriště v předměstích. Stráž věří, ale pozdě přesvědčí se, že byla oklamána. Páni komisaři upláchli a rozzuření žoldnéři zachytili již jen jejich služebnictvo.

Oklamaní vojáci zuří. Spěchají k svému plukovníku a na cestě zastavili zemského hejtmána jedoucího ku mši. Obsypávají ho nadávkami a mučí ho po 24 hodin, až jim konečně vyplatil aspoň za šest dní. Plukovník pak, aby počet vojska v městě zmenšil, odeslal jedno oddělení do jiného města, aby si tam šlo pro žold, poslaný pryč z Prahy. Ale vojsko s nepořízenou vrací se do Opavy a nové nastávají v městě zmatky a nepokoje. Konečně po dlouhém čekání peníze z Prahy přišly, žold vyplacen a vojsko rozchází se. Jen tak zvaný starý Geissbergův pluk tu zůstal a poslední jeho zbytky odtáhly teprve 26. května po mnohých nových nepokojích.

Po osmiměsíčním těžkém ubytování konečně Opavští oddechli si, ale obchod a řemeslo v městě zničeny, město pokořeno a ochuzeno.

A mnoho přestála ještě Opava béd a pohrom, než úplně vrátila se do lůna církve katolické. Jen několik učiníme kroků od chrámu farního a vysoká městská věž na horním náměstí, která se nad budovami tu v prostředku náměstí stojícími vypíná, upomíná nás na další neblahé osudy Opavy!

LVI.

Městská věž. — Z dějin útrap města Opavy. — Na horním a dolním náměstí. — Zemský dům, museum. — Opavská Matice. — Čeština v Opavě jindy a nyní.

ok 1618! Z hradu pražského oknem místodržící císařští Slavata a Martinic vyhozeni po hlavě dolů. Nastala léta stálých nepokojů a bojů...

V počáteční pak tento rok války třicetileté Opava dokončila stavbu své vysoké městské věže. A věž ta jakoby postavena byla na neštěstí. Jen dvě léta uplynula, co ji postavili, a hlásný zvěstoval již zprávu děsnou. Blížily se k Opavě čety Jana Jiřího, markraběte z Krnova.

Po bitvě bělohorské dostalo se Slezanům milosti císařské. Jen pro Jana Jiřího z Krnova milost ta neplatila. Zavínal prý, že Slezáci spojili se s Čechy, zvolivše si za krále Bedřicha Falckého. Krnovský vévoda Jan Jiří dán proto do klatby říšské.

Na náměstí staroměstském v Praze státy hlavy předních šlechticů českých, statky jich konfiskovány a nejvěrnější vlastenci čeští ubírají se do ciziny. Čeští stavové pokoření úplně, zvolený zimní král prchá po bitvě bělohorské do Vratislavi, aby zde organisoval nový odboj proti císaři. Avšak stavové slezští nemyslí více na odpor. Sehnali rychle 60.000 zlatých a dali je svému králi — na další cestu. Báli se, aby přítomnost jeho ve Vratislavi neškodila jim ve Vídni, kdež prosili o milost. Nastala všeobecná zmalátnělost, nejvěrnější přívrženci krále zimního opustili ho.

Jen Jan Jiří z Krnova neklesá na mysli. S malým vojskem svým vpadl do knížectví Nisy, dobyl pevnosti Kladska a rychlým pochodem blíží se k Opavě, obsadil ji a svolává Slezáky do zbraní proti císaři. „Nedejte se planými sliby klamati,“ napomíná Slezáky, „ale pohledněte na Čechy, co tam se děje... Podobný osud očekává vás.“

Válečného lidu přibývá mu. Táhne dále ku Těšínu, aby očekával tu pomoc sedmihradského knížete Bethlena Gábora. Avšak i tento

Chrám sv. Jiří v Opavě.

opustil Bedřicha Falckého smířiv se s císařem. Čty knížete krnovského rozprchávají se a on s hrstkou nejvěrnějších svých žoldnérův prchá do Uher.

Když pak císařský vojevůdce Dolna blížil se k Opavě, aby vypudil z ní posádku Krnovského vévody, tuť návštěva jeho nebyla Opavanům zajisté milou. Čeho v Opavě usetřili žoldáci odbojného Jana Jiřího, to pobrali nové voje císařské, kteréž město obsadily. A nedlouho na to, 19. srpna 1626 věští hlásný Opavanům zas jinou nemilou návštěvu. Přitáhly sem protestantské voje Mansfeldovy a žádají jménem

krále dánského, aby jim Opava otevřela svoje brány. Rada městská si to z počátku sice jaksi rozmýšlí, ale konečně poddává se vojsku dánskému, vždyť i stavové opavští učinili po jeho vůli. Tak branami městskými vtáhl do Opavy vévoda výmarský s Dány. Klíče od bran mu odevzdány, ale on žádá více, žádá, aby stavové i měšťané přísahali mu věrnost.

Rada bojí se. Ale vévoda rozhodně stojí na svém. Chce poznati svých přátel a nepřátel a třeba mu vědět, zdali je tu se svým lidem jist. Obrací se proto k obci, která se sešla a praví: „Kdo jsi se mnou, jdi na stranu pravou!“ a skoro celá obec vyjímaje osoby úřední vstoupila na stranu pravou. Vévoda výmarský odměnil se za to Opavským, kteří přiznávali se k učení Lutherově. Odevzdal kostely sv. Jiří a Barbory protestantům, zanechal tam silnou posádku a odtáhl.

Ale neuplynul ani rok a hlásný věští zas zlé věci. Blíží se k městu Valdštýn a 22. července 1627 spouští střelbu na město. Granáty lítají do města a skázonosný oheň řádí zde nelítostně. V městě nedostatek prachu a Dánové poddávají se konečně Valdštýnovi. Vyměnili si volný odchod a odešli. Ale měšťané tu zůstali a vítězný Valdštýn, který do města vtáhl, vrhá se na jejich váčky. Nejčelnější měšťany dal zatknouti a žádal 100.000 tolarů jako náhradu, že nepoplení město. Opavští nabízejí mu 30.000 tolarů, ale Valdštýn odpovídá, že 60.000 musí míti.

A podepsali se. Měšťané na 43.392, stavové na 50.000 tolarů. Ale na tom nebylo dosti. Některým měšťanům zabrán celý majetek, poněvadž prý tajně podporovali Mansfelda, jiní opouštěli rodné město, na něž přišla nová doba pohrom. A roku 1630 podpisují už purkmistr, rada a celá obec listinu, že vysvobození jsou pomocí boží a vnuknutím ducha svatého a mnohými zázraky z kacířských bludů, v kterých dosud trvali a pro který spravedlivým hněvem město i země byla stíhána a že vrací se do prastaré, pravé římsko-katolické církve, děkují božímu milosrdenství a slibují dobrovolně a bez nucení za sebe i potomky své, že věčně víře katolické věrnými zůstanou atd.

Byly to zlé časy! Euns vypravuje: „Statky stavův nepřítomných neb těch, kdož dánskému vojsku pomáhali, byly zabaveny a lid ven-

kovský stal se obětí divých valdštýnských hord. Pod talířem každého vojáka musil denně ležeti tolar. Prostopášní žoldnéři nebyli se stravou spokojeni a vymýšleli co mohli. Dvěře, okna a kamna vyvraceli, zahrady a pole pustošili, dobytek zabíjeli a odváželi. Takový nastal hlad, že lidé chudobní na venkově pekli chléb z trávy a kůry stromové. A všechnu tu bídu převyšovaly ještě nkrutnosti takové, pro které není jména a které zvířecí vojáci na ženách, dívkách a chlapcích páchali a při nichž nás už myšlenka, že by to bylo možné, úžasem naplňuje.“

A divných jiných běd přestál lid opavský a vždy nové pohromy stíhaly jej ještě. Valdštýn zavražděn r. 1634 v Chebu a Ulrich Schafgotsch, který byl náčelníkem pluku Valdštýnova, rozloženého v Opavě a Krnově, zatčen jako spoluvinník Valdštýnův. V Opavě nevěděli tehdy ještě o smrti Valdštýnově a plukovník Freyberg dal proto nejčelnější přívržence v Opavě jako hraběte Oppersdorfa, Eberšteina, Dolnu, Šlika a Ditrichšteina zatknouti a hrozil jim, že stane se s nimi právě to, co spáchají císařští se Schafgotschem. A celý pluk v Opavě a Krnově ležící i měšťanstvo musilo přísahati věrnost Valdštýnovi — již mrtvému.

A opět ozyvá se hlásný na městské věži opavské. Přiblížil se sem generál Götz s vojskem císařským, aby potrestal měšťanstvo a odpadlé vojsko. Vojákům nebylo zle, přestoupili do služby císařské, přísahali císaři věrnost a bylo zas dobře. Jen vojenského komisaře Lilienfelda sfali a plukovníka Freyberga do Vídně odvedli a potom zas pustili. Freyberg odešel do Řezna, kdež koupil si za deset tolarů meč vzácný. Bylť mečem tím popraven jeho bývalý velitel Schafgotsch...

Hůře bylo měšťanstvu. Několik měšťanů vyvedli k šibenici, jednoho oběsili hned a druhí, kteří vrhali kostky o své životy, šťastnou hrou zachránili se. Měšťanstvo odsouzeno, aby zaplatilo 50.000 tolarů pokuty. Ale kdež takový obnos po tolikerých pohromách sehnati! I sám generál Götz tomu uvěřil, že to nelze. Prosilyť ho krásky opavské úpěnlivě, aby tak mnoho nežádal, jeho žena dostala od mě-

šťanstva pěkný dar a generál se smíloval. Snížil pokutu jen na 8000 tolarů a i to bylo na zbídačené město dost a dost.

A nedlouho na to věž opavská smutně rozhledla se zas po nových hostech, kteří tu dosud nikdy nebyli. Přišli až ze Švédska a rozuměli tak dobře vojenství, že brzo dobyli Opavy. A mnohokrát potom ještě přišli přátelé i nepřátelé, a brali, kde co bylo, přátelsky i nepřátelsky. Přišli císařští, i radovali se katoličtí obyvatelé města, které ale takovou návštěvu draze musilo zaplatit. Přišlo vojsko protestantské, zaradovali se protestantští Opavané, ale město ještě více zbídačeno. A tak opětovalo se to vícekrát, až nastala bída a hlad i mizela už naděje v časy lepší. A roku 1659 postavena na věži báně. do níž uložili jezovité na věčnou památku sepsanou na pergamentě historii o navrácení se města do lůna církve katolické.

Poohlédněme se nyní dále po živém *horním náměstí*. Proti hlavní stráží, nad níž pne se ona městská věž, stojí v pořadí domů *nová radnice*, na straně pak u kostela farního *nové městské divadlo*, před několika lety otevřené. Zde na horním náměstí čilý život panuje dlouho do noci, zde nacházejí se hlavní obchody, kavárny, zde v hodinách podvečerních prochází se elegantní svět, odsud rozjíždějí se drožky do ostatních částí města.

Méně hlučno bývá na náměstí dolním, kdež vyniká řadou starých budov strana západní. Především upoutá zde zrak náš *kostel sv. Jiří*, pěkná to stavba z r. 1676 s průčelím vkusným a dvěma věžemi. I vnitřek bývalého tohoto chrámu jezovitského uspokojí nás a se zálibou pohlízíme na podařené fresky na klenutí chrámovém, směle nad námi se pnoucím, a na zdích kostelních na obrazy ze života sv. Jiří, jehož velký obraz na hlavním oltáři se nalézá.

Z vedlejší budovy, bývalé to koleje jezovitské, stal se *zemský dům*, v němž je sídlo zemského hejtmána a úřadovny výboru zemského. V druhém poschodí budovy této nalézá se sněmovna slezská, v níž zasedá 31 poslanců, 9 velkostatkářských, 10 městských, 9 z obcí venkovských a 2 z komory obchodní. Město Opava má zde dva poslance, Těšín a Bílsko po jednom.

V starém gymnasium, v jehož budově nyní umístěna jest přípravná pro učitelky, nachází se *museum*, založené r. 1819 Faustynem Ensem, k němuž náleží knihovna s 35.000 svazky. Do knihovny této odevzdává se po výtisku každého nového ve Slezsku vyšlého spisu. Museum má pěknou sbírku starožitností, mincí a bohatou sbírku zoologickou a botanickou.

Opustíme nyní dolní náměstí a ulicí po zemském domě nazvanou ubíráme se do parku císaře Josefa. S pocitem radosti a zároveň hrdosti národní pohlížíme zde na vysoký dům. Je to náš hrad, z něhož vyjdou české voje do Opavska a chrániti budou ohroženou národnost. Zde odchovávají se pro život budoucí mladí Čechové slezští v řeči mateřské, která v Opavě dosud byla popelkou.

Je to dům Matice školské. Pohledme jen na ty davy dítek česky hovořících, které se právě ze vrat domu toho po ukončených hodinách školních ubírají, a s úsměvem připomenete si, že ještě nedávno tvrdili nepřátelé této mládeže, že v Opavě českých dětí není. Takovým kouzelníkem je český národ! Založil zde dětskou zahrádku a děti do ní padaly z nebe. Založil zde národní školu a „německá“ Opava hned ji naplnila a sotva otevřena první třída gymnasia českého, již hned první dny jakýsi tajný duch poslal sem skoro na sto hochů českých. Ba jakýsi tajný duch posílá sem synky tyto a pokazí je tak, že nyní nešťastní tito mladíci nebudou už ani věřit, že řeč jejich je hatlanina, že to řeč sprostá.

Však byl to tuhy boj, než přišlo na Opavu toto „neštěstí“. Opavská Matice, spolek, který podle stanov svých zřizovati má školy pro mládež českou ve Slezsku, dvakrát obrátila se na ministra vyučování o povolení, aby směla zřídit v Opavě české gymnasium. Ale po každé zle pochodila. Konečně obrátila se k říšskému soudu, který dne 17. října 1882 rozhodl, že ministr nebyl v právu, nechť se povoliti, aby si Matice za své peníze založila gymnasium. Tím „neštěstí“ dovršeno. Ubozí synkové slovanských rodičů učí se nyní v češtině a rozumějí, čemu se učí.

Zde od domu matičného pohlížíme na blízký starý *zámek opavský*. Skromné jen stavení, tento památník staré Opavy. Stará Opava

byla skromnější a k národnosti české přátelštější než Opava nyní. Platila sama evangelické kazatele české. Tam kde stávalo gymnasium jezovitské, bývala škola česká... Z Opavy posel spisovatel český Jan z Opavy, někdy farář landškrounský a kanovník brněnský, jenž roku 1368 na rozkaz Rakouského Albrechta III. sepsal nádherné evangelium české v zlaté s miniaturami, svědčící o vysoké dokonalosti malířské tehdejší školy české. Nebyliť pak to jen stavové, kteří na Opavsku české řeči užívali a řeč tu bránili. I sám městský úřad opavský, pokud týkalo se země a záležitostí zemských, psal česky. Jen jednou nechťeli Opavští jaksí rozuměti češtině. Bylo to za Rudolfa II. Dostali tehdy od krále list nemilý, velice nemilý.

Upomínal je, aby zaplatili daně dlužné. Tu najednou zapomněli česky a vymlouvali se, že listu tomu nerozuměli.

Sám německý dějepisec Biermann, který chce dokázati, že Opava byla vždy jen německou, připouští, že úřední řeč Opavy byla v 15. a 16. století čeština, vytlačivši takorča úplně němčinu.

A v století devatenáctém přišlo to tak daleko, že ještě před několika lety musil „Opavský Týdenník“ dokazovati, že — mluva slovanského lidu na Opavě je česká! Musil tak dokazovati, ačkoliv říšský a zemský zákouník pro Slezsko vydával se už tehdy v češtině. A musil na žal tak dokazovati ještě roku minulého, neboť opavské soudy neuznávali češtinu za řeč „v zemi obvyklou“.

LVII.

Kostel sv. Václava. — Doba germanisační. — Někteří přední mužové na Opavsku: Antonín Vašek. Jan Zecpal. Vincenc Prasek. Josef Zukal. P. Antonín Gruda. — Besední dům opavský.

vatý Václave, vévodo české země!

Stojíme před budovou kostelní v pekařské ulici
v Opavě s pocitý bolestnými.

Lito nám do duše chrámu toho bez věží. Pozbyl
svých okras a stojí tu ubohý, chudý, otrhaný, jakoby prosil za soucit
bývalý tento boháč.

Býval chrámem nejbohatším v Opavě a nejvíce navštěvovaným.
Založen r. 1291 opavským knížetem Mikulášem I. Měl 19 oltářů,
60 kroků délky, 24 kroků šířky, dvě postraunní kaple a krásné var-
hany. Patřil dominikánům, jichž klášter v Opavě za císaře Josefa II.
vyzdvižen a chrám sv. Václava r. 1783 zrušen. Vzácné kostelní ná-
řadí sebráno, oltáře roztržštěny, zvony prodány do Sudic v pruském
Slezsku a bohatý kdysi kostel je dnes skladištěm pro vojsko.

Bývalo tu lépe, kdy lid pěl: Svatý Václave, vévodo české země!
Tehdy bývala tu ještě bohoslužba česká, dnes nemá četný lid český
v Opavě ani jediného chrámu, jež by mohl nazývati svým.

Chrám sv. Václava uzavřen pro bohoslužbu a lid přestal pět a prosit
vévodu české země: Oroduj za nás! A právě tehdy byly doby nej-
horší pro jazyk český. Učitelem nemohl se stát nikdo, kdo neuměl
německy, děsná panovala tehdy germanisace. Ženich chtěje se oženiti

Antonín Vašek.

před rokem dvacátým, musil vykáhati se, že umí německy, jinak nezasloužil slasti manželských.

Svatý Václav dán do výslužby, ale přece orodoval. Dlouho to sice trvalo, ale konečně po dlouhé noci svítá. Národní vědomí na Opavsku vždy je mocnější a nelze ani dost oceniti neúmornou a vytrvalou práci jednotlivých mužů, jimž náleží zásluha, že věci na Opavsku utěšeně se vyvíjejí.

Chceme tu především vzpomenouti vysoce zasloužilého *Antonína Vaška*, jež kryje už chladná zem. Rodilý tento Slezák z Háje miloval horoucně svůj lid a nadšeně pracoval po celý život svůj, aby v něm

Jan Zecpal.

vzbudil vědomí, že lid slovansky na Opavě a Moravici není tak bídný jak chtěli mu nepřatelé jeho namluvíti, že není s řečí svou tak osamělým, jak se zdá, ale že je členem velkého národa, jehož jazykem mluví a do jehož dějin tak často zasahoval, s nímž sdílel slávu a utrpení, s nímž vítězil a krvácel, s nímž jedno tělo jest. Aby do této mrtvější části těla život vproudil, Vašek staral se od let mladistvých až do skonání. Vykonav gymnasiální studia v Olomúci a universitní v Praze a ve Vídni, přišel r. 1855 jako supplemt na gymnasium opavské a r. 1860 jmenován zde skutečným professorem řeči české a německé. Zanedbany lid nerozuměl tehdy valně časopisům českým. Vašek

počal tedy po vydání říjnového diplomu roku 1860 vydávati svým nákladem prostonárodní týdeník „Opavský Besedník“. Pro churavost jeho vystřídal se v redakci Jan Lepař, Václav Pečenka a Josef Zúkal. Nastal zde tehdy život utěšenější. Ale brzo dostavily se dni zármutku, kdy malý hlouček vlastenců českých zadumaně s těžkou myslí hleděl do budoucnosti... Nářečí opavské chtěli nepřátelé národa našeho povýšiti za řeč spisovnou a Slezsko počali „očisťovati od Čechů“. Hlouček nadšených vlastenců českých v Opavě řídnuł. Odešel vlastenecký ředitel gymnasiální, inspektor Prausek, odešel Kunz, Pečenka a Lepař, kterýžto získal si neocenitelné zásluhy po čas pobytu svého v Opavě o věc národní v Opavsku a o dějepis slezský, vydav příspěvky ku staršímu dějepisu vévodství slezského. Na Vaška pak učiněn od představených nátlak, a pro rozličné podobné příčiny zašel „Besedník“ r. 1865.

Ale Vašek neustal v činnosti a namáhal se tak dlouho, až našel nástupce. Roku 1870 počal konečně vycházeti nový list, věnovaný zájmům lidu slezského, pod názvem „Opavský Týdeník“, který nyní již dvakráte za týden vychází. Vezmeme do ruky první čísla Vaškova „Besedníka“ a porovnejme k němu nynějšího „Týdeníka“. Tak nejlépe poznáme potěšitelný pokrok věci národní na Opavsku v třiceti letech.

Vašek musil konečně Opavu opustiti a když v Brně sklátila ho v hrob nelítostná smrt, pracovali v Opavě již jiní v jeho šlepějích, nadšení dodávalo jim síly a přemáhalo všechny překážky, jichž zde bylo vždy nazbyt. Šťastného následovníka našel Vašek v *Janu Zaczpalovi*, muži povahy nejryzejší, činném a obětavém, netoužícím po slávě, ale jen po právu pro lid odstrkovaný, muži, jakých třeba v pracném tom zápasu za národnost v Opavsku, v němž i ta nejmenší vymoženost je již velkým vítězstvím proti nepříteli mocnému a hrdému.

V těžkém tomto zápasu, do něhož bojovníci naši teprve poučováním, vzděláváním a přesvědčováním lidu zanedbaného shledávati musí své voje, a z něhož nekynou žádné prospěchy materielní ani řády, ale jen neúmorná práce, ustavičné rozčilení, ztráty a oběti všeliké, stálá hana a věčný nepokoj, v těžkém tom zápasu třeba

lidí tak obětavých, nadšených a skromných, jako je Zaczal. Rodem Moravan — narodil se r. 1844 v Hostkovicích u Olomouce — opustil dráhu učitelskou na reálce olomúcké r. 1870 a šel do Slezska učit lid a bojovat s hrstkou věrných. Převzal redakci „Opavského Týdenníka“ a řídil tuto školu zanedbaného lidu slezského tak jak bylo třeba. Mohl psát pro vzdělance, ale psal prostě, velice prostě. Vidíval jsem na návštěvách svých v Čechách a za pobytu svého na Moravě, že čtenáři čeští odkládají „Týdenníka“ s jakousi útrpností... Ale Zaczal málo si všiml úsudků z krajin, kdež o poměrech slezských málo nebo ničeho nevěděli, a psal, jak bylo třeba, pro slezský lid. V Týdenníku učil se lid teprve číst, ba slabikovat a mnohým občanům slezským byl a je Týdenník celou literaturou českou. První dobou byl Zaczal redaktorem, spisovatelem, spolupracovníkem, korektorem, administrátorem, nakladatelem a vydavatelem. A bez něho neucínen v Slezsku žádný důležitější krok na prospěch lidu českého v Slezsku, on účastnil se ve všech možných spolcích, radil, psal, pobádal, přesvědčoval a při tom vždy zůstává skromně v pozadí, nechť je být oslavován.

Sem do Slezska Morava poslala nám Zaczala a jako v náhradu za to pracoval na Moravě opět syn Opavska jiným zas směrem, ale taktéž neúměrně a skromně. Pracoval na Moravě, ale činnost jeho hluboko zasahovala do lidu slezského. Nepsal články politické, psával do Týdenníka jen o vymřelých českých šlechticích na Opavsku, o rozličných slezských dědinách, jejich kostelích, nápisech náhrobních, o dějinách dědinek těchto, pověstech a bájích, jež se o nich vypravují, a podobných jiných věcech docela nepatrných, jimiž mužové, kteří chtějí slávy dojíti aneb se obohatiti, jen pohrdají. A na nepatrné tyto články čekávalo čtenářstvo slezské s touhou dětinnou, vždyť dočítávalo se v nich o svých předcích, o dědinách svých, ba o sobě — a kruh čtenářstva rostl. A Slezák na Moravě žijící, který skoro v žádném čísle nezapomněl na své krajany, nepodpisoval se nikdy svým jménem. Malé —r— neb jiná známka bývala obyčejně podpisem skromného spisovatele, který se za svou práci ovšem nemusil stydět, ale jenž pracoval pro věc a ne pro sebe. Byl to výsledek na-

máhavých a pilných studií, ježž oceniti dovedou jen mužové v oboru tom zkušeni. Tak nasbíral *Vincenc Prasek* bohatý material pro topografii, historii a ethnografii Opavska a Krnovska a pracuje dále v tomto směru.

A muž tento tiché a namáhavé práce dlí nyní mezi svými a odchovává slezskou mládež pro život. Nemohlať věru Matice školská, založivši v Opavě české gymnasium, ani jinak učiniti než povolati sem za ředitele Vincence Praska, učitele rozumného, ježž miluje své hochy slezské, jakoby jim byl pravým otcem, k němuž mladí Slezáci až do Olomouce na české gymnasium se utíkali, kdež byl po více let professorem.

Vincenc Prasek narodil se roku 1843 v Milostovicích blíže Opavy a už jako student náležel k těm, kteří besedami, čtením a rozšiřováním knih českých buditi se snažili lid slezský. Na universitě vídeňské věnoval se studiím slovospytu slovanského a aby se zdokonalil ve srovnací filologii a sanskritu, strávil též jeden rok na universitě ve Vratislavi. Byvalý ředitel gymnasia olomúckého Kosina povolal Praska jako suppleta na české gymnasium do Olomouce, odkudž pak odebral se Prasek na krátký čas do Chrudimi a do Tábora a v brzku na to stal se skutečným učitelem v Olomúci, kdež poblíže milované vlasti své slezské účinkoval blahodárně mnohá léta a vydal několik větších spisů místopisných.

A mluvím-li o Praskovi, musím vzpomenouti též jiného pracovníka na témž poli, který již za Vaška působil při „Besedníku“. Netlačí se do popředí, v Čechách málo asi je známo jeho jméno, ale přijďte sem do Opavy, a tu přesvědčíte se, čím *Josef Zukał* společnosti národní je. Slovo jeho požívá vážnosti neobmezené a rada jeho je zlato. Žije vědě své a Slezákům. Vědomosti jeho jsou vzácné a též němečtí historikové v pruském Slezsku vyslovují jméno jeho s úctou, jakou zasloužil svým badáním v starých archivech slezských. Články své uveřejňuje ve vědeckých časopisech vratislavských, kdež, budiž nám to ku hanbě řečeno, o historii Slezska nyní více se starají než u nás. Mnohé články své dějepisné uveřejnil též v časopisu „Maticе Moravské“, v opavských českých listech a jinde. Je professorem děje-

pisu a jazyka francouzského na vyšší reálce opavské a věrným synem národa svého a vlasti, jíž slouží ku cti.

Malý je hlouček těch, kdož v Slezsku budili lid z dřímoty a starají se o jeho vzkříšení. Ale přece mnohé muže zasloužilé musím pominouti mlčením, jakéž ukládá mi rozměr spisu tohoto, do něhož mohu uložit jen z mnohého něco. Není to tedy nijakž neuznalostí proti mužům jiným, kteří v časech zlych tu v nejzanedbanějším a nejodlehlejších koutě zemi našich namáhavě a obětavě oddali se službě národa, zakončuju-li článek tento s mužem, jehož vysoké čelo a tvář výrazná prozrazují nám odhodlanost, která ovládá veškerými jeho útroby a která pohrdá překážkami, jež se mu v cestu staví.

A mluvit umí P. *Antonín Gruda* do duše posluchače, až se srdce směje. Za vysokým tím čelem rodí se s rozvahou myšlenky, slovo pak plyne za slovem, důraznost, jakou je pronešeno a logická souvislost věd přesvědčuje a do slov plíží se pozvolna plaménky, které konečně v posluchačstvu vznítí se v mocný oheň.

Rodem Slezák — narodil se roku 1844 v Mokřech Lazích u Opavy — zná své krajany až do nejhlubších útrob srdce, vždyť vyrostl mezi nimi a v duchovní správě jeho má příležitost stýkati se s lidem, pro nějž žije. K tomu jadrné slovo, uhlazený přednes, hned pathetický, hned tklivý a tak učí, přesvědčuje, budí, rozněcuje lásku v lidu svém tento apoštol náš slezský. V shromážděních lidu, ve spolecích, na schůzích, které pořádá polit.-hospodářská beseda opavská po slovanských krajích Slezska, kde jen příležitost se mu naskytne, vystupuje a řečnivá účinně. Je jaksi generálním řečníkem, jež vysílá tábor národní k lidu a řeči jeho jásotem bývají přivítávány. Když Slezáci vypravili se v únoru 1884 do divadla národního v Praze, tu v přeplněné dvoraně Besedy Měšťanské nadchnul vroucí řečí svou všechny přítomné a slovy ohnivými dovolával se podpory bratrské pro těžký boj, jaký vedou Slezáci, aby zachránili si národnost a národu českému pojiťko s ostatním světem slovanským.

P. Ant. Gruda mluvčím byl deputace slezské u ministra Hohenwarta r. 1871, u Jeho Veličenstva r. 1880 v Opavě, u ministrů Taaffe, Konráda a Pražáka r. 1881 ve Vídni. Snazil se, aby Čechové slezští

vždy svorně s Poláky slezskými bojovali proti společnému nepříteli, a dal podnět ku památní listině české a polské r. 1882, kterou Slezáci odevzdali klubu českému a polskému na radě říšské. Vydal též některé spisy pro lid a knihy obsahu náboženského. Zvláštní zásluhou jeho jest založení „Matice Opavské“, kterou se spolubojovníky svými zbudoval a z které vypučely národu našemu již školy národní a gymnasium české.

Lid slezský a celý národ náš ovšem musí vděčně uznávati zásluhy jeho. Ale za národní přesvědčení klidí Gruda též mnoho nepříjemností. Vysvěcen byl již r. 1868 na kněze, ale je pořád kaplanem... Na štěstí v Kateřinkách, tedy jakoby v Opavě. Ale je na patronátě německých rytířů a přes vědomosti své, vlohy, vzorný svůj život zasloužilý muž tento snáší ústrky všeliké.

LVIII.

Kronikář lhář. — V Kateřinkách: kostely farní a sv. kříže. Rolnictví. — Kláštery v Opavě: sv. Kláry a Minoritův. — Dějiny těchto klášterů. — Zemské právo a dřívější zřízení soudní v Opavsku. — Chrám sv. Jana.

si tři sta let po Kristově narození jakýs římský plukovník Luka na místě, kde nyní Opava stojí, založil městys a pojmenoval jej Luka. Usadil tu nové osadníky, ale staré nezahnal úplně. Pohanským bohům vystavěl tu čtyry chrámy, Jupiterovi, Marsovi, Merkurovi a Venuši. Za časů Karla Velikého byl pánem tohoto městyse a zároveň celého hrabství, jež po jeho smrti připadlo říši římské. Městys Luka velice rozšířil se za Ludvíka Pobožného, který pronásledoval pohany a který na místě, kde nyní kostel sv. Kateřiny stojí, vystavěl hlavní chrám. Jindřich Ptáčník porazil r. 925 Huny a vystavěl z kořisti válečné město a zámek Nisu. Potom vpadlo opět 100.000 Uhrů do Slezska, generál Ringelheim porazil je na místě, kde nyní Opava stojí. Při velké této bitce generál Bruno z Askanie byl poraněn. Krev tekla mu po těle. Chtěl se umytí v blízkém rybníku u Luky, nynější to Opavy, a vstoupiv do rybníka, našel poklady, které tam nepřátelé naházeli. Císař pak z pokladů těchto v rybníku nalezených dal na místo zpuštěného městyse Luky postavití pořádné město, jemuž dal jméno Opava. Opavu potom dal obehnatí hradbami a příkopy...

Upřímně Tě prosím, ctěný čtenáři, přečti si tento odstavec ještě jednou. Není v tom sice ani slova pravdivého, ale věřili tomu dlouho předkové nynějších Opavanů, ba ještě v tomto století i lidé učení. Tak lhal Hosemann a vylhal celé „kroniky“. Byl pravým mistrem

Vincenc Prasek.

v děláni dějin. Hnul jen pérem a římští vojevůdcové táhli již sem do našich zemí, bili se a prolévali krev, zakládali města, ukládali do rybníků poklady, a tak pěkuč četly se ty rozličné dějiny, jež Hosemann dělal, že též otcové města Opavy v druhé polovici století sedmnáctého usnesli se, že dají pátrat po starých dějích svého města.

A Hosemann postaral se, aby jejich město bylo velmi starým. Pomohl jinde, pomohl i zde, a Opavští s pýchou pak asi četli o původu svého prastarého města rodného a věřili dlouho. V Opavě Hosemann byl šťastnější než u Jihlavanů, kterým též napsal „historii“, ale Jihla-

P. Antonín Gruda

vané mu ji vrátili, nechtěli ani o své slávě věřit. Tak jim podkouřil. A přece vypravují se o starých Jihlavanech podobné prapodivné kousky jako o Kocourkovských.

Opava byla Hosemannovi vděčnější a věřila. Ano lži Hosemannovy vnikly zde tak do lidu, že vyprávěly se potom jako pověsti, a zdá se, že i pověst, kterou Euns ve své topografii o *kostce v Kate-*

řinkách vypravuje, povstala z kronikáře lháře. Kateřinský kostel býval prý kdysi hlavním kostelem opavským a obec Kateřinky je prý starší než město Opava.

Tak octli jsme se před kostelem sv. Kateřiny v Kateřinkách, jehož přední část na vysoké stáří poukazuje. Vnitřek staré této části chrámové upraven je v staré gothice. Okna a větší přístavek, nová sakristie pocházejí z doby nejnovější. Z článku, jež o kostele tomto napsal prof. Vincenc Prasek, vyjímáme:

„První zmínka o tomto kostele činí se r. 1417. Tehdáž totiž nábožné bratrstvo Mariánské, jehož přední správce byli Jan ze Sudic, mistr, a Matěj rektor škol opavských, založilo oltář sv. kříže a vykázalo k němu značné platy. Kníže Přemek Opavský listem daným v Opavě v den sv. Jiří mučedníka (24. dubna) r. 1417 povolil, aby se platu dávalo „7 ortů ze zahrady na Ganzovci, půl hřivny ze dvou zahrad proti *kostelu sv. Kateřiny, který stojí mimo Opavu*“, atd. Teď nám ale budou někteří čtenáři namítati, že kostel sv. Kateřiny o plných 400 let dříve založen a zbudován byl, vždyť při tomto kostele viděti pověstný kámen s nápisem:

JVSTINA MRSTE

1007

Tímto nápisem nalámalo si mnoho lidí hlav a též prof. opavský Merklas dokazoval, že zpomenuť nápis pochází skutečně z r. 1007, čemuž nemůžeme věřiti, neboť nápis dosti nezřetelný i co se týče křestního jména Justina i co do příjmení Mrste jest divný. Nedáť se srovnati dobře jedno s druhým, nejsou ani latinským ani českým ani německým. Prof. Prasek má podle zevnějšku tohoto kamene za to, že nebyl náhrobním kamenem, ale památkem a že obsahuje slova ze sv. písma a sice slova žalmů: „Justitia in aeternum est“ 118, 142 (spravedlivost trvá na věky) aneb přísloví 10. 2; 11. 4. „Justitia liberabit a morte“ (spravedlivost osvobodí od smrti) a že číslice jsou arabské, tudíž i nápis novější než z r. 1007. „Ta číslice, ač-li jest pravá, znamenati musí dobu roku 1394 blízkou. Poněvadž víme, že v ty časy psávala se čtverka (4) buď **8**, buď **α**, nebude nám

za těžko uvěřiti, že se letopočet 1007 nesl kdysi buď 1887, buď 1807, t. j. 1447 buď 1407.“

V Kateřinkách jsme mezi svými. Stateční občané zdejší jsou naši původem, jazykem a u většině i myšlením. Tu na jednom konci Opavy nám nepřejné stojí oni jako na stráži národnosti naší na samých hranicích pruského Slezska. Tu jsme v české Opavě. A je dosti velká tato obec česká, oddělená od hlavního města Opavy částečně řekou Opavou, částečně předměstím ratibořským. Má na 4000 až 5000 obyvatelů dosti zámožných a nejvíce rolnictvím se živících. Polnosti jejich jsou úrodné a dobří hospodáři starají se, aby vyrovnali se rolníkům v neúrodnějších krajích sesterské Moravy.

Obec pokročilá v každém ohledu. Pilně se zde čte, spolkový život kvete a divadelní česká společnost, která zde po několik týdnů bavila občany kateřinské, opouštějíc tuto obec slezskou, mohla býti spokojena též s výsledkem hmotným.

Středem rozlehlých Kateřinek vede nás silnice ratibořská až na konec této obce a tu vzbudí pozornost starý kostelík, za nímž nachází se hřbitov. Bývalý tento *kostel sv. Kříže* je nyní sýpkou občanů kateřinských, kteří zakoupili jej r. 1789. Nazývají jej též švédskou kaplí a vypravují, že býval chrámem pohanským.

Nejstarší zpráva o Kateřinkách týká se této kaple. „Okolo roku 1394 kníže Přemek na spasení vlastní a příbuzných“ — píše prof. Vincenc Prasek — „založil v obvodu farnosti kostela Panny Marie kapli sv. Kříže, ustanoviv k ní vlastního kaplana.“

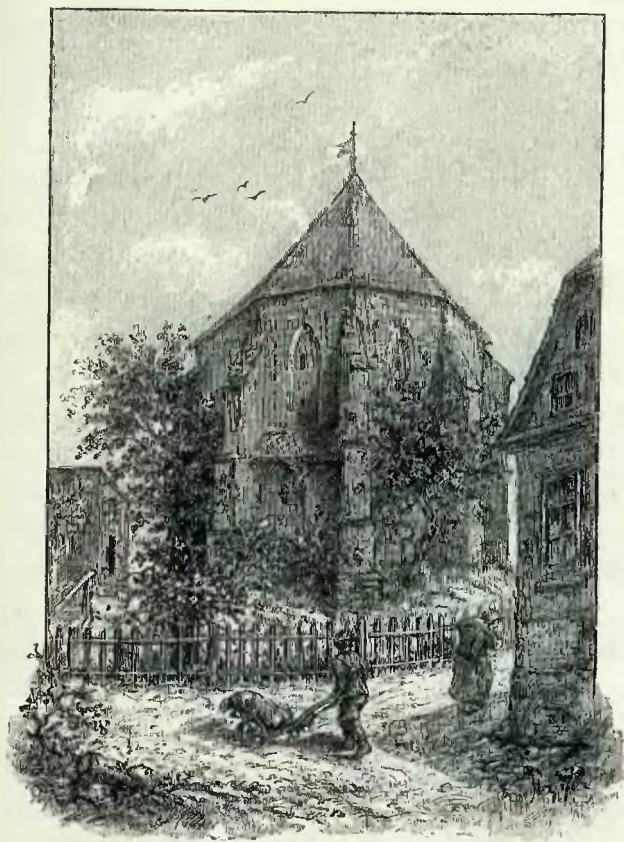
Podoba této kaple, že do osmihranu budována jest, upomíná na tvrze. A právě místo vyvýšené, na kterém stojí, jako by vyhlédnuto bylo pro tvrz, neboť u této kaple sbíhaly se znamenité obchodní cesty a sice Krakovská od Hoštic, Ratibořská od Chlebičova a Kozelská od Rozumic, po kterýchž cestách netoliko mírumilovní kupci, ale i zlí nepřátelé přicházeli k Opavě. Také nápadno jest, že na dvakráte stavěna jest; spodní část až na první římsy gotické jest od kamene; horní část od cihly, upomínajíc svým způsobem na farní kostel Opavský. Název pak „*sv. Kříže*“ dobře se hodil pro místo jakožto na křižovatce. Nenfť ani v Opavě budovy ve starožitné podobě tak zachované,

jako tato kaple. V českých listinách před 300 lety psaných, vyskytuje se pro obec Kateřinky název „předměstí opavské“. Nicméně zdá se, že jméno předměstí opavské jakoby jen od vzdálených a cizích užíváno bylo, kdežto domácí tuto osadu nazývali po kostele sv. Kateřiny, dle zprávy prof. Zukala čte se v nejstarších matrikách opavských, které jsou české: „sedláci u sv. *Kateřiny*“ a sedláci u sv. *Kříže*. Ještě r. 1736 osada tato na mapě Wielandově vyznačena jest jen těmito dvěma kostely, nemajíc ani tehdá ještě jména jistého. Jestif nynější jméno Kateřinek zánovní, neboť Kateřinky za příčinou výměry teprv před 100 lety pokřtěny Kathareindorf, jak to tehdejší časy nesly.

Vraťme se nyní zase do Opavy a dejme se do panské ulice, kdež zastavíme se u bývalého kláštera sv. Kláry, založeného v letech 1305—1307 zdejšími minority. Bohaté dcery měšťanské a šlechtické utíkaly se do něho před zkaženým světem a obdařily ho bohatstvím velikým. Zde trávily život svůj Přemyslovna Anna, dcera opavského knížete Mikuláše II., a později Idula markraběnka braniborská. Avšak v dobách reformace vyhasla jasná hvězda panenského kláštera tohoto a mnišky musily pohaněny a znectěny prchat z klidného kláštera. Ani po válce třicetileté nevrátily se klášteru tomu doby proslulosti bývalé. Mnoho ztratil na svém bohatství a po míru vratislavském r. 1742 zmizela už dokonce všechna naděje na lepší budoucnost jeho. Mělf klášter tento hlavní příjmy své z území, které tehdy připadlo Prusku a příjmů těch pozbyl potom úplně. Panny živily se potom již jen z toho, čeho vydělaly si prací rukou svých, až konečně klášter r. 1785 zrušen a prodán šlechtické rodině Skrbenských. Měnil pak své majitele a dnes pilují se v něm rekursy proti výměrům úředním na obranu jazyka českého. Máf zde svou kancelář advokátní *dr. Stratil*, jehož příchodem do Opavy vzpružil se ruch národní a sesíleny řady bojovníků pro právo, v nichž nyní *dr. Stratil* jedno z prvních míst zaujímá.

Jen několik kroků a stojíme před *klášterem minority*, bohatým na upomínky dějinné. Činí se o něm zmínka již v jedné listině z roku 1269. Za bouří husitských utrpěl škodu velikou a v době reformace

jeho obyvatelé těžce byli pronásledováni. R. 1564 zmocnil se kostela minoritského i kláštera opavský lid protestantský násilím a zle zde řádl, minorité pak, aby poznáni nebyli, bojíce se luzy protestantské, chodili ve světských šatech. Po bitvě bělohorské nové zakusili pohromy

Bývalý kostel sv. kříže v Kateřinkách.

od Jana Jiřího z Krnova, který sem vpadnul a klášter a kostel vyplnil.

V klášteře minoritském odbyvaly se od 16. století sněmy stavův opavských v krásném sále, jež před tím minorité užívali za ložnici. Sál byl tehdy ozdoben malovanými znaky knížecími, erby hejtmanů

a přisedlících. Zde choval se veliký meč, jež při sněmě panoš držíval a sice ostrím dolů, nebyl-li král český přítomen; ostrím vzhůru, předsedal-li král sám.

A což ten kámen okrouhlý! Osudný byl tomu, koho na něj postavili! Četli mu potom ortel — mnohdy smrti. Na kameni tom byl nápis: „Sudme podle práva“ a postup práva toho v mnohém ohledu byl zajímavým. Vylíčil jej Bohuš Lepař v knížce r. 1881 vydané pod názvem „Historické hovory o našem Slezsku“ podle zápisků a spisů svého zasloužilého otce, který přišel do Opavy jako professor gymnasiální, vymohl toho, že zemský archiv, chovající tak mnohé památky vzácné, nám zachován. Dlouhá léta nacházel se archiv zde v klášteře minoritském a potom naházeli ho do stodoly Lichtenšteinské na Kiosku opavském bez ladu a skladu. Ze špejcharu tohoto na žebřinových vozech odvezen pak přičiněním Lepařovým archiv do zemského domu.

Z něho čerpati budou ještě věky pozdější jako z pramenů starého práva.

Právo tehdejší mělo docela jiný ráz než právo naše. Soudů stálých jako za nynějších časů nebyvalo. Soud scházel se z pravidla jen dvakrát do roka, a byly-li války, nastal-li mor aneb jiné zlé časy, nesešel se někdy soud dosti dlouho. Úředníkův soudních, kteří by stále úřadovali, nebylo, nýbrž činnost soudců počínala teprve, až soud svolán byl. Soudce tehdejší navrhovali stavové a král je volil. Nemohl-li pak některý z těchto zvolených soudců dostaviti se k soudu, jmenoval o své újmě náhradníka, který však nikdy nejednal na svůj vrub, nýbrž jen na zodpovědnost toho, kým tam byl jako náhradník poslán. Komorník a sudí neměli platů žádných, ale dělili se o poplatek, který složití musili, kdož se před soud poháněli. Z toho bral komorník polovici a z druhé polovice bral nejvyšší sudí dva díly, nejvyšší písař jeden díl. Mimo to byli někteří úředníci placeni z peněz zemských. Tak obnášel plat nejvyššího hejtmána zemského v Opavsku před rokem 1674 600 zl., nejvyššího výběrčího 542 zl., úředníků menších dohromady 180 zl., zemského advokáta ve Vratislavi 200 zl. atd. Chlapec, jenž při právě držel meč, dostával 6 zl., trubači pokaždé 6 zl.

Jednání bývalo vždy ústní, písemného vyšetřování či nynějších protokolů nebylo. Chtěl-li kdo koho žalovati, dostavil se k zemskému komořímu a žaloval. Zde zapsali „jméno křestné, titul, odkud, poctivost, úřad i urodzenie“ žalovaného do knihy půhonův. „Půhončího“ pak poslali k žalovanému a nekonal-li půhončí dobře svou službu, „byl při právě kyjem bit“.

Svědkové před právo nesměli, ale byli vyslechnuti ještě před zahájením práva od úředníků nižších. Svědčilo se takto: sedlák před křížem kleče, občan stojí, šlechtic pak podával svědectví rukou dáním a písemně pod pečeti svou.

Zahájeno-li pak právo, oživily se ulice opavské, hlavně pak ulice panská zde před klášterem minoritským. Sjížděli se sem soudcové, žalující a žalovaní, a jak objevil se hejtman zemský, troubili trubači co dechu měli, vždyť z pokladny zemské dostali za to 6 zlatých, peníz to na tehdejší čas dost značný. Mohli si za to koupiti pět věder piva, neboť tehdy vědro stálo 1 zl. 3 groše. Obyčejný statek selský o dvou koních s ostatním domácím nábytkem i s potřebným polním nářadím stál 97 zl., veliký statek selský 380 zl.

V staré této sněmovně u Minoritů odbýván roku 1781 ples na počest císaři Josefu II. a velkoknížeti ruskému Pavlu Petroviči i jeho manželce Marii Feodorovně, kteří se zde „přátelsky, důvěrně a ve se sešli, což jako událost od věků neslýchanou příjemné upomínce zanechali stavové opavští“ v nápise latinském na dveřích.

Nynější podobu svou klášter minoritský má z roku 1741 a pěkně vypadá jejich kostel s vkusnou věží, která pochází z roku 1828. Na vysokém průčelí kostela vítá nás několik soch svatých.

Než opustíme Opavu, podíváme se ještě na jihovýchodní část její, kdež na věži kostelní kříž maltézský se pne. Je to chrám sv. Jana, neveliký, ale vkusně upravený.

V listině z r. 1362 vzpomíná se tohoto kostelíka jakožto nově vystavěného. Tehdáž odevzdán byl Johanitům rytířského řádu Maltezanů. Z tohoto roku pochází bezpochyby zdivo na severní a východní straně, pak sakristie a předsíň západní. Kostel tento zajisté vybudován

Pohled na Kateřinky.

byl v slohu gotickém a vzav velikou škodu ohněm někdy v první polovici předešlého století, přestavěn byl, čímž porušen původní sloh.

Chrám sv. Jana v Opavě.

Nejstarší památkou tohoto chrámu jest náhrobní kámen nad kryptou u oltáře hlavního. Na kameni jest vytesaná postava biskupa s berlou a okolo ní nápis latinský z r. 1453. Nápis český nalézá se pouze na náhrobku na pravo za oltářem, který zní: „Léta Páně 1577 v pon-

děti u vigily svatých třech králův umřel jest urozený a statečný rytíř pan Jiřík Lesota z Steblova, komendator v Vopavě v Makově, kterýž při těch komandorství mnoho dobrého spůsobil a užitku přivedl. Jeho duši Pán Bůh milostiv rač býti.“

Za tohoto komendatora přibyl r. 1573 do Opavy král a císař náš Maxmilián II., poněvadž se tu konal valný sněm, na němž se také jednalo o pomoc proti Turkům. Maxmilián jsa velmi zbožný panovník odebral se ze zámku, v němž se byl ubytoval, do kostela sv. Jana na služby boží. Když pak vycházel z kostela, padla před ním selka z blízkého okolí na kolena prosíc o milostivé vyslyšení své žádosti. Vrchnost její totiž sehnala ji a rodinu její se statku. Císař Maxmilián vyslyšel její prosbu, potom vzal ji za ruku a vedl ji na zámek. Poručil jí, by čekala. Zatím pak poslal rychlého posla pro vrchnost selčinu. Jakmile předstoupil před císaře selčin pán, tázal se císař po třikráte, proč sehnal selku se statku? Pán mlčel. Císař kázal proto vsaditi pana do vazby, úřadům pak zemským nařídil, aby selce statek byl navrácen.

LIX.

Na cestě ku Hradci. — Z dějin Hradce a jeho poloha.

ba letí za kočárkem.

„Panočku, dají mi něco!“ volá ten jeden bez ustání a druhý doprovází ho, přizvukuje „panočku“!

Jsou to jen chlapci, ale jejich prosby nepřemůže ani běh našeho koníka, ani máchání bičem vozky. Kluci pospíchají dále za kočárkem, jakoby si tropili smíchy z našeho koníka vychrtlého, který namáhá se, popoháněn ,vozkou, ale nemůže jim uniknouti. Chudák ubíhá několikrát za den z Opavy do Hradce a nazpět a pro samou cestu zapomíná řádně se nakrmiti! Jakž vychrtlý tento koník má se vyrovnati v běhu mladým nožkám cikánských chlapců!

Jeden z nich je asi sedmiletý, druhý o dva roky asi mladší, a rodina cikánská tam daleko za námi mrzutě už asi čeká na výsledek exekuce, kterou na nás poslala. Tito mladí exekutoři vynutí i poslední krejcar z pocestného a věru škoda těch starých tabulek, které tu ve Slezsku na silnicích blíže hranic stávaly.

Malba na nich nebyla sice velice podařená, ale vymalovanou šibenici, bič a jiné nepříjemné předměty přece každý na té malbě poznal. A místo dlouhého výkladu, co vymalovaná šibenice a ony jiné věci znamenají a pro koho jsou, byla pro bližší vysvětlení na tabulce vymalovaná též cikánská rodina. Dle dekretu z r. 1726 bylo totiž zle cikánům, jež v zemi přistihli. Muže oběsili, ženám a klukům uřezali levé uši.

Přemýšlím, co asi potom se stalo takovým cikánům, kteří *podruhé* v zemi přistiženi byli. Ti oběšení sice sotva už sem se vrátili, ale co ženám a klukům, kteří levých uší už neměli? Mohl potom soudce uznati, že se jim vezmou též pravé uši? Či nabyli už ztrátou levého ucha práva v zemi se zdržovati?

Než jak můžeme uvažovat o podobných věcech, kdy vstupuje nám před oči staroslavný Hradec, sídlo knížat opavských! S jeho jménem spojena je řada upomínek, jež zavedou nás do dob útrap našeho hrdinného krále Otakara II., do dob, jež v romantickém rouše představí nám vlnadnou postavu spanilé jeho choti Kunhuty a zajímavou postavu jejího milána Záviše z Falkenštejna, o jehož bídném konci tam za zámkem hradeckým jakoby šepotali si husté tmavé lesy, v nichž kdysi s královnou vdovou se procházel a jí lásku přísahal.

„Myliť se velice, kdokoli příkrost osudu plácem a naříkáním zmírniti se snaží: moudrý pohrdá nehodami a staví se jim mužně na odpor.“

Tak psal slavný náš Otakar krásné mladé choti své Kunhutě. Tratil tehdy země, mizel lesk slávy jeho, neštěstí hrnulo se na něho ze všech stran. A hrdý král český jednal dle rady, kterou udílel choti své. Zachoval mysl stálou i v neštěstí a mužně postavil se nepříteli osudu na odpor. Odporoval, ale podlehl. Roku 1278 na Moravském poli hrdinný král padl proboden oštěpem a dorazen konečně sedmnácti ranami.

Kunhuta ovdověla. I ona statně pohrdala nehodami. Ota braniborsky odvezl ji na hrad Bezděz v Boleslavsku, ale mladá vdova uprchla mu do Opavy, kdež vítězný Rudolf Habsburský zápisem zvláštním jí pojistil roční důchod tří tisíc hřiven stříbra.

U Opavy na staroslavném Hradci sličná Kunhuta vládla nyní jako panovnice právem svrchovaným. Ku dvoru jejímu hrnuli se páni čeští a moravští a s ní rokovali zde o prostředcích, jak zrušena by býti mohla vláda braniborská v Čechách. Zde na Hradci měla svůj zárodek válka r. 1280 krutě v Čechách vedená.

Ale Závišovým očím a líbezným jeho zpěvům nemohla odolati mladá vdova, o jejíž neobyčejné kráse a spanilosti svorné vydávají

svědectví souvěké prameny. Vynikaltě pan Závíš z Rosenberka mezi šlechtici českými a moravskými, kteří přilnuli ku dvoru jejímu, urozeností a osobní povahou. Starosta slavného rodu Vítkovicův, byl mužem povahy ušlechtilé a mravů jemných, schopností a vědomostí pro svůj věk neobyčejných, rytířem udatným a básníkem proslulým, ba pokládán netoliko u sprostého lidu, ale mezi vysoce vzdělanými za nebezpečného kouzelníka a čarodějníka.

A čarodějník tento půvabný vkradl se krásné vdově do srdce. Jmenovala ho purkrabím na Hradci a správcem dvoru svého. Konečně i manželem svým. Oddala se s ním tajně. Tu pak na hradě hradeckém žila jen lásce Závíšově a v libánech šťastní a spokojení manželé zapomínali strastných dob tehdejšího života veřejného.

Stojíme v zámecké zahradě před hlubokými lesy, v nichž jakoby panovala černá noc. Hustými těmi lesy pokryty jsou obrovské hory, jež pyšně a zadumaně odsud pohlížejí na věže Opavské. V zámecké rozkošné zahradě přejdeme na levo a pod námi propast ohromná. Úžlabinou uhání zde potůček, do něhož tu na východním svahu Sudet vyslaly temné skalnaté hory své praménky. Proti nám hora a nad ní pne se hora vyšší — Kalvarie. Přejdeme na stranu protivnou a opět propast; úžlabinou, v níž spatřujeme jednotlivé chalupky, vine se zde Moravice ubíhající tam dále mezi skály, kteréž zakrývají nám další její tok. Ani hlásek lidský nedoznívá sem v šumu lesů a hukotu vod. Sedlák tam dole u břehu Moravice kráčející zdá se nám zprvu býti dítětem, až podle pevnějšího a ráznějšího kroku poznáváme, že to muž. V blízkosti naší dýchá jen příroda, vše mizí v její velebnosti. Nad námi klene se nebe modré, z jehož plamenného slunce zde v stínu starých stromů jen slabé k nám dopadají paprsky.

Na vysokých skalách zde příroda sama vykouzila hrad nedobytný a v samotě na hradě tomto jakoby lásce stvořeném mladí manželé zapomínali na svět ostatní, žijíce jen sobě. Kdyby byli jen zapomněli úplně na svět! Nastaly jim sice doby slávy, když opustili hrad tento a odebrali se ku dvoru královskému, kdež mladý král Václav prokazoval otčimu svému Závíšovi úctu, jako manželu matky své, který skutkem potom provozoval moc královskou, ponechávaje

králi jen tvářnost pouhou. Ale hvězda slávy Závíšovy zapadla po smrti Kunhuty. Nechtěje vydati králi statky a poklady, byl jat a lépe bývalo by Závíšovi zde na Hradci, než v Bílé pražské věži, kdež po dvě léta žalařován, načež pak spoután veden byl od jednoho svého hradu ke druhému, aby podmaňoval hrady, které králi bratří a přívrženci Závíšovi vydati nechtěli. Jedna posádka vzdávala se za druhou, vždyť hrozili královstí, že před hradem Závíše popraví. A u hradu Hluboké pod Budějovicemi, kde bratr Závíšův Vítek poddati se zdráhal, neb uvěřiti nechtěl, že by král dovolil otčíma svého popraviti, postaveno lešení a Závíšovi sražena hlava.

Tak pomstil se Závíšovi kníže opavský Mikuláš levoboček Přemysla Otakara II. Král Václav vložil do rukou tohoto nevlastního svého bratra osud Závíšův a Mikuláš zbavil se protivníka svého. Avšak i na Mikuláše přišli dnové hořkosti a bídy. Páni někteří na Opavsku proti němu povstavše, vyhnali ho ze země a dobrovolně podrobili se vratislavskému knížeti Boleslavovi. Mikuláš, syn Otakarův a první kníže opavský, zemřel v nuzném stavu v Brně r. 1318.

Zde na Hradci zahájen první sněm na Opavsku v květnu r. 1288, jež svolal sem Mikuláš I. Odsud spravoval knížectví opavské náměstek Mikuláš II. pána na Opavsku, a zde na Hradci sídlil pozdější kníže Václav. A jakkoliv již vysoké ty skály, na nichž hrad stával, poukazují na to, že Hradec v dobách minulých nedobytný býval, Husitům přece neodolal. Poddal se r. 1428 „bojovníkům božím“, kteří z Uher sem zavítali, Ostravu, Hlubčice a jiná místa pokořili a potom ku Hlohovu a Nise na další pochod vítězný se dali.

Též Viktorin, syn slavného našeho Jířího Poděbradského, stav se pánem Opavska, zde na Hradci dlel krátký čas nepokojného svého života. Po smrti udatného tohoto vojína přešel Hradec na jeho ženu Žofii, dceru to těšínského knížete Kazimíra.

Spolu s knížectvím opavským Hradec později připadl přímo koruně české a zastaven potom Ferdinandem I. Jiříkovi Cetřysovi z Kynšperka a na Posutici. V zástavě drželi pak Hradec rozliční šlechtici, až konečně císař Rudolf II. prodal jej Kašparovi Pruskovskému z Pruskova, v jehož rodě panství hradecké bylo skoro 150 let.

Že Hradec náležitě byl opevněn, vidno již z toho, že r. 1620 odvezeno odtud 14 těžkých děl s nábojem do Vratislavi. Avšak ani hradeb umělých nebylo třeba zde na skalnaté výšině, kterouž příroda vytvořila k vojenským operacím. Navštěvovali a obsazovali ji tudíž přátelé i nepřátelé, a proto Hradec v bouřlivých dobách války sedmileté nebyl zajisté statkem příjemným majiteli svému. Lid ukazuje nám tu ještě hory, na jedněch byli naši, na oněch Prusáci, a hučela prý děla na výšinách, že dole na Podolí zaléhaly rolníkům uši. Tehdejší majitel pán z Neffzern hleděl tedy všemožně zbýti se statku svého. Počínalo se mu to až r. 1777, kdy koupil od něho panství hradecké kníže Jan Lichnovský, po němž zdědil je jeho syn Karel.

Karel Lichnovský dal rozmetati hradby, zvelebil zámek a založil tu krásné tyto sady, jež dlouho byly jedinými široko a daleko. Zde u něho na Hradci žil miláček jeho Beethoven. Pozdější vlastník Hradce Eduard kníže Lichnovský sepsal dějiny rodiny Habsburgův, a nástupce jeho, syn Felix, známý nešťastným svým koncem r. 1848 ve Frankfurtě, odpočívá tu na Hradci. Nynější držitel Karel Lichnovský, vysoký hodnostář v pruském vojště, přetvořil zevnějšek Hradce k nepoznání. Hory odnésti nemůže, ale kde nějaká chalupa hyzdila na výšině hradecké pěkný pohled, skoupil ji a čísla města Hradce menší se.

Takového města darmo bychom jinde hledali. Má jen asi 400 obyvatelů a ti mají dobré plíce. Jen jednou za den sem z Podolí na Hradec stoupat a vydrží-li člověk jen jeden rok, může už bez lékařského dobrozdání věřit, že nemá vloh k souchoťinám. A jakž teprv na vyšší ještě hory sousední!

Čarokrásná vyhlídka je odsud ze zámecké zahrady na tyto hory vyšší a dolů na údolí Moravice až tam, kde pnou se k nebi věže opavské. A právě tak krásný pohled je z údolí toho na Hradec a jeho bezčetné vkusné vížky a báně, které jakoby tvořily bránu k tajuplnému paláci, který tu počíná a dále do vnitra hor se rozkládá, v němž nastřádány jsou neznámé poklady světa. A přikročíme-li již k samým zdem tohoto paláce, i nyní ještě lahoditi budou oku našemu nádherné ty brány, vkusné zdi a umělecky na nich nastavené vížky, dílo to doby nejnovější, avšak jaké zklamání, až zvíme, že okrasy

tyto královským přepychem překypující zdobí nikoliv zámek, ale — knížecí konírny.

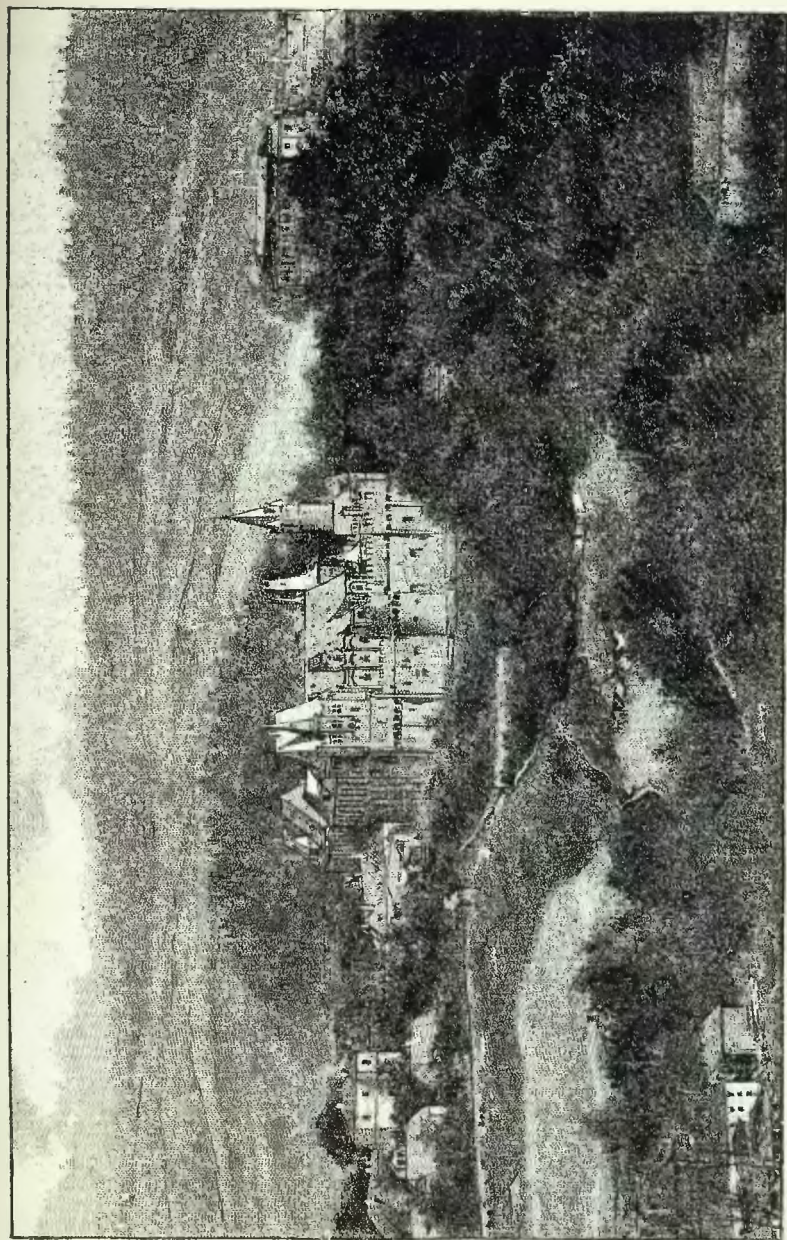
Za nádhernými těmito zdmi stojí v nádvoří budova starší, skromná, velice skromná proti přepychu a nádheře, jakým jsme se byli právě obdivovali, a to je zámek knížecí...

Vyhořel r. 1795. Drahocenná knihovna, kterou tehdy na 30 tisíc zlatých cenili a která zajisté obsahovala mnohé poklady pro doby pozdější, stala se tehdy též obětí plamenů. Zámek tehdy přestavěn a rozšířen, na kolik to bylo lze na úzkém prostoru hory; nynější jeho pán, kníže Lichnovský, málokdy dlí v jeho zdích. Zdržuje se nejvíce v Prusku, kdež je státním občanem. Postaral se tedy napřed o své koně, jichž zde prozatím též nemá, a snad někdy vystaví zde velkolepější ještě palác pro sebe.

Sestupujeme s návrší hradeckého, jehož dějiny počali jsme vyprávěti z dob Přemysla Otakara II. Ale jsou starší, mnohem starší. Neznámo sice, kdo vystavěl zde na pevných skalách hrad, ale již r. 1058 obléhal Hradec Boleslav Chrabrý s vojskem polským, ale odtáhl, poněvadž blížilo se sem vojsko české na pomoc posádce hradecké. Byl tedy prastarým hrad zde na výšině hradecké a v dávných dobách již zde u Hradce vedla silnice od Olomouce do Polska. Starou je též fara hradecká, která kdysi mívala jen kostel dřevěný. Nyní proti farnímu domu, vedle koníren knížecích ležícímu, zvedá se zde nový zděný kostel, r. 1603 vystavěný.

Řadou domů jen několik kroků učiníme a nalézáme se v osadě Kozí hrad. O původu jména tohoto vypravovány mi rozličné pověsti, v nichž koza neb kozel hraje hlavní úlohu. Byvala prý tu brána a na ní prý byla kozí hlava, která prý nepřátelům nahнала kdysi strachu, že přechali. Jindy zas živý kozel zaječel a vyskočil a nepřátelé utíkali, co jen mohli.

Pomalu ovšem jíti nemohli s prudkého kopce tohoto, který i starcovi popohání nohy nehybné. Dáme se sehnat i my a údolím podél Moravice kráčíme do úžlabiny. Skála proti skále; černé lesy šumí tu, jakoby chtěly umlčet hukot vody, která si zde rází cestu úskalím v běhu svém zadržována jsouc tisíci velkými kameny, jež

Праде и Ораву.

sem hory svrhly. A vše to pospolu zní v uchu lidském jako podivná jakási hudba přírody, kterou nástroje lidské ani napodobiti nedovedou.

Tu u jedné skály zastaví mne úslužný přítel z Hradce, který mne sem zavedl k tomuto koncertu, jemuž nikdy není konce a jenž přetrvá ještě miliony posluchačů.

„Lid o této skále vypravuje, že hraje v ní hudba. Mnozí prý zde už všelijaké zvuky hudby zaslechli.“

Napnu sluch, poslouchám napnutě a přítel také. Přítel se konečně usměje, pohne ramenoma — pletky! Co si ti lidé všechno vymyslí!

Neporozuměl snad té krásné hudbě zde v divoké přírodě, která ducha jímá, k srdci mluví a podivné vykouzlí v mysli obrazy. Končíme s moravskou písní národní: „Muziky, muziky, vy divně hrajete!“

LX.

Enklavy. — V Štablovicích a Životicích. Hradisko životické — Lázně Svatojanské. — Hrad Vikštejn, jeho dějiny a pověsti.

řes hory zabočili jsme do dědiny *Štablovic*. Jsme v moravských enklavách. V Slezsku a na Moravě

Na Moravě? — Pohledneme-li do kterékoliv mapy z dob novějších, uvidíme, že Osoblaha, Jaktař, Štablovice, Životice a jiné osady, náležející do enklav, leží v Slezsku. Tyto osady volí však své poslance do sněmu moravského, jejich daně odvádějí se do Moravy, ačkoliv jsou podřízeny politickým a soudním úřadům v Opavě.

Zmínili jsme se již na jiném místě, že knížectví opavské náleželo původně k Moravě, jsouc částí země této, že později odloučeno byvši od Moravy, mělo svá knížata, podrobená králi českému, a že stavové opavští měli dlouholeté spory se stavy slezskými, bráníce se proti příslušnosti do Slezska. Než podlehli. V dobách pronásledování, jež zakusila šlechta opavská po bitvě na Bílé Hoře, mnozí šlechtici vystěhovali se z rodné země, a jich místa zaujali mužové povolnější. Moc a odpor šlechty zlomen a Opavsko vřaděno mezi knížectví slezská. Jinak bylo ovšem se statky, jež náležely biskupům olomouckým a jež i na dále, jako vždy před tím, spravovány z Moravy.

Štablovice jakožto biskupský statek manský byl v držení manů biskupských, z nichž prof. V. Prasek ve své „Vlastivědě Slezské“ jmenuje okolo r. 1320 Mikuláše a Bruna, 1451 Jiříka ze Štablovic,

1497 Oneše z Kovalovic na Štablovicích. Nápisy náhrobní v kostele štablovickém dosud zachovalé jmenují nám další držitele statku štablovického. Zvěstují nám, že pochováni tu: R. 1561 Malchar, syn p. Kašpara Rotumberka z Ketře, z Dršlavě a na Štablovicích. R. 1572 urozená panna Gederá Bílovská z Fulšteina. R. 1592 Jindřich Rotumberk z Ketře, r. 1595 urozená paní Johanka Rotumberková, r. 1600 paní Žofie Bílovská z Fulšteina a t. d. Pod každým pak tím nápisem stojí obligátní druhdy prosba: jehož (jejíž) duši Pane Bože rač milostiv „bejti“. Mimochodem chceme se ještě zmíniti o básnickém talentu, který osvědčil se na hřbitově zdejším tímto nápisem náhrobním: Budiž Bohu chvála — jsem zde pochována. — Já mám tuhé spaní — dej mi Bože lehké odpočinutí. — Na mým hrobě roste zelená tráva — že jsem umřela mláda. Moje jméno Johanna, jsem narozena r. 1807. —

Pohledneme na starý zámek, potěšíme oko pěknou polohou velkostatku Štablovic na svahu pohoří, jež odlučuje proudy Odry od Moravice a po lukách spěcháme do jiné osady v enklavách, nazvané *Životice*.

Leží v romantickém údolí, jež obklopují jemné pahorky, na silnici k Olomúci vedoucí. Volně je zde duchu pod vysokými lipami a zámek s věží přívětivě pohlíží na čisté chaloupky pracovitého lidu. Tento nový zámek životický vystavěli *Orlíkové*, kteří měli znakem svým nohu po koleno uřezanou. Znak tento odvozuje rodina Orlíkův od předka svého, který byl panošem u jednoho šlechtice českého, s nímž se dostal do zajetí tureckého. Oba, panoš i šlechtic, propadli žalostnému osudu a smrt jim už hrozila. Tu mladý Orlík, chtěje osvoboditi svého pána, uřezal sobě nohu a tím zachránil i sebe. V odměnu za to pasován na rytíře a dostalo se mu též statku. Po Orlících, když vymřeli po meči, zboží životického dostalo se Laryšům, kteří jsou tu dosud pány. Před rodinou Orlíků vládli na Životicích páni, kteří psali se „ze Životic“, a okolo roku 1318 Jenec z Medlice, později přešlo zboží to na slavné pány a milovníky řeči české Košíře, po nich se dostalo pánům Bírkám z Násile, pak pánům z Kounic. Ze Životických Orlíků proslavili se hrabě Karel Fridrich, jenž zemřel r. 1786 jako generál major, hr. Gundemar, jenž při útoku na Kladsko

r. 1760 zahynul, Jan Eugen plukovník, jenž zemřel poslední toho rodu v Opavě r. 1811.

Životice chovají památku velice vzácnou z dob zapomenutých. Nalézá se zde staré hradiště, o němž vypravuje se, že zde stával kdysi hrad templářů.

Je to stará tvrz slovanská, jakých v Opavsku více bývalo. (V Holasovicích, Bránicích, Štítině a t. d.) Pravidelný kruh 240 sáhů v obvodu, kolem do kola toho kruhu je příkopa, dosud ještě s muže hluboká a místy 6, místy 10 sáhů široká. Za touto příkopou jest opět násep pravidelný do kola na 4—8 sáhů široký a vysoký jako prostřední kruh. Za tímto náspem je prohlubina, kterou opět násep ve zdálí 20 sáhů vroubí. Tento druhý násep zachoval se jen do dvou třetin. V prostředním kruhu zůstalo kousek zdi do dneška, zbytek porostl pěkný hájiček.

Hrad tento vzal za své bezpochyby za války tatarské a opevnění, které zde nalézáme, souhlasí úplně s popisem arabského cestovatele Ibrahima Ibu Jakúba, který r. 973 po slovanských zemích cestoval a na svých cestách po zemích slovanských též do Prahy přišel. Ze zpráv tohoto Araba nedávno nalezených dovídáme se, kterak Slované své hrady stavěli. Budovali je při vodách, kde našli luh vodnatý a močalovitý. Ohraničili takové místo pak buď do kola anebo do čtverce, podle potřeby a velikosti hradu. Potom vykopali příkop a zemi vybranou zas dále nasypávali, pěchující ji deskami a poleny tak pevně, až ztuhlá. Přes příkop pak vystavěli most dřevěný. (Odstavec tento vyňali jsme z článku uveřejněného v „Opavském Týdenníku“, jehož ročníky velkou cenu mají pro slezskou vlastivědu vůbec.)

A nyní dejme se nazpátek do luzného kraje, kde horské vody Moravice milý vysílají chlad ve vedru letním, kde svitem oslňujícím leskl se mocný erb pánů z Kravař, kteří bohatstvím svým zastiňovali panující rodiny knížecí, kteří byli pány velké části Moravy a knížectví opavského a vážným svým hlasem rozhodovali v osudech vlasti, vlastimilů to nadšených a dobrodinců svého lidu. Celé kraje pusté oživil, zakládající vesnice, města a hrady a první slovo měli mezi stavy

svého času, kdykoliv jednalo se o práva země a národa českého. Vynikali jako válečníci hrdinní a státníci zkušení, a nejvyšší hodnosti dávány jim na Moravě i v Opavsku.

Vítek z Kravař dal jméno hradu Vikštejnu, původně Vítkensteinu a městu Vítkovu. A ku hradu Vikštejnu náleželo od starodávna panství Melč, na jehož půdu vstoupili jsme nyní, abychom podívali se na *lázň Svatojanské* (Johannisbrunn) s léčivými zřídly uhličitými a železitými. Nalézáme se zde v rozkošném údolí a vzduch ze strmých hor, porostlých smrkovým mocně nás ovanul.

Lázenké toto místo v každém ohledu velkolepě je zařízeno, nejlépe a nejvýhodněji se o ně postarala ovšem příroda, vytvořivši tu z hor pevné hradby proti náhlým změnám počasí; v rajském tomto údolí Moravice při léčivých zřídlech doplnil člověk prací a důmyslem, aby host velkoměstský byl zde spokojen.

Odsud od hranic moravských po břehu Moravice běheme se nyní ku starobylému hradu *Víkštejnu*, který je jediným z nejpamátnějších hradů v Opavsku a také nejstarších. Má se za to, že za mongolských vpádů byl zpustošen. Někdy po roce 1241 vystavěl jej znovu Vítek z Kravař, purkrabí na Hradci a hrad po něm potom nazýván Vítkensteinem. Zde odbývány prý slavné hry rytířské, k nimž přicházeli páni z blízka a daleka. Mezi nimi byl prý též rytíř Tunkl, který se ale s naším Vítkem z Kravař pohádal a potom se s ním bil. Vítek Tunkla z hradu vypudil a Tunkl přísahal, že se mu pomstí. A pomstil se strašně. Vítek odtáhl jednou kamsi z hradu a Tunkl dovědév se o tom, vnikl tam a zle řádl. Ženu Vítkovu vytáhl za sebou na cimbuří hradu, posekal ji mečem a vrhl ji pak do Moravice. Trest ho neminul. Vypudili ho ze země a jeho hrad se zemí srovnali. Vítkova žena objevuje se ale co rok té noci, kdy byla zavražděna, na zdích hradu v oděvu bílém, tu a tam krví pokáleném. Pro větší důkladnost dodáváme, že jsme ji neviděli, nepřišli jsme sem bezpochyby v pravý den, vlastně v pravou noc a nechceme tedy za pravdivost staré této pověsti ručiti.

Roku 1461 Arnošt kníže opavské pustil hrad ten i s příslušenstvím Budivojovi z Moravice, jemuž později odňat a odevzdán

Jiřín Poděbradským do zástavy vernému Jiříka stoupenci Birkovi z Násile a synu jeho Hynkovi z Násile. A byli to rázní páni, tito Birkové! Hynek nechtěl ani knížeti opavskému Zikmundovi holdovati odvolávaje se na list krále Jiřího, kterým mu dány rozličné svobody. Pravil směle a jadrně tomuto bratru krále Vladislava, že na svém hradě Vikštejně nikoho jiného pánem neuznává, než krále českého a jeho nástupce. Král Vladislav rozhodl však r. 1502, že poněvadž on král svému bratru Zikmundovi knížectví opavské postoupil, a Vikštejn v tomto knížectví leží, Bírka Zikmunda za svého pána uznati musí. Málo to ale pomohlo. Slyšme jen.

Opavský kníže Zikmund stal se r. 1506 králem polským a Opavsko mělo nyní koruně české připadnouti. Zikmund měl však na Opavsku upsaný kapitál a potřebuje peněz, zastavil knížectví opavské Mikuláši Trčkovi z Lípy na Lichtenburku za 50 tisíc zlatých. Trčka zaujímal sice v Čechách ve šlechtě znamenité postavení, ale opavští stavové se zástavou touto přece spokojeni nebyli. Holdovaliť dosud jen knížatům z krve královské poslym a nyní měli kořiti se pánu z rytířského jen stavu a k tomu ještě utrakvistovi. Byl Trčka přívržencem učení pod obojí. Mnozí ze stavů opavských pocházeli sami ze starších a mocnějších rodů než z jakého posel Trčka, odporovali tedy, aby Opavsko dáno bylo v zástavu Trčkovi. Právě stavové, že to proti jich cti, hodnosti a víře. Všechny oběti chtějí králi přinést, jen takto nechť jich neponižuje.

Prosbám takovým král Vladislav odolati nemohl, neboť stavové zavázali se, že kapitál na knížectví upsaný vyplatí sami, pročež Vladislav r. 1511 dne 17. února podepsal jim ve Vratislavi listinu, že zavazuje se za sebe a nástupce své, že Opavsko nikdy nebude odcizeno koruně české, že na věčné časy při ní zůstane a stavové a měšťané opavští že nejsou povinni holdovati jinému pánu než králům českým. Na sliby tyto král Vladislav ovšem brzo zapomněl. Nedlouho na to r. 1515 jmenoval hejtmanem zemským knížectví opavského knížete těšínského Kazimíra, který mu slíbil za sebe a potomky své, že Opavsko bude držeti jako příbuzenství koruny uherské a že

Hradecká brána.

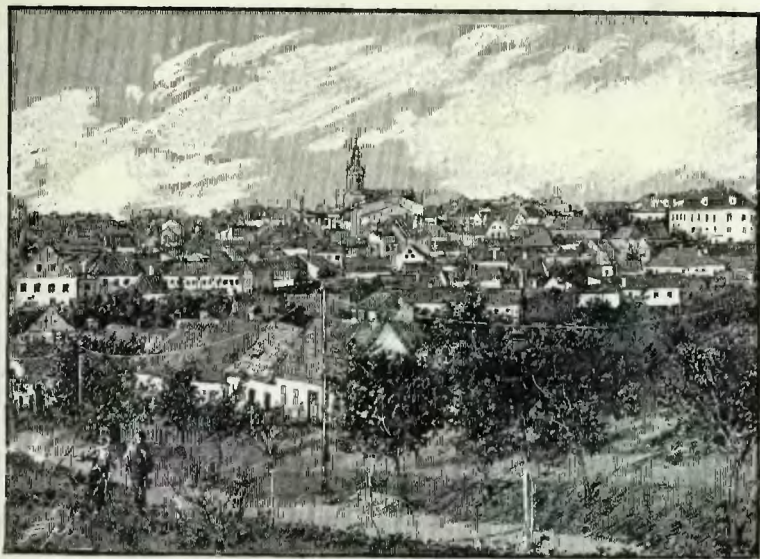
je opět vrátí koruně uherské, kdyby toho bylo žádáno, knížectví opavské že nikdy neodcizí říši uherské a t. d.

Vikštejn mel ku výkupné oné částce padesáti tisíc zlatých přispěti částkou dvou tisíc grošů. Ale tehdejší pán na Vikštejně Bernat platiti nechtěl. Nechtěl ani později zaplatiti, když král Vladislav zvláštním listem rozkázal Bernatovi, aby zaplatil. Chtěl se raději od Opavska odloučiti, a dáti Vikštejn zapsati do desk markrabství moravského. Stavové opavští proto opětně žalovali na Bírku a král novým listem vyslovil svou nelibost Bírkovi. Konečně však přece Bírka zaplatil, ale teprv na přímluvu moravského zemského hejtmana.

Dále potom přecházel Vikštejn jako zástava na rozličné držitele, až konečně král Ludvík pustil zboží vikštejnské k zpupnému dědictví Janu Planknarovi, za něhož hrad značně změněn a přestavěn. R. 1576 rozděleno pak zboží vikštejnské mezi synem jeho Janem a jeho bratraovicí Mandalenou. Tento Jan Planknar prodal polovici svou r. 1591

Janovi staršímu Brabanskému z Chobran a nyní nastal na Vikštejně život nový, nikoliv slávy, ale stálých nepokojů, v nichž pevný tento hrad postrachem byl celému okolí.

Peleš loupežnická! Po Janu Brabanském zdědil Vikštejn jeho syn Mikuláš, který unikl v Praze z vazby a usadil se se svými druhy Vilémem Brabanským, Karlem Kotulinským, Pavlem Štěpánem a jinými ještě zlosyny na Vikštejně, odkudž znepokojovali celé okolí. A nový

Město Bilovec se zámek v Opavsku.

ten pán na Vikštejně neloupil jen statky, ale byl i jinak nebezpečným. Vnikl do srdce paní, již náležela druhá polovice zboží vikštejnského a hluboko se tam vryl. Tak přilnula k němu Mandalena Planknarová, vdaná po druhé za Adama Oderského z Lideřova, že zapomněla povinností svých a žila jen svému Mikuláši Brabanskému...

Stavové vyzvali město Opavu, aby vyslalo tři sta mužů proti Vikštejnu a aby dalo zlosyny lapit. Ale opatrná městská rada opavská nechce se překvapit, čeká napřed, až pání stavové sami a jejich lidaní vytáhnou proti Vikštejnu. Mikuláš Brabanský prováděl ale

dále řemeslo své, až konečně knížata a stavové slezští vypsalí na jeho hlavu 200 tolarů a stavové opavští slíbili, že vyplatí 500 tolarů, kdo přivede jim zlotřilého Mikuláše a Mandalenu, živé nebo mrtvé. Kníže těšínský, vláda krnovská a pán na Bílsku byli též vyzváni, aby zbrojili proti Mikuláši. Konečně Opavští lapili Kotulinského a Štěpána, a Mikuláš Brabanský vida, že nelze dále s úspěchem vzdorovati, přelhl do Polska.

Mandalenu vzal s sebou. Její muž Adam Oderský nepřál mu jí a obrátil se do Polska s prosbou, aby mu ji vydali. Též císař kázal tam psáti, ale nevěne, zdali navrátila se zas věrolomná žena k muži svému, jemuž císař Rudolf II. potom Vikštejn daroval.

Nebudeme dále uváděti jména ostatních vlastníků statku vikštejnského, jichž jest celá řada až do r. 1860, kdy koupil jej kupec opavský Emanuel Glassner. Obrátme se nyní k samému hradu, jehož zříceniny strní na příkrém skalnatém vrchu nad vesnicí Dolním Vikštejnem. Kouzlo středověku mluví k nám ze zřícenin tohoto druhdy pyšného hradu, který královsky rozhlížel se po malebném údolí a strmými skalami, na nichž byl zbudován, vzdoroval nepřítelům. Ve válkách uhersko-českých býval hrad tento důležitým vojenským stanovištěm. Se tří stran skály chránily ho proti nepříteli, na straně severní byl prost tohoto opevnění přirozeného, kdež vcházelo se do hradu po spadacím mostě, spočívavším na třech pilířích. Za příkopem nalézáme zbytky hradeb, dosti ještě zachovalých, o něž marně rozrážely se lebky udatných zbrojnošů. Však vykopáno zde množství ostruh, mečů, dyk a jiné zbraně, pak starých zámků, hřebíků, ba i kachlí. Též mincí rozličných, nejvíce z let 1429 a větších z r. 1624 nalezena zde hojnost.

Poklady však pánů vikštejnských dosud neobjeveny a lid má pevně za to, že jsou zde hluboko zakopány v sklepeních hradu, z nichž některá dosud jsou přístupna. Hrad míval mnoho takových sklepů a podzemních chodeb. Jedna z chodeb byla ještě před dvaceti lety částečně otevřena a vedla do údolí Moravice. Bylo to východiště v nejsmutnějších dobách, aby aspoň život zachráněn.

Hrad Vikštejn vypínal se druhdy hrdě do výše, neboť zachovalé zbytky zdí jsou do dnes ještě 5—6 sáhů vysoký. V nich nalézá se kamenná koule. V zachovalých troskách věže nachází se ještě nyní dostatek lidských koster. Byla to tak zvaná věž hladová, která zajisté mnoho pohltila obětí. Na hradě byl starožitný český nápis „Pomoz pane bože z nůze, svému věrnému sluze.“

V údolí po obou stranách Moravice rozkládá se malebně vesnice Dolní Vikštejn lesem jsouc odloučena od Horního Vikštejna, který na výšině nad levým břehem Moravice leží. Zde stojí ve vzdálí asi čtvrt hodiny od zřícenin hradu starého nový zámek, pěkně zařízený. V kapli zámecké nalézá se velký obraz panny Marie a pod ním obraz starého hradu vikštejnského. Nebe se mračí, blesky šlehaří sem a tam, ale hradu mocného se nedotýkají. Nedotkly se ho opravdu, bylť zničen rukou lidskou.

Před tímto mariánským obrazem modlíval prý se za svého pobytu ve Vikštejně Valdštýn, a nepřátelé vyslídili hodinu, kdy chodíval sem do kaple. Připlížili se ku dveřím kaple a spatřili před obrazem panny Marie bílou postavu klečící. Výstřel zavzněl, bílá postava klesla. Nebyl to ale Valdštýn, neboť náhodou toho dne do kaple nepřišel. Zákeřníci zničili život mladé paní vikštejnské.

LXI.

V Bílovci. — Páni z Kravař. — Fulnek a Odry. — Německé
a české nářečí.

estujeme po Slezsku, ale pohledneme-li z Bílovce do sesterské Moravy, krásný kraj, rozložený tam před Lysou Horou až k Radhošti a dále, posety sty malebných dědin, četnými rozkvétajícími městy a mnohými hrady v troškách, tak svůdně představí se zrakům našim, že zapomínajíce hranic zemských, na další pouť dali bychom se po nivách moravských. Mysl naše s potěšením spočine v rozkošné krajině hukvaldské, kdež vysoké zdi rozsáhlého hradu na vysokém pahorku rozloženého pnou se nad Příborem. Zříceniny hradu starojičínského uvádějí nám v paměť báje z dob, kdy mocni pánové z Kravař, z Cimburka, z Boskovic a Žerotína vládli v těchto krajích. Před oči vstoupí nám důstojny ten stařec mezi moravskými stavitelskými památkami, který vzdoroval po staletí vodám, jež s nebe se naň lily, bouřím a bleskům, a který konečně podlehl též ovšem jen z části těmto svým nepřítelům. Přechkalť věž, „štramberskou trúbou“ podle své stavby nazvaná, na dlouhá léta ostatní části hradu štramberského, které dávno již v ruemech leží. Vzpomeneme si na pověstnou horu „kotouč“, nedaleko Štramberka ležící, kterou geologové mají za někdejší ostrov, neboť skládajíc se z tuhého vápence, pokryta je zkamenělými zvřaty předpotopními; vzpomeneme si na hrozny lijavec, který nastal, když Tataři horu tuto, na niž tehdy mnoho lidí se uteklo, obléhali a Tatary po-

topil. V svatvečer před Nanebevstoupením Páně na památku tohoto protitatarského lijavce odbývá se zde národní slavnost, při níž pečené uši a ruce se prodávají na památku, že Tataři vojínům zabitým neb zajatým ruce a uši uřezávali. Pravíme „zde“, jakobychom už byli v Štramberku, zapomínajíce, že stojíme v městě Bílovci, jež má polohu pěknou jako málo které místo ve Slezsku. Leží půvabně na pahorku, nad nímž vždy dál a dále zdvihají se hory a pod nímž rozlévají se šumivé potůčky do kraje, vynikajícího krásou přírodní a bohatého troskami ohrad bývalých, o nichž lid vypravuje z dob zapomenutých pověsti rozličné a nahraňuje nám tak nedostatek listin památných.

Tam, kde u Bílovce Staré Město leží, bývalo prý velké město a krásný zámek. Země otrásla se strašně a pohltila město i se zámekem. A byly tu skutečně vykopány staré zdi, uhlí, popel, sklepy a jiné zbytky zaniklé jakési osady. Na jiných místech pak pozůstatky někdejších ohrad, snad z dob vpádů mongolských, dosud se nacházejí. U jedné studně sv. Cyril prý kázal a pohanské zdejší obyvatelstvo na víru obracel. I kdyby všechny tyto a jiné pověsti pravdivy nebyly, které o velkém stáří Bílovce svědectví podávají, tomu věřiti lze, že Bílovec stával už před Vokem z Kravař, od něhož odvozuje se německé pojmenování města tohoto (Wokenstadt, Wokstadt, nyní Wagstadt), neboť i v pozdějších německých listinách bývá město toto jmenováno „Bílovcem“, jakž bezpochyby nazývala se osada slovanská, již Vok z Kravař povýšiv na město pojmenoval po sobě Wokenstadtem. Z pojmenování tohoto povstalo nynější německé nesprávné Wagstadt.

Vok z Kravař byl mocným pánem. Pojal prý za manželku nejmladší poboční dceru krále Přemysla Otakara II., s níž rozsáhlého zemiště nabyt. Na lesk tehdejšího pána na Bílovci souditi lze již z toho, že později synové jeho Jan a Drslav drželi zboží bílovské, fulnecké, lipnické s hradem Helfenšteinem, staro- i novojičínské a Rožnov s příslušenstvím.

Z pozdějších pánů na Bílovci jmenujeme Beneše z Kravař a syna jeho Lacka, který na dvoře královském vysokým důstojenstvím se

těšil, byl nejvyšším purkrabím a hofmistrem královským. Lacek byl věrným přítelem mistra Jana Husi a horlivým jeho přívržencem. Zásad Husových u krále Václava ujímal se vřele proti arcibiskupu Zbyňkovi. Po smrti posledního skutečného markraběte moravského Jošta dostala se Morava králi Václavovi, načež Václav ustanovil nejvyšším zemským hejtmanem moravským našeho Lacka z Kravař. Působením Lacka a přičiněním jeho bratra Petra Strážnického získána učení Husovu nejen láska u šlechty moravské, nýbrž i v národě celém převaha taková, že Moravané horlivostí husitskou brzy Čechy samé předcházeli. A když r. 1411 mělo státi se smíření mezi arcibiskupem pražským a duchovenstvem a s Husem a přáteli jeho, tu Lacek nacházel se též mezi oněmi rady královskými, kteří uznali potom: „Ty arcibiskupe, pokor se králi jako pánu svému a hledej milosti jeho; piš a oznam papeži, že není bludův a kacířství v zemi české; naproti tomu, ty králi, vyčišť a pomsti všechny bludy a neřády, jestli které mezi duchovními nebo světskými nalezení budou od biskupů, doktorů, mistrů, prelátů, knížat, pánů i jiných zemanů, dej postoupiti zase a navrátiti, cokoli obroků odňato bylo kněžím, a propustiti všechny jaté na svobodu; dále všechny dosavadní ústrky, sváry a kyselosti miňte s obou stran a zapomenuty buďte a pauuž potom pokoj a svornost.“

Smír tento nezachován, a vlasti naše zmítány potom dlouhými bouřemi. Lacek z Kravař i dále ještě rozhodnou hrál úlohu v dějinách vlasti. Spolu s Čenkem z Vartenberka, nejvyšším purkrabím v Čechách, domluvil se o svolání sněmu do Prahy r. 1415. Sněm tento odeslal pak ke sboru kostnickému list, v němž ujímá se Husa a žaluje na věznění Jeronyma.

Pány z Kravař nalézáme potom v Žižkových táborech, jako spojence Pražanů, později s Jiřím Poděbradským, ale též v řadách válečníků za věc katolickou. Bylť toho v tehdejších dobách častější úkazy, že šlechtici téhož rodu v protivných stáli válečných táborech, ba že přestupovali z tábora do tábora.

Syn Lackův, Jan z Kravař, pojal za ženu Anežku, dceru knížete opavského Přemka, a s ním vymřeli r. 1434 páni Kravaři na Bílovci a Fulneku. Bílovec spadl na knížata opavská odúmrtí, a vdova Anežka

vdala se podruhé za Jiřího ze Šternberka. Později Bílovec přešel v držení rodiny z Fulšteínův, a z této rodiny na Bílovci usedlé zaujímal Jan r. 1510 a Václav Bílovský z Fulšteína r. 1537—1543 úřad zemského hejtmána opavského knížectví. R. 1546 koupil Bílovec Jan Oderský z Lideřova a později Mikuláš Pražma z Bílkova, po němž zdědil tento statek jeho syn Bernard, který přestavěl a zvětšil zámek bílovský.

Poslední Pražma na Bílovci byl horlivým přívržencem učení Lutherova a dvakrát u něho na Bílovci sešli se stavové knížectví opavského, aby radili se o důležitých záležitostech. R. 1614 slíbili si zde, že si vespolek budou pomáhati a katolického knížete Lichtenšteina za svého pána že neuznají. R. 1620 pak vyslali Karla Pražmu z Bílovce, Karla Donáta, Jana Václava Sedlnického a Hynka z Vrbna, aby jménem stavův opavských pozdravili Fridricha Falckého jako krále českého a by ho vyzvali, aby do Opavy přišel a zde si holdovati dal. Karel Pražma prohlášen proto po bitvě na Bílé hoře za rebela a statky jeho r. 1626 konfiskovány. Později nabyla statku bílovského r. 1649 rodina Sedlnických, a znak odřivouse zas opanoval na zámku bílovském.

Než opustíme Bílovec, obraťme se ještě ke družné Moravě, kamž od Opavska odpadl *Fulnek*, dnes úplně německý, druhdy sídlo bratří moravských, kteří v německém tomto místě živel slovanský šířili a na počátku sedmnáctého století slavného Jana Amose Komenského za ředitele své školy povolali. Zde meškal a působil blahodárně veliký tento paedagog až do r. 1621, když nenadále španělstí vojáci město přepadli a Komenský do Polska utéci musil, zanechav ve Fulneku drahocenné své spisy a knihy. Na místě, kde tato chlouba národa našeho ve Fulneku přebývala, stojí nyní škola.

Asi dvě hodiny cesty od Fulneku u proudů Odry v úrodné krajině kravařské (Kuhländchen) utěšeně rozvíjí se průmyslové slezské městečko *Odry*. Je to město starobylé a pevné jeho hradby, shroucené teprve r. 1835, upomínaly na posádku husitskou, která odtud výpady činila proti nepřátelům kalicha. Německé toto město, jež mělo při poslední konskripci 541 domů a 4221 obyvatel, zvelebil velice

„Hynek starší ze Zvole“, jehož české toto jméno nacházelo se jako nápis na radnici, kterou v gothickém slohu vystavěl. Roku 1863 byla shroucena.

R. 1561 povstal mezi pánem na Odrách Janem ze Zvole a biskupem olomúckým spor o hranice. Na rozkaz krále Ferdinanda I. sešla se komise zemská z Moravy a Opavska a rozhodla, že řeka Odra, tak jak nyní běží, je a zůstati má hranicí markrabství moravského a knížectví opavského. Statek Odry byl tehdy zapsán v moravských deskách zemských, r. 1584 dal jej však pán ze Zvole zapsat do desk opavských. Moravané opřeli se proti tomu, ale Odry zůstaly v deskách opavských.

Na Odrách vyrábí se ročně látek soukenných a modních v ceně asi milionu zlatých, v Břlovci v ceně asi 350.000 zlatých. Na celém Kravařsku rodí se chutné ovoce a chov dobytka hovězího je vzorný.

Nářečí německé, jakýmž lid na Odrách a vůbec v Kravařsku mluví, je těžko srozumitelným. Koho by to zajímalo, uvádíme zde tuto ukolébavku podle Ensova „Oppaland“:

Schluof ai guder Ruh
 Thu daine Aiglä zu,
 Hür och, wie dar Rega fellt,
 Hür, wie Noppers Hendla bellt,
 'S Hendla hod dan Mond gebessa,
 Hod dan Battler's Kled zerressa,
 Dar Battler lefft da Thüre zu,
 Schluof ai guder Ruh.

Týž Ens, podle jehož Oppalandu tuto ukázkou slezského nářečí nemeckého přinášíme, psal roku 1836 v třetím svazku svého spisu o slovanských obyvatelích Opavska toto:

„Slovanů je na Opavsku 37.582, žijí v 86 vesnicích a obývají skoro pátý díl celého kraje opavského. Jejich řeč, wasserpolácká (!) je bližší polštině než češtině (!). V nejstarších dobách mluvilo se zde úplně polsky (!) a mnohý staropolský výraz, jenž v Polsce vymizel, v zdejšímu jazyku se udržel. Teprv když Slezsko podrobilo se české nadvládě a tím s lidem českým a jeho jazykem úzeji se zblížilo,

vmísily se česká výslovnost a slova do řeči polské, z čehož vyvinula se nynější řeč.“

Tak psal r. 1836 professor gymnasia opavského, člen mnohých společností učených. A takové zvrácené pojmy panovaly o nářečí českém na Opavsku v německém obecnstvu až do dob nejnovějších! Český Opavan se ovšem dnes takovým náhledům zasměje a řekne: „Jak ten člověk do větru bůchá!“

Abychom čtenářům soudným znázornili rozdíl písemné němčiny a češtiny s nářečím německým a češtiny na Opavsku, ukazujeme na hořejší píseň „Schluof ai guder Ruh“ a přejeme s Opavanem:

Lůčení, lůčení!
 Jak je to těžká věc!
 Dy se musí rozlúčiti
 s panenkum mladeněc.

Dy smy se lúčili
 oba smy plakali,
 oba smy se bílým šátkum
 oči utírali.

LXII.

Klimkovice. — Sedláci z Poruby a poddanství. — Kazimír Tomášek. — Zámky Hrabyně, Štitina a Raduň. — Z lidu.

ediným českým městem na Opavsku jsou Klimkovice. Z „vlastivědy slezské“ dovídáme se o nich, že byly do roku asi 1430 majetkem pánů z Kravař, byvše od nich okolo roku 1370 městečkem učineny. Na počest králi Karlovi pojmenovány „Königsberg“, majíce v štítě svém českého lva. Okolo roku 1430 náležel statek tento panům z Bitova, pánům ze Štávna, Hynku Bruntálskému z Vrbna, Bzencům z Markvatic a od roku 1599 patří pánům Vlčkům, hrabatům z Dobré Zemice a z Hlučína, jimž náležela též „Klimkovská obec“ v Kateřinkách.

Klimkovice jsou nejen české, ale opravdu naše. Je to lid obyčejů a mravů moravských, který je si vědom svého původu.

Za hodinu cesty ocitneme se z Klimkovic ve Svinově, dědině nazývané německy Schönbrunn a ležící na hlavní trati dráhy severní z Přerova do Krakova. Zde přesedá se na trať k Opavě. Než však znova zabočíme do Opavy, vzpomeneme šlechtěného kněze *Kazimíra Tomáška*, jednoho z prvních buditelů národního vědomí českého lidu ve Slezsku, který po mnohá léta v nedaleké Velké Polomi blahodárně účinkoval.

Narodil se r. 1817. ve Všesíně v Opavsku. Navrátil se ze semináře olomúckého, pracoval pak neunaveně na povznesení svých rodákův slezských. V Polomi založil knihovnu českou a zval k sobě

rolníky okolní, aby s nimi o věcech hospodářských a národních pojednával. Bylť jim pravým přítelem. Kdokoli o radu neb pomoc jej požádal, odcházel od Tomáška uspokojen. Byl tichým dobrodincem chudých rodin a odpovídal chudým svým farníkům, kteří nemohouce zaplatiti mu své dluhy, prosili o strpení: Tož se za mne pomodlete! To znamenalo, že nad dluhem učinil kříž.

Umřel proto chud tento sluha Páně, který všude, kde jednalo se o věc dobrou, byl v prvních řadách obětavých podporovatelů. Přispěl značně k založení a udržení napřed Opavského Besedníka, pak Op. Týdenníka, založil záložny ve V. Polomi a v Chabíčově a nejlépe dokázal, že nechce zisku ani z těchto ústavů peněžních, an veškeré útraty při zakládání kryl ze svého.

Na památném táboře chabíčovském pod širým nebem r. 1869 dne 12. září Tomášek vystoupil první a jménem Slezáků prohlásil, že svatou je jim nerozlučitelnost zemí koruny české, k níž věrně se hlásí. Zvali ho proto deklarantem slezským. Kandidoval též do sněmu slezského, ač věděl, že není naděje, aby zvítězil při volbě, a nedbal výsměchu a potupy, ani křiku a povyku, jakým chtěli ho umlčeti při volebních shromážděních nepřátelů. Statečně a mužně vyvínoval svůj český program, aby nepřátelé zvykali si na české kandidáty a národní tábor aby se organisoval.

Dejme se nyní na další pouť pořčím opavským. Tam na pravé straně řeky Opavy na „modré straně“ pohlížejí na nás zámky Benešov a Německé Kravaře, jež jsme byli už navštívili. Zde na rakouské straně navštívíme nyní jejich sousedy.

V *Hrabyni* staneme před krásným zámkem, ležícím na výšině předhoří sudetského. Odtud otevře se nám volný rozhled ku Karpatům a Jesenickým horám, a na mnoho mil rozkládají se před námi nížiny hornoslezské. Zámek leží v utěšené zahradě. Dole na silnici z Opavy do Těšína vedoucí táhne se městys *Hrabyně*.

V XV. století náleželo panství hrabýňské vládyckému rodu Bytovských z Bytova. Roku 1528 koupil je Jindřich z Fulsteina, potom Jiřík z Bránice, dále vládl tu Jindřich Šíp z Bránice, jehož syn Jiřík prodal toto zboží Jiřímu Tvorkovskému z Tvorkova a z Kravař na

Radúni. Po tomto sídlili tu jeho syn Perthold a později Jan Konstantin, za jehož syna Bernarta Leopolda zboží toto prodáno pro dluhy Magdaleně Donátové rozené Sinakovské z Pěrkova. R. 1678 přešel statek tento na Albrechta Meisingera Gřimaly, dále na Maximiliána Mitrovského z Nemyšle a po 145 let drželi jej potom Mitrovští, až jej r. 1832 prodal hrabě Antonín Fridrich Arnoštovi Otovi rytíři z Badenfeldu a tento r. 1837 arcivévodovi Maximiliánu jako velmistrovi řádu německého. Řádu tomuto náleží též statek *Štítina*, druhdy taktéž po dlouhé časy majetek pánů z Kravař. Již r. 1282 vzpomíná se pánů Beneše, Voka a Jaroslava ze Štítiny, kteří byli z rodu Kravařského. Na konec 14 století koupil Štítinu Oueš Kyjovec z Lukavce, později Hartl Tunkl z Brníčka, Zbyněk Hřivnáček z Heraltic. Potom byli v držení Tas z Bítova, Jaroslav z Posutic, Matyáš Bystřický, Jindřich Šíp z Branice, Mikuláš Tvorkovský z Kravař, jehož potomek konečně prodal statek tento svob. pánu z Boku a Burgwitz k Radúni.

Štítina leží v úrodném kraji, kterým vine se lesní potůček Židlina. Před starým zámekem rozkládají se tu větve staré lípy, pod kterou, jak lid vypravuje, seděla císařovna Marie Teresie za času sedmileté války.

Po pahorcích pohybuje větríček mlynskými koly a tam ve vzdálí na zalesněné stráni onoho předhoří sudetského, tvořícího rozhraní vod Moravice a Opavy, rozkládá se starobylá dědina *Radúň*, nad níž na výšině vypíná se nově a nádherně vystavěný zámek, ježž daleko široko na pouti své spatřujeme a na líbezném jeho položení se kocháme. Nad ním temnají se na horách černé lesy a pod ním táhne se na pravo dědina, již protéká horský potůček, za vesnicí pak na východ vine se potůček Radůňka.

Vížka kostela radúnského vystupuje klidně ze zelení stromův, v němž tratí se domky radúnské, jakoby zvala zbožné obyvatele: „Pojďte ke mně všickni, kteří pracujete a obtíženi jste, a já vás občerstvím.“ Nápis tento nalézáme na kazatelně chrámu, a vstoupíme-li do kostela pobočními dveřmi tu stranu od fary, padne nám do oka erb odřívous. Byl vystavěn kostel tento r. 1500 Arnoštem z Kravař ze dřeva a r. 1589 z kamene Bertoldem Tvorkovským z Kravař, pánem svého času nad jiné znamenitým a daleko široko proslulým, který

ze zámku radúnského v dobách osudné klatby světské nad Opavany r. 1607 vynešené a v letech následujících jako zemský hejtman spravoval záležitosti knížectví opavského.

Náleželat Radůň od r. 1505 po více než 150 let slavným pánům z Kravař a pod kaplí na levé straně nalezneme mnoho nápisů již nezřetelných, jež označují hroby pánů Tvorkovských z Kravař.

Než dosti již těch zámků na poříčí opavském, při nichž jsme více jmen panských a letopisů uvedli, než snad je čtenáři milo. Jména ta mají sice pěkný zvuk, ale neznívala vždycky příjemně tomu lidu bodrému, který v potu tváří robotoval své vrchnosti, snáseje za to ještě ústrky a protivenství rozličná. Avšak bodrá mysl lidu toho neklesala ani v dobách trapných poddanství krutého, útěchu nacházejíc v písních a zvycích svých, které do dnešních časů se v něm udržely a při nichž ještě vždy nalézá zálibu a potěšení!

„Dvě děvečky tancovaly
a synek jim piskal,
zavřel si jich do komůrky
a tam jich postískal!“

Tak předkové tohoto lidu vesele pěli zapomínajíce svých trudů, a potomci pějou veselé takové písničky zděšené ještě dnes. Šohaj švižný v poli i při muzice zapěje si rád staré ty „pěsničky“, které z lidu povstaly a v něm se zachovaly; vždyť i ty děvuchy jsou tak ladné, jak bývaly před věky, jen jejich kroj se změnil. Srdéčko našich děvuch buší ale tak mocně pro šohaje, jako bušilo oněm děvuskám před sty lety, kdy nesměly se vdávati do vesnic jiného pána.

Vždyť láska proniká celou bytostí děvuchy a šohaj je tak potřebným pro mysl její, že aspoň s jedním musí se zaměstnávat. „Galána“ musí míti, aby v brzkou mohla hlavičku pokryti čepečkem, a šohaj musí míti zas svou děvušku, srdce mu to praví; nutí ho k tomu také hospodářství, do kterého chce zavést svou „robu“, neboť hospodářství bez hospodyně jest kusé a něco tam vždy chybí.

Ale na žal otec a matka zapomínají někdy na doby, kdy bývali mladými a kdy tak sladce bylo poslouchati hlasu srdce! Děvuška

by sice chtěla, ale mamulka je někdy nemilosrdná, a „galán“ potom naříká:

S páncem bohem, okenečko,
kde spávalo mé srdéčko.
S páncem bohem buďte, schody,
kde chodily moje nohy.
S páncem bohem tomu domu,
děkoval bych, *nemám komu!*
Děkoval bych její bratru,
on mi praví, tu máš cestu.
Děkoval bych té sestřičce,
ona praví, jdi k šenkýřce.
Děkoval bych zlému otcí,
on mi praví, jdi mi z očí.
Děkoval bych zlé matce,
ona praví, tu máš dveři...

A což zbývá potom šohaji, než že jde k šenkýřce a tam zapomíná na ono okenečko, kde spávalo jeho srdéčko a kamž se v podvečer loudíval. Zapomíná a konečně najde opět jiné srdéčko a kdy přiblíží se „lásky čas“, tu postaví na prvního máje před chalupou své milé „májíček“ a běda tomu, kdo by ho povalil neb dokonce odnesl!

A může-li byti blaženějšího dne, než kdy obloží si svůj klobouk listím zeleným a kdy své budoucí „robě“, která má hlavu ověčenou, podává ruku na celý život? Děvuška pak usmívá se blaženě ten večer po svadbě, kdy starosvatky trhají jí věnec s hlavy, kladouce jí na hlavu čepeček. Vždyť zpívají při tom písni tak veselé a žertovné, jež docela jinak znějí v uchu, než ku příkladu tato:

Děvucho, děvuchu,
nesvědčí ti tanč,
vlez si radši za pec,
poříkaj růžanč.

Potom už nedojímá jí to tak trapně, sedí-li při tanci, neboť, už potom má „svého“, a přece někdy si zaskočí, dokud je ještě mladou žínkou. Tanec ovšem přestává, když rodina se množí a let přibývá. Potom mladá matka slibuje svým dětem o štědrý večer „zlaté tele“, o vánocích uděluje dárky dětem cizím, které „koledují“,

v svatvečer zjevení Páně dá si posvětití tříkrálovou vodou, a jako dobrá hospodyně dbá toho, aby vodou bylo vykropeno celé její hospodářství aby křížky křídou napsané s novým rokem přišly na dvěře. A na bahníře nesmí zapomenouti na bílou sobotu. Jsou to proutky z keřů v lesích zdejších. Z prutů těch napletou se křížky, které položí hospodář do svých polí, aby chránily je proti povětrnosti a před čarodějnicemi. Ale ani do stavení dobrá hospodyně čarodějnici nepustí. V každém okně a otvoru hospodyně položí do kouska drnu takové křížky bahnírové a čarodějnici potom už ani nenapadne, aby do stavení vkročila; musila by spočítati všechna pírká trávy v drncech a na to ani čarodějnice nemá chuti a trpělivosti!

A měli byste viděti tu vážnou tvář, s jakou hospodyně tu na Opavsku peče o vánocích „štrucle“ (vánočky) a o velikonocích svěceníky (mazance)! Je to jedna z nejdůležitějších funkcí dobré hospodyně, která se namáhá, aby štrucle a svěceníky nejznamenitěji vypadly. Spokojenosti, s jakou pak dívá se Slezanka na tyto své výrobky kuchyňské, přál by si mnohý milionář.

A což „pleca“! Je to chléb rezný, v němž zapečena je dobrá bravovina, vepřovina. Velkonoce a „pleca“ jsou dva nerozlučitelné pojmy. Kdyby o velikonocích nebylo ve statku pleca, což by asi mluvila čeled, co řekli by tomu sousedé! Zdálo by se jim, že hospodářství bez pleca propadá už bídě, a v uších zněl by jim už bubínek, že prodávati se bude pro dluhy statek.

A mluvíme-li o plecách, musíme zmíniti se též o jiném oblíbeném jídlu slezském o „vajčině“. Na rendlíku uškvaří se slanina na kousky pokrájená, k tomu se přidá dle možnosti kus klobásy na lístky pokrájené a potom vleje se do toho vajec co třeba. Věříme, že dobře pak chutná tato vajčina a proto srdečně litujeme toho Frantíka, o němž kdosi v Opavském Týdenníku vypravoval, že zle pochodil s vajčinou. Ubohý Frantik! Slyšte jen. Pobral své matce z hnízda vejce jako tchoř, rendlík zastrčil pod kabát, aby ho matka neviděla, a pak odebral se s druhy na pole. Významně ukazoval na kapsy své, v nichž nesl vejce a hochům dělal laskominy na pochoutku, která je čekala. Na cestě u jednoho statku zalíbila se hochům hrana

pěkných otýpek a chlapci už chtěli ji s sebou vzít, byla by se jim dobře hodila na podpálení k vajčině. Ale hospodář objevil se na místě činu a hoši dali se do zaječích. Potom zastavili se a Frantík dělá moldánky. Už je po vajčině — kapsa je mokrá — vejce z ní tekou.

Však za to Mikuláš nenaloží Frantíkovi ničeho! Jako v Čechách i zde sv. Mikuláš chodívá po opavských dědinách s průvodem rarachů.

Bývalý zámek Štítina v Opavsku.

Dárky uděluje jen chlapcům hodným, a nikoliv takovým, kteří jako tchoři berou vejce a kteří shánějí se po cizích otýpkách.

A chodí-li Mikuláši v listopadu a rozdávají-li dětem, přijímají zas mládenci v pondělí velkonoční dary od děvušek, kterým byli udělili pomlázku „kyčkou“. Málo pak má citu mládenec, který děvušku ladnou jen málo „pokyčkuje“, takového nešiku třeba voditi jako medvěda po vsi o ostatecích masopustních. Není to medvěd z hlubokých lesů, je to jen maškara, muž hrachovinou obtočený, ježž veselí venkované vynášejí po vesnici a ukazují v rozpustilé této době.

A lekne-li se kdo takového medvěda, lehká pomoc. Nechť spolkně tři vrbové kočičky, které se na neděli květnou světí, a je po leknutí, po zimnici, psince a jiných nemocech. Do léta ta nemoc jistě nepotrvá, neumře-li člověk dříve, a ve žních může si potom pochutnati, pracoval-li pilně na polích, na „žnivném obědu“, který uchystá hospodyně svým žencům a odběračkám, když už má v stodole poslední pšenici. Však je to veselá chvíle, když poslední vůz s pole vezou! Okráší se věnci a nejkrásnější věnec, kvítím propletený, věnují potom slavnostně hospodyně.

LSIII.

Staré dobré časy. — Jaktař. — „Co vystojí ubohý poddaný!“ — Z lidu. — Ludvik Ochrana. — O mûře v Stěbořicích. — Co stalo se čertovi u Hůrky.

Městská rada opavská bývala v stoletích předešlých přísná až strach. Nešetřila dobrých obyčejů, jakož na příklad potěšiti šestinedělku dárkem v podobě podsvinčete. Dary takové zakázala přísně r. 1455 pod pokutou jedné marky. Vypsala též pokuty na velké hostiny. Nikdo nesměl pozvati více lidí k hostině než ku třem mísám a ku každé míse mohl posaditi nejvýše jen — 12, pravím dvanáct, ku třem mísám tedy 36 osob.

Z toho lze souditi, že bývaly tehdy v Opavě velké hostiny. Však byla tehdy taková láce, že zdá se nám býti báječnou. Roku 1585 na příklad Hanuš Ulrich koupil na cestu z Opavy do Ulmu šestiletého polského bělouše za 28 tolarů a na rozloučenou pohostil 22 svých přátel. Pili pivo, víno a měli „ryb, masa, slepic, kapounů, koroptví a ptáků všelikých hojně požehnání boží“.

Ano bývaly to laciné časy, kdy Opavští mívali zvláštní své peníze městské, na jedné straně českého lva, na druhé erb městský. Bývaly to vůbec časy lepší. Tehdy netřásli se v Opavě před českým slovem. Němec Ens vypravuje nám na příklad, jak měšťané opavští r. 1611 králi Matyáši holdovali. Rozestoupivše se na horním náměstí před radnicí ve dva zástupy, německý a český, skládali přísahu. Tehdy sedávali — jak jiný Němec, Tiller, vypravuje — beze všeho

osočování vedle sebe v městském zastupitelství Slované i Němci, a ze starých účtů městských dovidáme se, že tehdy byli v Opavě také ševci čeští a sice úplně odloučení od německých. Mělť 36 lavic na prodej svých výrobků a platili obci právě tolik jako ševci němečtí, totiž 8 zl.

Tehdy mívali se též mládenci lépe. Měli zvláštní právo. Pannu, kterou na saních vezli, mohli políbiti a nechtěla-li toho dovoliti, musila se vykoupiti svým kapesním šátkem. I toto dobré staré právo úslužným mláďencům odňato.

Z Opavy za půl hodiny ocitneme se v úrodné rovině, kteréž vévodí kostelík. Jsme opět v tak zvaných enklavách, totiž ve Slezsku a Moravě zároveň. Před námi rozprostírají se úrodná luka a pole, jež ovlažuje potůček Jaktarka. V pravo leží Zlatníky, v levo Milostovice. Jsme v zámožné dědině *Jaktař*, která sousedí s Opavou a polhází smutně tam do pruského Slezska na „modrou“ stranu, kdež bratři naši vědí už, že nepatří ani do Moravy, ani do toho Slezska našeho, v němž sice bídy dost, ale aspoň trochu naděje . . .

Jaktař byla stolním statkem biskupským a ačkoliv má půdu úrodnou, mívala přece rozličné trampoty. Kdykoliv některý biskup olomúcký upadl v dluhy, Jaktař musila křesťansky pomáhati. Často byla v zástavě, ale byla přece svobodnější než jiné obce poddané jiným pánům. Jaktařští vystáli proto zajisté dosti strachu, když olomúcký biskup Stanislav Pavlovský r. 1591 prodal obec jaktařskou hofrychtěři svému, Ondřeji Bzencovi z Markvatic, v léno za 1600 zl. a když potom tento nový pán jaktařský, předvídaje blízkou svou smrt, chtěl Jaktař postoupiti bratřím Hilebrantu a Kašparu. Vždyť se o těchto budoucích pánech jaktařských povídalo, že chtějí založiti v Jaktaři dvůr — v Jaktaři, která se dosud cítila svobodnou!

Jaktařští věděli, co znamená „dvůr“, a viděli v sousedních obcích, co je robota. Aby do roboty neupadli, aby obec zůstala biskupským statkem, složili rychle biskupovi 2100 zl. Biskup olomúcký napsal jim potom listinu českou: „My z boží milosti biskup holomoucký, kníže královské kaple české, budoucí paměť věčnou činíme, že fojt a všecka obec Jaktař, obávajíc se, aby skrz zaražení dvoru v roboty

nebývalé a jiné nezvyklé povinnosti potahování a sužování nebyli, jsou se k nám ve vši poníženosti utekli, snažně prosíce. Na to jim tuto milost činíme, že jich robot všelijakých konských i pěších na věčné budoucí časy zbavujeme — — —.“ Jaktarští naproti tomu slíbili, že zůstanou katolíky a že nebudou trpěti mezi sebou, kdo by se v té víře s nimi srovnávati nechtěl.

Jaktarští si oddechli. Jen tak mimochodem doložíme, že roku 1687 znepokojoval je zas jakýsi Jan Moša ze Zlatník, který sedláky jaktaršské sháněl ze „čtvrtí“ u Mošovce, koně jim vypřáhal, po nich střílel a je bil. Biskup proto nařídil svým manům Orlíkům na Životicích, aby se Jaktaršských proti Mošovi ujali. Ale Jaktarští nečekali dlouho na pomoc a pomohli si sami. Poslali na Mošu starého vysloužilce s puškou a zlatnický pán, který patrně nebyl velkým hrdinou, ulekl se a dal pokoj.

Z dob roboty na Opavsku podáme zde obrázek, k němuž nacházejí se doklady ve spisech zemského archivu v Opavě.

Bylo to v létě r. 1672. Děvečka Maryška z dědiny *Hlavnice* seče travu. Kosa vrazí do kamene a podvrátí ho. Maryška nahledla pod kámen a srdce jí zabušilo. Leží zde pokladnička a v ní zajisté uschované poklady. Odhodí kosu, spěšně uchopí pokladničku a chce ji otevřít. Otvírá, otvírá, ale otevřít nemůže. V tom přiběhne k ní na louku cizí jakás žena, vytrhne Maryšce pokladničku z ruky, otevře ji a oči oběma ženštinám jen se zaleskly. Tolik zlata a stříbra ještě nikdy neviděly!

Maryška nebyla děvůškou duchaplnou, ve spisech soudních jejímu ostrovtipu aspoň nijak nepochlebují. Důvěřovala tedy úplně oné cizí babce, která ji pozvala na druhý den do jakési stodoly, aby se s ní rozdělila o zlato a stříbro. Maryščíno srdce tížilo tajemství tak radostné, že nemohla je zachovati ve svém nitru. Nemohla mlčet, pochlubila se. A novina o nalezeném pokladu letěla už od chaloupky k chaloupce a než šťastný onen den skončil se, věděli o pokladě už všickni obyvatelé hlavníctí, a rychtář Jiří Mička počal přísně úřad svůj vykonávati.

Maryška nechtěla se přiznati, že poklad má, a poněvadž by to každý říci mohl, že poklad sice našel, ale že mu ho jiný zas odnesl, ocitla se Maryška v Štremplovicích v panském vězení. Cizí baba neobjevila se ve vsi.

Pátrali po cizích ženštinách v okolí, až konečně jednu našli. Byla to Polka, jejíž muž zde na blízku pracoval. Přivedli Maryšku z vězení a ukázali jí cizí ženu, ale Maryška tvrdí, že to není ta pravá. Zavřeli obě a volali je vícekrát k výslechu. Tu konečně Maryška pochopila, co páni chtějí. Potvrdila, že tato cizí žena je opravdu ta, co poklad odnesla a pustili ji.

Hůře ale bylo Polce. Seděla jedenáct týdnů v žaláři; za dne dávali jí ruce a krk do skřípečů. Ale pokladu pořád ještě neměli, ač svobodný pán Neuhaus, jemuž panství patřilo, hořel už netrpělivostí a touhou, aby obohacen byl pokladem. Poslal proto dva posly k starcovi, který vykládal věci neznámé a budoucí. Vševědoucí tento stařec vyložil poslům panským, že poklad nachází se v domě rychtáře Mičky. Prorok nemiloval patrně příliš rychtáře a chtěl mu takto dáti pocítiti následky svého „umění“.

Rychtář žalařován. Sedláci poníženež prosili za něho, ale panský úřad je poučil, že mají držeti se svého pána a nikoliv rychtáře. Konečně rychtáře propustili, ale hned na to zas uvrhli ho do žaláře, neboť žalařovaná Polka pravila, že rychtář, jeho žena a děvečka bezpochyby budou spíše věděti o pokladu než ona. Zavřeli tedy rychtáře i jeho ženu a vyslýchali je společně s Polkou, která ale prohlásila že docela ničeho neví a že proti rychtářovi vyslovila jen proto domněnku, poněvadž ji k tomu panský úředník namluvil.

Ubohá Polka tím si osud svůj ještě zhoršila. Zavolali z Opavy kata a ten položil ji dvakrát na mučidlo, které z ní vynutilo vyznání, že rychtářka ví o tom pokladu. Mučili ji dále a Polka pověděla jim vždy více, až konečně se přiznala, že poklad dala rychtářce. Rychtářka zapřala, pročez položili také ji na mučidlo. Po prvním mučení rychtářka odpověděla, že o pokladu neví.

Napomínali tedy Polku, aby pravdu řekla a ubohá Polka odpovídá: „Povím-li vám pravdu, nechcete věřit a mučíte mě, svědčím tedy raději proti rychtářce, jen abyste mne nemučili.“

Ale pání ani nyní nechtěli ještě věřit a znovu položili rychtárku na mučidlo.

„Šetřte aspoň nevinného plodu, ježž nosím pod srdcem!“úpěla rychtářka. Jen to jí pomohlo.

Pustili ji, ana slíbila, že po porodu se dostaví. Pustili i rychtáře, který použil své svobody a ku knížeti opavskému Lichtensteinovi se utekl, prose o spravedlivý soud.

Polka mezitím z vězení uprchla a opavský kníže Lichtenstein vyslal komisi, aby věc vyšetřila, rychtářovi pak zajistil svobodu. Ale „milý pán švagr“ Lichtensteinův, svobodný pán Neuhaus, málo dbal rozkazů knížecích. Uvrhl rychtárku opět do žaláře, odkudž ji nový rozkaz knížecí vysvobodil.

Rychtář proto nedůvěřoval pánu svému Neuhausovi a uprchl z Hlavníc, boje se, že by ho znovu pan Neuhaus pronásledoval. Ženu zůstavil doma. Tu šlechtný pán Neuhaus použiv jeho útěku, zbavil ho rychtárství. Když pak úředníci panští blížili se k domu rychtářovu, aby zavedli nového rychtáře do úřadu, stará rychtářka, spatřivši jich, zhrozila se, že nové nastává jí pronásledování. Dala se na útěk. Dohonili ji a poněvadž prý utéci chtěla pánovi svému, jemuz je poddána, zavřeli ji opět.

Rychtář znova obrátil se na knížete Lichtensteina, který rozkázal Neuhausovi, aby rychtárku propustil, a aby ji i rychtáře na svobodě ponechal. Neuhaus propustil sice rychtárku, ale dům jim vrátiti nechtěl.

Konečně ujal se pronásledovaných císař Leopold a svobodný pán Neuhaus musil uposlechnouti. Rychtář žil nyní spokojeně a očekával, jak dopadne pře, která se vlekla ještě dlouho, neboť Neuhaus replikoval, triplikoval, protestoval a všemožně se přičiňoval, aby se věc ta protáhla.

R. 1677 dne 18. prosince prohlásil konečně císař, že poněvadž svobodný pán Neuhaus práva svého zneužil, dada Polku a rychtárku

mučiti, mohl by ho sice zbaviti vyšší pravomocnosti. Že ale pan Neuhaus je pobožným a zachovalým, spokojil se císař pouze s tím, aby Neuhaus vyplatil rychtáře 600 zl. bolestného.

Je to jen malá ukázka z těžkých těch dob poddanství lidu sel-ského a věru podivem naplniti musí nás, že lid ten zbědovaný svými pány, cizími vojsky a jinými pohromami, zachoval mysl veselou a zdravou, z které pošly pak písničky, jako :

Za pecem měl studnici,
vážil vodu sakem,
ryby chytal vidlami
vrabce střílal makem.

Tak líčí lid nemotorného. Ostatně mnohem kratčeji popisuje zde lid takového nepodařeného synka příslovím: „je hlupý jako kopyto“. Je-li ale člověk veselý, řeknou o něm, že je „v dobré košuli“, nevyniká-li tělo jeho dostatečným objemem, pomlouvají ho, že je „suchý jako kočka“. Pomrkuje-li trochu očima, obviňují ho, že „potahuje Holomúc k Opavě“.

A tak z každé chyby lidské vyvine mysl lidu nějaké porovnání trefné, jichž užívá lid v Opavsku v hojnosti a která částečně jsou známa na sousední Moravě, ba i v Čechách. Uvedeme ještě některá : „Je žlutý jak vosk. Je červený jak rak. Je modrý jako charpa. — Drží jak luterská víra. Drží jak mrtvý v zubech.“

Chce-li Slezák zalichotiti někomu, že dobře vybral neb volil, řekne: „Měl pěkné oko“. Délku času naznačuje též takto: „Už jsem tě neviděl, jak vleci vyli.“ Zdá-li se mu věc býti lacinou, řekne: „To je za pohlavek,“ kteréž pořekadlo pochází bezpochyby z dob dávno minulých, neb nyní jak lid venkovský obecně za to má, platí se za pohlavek nejméně pětka.

Dejmež se na další pouť.

Tam v úrodném údolí jedna z nejstarších osad obec *Stěbořice* na říčce Jaktarce se zámkem a kostelem upomíná nás na statečného bojovníka za práva lidu slezského *Ludvíka Ochranu*, který narozen v Champagniolu ve Francii, kdež jeho otec byl poddůstojníkem při rakouské vojenské posádce, vystudoval v Olomúci gymnasium a boho-

sloví. Byl potom kaplanem v Komárově a stav se farářem v Stěbořicích ve Slezsku, počal činnost blahodárnou zakládáním knihoven a besed českých. Svolával rolníky ke schůzím hospodářským a budil v nich vědomí národní. Založil s jinými spolubojovníky „Matici Opavskou“. Žádost Ochranova byla však r. 1876 odmrštěna, a památnými zůstanou důvody tohoto zákazu pro budoucí spis historie o utrpení českého národa ve Slezsku. Zemská vláda odpověděla tehdy Ochranovi: „Podle předložených stanov chce spolek ten šířiti osvětu a

Zříceniny hradu Cvilína v Krnovsku

vzdělání mezi lidem českoslovanským ve Slezsku. *Poněvadž by se tím ale jen pokoj mezi obyvatelstvem opavským rušil a veřejný pořádek v nebezpečí uváděl, nemůže se spolek povoliti.*“

„Matice Opavská“ konečně po mnohých bojích povolena, šíří osvětu a odchovanci nových škol českých v Opavě vstoupivše do života praktického, nijakž neporuší veřejný „pořádek“, hlásíce se ku svému národu, který ze tmy k novému životu se probouzí. Tlačila ten lid dobrý a pracovitý černá noc jako můra — než slyšme, co v Stěbořicích vypravují o móře:

„Jeden švec byl hrubě chudobný a výžiblý, bo ho často mōra hnětla. A nevěděl sobě rady, jak si pomoc od tej mory. Ludé mu

radili, že jak na něho zas mora přijde, aby ju lapnul a držel, něch lapně co lapně.

Švec poslechnul a jak ta mora zas na něho přišla, chytil ju —

Hradisko nad Krnovem.

a ani bystě nevěřili — byla to kočka a z kočky — ani bystě nevěřili — udělalo se stéblo slámy. Švec vzal kladivo a přibil cvokem to stéblo na stěnu. Položil se na lůžko a dobře spal. Mora ho už ně-

tlačila. Ráno potom otevře oči a tu vidí na stěně víceť — ani bystě nevěřili — starú babu z dědiny. Byla přibitá za ruku na stěnu.“

Ale což můra!

Slyšte jen co se stalo čertovi u *Hárky u Kamence*. Je to ne-vysoká homole, na ní stojí kaple, kolkoem hájíček. Čertovi nesta-čilo peklo na všelijaké zločince, proto vyprosil u pána boha, aby směl v těchto místech své peklo přistavěti. Pán bůh mu dovolil, ale do dvanácti hodin že musí být čert hotov. Čert se ale bál, aby ko-houti nepočali časně kokrhat a aby mu stavby nepřekazili. Skoupil proto všechny kohouty z okolních vesnic. Ale co mu to bylo platno! Robka šla z Kamence časně z rána na trh a nesla vejce. A ani byste nevěřili, že v tom jednom vejci kohoutek zakokrhal. Čertovi se stavba zkazila a ze zlosti vytiskl své drápy na jednom kameni. (Vyňato z „Opav. Týd.“)

LXIV.

V Holasovicích. — Karel Křížkovský. — Hrad Cvilín.

a pouti z Opavy do Krnova staneme ve vsi Holasovicích. Dnes jen skromná vesnice, v temné dávnověkosti bylo zde však hlavní město župy holasovické, po němž nezůstalo na povrchu země skoro žádné památky.

Nicméně pohanské popelnice a jiné předměty v hojném počtu na území holasovickém nalezené dokazují, že místo toto již za dob pohanských značně bylo zalidněno. Býval tu i hrad, na jehož ssutinách nynější panský dvůr lichtenštejnský stojí a sice hrad podobný starému hradu, jakž jsme se byli zmínili, vzpomínající hrádiska životického.

Zmizelo město, zmizel hrad. Jazyk český ozývá se tu však dosud, jako když panoval tu rod Holasovicův před tisíci lety. V Holasovicích jsme ještě na území jazyka českého. Blízké Škrochovice už jsou poněmčeny, ač leží v našem Slezsku. Blízké Bobolusky v pruském Slezsku aspoň částečně zachovaly se dosud jazyku českému.

Holasovice daly národu *Karla Křížkovského*, slavného hudebníka českého, jehož „Utonulá“ a jiné písně staly se již dávno obecným majetkem národním. Narodil se zde v Holasovicích r. 1821, studoval v Opavě, Olomúci a skončiv v Brně studia filosofická, vstoupil tam do semináře. V Brně vešel v úzký svazek přátelsky s nezapomenutelným sběratelem moravských písní národních, Sušilem, který Kříž-

kovského poukázal k onomu nesmírnému pokladu, uloženému v rozkošných nápěvech lidu našeho. A z pokladu toho čerpal Křížkovský se zdarem, jeho zbory dýší všeměs duchem národním a pronikly proto celým národem. Křížkovský dokonav studia bohoslovecká, vstoupil do řádu Augustiniánského v Brně a přijav jméno Pavel, vysvěcen byl r. 1848. V Brně stal se kooperátorem fary klášterní a konal studia v hudbě církevní. R. 1872 povolán byl arcibiskupem olomúckým, aby řídil hudbu v chrámě sv. Václava v Olomúci, kdež setrval až do r. 1883. Společnost olomúcká dlouho bude vzpomínati znamenitých koncertů, jež tam Křížkovský s J. Geislerem pořádal. Chorobou nucen, opustil Olomúc a odebral se na radu přátel svých a lékařů do Brna ku svému řádu, aby zotavil se v klidu klášterním. Jméno Křížkovského jako hudebního skladatele českého je a bude chloubou českých Slezanů.

Spejme dále ku Krnovu! Severně od vesnice Úvalna na strmé skále spatříme ve zříceninách hrad *Cvilín*, nazývaný v nejstarších listinách Cevalín, později též Lobenstein a nyní Šelenburk.

Zvětralé, zpustlé jeho zdi jsou dávných věků pamětníci. Nalezena tu zeď po prastarém způsobu z kamene slitá, a to tak, že zakladatel hradu dal bezpochyby napřed nastavěti kameny a potom v nich mezery vyplniti drobnými kaménky. Potom založili u toho oheň a pálili zeď až se svařila v jednu skálu na způsob cihel přepálených a ve škvarek srostlých.

Kdo pevný tento hrad vystavěl, nevíme. R. 1257 dal jej král Přemysl Otakar II. v odměnu pánu Beneši Benešovskému z Falkenštejna, že mu platnými službami prospěl ve vojně. Beneš byl nevděčným pánu svému Otakarovi a obžalován s bratrem svým Milotou ze zrady, byl na hradě Veverím r. 1265 odpraven. Milota ale jako nevinný z vazby propuštěn.

Zde na Cvilíně odbýval se r. 1283 slavný sněm, na nějž sjelo se všecko panstvo z celého knížectví opavského, zde pobyla několikráte královna Kunhuta se svým milanem Závišem, zde uzavřela r. 1457 kněžna Barbora Krnovská, která věrně stála při králi Jiříku Poděbradském, příměří s králem polským Kazimírem na jeden rok a v hlado-

morně hradu toho zahynulo všechno panstvo knížeti krnovskému Janu věrné. Matyáš král uherský vpadl totiž r. 1474 z Uher do Slezska, oblehal Krnov a po krátkém odporu zmocnil se hradu Cvilína i města Krnova, jež zapálil. Knížete Jana Krnovského, který věren byl českému králi Vladislavu, Matyáš jal a jeho statky si přivlastnil.

Cvilín dán později r. 1493 v léno Janovi z Šelenburka, kancléři království českého, a jeho syn Jiřík opevnil hrad tento před vpády tureckými. Po pánech z Šelenburka nazývá se Cvilín též Šelenburkem.

V Úvalně pod hradem vypravují se mnohé pověsti o bandách loupežnických, jež na hradě sídlily. Sdělíme jednu podle vypravování školního rady A. Petra:

Kupec Jonáš z Krnova vystrojil dceři své svadbu s kupcem opavským. Šťastní novomanželé odjíždějící po svadebním veselí v době noční k Opavě a oddávající se luzným snům o budoucím blaženém životě, přepadeni byli na cestě nedaleko Krnova zlotřilou chasou loupežnickou, která zavraždila jejich průvodce a sápala se už na mladého manžela, aby vydal jim věno. On udatně a zoufale bránil se a skoliv už tři loupežníky, vrhl se už na samého vůdce, ale ten splatil mu za své soudruhy. Polomrtvý ženuch i nevěsta potom vrženi do temných sklepů zpustlého tehdy již hradu Cvilína.

Hosté svadební v Krnově nemeli ani zdání o osudu mladých manželů a hodovali dále po jejich odjezdu v hostinci krnovském. Víno rozehrálo jejich krev a bujná zábava proudila ve společnosti. Činili si posměšky z bázlivosti ženské, a statná dcera hostinského nechtěla více řeči takové poslouchati, které urážely ji hluboce. „Jste-li vy muži tak odvážní, kdo se mnou půjdete na Šelenburk?“

Někteří z hostů dali se do smíchu, považující to za žert, jiní znajíce odhodlanost děvuchy, zalekli se její smělosti.

Vzala dýku do ruky a zvolala: „Tedy nikdo nechce se mnou? Bojíte se, vy hrdinové? — Nuže přinesu vám haluz jeřábkovou z přední hradby cvilínské, abyste netropili si posměchu z žen!“

Přiběhla ku hradu, ale počala se trásti, dech se v ní tajil. Škulinou ze sklepení hradu docházel k ní světla kmit, nárek ženský a hned na to pak hlahol hlasův mužských.

„Dorazte ji bez dlouhých okolků!“ Ta slova dobře zaslechla a poznala těž plačtivý hlas ženský. Její přítelkyně tam dole v moci zlosynů. Pomoci jí nelze. Rychle tedy urvala dívka ze stromu u hradeb stojícího haluz a dala se na útěk. Na útěku pak zaslechla brzo na to za sebou hluk a dusot.

Zbojníci, kteří vyrušení byli dole v hradním sklepení kamenem z hradeb spadlým, hnali se za ní.

Dívka utekla se k poustevníkovi a unikla loupežné chase. Když pak venku rozhostil se klid, dala se na další cestu. Plížila se křovím po břehu Opavice. Najednou ale zavzněl zvuk píšťaly a zbojníci na povel vyřítili se z křoví. Vůdce loupežníků chtěl právě vyskočiti na svého koně. Dívka však ho předstihla. Vůdce loupežníků klesl k zemi, těžce bodnut a srdnatá dívka vyskočivši na koně, spěchala ku Krnovu, kdež vyprávěla, co viděla...

Měšťanstvo i s lidem zbrojným vytáhlo proti peleši loupežnické. Brány hradní našli otevřené. Opatrně vtáhli do hradu, nevěřili jaksi těm zlosynům. Ale hrad jakoby vymřel. Po loupežnících nikde památky. Zmizeli z hradu. Krnovští našli v sklepení již jen mrtvoly mladých manželů.

Nejsme u konce. Dívka statečná má další ještě historii. Za rok na to byla v Krnově jiná svadba a odhodlaná dcera hostinského létala jako pérko v kole tanečníků. A ve víru tom jakoby chtěl citům svým dáti vřelý výraz, mocně přivinul ji k sobě jeden z tanečníků, bezpochyby rytíř z družiny knížete krnovského a zatočiv jí, otevřenými dveřmi vyletěl s ní na chodbu, vynesl ji před hostinec, tam prudce vyšvihl se s ní na koně již osedlaného a kůň ubíhal, jakoby pokračoval v tanci, který nedokončili jeho pánové. Letí přes most a tu jaksi vánek studený z řeky popletl mu cestu. Kůň skočil do řeky, dívka vyplavala, ale tanečník její tam utonul.

Byl to onen vůdce loupežníkův, jež před rokem byla poranila a jemůž unikla. Vstoupil pod jiným jménem do služby knížete krnov-

ského, aby pomstil se dívce, která před rokem způsobem tak hrdinným a pro loupežníka hanlivým unikla, zanechavši mu v těle bolestnou památku . . .

Kdy hrad Cvilín byl zbořen, nelze pověděti, bezpochyby za války třicetileté. V zříceninách nalezeny schody, které vedly do sklepů a pověst vypráví, že podzemními chodbami byla tajná cesta do Krnova a jiná cesta opět přes Holasovice a Opavu do Hradce. Okna v hradě byla jen malá a v komnatách malované zdi. U vchodu do hradu stávala na západní straně vysoká silná věž.

LXV.

Pohled na Krnov. — Z dějin knížectví krnovského.

tojíme na vysokém vrchu pod kostelem poutnickým a pohlížíme na starobylý Krnov, který pod námi v údolí malebně se rozkládá.

Ze středu budov vyčnívají vkusné věže kostelů farního a minoritského. Tamto vížka radnice na náměstí. V městě vnitřním staré zdi domů úzce proti sobě stojících upomínají na zajímavé dějiny města tohoto. Marne hledá oko naše hradby, o něž druhy nepřátelé rozbíjeli si lebky. Místo hradeb rozloženy jsou kolem města vysoké budovy tovární, z jichž dýmajících komínů vycházející spousty kouře spojují se nad městem v mračna.

Vysoké tyto komíny změnily pohled na město úplně, z četných dávných mistrů soukenických a tkalcovských nadělaly četnějších ještě dělníků a dýmem zastřena jest minulost krnovská u občanstva nynějšího, které už ani neví, že Jägerndorf — náš starý Krnov!

Městem vine se Opavice, jejíž druhé rameno točí se kol města jižně a východně. Obě ramena pak spojují se za městem a vlévají se tam do Opavy, která s vysokých hor povstala z pramenů Černé, Bílé a Prostřední Opavy a mocnějším tokem přikvačila sem po cestě dlouhé.

Tam za městem zafícel vlak železniční, a omnibusy a povozy ujíždějí nyní dlouhou ulicí do města s přicestovalými sem ze stanic

Minoritský chrám v Krnově.

pruského Slezska, jako Hlubšic, Bavorova, Ratiboře atd. Leží Krnov na samé hranici Slezska rakouského, spojen jsa ústřední železnicí moravsko-slezskou s hlavním městem rakouského Slezska Opavou a královskou Olomúcí na Moravě.

Než sestoupíme do Krnova s vysokého vrchu, na němž stojíme, rozhledněmež se ještě po této výšině, kterou Němci nazývají „Burgberg“. Pěkný kostel s dvěma věžemi v průčelí daleko široko odtud rozhlíží se po krajině. Už za Přemyslovců stával tu sloup s obrazem zázračné Panny Marie. Po vypuzení protestantstva z Krnova minorité krnovští založili tu z příspěvků dobročinných dřevěnou kapli, a později tento kostel, který r. 1786 zrušen, některými měšťany v dražbě zakoupen a potom zas bohoslužbě odevzdán byl. V kostele tomto jsou pozoruhodny starý obraz malovaný na dřevě a fresky na klenbách, jež jako divem božím zachráněny byly před požárem r. 1865 v chrámě zuřivším.

Sestupující s „Burgbergu“, vzpomínáme si prutů březových, o nichž se ze staré listiny dovídáme, že jevily zvláště u mládeže bujně moc zázračnou. Jiří Šelenburk pán na Krnově daroval totiž r. 1520 vrch tento městu Krnovu, doloživ výslovně, že přeje si, „aby mládež krnovská pruty březovými, které na vrchu rostou, v kázni držána byla“. Zvláštní nadace, za níž mládež krnovská měla by oplývatí city vděčnosti k dobrodinci svému.

Než učiníme procházku po městě, jež druhdy bývalo hlavním městem knížectví krnovského, podáme zde krátkou črtu z dějin tohoto knížectví.

Území knížectví krnovského patřivalo v dobách nejstarších k Moravě, od níž odděleno bylo zároveň s Opavskem, jako část tohoto knížectví. Zvláštním knížectvím Krnovsko stalo se teprv po úmrtí druhého knížete opavského, Mikuláše II., jenž zemřel r. 1365. Čtyři synové tohoto knížete rozdělili tehdy mezi sebou Opavsko v ten způsob, že každému dostalo se stejné, ale co do území nesouvislé části.

Nejstarší syn knížete opavského Mikuláše II., Hanuš I., byl první kníže krnovské. Sídlel po delší čas v Krnově. Synové jeho Hanuš II.

a Mikuláš IV. vládli zprvu společně, málo však starali se o svou zemi, jezdíce po cizích krajích za radovánkami, hodující v kruhu šlechty a krásných žen a oddávající se rozkošem života.

Markrabí moravský Jošt, vnuk českého slepého krále Jana, vzal proto zemi krnovskou velice zanedbanou do své ochrany. Potvrdil městům na Krnovsku práva a výsady dřívější, povolil jim nové svobody. Za něho založeny jsou pro Krnovsko desky zemské r. 1404 (české od r. 1426). Po smrti jeho r. 1410 *český král Václav IV.* jako markrabí moravský chtěl Krnovsku býti vládcem dobrým. Zaručil r. 1411 Krnovským, že zachová je a chrániti bude v dosavadních právech, že nikdy je od Moravy neoddělí, že za hejtmana knížectví krnovského dá jim pouze rytíře neb člověka prostého, kterýž by byl zemi ku prospěchu. Zapomněl však i on na toto knížectví své, sám mnohým vydán jsa úkladům svého bratra Sigmunda a panstva českého; vězněn, znepokojován okolnostmi všelikými, nemohl ani v Čechách úplně vůli svou ovládnouti, tím méně v Krnovsku.

Pouze jménem vzpomeneme dalšího vladaře krnovského *Mikuláše*, jenž umřel již r. 1414. Starší jeho bratr, *Hanuš II.*, vévoda ratibořský, ujal se po něm vlády nad Krnovskem, o něž se však pramálo staral. Krnovští holdovavše ve Vratislavi r. 1420 králi Sigmundovi, vymohli od něho nové potvrzení svých práv a svobod. Král Sigmund potom dal jim na stížnosti mnohé nového panovníka, *Ludvíka II.*, vévodu lehnického a brežského, věrného svého přívržence. Vláda Ludvíkova mnoho slastí knížectví krnovskému nepřinesla. Přišel sice r. 1421 do Krnova, aby dal si holdovati, slíbil svým novým poddaným svou mocnou ochranu a podporu, přijal od nich značnou částku peněz, jichž bylo mu vždy třeba, ale zas dále dal se do světa, neboť libuje si v dobrodružném životě a potulkách po světě, málo staral se o svá knížectví. Kníže tento dobrodružný již r. 1404 vydal se na cestu do země zaslíbené, odkudž potom ze zajeť vysvobodili ho jeho věrní poddaní, vykoupivše jej. Největší část života svého Ludvík trávil v družině krále Sigmunda, jemuž věrně byl oddán, viděl v Kostnici mistra Jana Husa v plamenech, byl při holdování králi Sigmundovi v Praze a ve Vratislavi, skvěl se v lesku

a nádheře na mnohých panských schůzkách, jen knížectví krnovskému zůstal cizákem.

Když pak král Sigmund knížectví toto opětně dal v léno *Hanuši II.*, vévodovi ratibořskému, Krnovští bez zdráhání složili opětně obvyklý poplatek tomuto knížeti, začož jim znova potvrdil právo a výsady. Po smrti jeho matka jeho Helena, dcera knížete litevského Korybuta, vládla nad Krnovskem se svým synem *Mikulášem V.*, jehož syn *Hanuš III.*, pozdější kníže krnovské, byl přívržencem krále Matyáše Korvína proti slavnému našemu Poděbradovi. Mnohé boje svedeny tehdy na území krnovském; Hanuš III. opustil však Matyáše uherského, když polský Vladislav r. 1471 zvolen byl českým králem. Přidruživ se ku straně Vladislavově, po tehdejším zvyku s mnohými jinými pány slezskými, Hanuš III. dával přepadati města a obchodníky, aby lupem se obohatil. Matyáš vyslal proto z Olomouce do Opavy část svého lidu válečného, aby pokáral loupeživé panstvo, odtud pak dal obléhati Albrechtice, Vikštejn, Pščinu, Bruntál a jiné zámky. Lid Matyášův dobyt pak roku 1474 Krnova, zajal knížete Hanuše. Matyáš propustil sice tohoto knížete krnovského později ze zajetí; Krnov, Cvilín a Bruntál mu však nevrátil, ustanoviv správcem knížectví krnovského svého hejtmana *Jana Bílka z Kornic*. Hanuš III. zemřel roku 1483 jsa posledním mužským potomkem Přemyslovců opavsko-krnovských.

Pozdější král Vladislav dal knížectví krnovské r. 1493 zasloužilému kanceléři svého království českého *Janu z Šelenberku* v léno, roku 1506 pak jeho synovi *Jiříkovi z Šelenberku*.

Neblahý pak byl to rok, když Jiřík ze Šelenberku prodal Jiřímu Braniborskému z rodu Hohenzollernův Krnovsko za 58.900 uherských zlatých!

Bylo to roku 1524. Podpisem oné kupní smlouvy jakoby zpečetěn byl osud jazyka českého tu na Krnovsku. Stavové krnovští sice dlouho potom ještě bránili řeč českou proti poněmčujícím Braniborům, ale konečně podlehli . . . Hlahol český pak poznenáhla v Krnově mizel, až vymizel . . .

Přišliť do země této páni Braniboři jako cizinci a jako vrahové nejkrutější chovali se k starým právům a obyčejům, zvláště pak k jazyku českému, kterýž tehdy v okolí krnovském panoval ještě výlučně, v městě Krnově vedle jazyka německého, v úřadech pak a u šlechty tehdejšího knížectví krnovského byl jazykem, jehož se výhradně užívalo.

Prodejem tímto nebyl však jen osud jazyka českého na Krnovsku zpečetěn. Prodej tento byl zárodek události nejbolestnější . . . „Zle matičko, zle, Brandnburci zde!“ Tak stará píseň česká, kteráž nejžalostnějšími tóny měla by býti zpívána o době, kdy Jiří Braniborský, koupiv Krnovsko, stal se pánem slezského tohoto knížectví. Co běd potom bylo zkoušeti lidu vesnickému a měšťanskému, jemuž páni Braniboři násilně brali víru, nutíce ho k víře své, zprvu k vyznání luteranskému, později helvetskému, jakých bojů bylo podnikati statečnému panstvu knížectví tohoto proti knížatům cizákům, kteří neměli citu pro stará dobrá práva, cizími chtějíce je nahraditi, kteří nenáviděli jazyk svých poddaných, vnucující jim řeč svou, kteří usídlili se zde, aby vzali lidu, jemuž se za pány vetřeli, nejen řeč a víru, ale aby koruně české, pod kterou lid tento dosud žil spokojeně, odňali celou tu zemi i s lidem i se vším, co tu bylo!

Markrabí *Jiří Braniborský*, blízký příbuzný krále Vladislava, vydal se z Němec do Uher, aby tam hledal štěstí. Přízeň králova zjednala mu ruku vdovy po Janu Korvínovi, kteráž skonavši již v prvním roce svého nového manželství (1510) zanechala Jiřímu Braniborskému bohatství veliké. Uhry byly tehdy zmítány ustavičnými nepokoji vnitřními; hlavně pak obavy před vpádem Turků byly příčinou, že mnozí šlechtici uherští se svými statky ubírali se do zemí sousedních. Jiří Braniborský šel hledat štěstí do Slezska. Slabý král Vladislav, kterýž svým přátelům slíbil, čeho si jen přáli, slíbil též Jiřímu, že dá mu buď knížectví hlohovské anebo po smrti Hanuše, knížete opolského, knížectví opolské. Jiří však nebyl jediným, jemuž král ve svém dobráctví slib takový učinil. Nejvyšší purkrabí pražský, Zdeněk Lev z Rožmitálu, vévoda lehnický Bedřich II., Kazimír kníže těšínský, Bartoloměj kníže minstrberský, Valentin kníže

ratibořský, všichni tito knížata odvolávali se na listy královské, jimiž jim knížectví opolské zaručeno bylo. Naděje Jiřího byla tedy slabá. Poněvadž král Vladislav zaručil r. 1510 stavům českým, že budoucně knížectví slezská, kdyby některé na korunu spadlo, koruně zachová a nikomu nezadá, neměl Jiří vlastně naděje žádné, to tím méně, poněvadž Hanuš Opolský nesměl dědicem knížectví svého ustanoviti nikoho, kdož by nebyl z Čech neb zemí českých.

Cizinec Jiří Braniborský odstranil všechny překážky. Přemluvil knížata opolského a ratibořského, aby s ním učinili vzájemnou smlouvu dědickou, což se i stalo. Bezdětný a nemocný Valentin, kníže ratibořský, již dříve Hanuši Opolskému jako dědici svému byl zaručil své knížectví. Nynější smlouvou ustanovili však oba tito knížata markrabího Jiřího dědicem svých knížectví.

Kazimír Těšínský, Bedřich II. Lehnický a pražský purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála vůči tomuto dědičnému spolku smluvili se též přátelsky mezi sebou, chtějíce zmařiti chytré záměry Jiřího Brandenburka. Majíce též královský slib, že na každého z nich padne po smrti tehdejších knížat opolského *celé* to knížectví, spokojili se, aby si vzájemně nepřekáželi, s částmi. Listinu pak dílčí o dědictví opolské po smrti krále Vladislava dali si potvrditi císařem Maximiliánem jako poručníkem nového krále Ludvíka.

Tehdy Uhři činili nároky na Slezsko a mnohé byly o tom spory, zdali náleží Slezsko ku koruně české či uherské. V Slezsku samém málo toužili po bližších stycích s královstvím uherským. Panování uherského krále Matyáše nebylo Slezákům, zvláště pak Hlohovským, v dobré paměti. Rozumí se tedy samo sebou, že Hlohovští dovědčvše se, že Jiří Braniborský pokouší se, aby dostalo se mu též knížectví hlohovského a že chce jako kníže hlohovský přísahati věrnost králi *uherskému*, znepokojeni byli nemálo, nechtějíce o koruně uherské ani slyšeti. Vyslali do Prahy posly, kteří r. 1517 stavům českým slibili, že věrně chtějí setrvati při koruně české, začež stavové čeští zaručili Hlohovským svou podporu.

Jiří Braniborský vida toto vše, začal jinou, aby odzbrojil své protivníky, používaje k tomu svých sester. Roku 1518 zasnoubil svou

sestru Annu s Václavem, synem Kazimíra knížete těšínského, Žofii pak s knížetem Bedřichem II. Lehnickým. Valentinovi knížeti ratibořskému pak dáti chtěl třetí svou sestru, kteráž však ruku svou dáti nechtěla knížeti tak prostopášnému, jakým byl Valentin Ratibořský, o němž ctnostné ženy mluvily jen s pohrdáním . . .

Takž Jiří Braniborský chytráckým svým počínáním zbavil se svých vážných protivníků v Slezsku, přivínuv je k sobě páskou příbuzenství. Tak stalo se, že slezská knížata opustila svého českého spojence Lva z Rožmitála, kterýž mocným svým vlivem zmařil další záměr Jiříka Braniborského. Po smrti vratislavského biskupa Jana Turzo (1520) markrabě Jiří z Branibor namáhal se totiž usilovně, aby jeho bratr, Jan Albrecht Braniborský, mladík jedenadvacetiletý, studující v Římě, povolán byl — na vratislavské křeslo biskupské! Lev z Rožmitála máje bezpochyby předtuchu, že takovým obsazením důležitého biskupství vratislavského sesílil by se nemálo vliv markraběte Jiřího a strany německé v Slezsku vůbec, pobouřil panstvo české nebezpečím hrozícím, a poněvadž též kapitola vratislavská strachovala se zvoliti za biskupa Jana Albrechta, bratra to velmistra řádu německého, nejzúřivějšího nepřítele Poláků, nechtějíc uraziti krále polského, Jiří Braniborský s panem bratrem jako kandidátem na křeslo biskupské ve Vratislavi propadl.

V Slezsku však Jiří Braniborský příliš silně zapustil kořeny, odsud nebylo ho možná vypuditi. Získav si přátelství a příbuzenství některých knížat slezských, vždy více blížil se ku konci svých tužeb, aby stal se knížetem slezským. Sám Lev z Rožmitála upustil od svého odporu, vida nezbytí. Kníže Kazimír Těšínský a Bedřich II. Lehnický majíce zároveň plnou moc Zdeňka Lva z Rožmitála dohodli se konečně s Jiřím, aby jim vespolek vyplatil čtyřicet tisíc zlatých za tři éta po smrti Hanuše knížete Opolského, začež oni zřekli se práv na opolské a ratibořské knížectví.

Zašli bychom daleko, kdybychom chtěli další kroky Jiříka Braniborského sledovati. Panstvo české ho nenávidělo a zjevně podporovalo měšťany svídnické, jež markrabě Jiřík jménem královým „krotil“, ani odvolávali se pouze na svá stará práva v příčině razení peněz.

Přední měšťany staroslavného města Švídnice (Schweidnitz) dal mučiti, žalařovati, ba některé též stíti. Byloť tehdy proti Jiříku Braniborskému jitření veliké v Slezsku i v Čechách. Panstvu českému podařilo se konečně, že král Ludvík ho ze Slezska odvolal, zachovav Švídnici při starých právích. Vždyť tehdy i polský král Sigmund žaloval svému příbuznému králi Ludvíkovi na to, že urputným nepřátelům Polsky, velmistru řádu německého a příbuzným jeho, jako Jiříku Braniborskému, je příliš přízniv na škodu jiných zemí. Sigmund napomínal Ludvíka, aby dbal více rady svých vlastních poddaných než těchto Braniborů a aby rádce své volil jen ze svých poddaných, knížectví opolské a ratibořské aby pak hleděl zachovati při své koruně české. Šlechta česká vymohla konečně na králi Ludvíkovi, že osvědčil (29. října 1522), že knížectví tato po smrti Hanuše Opolského zachována budou při koruně, a že všechny listiny starší jiného smyslu nebudou míti platnosti nijaké. Tak porazila šlechta česká cizince Jiřího. Ale nikoliv na dlouho, neboť vnitřní tehdejší boje v Čechách byly příčinou, že Lev z Rožmitála padl a maršálkem království českého stal se vévoda Karel z Minsterberka vnuk slavného Jiříka Poděbradského. Změnou touto v Čechách, kterouž markrabí Jiří pro sebe uměl vykořistiti, činný braniborský markrabí dosáhl toho, že *sněm český roku 1523 uznal práva Jiřího Braniborského na knížectví opolské a ratibořské.*

Markrabí Jiří hrál se nyní opět na výsluní přízně královské. Král Ludvík za „věrné“ jeho služby zaručil mu roční příjem dvou tisíc uherských zlatých z pokladny královské, dokud Jiří knížectví opolské a ratibořské v držení nedostane, a obdařil ho právem, aby nazýval se vévodou v Slezích ratibořským. Hanuš Opolský postoupil Jiříkovi zámek a město Bohumín. Když pak téhož roku markrabí Jiří koupil od Jiříka z Šelenberku knížectví krnovské s městy Krnovem, Hlubšicemi, Benešovem, Bavorovem, hradem Cvilínem atd., král postoupiv Jiřímu ještě královská svá práva na statek Bruntálský s příslušenstvím, povolil mu a jeho bratrům statky v Slezsku kupovati a libovolně s nimi nakládati.

Tak markrabí Jiří Braniborský zahnízdil se v Slezsku. Práce a bojů měl při tom dosti, ale pracoval pro svůj rod a pro svou krev. Po dvou sto letech pruský král Bedřich II. jako pokrevný Jiřího Braniborského, chtěje uloupiti císařovně Marii Terezii z koruny české některá knížectví slezská, odvolával se na smlouvy Jiříka Braniborského a na sněm český z roku 1523, kterýž práva Jiříka Braniborského na knížectví opolské a ratibořské výslovně uznal, jakož jsme již byli pověděli. Bedřich II. zahájil válku pro toto dědictví na sklonku roku 1740 a dostal potom více, mnohem více, celé skoro Slezsko, *vyjímaje* Těšínsko, část Opavska a — *Krnovska*. Zvláštní hra dějin: To Krnovsko, které Brandenburci od Šelenberka koupili a jehož poctivým způsobem nabyli, právě toto Krnovsko celé Marii Terezii ani po válkách nešťastných vyrvati nemohli. Vzali si za to ovšem o několik knížectví více.

LXVI.

Jazyk český v knížectví krnovském kdysi a nyní. — Procházka po městě Krnově.

předešlé kapitole pravili jsme: „Neblahý byl to rok, když Jiřík ze Šelenberku prodal Jiříkovi Braniborskému z rodu Hohenzollernův Krnovsko za 58.900 uherských zlatých!“

Byl to neblahý rok pro Krnovsko vůbec a pro osudy jazyka českého zvláště. Již první tento markrabí braniborský jako kníže krnovský skutky svými zřejmě vyznal, že je cizincem a že chce cizincem novému svému knížectví zůstatí. Naléháno naň, aby potvrdil stará práva a privileje knížectví krnovského. Nechtěl. Teprv po pěti letech svého panování uráčil na mnohé naléhání stavův „věrným svým poddáním“ potvrditi všechny milosti, svobody a dobré zvyky, ovšem jen s výslovnou podmínkou, aby to jeho moci knížecí neškodilo a na závadu nebylo. Horlivým jsa přívržencem učení Lutherova, velkou měl péči, aby učení toto ve své zemi rozšířil.

Syn jeho Jiří Bedřich vydařil se v zásadách otcových. Celých čtrnácte let to trvalo, než potvrdil práva a výsady stavovské. Dosaďadní právo zemské nechtěl však uznati, ač stavové počínali si rozhodně, upomínajíce knížete na jeho povinnost. Knížeti nelíbilo se nijakž právo dosadaďní, jmenovitě pak tehdejší řeč úřadní, kteráž byla výhradně česká. Poněvadž zemské právo dosadaďní potvrditi nechtěl, soudy nešly od roku 1560 a desky zůstaly zamčeny.

Tu stateční stavové knížectví krnovského r. 1564 napomínali svého knížete, že jsa pánem křesťanským, dobře snad ví, jaká bída a trest boží na celou zem a na lidi přijde, nejdou-li soudy, pořádek a právo. Pravili mu: „Nám je jako ovčím bez pastýře, neboť sirotci nemají ochrany, vdovám a dědicům nelze činiti zápisů. Zemané a sousedé nemohouce se před právo poháněti, berou škody na svých statecích a na svém zboží. Proto vzmáhá se v lidu záští, z čehož jest se obávati loupeží a jiného zla.“

Když pak cizí tento kníže chtěl zákon knížectví svému krnovskému dáti, aby o zemských a jiných záležitostech mluvilo jen německy odpověděli stavové rozhodně:

„Toto knížectví užívá řeči moravské a řídí se již ode dávna právem moravským ve všech věcech soudních a zemských. *Nás je velmi mnoho, kteří německy neumíme*, jiní jen velmi málo umějí a rozumějí. *Neníť mezi námi nikoho, kdož by se odvážil, ve věci tak vážné a obecné mluvit německy.*“

Nepořídili však. Vyslali tedy ke králi Maximiliánu posly, žádající ho, aby se přimluvil u knížete za jejich právo a aby již nemeškal hejtnana a sudího jim dáti. Král a císař ujal se stavů krnovských, ale i to nepomohlo, kníže cizinec neměl citu pro práva této země, otálel, kroutil, až konečně po 22letém panování poznal, že s takovou šlechtou, s takovým panstvem, jaké bylo tehdy v Krnovsku, nedá se libovolně nakládati. Stavové totiž nepovolili, dovolávající se svých práv hned u hejtnana, hned zas u knížete, ba obraceli se o pomoc k samému králi.

Tu německá rada knížete Jiřího povolala Beneše z Drahotuš a na Benešově, komorníka cúdy krnovské, jménem knížecím do Krnova, kdež mu zvěštovala, která prý jim, radě své, kníže nařídil, aby desky zemské otevřeli. Rádcí knížecí lichotili tomuto šlechtici slezskému a věrnému synu své vlasti, že bylo by jim milé, kdyby při otvírání desk zemských chtěl přítomen býti. Než Beneš nešel jim na lep, řka, že to proti zřízení zemskému. Zemské desky byly totiž uloženy v truhlicích na radnici krnovské a nebylo jich lze otevřít po obyčeji dosavadním jindy a jinak, než před zahájením práva zemského.

Beneš odešel tedy k purkmistrovi krnovskému a zakázal mu desky vydati. Hrozil purkmistrovi, žeby vojna z toho byla, kdyby opovážil se hejtmanu knížecímu po vůli učiniti.

Rada knížecí vidouc odpor takový, uvrhla Beneše do vězení a násilně desky zemské 4. června 1565 otevřela; markrabí Jiří, chtěje se státí ve svém knížectví absolutním pánem, vydal pak nové soudní zřízení, proti kterémuž ale stavové protestovali, hledajíce u císaře ochrany. Císař jako král český nepotvrdil novou ústavu tuto nařídív Jiřímu Bedřichovi, aby staré právo do tří měsíců obnovil.

Ale pan markrabí z Brandenburka chtěl míti po své vůli a znovu prosil císaře, aby potvrdil nové zřízení zemské, udávaje, že po starém právu nakládá se s člověkem ubohým a bídným hůře než v Turecku a že v *Krnovsku je jen málo českých obyvatelů*. Císař proto poslal spis knížecí stavům, na něž odpověděli: „Kdyby se komu křivdy z našeho práva děly, zajisté by nebylo staré právo naše potvrzováno Tvou milostí císařskou a předky. Mluvíti o takových vadách a nespravedlivostech, jak to knížecí rada Wambach činí, to je nejen naší, ale urážkou celého království českého a markrabství moravského. Hejtman je cizinec, jenž statku v zemi nemaje, není poután k ní žádným slibem. Nechtěl nás moravsky vyslechnouti, protož jsme mu věrnosti slíbiti nemohli. Vyslali jsme k němu dva rytíře našeho knížectví s odpovědí moravskou, ale nechtěl odpověď naši přijati, poněvadž je moravská...“

Tak a jinak žalovali stavové císařští na svého knížete Jiřího Bedřicha, markrabího brandenburského, jemuž císař konečně nařídil, aby jeho radové novot nezaváděli. Jiří Bedřich opět neuposlechl krále svého. Královská dvorská kancelář učinila konečně r. 1570 návrh, aby Krnovsko dále spravováno bylo právem moravským a aby jeduáno bylo při právě buď česky buď německy *dle vůle a potřeby stran*.

Stavové na to osvědčili, že chtějí se narovnat s knížetem Jiřím Bedřichem, ale prohlásili rozhodně, že *článek, aby se jednalo při soudě moravsky*, v starém moravském zřízení, v Krnovsku dosud

platném, *je nejprřednější*, a změnou článku toho že porušilo by se zřízení celé.

Císař proto vyzval knížete, aby ustoupil od němčiny a povolil stavům. Kníže však setrval na svém, až konečně stalo se narovnání mezi knížetem a stavy takové, aby podle libosti užívalo se *obou jazyků* a *to nejen při právě panském, ale i u soudů dosud německých, u soudu knížecího i u práv městských*.

V následujícím pak na to století již nutno se tázati: Kam poděli jste se, vy stateční Berkové z Nášilé, Stošové z Braníc, pánové z Benešova, Vladěnína, ze Sosnové, pánové Vysočtí z Vysoké a jiní pánové slezští, kteříž jste tak statečně a neústupně hájili práv jazyka svého mateřského, kteříž jste práv těch bránili proti svým knížatům cizákům i proti králům povolným, upřímně jazyk český za jazyk svůj vyznávající?

Město Krnov je dnes úplně německé, neboť čeští obyvatelé nyníjsí jsou tam přistěhovalí. Okolí Krnova pak již je též úplně německé...

Dvě slova na hořejší otázku a máme odpověď: „Bitva bělohorská!“ A české srdce, kdyby neznalo zvláštních dějin slezských, dvěma těm slovům bolestným porozumí předobře.

O Janu Jiřím Braniborském, pozdějším panovníku, krnovském zmínili jsme se již ve článku o útrapách města Opavy. *Jan Jiří* byl hlavou protestantů slezských a nadšeným byl přívržencem zimního krále Bedřicha Falckého proti Ferdinandu II.* Po bitvě bělohorské zbavil se ho Ferdinand statků, jako čelné šlechtice české. Jan Jiří ale se svými věrnými, opuštěn ode všech spojenců, dále setrval v odporu a vedl boj na vlastní pěst. Zemané pak někteří knížectví krnovského věrně v boji tomto při něm stáli. Pozbyli potom statků svých a na bojištích skonali za přesvědčení své. Jiní zas páni zbaveni byli statků, že pomáhali Dánům, jsouce protestanti. A tak řídla statná šlechta krnovská, že nezbylo ani 18 mužů, aby soud po starodávném způsobě slovanském držán býti mohl...

Knížectví krnovské císař dal pak *Karlovi, knížeti z Lichtenštejna*, jako náhradu za mnohé věrné služby a za škody, jež tento kníže

utrpěl na svých moravských statech, jsa přívržencem císařovým. I za tohoto knížete a jeho syna *Karla Evsebia* lid na Krnovsku mnoho zakusil béd. Vojska všech možných národův navštěvovala tyto kraje, plenila a obyvatelstvo na mizinu přiváděla. Brandenburci obraceli poddané své k vyznání lutheránskému, později helvetskému. Páni knížata Lichtenštejnové pak obraceli je zase k víře katolické. Přijavše pak víru katolickou, starou víru svých předků, poddaní knížectví krnovského přestupovali zas k vyznání protestantskému, kdykoli přišla sem ve válce třicetileté vojska protestantská. Když vrátila se stará vláda katolická, trestání a pokutování byli za své odpadlictví. Tak hynul lid, vyhynula i ta stará šlechta ve válkách a pronásledováních.

Takž již r. 1632 stavové žádali knížete Karla Evsebia z Lichtenštejna, aby svůj soud a sněm doplniti mohli přísedníky ze šlechty opavské. R. 1662 bylo již málo mužů češtiny znalých v šlechtě krnovské, pročez uzavřela: „Moravské řeči ve knížectví krnovském víc a více ubývá. Při změně takové časův i lidí je přísedícím soudu těžko moravsky jednati, pročez žádáme Jeho Jasnost, aby se na soudě *německy* jednalo.“

Vyhynula stará šlechta, vyhynul jazyk český. Vymřeloť morem a hladem za války třicetileté z velké části obyvatelstvo slovanské v Bruntálsku a Krnovsku. Kraje druhdy slovanské vypleněné a málo zalidněné pomalu sice počaly oživovati se, ale lidem německým. Počínajíc knížaty z rodu Lichtenštejna splývá historie knížectví krnovského opětně s dějinami knížectví opavského, s nímž Krnovsko beztoho tvořilo druhdy, jakož jsme byli vylíčili, celek.

Chtějíce pohlédnouti se v město Krnově, navštívíme *klášter minoritský*, do čtverhranu vybudovaný, v němž bývaly síně sněmovní. Vedle kláštera stojí velký kostel, nádherný sice, ale tmavý. Vlnky Opavice šumí zde u samého kostela, od něhož ubíráme se k náměstí.

Na náměstí vkusná radnice s věží. Na průčelí starého tohoto domu lesknou se v znaku městském tři zlaté lovecké trouby v jasné modrém poli a tři zlaté hvězdy. Znak tento, nad nímž přílbice, koruna s jednou loveckou troubou a hvězdou též jsou vyzlacený, jest velice vkusný.

Město Krnov bylo původně čisté slovanské. V nejstarších listinách německých, v nichž činí se zmínka o Krnově, jmenuje se město toto výlučně jen vždy Krnovem (Kirnov), teprv v pozdějších letech, bezpochyby když se tu byli němečtí kolonisté usídlili, počíná se v listinách objevovati jméno Jägerndorf vedle českého Krnova, ač v městě vedle osadníků německých po dlouhá století udrželo se obyvatelstvo slovanské, jež v dobách vlády knížat z rodu braniborského a v časech války třicetileté pomalu vymíralo a se němčilo.

Je to město staré, neboť již v listině z roku 1241 činí král český Václav zmínku o Krnově. Krnovem byla obchodní dráha z Moravy Slezskem do Polska. Němečtí kolonisté nastěhovali se sem za krále Přemysla Otakara II.

Krnov má více než 10.000 obyvatelů a průmysl tu dosti značný, nejvíce v sukne a látkách módních. Ve čtrnácti továrnách na sukna, v mnohých barvírnách a jiných závodech vyrábí se zboží módního ročně za více než čtyři miliony zlatých. Krnov má vyšší školy reálné.

Na náměstí lékárna upomíná nás na zasloužilého sběratele starožitností *Jana Spatziera*, lékárníka v Krnově, kterýž narozen zde r. 1806 skonal u vysokém věku před několika lety, jsa členem dlouholetým historicko-statistického oddělení moravsko-slezské vlastenecké společnosti v Brně, do jejíhož časopisu podal mnohé články zajímavé z vlastivědy slezské. Po celý život svůj sbíral pečlivě staré rukopisy, jež odkázal této společnosti, a jmenovitě pozoruhodny jsou jeho články o starém hradě u Krnova, kdež Spatzier mnohé cenné věci nalezl z dob pohanských.

Z náměstí zabočíme k farnímu kostelu, v němž po celé skoro století konala se bohoslužba podle učení Lutherova. Markrabí Jiří, který na říšském sněmě v Augšpurku r. 1530 podepsal tak zvané augšpurské vyznání, šířiv násilně ve svém knížectví učení Lutherovo, odevzdal všechny školy a kostely učitelům lutheránským. Ustanovil v Krnově superintendenta podřídil mu některé seniory. Ubozí poddaní musili tehdy poslouchat a věřit, čemu věřil jich pán. Pozdější kníže krnovský Jiří Bedřich odstoupil od učení Lutherova a žádal od svých poddaných,

aby přiznali se k církvi reformované. Zpěchovali se, ale Jiří Bedřich netrpěl odporu.

Sotva pak Krnovští zbavili se Jiřího Bedřicha, měli zas nové

Z náměstí krnovského.

trampoty s katolickým farářem, kterého jim nový pán Lichtenštejn dosadil. Barnabáš Pretorius nazýval se tehdy městský farář a byl člověk dosti rozhodný. R. 1627 dal otevřít městskou sypku násilně, vybral z ní obilí a zmocnil se městských polí, zahrady a tří domů. Krnovští

prosili ho, aby vydal jim zvláště ty domy, jichž je městu třeba pro služebníky městské, hlavně soudního písaře. Farář ale odpověděl krátce: „To vše patří církvi, bylo jí to ukradeno, já a moji bratři potřebujeme toho více než písař.“ A „poněvadž bylo v městě mnoho zlých a luterských lidí“, tedy zakázal svým bratřím minoritům kázati. Městská rada vyzvala ho ještě jednou, aby grundy a domy vrátil obci. Tu Barnabáš Pretorius objevil se na radnici a hrozil radě vyobcováním z církve. Tak rázných farářův nebylo ovšem v Krnově za dřívějších násilných brandenburských knížat.

Radnice na náměstí krnovském.

U farního kostela, jehož jedna věž v průčelí s příbytkem pro strážníka náleží městu a druhá církvi, stojí divadélko, zřízené z kostelíka, zrušeného bezpochyby za Josefa II. Tu kázalo se kdysi česky, jakož i v kostelíčku na hřbitově, jež r. 1646 Švédové zbořili.

Podívejme se ještě na rozloučenou k zámku krnovskému. Obloukovitá jeho okna na chodbách a síních poukazují na staré sídlo knížecí. Celé jeho zařízení je ale prostické jako dům zámožného měšťana.

LXVII.

Hlubšice a Hlubšicko. — Stará pohřebiště. — Rosswald. Hrabě Vojtěch Hodic. Nářečí německé. — Osoblaha. — Füllštejn.

Krnova podnikneme malý výlet do pruského Slezska. Za hodinu zaneše nás železnice do nynějšího krajského města pruského *Hlubšic* (Leobschütz), druhdy města slavného na Opavsku, kteréž také jako Krnov ovšem jen na krátkce bylo sídlem knížecím.

Kraj hlubšický jest velmi úrodný. Prusové sami považují jižní část kraje hlubšického za nejúrodnější kraj říše pruské. Půda tak zvaná pšeničná odchovala zde zámožné rolnictvo, jež pěstuje v dobách novějších též řepu cukrovou. Obilní trhy hlubšické bývají četně navštěvovány a bývaly ještě hlučnější, dokud z obilí dováženého sem z Rakouska neplatilo se clo. Též průmysl jest v kraji tomto dosti značný. Nedaleké městečko Bavorov, jež Němci překřtili na Bauerwitz, má továrnu na cukr, dva parní mlýny, továrnu na cement a velkou parní cihelnu. V Hlubšicích je velká továrna na zboží bavlněné, jež rozesílá se daleko do světa. Továrna tato dává práci 2000 dělníkům.

Město Hlubšice jest dnes už úplně německé. Pouze část kraje ku Ratiboři zachovala starodávňý jazyk svých předků a mluví „moravsky“, jako sousedé na druhé straně Opavy v rakouském Opavsku. V ostatních částech Hlubšicka jazyk český vymřel úplně, pouze jména míst a řek a staré listiny dokazují nám, že v celém tomto kraji vládl jazyk český.

Vždyť Hlubšicko bývalo částí Opavska, spravováno jsouc knížaty opavskými z rodu českých Přemyslovců. Mluva starých obyvatelů hlubšických byla česká. Přistěhovanci němečtí, nemohouce slovo Hlubšice vysloviti, pojmenovali město Lubšic, později Leobschütz. Lid německý dosud však nazývá město toto Lübsic aneb Lišvic. Kdy bylo založeno, o tom staré listiny nepodávají nám zpráv. Město Hlubšice však nejvíce vyvinulo a rozšířilo se za slavného našeho krále Přemysla Otakara II., jenž Hlubšicím velice byl nakloněn. R. 1265 daroval městu tomuto veliký les na 3930 magdeburských jiter, mnohými výsadami ještě je obdařiv. Povolil též Hlubšickým, aby místo orlice dali si do městského znaku lva českého. Dnes ovšem občané Hlubšičtí jsou příslušníci státu pruského a národnost jejich je německá. Ale vděčnost svou památce slavného tohoto krále českého projeвили, pojmenovavše ulici jednu Otakarovou a založivše před několika lety Přemyslu Otakarovi II. pomník se slávou velikou.

Vdova po králi Otakarovi II. Kunigunda, paní na Hradci u Opavy, dala v Hlubšicích vystavěti farní chrám z kamene s dvěma věžmi. Za vlády dalších knížat opavských z rodu Přemyslovského město Hlubšice i celý kraj rozkvetly velice, ba město Hlubšicko mělo v letech 1367—1483 zvláštní knížata svá, neodvislá od Opavských. Po smrti totiž knížete opavského Mikuláše II., zemřelého roku 1365, nastaly o dědictví opavské spory mezi nejstaršími syny Mikulášovými, Janem I. a Mikulášem III., kteréž r. 1367 zakročením císaře Karla IV. narovnány byvše, za následek měli rozdělení Opavska na čtyry díly. Mikuláši III. připadlo Hlubšicko. Za panování jeho Hlubšicko mělo své zvláštní soudy, jež však po smrti knížete tohoto splynuly opět r. 1394 s opavským právem zemským.

Po Mikuláši III. panoval na Hlubšicku Přemysl (1394—1433). Vniklo-li sem tehdy učení Husovo, nevíme, ale *měšťané* hlubšičtí zajisté nebyli jeho ctiteli, neboť r. 1426 Husité přitáhli před hradby městské, jichž však nedobývše odtáhli, vyplnivše několik blízkých dědin. R. 1431 opětně voje husitské dobývaly města Hlubšic po sedm hodin, ale bez úspěchu. Hlubšice bránily se tehdy udatně a Husité odtáhli. Roku 1433 však Boleslav, vévoda opolský, spojenec Husitů,

přepadl město a vyplenil je. Téhož roku dokončil Přemysl, kníže hlubšický, život svůj, po němž Hlubšicko spadlo na knížete Václava II. (1433—1452) a po tomto na Jana Pobožného (1452—1478), posledního to knížete hlubšického.

Král Matyáš Korvín prohlásil Hlubšicko za léno odumřelé, spadlé na korunu, spojiv je nerozdílně s Krnovem, s nímž Hlubšicko od této doby společně zažilo dějiny, majíc s ním v letech 1523—1624 společná knížata z rodu Anspach-Brandenburského, o nichž jsme se byli již v předešlých člancích zmínili.

Město Hlubšice mělo své právo francké, dle něhož vysazovala se i některá města moravská, jako Nový Jičín, Hranice, Fulnek a jiná. Toto město druhdy pevné činí dnes dojem města v století tomto teprv vybudovaného. Hradby městské, jichž voje husitské dvakráte dobývaly, zmizely skoro úplně, příkopy hradební jsou již zasypány a v zahrady proměněny. Z hradeb městských zachovány pouze dvě pevné věže, pěkná to památka starých Hlubšic. Na jedné věži poloměsíc — že prý zde Turci zakopali kdysi jakýs poklad — na druhé věži písmeno L (Libšic, Hlubšice).

Blízká dědina *Hrobníky* (německy Gröbnig) má dle svědectví německých slezských historiků jméno po bývalém pohřebišti pohan-ském, na němž vznikla. V dobách pohanských, jak známo, byly mrtvoly upalovány, popel pak a kosti dávány do zvláštních nádob. Tyto popelnice vloženy do země a zasypány. Pohřebiště taková bývala předkům posvátná, pročež je valy obehňovaly. V Hlubšicích r. 1792 našli v zemi popelnice takové při stavbě hostince „u bílého koně“, jež stály vedle sebe na prknech dubových. Před tím ještě nalezeny popelnice v zemi na náměstí, kdež nyní katolický farní kostel stojí, tedy na výšině. Předkové naši pohanští totiž pohřebiště svá kladli na výšiny, hroby pak žen volili v nížinách poblíže vod na znak ženské čistoty. V Hrobníkách r. 1823 nalezeno bylo v zemi množství popelnic, ale též starých zbraní. Též u nedalekého Krnova, totiž na svahu pahorku zvaného „Burgberg“ objeveno takové staré pohřebiště, jež táhne se daleko do údolí.

Z Hlubšic vracíme se do Slezska rakouského, abychom zde navštívili velkou dědinu *Rosswald* (Rudoltice), kteráž táhne se na na dvě míle do délky a na půl míle do šířky. Zámek rosswaldský míval v století předešlém pověst slavnou po celé Evropě. Páni Sedlničtí měli zboží rosswaldské v držení, v dobách protestantských nepokojů dal je však biskup olomúcký Dietrichšteín svému synovi knížeti Maxmiliánu z Dietrichšteínu, kterýž je r. 1630 za 15.000 tolarů prodal svobodnému pánu Janu Jiřímu z Hodic. Páni Hodicové panovali tu potom skoro 150 roků. Poslední jejich potomek hrabě *Vojtěch z Hodic* byl osoba velice zajímavá. V Itálii poznal památky umělecké a při dvoře Karla VI. zvykl si neobyčejné nádheře.

Oženiv se s Žofií, vdovou po Jiřím markrabí barutském, vešel takto v příbuzenstvo s králem pruským. Paní tato byla o 22 let starší Vojtěcha Hodice, jehož láska brzo ochladla, pročež sňatek zrušen. Umění milovný a duchaplný Hodic usídliv se na svém statku rosswaldském, změnil zámek a jeho okolí v říši čarovnou. Sem snesl vše, co jen bujná jeho obrazotvornost mu vnukla. Chrámy, jeskyně, sochy, umělé říčky, v nichž dívky polopanny a poloryby pluly a pastýřky z Arkadie z břehu idyllickými zpěvy je provázely, celá města trpaslíkův, obrové z věků dávných, vodomety v komnatách zámeckých, vše to zařídil si zde hrabě Hodic s nádhrou neobyčejnou. V chlévech — byly to vlastně paláce — obrovský dobytek napájel se z koryt mramorových, nad nimiž skvělá se vyzlacená jména těchto dobytčat, jako Evropa, Juno a podobná. Věnce květinové zdobily v slavných dnech jich rohy.

Nelze se tudíž diviti, že cestující z daleka přijížděli sem, aby pozřeli na nádhru marnotratníka a podivína Hodice. Též císař Josef II. a Bedřich II. navštívili zde hraběte Hodice, kterýž žil jen své zábavě, nedbaje toho, že jmění mu ubývá. Na přestavění zámku věnoval tři miliony a celkem prohrál prý na 5—6 milionů. Umřel r. 1777 v Postupíně a s ním vymřela rodina hraběcí Hodicův. Poslední čas života svého žil už jen z darů, jež poskytoval mu královský jeho přítel Bedřich II. Z nádherného zámku zbyl pouze střed o 67 jizbách.

Z dědiny rosswaldské podáváme zde podle Ennse (Oppaland) tuto ukázkou zdejšího *nářečí* německého: Hos du gesán? ich hos mai

laitich ni gesán. (Viděl jsi to? Ve svém životě jsem to neviděl.) Lid nazývá se tu zřídka jmény rodinnými, nýbrž nazvíce křestními jmény, spojuje je s živností předků. Ku příkladu jmenují jakéhos občana rosswaldského dlouhým jménem: Salza Jirga Hunsu Huns. (Des Sälzer Georgs Hansen Hans.) Děd jeho byl totiž obchodník solí (sälzer), nazýval se Jiří (Georg, Jirga), otec měl křestní jméno Jan (Hans) a syn, jehož jsme dlouhým tím jménem pojmenovali, nazývá se též Jan. Nazývají tedy tohoto občana po živnosti a křestního jménu jeho děda, dodávající křestní jméno otce a syna. — Jiný příklad: 's Schuster Hunfa Hunsjirka Heger-Selmes; děd byl totiž švec a nazýval se Jan; otec Jan byl hajný a právě křestní jméno pana syna „dlouho jmenovaného“ je Anselm.

Z Rosswaldu dáme se do *Osoblavy* (Hotzenplotz), městečka na samé hranici pruské. Jsme zde v moravských enklavách, jež náležely od nepamětných časů k biskupství olomúckému a tudíž k Moravě. Když Opavsko za Přemysla Otakara II. odděleno bylo od Moravy, tyto statky biskupské i později zůstaly v deskách zemských moravských, považovány jsouce, ač ležely v Opavsku, vždy ještě za Moravu. Takž i Marie Terezie podřídila statky tyto biskupské krajským úřadům v Olomúci a v Přerově. Teprv Josef II. r. 1783 přidělil je ku krajskému úřadu krnovskému. Když pak tento úřad přeložen byl do Opavy, enklavy byly opět spravovány královskými úřady z Olomouce a Přerova. Nyní, jakž jsme již byli v jiném článku pověděli, enklavy příslušejí do Opavy v soudní a politické správě, poslance své však volí na moravský sněm zemský v Brně.

Osoblaha byla už v století dvanáctém městem. Obyvatelé bezdětní neměli práva činiti poslední vůli, neboť dědictví takové spadlo na biskupství olomúcké. Poněvadž pak lidé bezdětní majetek svůj marnil, biskup Mikuláš r. 1389 udělil městu Osoblaze právo, aby obyvatelé mohli odkazy činiti, ale jen opět obyvatelům osoblažským. Biskup Václav Králík, chtěje pak městečku, jež velké nehody stíhaly, pomoci, povolil r. 1415, že mohou každého řemeslníka za měšťana přijati a též židům pobyt v městě dovoliti.

Městečko Osoblaha má české toto jméno od řeky Osoblahy, kteráž v prvních svých počátcích jako potok i německy nazývá se Osa.

Nyní pak spějme ku zříceninám starého hradu *Füllstejna*, ježž vystavěl rytíř Herbort z Füllstejna. Dědina Füllstejn náležela již v století dvanáctém k biskupství olomúckému. Biskup olomúcký Bruno dal Füllstejn v léno rytíři Herbortovi, který vyznamenal se ve válce Otakara II. proti pohanským Prusům, aby na Osoblažsku chránil statky biskupské. Potomci Herbortovi zůstali v držení Füllstejna až do konce 16. století. Rodu tomu náleželi též mnohé jiné statky v Slezsku a na Moravě. Jméno Jana Herborta z Füllstejna známo jest jako obhájce Kroměříže r. 1422 proti Husitům. Znakem pánů Füllstejnů byly tři meče, jichž ostří sbíhala se v jablka. V polovici století šestnáctého pojal svobodný pán Václav Sedlnický z Choltic svobodnou paní Helenu Herbortovou z Füllstejna, čímž zboží Füllstejnské přešlo na slavný rod Sedlnických. Nejstarší syn Václava Sedlnického Jiří byl nejvyšším sudím markrabství moravského, zanechav po sobě knihu památnou pro staré právo moravské, nazývanou „Codex Sedlnickianus“, kterýž jak slovitný historik moravský Vincenc Brandl ve svém vydání staré „Knihy drnovské“ dokázal, je prací kompilatorskou knihy Ctibora Drnovského.

LXVIII.

Bruntál. — Hynek z Vrbna. — Pověst o bílé paní. — Vrbno. — Karlsbrunn.

Radostné údolí! Takž nazývají Němci město Bruntál (Freudenthal). Ležít v údolí věru rozkošném, osvěžováno na sever i východ vlnkami Černé Opavice, jež podél města ubíhá.

Bruntál má své české jméno po olomúckém biskupovi Brunovi, kterýž je buď založil, neb k jeho rozkvětu značně přispěl. Zde v německých krajích českého kdysi Opavska, v nichž nyní putujeme, mnoho musili bychom vyjmenovati míst a osad, kterým biskup Bruno a přítel našeho slavného Přemysla Otakara II. buď všelijaká práva udělil neb je dokonce založil. Do všech takových pak osad zaváděl z ciziny řemeslníky neb horníky — ovšem německé. Potom války zhoubné vyplenily mnohé zdejší obce a aby oživily se krajiny zpustlé, opět povolávány sem osadníci němečtí, až konečně v krajích těchto zbyli jen tito kolonisté němečtí, kdežto původní obyvatelé během několika století vymřeli a vymírajíce se němčili, nemohouce zachovati jako scvrklý hlouček v davech německých jazyk svůj mateřský.

Území panství bruntálského bylo částí Moravy. S Opavskem odděleno bylo Přemyslem Otakarem II. od Moravy r. 1261. Od tohoto času bylo Bruntálsko částí Opavska. — Když pak z Opavska roku 1377 Krnovsko vyloučeno bylo jako zvláštní knížectví, Bruntálsko

stalo se částí tohoto nového knížectví Krnovského, náležejíc Přemyslovcům sídlícím v Krnově.

Vrbno,

Arnošt, poslední Přemyslovec slezský, prodal panství bruntálské v polovici století patnáctého Janovi z Vrbna. Skoro 150 let Bruntálsko náleželo potom rodině těchto pánů, kteříž posli z místa Vrbna, nikoliv v Slezsku rakouském, nýbrž v Slezsku pruském nedaleko

Svidnice, neboť město Vrbno v Slezsku našem bylo založeno teprve od pánů z Vrbna, jakž dále povíme. Páni z Vrbna nazývali se zprvu „svobodnými pány“, později hrabaty z Vrbna a Bruntálu.

Páni z Vrbna zůstanou nezapomenutelní v krajích těchto. Roku 1500 bylo nynější město Vrbno pouze osadou nepatrnou. Jiří z Vrbna, tehdejší pán bruntálský, dal vybudovati v této osadě mnoho domů a zamýšleje město založiti, kázal stavěti do čtverhranu. Hornictví na panství bruntálském bylo tehdy v nejlepším rozkvětu.

Posledním držitelem panství bruntálského z rodiny pánů z Vrbna byl Hynek. Dosavadní osadu značně rozšířil novými stavbami a založil tak konečně r. 1611 město Vrbno, jež po něm pojmenováno bylo (Vrbno, německy Würbenthal). Požívaje všeobecné důvěry a úcty, zvolen byl zemským hejtmánem knížectví opavského od stavův, kteříž tehdy bránili mužně svá práva proti stavům slezským, a kteříž nechtěli dopustiti, aby Opavsko do Slezska bylo vřaděno. Císař Matyáš, král český, jedá z Vratislavi, kdež holdovali mu Slezáci, stanul v zámku bruntálském na půdě *opavské*, aby si dal holdovati zde od stavův opavských zvláště.

Hynek z Vrbna, jsa vyznavačem učení Kalvínova, snažil se, aby poddané své ku víře své obrátil. Nikoliv však jen pro náboženské své smýšlení, ale jsa takřka vůdcem stavův opavských, kteříž v těch časech proti opavskému knížeti Karlovi z Lichtenštejna byli v odporu, Hynek z Vrbna zbaven byl Lichtenštejnem hodnosti hejtmána zemského. Šlechta opavská však tím více přilnula k Hynkoví, zvolivši ho znovu hejtmánem zemským a vyslavši ho do direktoria moravského a do Uher, aby tam způsobil spolek s Uhry.

Na statech Hynkových hospodařil v nepřítomnosti jeho bratr Hanuš, muž činný a rozhodný. Jsa nepřitelem tehdejšího směru na dvoře císařském, horlivě pracoval pro Bedřicha Falckého, jež stavové zemí českých králem svým zvolili, prohlásivše císaře Ferdinanda za zbavena trůnu českého. Zvolený král Bedřich dal holdovati si ve Vratislavi od stavův slezských. Na zpáteční cestě z Vratislavi do Prahy stanul v Bruntále, kdež stavové opavští slíbili mu věrnost a po-

slušnost. Bedřich potvrdil Hynka z Vrbna opět v hodnosti hejtmana zemského.

Bitva na Bílé Hoře byla i pro Hynka osudnou. Věda, že ho stíhati budou, složil svůj úřad hejtmanský a odebral se do ciziny. Panství své bruntálské a cožkoli na stříbre a zlatě měl, svěřil svému švakrovi Jiřímu z Vrbna.

Císař Ferdinand přísnému soudu podrobil své nepřátele. Hanuše a Hynka z Vrbna, markrabího Jana Jiřího z Krnova a deset jiných šlechticův opavských dal do achtu (klatby říšské) a statky jejich zabral. Hynek utekl se do ciziny, ztratil své panství, ale zachránil svůj život. Jeho bratr Hanuš z Vrbna však odsouzen na smrt skončil rukou katovou (1621) s jinými šlechtici českými.

Příbuzní někteří pánův z Vrbna byli věrnými přívrženci císařovými a církve katolické. Takž Štěpán z Vrbna hájil později Opavu a Bruntál udatně proti protestantům, Bernát z Vrbna r. 1641 stal se zemským hejtmánem, dobrým jsa katolíkem. Sestry Hynkovy přilnuvše ku víře katolické, bohatě obdařily dominikány a jezovity opavské. Pochovány byly za štědré a dobré tyto skutky v chrámech opavských, avšak Bruntálu nenabýly ani ony ani později nikdo ze slavného rodu hrabat z Vrbna.

Arcivévoda Karel, velmistr řádu rytířů německých, zakoupil pro tento řád r. 1621 od císaře Ferdinanda II. panství bruntálské, oddané rodu hrabat z Vrbna, za 200.000 zlatých, povolil však vdově po Hanuši doživotný byt na hradě zvaném Fürstenwalde u samého Vrbna. Byla to ovšem malá náhrada — za život Hanušův a statky. Avšak přece milost, vždyť řád německých rytířův řádně koupil si statku tohoto.

Milosti této užívala vdova po Hanuši Anežka pouze deset let, skonavši roku 1631 a zanechavši jedenáctiletou dcerušku Helenu.

Blízká příbuzná Kunhuta ujala se osiřelé dívky hraběcí. Vychovávala ji na hradě Fürstenwaldu pečlivě. Helenka vykvetla v brzku v pannu krásnou.

Vojska švédská zaplavila země české. Silné oddělení švédské dobyvši a vypálivši Bruntál r. 1641 opevnilo se na pahorku u samého

Vrbna. Obyvatelstvo tohoto mladého městečka, sestávající nazvíce z horníků, hlásilo se vždy ještě k učení protestantskému a žilo se Švédy přátelsky. Mladý švédský důstojník zahořel — jak mnohé vyprávějí nám pověsti — ku sličné Helence Vrbeuské láskou. V hradě, v němž přebyvala, byla však posádka císařská opatřená hojným střelivem. Avšak což posádka nepřátelská! Mladá srdce překonají všechny překážky.

Švédský důstojník navštěvoval často spanilou Helenku na hradě, oděn jsa v háv hornický. Helenka nepřijímala pak jen svého milence, v nadrech jejích neozývaly se jen city lásky k němu, ale též nenávisť proti císařským, kteříž odpravili jejího otce a vzali jí statky rodinné. Láska poutala ji k Švédům a se Švédy chtěla pomstíti otce svého na císařských.

Slavíc po dvacáté svoje narozeniny, počastovala posádku císařskou dostatečně vínem. Veselé písně rozjařených vojáků ozývaly se po hradě, číše naplněné opojným vínem kolovaly po celý den v prostorách hradu. Pozvolna počaly však písně umlkati, vojínové zpítí klesali pod stoly, až konečně rozhostil se po celém hradě spánek sladký.

Nyní byl čas. Helenka vyšla na věž a zavěsivši v okně louč, spěchala k tajné chodbě, z níž byl východ ze zámku. Brzo na to objevili se švédští žoldnéři na hradě, zajali posádku císařskou a obsadili hrad.

Císařské vojsko brzo na to spěchalo od Bruntálu, aby zahnal Švédy z Vrbna a vyrvalo jim hrad. Švédové vytáhli proti císařským a 29. června 1641 svedena bitva. Švédové ustupovali konečně přesile císařských, chtějíce se vrátiti do svého opevněného tábora, císařští však dobyli i zde vítězství. Obyvatelstvo města Vrbna přechalo do lesů; havíři vrbenští pak chopili se zbraně a tajnou chodbou spěchali do hradu, aby posádce švédské v boji těžkém pomoci poskytl. Voje císařské blížily se již ku hradu, v hradě nastala činnost zimničná, aby první útok odrazili vítězně. Z nenadání ale zatřásl dutý výbuch celým hradem. Země pohnula sebou a pevné mury hradební rozpadávaly se. Jako by zhoubné blesky hromu byly za-

sáhly hrad tento! Zdi se bořily a spousty kamení padaly dolů. Hrad zřícen a nikdy už nevystavěn. V prachárně hradové totiž vzňal se oheň a pohřbil v zříceninách posádku švédskou a — jak pověst tvrdí — též sličnou Helenku.

Když pak obyvatelé vrbenští pozvolna navraceli se do svého města, bylo zde už vojsko císařské. Obyvatelstvo pak přistoupilo poznenáhla zas do lůna církve katolické, mnozí však nechtějíce zřící

Karlsbrunn.

se vyznání svého, vystěhovali se. Helenka pak je nyní „bílou paní“, která v zříceninách bývalého hradu v době noční objevuje se, aby trpěla za hříchy své. Takž v lidu zdejším nyní katolickém povstala pověst o bílé paní, která zradivši hrad Švédům, nyní po smrti nositi musí v bílém hávu klíče . . .

Ve válce třicetileté mnohé vesnice na Bruntálsku docela zpustly. Město Bruntál pak dobyto vojevůdcem švédským Königsmarkem r. 1645, při čemž obhájce města Karel hrabě z Vrba zajat. Velká

část města Bruntálu lehla tehdy popelem. Též roku 1648 28. března Bruntál vyplněn a po míru po dvě léta ještě řádili švédští žoldnéři po celém Bruntálsku.

Rytíři německého řádu, jimž po pánech z Vrbna Bruntálsko připadlo, dali zámek bruntálský r. 1777 značně rozšířiti. Má nyní 72 prostranných pokojů a sálů. Farní kostel bruntálský vystavěn byl již v 12. neb 13. století. Piaristé mají zde svou kolej od r. 1732, s níž spojeny byly čtyry školy latinské, jež r. 1778 byly zrušeny. Bruntál má nyní nižší gymnasium státní. Obyvatelů 7600.

Pohledněmež nyní na město *Vrbno*, jež páni z Vrbna založili a u něhož v příjemné poloze Černá Opava spojená s Bílou stékají se s Opavou Prostřední, sesilněnou Malou Opavou. Město rozkládá se s bílými svými domy na pahorku, na jehož nejvyšším bodu stojí kostel. Vrbno vybudováno jest do čtverhranu přičiněním panův z Vrbna, z nichž poslední známý nám již Hynek z Vrbna pojmenovav je po sobě Vrbnem, a dada osadníkům zdejšími výsady všeliké, pravil jim: Stavte dále a buďte pilní. Živte se jak můžete: vypůjčujte, lžete, klamte — ale nekradte, neboť dal bych vás věšet!

Na náměstí proti hlavní bráně kostelní byla ještě nedávno bařina, kterouž při stavbě nového kostela zasýpali. Bařina tato, — jak pověst dí — zůstala tu po velké šachtě, do níž metáni byli zajatí Taborité.

Husité přitáhnuvše sem od Cukmantlu, přepadli pryč tehdy havíře, jichž v časech tehdejších bylo zde dosti, neboť z dolů zdejších vyváženy byly ještě poklady zlaté, o čemž později budeme vyprávěti. Havíři bránili se zoufale, ale beznadějně. V tom jezdcí neznámí přikvačili na pomoc horníkům. Obr byl jich vůdcem a počal do husitů bušiti svým kladivem železným. Jezdci bodali svými meči udatně do Husitů, kteříž konečně poraženi, zajati a do šachty této vmetáni byli.

Mezi Bruntálem a Vrbnem rozkládá se příjemné městečko *Andělská Hora* (Engelsberg) na pahorku, který sklání se k údolí od vysokých hor. Z Hory Andělské vydáme se do nedalekého místa lázeňského, zvaného *Karlsbrunn*.

Do Karlsbrunnu v době letní spěchají nemocní i zdraví, aby v rozkošném údolí, obklopeném vysokými horami a v zdravém vzduchu

lesním pookřáli a osvěžili se. Jeť tu pobyt v letních měsících nad míru příjemný.

V hustých lesích těchto před dávnými časy zbožný poustevník vystavěl kapličku, zasvětiv ji sv. Hubertovi. Život svůj trávil v modlitbách, odloučen od ostatního světa hříšného. Pohříživ se jednou v tuhý spánek za noci letní, spatřil svatého Huberta, který táže se, co by si přál. Poustevník přemýšlel a konečně odpověděl: „Chci nemocným prospívati.“ — Probudiv se ze sna, zbožný poustevník kráčel ku kapličce, aby zde ranní svou modlitbu vykonal. Ale jaký div! U kapličky prýštila se z pramene voda jasná, o níž poustevník dříve nevěděl. Naleznuv pak v lese lovce, kterýž těžce onemocněv, zůstal tu ležeti, poustevník dal mu píti vody z nového pramene. Lovec brzo se uzdravil. Byl to svobodný pan z Riedheimu, správce panství bruntálského, kterýž přesvědčiv se, že voda je léčivá, vystavěl zde pro nemocné dům. Tím dán počátek nynějšímu lázeňskému místu Karlsbrunn. Tak pověst.

Údolí toto nazývalo se Hinnewieder. Arcivévoda Maximilián, velmistr německého řádu, dal r. 1780 pramen léčivý lučebně zkoušeti a po něm nazývá se hlavní pramen Maximiliánův. Jiný pramen má již od roku 1802 jméno po arcivévodovi Karlovi, pozdějším velmistu řádu německého, slavném to válečníku rakouském. Po něm tehdejší Hinnewieder dostalo jméno Karlsbrunn. Třetí pramen upravený pro lázeňské místo 1812 nazývá se Antonínův. R. 1862 objeven byl nový pramen, jemuž dáno jméno po arcivévodovi Vilémovi. Z pramenů těchto prýští se kyselka železitá.

Méně příjemný je pobyt v Karlsbrunnu, když nad vysokými horami, jež údolí toto uzavírají, hustá mračna vzejdou. Lázeňští hosté nedůvěřivě pohlížejí k zamračenému nebi, pocit úzkosti stupňuje se pak, když liják potrvá po dva, tři i více dní. Krásné toto údolí stává se potom jezerem. Z vysokých hor prudkým během ženou se sem přítoky vod dravých, pustošice, co kde práce lidská namáhavě vybudovala, chtějíc krásy přírodní uméním a pohodlím doplniti. Lázeňští hosté prchají před povodní do měst a přicházejíce sem následujícího roku, nových odkrývají kouzel v rozkošné této krajině, v níž povodně bohu díky nejsou časté.

LXIX.

O čarodějnicích. — Praděd. — Petrova Skála. Vodopády. —
Fuhrmanstein. — Koldštejn.

ůj bože, bylo tu v předešlých stoletích čarodějnic! Až se nám vlasy věží, čteme-li v starých knihách, co tyto obludy podnikaly!

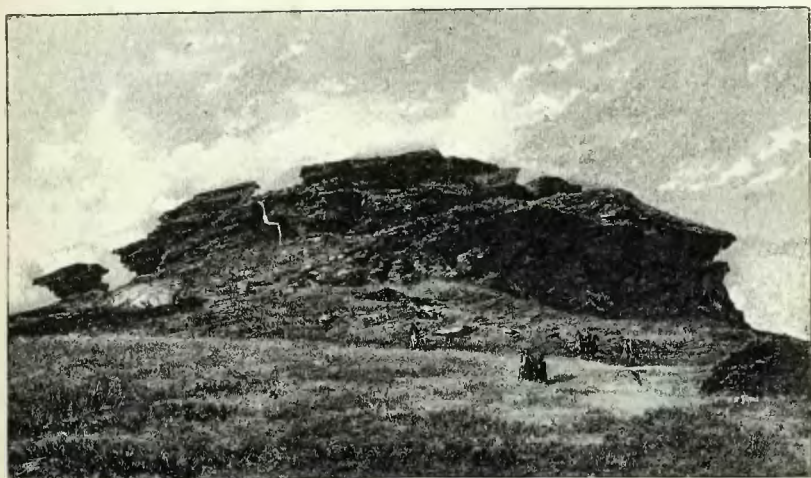
Čeho zaslepenost lidská je sto, nejlépe viděti ze soudních zápisů o přích proti čarodějnicím. Mužové učení věřili v kouzla, dokazující z bible, že čarodějnice jsou. Zákony mnohé proti čarodějnicím a smutné rozsudky z dob minulých — ó duchu lidský, na jak mylné dáváš se scestí! Knežstvo, soudcové, lékaři — všickni tito vzdělanci spojili se a hledali čarodějnice!

Jakžby nenašli! Mělit kata, který lidi mučil. Baby i sličné ženy ba i děti přiznávaly se, ovšem na mučidle, že jsou čarodějnicemi!

„V celých davech,“ vypravuje nám Luccä, „v dobách války třicetileté čarodějnice a obludy létaly v povětří; jediné město Cukmantl mělo osm katův, kteříž upalovali jednu „obludu“ po druhé a nemohouce býti hotovi, do ohně házeli konečně i šest až osm „čarodějnic“ najednou, aby práci svou zrychlili.“ Mnohé zápisy soudní o těchto čarodějnických přích ztratily se sice, neboť úředníci sami spálili mnoho takových soudních spisů pro mnohé nesmysly. Ale Enns (Oppaland) přece aspoň ze zbylých listin zjistil, že od roku 1639 až roku 1651 v Cukmantlu 85, ve Frývaldově 102, v Nise 11 a v jiných dvou obcích 44, úhrnem 242 „čarodějnic“ upáleno bylo. Čarodějnice

upálené byly ženy a dcery radních, hostinských a jiných lidí zámožných, ba i děti. Staré báby ovšem nejvíce, jakž pochopitelně, z čarodějnictví byly podezřívány.

Byla-li bába stará a šeredná, nemohlo býti pochybnosti, že je čarodějnici. Vynikala-li ženská krásou nevšední, měla zajisté s čertem spolek. A podezřelou takovou osobu odvekli do mučírny, kdež nemohla zapíratí a musila se přiznati na věci, při nichž nás strach a hrůza obchází.

Petrova skála.

Odsuzování čarodějnic ostatně dost se vyplácelo. Tak r. 1639 v Cukmantlu upálili jich jedenáct a vyneslo to 425 tolarů, o kteréž dělili se purkmistr, rada, písaři a arcibiskup jako tehdejší pán země. Kat měl tehdy práce vždy dost, ale platili mu málo, pročež r. 1640 uzavřeli s ním novou smlouvu. Zvýšili mu potom plat za jedno upálení na 6 tolarů, po čas vyšetřování dostával taktéž 6 tolarů týdně a k tomu ještě dávali mu obilí, píce, dřevo a světlo. Katovým pacholkům vypláceli po upálení čarodějnice dva tolary a na posiluňnou přidávali jim džbánec vína.

Za svědky proti „čarodějnicím“ přijímány po tehdejších zákonech i osoby, které jinak před právem svědčiti nemohly, jako osoby z církve

vyobcované a opovržené, ba i zjevné nepřátely obžalovaných, kteří na mučidle bez dlouhých okolků přiznali se, že mají spolek s ďáblem. Podrželi hořící svíce „čarodějnicí“ u samého těla trochu déle, než je člověku příjemno, aneb položili ji do mučidla a hned jim pověděla, že — ano! A potom upálili ubohou čarodějnicí, která se krví čertu zapsala, jakž o tom byli přesvědčeni. Takých ďáblům zapsaných žen bylo tehdy mnoho, lid i páni učení věřili, že čarodějnice se vespolek znají, že odbyvají své sněmy na Petřské Skalce. Na tuto skalku přijžděli kouzelníci buď na holích, vidlích neb na červených kohoutech, proměňvše se v kocoury, sovy, netopýry a jiná pěkná zvířata. Aby dobře létaly, čarodějnice mazaly se zvláštní mastí, připravenou z mléka a z čertova lejna. Sněmům čarodějnickým na Petřské Skalce čert a královna čarodějnic předsedali a tam se radili, co kde zlého by na nestastný lid uvalili. Ďábel objevil se tam jako kozel. Přijímal holdování svých poddaných, dává se lízati pod ocasem, a rozdával peníze zlaté, kteréž však za dne proměnily se v ničemné škvarky. Potom hodovali, aniž se nasýtili, divoké tance tančili obrácení jsouce k sobě zády a hudebníkem při těchto rejdech býval kocour.

V stoletích předešlých pověřivý lid takovýmto způsobem šálil se sám, nevinné spoluobčany vydávaje trýznění a smrti strašné. Příšernými obludami, jichž nebylo, strašil se, a věru divno, jak takové zaslepenosti propadnouti může celý věk! Na rozsudku proti jedné „čarodějnicí“ vydaném dne 18. února 1684 nacházíme též podpis Jiřího hraběte z Hodic, tehdejšího hejtmána zemského! Vždyť víra v čarodějnice byla tak obecná, že císař Leopold I., aby na Petrově Skalce zamezil schůzky čarodějnic, kázal horu tuto svěcenou vodou vykropiti a postaviti tam boží muka. Konsistoř olomúcká souhlasila, ale to nedostačilo. Byly jiné překážky, jak dne 22. listopadu 1681 císař Leopold I. sám píše. Byloť tehdy sporné, kterému panství Petrova Skála náleží. Císař však rozkázal, aby skálu vykropili a boží muka postavili, prohlašuje, že nechce popírati práv toho kterého panství.

Nepomohlo ani vysvěcení hříšných těch míst, na nichž nočního času obludy příšerné své rejdy prováděly. Lid vypravoval si dále o strašných věcech, které se na Petrově Skále dějí. Teprv poznenáhla

podařilo se zvrátiti víru v čarodějnice. Mužové osvícení, jako jezovité Adam Tanner, Friedrich Spee a Křištof Thomasius poučovali lid, vydávající spisy a dokazující, že čarodějnic není, že to výmysl lidský. Vzdělanci věku tehdejšího počali pomalu poznávati svůj blud, poučovali lid a domohli se výsledku. Zákonodárství zrušilo tresty na čarodějnice a lid pozvolna přivykal si věriti, že čarodějnic není.

Nyní straší tu jen pověsti rozličné o svatém Petru, o pastýři, který zjevuje se u velkých černých rybníků, vůbec pověry, pro něž žádný člověk neskoná svůj život v plamenech jako kouzelník!

Tyto doby pronásledování osob nevinných minuly, ale lid pohorský vypravuje vždy ještě s tajemnou hrůzou o zlé moci, jakou mívaly ženy čarodějnické. Duchové a ohniví mužové zjevují se pořád ještě lidu horskému poblíže Praděda a v dobách zimních vypravují si venkované s vážnými tvářemi a zaslzenýma očima, co se komu v noci zjevilo; strach přechází je při poslouchání a vypravování nevyzpytatelných a děsných těch historek. Proti nemocem mají rozličné prostředky domácí, v něž pověřivý lid pohorský jako v Krista věří, maje za to, že „takový prostředek pomůže více než doktor“. Ku příkladu: proti bolení hlavy: — stábnutá žába a nic jiného, to úplně dostačí a málo to stojí.

Z Karlsbrunnu vydáme se na vysoké hory, abychom po dlouhé obtížné cestě navštívili krále horstva opavského.

Na *Pradědu* při pěkném počasí přehledneme úzké údolí bělské, obklopené hory fryvaldovskými, a nad Gräfenberkem nahledneme do užšího ještě údolí Stařice a Horní Lipové (Linde-Wiese), spatříme Vídnavu, dále k severu Friedeberg a Javorník, k západu úrodné nivy nisské. Na moravské straně pne se před námi horstvo jako mocný řetěz, tvořící přirozenou hranici mezi Moravou a Opavskem.

Zde na Pradědu vegetace vymřela. Jen tu a tam na půdě mechovitě malé stromky. Sníh padá zde už v říjnu. Vysoké tyto hory bývaly tu — jak Enns praví — když ve světě nic ještě nežilo, nic se nehýbalo než voda a vítr. Klidně hory tyto vysoké patřily na to, kdy tekly vedle nich vysoké vody, urývající jim půdy, aby z nich

nových pahorků nastavěly. Byly svědky, když v prvních počátcích rodila se zvířata a rostliny — tu však na Pradědu pusto. (1490 m.)

Jihozápadně od Praděda hora *Petrova Skála* (Peterstein) vypíná se se svou skalnatou věží, kteráž daleko do údolí patří a již obyvatelé horští nazývají prorokem povětrnosti. (1455 m.)

Skalka tato nazývá se *Petrova* (Peterstein), poněvadž sv. Petr se tu zjevoval, jak lid vypravuje. Jednou zabloudil tu v horách bohatý pán a dlouho bloudiv ocítl se u této skály, na níž spatřil obraz svatého Petra. V úzkosti své pán modlil se, vzýváje tohoto svatého, kterýž zjeviv se mu, ukázal mu cestu. — Jiná pověst: Malíř unesl z moravského kláštera jeptišku sem do hor. Unaveni cestou klesli polomrtvi tu na Petrově Skále. Kroky jich pronásledovatelů už se ozývaly. Tu svatý Petr zjevil se milencům. Hrom a blesky šlehaly. Petr zakryl milence svým pláštěm, odvedl je do údolí a milenci, což se rozumí, vzali se.

Velkolepý je pohled z Praděda a z Petrovy Skalky. Horstvo toto však i ve stínu svých lesů, do nichž sestupujeme, odkrývá nám nové a nové vnady přírody, vysylajíc k údolí své vody dravé, jež v počátcích svých proskakujíce jako nepatrné praménky z vysokých skal, spojují se v údolích v mocnější proudy a bubláním a šumem svým oživují pustý zalesněný kraj.

Vodopády našich hor pěkně poskytují divadlo i dnes. Kdybychom vypisovali ze starých knih, nepoznavše vodopádů těchto, pěknými slovy a úchvatně mohli bychom líčiti krásy přírodní, jež v horstvu tomto vykouzlují horské vody. Mohli bychom vypsati, jakož mnozí cestovatelé slezští činí, že voda na jednom místě padá s výše několika set metrů — bývalo to sice pravda, ale není.

Velký vodopád (Hoher Fall) jsme s dobrým znalcem zdejší krajiny vyhledali asi za tři hodiny cesty od Valdenburku. Krásný obraz přírody! V úzkém řečišti šumí dravá voda padajíc po skalínách dolů, ale nikde z velké výšky. Mnohé povodně odstranily vodě všelijaké překážky, kteréž prý se jí ještě před 40—50 lety v cestu kladly, a voda úzkým řečištěm dopadá nyní volněji se skály vyšší na skály nižší dál a dále, až dobíhá k řece Bělé. Mnohé nárazy vody na skály v šumu

lesním působí hřmot, který na mnoho kroků od velkého vodopádu jest slyšeti. Zvláště po prudkých deštích bývá prý tu krásné divadlo.

Jiný vodopád, zvaný *malý*, na Opavici, poblíže „ďáblova mostu“, od velkého vodopádu mnoho se neliší. Povodeň r. 1880 však i tu mnohé překážky vodě spadající odstranila a není tedy spád i zde tak příkrý, jako býval.

V horstvu tomto učiníme ještě jiný výlet a sice na Červené Hory a na Fuhrmanstein. Z Červených Hor nahledneme do krásného bělského údolí (*Bielethal*), v němž dlouhá řada domků přívětivě se rozkládá, dále město Frývaldov a Gräfenberk nám zjevujíc. Z Fuhrmansteinu krásný otevře se nám rozhled do Moravy na krásné údolí Tesy, která má své počátky z těchto hor. Údolí toto je překrásné.

Vozka chtěl prý po hoře jeti, ale cesta byla prabídná. Počal se modlit, potom kleti a konečně volal čerta, aby mu pomohl. A čert přišel. Poradil vozkovi, aby cestu vydláždil chlebem. Vozka, který měl na voze dostatek chleba, poslechl. Ale sotva počal božím darem plýtvati, už se proměnil ve skálu, která na této hoře stojí. Proto tato hora nazývá se Fuhrmanstein (Vozkova skála).

Skála tato věru je trochu podobna vozkovi s povozem a koněm. Vozka byl ze soudního moravského pohraničního městečka *Koldštejnu* (*Goldenstein*), kamž ubíráme se po hustě zalesněném pohoří po silnici průsmykem u Ramzové. Kraj, jímž kráčíme, je pustý a smutný. Na cestě asi tříhodinné málo potkáme lidí a málo uvidíme lidských příbytků.

V Koldštejnu navštívíme krásný zámek, nad nímž vypínají se zříceniny starého hradu, druhdy sídla pánů z Valdštýna, z Žerotína, od r. 1622 Lichtensteinů.

LXX.

V údolí Frývaldovském. — Vincenc Priessnitz a Gräfenberk. —
Dolní Lipová a Šrot. — Město Frývaldov.

upa Zlatá na východ, na sever hory gräfenberské, na západ hora Smrk (Fichtenstein) a na jihozápad v dále vysoký Hochšár (1345 m.) pne se jako hraniční sloup mezi Moravou a Slezskem. Nacházíme se v rozkošném údolí, do něhož divé horské vody řek Bělé a Stařice spěchají, aby se spojily u města *Frývaldova* v jeden tok.

Ve Fryvaldově nejsme už vlastně v Opavsku, nýbrž v knížectví Nise, nejsme už v Slezsku Horním, ale Dolním. Poněvadž po slezských válkách, když Prusové odňali nám velkou část knížectví nisského, zůstala nám jen *hornatá* část tohoto knížectví dolnoslezského, stalo se zvykem, že malá tato část původního Dolního Slezska nazývána byla též Horním Slezskem. Historik odpustí nám tedy, že o Frývaldově mluvíme v oddělení opavském.

Kamkoliv obrátíme se v krajích těchto, jichž hlavním městem bývala kdysi pyšná Nisa, slezský to Řím, všude jen hlahol německý doráží na sluch náš. Kraje tyto jsou čistě německé, původní živel český vymřel, zmizel, osadníci němečtí úplně tu opanovali. Po předcích českých zůstali jen jména některých řek, jako Stařice, Bělé, pojmenování vrchů, jako „Koppe“ (Goldkoppe, Bischofskoppe, Nesselkoppe a t. d.), totiž Kupa (polský Kempa), kopec, a mnohé zvyky a obyčeje

slovanské, ku příkladu při obřadech svatebních, při nichž „druschba“ (družba) velkou hraje úlohu.

Krása údolí frývaldovského vábí sem ročně tisíce navštěvovatelů. Nespěchají sem jen nemocní, aby v Gräfenberku Priessnitzovou methodou zdraví své napravili. Houfy cestujících, jež chtějí kochati se na půvabech pohoří sudetského, v měsících letních zastavují se ve Frývaldově, odkudž pak činí výlety buď na sever ku pruské rovině, na východ k Cukmantlu, na východ k Pradědu a na západ do údolí lipovského aneb ještě do Koldštejna a pak do moravské nížiny.

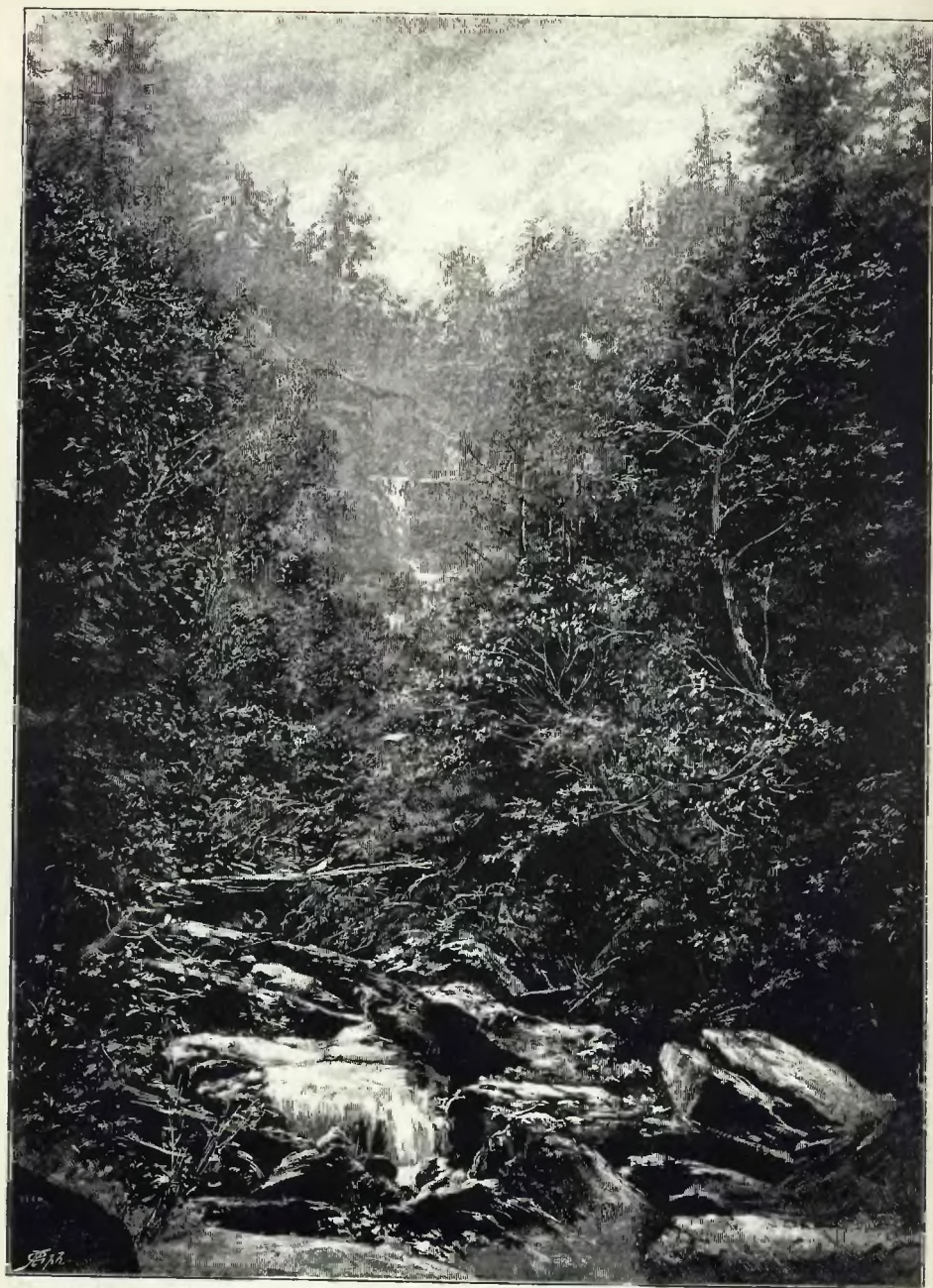
Na horách zdejších nepokochá se jen milovník přírody, hledající v nich poklidu a svěžího vzduchu, i geolog, fysik i botanik mnoho zde naleznou předmětů ku svým studiím. Rozmanitost a krása květeny zdejší zvláště je nápadna, stoupáme-li z úrodných lučin v dolinách podél žitíšť na pahorky a z pahorků k vysokým horám. Jaká změna to v rostlinstvu, již poznáme v několika hodinách!

Hřbety hor zdejších zavádějí nás do těch studených krajů, kde stromy nerostou a mech počíná, neboť tam není ani kleče ani jalovce. Jaterníku a mnohých léčivých bylin nalezneme tu dosti; noha pak těžce kráčí vysokou travou a po namáhavé cestě spočine cestovatel u skal přepodivných tvarů. Některé skály mají podobu stolu, jakoby kamenník je byl ohladil, chtěje poutníkovi poskytnouti milého odpočinku. Jiné zas vyhlížejí jako stěny budovy nějaké, již kamenná střecha vroubí.

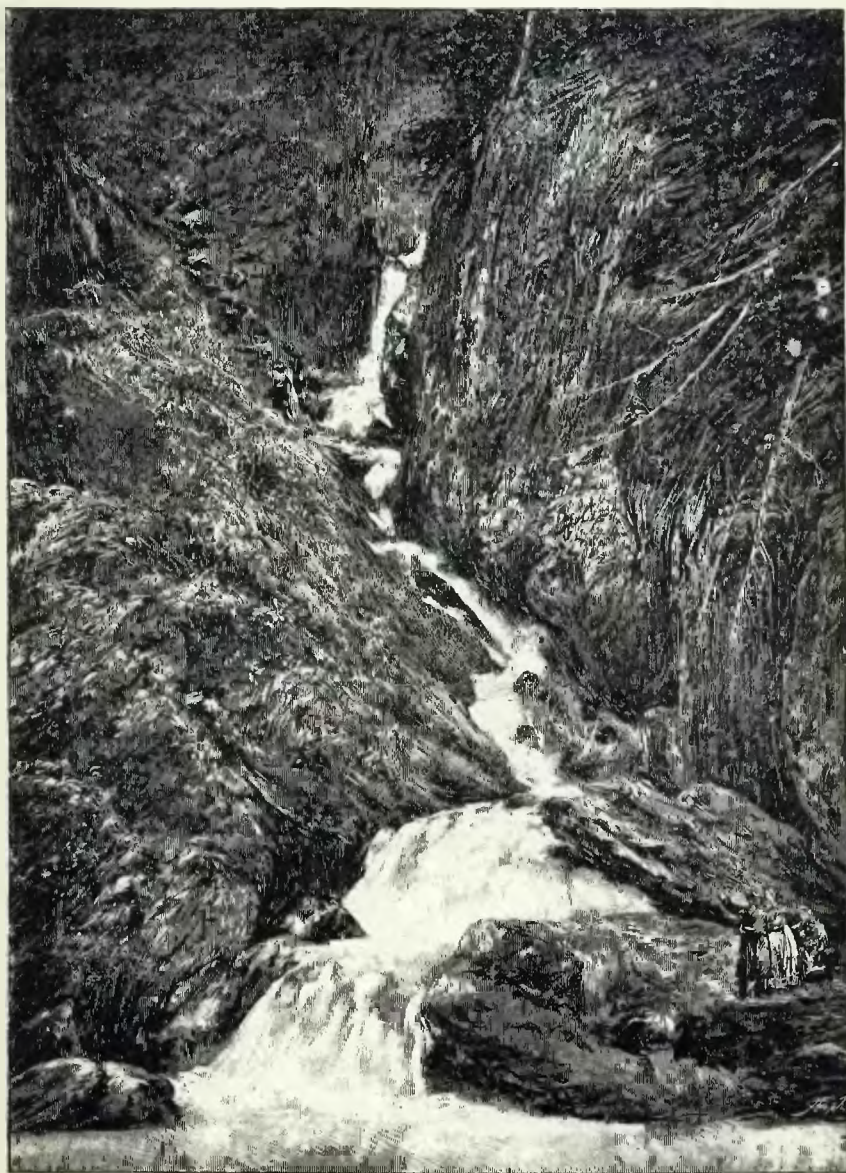
Krásá pohoří zdejšího rozhlásila se teprv v míře značnější, když pověst o divotvorném léčení sedláka Priessnitze vylákala sem z daleka nemocné.

Priessnitz Vincenc narodil se na Gräfenberku r. 1799. Otec jeho byl rolníkem na lesnatém pahorku Gräfenberském u Frývaldova. Mladý Priessnitz, jehož jméno stalo se později světovým, naučil se ve škole toliko čísti a trochu psáti. A prostý tento muž je původcem novějšího vodoléčitelství.

Již v patnáctém roce svého věku mladý synek rolnický vyléčil si sám rozdrčený palec, přikládaje naň chladnou vodu. V sedmnáctém roce vůz obilím naložený přešel mu prsa a zlomil mu několik žeber

Velký vodopád.

Malý vodopád.

Ranhojič trápil Priessnitz teplými obklady, předpovídaje, že mladík zůstane mrzákem. Ale Priessnitz odhodil teplé obklady, počal přikládati si studené, pil hojně chladnou vodu, přebýváje na volném vzduchu a vyléčil se úplně. Dávaje takové rady lékařské lidu chudému, nabyl brzo chvalné pověsti daleko široko. I lidé zámožnější počali se utíkatí o radu lékařskou k němu, prostému sedláku. Farář vogelseifský, který s kazatelny řečnil proti lékaři sedláku, později sám povážlivě jsa churav léčiti se dal tímto „sedlákem“. Nemocných, již důvěřovali Priessnitzovi, přibývalo, takže vystavěl r. 1822 pro hosty své kamenný dům, později ještě více domů jiných. Magistrát frývaldovský odsoudil Priessnitze r. 1829 pro nedovolené a neumělé léčení do vězení. Rozsudek však zrušen, neboť se dokázalo, že Priessnitz nedává svým nemocným žádných lékův kromě vody, vzduchu a pokrmu a že počíná si nezištně. Lékaři chtějíce zbaviti se léčitelství „selského“ a nemohouce *ve vodě* nic škodného naléztí, dali analysovati houby, jimiž Priessnitz své nemocné třel. Priessnitz však rozmrzev se, vyhodil všechny houby a počal tříti nemocné rukou, neboť jak pravil: „na živé zase živé“.

Roku 1831 povoleno Priessnitzovi, aby zařídil si řádný lázeňský ústav. Přijížděli sem pak lékaři i zdaleka, aby přesvědčili o zařízení ústavu Priessnitzova a o výsledcích vodoléčitelství. Lékaři počali se konečně vyslovovati o methodě Priessnitzově pochvalně. R. 1839 bylo v Gräfenberku 1700 hostí ze všech končin světa a po vzoru léčitelského tohoto ústavu založeny mnohé jiné, což bylo příčinou, že Gräfenberku hostí ubývalo. Počet nemocných, kteří zde hledají pomoci, jest však vždy ještě značný.

Priessnitz užíval vody dvojím způsobem, mytím, koupáním, ale též vnitřním užíváním vody. Léků vedle vody připustiti nechtěl. Voda a vzduch — a vděční vyléčení hosté nastavěli Priessnitzovi pomníků zde v Gräfenberku a v cizině vyhlašovali jeho umění. Priessnitz zabýval se hlavně neduhy místními neb zevnějšími, na příklad zlámáními, záněty, dnou, rheumatismy a neduhy kostí. Obklady v studené vodě namočené, často obnovované, studené lázně místní (rukou, nohou, hlavy, sedací), lázně padací neb stříkací (douche), jak dešťové

tak proudové, mnohohodinné pocení v mokré houni, až pot po konvích se cedil, házení nemocných, když se rozpotili, do velikých kádí, v nichž byla voda bezmála ledová (8—9° R.); násilné chození čili běhání nemocných v oděvu lehkém po horách, hrubá selská strava — tak Priessnitz léčil sám doznávaje, že kdo chce se u něho dáti léčiti, musí míti „charakter“.

Priessnitz byl málomluvný, osobně prostý, často příkrý. Zůstavil značné jmění, obohativ celou krajinu svým ústavem, do něhož hrnou se hosté z krajin blízkých i vzdálených. Zemřel r. 1851 a na Gräfenberk spěchají i nyní ještě ročně sta nemocných, aby zde po způsobu Priessnitzově dali se léčiti.

Způsob vodního léčení Priessnitzova v Gräfenberku po jeho smrti trochu zmírněn. Dříve pili nemocní 20—30 sklenic vody, aby strávili jídla a rozředili svou krev; jindy rozpotivše se přenesmírně, skákali do zimné vody, jakoby voda a oheň byly živly bratrské. Nyní přechody nejsou tak prudké. Dvacet neb třicet sklenic netřeba již nemocnému pít. Ale léčení gräfenberské vyžaduje vždy ještě dosti obětí od svých pacientů. Za to ovšem mají páni nemocní přeuáramný hlad.

Priessnitzovi dostalo se uznání za blahodárné jeho působení. Na výšině gräfenberské stojí malé mausoleum v slohu gotickém. Lesní pramen okrášlený obeliskem má jméno své po Priessnitzovi, jenž položil základ ku slávě v Gräfenberku. Není však každému známo, že zde jeden z předků Priessnitzových v době války třicetileté zabít byl, pronásleduje vojáky, kteří uloupili mu dceru. Ještě výše v lese nalezneme pramen Vincencův poblíže pramenů štýrského a finského, z nichž vesměs prýští výborná voda studená. Je tu též pomník pruský, ale též český.

Nejbohatší zřídla prýští se ze strany severní a východní. Na sever na pravé straně řeky Bělé vypíná se k nebi Zlatá Kupa, kteráž, zvláště pak blízká Kopřivná utěšený poskytují výhled do dolní části bělského údolí, na horstvo kladské a daleko na sever táhnoucí se rovinu pruskou, vyzdobenou mnohými městy a vískami. Temeno Zlaté Kupy je zalesněno, na mnohých místech však přece nezakrývá

krásnou vyhlídku do hluboko dole ležícího údolí frývaldovského. V údolí tomto město Frývaldov na obou stranách Bělé rozkládá se se svými bílými domy, s nimiž sousedí úrodné lučiny.

Priessnitz chtěl člověka důkladně vymyti, Šrot v Dolní Lipové chtěl ho důkladně vysušiti. Dával svým nemocným jísti jen suché zemličky a své pacienty tak vysušil, že nezbylo v těle látky zlé. Iladová tato metoda mnohým pomohla, ale též mnohé dohnala k zoufalství, jež svedlo je ku samovraždě. Syn Šrotův pokračuje v tomto léčení.

Fuhrmanstein.

Dolní Lipová leží na silnici z Frývaldova do Javorníka v údolí, jež k západu se úží. Po obou březích říčky Stařice daleko táhnou se chalupy lipovské v údolí a na pahorcích klidně pasou se stáda. Ze všech stran sklánějí se sem vysoké hory a věru není div, že císař Josef II., který vida choditi tu nedorostlé chlapce a dívky polonahé po silnici zvolal: „Nevěřil jsem, že v mé říši jest koutek, v němž lidstvo žije ještě v prvotním stavu nevinnosti!“ Kraj tento je vskutku idyllický.

Po této vycházce do Gräfenberku a Dolní Lipové vrátíme se opět do Frývaldova, města to sice velice starého, neboť bylo založeno už

před r. 1295, v němž však starých památek marně bychom hledali. Panský zámek, v němž ubytován jest úřad biskupský, je budova sice stará, ale nepatrná. Biskup Hohenlohe r. 1808 dal zámek tento částečně přestavěti a opravit.

Názvu Fryvaldov (Freiwaldau) dostalo se mu bezpochyby, když nadáno bylo právem německým. Druhdy kvetlo tu hornictví — bylyť tu bány na zlato a horníci němečtí zajisté vydatně přispěli k tomu, že český živel v krajích těchto vymřel docela. Ale dávno se už zde nedoluje. Obyvatelé fryvaldovští živí se hlavně tkalcovstvím a rozsáhlá bělidla fryvaldovská jsou jim zajisté milejší než hluboké ty šachty, jichž hloubku nikdo neodváží se dnes zkoumati!

Město Fryvaldov má skoro 6000 obyvatel, okresní hejmantství, okresní soud a nižší realné gymnasium. Obyvatelstva v těchto krajích značně přibýlo. Rakouská část knížectví nisského měla za Marie Teresie jen 30 tisíc obyvatel, šedesát let později skoro jednou tolik. Počet tento v dalších desíletích ještě více se rozmnožil.

ohoho“!

Venkovan z krajiny frývaldovské, zavoláte-li „hohoho“, ustrašeně obrátí se a přemýšlí, zdali nenadešla mu chvíle trapné zkoušky. „Hohoho“ může vykřiknouti sice leckdo, vždyť to není nic zlého, ale v krajině frývaldovské zvláště v lesích poblíže bařin „hohoho“ má zvláštní zvuk, z něhož jde hrůza, neboť tak volá v lesích pastýř-*duch*.

Lid zdejší nazývá ho „*seehirt*“, „*moosbruchhirt*“, aneb též „*sinhirt*“. Pastýř-*duch* je někdy dobrý, ale bývá též zlý, jakž hned se přesvědčíme. Chodívá s bičičtím v ruce, oděn jsa v plátěnné spodky a v plátěnnou kacabajku, v níž po boku má mošnu na chléb. Jindy objevuje se zas jako rybář a v jiných ještě podobách.

Pastýř tento „straší“ u mechových rybníků, ležících u dědiny Reihwiesen u Frývaldova. *Velký rybník* (der *grosse Seenteich*) leží 743 nad hlad. mořskou. Velký rybník, tříhranný, objímá prostoru asi 500 čtverečních sáhů; malý je kulatý a zaujímá 140 čtverečních sáhů. Hloubka rybníků těchto je, jak lid za to má, nezměrná. Na jich povrchu nalézají se shnilé dřevo a vysoký mech. U rybníků stojí vedle sebe hustě smrky a břízy, nedopouštějící sem suchých paprsků slunečních. Krajina sama působí na srdce lidské úzkostlivě. Kráčíme po rašelině, jejíž půda pod našima nohama se třese a černou vodu prýští. Na jih Hora Supí (Geiersberg), jehličím hustě porostlá, proti

ní táhne se Schlossberg (936 m.), na jehož východní části pozůstatky starého hradu Kobersteina na mocných skalách se vypínají. Za Schlossbergem Altenberg se svým nárožím pne se k nebesům. Fantasie horského lidu kraje tyto tajuplné vyzdobila četnými pověstmi, z nichž některé podle A. Petra uvádíme:

Tam kde nyní velký rybník, bývalo město Hunstadt. Do města toho apoštolové Cyril a Metoděj přišli, chtějíce obyvatelstvo obrátiti na víru křestanskou. Pohané je však s úsměšky a potupou vyhnali z města. Svatí apoštolé zakleli třikráte bezbožný lid toho města. Hned na to zahučel strašný hrom a před jejich očima celé město s hříšnými pohany propadlo se.

Jiná pověst vypravuje, že učenník těchto apoštolů poslán byl do Hunstadtu. Šel po červeném vrchu a potom podél skal podivných na hoře Ulrich, jež nazývá lid „stolce kazatelské“. Od těchto časů mají „Červený vrch“ i „stolce kazatelské“ svá jména, neboť na Červeném vrchu onen nábožný učenník strávil celou noc mezi potvory a obludami lesními, že strachem prýstila mu z těla krev. Ze stolců kazatelských hlásal slovo boží lidu houfně shromážděnému.

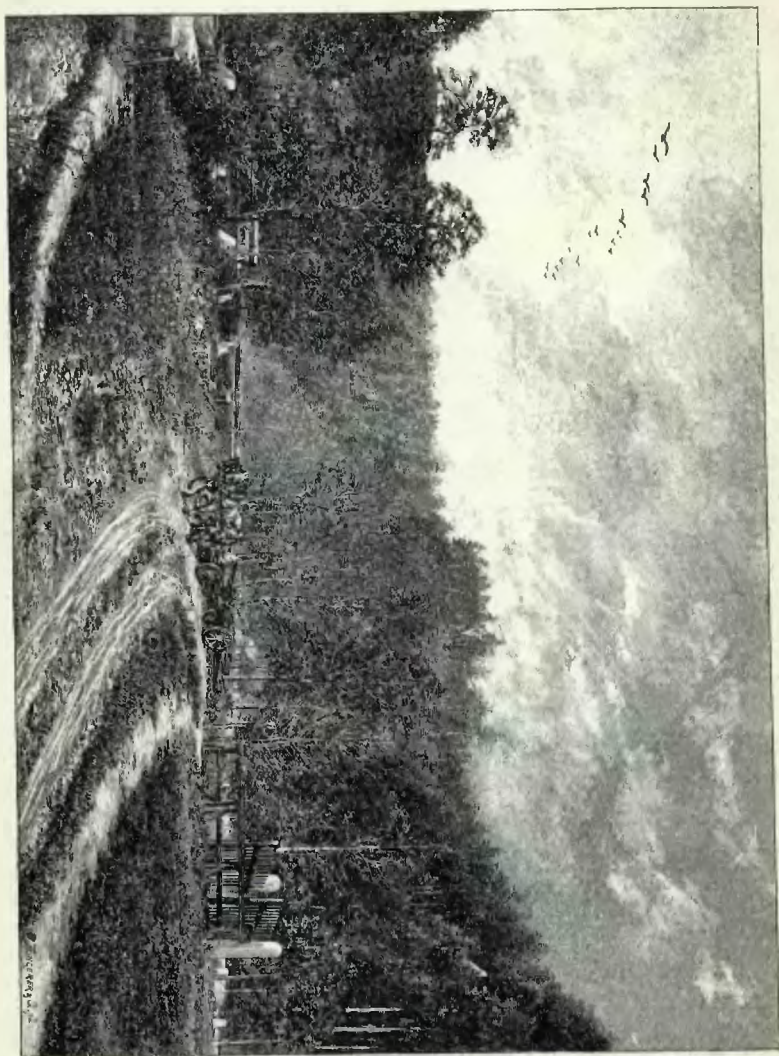
Tam kde nyní malý rybník, stával kdysi kostel, kterýž náležel ku dědině ležící u samého města Hunstadtu. Obyvatelé zdejší ještě nyní vidívají za jasného svitu slunečního v obou rybnících zdi a věž někdejšího kostela, který se propadl. Velké černé ryby podivných útvarů a jiná báječná zvířata zdržují se v rybnících. Z velkého rybníku slyšeti lze někdy velký hřmot. Voda zajisté z rybníků tak divě vystoupí, že zatopí celý kraj.

V rybníku velkém jsou uschovány velké poklady propadlého města. Jednou přišel tam Moravan z Šumberka, chtěje něco z pokladů vyloviti. Onen pastýř-duch objevil se mu v podobě rybáře, dal mu síť, aby lovil, a co vyloví, aby hned domů odnesl. Moravan hodil síť do rybníka a vytáhnuv ji pádil domů. Doma pak našel v síti oslí hlavu a pod každým zubem v hlavě jeden zlatý.

Kdo pastýře haní, toho stihne trest. Řezník a starý voják šli v noci poblíže rybníka. Najednou zaslechli „hohoho!“ Voják počal se pastýřovi vysmívati, ale ani nevěděl, kdo ho v témž okamžiku povalil.

Za chvilku objevil se cestujícímu řezníkovi a vojákovi vozka, který je vyzval, aby se posadili, že je sveze. Voják chtěl sedat, ale pastýř dal mu několik ran a zmizel s vozem i s koněm.

Partie z bělského údolí.

O Pradědu vypravuje lid, že ovčák, který pásal na louce blíže sousední dědiny moravské, uslyšel jméno Konrád. Zaleknul se. Obrátí

se a země před ním otevřena. Z otvoru pak vystupuje obrovská postava s dlouhými bílými vousy.

Koldštejn.

„Dej mi nejlepší ovci, nebudeš toho litovati,“ pravil obr ovčákovi.

Ovčák dal mu pěknou ovci a stařec obr pravil: „Dobře a teď pojď se mnou do mého zámku, tam se ti odmením.“

Sláma: Vlastenecké putování po Slezsku.

Ovčákovi se nechtělo, ale co bylo činiti. Šel. Přišli ku dveřím kouzelného zámku, který se před nimi sám od sebe otevřel. Tu ležely drahocenné poklady.

„Tento kus zlata můžeš si vzít, více však nikoliv. Vezmeš-li více, je to tvé neštěstí.“ A obr zmizel.

Ovčák vida se samotným, sáhl též po zlatém svícnu a chtěl odejít. Ale kam? Nikde nenalézal východu a najednou stanul před ním obr a hněvive naň pohledl. Zatočil hůlkou ve vzduchu a z očí sršely mu blesky hněvu. Zablesklo se a zahřmělo. Země se otevřela a pohltila do svého jícnu ovčáka. A na té louce stojí od té doby vysoká hora, která nazývá se Praděd.

Takovými pověstmi krátí si lid pohorský zimní čas. V létě pak pracuje neunaveně, však sněžný ten obr Praděd mohl by vyprávěti, co bylo na těch místech před několika sty lety, kde nyní poskytují pole pečlivě vzdělaná výživu pracovitému lidu!

Po práci týdenní vesničan zaskočí si pak vesele v neděli s mladými těmi čarodějkami, které však nejezdí ani po červených koutech ani po vidlích, nýbrž vplíží se okem do srdce mladého pohorského obyvatele a potom si jej podmaní nelítostně. Chasníci nepustí do kola každého hocha jen tak ledabylo. Kdo chce tančiti s nimi, musí vyhlížeti už přece jako chasník a musí se napřed „vykoupiti“. Ale rovnosti tito němečtí chasníci nerozumějí, neboť *sedláková* synka přijmou do kola bez vykoupení; nehledí, zdali už je chasníkem a lze-li ho pustiti k švarným tanečnicím. Sedlákův syn je pojem, s nímž spojena jsou zvláštní práva.

Hudebníci řídí se přísně heslem: „rovnost“. Zahrajou každému, kdo zaplatí. Vyloží před stůl, u něhož sedí, talíř a dokud někdo na talíř nevrhne peníze, hudebníci nespustí. Hodí-li tanečník na talíř málo, hrají přiměřeně, totiž málo. Přestanou po několika taktech bez ohledu, zdali se už tanečník vytančil čili nic. Právě tak, jako kdysi v Čechách, z čehož zajisté povstalo přísloví: „Za málo peněz málo muziky.“ Tanečník, který zaplatil za „kousek“ počíná tanec. Jak hudebníci skončí, přestal *jeho* kousek, chce-li dále tančiti, musí přemluvit některého druhá, aby „dal zahrát“.

V německých těchto krajích právě jako v slovanských chasníci dívkám staví májové stromky, „na černou neděli“ malá děvčata chodí se stromky smrkovými neb jedlemi, jež malovanými papírky okrášlily, pějíce rozličné písně, ku příkladu: Dan Summer brenga m'r hoite — wir danka lieba Loite — es guckt jo aus dem Haus — schine Jungfr raus; — werd sich mol bedenka — und uns en Gobe schenka . . . atd.

Těž na přástvy německé dívky scházejí se do určitého domu v dědině, chasníci do jiného. Zde provádějí mnohé žerty, ale počne-li někdo vyprávěti o čarodějnicích neb o zlých trpaslících, tu v jizbě ticho hrobové zavládne a ustrašené dívky jdouce domů spěchají, aby je to „nechytilo“.

Vraťme se nyní opět do Frývaldova a odtud podél řeky Běly nastupmež další pouť v bývalém „zlatém“ kraji.

Řeka Bělá prýstí severně od Praděda a přijímajíc v běhu svém mnoho potůčků a pramének horských, uhání k Frývaldovu, jehož stranu východní obtéká a na konci města přijavši Stařici, kteráž doběhla sem z Dolní Lipové, mocnějším tokem spěchá pak ku blízké *České Vsi* (Böhmischdorf) úzkým údolím.

O České Vsi na žal nemohli jsme se dopátrati ničeho, kdy založena a proč Českou se nazývá. Kostelíček zdejší zbudován byl teprv r. 1775. Vesnice tato dosti značná leží mezi Zlatou Kupou a horou Gräfenberkem na silnici z Frývaldova do Cukmantlu. Nedaleko v lese pod Zlatou Kupou přijdeme k místu, kdež, jak lid za to má, stával buď kostel, neb zámek.

S Českou Vsí sousedí vesnice Sandhübl pod Černou Horou. Zde v rozkošném údolí bělském je počátek vápence, který táhne se až na hranici pruskou. V Setzdorfu dobývá se ročně na 800.000 cent. vápence, který i do Vratislavi a Berlína se vyváží. Zdejší vápenec náleží k nejlepším v Evropě. Z neho v cizině sochaři zhotovují svá díla umělecká, doma pak ve Slezsku kameníci používají ho ku pilířům, pomníkům, na podlahu kostelní a na jiné předměty. U Landhüttu, Saubsdorfu a Knnzendorfu značné lomy na dobrý tento mramor

slezský tisícům dělníků poskytují výživu. Bílý dým vznáší se v krajích těch z pecí, v nichž pálí se vápenec, do údolí pak ohlas zanáší dunění, způsobené dělníky, kteří prachem trhají skály.

Kroj z Lipové (Linde-Wiese).

LXXII.

Město Cukmantl. Hrad Edelstein, Frýdeberk, Kaltštein.

a úpatí Biskupské Kupy, kopce to 885 metrů vysokého, na samé hranici prusko-slezské, městečko Cukmantl rozkládá se malebně, obklíčeno jsouc na jih, východ a na jihozápad vysokými horami, z nichž na sever do pruského Slezska krásná je vyhlídka.

Kdy Cukmantl byl založen, proč se tak jmenuje, nevíme, nechtějíc opakovati pověsti vymyslené v předešlém století po jiných spisovatelích. Jisto jest, že již v 13. století dolovalo se tu na zlato, že pracovalo tu tehdy na tisíc havířů, že město toto r. 1240 Mongoly a r. 1439 Husité úplně bylo vypleněno a zpusťeno. V boji proti Husitům r. 1439 600 havířů padlo.

Nejen v Cukmantlu, též ve Frývaldově a jiných místech, hlavně pak ve Vrchním Gruntě (Obergrund) u hradu Edelsteina dolovalo se v značných rozměrech na zlato a stříbro, neboť štoly jsou úžasne hluboké. Vrchní Grunt byl jaksi středem klopotné, avšak výnosné práce. Reka, na níž skrovná obec tato leží, nazývá se *Zlatý* potok (Goldbach). Podobných zlatých jmen máme v krajích těchto více, ku příkladu Zlatá Kupa, *Goldoppa* (Opavice) — kde jste vy zlaté časy!

Dolovalo se zde až do r. 1740. Následujícího r. Fridrich II. vpadl do Slezska a vojsko jeho obsadilo též Cukmantl. Poněvadž obyvatelstvo chovalo se proti Prusům nepřátelsky, Prusové vypálili 300 domů v Cukmantlu a zlaté časy minuly. V dolech schudlé město nemohlo

tak vydatně pracovati jako kdysi, r. 1753 byly proto odňaty Cukmantlu staré výsady a svobody a obyvatelstvu uloženy daně. Prosby byly oslyšeny, obyvatelstvo věnovalo se tedy průmyslu lnářskému, který tu kvete.

Na zámeckém pahorku nedaleko Cukmantlu pyšný druhdy hrad Edelstein leží v rozvalinách. Byl to hrad pevný. Dnes ovšem nalezneme tu jen zbytky zřícenin spočívajících v stínu hustého jehličí. Pověst však vypravuje nám o obřích, kteří pevnost tuto vybudovali, aby žijíce jen z masa lidského, mohli odsud podnikati výpravy loupežné na ubohé oběti lidské. Dlouhá léta tito obrové prý byli postrachem celé krajiny, potom ale najednou zmizeli, aniž se ví, kam.

Hrad tento vystavěn byl bezpochyby některým biskupem vratislavským ku konci 12. neb na počátku 13. stol. V polovici 13. stol. zmocnil se Edelsteina loupeživý rytíř Oto z Linavy a podnikal potom výpravy loupežné do statků biskupských. Biskup vratislavský žádal proto knížete opavského Mikuláše I., aby Edelstein, toto hnízdo lotrovské, ztroskotal. Mikuláš I. skutečně Edelsteinu dobyv, navrátil jej zas biskupovi vratislavskému.

Lid vypravuje o tehdejšíh dobytí hradu, že Mikuláš zmocnil se Edelsteinu zradou loupežníka, kterýž přísahav svým druhům na Edelsteině zkázu, tajnými chodbami uvedl část vojska Mikulášova do hradu, kdežto mezitím jiná část vojska knížecího dobývala na oko nedobytného hradu.

Biskup Tomáš a kníže Jindřich IV. vratislavský měli po několik roků tuhé spory „o práva a svobodu církve“. Biskup opustiv Vratislav, dal knížete do klatby a odebral se na svůj hrad Otmachov v knížectví nisském. Když pak biskup Tomáš na jaře 1285 vydal se z Otmachova na cestu do Opole, dobyl kníže Jindřich Otmachova a počal obléhati jiný hrad biskupský Edelstein, který se mu za nedlouho vzdal. Kníže a biskup se konečně smřili a roku 1290 nabyli biskup opět Nisska a Otmachovska.

Později Edelstein přešel na knížete opavského Mikuláše II., který odevzdal jej i s městem Cukmantlem, městem Heřmanicemi roku 1339 českému králi Janu. R. 1361 král Karel IV. vrátil tyto statky

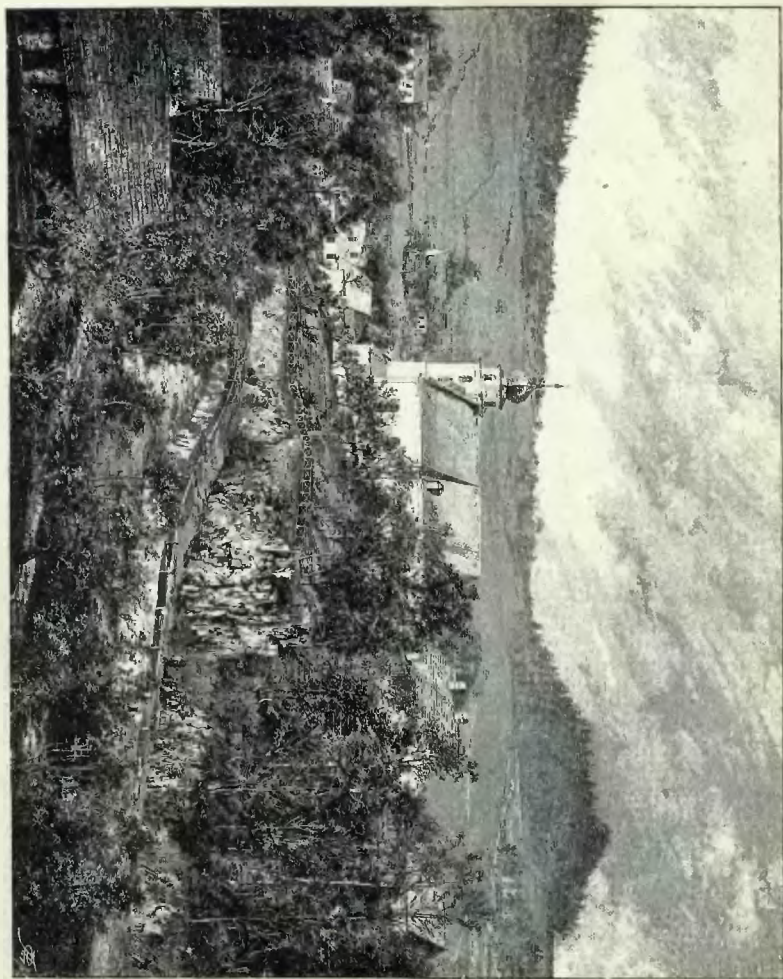
opět knížeti Mikulášovi a hrad Edelstein zůstal potom stále v držení knížat opavských, až r. 1440 dán byl za 800 kop grošů v zástavu vévodovi opolskému Boleslavovi. V těchto časech Edelstein vyhořel. Boleslav opolský dal hrad znovu vystavět a poněvadž Přemyslovci opavští náklady tyto zaplatiti nemohli, Edelstein zůstal v držení Boleslava opolského a později jeho bratra Mikuláše, jemuž Edelstein odnat byl r. 1460 králem Jiřím Poděbradským.

V bojích tohoto slavného krále českého proti uherskému králi Matyáši byla na Edelsteině česká posádka, již velel Jan z Žerotína. Činila mnohé vpády do statků biskupských. R. 1467 dobyl Jiří Poděbrad hradu Frankensteina a zajal mnoho lidu válečného, ježž proti němu vyslali Vratislavští. Žerotín kázal zajaté odvésti do hradu Edelsteina. Když pak meškal ve Frankensteine u krále Jiřího, biskup vratislavský Jošt z Rožmberka zmocnil se Edelsteina, ježž dal rozbořiti, osvobodil zajaté a spojil Cukmantl i se statky, náležejícími ku hradu Edesteinu, opět se statky biskupskými, u nichž až podnes potrvaly.

Od těch dob leží Edelstein v rozvalinách a po něm bezpochyby pojmenováno město Cukmantl též „Edelstadt“, neboť název Cukmantl objevuje se o několik století dříve v starých listinách.

Z Cukmantlu vydáme se do městečka Frýdeberka, ležícího na silnici z Frývaldova do Javorníka v příjemném údolí na úpatí hor. Na konci města na pahorku, na němž kdysi stával hrad, vypíná se kostel frýdeberský s kulatou věží. Tato věž je jediným zbytkem starého hradu, kterýž nazýval se Frýdeberk. Pod kostelem byly podzemní chodby, jež asi před dvaceti lety dal farář zdejší zazditi. Na hradě tomto v polovici století čtrnáctého sídleli páni Hynek a Václav Haugwitzové, kteří loupežili. Hrad tento se zbožím k němu náležejícím připadl r. 1358 biskupu vratislavskému. Z listiny z tohoto roku zachované jmenuje se česky ještě osada Svemlovice (Schwammelwitz) a Mezo (Mösen). Hrad Frýdeberk zůstal potom v držení biskupů vratislavských. Biskup Martin Gerstmann dal hrad r. 1582 opravit, ale požár zhoubný, který r. 1657 stihl městečko, uškodil též hradu velice. Zámek frýdeberský potom pustl a konečně z jeho zdí vystavěn — pivovár. R. 1805 biskup Emanuel Šimony daroval městečku rozvaliny hradní i se zemí

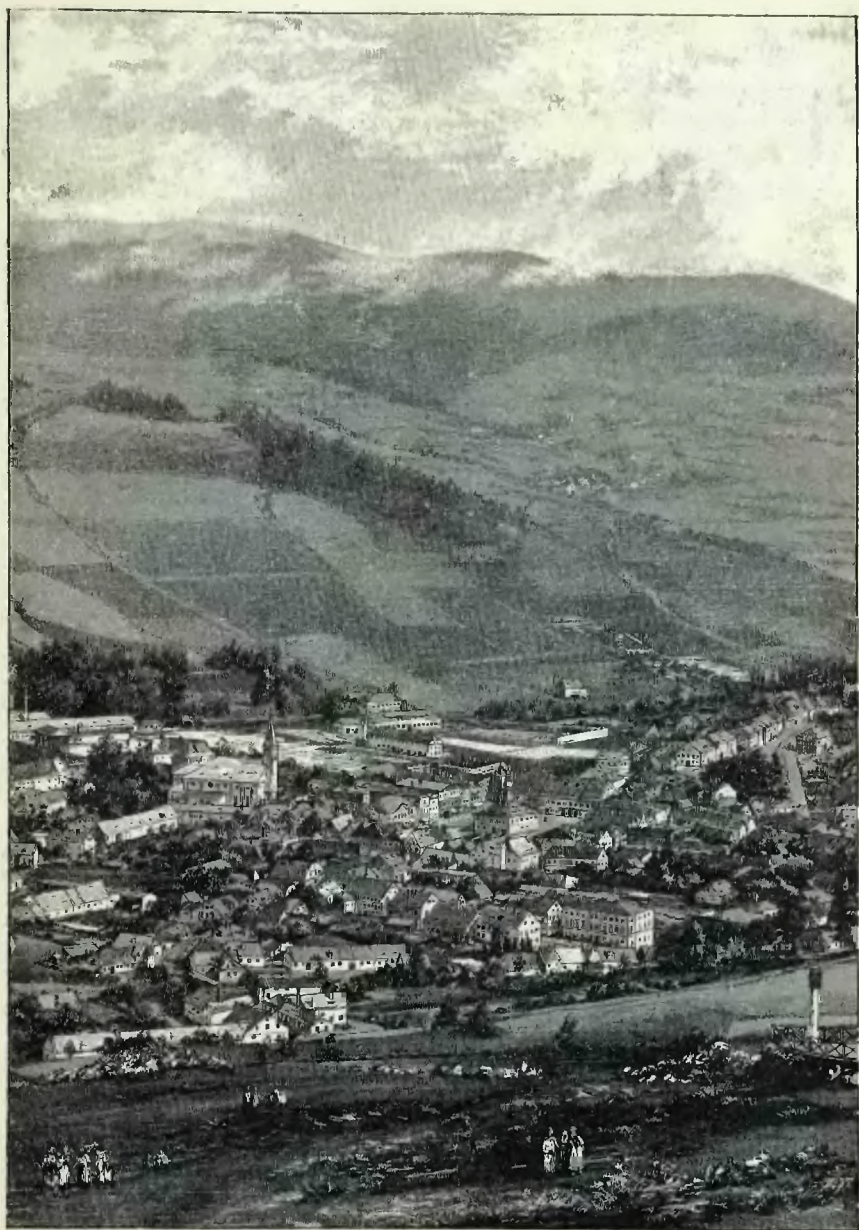
a ku staré věži pevně přistaveny — zdi kostelní. Z dřívějšího sládkova
bydliště vystavěn byl farní dům. Odsud z kopce spatřiti lze úžlabinu,

Sandhübl u Frývaldova

kteou v století 13. táhli ukrutní Tataři. Městečko Frýdeberk má
1058 obyvatelů německých.

Východně od Frýdeberku navštívíme zříceniny hradu Kaltstein
(Kaltenstein) na úpatí vysoké hory Sokolí (Falkenberg). Lid nazývá
zříceniny tyto biskupskou čepicí, již zdaleka rozvaliny hradní jsou

Město Frývaldov.

podobny. Na konci století třináctého kníže Boleslav I. koupil hrad tento od nepřátel biskupových, kteří jej v těch časech znovu vystavěli. Kníže Boleslav mnohé činil příkoří biskupským poddaným, pročež dán jest biskupem vratislavským Janem Romkou do klatby. Hrad náležel potom biskupům vratislavským, dáván do zástavy, až konečně biskup Turzo 1506 dal hrad rozbořiti, poněvadž prý, jak lid myslí, v hradě loupežníci meskali a vratislavské kupce vracející se z vídeňského trhu přepadli.

Jako v každém hradu slezském, rozumí se, že i tu byly velké poklady zakopány. V století předešlém hledány, ale ačkoliv kouzelnými proutky šviháno, přece — tak je to s těmi poklady! — nic nebylo nalezeno.

LXXIII.

Město Javorník a zámek Johannisberg. — Antonin Peter. —
Pačkov a Otmachov. — Nisa.

prostřed krásných sadů nad Javorníkem městem i dědinou krásný zámek v rouše středověku rozkládá se na vrcholku strmé skalnaté hory. Je to zámek na hoře svatojanské (Johannesberg), letní sídlo biskupů vratislavských. Málo zámků v Slezsku a na Moravě, jež pyšniti se mohou polohou tak malebnou, vyhlídkou přerозkošnou jako Hora Svatojanská!

K jihovýchodu rozhlíží se ku horám Jesenickým. Na severovýchod do dálky sleduje břeh stříbropěnné Nisy, jež protéká luznými kraji odcizeného nám knížectví nisského, jehož hlavní město Nisa se svými báněmi pyšných chrámů, zvané druhdy slezským Římem, z dálí posílá nám sem pozdrav! Na sever v slabých obrysech oko naše dostihne posvátnou horu Sobotku (Zopten) v samém středu někdejšího celistvého Slezska čili, jak nazývána byla v listinách nejstarších, horu Slezskou.

Městečko i dědina Javorník, jež leží malebně na úpatí starožitného hradu svatojanského (Johannisberg), byla osada slovanská, jakž zřejmě tomu svědčí jméno Javorník (německy Jauernig). Hrad založený vévodou Jiřím Minstrberským na strmém vrchu nad Javorníkem nazýval se taktéž Javorník. Později připadl hrad i s územím vratislavskému biskupu Přechislavovi (1358), za něhož v kraji tomto byly zlaté časy. Povolal sem osadníky a málo dosud zalidněná krajina zdejší oživila, z dolů a lesů vyváženo bohatství ohromné, příbytků

lidských přibývalo a blahobyť zde zavládl. Prales řidl a v dolích do šumu horských potůčků mísil se hrnot kladiv, mlýnských kol a zpěvy lidu pracujícího.

R. 1429 přikvačili sem Táborité, mstitelé mistra Jana Husi, a poplenivše statky biskupské, vypálili hrad Javorník, který však za biskupů Jana Rota a Jana Turzo z rumů v nové kráse povstal. Jan Rot počal se stavbou r. 1504 a Jan Turzo dokončiv ji r. 1509, zasvětil zámek sv. Janu Křtiteli, po němž od técho časů hora i zámek mají své jméno. Biskup Turzo dal ze zbořeného hradu Kaltštejnu navštíti sem největších a nejpěkučjších kamenů, jichž ku stavbě nového zámku použil.

Ve válce třicetileté Švédové pokoušeli se hrad vypáliti, vojsko císařské v čas však sem přikvapivši krásný zámek zachránilo.

Zámek svatojanský nejskvělejší dny zažil v dobách válek slezských. Biskup vratislavský hrabě Schaffgotsche sídlil tu tehdy a jsa milovníkem hudby, velkou péči věnoval svému hudebnímu sboru. V ovální, pevné a vysoké věži přiléhající na budovu zámeckou dal zřídit divadlo a povolával k sobě do zámku slavné tehdejší skladatele hudební.

Zámek představován a opravován v časech rozličných; upomíná proto na slohy stavitelské rozličných století. Hlavní budova je nejstarší věž a gallerie pocházejí z doby novější.

Na straně ku městu Javorníku znáti ještě dnes na zdech zámeckých červené skvrny, o nichž lid vypravuje, že nelze jich smazati. Už několikrát vápnem byly zabíleny, ale znovu se objevily. Vždyť to krev lidská, jež zapsala se ďáblu, jež na zdech lpí.

Jmenoval se Timling. Byl chudý pastýř. Pásl své stádo a vida ten krásný zámek, z něhož na něho přepych a bohatství pohlíželo, pomyslí si: Ó kdybych byl bohat! A už stál před ním myslivec v zeleném oděvu. Pastýř pozdravil ho: „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ Myslivec na pozdrav ten zavřel oči, vždyť to byl ďábel sám. Pastýř zapsal mu svou duši, neboť ďábel mu slíbil, že dá pastýřovi zámek na sedm let, že tam bude moci panovati jak chce.

Stalo se. Pastýř byl pánem na krásném zámku, hyřil a hodoval, chtěje zapomenouti na ďábla. Nemohl se ubrániti, musil píti a dny v rozkošech utráceti; neboť byl-li strážliv, zněl mu v uších zvuk žalostný zvonku zámeckého: „Tim — ling! Tim — ling!“ Zvuky tyto smutné upomínaly hříšného pastýře, že nedlouho potrvá jeho sláva a že ďábel přijde . . .

Sedm let brzy uplynulo.

V dědině pod krásným zámkem žil starý kovář. V noci někdo zaklepal na jeho okno: „Otevřít!“ Kovář otevřel. Byl to nějaký cizinec. Kovář mu okoval koně. Cizinec hodil pak kovářovi na zem zlatý peníz, kovář sehnul se, aby peníz zdvihl, ale poznal, že cizinec má koňskou nohu, že to ďábel. Pokřičoval se. Cizinec posadil se na koně a odjížděl. Kovář se ženou pohlíželi za ním a viděli, že spěchá ku zámku.

Ďábel opravdu přiklusal do zámku. Pastýř, nyní veliký pán, seděl na pohovce a nechtěl tomu porozuměti, že už uplynulo sedm let! Ďábel ale chopil ho mocně za ruce a vyletěl s ním oknem. Tak silně ho držel, že krev pastýřova padla na zeď zámeckou. *Proto* tu krev nelze smazati, *proto* nelze ji zabíti . . .

Jméno Timling zachovalo se bezpochyby v ústech lidu z let 1660 až 1676, neboť v těchto letech byl správcem zámeckým muž, jehož jméno Thümling vom Löwenberg lid přinesl do této pověsti, poněvadž poddané biskupské velice utiskoval. Roku 1680 rozkázal ku příkladu, aby poddaní, kteří neplatí řádně daně, donucováni byli ku placení „nejvyšší ostrotou kyje a jinými ještě prostředky donucovacími“.

Mírem vratislavským (1742) knížectví nisské roztrženo bylo na dvě nestejně části. Prusové vzali si prostoru na 30 čtverečních mil. ponechavše nám z tohoto knížectví jen 17 čtvereč. mil. Komise vyslaná, aby upravila budoucí hranice obou sousedních držav, přibyla do Javorníka 18. října 1742 a vláda knížete biskupa vratislavského přeložena byla dne 2. května 1743 z Nisy do *Vidnavy*, městečka to poblíže hranic prusko-slezských čítajícího nyní asi 2300 obyvatelů německých, z nichž velký počet jsou tkáči, puncocháři a rolníci.

Z Vidnavy pak přeloženo sídlo této knížecí biskupské vlády na Johannisberg 29. ledna 1767.

Kníže biskup vratislavský Filip hr. Schafgotsch, jsa přítelem Rakouska, padl v nemilost krále Fridricha II. Schafgotsch sídlil proto zde na Johannisbergu, jsa obmezen z počátku jen na příjmy ze statků ležících v Slezsku rakouském, jež obnášely tehdy celkem asi 13—14 tisíc zlatých, kdežto před válkou příjmy jeho dosahovaly až výše 100.000 zl.

V městě Javorníku zrodil se *Antonín Peter*, c. k. školní rada a ředitel průpravy učitelské v Těšíně. Spisy svými o hradech a zámcích slezských (Burgen und Schösser im Herzogthume Schlesien v Těšíně 1879) a o zvycích a obyčejích panujících v německém území Opavska (Volksthümliches aus Oest. Schlesien) zjednal si velkou zásluhu o Slezsko. Ačkoliv ve spisech jeho co do slovanských krajů mnohé mylné náhledy neb líčení se vyskytují, Peter nezavinil jich zúmynně, nýbrž neznaje sám s dostatek obyvatelstvo slovanské, čerpal z německých spisů starších, přijímaje náhledy tam pronešené aneb jinak mylně byl zpraven. Prostudovavše pilně jeho spisy a používše jich v našem „putování“ po krajích německých Slezska rakouského, můžeme tvrditi, že historii *nedělal*, nýbrž že cit spravedlnosti u něho vždy převládal a že píše o minulosti slezské, nechce pochlebovati svým rodákům německým, nýbrž hledí pravdy, na kolik mu byla známa. Vyjímaje německý Kořistkův spis o Moravě a Slezsku a několik článků cenných v Slovníku Naučném, nebylo dosud většího spisu o slovanském obyvatelstvu slezském, z něhož bylo by lze čerpati. Vždyť i do Slovníka Naučného, do něhož mužové na slovo vzatí psali články o Slezsku, vloudily se některé nesprávnosti, ku příkladu mnohá jména německá osad dosud čistě slovanských. I toto dílo naše nebude chyb prosto, neboť česká literatura o Slezsku byla dosud chudá a polská neměla vyjímaje dva brožurkové spisy prof. Malinovského o Slezsku dosud žádné knihy.

Některé omyly, jichž se Peter ve svých spisech dopustil, nejsou nám tedy nijakž závadou, abychom vzdali úctu zasloužené muži, jenž po celý život svůj věnoval se neunavně dějinám a kulturní hi-

storii rodné své země. Spisy Petrovy o Slezsku doplňují dějepisné práce zemřelého již Kasperlika a dějiny knížectví opavského a těšínského od Biermanna. Dějiny Biermannovy jsou psány na žal v duchu příliš německém a protestantském.

Antonín Peter je především Slezák a s potěšením vítá každý spis o rodné své zemi. Poznav osm sešitů našeho „Putování“ a přeje si, aby kulturní naše obrázky byly podány též čtenářstvu německému, ihned podal k tomu ruky pomocné. Aby německé obecenstvo, jemuž Peter chvalně je znám, spis náš německý, který vydáváme nákladem Ottovým pod názvem „*Oesterreichisch Schlesien, Landschafts-, Geschichts- und Culturbilder*“, nepředpojatě přijalo, Peter přistoupil jako spolupracovník s obratným německým stylistou Moravanem Františkem Schmiedem, professorem v Těšíně.

Mimo zmíněné již spisy o hradech slezských a o obyčejích v Opavsku Antonín Peter vydal též topografii města Těšina, přispíval mnohými články do brněnského „*Notizenblattu*“ a sepsal též „*Herzogthum Schlesien*“ (vévodství slezské), knížku vydanou ve Vídni u Gläsera r. 1882.

V Javorníku zrodil se též (1790) a prožil mladá svá léta německý básník Josef Kristián Zedlitz.

Skončivše Javorníkem putování po Slezsku rakouském, překročíme hranici rakouskou, abychom navštívili hlavní město bývalého knížectví nisského, pyšnou Nisu. V pahorkovitém kraji zastavíme se v městech *Pačkově* a *Otmachově*.

Na všech výročních trzích okolních, ba i v hrabství kladském a staroslavné Vratislavi ševci z Pačkova slušně jsou zastoupeni. Zboží jejich vyniká láci a trvanlivostí. Lid proto rád vyhledává budky ševců pačkovských na trzích a s chloubou pronáší se o koupené obuvi: „Fo a Potškrn gekáft“ (von einem Patschkauer gekauft, koupil jsem od ševce z Pačkova).

Ševci pačkovští nemají však tak dobrou pověst o rychlosti svých nohou jako čeští ševci ze Skutče neb moravští ze Zlína. Naopak. Jde-li někdo příliš zdlouhavě, praví se o něm: „Du kumst ja gezón wi Werner fo Pačke“. (Táhneš pomalu jako Werner z Pačkova.) V di-

Vincenc Priessnitz.

vedlech vratislavských byvá člověk z Pačkova představitelem figury, v níž soustředí se nešikovnost.

Pačkovský farní kostel na výšine zajímá nás svým gotickým slohem. Hlavní loď vybudována byla r. 1421. Věž, která prý byla kdysi 50 loket vysoká (?), padla prudké vichřici za oběť. V jižní části chrámu nachází se studně, nazvaná tatarská, kterou prý Tataři na svém útěku ze Slezska založili. Akoliv nevíme, zdali prchající Tataři vynikli tak pěkným zvykem, zakládati studně, nechceme býti nezdvořilí a věříme. Tataři ovšem v krajích těchto řádili. Tak vypravuje polský dějepisec Długoš, že r. 1241 čty tatarské přitáhnuvše od Lehnice,

tábořili u *Otmachova*, kteréžto město tehdy ještě mladé úplně zpuštěli.

Zámek otmachovský na pahorku v dějinách knížectví nisského hrál velkou úlohu. Vybudován jsa na konci dvanáctého neb v století třináctém, biskupský tento zámek byl obléhán a dobyt vratislavským knížetem Jindřichem IV. r. 1284, kterýž s biskupem Tomášem II. měl spory rozličné. Kníže Boleslav I. Svidnický později dobyl hradu tohoto proti biskupu Janovi III., dal jej zbořiti, později ale opět postavit. Biskup Přelav Pogarel dal r. 1341 zámek opravit a rozšířiti.

Do pevného tohoto hradu biskup dal veškeré církevní klenoty ukryti, když husitské voje vpadly do Slezska. Husité však klenotů

Gräfenberk.

přece se zmocnili, dobovše r. 1429 hradu, jak se za to má, zradou purkrabího Mikuláše Zedlitze, kterýž r. 1431 ve Vratislavi za zrádu svou byl stat. Husité měli v hradě svou posádku až do r. 1431. Roku 1433 náčelník vojáků husitských Hynek Krušina z Lichtenburka znovu hradu dobyl a posádku v něm zanechal, kteráž odtáhla nepřemožená vítězně teprv když biskup Konrád uvolil se, že složí vykupné.

V druhé polovici 15. století biskupové Rudolf a Jan IV. opravili a opevnili hrad tento značně. Považován za nedobytný. Roku 1741 pruský generál Schwerin oblehal město i s hradem, malá rakouská posádka však statečně se bránila. Schwerin zmocnil se konečně města a posádka rakouská uzavřela se v pevném hradě, chtějíc pokračovati v hrdinném odporu, až donucena byla přesilou

pruskou, že se vzdala. R. 1810 zrušeny v Prusku kláštery a zámek darován ministru Humboldovi.

Z věže zámecké, nyní dřevěné, krásný je výhled na kraj, v němž vlnky řeky Nisy plynou k bývalému slezskému Římu.

Slezský Řím — pevnost Nisa! Těmito slovy minulost i přítomnost krásného tohoto města knížecího jest vyznačena. Jakož v stoletích minulých chrámy s vkusnými věžemi a mnohé kláštery dávaly městu ráz sídelního města biskupského, takž pevnostní hradby nynější, zastírající pěknou vyhlídku na malebné město, oděly je v roucho vojenské. Z Nisy kněžské stala se Nisa vojenská.

Málo měst značnějších změnilo podobu svou tak úplně jako Nisa, kteráž je nyní důležitou posicí vojenskou proti Rakousku. Pahorky sklánějí se od hor Jesenických skoro až k samému městu. Pevnost nisská je pruskou stráží poblíže průsmyků do Rakouska.

Knížectví nisské bylo jaksi malým církevním státem. Kníže nisský Jaroslav, stav se r. 1199 vratislavským biskupem, daroval toto své knížectví vratislavskému biskupství. Proto toto biskupství zvané bylo zlatým. V Nise samé, sídle biskupském, povstalo mnoho církevních nadací a poměrně jen málo vnikla sem náboženská reformace. Mnohé chrámy a kláštery však v dobách války třicetileté a později, když Nisa připadla Prusům, úplně zmizely. Město kdysi velké a na velkém prostranství rozložené pozvolna se úžilo a menšilo; na škodu starobylého slezského Říma povstala tu poznenáhla mocná pevnost.

Biskupové sami počali měniti starou tvářnost Nisy. Takž biskup vratislavský r. 1642 dal město silněji opevniti a k tomu konci skoro polovici města zbořiti. Tehdy Nisa sestávala ze starého a nového mesta. *Toto* staré město zmizelo úplně a nové tehdejší město nazývá se dnes staré, neboť před hradbami pevnostními vyrostlo město docela nové, vlastně nejnovější.

R. 1741 rakouský generál Roth dal spáliti všecka předměstí, jež byla povstala před hradbami. Nisa byla tehdy nejsilnější pevnost slezská. Prusové dobyvše jí po 14denním obléhání pevnost potom značně rozšířili. V sedmileté válce Rakušané obléhali ji od 24. srpna

až do 1. listopadu 1758 nadarmo, až konečně byli zahnáni Fridrichem, který přispěl obleženým Prusům na pomoc.

Pruský zákon o zrušení klášterů, vydaný r. 1810, nestihl žádné město slezské tak těžce jako Nisu. Pruská část knížectví nisského, náležející tehdy biskupství vratislavskému, připadla státu pruskému a kláštery věnovány vojenským účelům.

Přátelé parátek uměleckých zdrží se v Nise zajisté u zajímavých bran frankenšteinské a vratislavské. Gothický chrám farní sv. Jakuba má loď hlavní vysokou na 20 metrů.

V Nise sešli se císař Josef II. a Fridrich Velký v srpnu roku 1769. Ačkoliv císař Josef II. vřele přál si, aby poznal proslulého panovníka pruského, po schůzce této vlastní rukou napsal, že je pochybno, zdali se více těšil na cestu do Nisy než z Nisy. Nazval v denníku svém Fridricha předmětem, na nějž může se člověk jednou podívatí. Ale bůh zachovej — jen ne podruhé!

LXXIV.

Hora Sobotka. — Původ jména a pojmu „Slezsko“. — Petr Vlast. — Hrad Němčí. — Husitské posádky ve Slezsku. — České kolonie v pruském Slezsku.

alefmež nyní do středu Slezska, jak bylo, když bývalo ještě celé, k nejsevernějšímu konci hor Sovích. Zde hora pnoucí se jako pyramida do výše, daleko hledíc, z daleka je viděna. Od ní Slezané odvozují své jméno.

V dobách pohanských, když ještě celé Slezsko zalidněno bylo obyvatelstvem slovanským, hora tato byla posvátnou. Na ní obyvatelé slovanští po starém způsobu zapalovali ohně posvátné, konajíce obřady své náboženské, pějíce a kol ohňů tančíce.

Nazývala se Slenza (*Sleza*) a po ohních posvátných *Sobotka*. Bělorusové, haličtí Poláci a Slováci uherští nazývají dosud ohně svatojanské „sobotky“.

Řeka plynoucí na východním úpatí hory této a ústící u Vratislavi do Odry, nazývá se polsky taktéž Slenza (česky Slez, německy Lohe). Kraj pak, jemuž hora vévodila a jímž řeka protékala, nazýván *Slezskem*, obyvatelé slovanští v kraji tom usedlí jmenováni *Slezané*. Hora později nazývána v listinách též horou *slezskou*. Němci zovou ji Zobtenberg, město pak ležící na úpatí hory této, Zobten. Jméno toto povstalo bezpochyby ze slovanského jména hory „Sobotka“.

V nejstarších dobách pouze obyvatelé kraje tohoto nazývání Slezané. Jiní Slezané jmenovali se *Holasovici* (po obou březích řeky Opavy), *Vislané* u horní Visly, *Opolané* severně od Holasoviců a se

verozápadně od Vislanů, a *Boberané* u řeky Bobry, Nisy a Kvízy. Slovanští tito náručkové usedlí v krajích, pro něž až později povstal pojem Slezska, žili ve svých župách, netvoříce žádný samostatný celek politický. Čas po čase podléhali říším v sousedství povstálým, totiž německé, Sámově, velkomoravské, české a polské.

V zakladací listině biskupství pražského vyskytuje se poprvé hromadné pojmenování Slezané pro krajiny a obyvatelstvo Čechám poddané. Pojmenování toto pozneuáhla totiž přešlo i na ostatní obyvatelstvo dnešního Slezska.

Hora Sobotka, vzdálená asi na pět mil od Vratislavi, náležela v století jedenáctém ku statkům mocných panů Vlastů. Potomek těchto pánů *Petr Vlast*, jenž po předcích svých zdědil statky i s horou Sobotkou, žil na dvoře polského vévody Boleslava III. Křivoústého. Těše se přízni a úctě vladaře polského, obsypáván byl hodnostmi všelikými. Meškával i zde na Sobotce v pevném hradě, po němž není už na hoře památky, ovšem však v listinách a v ústech lidu, kterýž v mnohých pověstech vzpomíná dávných těch dob, kdy mocný Petr Vlast, jehož bohatství bylo báječné, na hradě tom sídlíval.

Mocný tento velmož, zakladatel mnohých pyšných budov chrámových, založil roku 1109 na pahorku zvaném Górka (Hůrka) před horou Slenzou chrám a klášter pro flámské Augustiny, kteří asi v druhé polovici století dvanáctého přestěhovali se odsud do kláštera na Písku ve Vratislavi, založeného taktéž Petrem Vlastem, poněvadž prý jim na hoře Sobotce vzduch nesvěděl.

Příznivce Vlastův, polský vévoda Boleslav III., zemřel 1138. Maje čtyři syny, ustanovil, aby nejstarší z rodu Piastova vykonával vždy jako veliký kníže vrchní moc nad druhými Piasty, kteří měli dostati jen úděly. Takž nejstarší syn Boleslavův Vladislav II. jako velký kníže krakovský ujal se panství nad Malopolskem s Krakovem, nad Slezskem, Sěvěřím a Ležickem. Maje však za ženu Anežku Rakouskou, sestru to císaře Konráda III., nakloněn byl dvoru německému. Odcizoval se lidu svému polskému i bratrům svým, baže po jejich údělech a chtěje jim daně ukládati. Bratři Boleslav a Jindřich opřeli se mu, podlehnuvše však, utekli se k bratru Mečislavovi do

Poznaně. Vladislav odňal jim země, jež po otci měli v údělu, a návodem své ženy Němkyně kul plány, aby též Mečislavovi odňal Poznaňsko.

Petr Vlast tehdy upřímně vyslovil vévodovi Vladislavovi, jehož otci vykonal platné služby jako vojevůdce, své mínění. Nesouhlasil s nepřátelským jednáním Vladislava proti bratřím a netajil se tím ani svému pánu Vladislavovi. Petr Vlast, prvý velmož na dvoře polském, zajisté úmysly měl nejpoctivější, ale Vladislav více poslouchal rady své ženy Němkyně, kteráž nemajíc citu pro země polské, vášeň Vladislavovu proti jeho bratřím rozpoutávala. Petr Vlast pro vlasteneckou radu svou upadl v nemilost knížecí. Místo díků dali ho zajíti.

Vlast, hotuje se zasnoubiti syna svého Svatoslava, pozval k sobě mnoho šlechticů. Vladislav věřil v tom spiknutí, domnívaje se, že Vlast postavil se na čelo nespokojenců, kteří chtějí pomoci pronásledovaným bratřím knížecím.

Vlast sídlil tehdy na pevném zámku u Vratislavi, ježž si byl vystavil poblíž kláštera sv. Vincence. Slavný den zasnoubení syna Vlastova blížil se a maršálek Dobek, muž, který Vlastovi mnohá důstojenství a bohatství nepřál, navštívil Vlasta v tomto zámku. Právil, že přináší poselství od vévody Vladislava, kteréž mu však teprve dne příštího zjeví. Byv pohostěn, odebral se na lože. Časně však ráno zajal se svými zbrojnoši hejtmana Vlastova, potom Vlasta i syna jeho. Vypleniv zámek, vypálil jej a vévodovi pak podal radostnou zprávu, že mocného Vlasta již drží v zajetí.

Za dobrou a poctivou radu vévoda Vladislav chtěl Vlasta i se synem na vždy ze zemí svých vypověditi. Vévodkyni Němce bylo však toho trestu — málo. Radila vévodovi, aby zbavil se Vlasta, toho buřiče a nespokojence, na vždy. Chtěla, aby dal Vlasta usmrtiti. Vévoda však Vlastovi život daroval, jiný mu usoudiv trest. Trest strašný.

Vrah, kterýž měl skonati rukou katovou, vykonal na vlasteneckém velmoži ten ortel strašný: Vypálil oči nejstatečnějšímu šlechtici, znamenitému vojevůdci a zakladateli mnohých pyšných budov kostelních, jež dosud zdobí vlast Petrovu . . . Zbavil Petra Vlasta

zraku, ale ačkoliv mu kázáno, řeči ho nezbavil, urážnův mu jen část jazyka. Vrah obdržel za katovský svůj čin milost a slepý Vlast se synem svým Svatoslavem spěchal do Poznaně ku bratřím vévodovým.

Hejtmana Vlastova, Petra Rogera, vévoda podržel v zajetí. Dal mu slibovati důstojenství, aby vyzradil, kde Vlast chová své poklady. Věrný hejtman ale odolal pokušení. Tvrdil, že neví o pokladech. Propustili ho, když deset rytířů bylo se za něho zaručilo. Sotva vévoda Rogerovi daroval svobodu, již bylo mu toho líto, ale bylo pozdě. Hejtman Roger věděl, že ho zas budou hledati. Opatrně ukrýváje se na statecích svých přátel, organisoval proti Vladislavovi odboj, popouzeje šlechtu a bratry vévodovy ku pomstě . . . A brzo dodělal se výsledku.

Vladislav nic netuše, odjel do Ruska na lovy. Mladší jeho bratři používše nepřítomnosti Vladislavovy, vnikli z Poznańska do jeho zemí a v brzku opanovali všecky jeho zámky a města. Vladislav sebral proti nim v Rusku mnoho lidu válečného a vytáhnův do Polska, svedl s bratry svými krvavou bitku, v níž mu štěstí přálo. Vítězně pak postupoval v zemích svých, dobýváje jednoho města po druhém, až konečně dospěl k poslednímu útočišti povstalců, ku městu Poznani, jež počal oblehati.

Tehdy v jeho ležení objevil se ctihodný kmet arcibiskup hnězdenský Jakub. Přijel do stanu Vladislavova na malém vozíku, v němž u vysokém svém stáří dal se voziti. Zapřísahal důtklivými slovy vévodu, aby neproléval dále krev bratrskou, aby smířil se s bratry. Vladislav však odbyl hrdě církevního hodnostáře. Tu biskup kmet vyslovil nad ním klatbu církevní. Když pak biskup ze stanu vévodova odjížděl, sluha biskupův vozíkem nejapně zatočil a hnul přílišně podporou stánku vévodova, takže stan prudce padl a mohl vévodu zabít. Byla to náhoda, kteráž považována byla za zlé znamení.

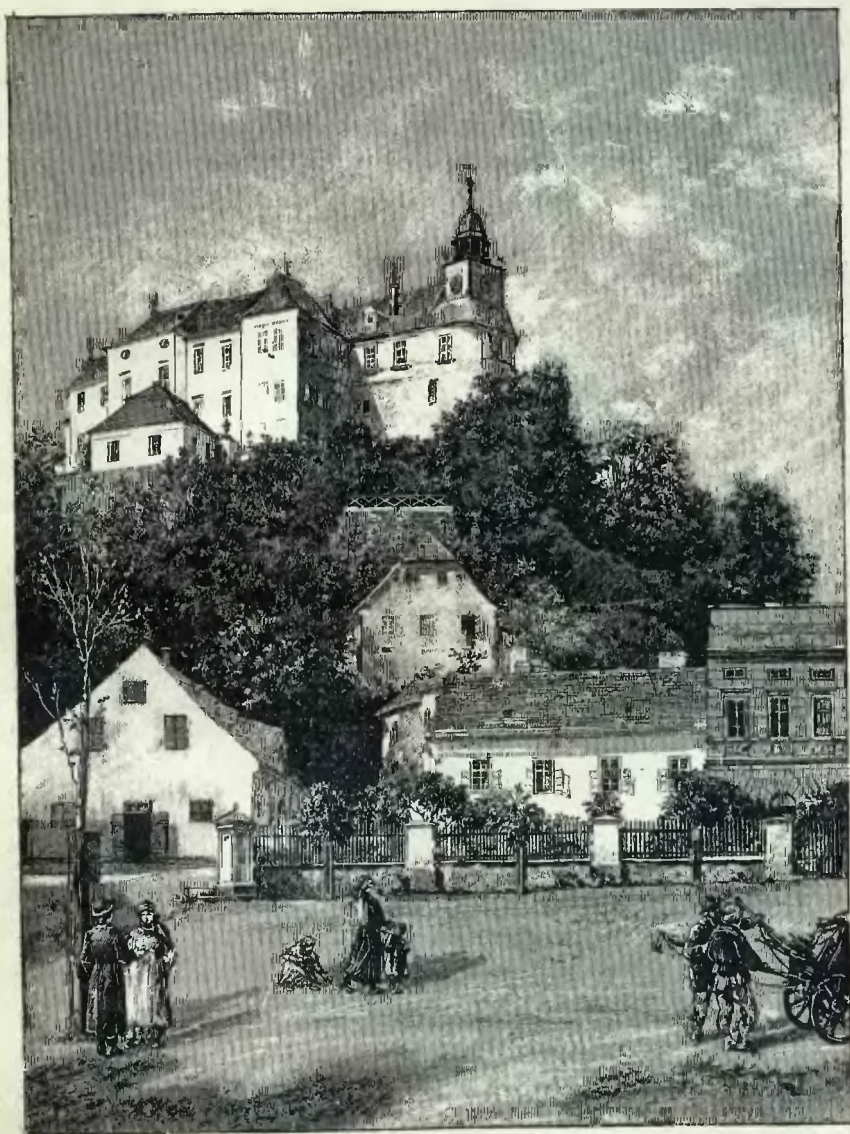
Mečislav, jeden z mladších vévodů, který nebyl v obleženém městě Poznani, domluvil se tajně s vojskem odbojným. Na dané pak znamení z věže chrámu mikulášského vojsko jeho vrhlo se do ležení Vladislavova z jedné strany, kdežto obležení z města Poznani učinili prudký výpad.

Vladislav podlehl. Se zbytky svého vojska prchal do Krakova, kamž vítězní bratři ho stíhali. Odsud pak dal se na útěk do Uher a potom do Němec ku dvoru svého švakra císaře Konráda III. Žena Vladislavova Němka Anežka nemohouc se v hradě krakovském ubrániti přesile, vzdala se a následovala za svým mužem do Němec, aby se více nevrátila. Petrovi Vlastovi vráceny statky odňaté. Boleslav IV. (Kadeřavý) postoupil pak synům vyhnaného Vladislava veškeré Poodří polské, pokud stálo pod církevní správou biskupů vratislavských,

Cukmantl.

nemaje ovšem úmyslu, aby kdy od Polsky se odtrhlo. O toto Poodří podělili se synové Vratislavovi takto: Nejmladší Konrád obdržel část severní, Boleslav I. Dlouhý část prostřední, Mečislavovi pak vykázán kout jihovýchodní s Ratiboří a Těšínem. Ačkoliv slezští vévodové tito zprvu uznávali svrchovanost velkoknížete krakovského, pozvolna vymkli se úplně z podřízenosti polské, počínajíce si jako panovníci zvláštních svrchovaných států. Svrchovanost tuto skutečně zachovali po delší čas, až dali se v ochranu státu českého, jakož jsme byli již na jiném místě vyprávěli. Dělice země své v drobné části, knížata slezská utvořili z území slezského mnoho malých knížectví, jež ne-

Javornik.

poskytovala pánům svým příjmů, jakýchž potřebovali potomci Pia-
stovi v Slezsku, chtějící skvíti se leskem knížat neodvislých. Upa-
dajíce v dluhy a zabývající se malichernými spory mezi sebou,
málo prospívali zemím svým. Manželky své hledali v Němcích. Dvory
knížecí v Slezsku příbuzenstvím tímto pozvolna se němčily, do měst
slezských přibývalo vždy více osadníků německých, biskupové vrati-
slavští s malými jen výmkami byli též nástrojem germanisace a
takž pozvolna krok za krokem živel slovanský ustupoval německému.
Takž v krajích kdysi čistě slovanských není památky po dřívějším
původním obyvatelstvu.

Stojíce na hoře posvátné, od níž Slezané mají své jméno, po-
hlížíme do dálky na vše strany. A kamkoli zaletí zrak náš, odevšad
vrátí se usazený nad ztrátou velkou. Vy, kdož v letech nynější lepší
přítomnosti národa českého nevíte, co stála bojů nadlidských každá
ta vrstva půdy české, na níž ještě hlahol český se ozývá, vy odcho-
vanci nynějšího století, kteří málo nahlédli jste do minulosti českého
národa a kteří ani nemyslíte, ba za nemožné považujete, že by ná-
rodu našemu hůře býti mohlo, než bylo mu v posledních desíletích,
sem pojdte na horu tuto a hleďte: Na mnoho mil na vše strany tu
všude hlaholil jazyk nám příbuzný a kráčejte nyní krajem tím krás-
ným: jediná-li duše lidská porozumí otázce vaší slovanské, je to
věru náhoda.

Jazyk slovanský ještě v dobách husitských panoval v dědinách
blíže Otmachova. Zdali zvuky drahého našeho jazyka tehdy byly do-
movem až tu ve středu Slezska u hory Sobotky, to ovšem nevíme.
Ale *panovaly* tu — vždyť na hradě Němčí četná husitská posádka
pánem byla celého kraje po mnoho let a české palcáty jménu če-
skému tehdy vynucovaly úctu i v samé Vratislavi.

Kronikáři slezští vypravují nám, jak „divé hordy husitské“ ple-
nily tehdy Slezsko, dopouštějící se hnusných výstředností. V časech
tehdejších válečníci všech stran počínali si nelidsky a vypravuje-li
se nám, že Husité podnikali vpády své do Slezska, *aby* loupili a *aby*
obohativše se lupem, vítězné zas vraceli se domů do Čech, je to
zámyslné zkrucování pravdy. Loupili a plenili, ale aby odplatili svým

nepřátelům ve Slezsku, kteříž po několik let, kdykoli nepřátelé Čechův vytáhli do Čech, vždy sesilovali voje nepřátelské. Loupili a plenili ve Slezsku, aby ztrestali své protivníky slezské, kteří vidouce, že všechny země okolní vypravují proti opuštěným Čechům vojska, přidávali se k nepřátelům, podněcujíce jich a v Čechách velké ukrutnosti provozující.

Německý historik Dr. C. Grünhagen (*Geschichte Schlesiens*, Gotha 1884) sám praví, že Slezané dali Čechům *příklad* válčení nejsurovějšho, upálivše na prvním tažení do Čech r. 1421 první zajatce české.

Čechové odrazivše vítězně všechny útoky nepřátelské do země české, rozehnavše mnohá vojska křižácká, jež do Čech v silách značných byla vytáhla proti nim a kteráž potom zděšeně jala se utíkati před udatnými bojovníky českými, dříve nežli se tito přiblížili — Čechové potom spoléhající na vítězství svých zbraní činili mnohé nájezdy do zemí okolních, do Lužice, Braniborska, do dnešních Sas a Bavor, do Míšně, Foitlandtu a Frank až po Bamberk a Norimberk, aby splatili pánům svým sousedům.

Do Slezska Husité podnikli menší nájezdy už r. 1425, 1426 a 1427. R. 1428 však voje husitské u větší síle vypravily se do Slezska. Husité vracející se z Uher spojili se se svými spolubojovníky na Moravě a společně pak táhli do Slez. Po mnohých vítězných pŕtkách přitáhli až k Nise. V tomto knížecím městě svém biskup vratislavský Konrád, kutý nepřítel živlu slovanského, soustředil své čety, obdržev pomoc z Vratislavi, Lehnice a Kladska. Pŕta z Častolovic byl vůdcem biskupským. Učiniv výpad proti Husitům, byl poražen, neboť sedláci biskupští rozprchli se hned na počátku bitvy a Husité pak dále vítězným brali se pochodem až ku pevnému knížecímu městu Břehu, pomstivše se na Nissku s dostatek na statcích biskupských. Břeh snadně opanovali, neboť obyvatelstvo rozprchlo se z města, a kníže břežský Ludvík II. pozbyl po porážce u Nisy odvahy, aby bránil knížecí své město. Takž Husité na dalším pochodu svém nikde skoro nenacházeli odporu.

Navštívivše horu Sobotku osadili hrad a opevnivše jej zanechali v něm silnou posádku. Potom dále spěchali, aby pokořili vítězným svým zbraním celé Slezsko. Octli se až před branami Vratislavskými a s hojnou kořistí vrátili se potom do vlasti.

Nepřátelé Čechův ve Slezsku použili této doby, aby zmocnili se hradu na hoře Sobotce, v němž byla posádka husitská. Avšak marně obléhali po čtrnáct dní tento hrad. Uslyševše pak, že blíží se opět vojsko české na pomoc posádce obklíčené ze všech stran, slíbili obléhaným Husitům, že nedotknou se jich a že jich poctivě doprovodí až na hranice české. Jakmile posádka česká odtáhla, ihned zbořili pevnost soboteckou, obávající se, aby se jim zde zas posádka jiná neusadila.

Též roku 1829 Husité v Slezsku mnohého vítězství dobyli a zmocnili se jmenovitě hradu *Němčí* (Nimptsch), jenž jim byl jaksi náhradou za hrad na hoře Sobotce, ježž Slezané byli zbořili. Roku následujícího osadili ještě mnohé jiné hrady.

Posádky tyto, jež Němci v tehdejších listinách nazývají „posadken“, byly postrachem měst německých a všech nepřátel Čechů ve Slezsku. Zvláště pak hrad *Němčí* nedaleko Sobotky, v němž silná posádka husitská (600 pěších 400 jezdců) držela okolní měšťáky na uzdě, byl protivníkům jména českého trnem v očích. Když r. 1430 voje husitské před svátky velkonočními vracely se s hojnou kořistí přes Kladsko ze Slezska do Čech, tu Němci použivše jich odchodu spojili své čety, aby dobyli hradu *Němčí* a aby vypudili z něho bojovníky české. Měšťáci vratislavští, svídníčtí a lehničtí všechno své mužstvo vypravili proti hradu tomu. Stříleli z hrubých děl tři dni, ale marně. Husitský hrad *Němčí* byl nedobytný.

Čety spojených měšťáků před hradem oddávaly se nápojům opojným. Husité učinili na ně v také pohodlné chvílce výpad z hradu a řádně je vyplatili. Tu páni měšťáci, kteří beztoho při každé maličerné příležitosti na sebe žárlili, obviňovali se vzájemně vyčítající si, kdo byl více opilý. Ale hádky takové mezi vojsky městskými netrvaly dlouho. Rozneslať se v táboře německém pověst, že vůdce Táboritů blíží se k *Němčí*, aby vysvobodil obleženou posádku. V době

tak vážné páni měšťáci přestali se ovšem hádati a spojenými silami dali se na útěk tak spěšný, že za jeden den uběhli více cesty, než dříve, když sem táhli, za čtyři dni.

Antonín Petr.

Takž nepřátelé Čechův rozutíkali se od hradu Němců na pověst pouhou. Posádka husitská pak obnovovala výpady své do krajín nepřátelských a kárala své protivníky působíce jim škody veliké.

Proto r. 1431 spojili se knížata Konrád Bílý a Černý, pak Ludvík II. kníže břežský se Svídnickými a Vratislavskými, aby Němci konečně — ale tentokráte do opravdy — dobyli.

Přitáhnuvše k Němcům, leželi před pevností plných 8 týdnů od 13. července až do 8. září. Ale konečně odtáhli s nepořízenou. A znovu zas splácela jim posádka husitská mnohými výpady a hojnou kořist snášela do hradu svého.

Když pak 13. května 1433 kníže Mikuláš Ratiborský porazil Boleslava Opolského, věrného přívržence Husitův, Svídníci a Vratislavští znovu dodali si myslí a vytáhli proti části posádky husitské, kteráž učinivši výpad z hradu, nenadála se, že páni měšťáci by opět měl chuť pustiti se s nimi do boje. Tentokráte štěstí měšťákům přálo. Zajali vůdce husitského Petra Poláka a mnoho jiných Husitův. Němci zůstal však v moci husitské. A když páni měšťáci několik těch zajatých měli, potom teprv pocítili v sobě hrdinnou krev, potom teprv jedni vypínali se nad druhými.

Svídníci tvrdili, že oni Petra Poláka zajali, Vratislavští odpovídali: My ho zajali — nám patří!

Svídníci ho měli a Vratislavští jim ho chtěli vzíti. Svídníci nechtěli jim vzácného zajatého vydati a prosili biskupa vratislavského, aby rozsoudil po právu rytířském a vojenském. Vratislavští žalovali pak taktéž na Svídnické, dodávající: „My to byli, kteří jsme vyzvali Svídnické, aby přidali se k nám proti kacířům. Ale řekli jsme Svídnickým hned, že přijdou-li čili nic, my sami s boží pomocí dáme se do boje. A kolik bylo Svídnických, to lze si domyslit!“ Tak Vratislavští pomlouvali Svídnické.

Biskup poprosiv vévodu saského o radu rozhodl potom, že poněvadž Vratislavští prosili Svídnické o pomoc a poněvadž Svídníci pomoc jim poslali — nechť se mezi sebou podělí. Jak se „podělili“, nevíme. Vypravovali jsme tuto událost, jak líčena jest v starém rukopise uveřejněném v „Silesii“ (Glogau 1839).

Roku 1434 podařilo se opět měšťákům, že zajali vůdce posádky německé, ale ačkoliv opět oblehali Němci, nic nepořídili. Hrad husitský stál tu pevně a odolal vítězně všem nepřátelstvím.

Nemohouce Husity vypudití z Němčí násilím, prosili Aleše z Rosenberka, tehdejšího vůdce posádky na Němčí, aby opustil s posádkou hrad. Po mnohých vyjednáváních stalo se narovnání, že Husité otáhnou z Němčí a Otmachova, zaplatí-li biskup a města deset tisíc kop grošů pražských. Za výkupný tento obnos zavázali se biskup a spojená s ním města slezská, že dají Husitům v zástavu třicet šlechticů s tolikéž koni do Prahy, Nymburka, Jaroměře a Litomyšle, a kdyby nezaplatili, že Husité mohou vypůjčiti si těchto peněz na účet Slezákův u křesťanů a židů, a šlechtice v zástavu dané tak dlouho že mohou v Čechách chovati, až Slezáci vykupné zaplatí. A kdyby i potom ještě Slezáci neplatili, nechť Husité vpadnou opět do Slezska, nechť plení zde, až si škodu vynahradí.

Jakmile posádka husitská odtáhla z Němčí, Vratislavští r. 1435 ihned se vzornou rychlostí zbořili zámek i hradby městské v Němčí, aby se jim zde zas Husité neusadili. Otmachov však nezbořen, neboť kapitola vratislavská nechtěla k tomu svoliti.

Pokorivše své nepřátele, husitské tyto posádky, jež tehdejšímu přesvědčení náboženskému většiny národa českého a jménu českému zbraní úctu vydobývaly, odtáhly ze Slezska. A za osm jen desíletí měšťáci slezští i s lidem venkovským byli již většími protivníky církve katolické než čeští přívrženci Husovi.

Za tři pak století nové české „posádky“ objevily se v Slezsku. Přišly v letech 1740—1750 do Slezska, avšak klidně, bez zbraní, hledající zde v krajích protestantských útulku pro víru svou, pro niž opustiti jim bylo drahou vlast. *) Tyto osady české, ač ostrůvky v mori cizím, zachovaly do dnes jazyk svůj.

Osada *Tábor* poblíže stanice Bralín na dráze železné Olesnice-Kempno (Oels-Kempen) založena byla r. 1743. Tehdy přistěhovalo se sem 180 rodin českých. Osada *Husinec* v kraji střelínském povstala r. 1749, *Hradec* u Opole (Friedrichsgrätz) bezpochyby též v letech 1740—1750, neboť vystěhovalci čeští založili tam r. 1752 chrám. Podle zprávy podané nám laskavě p. farářem Kačerem z Tábora čítá

*) V. Šembera vypočítal v Časopise Č. Musca (1875) osady tyto s počtem obyvatelstva.

česká církev tábořská v dědinách Velký Tábor, Tábůrek a Čermín asi 1300 duší, Husinec asi třikrát, hradecká asi dvakrát tolik. Školy v obcích těchto ryze českých jsou německé, kázání česká. Tito potomci bratří českých jsou lid pracovitý a šíří se již i do okolních osad polských, kupující tam statky. Polsky mluví skoro tak dobře jako v jazyku svém mateřském.

Proputovavše skoro celé Slezsko rakouské a část Slezska pruského, vzdáváme srdečné díky všem, kdož nás při sepsání tohoto „Putování“ podporovali, půjčující nám knihy neb poskytující nám výkresy. Jmenovitě děkujeme zde pp. Bystroňovi v Krakově, J. K. Bukovanskému v Polské Ostravě, Dr. Antl Cincialovi, J. Doležalovi a V. Hrubému v Těšíně, P. Antl Grudovi v Kateřinkách, K. Krčmářovi ve Frýdku, Vinc. Praskovi v Opavě, J. Spatzierovi v Krnovi, Aug. Wetzeli v Tvorkově a J. Eliášovi (za výkresy Kateřinek a zámku Štítiny).

Rejstřík.

Adam Václav kníže těš. 138, 143
 Alžběta Lukrecie kněžna těš. 138
 Andělská hora 526

Babka těšínská 192
 Baraňa (hora) 336, 353, 357
 Bartoš Frant. 348
 Bavorov město 407, 514
 Bees z Chrostína 253
 Bělá, řeka, 547
 Bělské údolí u Frývaldova 533
 Benešov město 339, 404, 507 (páni 509)
 Bethlen Gábor 425
 Bílek z Kornic 500
 Bílovec město 465, 468
 Bílovský Bohumír 399
 Bílsko město 304, 308, 320, 321
 Bílý kříž 273
 Birka z Násile 463
 Blogotice u Těšína 138, 157, 168, 169
 Bludovice ves 226 (Bludovští páni 300)
 Bohumín město 226, 373
 Bochenek malíř 399
 Boleslav kníže břežské 40
 Böhmischdorf 547
 Braniboři v Krnovsku 501
 Brenná ves 366
 Bruno biskup 520
 Bruntál město 392, 520
 Břeh město (Brieg) 62
 Bukovanský J. K. 283, 379
 Bukovec ves 313, 346
 Burgberg 499, 498, 516

Celesta 162
 Cígan ze Slupské 254
 Cikáni 451
 Cinciala Ondřej Dr. 175, 177
 Ctibor Tovačovský 11

Sláma: Vlastenecké putování po Slezsku

Čukmantl město 550, 568
 Cvilín hrad 488, 493
 Cyril sv. 469

Čantoria 211, 357
 Čarodějníci 528
 Časopisy 97, 175, 434
 Česká ves 547
 České písně u polského lidu 218
 Český jazyk v polském Těšínsku 228

Darkov viz lázně
Dějiny viz Historické mpominky
 Děvucha těšínská 193
 Ditrichštejn 394
 Dobrá ves 233
 Dobruška ves 233
 Domaslovce ves 226, 231
 Dominikáni těšínské 146
 Dombrova (Důbrava) 258
 Drahomysl 374
 z Drahotuše Beneš 507
 Důbrava viz Dombrova

Edelstein hrad 550
 Engelsberg viz Andělská hora
 Enklavy 459, 518
 Enns Faustýn, spisovatel 426, 472
 Ernsdorf viz Javoří

Falkenberg 552
 Fischer Jos Dr 178, 184
 Fragštejn pán 294
 Frankenštejn 551
 Františkáni v Těšíně 151
 Freivaldau viz Frývaldov
 Freudenthal viz Bruntál
 Fridrich faleký 12, 394

Fridrich Velký 15
 Fridrich Vilém I. 15
 Fridrich Vilém III. 15
 Frýdeberk 551
 Frýdek město 226, 231, 272
 Frýdlant na Moravě 282
 Frýštát město 226, 253, 302, 308
 Frývaldov město 534, 553
 Fuhrmanstein 533, 540
 Fulneck město na Mor 468, 516
 Füllstein 519
 Geissberg plukovník 419
 Gigula hora 231
 Gluchová 394
 Godišov ves 298
 Godula hora 218
 Goldenštejn viz Koldštejn
 Goralé 183, 198, 208, 209, 312, 376
 Gräfenberk 534, 561
 Grodčec zámek 370
 Gruda Antonín 433 441
 Guty ves 218
 Hájek Václav měšťan pražský 82
 Halčnovský Jan 291
 Hažlach ves 189
 Heřmanice 550
Historické upomínky z Vratislavska,
 z Opolska 70, z Ratiborska 113, z Tě-
 šínska 113 a 289, z Frýdecka 231,
 z Frýštátska 253, z Opavsku 384, 413,
 424, z Krnovska 498, z Nisska 562
 Hlavnice ves 486
 Hlubšice město 514
 Hlučín město 396
 Hnojník ves 226
 z Hodie Vojtěch 517
 Hodža M. M. 157
 Hohoho 542
 Holasovice 390, 461, 491, 564
 Holešov na Mor. 367
Horníci 253, 259, 283
 Hořovský Eduard 258, 264
 Hosemann kronikář 439
 Hotzenplotz viz Osoblaha
 Hrabyně 404, 474
 Hradec n. Opavy 451, n. Opole 576
 Hradisko nad Krnovem 489, životické
 459
 Hrobníky 516
 Hrušov ves 378
 Hlučín viz Hlučín
 Humštát 543
 Hůrka na Opavsku 482
 Husinec 576
 Husitě 11, 454, 515, 550, 556, 561, 570
 Izdebná ves 210, 346

Jablunkov město 213, 226, 273, 302,
 308, 318, 349, 368
 Jacek (Jackové) 213, 369
 Jaktar ves 483
 Jan Nepomucký sv. 28
 Jan z Opavy 430
 Janda sochař 398
 Javorník n. Visly 357
 Javorník město 551, 555, 569
 Javorový vrch 394
 Javoří ves 370
 Javořinka ves 350
 Jemnice 308
 Jičinský Vilém 283
 Jindřich vrat. 44
 Jiří z Selenberka 500
 Jiří vévoda krnovský 501
 Johannides David 368
 Johannisbrunn 462
 Johannisberg 555
 Jošt markrabě moravský 470
 Jošt z Rožmberka 37
 Kačík tanec 325
 Kaltstein hrad 552
 Kalvarie u Hradce 453
 Kamenice ves u Bílska 313
 Karlsbrunn 525, 526
 Karvín (správně Karviná) 250, 253
 Kasperlík 559
 Kateřinky 441
 Kateřina Zdenka kněžna 138
 Kazimír Těšínský 136, 463, 502
 Kičera (hora) 273, Kičerka 394
 Kikula (hora) 273
 Kladnatá (hora) 233
 Klimkovice město 474
 Klucki dr. 175, 178
 Kluč ves 89
 Koberstein hrad 543
 Koldštejn 533, 545
 Koliba na salaši 353
 Komediánt tanec 326
 Komenský Jan Amos 471
 Kouňákov ves 352
 Königsberg viz Klimkovice
 z Kornic 500
 Kořistka 558
 Kotek Ant. dr. 243
 Koval tanec 322
 Kozák tanec 322
 Kozel (Kozlí) město 93
 Kozí hrad v Opavsku 456
 Kozubová hora 273
 Kravaře 404, z Kravař páni 461, 469
 477
 Krása měšťan 52
 Krnov 495
Kraje 64, 180, 231, 237, 240, 247, 385,
 392, 400, 409, 548

Kříž bílý 273
Křížkovský Karel 191
Kunhuta 452, 515

Laryš hrabě 256

Laši 183, 247

Lázeňská města Ústřaň 198, Darkov 247,
Javoří 370, Melč 459, Karlsbrunn 525.

Lipová 540, Gräfenberk 534

Lelek Cyprián 410

Leobschütz viz Hlubšice

Lev z Rožmitálu 501

Lid v Opolsku 88, 102, v Ratibořsku
122, v Těšínsku 169, 189, 198, 205,
213, 247, 259, 309, 318, v Opavsku
101, 405, 473, 477, 483, 517

Liebich 7,

Líhotka ves 218

Lichnovský kníže 455

Lichtenštejn kníže 394, 471, 509

Linde Wiese viz Lipová

Lipina u Frýdku 237

Lipová 531, 534, 518

Lipník na Moravě 368

Lomná ves 273, 327

Lompa Josef 101

Lovčan kazatel 143

Lysá Hora 231, 238

Magdeburg 302

Malinowski prof. 123, 201

Malinovská skála 394

Mansfeld vojévůdce 138, 320

Maria Terezia 18

Mařena (smrt) 64, 121

Matice Opavská 438, 483

Matyáš Uherský 11, 390

Mečislav Těšínský 133

Melč 462

Mezeříčí u Bilska 328, 371

Miarka Karel 93, 96

Michejda Fr. 316

Mikuláš Opolský 72, 390, 454

Minoritský chrám v Krnově 497

Mionši hora 394

Mir vratislavský 18

Místek město na Moravě 225

Moravice řeka 476

Moravka ves 282

Mosty 320, 324

Mošovec 547

Mramor 547

Mundloch u Polské Ostravy 373

Nanker biskup 38

Nářeči 167, 203, 212, 224, 278, 310, 330

Návis u Jablunkova 101

z Násile Birka 463

Neruda Jan 325

Neuhans svob. pán 186

Němčí hrad 572

Nisa město a knížectví 557, 562

Nováckí 101

Nýdek ves 357, 391

Obergrund 550

Odry město 169

Odrivous 283

Ochoditá hora 355

Ochrana Ludvík 437

Ondra loupežník 236, 212

Ondřejník hora 235

Opava řeka 476

Opavská Matice 183

Opavsko 387 a násl

Oppersdorf 238

Opolsko 64 a násl., Opolané 564

Orlíkové 460

Orlová 143, 226, 259

Osoblaha město 518

Ostrava 280, 283, 306, 396

Ostravice 231

Otík z Dobřan 162

Otmachov 550, 561

Otokar II 390, 399, 452, 515

Ověňžok taneč 346

Pačkov město 559

Pelhrim pán 298

z Pernštejna 136

Peterstein 529, 532

Petr A. Dr. 243, 248

Petr Ant. spisovatel 558, 573

Petřvald ves 226

Pisně 107, 122, 155, 208, 218, 405, 473,
477, 487, 490, 491

Planknar pan 464

Plňáři 104

Polská Ostrava viz Ostrava

Pomník vítězný ve Vratislavi 17

Poruba 474

Počestí 29, 151, 198, 211, 214, 220, 246,
257, 263, 273, 330, 369, 379, 523, 529,
543, 556

Praččd hora 529, 514

Prasek Vincenc 433, 410, 459

Prašivka hora 218

Právo 84, 117, 138, 147, 289, 446, 508,
516

Pražma hrabě 235, 471

Priesnitz Vincenc 534, 560

Pruchná ves 374

Průsmyk jablunkovský 318, u Ramzové
533

Předmír 233

Přemysl Těšínský 133

Přístup hora 358

Radhošť hora 235
 Radnice vratislavská 19, v Opoli 72, 74,
 krnovská 513
 Radůň 404, 419, 474
 Ráj 253
 Ratibořsko 113 a násl.
 Rosswald 517
 z Rožmberka Jošt 37, Závěš 453
 Rucký farář 143
 Rudolf císař 393, 418
 Rudoltice 517
 Rychwald ves 226

Reka ves 218

Salaš 198, 336
 Sandhübl 547, 552, 559
 Sarkandr Jan 367, Mikuláš 422
 Sedlničti 281, 283, 418, 519
 Setzdorf 547
 Schaffgotsche biskup 556
 Siebenlot 414
 Skočov město 227, 302, 308, 367, 373
 Skrbenští 296
 Slenza řeka 564
 Slezsko (jméno) 564
 Slováci 217, 238, 313
 Smilovice ves 218
 Smrk hora 282
 Sniegon biskup 146
 Sobek z Blogotic 138
 Sobotka hora 555
 Spatzier Jan 511
 Stalmach Pavel 174, 176
 Stieber Václav 283
 Stáblovice 459
 Stařice 531
 Stěbořice 482
 z Stěblova Jiřík Lesota 450
 Stonava 226
 Stratil Dr. 444
 Strunčn město 237, 302, 373
 Suchá ves 226
 Sulov 2.8, 233 viz Zulov
 Svatba na Těšínsku 207, v Opolsku 87,
 Svidnický sklep 21, pivo 40
 Svinov 396
 Swieży Ignác P. 316

Sance jablunkovské 318
 Šebišovští páni 297
 Šelenberkové 500
 Šelenburk 493
 Šeršník 151
 Školství 31, 35, 121, 157, 268
 Šrot 535
 Štablovce 459
 Štitina 404, 474, 480

Štramberk (Mor) 469
 Štůr Ludevít 175
 Šumbark ves 226
 Švabenburk 357

Tábor 576.
Tance 102, 318, 326, 322, 346
 Tacula hora 221
 Targalik loupežník 273
 Tataři 560
 Těšínsko 129 a násl.
 Tilgner Jan 367
 Tomášek Kazimír 474
 Trčka z Lipy 463
 Trestnice v Ratiboři 120, v Těšině 157
 Trhala Mik. 295
 Trojačka (hora) 233, 279
 Tranovský Jiří 259
 Tríněc 218
 Turzo biskup 503, 554, 556
 Turzovka 278
 Tvorkov 123, Tvorkovští páni 283, 477,
 kroje 392, 400, 409

Uhlí 253, 283
 Universita (vratisl.) 28

Ustráň 198, 329, 366
 Úvalno 493

Václav těšínské kníže 136, 263, 289, 503
 Václav IV. král 19, 40, 114, 134, 499
 Vajčina jídlo 480
Valaši 180, 238, 346
 Válka popská 41, slezská 384
 Vantuch Vítězslav 243, 249
 Vápence 547
 Vařenka nápoj 206
 Vašek Antonín 432
 Vesnice slezská 189
 Vidnava město 557
 Viktorin syn Poděbradův 11, 451
 Vikštejn hrad 462
 Víplar pan 295
 Viola kněžna 133
 Visla 205, 341, 344, 352, 356, 360
 Vítek z Kravař 462
 Vitold kníže litevské 115
 Vlast Petr 52, 564
 Vlček hrabě 284
 Vodopády 532, 535
 Vojtěch sv. 78
 Vojvoda valašský 316
 Volovec ves 226
 Vondráček 283
 Vratislav 7 a násl, 302, 391
 Vrbno 521
 Vysoká hora 233
 Vysočti z Vysoké 509

Wagstadt viz Bilovec
 Waldau Alfred 325
 Wasserpoláci 167, viz Nářeči
 Weltzel Aug. 378

Zacpal Jan 433
 Záviš z Falkensteina 452
 Zedlitz Josef Kristián 559
 Zemecký pán 296
 Zenkfrei 414
 Zimná Vodka 101
 Zlatá Kupa 547
 Zlato 550

Znaky měst: Vratislavi 7, Kozlí 93,
 Opole 109, Těšina, Bílska 268, Sedl-
 nických 281
 Zopten 555, 564
 ze Zvole Hynek 472
 Zukał Jos. 433
 Zukmantl viz Cukmantl
 Zulov hora 279 viz Sulov
Zvyky a obyčejy 275, 328, 516 viz Lid

Zerotin Jan 551, Karel 48
 Žilina 143, 306
 Životice v Opavsku 459

Seznam vyobrazení.

	Str.
Znak města Vratislavi	7
Pahorek Liebichů ve Vratislavi	9
Socha Fridricha Viléma ve Vratislavi	16
Pomník vítězství ve Vratislavi	17
Dům ve Vratislavi	24
Nová synagoga ve Vratislavi	25
Velký sál Auly Leopoldiny ve Vratislavi	32
Kostel sv. kříže ve Vratislavi	33
Kostel na Pisku ve Vratislavi	40
Kostel svatomichalský ve Vratislavi	49
Z chrámu sv. Alžběty ve Vratislavi	56
Znak města Opole	65
Radnice v Opoli	72
Zámek v Opoli na Ostrůvku r. 1654	80
Pozůstatky záuku opolského	81
Dřevěný kostel v Kluči	89
Znak města Kozlu	93
Karel Miarka	97
Dřevěný Kostel v Zimní Vodce	101
Přifaři	105
Znak města Opole	109
Kaple sv. hrobu v Ratiboři	120
Zámek ve Tvorkově u Ratiboře	125
Bratrská studně v Těšíně	133
Těšín 1640	137
Znak města Těšina	140
Zámek těšínský	144
Náměstí v Těšíně	145
Kaple sv. Václava na hradě těšínském	153
Evangelický kostel v Těšíně	161
Pohled na blogotický zámček	168
Jez u Blogotic	169
Pavel Stalmach	176
Dr. Ondřej Cinciala	177
Dr. Josef Fischer	184
Dádek a Dádkula v den snatku	185
Babka	192
Děvucha	193
Babky jdou od křtu	201

	Str.
Goral	208
Děvče goralka stahuje si krpec	209
Jackové: Muž	216
Žena	217
Lázeňské místo Lihotka	224
Město Mistek na Moravě	225
Pohled na město Frýdek	232, 233
Starý kroj frýdecký	240
Poutnický kostel ve Frýdku	241
Dr. A. Petr	248
Vítězslav Vantuch	249
Eduard Hořovský	264
Uhelný závod: Stará mašina	265
Znaky města Bilska	268, 272
Zámek v Polské Ostravě	280
Znak rodu Sedlnického na bráně zámecké	281
Zámek v Bilsku	297
Krajina mezi Bilskem a Starým Bilskem	304
Kostel v Starém Bilsku	305
Dřevěný kostel v Kamenici u Bilska	313
Bílsko r. 1801	320
Evangelický chrám v Bilsku	321
Starý obraz oltářní v kostele v Mezirříčí u Bilska	328
Ustráž	329
Na štítu hory Baraňa	337
U zřidel Bílé Visly	341
Pohled na horu Baraňa	344
Ve vsi Visle	345
U stoku Černé Visly s Bílou	352
Na kolibě na hoře Baráni	353
Krajina u loveckého zámečku na Visle	360
U zřidel Visly	361
Dřevěné stavení z Jablunkova	368
Ještě Jacek v Jablunkově	369
Goralé z okolí Jablunkova	376, 377
Žena z okolí Bilska	381
Německé děvče z okolí Bilska	381
Německý sedlák z okolí Bilska	385
Kroje z okolí Tvorkova v pruském Slezsku	392
Kroj zinní v okolí tvorkovském	393
Venkované z okolí Tvorkova jdou z trhu	400
Kožíeh a čepece z okolí tvorkovského	401
Opava r. 1593 (z Paprockého)	409
Farní chrám v Opavě	416
Bíchlerovský palác v Opavě	417
Chrást sv. Jiří v Opavě	425
Antonín Vašek	432
Jan Zecpal	433
Vincenc Prasek	440
P. Antonín Gruda	441
Bývalý kostel sv. kříže v Kateřinkách	445
Pohled na Kateřinky	448
Chrást sv. Jana v Opavě	449
Hradee u Opavy	457
Hradecká brána	464
Město Bílovec se zámkem v Opavsku	465
Bývalý zámek Štítina v Opavsku	480
Zříceniny hradu Civilina v Krnovsku	488
Hradisko nad Krnovem	489

	Str.
Minoritský chrám v Krnově	497
Z náměstí krnovského	512
Radnice na náměstí krnovském	513
Vrbno	521
Karlsbrunn	525
Petrova skála	529
Velký vodopád	536
Malý vodopád	537
Fulrmanstein	540
Partie z bělského údolí	544
Koldštejn	545
Kroj z Lipové (Linde-Wiese)	548
Sandhübl u Frývaldova	552
Město Frývaldov	553
Vincenc Priessnitz	560
Gräfenberk	561
Cukmantl	568
Javorník	569
Antonín Peter	573

Menší tiskové chyby, jež do spisu se vloudily, pomijíme, opravujeme pouze na str. 34. řádka první slovo arcibiskupství: biskupství, str. 141. řádka 6. na levém břehu: na pravém, řádka 11. na pravém břehu: na levém, str. 355. řádka 20. do tří moří: do dvou.

